

శ్రీః.

భూమికా.

ప్రపన్న ధర్మసార సముచ్చయమ్ = ఇదంతిలాస్వర్థ నామధే
యం ప్రబంధరత్నం శ్రుత పూర్వమవ్యదృష్టచరమితి సపునరావేదసి
య ముత్తమగ్రంథ పర్యవేక్షణ సముత్కణానా మాస్తికశిరోమణి
నామ్. తదిద మిదానీం దైవా దధిగత మస్మాభిః.

అయంతిల పరిభాషా అభిగమన ముపాదాన మిశ్యా స్వాధ్యా
య యోగపరిచ్ఛేద రూపేణ షోధావిభక్తః. ఏకైక పరిచ్ఛేదే
షష్ఠి పాశ్చాతాలింధర్మానుష్ఠానోపయోగ్యంతా బహుః ప్రతిపాద్య
స్తే. పాశ్చాతాల వ్యవస్థా, అన్వికప్రక్రియాః, తదుపయుక్తమన్తాః,
తేషా మర్థనిరూపణమ్, తత్తత్ప్రమేయానుగుణ ప్రమాణప్రదర్శనమ్,
ప్రయోగాశ్చేత్యాదయో బహుః విషయా స్సారతమాః ప్రతిపా
ద్యంతే. కింపారమైకాన్త్య నిష్ఠానాం శ్రీపాశ్చరాత్రాది భగ
వచ్ఛాస్త్ర శరణానాం పాశ్చాతాలిక ధర్మానుష్ఠాన తత్పరాణా మప
శ్యజ్ఞాస్యా స్సారతమాశ్చ విషయాః ఏకైక పరిచ్ఛేదేషు పరశ్శత
మావిష్క్రియంతే.

ఈవృత్త గ్రంథరత్న ముద్రణాయ శ్రీశ్రీబ్రహ్మతస్మై పరకాల
మహాదేవే కేంద్రాస్థానా దనుగృహీత మేకం పుస్తకమ్, తథా మైసూ
ర్ రాజకీయ కోశాగారాదేకమ్, అన్యచ్ఛ్రీరంగపట్టణావాసి శ్రీని
వాసరంగభట్టార్యైరధిగతమ్, రామనాథపురావాసి శ్రీరామక్రతు
నాథవంశైశ్చ శ్మతకోపాచార్యై స్సంప్రాప్తసుపరమ్, ఏతచ్ఛ్రీకోశ
చతుష్టయావలోకన పూర్వకం యథామతి సంశోధితంచదాసేన.

(౪)

అస్య గ్రంథస్య ప్రణేతారో శ్రీమంగివంశేశ్వరాస్వయ కలశేప
యోరాశి రాకాశశాంకాః శ్రీవైకుంఠదీక్షితాచార్యాః, అత ఏవాస్య
వైకుంఠదీక్షితీయ మితచ ప్రసిద్ధిః, ఏతే వైదిక సార్వభౌమ కాలా
దర్శాచీనా వన, తథాపి శిష్టానుష్ఠానయోగ్యాంశో బహవః ప్రతిపా
ద్యంత ఇతి మైసూర్ రాజకీయ ముజరాయ్ నూపరెంటెంజెంట్ ప్ర
భూతా మాజ్ఞాధారకేణ దాసేనముద్రాపితేస్మిన్ గ్రంథే అక్షరవిన్యా
సస్థానిత్యాదిదోష నద్భావేపి “వరంకణే నియచ్ఛతీ”తి న్యాయేన నిర్మి
తృరా గుణగ్రాహిణ స్తత్ర భవంతో మహాత్త స్సహృదయాస్సాద
రం క్షంతు మహాన్తీతి సవినయం సాక్షాలిబద్ధం ప్రార్థయే.

తూమ్మల్ వెంకటాచార్యదాసః.

శ్రీః,

పతన్గింధన్ విషయసూచీ,

పరిభాషాఖ్య ప్రథమభాగే.

పుటసంఖ్యా,

ఆచారలక్షణమ్

...

...

౧

పరిభాషా- తత్రాదౌ శాస్త్రీనామ్ నిరూపణమ్, తత్ర

వేదాః, ఉపవేదాః, వేదాన్తాని, ఉపనిషదః, ఋగ్రాగణాః,

స్మృతయః, ఉపస్మృతయః, పురాణాని, ఉపపురాణాని,

దర్శనాని, సంహితాః, ఆగమశాస్త్రమ్, శిల్పశాస్త్రాణి,

వైదికశాస్త్రీ నిరూపణమ్.

...

౧ + ౪

మోహశాస్త్రీ నిరూపణమ్,

...

..

వైవపాశుపతాదిష్వాగమనామధేయమ్

౫

ఉపాగమః

...

...

..

వైదికశాస్త్రీకామపి గుణత్రయాత్మకత్వం తేషాం ఖలభేదాశ్చ

౬

వైదికలక్షణమ్, పరమవైదికలక్షణమ్.

౭

ధర్మశాస్త్రీపయోగి సంజ్ఞానిర్వచనమ్

..

ప్రసంగాద్వ్యతీపాతార్థోదయాదిలక్షణమ్

౯

గురు-ఆచార్య ఋత్విగాది లక్షణమ్

..

ధర్మప్రశంసా, కలియ్యగధగ్మాః

...

..

పాషణ్డిలక్షణమ్, దేవలక లక్షణమ్

౧౦-౧౧

దీక్షితాదాగ భగవద్భక్తానాం భేషలకత్వదోషాభావః

౧౨

దశవిధ గ్రాహ్యుణ నిరూపణమ్

...

౧౪

చశవిధ వైష్ణవ నిరూపణమ్

...

౧౫

కర్మ బ్రహ్మ ప్రతిపాదక శాస్త్రవిభాగః	౧౫
కర్మజ్ఞానాదీనామపై హికాది ఫలభేదేన తామసత్వాది నిరూపణమ్	౧౬
చక్రాది ధారణ ప్రమాణ్య సమర్థనమ్	
చక్రాది ధారణ నిషేధక వచనానా మన్యపరత్వనిరూపణమ్	౨౧
తత్త్వముద్రాధారణ దీక్షాకాలః	౨౩
మంత్రాభ్యాసకాలః	౨౪
పంచసంస్కార ప్రయోగారమ్భః	౨౫
వైష్ణవాగ్నికరణమ్	౨౭
తాప ఊర్ధ్వపుండ్ర మస్త్ర సంస్కారహోమాః	౨౮-౨౯
యాగహోమః	౩౧
పంచసంస్కార దీక్షాప్రదానమ్	౩౨-౩౪
శిష్యాచార్య క్రమః, తయోర్లక్షణమ్, వృత్తిశ్చ	౩౪-౩౭
వైష్ణవేష్టి ప్రయోగః	౩౮
ప్రపత్తిప్రకారనిరూపణమ్, ప్రపన్నప్రత్యయః.	౪౦
ఇతి పరిభాషాప్రకరణమ్.	
అథాభిగమనమ్	౪౨
ధర్మానుష్ఠానయోగ్యదేశాః	”
నిత్యనైమిత్తిక కర్మవిభాగః	”
ప్రాతఃకాల కృత్య నిరూపణారమ్భః	౪౪
బ్రాహ్మముహూర్త కర్తవ్యమ్, తత్ప్రయోగశ్చ	౪౫
ప్రాతర్నిర్వేద క్రమః	౪౬-౪౯
యోగశేష స్వాధ్యాయ సమాపనమ్	౫౧
అభిగమనాది కాలవిచ్ఛేద నిరూపణమ్	”
అభిగమనాది సంకల్పః	౫౨-౫౩

మలమూత్రోత్సర్జనవిధి:	...	౫౪
శౌచవిధి:	...	”
శౌచాహారమృన్నిరూపణమ్		”
వాప్యాదిషు బాహ్యమృత్తికా నిషేధః		”
ఉత్సర్గాత్సూర్యమేవ మృద్ధ్రహణమ్		౫౫
ఆర్ద్రవాససా మలామృత్సర్గే		”
ఉత్సర్గకాలే జలపాత్ర ధారణనిషేధః		”
ఖిణ్మాత్రోత్సృజ్యయోపవిష్టస్య తక్షనుత్సర్గేష్వర్థ శౌచమ్		”
మృత్సంఖ్యా, మృత్పరిమాణమ్		౫౬
దక్షిణహస్తేన శౌచనిషేధః		”
ఆచమనవిధి నియమాదయః		౫౭
ఆచమన భేదాస్తత్ప్రకారాశ్చ		౫౮
ద్విరాచమనవిధి:		౬౦
దంతధావనవిధి:		౬౧
విధవాదీనాం దస్తధావననిషేధః		”
దంతధావనే నిషిద్ధలిథయః		”
దస్తధావనమస్త్రీ:		౬౨
స్నానవిధి:		”
స్నానార్థం సదీతరణ నిషేధః		౬౩
పరకీయ జలాశయేషు స్నాననిషేధః		”
ఉష్ణోదకస్నాననిషేధః, క్వచిత్తదనుజ్ఞా, త్వచిత్తదపవాదః		”
స్నానభేదాః		౬౪
సముద్రస్నానవిధి:		౬౫
సముద్రస్నాన నిషేధః		౬౬
సేతుస్నానప్రయోగః		౬౭

సంక్రమస్నానాది నిర్ణయః	౭౦
నదీనాం రజోదోషనిర్ణయః	౭౧
మాఘస్నానమ్	
తైలాభ్యంగవిధిః	౭౨
క్వచిత్ స్నాననిషేధః	౭౪
నైమిత్తికస్నానమ్	,,
వృషలచండాలాది స్పర్శే	,,
శ్వపాకాది ఛాయాస్పర్శే	౭౫
శిశోః రజస్వలాదిస్పర్శే	,,
వివాహయాత్రాదిషు భగవదుత్సవాదిషుచ స్పృష్టిదోషాభావః	,,
పునస్నాన నిమిత్తమ్	,,
క్వచిదామలక స్నాననిషేధః	౭౬
క్వచిన్మృత్తికాస్నాన తిలతర్పణనిషేధః	,,
ప్రాతస్నానవిధి స్తత్ప్రయోగశ్చ	౭౭
స్నానాజ్ఞతర్పణమ్	౭౮
వస్త్రధారణవిధిః	౮౦
అహతవాసోలక్షణమ్	౮౨
గృహస్థస్య ఏకవస్త్రీ ధారణ నిషేధః	౮౩
నగ్నస్వరూప నిరూపణమ్	,,
ధాతవస్త్రీభావే ఔమాది ధారణానుజ్ఞా	,,
స్కంధదేశే అర్చిత వస్త్రధారణ నిషేధః	౮౪
స్నాన ప్రయోజన నిరూపణమ్	,,
మస్త్రీస్నాన ప్రకారః	౮౫
స్నానతర్పణే స్నానవస్త్రీ నిష్పీడనేచ ప్రపన్నవిషయ విశేషః	,,
ఊర్ధ్వశృంగధారణవిధిః	౮౭

ఉర్ధ్వపుండ్రాస్తరాశ్చే హరిద్రాధారణవిధిః	౮౯
ఉర్ధ్వపుండ్ర ధారణప్రయోగః	౯౦
ఉర్ధ్వపుండ్ర ధ్యానమ్	౯౧
తులసీపద్మాక్షమణిమాలికా ధారణమ్	౯౨
సంధ్యోపాసనవిధిః	”
సన్ధ్యాకాల నీరూపణమ్	౯౩
సన్ధ్యాశబ్దార్థ నిర్ణయః	”
ప్రపాతసన్ధ్యా ప్రయోగః	౯౪
ఆపోహిష్ఠాది మంత్రాణాం మర్థః	౯౫
సూర్యశ్చేతి మంత్రస్వార్థః	౯౬
దధిక్రావ్ణేత్యాది మంత్రాణాం వ్యాఖ్యాన	౯౭
అర్ఘ్యప్రదానాస్తోత్ర సంహారక్రమ ప్రతిపాదనమ్	౯౯
సూతకాదౌ సంధ్యావిధిః	౧౦౧
భగవత్సేవా సమయే సన్ధ్యాతిక్రమేపి దోషాభావః	”
సన్ధ్యాకాలాతిక్రమప్రాయశ్చిత్తమ్	”
జపవిధిః, ప్రాణాయామవిధిశ్చ	౧౦౨
జపప్రయోగః, జప్యమంత్రాణాం ఋష్యాదయః	౧౦౪-౧౦౫
మంత్రస్వాసాదయః	౧౦౬
చతుర్వింశతి ముద్రాః, ముద్రాణాంగోష్ఠ్యత్వ వర్ణనంచ	౧౦౭
గాయత్రీ ధ్యానమ్. తుర్యగాయత్రీజప విధిశ్చ	౧౦౮
ప్రణవాదీనాం వ్యాఖ్యాన	౧౦౯
జపనియమాః	౧౧౦
జపోపస్థానమ్, ఉపస్థాన మంత్రవ్యాఖ్యాన	౧౧౬
అభివాదనవిధిః	౧౧౭
యతివిషయ విశేషః	౧౧౯

సంధ్యాలోప ప్రాయశ్చిత్తమ్	౧౨౦
ఆధారశక్త్యాది తర్పణ క్రమః	౧౨౧
అభ్యుక్షణవిధిః	౧౨౪
హోమవిధిః	,,
హోమకోలనిర్ణయః	౧౨౫
హవిష్య నిర్ణయః. సమిదిధృ నిర్ణయశ్చ	౧౨౬
శ్రాతపూర్వత్వాదివిధిః	౧౨౭
పాత్రతోయ స్పర్శనవిధిః	,,
పునరాధాననిమిత్తమ్	,,
ఔపాసనాగ్ని ద్వయ సంసర్గవిచారః	౨౨౮
బ్రహ్మయజ్ఞవిధిః	౧౨౯
నిత్యం ప్రశ్నాధ్యాయనః అనధ్యయనాభావః	౧౩౧
విధురన్య బ్రహ్మయజ్ఞాద్యనధికారః	౧౩౨
బ్రహ్మచారిణో బ్రహ్మయజ్ఞాధికారః	,,
భగవత్సేవా ప్రదక్షిణ క్రమః	,,
ప్రదక్షిణ సంఖ్యా ప్రణామ క్రమశ్చ	౧౩౩
అవైష్ణవ స్థాపిత ప్రతిపాదర్యన నిషేధః	౧౩౪
స్త్రీశూద్రారాధిత భగవద్వందన నిషేధః	,,
అష్టాంగాది ప్రణామవిశేషః	౧౩౫
ఏకహస్త ప్రణామ నిషేధః కృత్తితదనుజ్ఞాచ	౧౩౭
భగవదర్చావిగ్రహ సేవాఫలమ్	,,
భగవత్తీర్థప్రసాదమహిమా	,,
భగవదపచారాః	౨౩౮

అథోపాదానమ్.

శ్రీమదష్టాక్షర మహామస్త్రీనామః	౧౪౧
-------------------------------	-----

మ స్త్రీరత్న న్యాసః	౧౪౪
ద్వాదశాక్షరన్యాసః	౧౪౫
షడక్షరమ స్త్రీన్యాసః	౧౪౬
తులస్యాద్యాహరణవిధిః	౧౪౭
తులసీ మాహాత్మ్యమ్	„
మన్వాదిః	౧౪౮
కుశాహరణమ్	౧౪౯
ఫలిత్రవిధిః	౧౫౦
గోవాలపలిత్ర ప్రాశస్త్యమ్	౧౫౧
తౌరవిధిః	„
విధవాయూః కేశభారణ నిషేధః	౧౫౨
యజ్ఞోపవీతవిధిః	„
యజ్ఞోపవీతప్రతిష్ఠాప్రయోగః	౧౫౩
„ ధారణక్రమః	౧౫౪
వేదాభ్యాసః	౧౫౫
పోష్యవర్గవిచారః	„
బ్రాహ్మణాది వృత్తయః	„
హవిష్పాకవిధిః	౧౫౬
భక్ష్యాభక్ష్యనిర్ణయః	౧౫౭
ద్రవ్యశుద్ధిః	౧౫౮
మధ్యాహ్న స్నానవిధిః	౧౫౯
మృత్తికా స్నానవిధిః	౧౬౦
పగమైకాంతిమృత్తికాస్నానమ్	౧౬౧
మాధ్యాహ్నమ్, మంత్రాణాం వ్యాఖ్యా	౧౬౨
పురఃపరీక్షా క్తస్య ఋషి ఛందో దేవతాదయః	౧౬౩

అథేజ్యప్రయోగః	౧౮౨
ఇజ్యవిధి శ్రుతిపాదక ప్రమాణోపన్యాసః	౧౮౩
గృహార్చమానమ్	౧౮౪
గృహార్చయా ఆవాహనమ్	౧౮౫
గృహార్చప్రతిష్ఠాప్రయోగః	౧౮౬
గృహార్చసంప్రోక్షణవిధిః	౧౮౭
భూతశుద్ధిః	౧౮౮
మూర్త్యుకాన్యాసః	౧౮౯
మూలమస్త్రోజప ప్రకారః	౧౯౦
హృద్యాగః	౧౯౧
మస్త్ర్యాగః	౧౯౨
భగవదావాళన ప్రయోగః	౧౯౩
భగవదారాధనాపయుక్త ప్రమాణోపన్యాసః	౧౯౪
సంవిభాగవిధిః	౧౯౫
వైశ్వదేవ ప్రయోగః	౧౯౬
యతిభిక్షా, తత్కాలే యతివస్త్రన నిషేధః	౧౯౭-౧౯౮
అతిథిపూజనమ్	౧౯౯
వైకుంఠహోమః	౨౦౦
భోజనవిధిః	౨౦౧
భోజనేదిక్షియమః	౨౦౨
భోజనపాత్రనిరూపణమ్	౨౦౩
ఆపోశనవిధిః, పాత్రస్పర్శవిధిశ్చ	౨౦౪
ప్రాణావళి నియమాః	౨౦౫
యతేర్గృహస్థాదైవ్య సుహృదభోజననిషేధః	౨౦౬
కేశాదిముష్టాన్న భక్షణ విచారః	౨౦౭

సశబ్దమూపోశనాడినిషేధః	౨౪౬
శూద్రశిష్టాన్న నిషేధః	౨౪౮
భోజనకాలే తైలయంత్రాది శబ్దశ్రవణ నిషేధః	౨౪౯
వక్షస్స్క్రిము భుంజానానాం పదస్పర స్పర్శ నిషేధః	,,
తేషా ముచ్చిష్టస్పర్శే	,,
శ్రాద్ధభోజన ప్రాయశ్చిత్తమ్	౨౪౯
దీగసత్ర భోజననిషేధః	౨౫౦
శూద్రసత్ర భోజనే ప్రాయశ్చిత్తమ్	౨౫౧
స్త్రీశ్యశూద్ర గృహేషు ఆమప్రతిగ్రహ నిషేధః	,,
శ్రీతాన్నభోజనే ప్రాయశ్చిత్తమ్	,,
సంఘాన్నభోజనే ప్రాయశ్చిత్తమ్	౨౫౨
చౌశసీమంత్రాశ్యన్నభోజనే ప్రాయశ్చిత్తమ్	,,
వ్రాత్యకుష్ట్యాద్యన్నభోజనేప్రా	,,
తామ్రపాత్రస్థిరగవ్యాది నిషేధః	,,
ద్విభోజన నిషిద్ధదివసాః	౨౫౩
అభోజ్యన్న నిరూపణమ్	,,
శ్రాద్ధ శిష్టాన్నభోజన విచారః	౨౫౪
పరిషేచనాత్పూర్వ మన్నపరిమర్దన నిషేధః	,,
యత్యన్నాది నిషేధః	౨౫౫
స్త్రీ అపాక్షాయాది పక్ష్యాభోజనే ప్రాయశ్చిత్తమ్	,,
ప్రాజాపత్యాది ప్రత్యామ్నాయాః	౨౫౬
పశ్చాగవ్యవిధిః	,,
భోజనోత్తరకృత్యమ్	౨౫౯
గంధూషవిధిః, లజ్జుపాన నిషేధః	౨౬౦
తౌల్యూలదర్శనవిధిః	౨౬౧

అమాశ్రాద్ధాది నిషిద్ధదివసేషు తాంబూలచర్వణ నిషేధః	౨౬౨
అథ స్వాధ్యాయః.	
మాన్దశీపాదాది నైమిత్తికారాధనమ్	౨౬౩
శ్రీరామసవమీ	౨౬౪
వైశాఖపూర్ణిమాయాం ఫలపూజా	౨౬౫
,, ధాత్రీస్నానమ్	౨౬౬
శ్రీస్మసింహజయస్త్రీ నిర్ణయః	,,
శ్రీకృష్ణజయస్త్రీ నిర్ణయః	,,
ఉత్పవాస్తవారణ విచారః	౨౬౮
ఏకాదశ్యపవాసలక్షణమ్	,,
ఏకాదశీ శ్రాద్ధవిచారః	౨౬౯
ఏకాదశీ నియమాః	౨౭౩
ఏకాదశ్యా ముపవాసాకరణే ప్రాయశ్చిత్తమ్	౨౭౪
ఏకాదశీ వేధనిర్ణయః	౨౭౫
సవమీ శేషసంయుక్త దశమీవిచారః	౨౭౬
విద్ధోపాష్యపరాశాం వచనానా మన్యవరత్వ వర్ణనమ్	౨౭౮
విద్ధేకాదశ్యపవాసే ప్రాయశ్చిత్తమ్	౨౮౦
అధికద్వాదశీ విచారః	౨౮౧
చాతుర్మాస్య విచారః	,,
శ్రవణద్వాదశీ విచారః	౨౮౩
కలామాత్రా వశిష్టద్వాదశీ పారణవిచారః	౨౮౪
కృత్తికాదీపాత్యచనిర్ణయః	౨౮౬
ఉపాకర్మ నిర్ణయః	౨౮౮
యజ్ఞోపవీత ధారణవిధిః	౨౮౯

స్థాపకనిర్ణయః	౨౯౫
నవాగ్రయణ స్థాపకనిర్ణయః	౨౯౮
,, పయోగః	౨౯౯
అమావాస్య సిర్ణయః	,,
స్నాతకధర్మాః	౩౦౦
సాయాహ్న కృత్యమ్	౩౦౯
అగ్ని శ్చేత్యాది మంత్రాణాం వ్యాఖ్యా	౩౧౦
స్థాయం హోమ ప్రశంసా	౩౧౪
సాయమభిగమనమ్	౩౧౪
ప్రదోషకాల కృత్యమ్	౩౧౬
రాత్రిభోజన నియమాః	౩౧౭
యోగనిరూపణమ్	౩౧౯
శయనవిధిః	౩౨౦
స్త్రీసజ్జమాదివిధిః	౩౨౧
స్త్రీసజ్జమాన స్తరం శౌచవిధిః	౩౨౩
సదాచార ప్రశంసా; తల్లక్షణంచ	౩౨౪

దుర్విజ్ఞేయ సూక్ష్మధర్మవిచారా బహవస్సన్తి, తేషామత్ర నిరూపణం దుశ్శక్యమిత్యేతావ దేవాత్ర ప్రదర్శితమ్. స్నాతకధర్మనిరూపణావసరే బహవో విచారా ఉపలభ్యంతే, తేషాం పృథక్పృథక్విషయలేఖనే గ్రంథ విస్తరభీతిశ్చ.

పుటమ్ ౪౦- అత్ర గ్రంథపాత ఇత్యత్ర- దుర్భిక్షపీడానాస్త్యేవ నాస్తికోగాదిజం భయమ్ ॥ ప్రత్యుబ్ధం కార్తికేయస్తు యజతే వైష్ణవీం శుభామ్ । తేనతుష్టోభవేద్దేవో హరిర్నారాయణస్తథా ॥ ఇహ్లాచ వైష్ణవం యజ్ఞం కులమేవోత్తరం శతమ్ । ఉద్ధృత్య పరమం భామ ప్రయాత్యేవ న సంశయః ॥ ఇత్యస్త మనుసందేయమ్.

౧౭౩-పుట మృత్తికా స్నాన మున్నా సుజ్ఞిహేణ లిఖితాః,
అశ్రసాకల్యేన ప్రకాశ్యంతే.

అశ్వక్రాంతే రథక్రాంతే విష్ణుక్రాంతే వసుంధరా । శరసా
ధారికా దేవి రక్షస్వమాం పదేపదే ॥ సహస్రపరమా దేవీ శత
మూలా శతాంకురా । సర్వగ్ం పారతుమే పాపం దూర్వాదుస్స్వ
ష్మనాశినీ ॥ ఉద్భృతాఽసి వరాహేణ కృష్ణేన శతబాహునా ।
భూమిరేనుర్ధనే లోకధారిణీ । మృత్తికే హసమే పాపం యన్మయా
దుష్కృతం కృతమ్ త్వయా హతేన పాపేన జీవామి శరదశ్శతమ్
మృత్తికే దేహిమేపుష్టిం త్వయిసర్వం ప్రతిష్ఠితమ్ ॥ కాణ్డాత్కా-
ణ్డాత్కీరోవాంతి పరుషఃపరుషఃపరి । ఏవానో మూర్ఖేప్రతను సహ
స్రేనా శతేన ॥ యాశతేన ప్రతనోషి సహస్రేణ విరోహసి ।
తస్యాస్తే దేవీప్యకే విధేమ హవిహవయమ్ ॥ యత ఇన్ద్రో భయా
మహాతతోనో అభయం కృథి । మఘవచ్ఛగ్ధి తవతన్న ఊతయే
విద్యహే విమృఢోఽహి ॥ స్వస్తిదోవిశస్వతి ర్వృతహా విమృఢో
వశీ । వృషన్ద్రో పురవతున స్వస్తిదో అభయంకరః ॥ స్వస్తి
ఇన్ద్రో వృధశ్రవాః । స్వస్తిః పూషావిశ్వవేదాః । స్వస్తిస్తార్క్ష్యో
అరిష్టనేమిః స్వస్తిసో బృహస్పతిర్దధాతు ॥

త్రాతారమిన్ద్రమవితార మిన్ద్రగ్ం హవేహవే నుహవగ్ం
శూరమిన్ద్రమ్ । హువేనుశక్రం పురుహూత మిన్ద్రగ్ స్వస్తిసో
మఘవాధా త్విన్ద్రోః ॥ అపాన్తమన్య స్త్రీపల్వప్రభాఞ్ఘునిశ్శిమీ
వాఞ్ఞరుమాగ్ం ఋశిషీ । సోమో విశ్వావృత సావనాని నార్వాగి
న్ద్రో ప్రతిమానానిదేభుః ॥ పరంమృత్యో అనుపశేహి పథ్నాం య
స్తేన్వ ఇతరో దేవయానాత్ । చక్షుష్మతే శ్మన్వతే తేబ్రవీమి
మాసః ప్రహగ్ం రీరిషో మోతవిరా ॥ శంవత శ్మగ్ంహితే ఘృ
ణి శ్మముతే సంత్యోషః । కల్పితాంమేది శశ్యగ్రాః । పృథివ్యా

స్త్రాలోకే సాదయామ్యముష్య శర్మాసి పితరో దేవతా । ప్రజాపతి
స్త్రాసాదయతు తయా దేవతయా । అస్తరిక్షస్యత్వాదివస్త్రా ది
శాంత్యా నాకస్యత్వా పృథ్వే బ్రధ్నస్యత్వా విష్ణవే సాదయామ్య
ముష్య శర్మాసి పితరో దేవతా । ప్రజాపతిస్త్రా సాదయతు తయా
దేవతయా ॥

గన్ధద్వాశాం దురాధర్షాం నిత్యపుష్టాంకరీషిణీమ్ । ఈశ్వరీ
గ్ం సర్వభూతానాం తామిహోపహ్వాయే శ్రియమ్ ॥ ఉదత్త్య
జాతవేదసం దేవం వహన్తికేతవః । దృశే విశ్వాంశూర్యమ్ ॥ శ్రీ
శ్రేభజతుం । అలక్ష్మీశ్చైవశ్యతు ॥

సహస్రశీర్షా పురుషః । సహస్రాక్ష స్సహస్రపాత్ । సభా
మిం విశ్వతోవృత్వా । అత్యతిష్ఠద్దశాజ్జలమ్ ॥ విష్ణు ముఖావై దేవా
శ్చందోభి రిమాన్లూకాననపజయ్య మభ్యజయన్ యద్విష్ణోక్రమా
న్క్రమతే విష్ణురేవ భూత్వా యజమానశ్చందోభి రిమాన్ లోకాన
వసజయ్య మభ్యజయతి ॥ ఓజోగ్రీవాభి గ్నిఋబుతిమస్థిరింజిగ్
శ్వపసావహేన రుద్రస్య విచలనగ్ందోహోరాత్రయో ద్వితీయోర్ధ
మాసానాం తృతీయోమాసా శ్చతుర్థ ఋతూనాం పంచమ స్సంవ
త్సరస్య షష్ఠః ॥ మహాగ్ం ఇంద్రో నజ్రబాహు ష్టోడశీ శర్మ య
చ్ఛతు । స్వస్తి నో మఘరాకరోతుహంతు పాప్మానం యోఽస్మాక్
దేవస్తి ॥ సోమానగ్ం స్వరణం కృణుహి బ్రహ్మణస్పతే । కక్షీవంతం
యశోశిజమ్ ॥ శరీరం యజ్ఞశమలంకుసీగం శస్మింభేదతుయో
ఽస్మాక్ దేవస్తి ॥ నాభిర్దేచింతం విజ్ఞానమ్ । పాయశ్చైవచితిర్భ
సత్ ॥ ఆపాంతమన్యస్త్రి పలవభర్మాధుని శ్శిమీవాఞ్చరుమాగ్ం
ఋతీషీ । సోమో విశ్వస్యత సావసాని నార్యాగిన్ద్రం ప్రతిమానా
నిదేభుః ॥ వరుణస్య స్కంభనమసి వరుణస్య స్కంభ సర్జనమసి ప్రతి
యాతో వరుణస్యపాశః ప్రత్యస్తో వరుణస్యపాశః ॥ విష్ణోరరాటమసి

విష్ణుః పృథ్వమసి విష్ణోశ్చ పృథో విష్ణో మ్నాస్యరసి విష్ణో ధృ - వమ
సి వైష్ణవమసి విష్ణవేత్వా ॥ ఆనందనం దావాంఘ్రమ్ । భగవంభా
గ్యుపనః ॥ ఊర్వో రోజోరహ్మ విశ్వాన్యంగాని తనూస్తచువామే
సహవమస్తే అస్తుచూహిగ్ంసీః ॥ ఊరూ అరత్నీజానునీ విశోమే
ఽజ్ఞాని సర్వంశః ॥ జంభూభ్యాం పద్మాన్యం ధన్యోసి । విశిరాజా
ప్రణిపితః ॥ చరణం పవిత్రం వితతం పురాణమ్ । యేనపూతస్తగ
తి దుష్కృతాని । తేనపవిత్రేణ శుద్ధేన పూతాః । అతి పాపాన
మరాతింతరేను ॥

ఇదం విష్ణు ర్విచక్రమే త్రేధానిదధేసదమ్ । సమాధమస్య
పాగ్ంసురే । త్రీణిపదా విచక్రమే విష్ణుగోపా అదాభ్యః । తతోధ
ర్మాణి ధారయన్ ॥ సజోమా ఇన్ద్రోగణో మరుద్భి స్సమంపిబ
వృత్రహన్ ఇహురవిద్వాన్ । జహిత్రూగ్ం రపమృధోనుదస్వా
న్దాభయంకృణుహి విశ్వతోసః ॥

౧౪-పుట, పక్షి-౪, ఇతి కటిమిత్యనంతరం “విష్ణోరరాటగు
సీలి పృథ్వం, వసుణ్యో స్కంభశమసీ” తి మేధ, మిత పక్షి శ్శుద్ధా.

ఉదుత్తమం ॥ హిరణ్య శృంగమిత్యాదయో మన్త్రా శ్శ్రీరజ్జ
నాథమహాదేవక స్రణీతాహ్నిక గ్రహాదిషు సుప్పప్తం లిఖితా
ద్రష్టవ్యాః.

ఇంద్రియాది శుద్ధిః.

ద్వివిధానా మింద్రియాణాం మనోబుద్ధ్యోశ్చపవక్త్రాణామ్ ॥
ద్రవ్యదేశక్రియాణాంయూ శుద్ధిస్సాచార ఉచ్యతే ॥ భగవద్గురు విప్రా
ణాం నింహంచా సత్యభాషణమ్ । అశృణ్వన్ తామసం శాస్త్రం
యచ్ఛాన్యదపి నిందితమ్ ॥ మాహాత్మ్యం స్తోత్రనామాని పద్మా
కాంతస్య సర్వదా । సంశృణ్వన్ సాత్త్వికం శాస్త్రం శ్రోత్రం శుద్ధ
ముదాహృతమ్ ॥ పరస్త్రీ పతితాదీనా మంగస్పర్శసవజ్జితా ॥ జా

హ్నవాది మహాతీర్థ స్నాననిర్ధాతకల్మషా । పైష్టవాలింగన ప్రాప్త
 పరమానంద నిర్భరా । అలోలుపా చందనాదౌ త్వక్చుద్ధా పరికీర్తి
 తా ॥ పాపంఢవతితాన్య స్త్రీమలమూత్రాది వీక్షణే । పరాజ్యుశీ
 భాగవతా లోకనాది స్పృహన్వితా । రమారమణసాదాది చూడాం
 తాంగేక్షణోద్యతా ॥ ఆరూఢాశ్రేయః సర్వధాప్యష్టిరూదాహ్వా
 తా ॥ కాలాశ్రయ నిమిత్తైశ్చ క్రియాసంసగతా ॥ దుష్టసంస్క
 మనిచ్ఛంతీ పరమావత్సన్విపి క్వచిత్ । యా ॥ శీక వినివేది
 త మన్వహం । స్వీకుర్వంతీ యథాకాలే ॥ పృథ్విదీతాబుధైః ॥
 మద్యమాంసమలాదీనాం గంధాఘ్రిణా వివర్జనం । తులనీకుసుమాదీ
 నాం లక్ష్మీపతి పదాబ్జయోః । సమర్పితానా మాఘ్రిణాః ఘ్రిణా
 శుద్ధిపదాహ్వాతా ॥ పరాపవాదం పారుష్యం పైశున్య మలివాద
 తాం । అసచ్ఛాస్త్రీన్య పతన మసర్వస్సహభాషణమ్ । విర్జయితైవ
 మాదీని భగవన్నామకీర్తనమ్ । వేదసచ్ఛాస్త్రీపతనం సదా మధుర
 భాషణం । ఏవమాదీని కుర్వంతీ వాక్చుద్ధా సముదాహ్వాతా ॥ పర
 చార పరద్రవ్య స్పర్శబాలాదితాడనే । హిత్యా వృధాత్మణః ఛేదమ
 న్యచ్ఛాపి విగర్హితమ్ । దివ్యాలంకార కరణేకుశలః కమలాపతేః ।
 సమాత్మరూది కృద్ధామ్ని శుద్ధః పాణిపదాహ్వాతః ॥ భగవన్మందిరా
 చార్యాద్యాభి ముఖ్యప్రసాదిభిః । ధావనం భూషణాశంప హిత్యా
 న్యదపి నిందితం । తీర్థయాత్రోత్సవాద్యర్థం సంచరిష్టు శ్చదుక్రమం ।
 మహాత్మరస్పర్శహీనం శుద్ధం పాదవ్యయం మతం ॥ సతాంసమీపే
 ౭భోవాయు విసర్జన వివర్జితః । సర్వదా వాససాచ్ఛన్నః పాయశ్శుద్ధి
 ఉదాహ్వాతః ॥ అన్యయోషి శ్చస్వికాలేవా యద్యుల్బణవివర్జితం ।
 ఋతుగామిన్యస్త్రీయాంచే దుపథం శుద్ధముచ్యతే ॥ పరహింసాద్రవ్య
 యోషిద్వేషవైరానుచింతనం । అసద్విషయ సంతుప్త మలభ్యాధ్ధా
 నుచింతనం । అన్యచ్చ నిందితం త్యక్త్యాహ్వాషీకదమకం సదా । శ్రీ

పతిధ్యాన విమలం మనశ్శుద్ధ ముదాహృతం ॥ శ్రీపతి స్మర్వదోషా
 న్యా భోగ మోక్షేచ్ఛుధిర్జనైః । అన్యే బ్రహ్మాదయో దేవానాం పా
 న్యాస్తు ముముక్షుభిః । మహాభాగవతా స్సేవ్యాస్సచ్ఛాస్త్రం తదుచీ
 రితం । ఇతి విజ్ఞాయ తత్త్వాద్ధిం సదా చాత్మ్యః జేశతః శుష్కతార్కిక
 చార్వాక నాస్తిక ప్రముఖైర్జనైః । ఆభేద్యా మదృఢానిత్యం బుద్ధి
 శ్శుద్ధోదితా బుద్ధైః । సద్గుణలబ్ధిష్టా జ్యేష్ఠైర్ధ్యానివజ్జనైః ।
 మలమూత్రాది కౌచేన శాస్త్రోక్త విధినామృదా । నాసికాకర్ణ
 నేత్రాది మలనిర్మరణేనచ । నైర్మల్యం యచ్ఛరీతేనా దేహశుద్ధిస్స
 దాహృతా ॥ సత్వాదిగుణ భేదేన త్రివిధం ద్రవ్యముచ్యతే । త
 త్రైక్యకం బహువిధం ద్రవ్యం జ్ఞేయం మనీషిభిః ॥ ద్రవ్యేష్వేతే
 ము సంశుద్ధం సాత్వికం ద్రవ్యముచ్యతే ॥ ధార్మికాధిష్ఠితో రాజ్ఞా
 ధార్మికేణాభి పాలితః ॥ మ్లేచ్ఛ పాపంఢ పతిత సింహ వ్యాఘ్రా
 ది వర్జితః । దివ్యావగా దేవభూతభిసారంగ సంయుతః ॥ ఆనన్దో
 యోజ్యతైః శుష్మతులసీసముదాదిభిః । యుక్తశ్చ తృణకాష్ఠాద్యైర్దేశ
 శ్శుద్ధ ఉదాహృతః ॥ ఇత్యాది గుణసంయుక్తే దృష్టిరమ్యే మనో
 హరే । గోశపృథ్వీలిలాలిప్తే దేశే జననివర్జితే । యత్కర్మక్రియాతే
 హీనసర చీషీణవర్జితం । లక్ష్మీపతి పదాంభోజ సంతతధ్యాన సంయు
 తం । సంకల్ప పూర్వహారభం సాత్వికత్యాగసంయుతం । విశుద్ధంక
 ర్మ విజ్ఞేయం శ్రీశాయాంతే నమర్చితం ॥ శుద్ధి రుక్తేంద్రియాదీ
 నాంపోష్యం తేనధగుకాశ్శుభాః ॥

శుభగుణవర్జనమ్.

విద్యానసూయా కార్పణ్య మక్రోధస్సత్వభాషణమ్ । సతాం
 పూజా దయాక్షంతి స్సంతోషోఽస్తే యహార్జనం । జ్ఞానం ధ్యానం
 తపశ్శౌచ మస్పృహేంద్రియ నిగ్రహః । హీర్మ్యంగళమనాయాసా
 ద్భృతీగ్రానంతమోదమః । బహింసాధ్యయసం యజ్ఞః ప్రోక్తా ఏతేగు
 ణాశ్శుభాః ॥

శ్రీమైసమః.

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

శ్రీమతే నిగమాంత మహాదేశికాయ నమః.

శ్రీసజ్జనంశకలశపయోరాశిరాకానుధాకటైః

శ్రీనైకకృదీక్షితాచారైర్న రనుగృహీతమ్

ప్రపన్న ధర్మసార సముద్భయాఖ్యమ్

ఆప్నికరత్నమ్.

శ్రీమాన్వేంకటాచార్యః కవితార్కికకేసరి । వేదాంతాచార్యశాస్త్రి మే సన్నిధతాం సదా హృది ॥ శ్రీనివాసం సమన్మృత్య శేషాచలనివాసినమ్ । పరమైకాంతినాం సమ్యగ్వ్యత్యామ్యాచారినిర్ణయమ్ ॥

ఆచారలక్షణ మాహ శాండిల్యః ॥ పంచేంద్రియస్య దేహస్య బుద్ధేశ్వ మనస స్తథా । న్రవ్యదేశక్రియాశాంచ శుద్ధి రాచారయిష్యతే ।

అథ పరిభాషా ॥ తత్రాదౌ శాస్త్రీనామ నిరూపణమ్ ॥ ఋగ్యజుస్సామాధర్వణాశ్చ శ్చత్వరో వేదాః. ఆయుర్వేద నాట్యవేద గాంధర్వవేద ధనుర్వేదాశ్చ శ్చత్వర ఉపవేదాః. జ్యోతిషం వ్యాకరణం శీతో కల్పః ఛందః నిరుక్త మేతాని షడ్వేదాంగాని. ఋగ్వేదోపనిషత్, యజుర్వేదోపనిషత్, సామవేదోపనిషత్, తైత్తిరీయమ్, బృహదారణ్యకమ్, శారీరకం, లైంగం, నారసింహం, శతపథ బ్రాహ్మణమ్, గారుడం, ఛాందోగ్యం, కఠ పర్వీ, ముండకమ్, ముద్గలమ్, బ్రహ్మబిందుః, తాపనీయమ్, జ్ఞానష

గ్గమ్, యాజ్ఞవల్క్యమ్, మైత్రానరుణమ్, కాలాగ్ని రుద్రమ్, జాబాలమ్, అధర్వణిఖా, శ్వేతాశ్వతరమ్, సుబాలమ్, పారమాత్యమ్, చిన్మూలయమ్, మంత్రోపనిషత్, అధర్వశీర్షమ్, మహాపనిషత్, శ్వానూపనిషత్, నారాయణోపనిషత్, ఏతాద్వాత్రింశదుపనిషదః.

“అథాత స్సుత్రగణా వ్యాఖ్యాన్యమో బోధాయన, మాపస్తంబః, సత్యాపాథమ్, ద్రాహ్మయణం, ఆగస్త్యం, శాకల్య, మాశ్వలాయనీయమ్, శాంభవీయమ్, కాత్యాయన మితి నవ పూర్వాసూతాణి. వైఖానసమ్, శౌనకీయం, భారద్వాజ, మాగ్ని వైశ్యమ్, జైమినీయమ్, మాధులమ్, మాధ్యందినమ్, కాండి న్యమ్, కాపీతక మితి నవాపర సూతాణి. అష్టాదశ సంఖ్యా కా శ్శారీరా స్సంస్కారా ఇతి. ఏతాన్యష్టాదశ సూతాణి.

అథ “వాసిష్ఠంచైవ హారీతం వ్యాసం పారాశరం తథా । భారద్వాజం కాశ్యపంచ సాత్వికా ముక్తిదాయినః ॥ మానవం యా జ్ఞవల్క్యంచ ఆత్రేయం దాక్ష్యమేవచ । కాత్యాయనం వైష్ణవంచ రాజసా స్వర్గదాయినః ॥ గౌతమం బాహుస్పత్యంచ సాంవర్తంచ యమస్మృతిః । శాంఖం చౌశనసం దేవి తామసా నిరయప్రదాః” ఏతాహ్యష్టాదశస్మృతయః ॥

శాతాతపం, శాండిల్యం, లిఖితం, ఆంగీరసం, మైతీనసం, బృహద్ధారీతం, వృద్ధమనుః, జాబాలం, వృద్ధబాహుస్పత్యం, వృద్ధవాసిష్ఠం, ననకం, దత్తాత్రేయం, క్రతుః, దాల్భ్యం, ప్రాజాపత్యం, బోధాయనం, జాతుకర్ణ్యం, లోకాక్షి, ఏతాహ్యష్టాదశోపస్మృతయః.

“పాద్మం పద్మోద్భవంచైవ పుష్కరం వైభవం తథా । నశ కూబరం నారదీయం సనత్కుమారస్తు సాత్వతం ॥ వాసిష్ఠం జనకంచైవ విద్రం భువనమోహనం । భవిష్యం తిలకంచైవ విజయం పారిమే

శ్వరం || తతస్సద్వాక్యం పరమం హ్యష్టాదశాత్మకాగమాః || వై
ష్ణవం నారదీయంచ తథా భాగవతం శుభం | గౌరవంచ తథా పా
ద్మం వారాహం శుభదర్శనమ్ || షడేతాని పురాణాని సాత్వికాని
మతానివై || బ్రహ్మాండం బ్రహ్మైవర్తం మార్కండేయం తథైవ
చ | భవిష్యద్వామసం బ్రహ్మం రాజసాని నిబోధషట్ || మా
త్స్యం కౌర్మ్యం తథాలైంగం వైవం స్కాందం తథైవచ | ఆగ్నే
యంచ షడేతాని తామసా నిరయప్రదాః || ఏతాన్యష్టాదశ
పురాణాని. వాయువ్యం భాగవతం సామ్యం బ్రహ్మం కౌశీతకం
తథా | పారాశర్యం నారదీయం నారసింహంతు కాపిలం || వాసిష్ఠం
శివధర్మంచ మారీచం మానవం తథా | స్కాందం దౌర్వాస మా
దిత్యం వాసుదాయ శాబరం తథా || ఏతాన్యష్టాదశోపపురాణాని.

పాతంజలం కాపిలసాఖ్యం జైమిని సూత్రం వైశేషికం
గౌతమసూత్రం వ్యాససూత్రం; ఏతాని షడ్దశకాని.

శ్రీరామాయణాదయ ఇతిహాసాః. భారతం భారద్వాజసం
హితా విహగేంద్రసంహితా అగస్త్యసంహితా పరాశరసంహితా
వాసిష్ఠసంహితా ఇత్యాదయ స్సంహితాః,

శ్రీపంచరాత్రం దివ్యశాస్త్ర మిత్యుక్తం పాద్మపురాణే.
“శ్రావణం వైఖానసం ప్రోక్తం వాసిష్ఠం స్మార్త ముచ్యతే | పంచరా
త్రాభిధం శాస్త్రం దివ్యాగమ మితీతమ్ || తదష్టోత్తరశత సంహి
తాత్మకం, తాసాం నామాని విస్తరభయా దత్ర స లిఖ్యంతే.

విశ్వకర్మం విశ్వవేదం విశ్వసారంతు జైత్రకం | వాస్తుబో
ధం మహాతంత్ర మాషికం చిత్రకాపిలం || కల్పాఖ్యం భానుమాన్
వృత్తం విద్యాపతి బహుశ్రుతం | విశ్వబోధం మానబోధం శాస్త్ర
కం విశ్వకాశ్యపం | కాల (ధూపం) యావం నీలమయం (పా|| నళ
మయం) విశాలం మాధవం) నవం మనుః | పారాశర్యంచాతీసారం

సంకీర్ణం సామసంహితా । వాక్యం బ్రాహ్మం సార మైంద్రం
నశ్రా సృష్టం మానసారం । ఏతానిశిల్పశాస్త్రాణి షట్కృత్యర్థి
తాః । ఋగాదిశిల్పశాస్త్రాన్తాని సర్వాణి శాస్త్రాణి వైదికాని ।

అథ మోహశాస్త్ర నిరూపణమ్, పాదోత్తరఖండే ద్వి
చత్వారింశే ఽధ్యాయే ॥ సర్వతీ ॥ తామసానిచ శాస్త్రాణి స
మాచక్షు మమానసు । సంప్రోక్తా నిర్భయై ర్విపై ర్భగవ
ద్భక్తివజ్రైః । తెసాం నామాని కాత్యేన సమాచక్షు
సుకేశ్వర ॥ శ్రీపదః ॥ శృణుదేవి ప్రవక్ష్యామి తామసాని యథా
క్రమాత్ । యేషాం శ్రవణమాత్రేణ పాతిత్యం జ్ఞానినామపి ॥
సథమంహి మయైవోక్తం వైవం పాశుపతాదికం । మచ్ఛక్త్యావేశి
తై స్సర్వై స్సంప్రోక్తాని తతఃపరమ్; ఇతి ॥ తత్రైవ, ధిషణేన
తథా ప్రోక్తం చార్వాక మతిగహితం । దైత్యానాం నాశనా
థాయ విష్ణునా బుద్ధహుషిణా ॥ బౌద్ధశాస్త్ర మసత్ ప్రోక్తం న
గ్ననీలపటాదికం । మాయావాద మసచ్ఛాస్త్రం ప్రచ్ఛన్నం బౌద్ధ
ముచ్యతే ॥ మయైవ కథితం దేవి కలౌ బ్రాహ్మణరూపిణా ।
అపార్థం శ్రుతివాక్యానాం దర్శయన్ లోకగహితం ॥ కర్మస్య
రూపత్యాజ్యత్వ మత్రైవ ప్రతిపాద్యతే । సర్వకర్మపరిభ్రష్టం
వికర్మస్థం తదుచ్యతే ॥ పరాత్మ జీవయో రైక్యం మయా ఆత్ర
ప్రతిపాద్యతే । బ్రాహ్మణస్తు పరంహం నిర్గుణం వక్ష్యతే మ
యా ॥ సర్వస్య జగతో ప్యత్ర మోహనార్థం కలౌ యుగ ॥ వే
దార్థవ నృహాశాస్త్రం మాయావాద మవైదికం । మయైవ వక్ష్య
తే దేవి జగతాం నాశకారణత్ ॥ ఏవం భవిష్యత్సురాణా చతుర
శీతి తమేఽధ్యాయే వారాహపురాణే ఏకనస్తతి తమేఽధ్యాయే ఆది
త్యపురాణే త్రయస్త్రింశేఽధ్యాయే ప్రాజాపత్యస్మృతౌ విజ్ఞానేశ్వర

పరాశరసంహితాయాం నారదీయ బ్రహ్మాండ గాఢ వామనాది పురాణేషువ మోహశాస్త్రోత్పత్తి స్వరూపం ద్రవ్యస్వమ్.

అథ శైవ పాశుపతాదిష్యాగమ నామధేయమ్—విజయం కారణం కిరణం సుప్రభేదం చ వాఘ (వాతులం) శం । మకుటం కామికం చింత్యం వీరనామూగమం తథా ॥ చంద్రజ్ఞానం శర్మయ్య క్తం సంధానం పరమేశ్వరం । ప్రోద్గీతం మంజుమాన్ సూక్ష్మం విమలం చిత్ప్రియం తథా ॥ నిశ్వాసం లళితం బింబ భవసంతు జగత్ స్థిరం । యోగచ్ఛాయం జ్ఞానపుంజం అమలం స్వీతం తథా ॥ అష్టావింశతి రేతేహి అగమాః పరికీర్తితాః ॥ ఏతేము ష్యాగమాః ॥

అథ ఉపాగమాః ॥ తత్ప్రసారం మంత్రగోప్యం శివసాయుజ్యం పౌష్కరం పరమార్థం శైవధర్మం వీరమాహేశ్వరం శతరుద్రీయం జ్ఞానానానం శైవసిద్ధాంతం శైవధర్మాంతరం పరమరహస్యం హరిహర సంవాదం స్వరూపప్రవేశం వజ్రసూచి ఇత్యాదయ ఉపాగమాః.

ఏతత్సర్వం మోహశాస్త్రం వైదికై స్సుదూరత స్త్యా జ్యమ్. తథావ్యాసేనాపి “పత్యురసామంజస్యా” దిత్వత్ర ప్రతి పాదితమ్; తద్భాష్యకారైశ్శంకరాదిభి స్సర్వైరపి “పత్యురసా మంజస్యాత్-పశుపతే ర్మత మసమంజసం స్యాత్, వెదవిరుద్ధత్వాద నంగతం స్యాదిత్యర్థ ఇతి స్వస్వభావేన ప్రతిపాదితమ్. తథా వైది కశాస్త్రోన్మయసి ఆసుర మోహనార్థ కల్పిత మోహశాస్త్రం * క్వ చిదధ్యాయాః క్వచి త్కృతికతి శ్లోకాః మిళితానర్తంతే, తదపి జ్ఞాని భి స్త్యాజ్యమ్. తల్లక్షణమాహ గారుడే ॥ “అనీశ మీశ్వరం నక్తి అసంతం సంతమిశ్యసి । మోహశాస్త్రంచ సకలం పరత్వ మపరం త్వితి ॥ పద్మపురాణేచ, కిమత్ర బహునాకైన పురాణేషు స్మృతి ష్యసి । తామసా నిరయాయైన వజ్రయత్తా విచక్షణః” ఇతి.

అత్రమనుః ॥ యా వెదబాహ్యః స్మృతయో యాశ్చ కాశ్చ కుద్య
ష్టయః । సర్వాస్తా నిష్ఫలాః ప్రేత్య తమోనిష్ఠాహి తాఃస్మృ
తాః ॥ అత్రశ్రుతిః ॥ యద్వై కించ మను రవస త్తద్భేషజం ॥
తస్మాత్ శేవాదికం సర్వం వైదికైస్త్యాజ్యమేవతి సిద్ధమ్.

వైదికాన్యపి గుణత్రయూత్మకాని; తల్లక్షణం పురాణసం
గ్రహే ॥ శాస్త్రేషుచ పురాణేషు వేదేషూపనిషత్సుచ । యత్ర
యత్ర జగన్నాథం ముకుందం విష్ణు మచ్యుతం ॥ వదంతి తాని
శాస్త్రాని సాత్వికాని మతానివై । యత్రయత్ర చతుర్వక్త్రం త్రి
మూర్త్యైక్యంచ తుల్యతాం ॥ శివకేశవయో రైక్యం సమత్వం
పావకం రవిం । వదంతి యాని శాస్త్రాని రాజసానిచ తానివై ॥
యత్రయత్ర ఉమానాథం శంకరం భైరవం యమం । దుర్గాం గణ
పతిం కాలం యాని తాని వదంతివై ॥ తామసాని మునిశ్రేష్ఠ వివి
ధాచ్యుఫలానివై ॥ స్కందే; ఆగమాస్త్రీవిధాః ప్రోక్తా సాత్వ
రాజసతామసాః । సాత్వికా మోక్షఫలదా రాజసాః స్వర్గదాః
స్మృతాః ॥ తథైవ తామసా దేవి నిరయ ప్రాప్తిహేతవః ॥

వైదికాశ్చ సత్వరజస్తమోభేదేన త్రివిధాః ॥ ఆదిత్యపురా
ణే ॥ పరమం వైదికం యత్త త్సాత్వికం పరికీర్తితం । రాజసం వైది
కం ప్రోక్తం తామసం మిశ్రవైదికం ॥ తథా; వైదికత్రయ మి
త్యాహు రాద్యం పరమవైదికం । ద్వితీయం వైదికం ప్రోక్తం తృ
తీయం మిశ్రవైదికం ॥ పరమవైదికం శ్రీవైష్ణవమ్. వైదికం-
తత్వవాదమ్, విష్ణుస్వామి సంప్రదాయంచ. మిశ్రవైదికం మా
యావాదమ్. శ్రీపాంచరాత్రే; “రాజసం వైదికం ప్రోక్తం సాత్వతం
పరమవైదికం । శైవంచ తామసం ప్రోక్తం తత్త్రిభి ర్మిశ్రవైదికం॥
తమఃపరస్తా త్వరమం పదం ప్రాప్నోతి వైష్ణవః । స్వర్గాది బ్రహ్మలో
కాంతం పశం ప్రాప్నోతి వైదికః ॥ ఐహికంచాముష్మికంచ మోక్ష

మేత త్ఫలత్రయం । యద్భావేన క్రమాదిచ్ఛే తద్భావం మిశ్రపైది
కం ॥ కైలాసనామ ఆధారం పగం ప్రాప్నోతి శైవభాక్ ॥ ఇతి.
భస్మస్నానం త్రిపుండ్రంచ బిల్వం పంచాక్షరీజపః । లింగార్చనంతు
తన్నామ సోమవార వ్రతం తథా ॥ తతశ్చినయోగసారం శాస్త్రం
శైవాష్టకం మునె ॥ ఏతచ్ఛైవ విషయమ్. ఆదిత్య ముబికాం
విష్ణుం గణనాథం మహేశ్వరం । పూజయేత్పంచ పూజాశ్చ తత్తత్ఫల
లమవాప్నుయాత్ ॥ ఏతస్మిశ్చ పైదికవిషయమ్.

ఉపవీతం శిఖాబంధం సవిత్రం చోర్ధ్వపుండ్రకం । ధౌత
వస్త్రే ద్వయంచైవ విప్రముద్రాః ప్రకీర్తితాః ॥ గంగా గీతాచ
గాయత్రీ తులసీ గోపిచందనం । ఏకాదశీ హరెర్నామ సాలగ్రామ
శిలార్చనం ॥ పైదికాష్టక మేతాని నియమేన దినేదినే । యే భజం
తి మహాభక్త్యా తేషామపి సమోనమః ॥ ఇదం పైదికలక్షణం సా
మాన్యమ్.

అథ పరమపైదికలక్షణమ్. “ప్రతపై భాగవద్వివ్యాయుధై
గ్గాత్రేషు లాంఛనం । సతతం చ హరిక్షేత్రోద్భృతమృతోన్మర్ధ్వ
పుండ్రకం ॥ పద్మబీజమయీ మాలా తులసీదివ్యమాణికం ।
పవిత్రంచాథ కాపీనం వృతినూత్రేణ మెఖలె ॥ పంచాయుధాబ్జ
తాక్ష్యాదిలక్షణాభరణాదికం । వెషశ్చానుల్బణ శ్శౌక్ల్యం దంత
మృత్పుండ్రవాససాం ॥ ఇత్యేతైర్లక్షణై ర్యుక్తా వైష్ణవా ఏతకల్మ
షాః । ఆఖ్యాయా వ్యపదైశ్చైశ్చ లక్షణాని సతాం నిదుః” ఇతి.

అథ ధర్మశాస్త్రోపయోగి సంజ్ఞానిర్వచనమ్ ॥ స్మృత్యంతరే;
అకాలచేత్కృతం కర్మ కాలం ప్రాప్య పునః క్రియా । కాలాతీతం
తు యత్కర్మ అకృతం తద్వినిదికశేత్ ॥ ౫౫౯ ॥ శ్రుతిస్మృతి
షు యత్కర్మ చోదితం విధిశాసనాత్ । ప్రాణనాయమ్య సంకల్ప్య
కుర్యాత్తత్కర్మచాదరాత్ ॥ స్మృతిరత్నాకరే; హవ్యాంశం గో

పుత్రం గ్రాహ్యం తదలాభేతు మాహిషం । ఆజంవా తదలాభేతు
 నాక్షాత్తైలం తు గృహ్యతే ॥ యేషాం కేషాంచి దన్యేషాం హవిషా
 మప్యనంభవే । సర్వత్రాజ్య ముపాదేయం భరద్వాజమునై
 ర్మతాత్ ॥ ఇక్షూ సహః ఫలం మూలం తాంబూలం పయ బౌష
 ధం । భక్షయిత్వాశి కర్తవ్యః స్నానదానాదికాః క్రియాః ॥ త
 త్రైనః దిప్రాదితాని కిర్మాణి సమాదా దకృతాని తు । రాత్రౌ
 ప్రహరపర్యంతం దివాకర్తాశి కారయేత్ ॥ అవగాహంచ సారంచ
 వర్జయిత్వా విశేషతః ॥ భరద్వాజః; అజ్ఞాతా యదినా మం
 త్రాః స్వస్వ గృహ్యేషు చోదితాః । ఉపనీత ప్రముఖ్యానాం తె
 షాంపై ధారణే ద్విజాః ॥ కేవలం స్రణవంవాపి వ్యాహృతి త్రిత
 యంతు వా । స్యాతాం విప్రాదివణేషు ద్వావేతో సర్వశాఖినాం॥
 కాలనిర్ణయో యాం తిథిం సమనుప్రాప్య ఉదయం యాతి భా
 స్కరః । తయా కర్తాశి కుర్వీత హోసవృద్ధీ నకారణం ॥ ఏతచ్ఛ
 ప్రత్యాబ్ధిక దశాది వ్యతిరేకేణ; తత్ర విశేషస్య వక్ష్యమాణ
 త్వాత్ . అగ్న్యాపవాద మాహ హోరీతః-ఉత్పత్తేచ విపత్తేచ మైథునై
 ధస్తథావనై । అభ్యంగేపుషధిస్నానై తిథి స్తాత్కాలిక్సృతా ॥
 రత్నాకరై; కుండాశీ గోళకాశీచ తద్దైవ గ్రామయాజకః । అయా
 జ్య యాజకశ్చైవ మహాపాతకినః స్మృతాః ॥ వ్రాత్య స్సంస్కార
 హీనస్సౌద్ర దవకీణీః క్షతవ్రతః ॥ దక్షః ॥ యోహి హిత్యా వివా
 హగ్నిం గృహస్థ ఇతి మన్యతే । అన్నంతస్య సభోక్తవ్యం వృధాపా
 ణోహి స స్మృతః ॥ తత్ర శ్రుతిః; వీరహావా ఏష దేవానాం యోగ్ని
 ముద్వాసయతే ॥ పరాశరః ॥ అగ్ని కార్యపరిభ్రష్టా స్సంధ్యోపాసనవ
 ర్జితాః । వేదంచహ్యనధీయానా స్తే సర్వే వృషలా స్మృతాః ॥
 వసిష్ఠః ॥ కపాలస్థం యథా తోయం శ్వదృతౌచ యథా పయః ।

దుష్టం స్యాత్థానదోషేణ వృత్తహీనే తథా శ్శుభమ్ ॥ అగ్ని
దోగరదశ్చైవ శస్త్రపాణి ర్ధనాపహః । తేత్రదారహరశ్చైవ పక్షై
తే ఆశ్చకాయుః ॥ సుధీవిలోచనే- శ్రవాదిభనిష్ఠా ద్రా * నచదై
వత మస్తకైః । అమాస్యా ద్భానువారేణ న్యతిపాత స్స ఉచ్యతే ॥
మస్తకః-ః మృగశేషకః. అత్రిః- అమార్కపాత శ్రవణై ర్యుక్తా
చే త్పుష్యమాఘయోః । అర్థోదయ స్సవిజ్ఞేయః కోట్యర్క గ్రహ
సన్నిభః ॥ “ఏకోనాచే న్మహాదయః” ఇతి పారాస్తరమ్ ॥

మనుః- నిషేకాదీని కర్మాణి యః కరోతి యథావిధి ।
సంభావయతి చాన్నైన స విప్రో గురు నుచ్యతే ॥ ఉపనీయ తు య
శ్శిష్యం వేద మధ్యానయే ద్విజః । నకల్పం స రహస్యంచ త మా
చార్యం ప్రచక్షతే ॥ యాజ్ఞనల్క్యః- ఉపనీయ దదద్వేద మాచా
ర్య స్స ఉదాహృతః । ఏకదేశ ముపాధ్యాయో ఋత్వి గ్యజ్ఞకృ
దుచ్యతే ॥

మనుః- అధికామే ష్వనక్తానాం ధర్మై జ్ఞానం విధీయ
తే । ధర్మం జిజ్ఞాసమానానాం ప్రమాణం ప్రథమం శ్రుతిః ॥ ద్వితీ
యం ధర్మ శాస్త్రంచ తృతీయం లోకసంగ్రహః ॥ స్మృత్యం
తరే- యథేక్షుహాతో స్సలిలం నిషేచితం తృణాని వల్లీ రపిచ ప్ర
సించతి । ఏవం నో ధర్మవధేన వర్తయన్ యశశ్చ కామాంశ్చ
వసూనిచాశ్నుతే ॥

అథ కలియుగధర్మాః- నారదీయ సంహితాయామ్ ॥ రాక్ష
సాః కలి మాశ్రిత్య జాయంతే బ్రహ్మయోనిషు । విష్ణు పైష్టవ
విద్వేషాః ప్రచరంతిహి తామసాః ॥ (బ్రాహ్మణానాం భాధంతే
తత్రాపి శ్రోత్రియా కృశా ఇతి పాఠాంతరం) అంతశ్చా
క్తం బహిశ్చైవం నభామధ్యేతు వైష్ణవం । కలౌ కే చి త్ప్రవర్తంతే
వశాశ్రమజనా మునై ॥ లిఖితస్మృతౌ- ప్రాప్తే క్షత్రియుగే ఘోర

సంభవిష్కృతిచానురాః । వేదార్థం చాన్యథా సర్వే ప్రవక్ష్యంతి
 కలాయుగే ॥ వామనపురాణే- దైత్యానాం బహుమానిత్వం మా
 త్సగ్యం సత్స్వసత్క్రియా । నిష్టన్తి నీతిశాస్త్రాణి శివభక్తి రిమా
 పమా ॥ శ్రీనిష్ఠుపురాణే- సర్వే బ్రహ్మనదివ్యంతి సంప్రాప్తేతు
 కలాయుగే । నానుతిష్ఠంతి మైత్రేయ శిశోదర పరాయణాః ॥
 ముఖం దగ్ధం పరాన్నేన హస్తా దగ్ధా ప్రతిగ్రహాత్ । మనో దగ్ధం
 పరస్త్రీభిః బ్రహ్మశాపః కుతః కలౌ ॥ వ్యాసః- ధ్యాయన్ కృతే
 యజన్ యజ్ఞైః త్రైతాయాం ద్వాపరే చర్చయన్ । యదా
 ప్నోతి తదాప్నోతి కలౌ సంకీర్త్య కేశవం ॥ ఊఢాయాః పునరు
 ద్వాహం జ్యేష్ఠాంశం గోవధం తథా । కలౌ పంచ శకుర్వీత భ్రాతృ
 జాయాం కమండలుమ్ ॥ స్మృత్యర్థసారే- అసవణాను కన్యా
 సు వివాహశ్చ ద్విజాతిషు । వృత్తం స్వాధ్యాయసాపేక్ష మఘ
 సంకోచనం తథా ॥ అస్థి సంచయనా దూర్ధ్వ మజ్జస్పర్శన మేవచ ।
 ప్రాయశ్చిత్త విధానంచ విప్రాణాం మరణాంతికం ॥ సంసర్గదోషః
 పాపేషు మధుపకే పశోర్వధః । దత్తైరసేతరేషాంచ పుత్రత్వేన
 పరిగ్రహః ॥ దీఘకాలం బ్రహ్మచర్యం సరమేధాశ్వమేధకౌ ।
 కలాయుగే త్వీమాన్ ధర్మాన్ వజ్ర్యానాహు ర్మనీషిణః ॥ అత్ర
 నిషేధః నారికేళాది కమండలు విషయః, సతత్యాజ్యత్వాది విషయ
 ప్రకారః ॥ పరాశరః- త్యజేద్దేశం కృతయుగే త్రైతాయాం గ్రామ
 ముత్సృజేత్ । ద్వాపరే కుల మెకంతు కర్తారంతు కలాయుగే ॥
 లవణం మధుతైలంచ దధి తక్రం ఘృతం పయః । స దూష్యే
 చ్ఛూద్రజాతీనాం కుర్వన్ సర్వేషు విక్రయమ్ ॥

అథ పాపండి లక్షణమ్ ॥ భాగవతే- విష్ణోరస్యం పరత్వేన
 చేతయానౌ హ్యచేతనః । స పాపండితి విజ్ఞేయ స్సర్వ కర్మ బహి

స్మృతః ॥ సాదృ- యేతు సామాన్యభావేన మన్యంతే పురు
షోత్తమం । తే వై పాపండినో జ్ఞేయా సుర్వకర్మబహిష్కృతాః ।
ప్రాజాపత్యస్మృతో బృహన్నారదీయేచ- య స్వధర్మపరిత్యాగీ
పాపండిత్యచ్యుతే బుధైః । తత్సంసర్గీ తత్సమ స్సన్తి తా వుభావసి
పాపినా ॥ వారాహే- కుబుద్ధిరచితం శాస్త్రం పరిత్వా యే కతా
యుగే । సకుర్వంతి వినిందంతి యజ్ఞాన్ మణాశ్రమోచితాన్ ॥
తే వై పాపండినో జ్ఞేయా సుర్వకర్మసు గహికాతాః । తెహం సం
భాషణం స్పృశణం ప్రమాదేనాపి నాచరేత్ ॥ ఆశ్వమేధికే వృణ్ణవ
తితమే ఽధ్యాయే- కుశీలైః కృతశాస్త్రాః పరిత్వా యే సరాధ
మాః । విప్రీన్ నిందంతి యజ్ఞాంశ్చ వృధా జీవంతి తే సరాః॥ ఇతి.

అథ దేవలకలక్షణమ్= సంకర్షణ సంహితాయామ్ ॥ కర్మ
దేవలకాః కేచి త్కల్పదేవలకాః పరే । శుద్ధదేవలకాః కేచి త్త్రిధా
దేవలకాః స్మృతాః ॥ అర్థార్థీ కాలనిర్దేశీ యో దేవం పూజయే
త్సదా । కర్మ దేవలకోనామ సర్వకర్మ బహిష్కృతః ॥ పంచ
రాత్రవిధానజ్ఞో దీక్షావిరహితో ఽర్చకః । చతు (శ్వేద్యపికాలన)
శ్వేదాధికారోపి కల్పదేవలక స్మృతః ॥ ఆగమోక్త విధానజ్ఞో
రుద్రకాభ్యుపజీవకః । శుద్ధదేవలకోనామ సర్వకర్మబహిష్కృతః ॥
ఆశ్వమేధికే దేవలకత్వ ప్రాప్తేః కాలనియమ మాహ ॥ దేవార్చ
నపరో విప్రో విత్తార్థీ వత్సరత్రయం । సతు దేవలకోనామ సర్వ
కర్మ బహిష్కృతః ॥ తథాన్యత్రాపి- న పంచరాత్ర విధివాన్ స
వైఖానస సూత్రవాన్ । న శైవదీక్షితో విప్రః అర్థార్థీ వత్సరత్ర
యం ॥ గ్రామదేవాచనపర స్సవై దేవలకః స్మృతః ॥ పురా
ణే- దేవార్చనపరో హ్యసీ త్వరార్థం విత్తకాంక్షయా । చతుశ్వేదధ
రో విప్ర స్స చండానమోభవేత్ ॥ ఏవం సామాన్యేనోక్తస్య
విషయవిభాగేన రుద్రదాద్యర్చకస్య దేవలకత్వం విష్ణ్వర్చకస్య తద్ర

హితత్వంచ స్పష్టముక్తా విష్ణు ధర్మోత్తరై--చండికాయాశ్చ దు
 గ్గాయా జ్యేష్ఠాయా భైరవస్యచ । దుద్రస్య పూజకా యేతు తేవై
 దేవలకాః స్మృతాః ॥ యేనకేన ప్రకారేణ విష్ణో రారాధనం పరం ।
 తస్మా దైవలకత్వంతు న విష్ణు విషయం క్వచిత్ ॥ ఇతి. తథాఽత్ర
 శ్చ- వైదికేనైవ విధిం సంగలోభ వివక్షితః । పూజయే ద్భక్తి
 తో విష్ణుం సహి దేవలకో నవై ॥ శ్రీహంచరాత్రే భగవతాపి ఏత
 దుభయం విషయభేదేన బహుధా ప్రతిపాదిత మనంతాఖ్య సంహి
 తాయామ్- దీక్షిత స్సకలం కుర్వా ద్విష్ణుయాగాది పూజనం । అదీ
 ష్ఠిత శ్చతుర్వేదీ దేవస్పశం చ పజయేత్ ॥ విష్ణుతత్వై- మ
 ద్భక్తో వైష్ణవౌ విప్రః పంచసంస్కారదీక్షితః । మచ్ఛేషత్వ పరిజ్ఞానీ
 మమ పూజాపరాయణః ॥ మంత్రరత్నోక్త మార్గేణ మహా
 విశ్వాసపూర్వకం । ఆత్మార్థంవా పరార్థంవా మమ పూజాపర
 స్సదా ॥ న చ దేవలకోజ్ఞేయ స్స(దా)ర్వపూజాం సమాచరేత్ ॥
 అనిరుద్ధ సంహితాయామ్- దీక్షితో భగవద్భక్త స్సమయాచార
 తత్పరః । గురుభక్తి విశేషజ్ఞో న్యాసవిద్యా విశారదః ॥ విష్ణోరారాధ
 నరత స్తత్ప్రసాదస్య జీవకః । సదా విష్ణుం ప్రపూజ్యాథ నాసా
 దేవలకోభవేత్ ॥ విష్ణుభక్తౌ- వైష్ణవో విష్ణు సంబంధ స్సదా
 విష్ణుం ప్రపూజయేత్ । నభవే దేవలత్వంతు వైష్ణవస్య మహాత్మనః ॥
 ఖగ ప్రశ్న సంహితాయామ్- దీక్షితాః పంచసంస్కారైః పంచకాల
 పరాయణాః । ఆత్మార్థంవా పరార్థంవా నిత్యం హరి ముపాసతే ॥
 నచ దేవలకా జ్ఞేయా స్సర్వశాస్త్రేషు నిశ్చయః ॥ శ్రీధర సంహితా
 యామ్- వైష్ణవో విష్ణుయజనం నిత్యమేవం సమాచరేత్ । న చ
 దేవలకో జ్ఞేయ స్సర్వశాస్త్రేషు నిర్ణయః ॥ తథా హారితస్మృ
 తావపి పంచమే ఽధ్యాయే- మహాభాగవత్స్త్వేపం పూజయే త్సత
 తం హరిం । మంత్రరత్నవిధానైవ మహావిశ్వాసపూర్వకం ॥ యో

౭చణ్ణో వైష్ణవశ్రేష్ఠో న దేవలకనామకః ॥ పరాశర సంహితా
 యామ్- దీక్షితః పంచసంస్కారై రర్థపంచకతత్వవితే । పంచకాల
 పరో నిత్యం వైష్ణవో మంత్రవిత్తమః ॥ పౌరుషేణ విధానస శ్చ
 మదస్త్రాక్షరేణవా । మంత్రస్వయేనవా కుర్యాత్త్రికాలం పూజనం
 హారేః ॥ శైవశైవీత్వ సంబంధ జ్ఞానభక్తి సమన్వితః । ఆత్మార్థంవా
 సారార్థంవా న చ దేవలకోభవేత్ ॥ హరే రన్యత్ర యత్కుద్రదేవ
 తాంతర పూజనం । తత్ప్రసాదోపజీవీచ నవై దేవలకో భవేత్ ॥
 మార్కండేయ సంహితాయామ్- దేవద్రవ్యాపహారార్థం దీక్షారహి
 తపూజకః । నవై దేవలకోనామ సర్వకర్మ బహిష్కృతః ॥ సనత్కు
 మార సంహితాయామ్- పరార్థం యజనం యత్ర దీక్షాసంస్కార
 వజ్జితః । చతుర్వేదధరో విప్ర స్సవై దేవలకోభవేత్ ॥ భరద్వా
 జ సంహితాయామ్- దీక్షాసంస్కారరహితో మద్భింబం పూజయే
 న్నరః । నవై దేవలకోనామ సర్వకర్మ బహిష్కృతః ॥ జయా
 ఖ్య సంహితాయామ్- దీక్షావిధి విహీనశ్చ విత్తార్థీ దేవపూజకః ।
 దేవకోశోపజీవీచ నవై దేవలకోభవేత్ ॥ అనంతాఖ్య సంహితా
 యామ్- వేదవేద్యం బ్రాహ్మణేశం శుభకర్మప్రియం హరిం । యో
 ౭ర్చకో బ్రాహ్మణ శ్రేష్ఠో న దేవలకనామకః ॥ గణేశం భైరవం
 భీమం దుర్గాదీ మగ్రదేవతాః । యో ౭ర్చకో భక్తిమాన్ విప్ర
 స్సవై దేవలకో భవేత్ ॥ రుద్రా(దుర్గాం)భైరవ విఘ్నేశౌ భద్ర
 కాళీంచ మాతృకాం । యో ౭ర్చయే ద్భక్తిమాన్ విప్ర స్సవై
 దేవలకః స్మృతః ॥ హారీతః- భరద్వాజానామ యేతు విప్రా శ్శివ
 పరాయణాః । తేచ దేవలకా జ్ఞేయా సర్వకర్మసు గహితాః ॥
 స్పృష్ట్యా దేవలకా నిప్రసాన్ సవాసాజల మావిశేత్ । వైఖాన
 సాస్తు యే విప్రా హరిపూజన తత్పరాః । నతే దేవలకా జ్ఞేయా
 హరిపాదాబ్జ సంశ్రయాత్ ॥ నాపహృత్య హరేద్రవ్యం గ్రా

మార్చన హోభవేత్ । భక్త్యా సంపూజ్య దేవేతం నాసా దెవలకః
స్మృతః ॥ భక్త్యా యద్యర్చయే దేవం గ్రామాచ్యం హరి
మవ్యయం । ప్రసాద తీర్థ స్వీకారా న్నాసా దెవలకో భవేత్ ॥ అన
న్తాఖ్య సంహితాయామ్- భక్త్యా యోహ్యర్చయే దేవం గ్రామా
ర్చా హరి మవ్యయం । ప్రసాద తీర్థ సేవిత నాసా దెవలకో
భవేత్ ॥ ఇత్యాదిభిః.

అథ దశవిధ బ్రాహ్మణమ్- దేవో ముని ర్ద్విజో రాజా
వైశ్య శూద్రో బిడాలకః । పశు ధ్వజ్చక్ష్మ చండాలో దశ విప్రాః
ప్రకీర్తితాః ॥ ఉంఛవృత్తి ర్మితాహర సంతుష్టో విజితేంద్రియః ।
వేదశాస్త్రార్థ తత్వజ్ఞో దేవో విప్ర సు ఉచ్యతే ॥౧॥ ఫలమూలా
శనో దాంతో తపస్వీ వేదశాస్త్రవిత్ । కృత్యాకృత్య విశేషజ్ఞో
సత్యవా జ్ఞుని రుచ్యతే ॥౨॥ షట్కర్మనిరతో నిత్యం దేవతాతిథి
పూజకః । స్వాధ్యాయనిరత స్సాధు సు విప్రో ద్విజ ఉచ్యతే ॥౩॥
ధనుర్వేద విశేషజ్ఞో రాజసేవారతశ్చ సః । త్రికర్మకృత్ సమో
త్సాహీ విప్రః క్షత్రియ ఉచ్యతే ॥౪॥ స్వర్ణరత్న విశేషజ్ఞో గోపో
షణక తత్పరః । క్రయ విక్రయ తత్వజ్ఞ సువిప్రో వైశ్య ఉచ్యతే ॥౫॥
కృషి సేవాధమాచారో ధాన్య సంగ్రహ తత్పరః । గోరక్షణ విశే
షజ్ఞ సువిప్ర శూద్ర ఉచ్యతే ॥౬॥ యత్ర కుత్ర ప్రతిగ్రాహీ
నిత్యం బ్రాహ్మణ తత్పరః । స్వకార్య ముద్దిశ్య సదా సబిడాలక
ఉచ్యతే ॥౭॥ గమ్యాగమ్యాం న జానాతి స్త్రియం యో ౭శో
చనిర్గుణః । కృత్యాకృత్య పరిభ్రాంత సువిప్రః పశు రుచ్యతే ॥౮॥
వాపీకూప తటాకాది దేహాయతనభేదకః । విప్రవేదాపవాదీచ స
విప్రో ధ్వజ్చ ఉచ్యతే ॥౯॥ శస్త్రధార్యస్త్రధారిచ ధనుర్ధారి
ధనాపహః । తిర్యక్స్పండధరో విప్ర సుచండాలసమో భవేత్ ॥౧౦॥

పరహింసారతః క్రూరః పరదారపరాయణః । పరద్రవ్యాభిలాషీచ
స చండాలోహి నిర్దయః ॥ ఇత్యుక్తోవా.

అథ దశవిధ వైష్ణవమ్- అద్వైషశ్చానుకూలీచ దివ్యనామ
ధర స్తథా । చక్రాంకో మంత్రపాతశ్చ వైష్ణవశ్చ తతఃసరమ్ ॥ శ్రీ
వైష్ణవః ప్రపన్నశ్చ ఏకాంతీచ తతఃపరం । పరమైకాంతి విఖ్యాతో
దశైతే వైష్ణవాః స్మృతాః ॥ విష్ణుం లోకనియతారం వైష్ణవాన్
లోకపావనాన్ । దృష్ట్వా న ద్వేష్టి యో మర్త్య స్స ౨ ద్వేషః
పరిరీర్తితః ॥౧॥ వాసుదేవోత్పవాంశ్చైవ మహాభాగవతాం స్తథా ।
అనువర్తత యో నిత్యం అనుకూలీ ఉదాహృతః ॥౨॥ స్మృత్యు
చ్ఛారణమాత్రేణ సర్వపాప స్రవశసం । విష్ణునామధరః పుణ్యోనా
మధారీ న ఉచ్యతే ॥౩॥ శ్రుతిస్మృతి పురాణేషు విహితం చక్రధా
రణం । యో బిభిత్ హరే శ్చక్రం చక్రధారీ న ఉచ్యతే ॥౪॥
అష్టాక్షరస్య మంత్రస్య స్మరణా న్ముక్తిదో హరిః । త మావర్తత
యో నిత్యం మంత్రపాత స్స ఉచ్యతే ॥౫॥ దేవతాంతరవన్నిత్యం
శబ్దాదీనపి కుత్సయన్ । విష్ణుప్రాప్తి ఫలాకాంక్షీ భక్త్యుపాయోహి
వైష్ణవః ॥౬॥ బాహ్యార్థనిరతాన్ సర్వాన్ సమ్యక్త్యక్త్వా సదా
శుచిః । భక్తిమాన్ పుండరీకాంక్షై శ్రీవైష్ణవ ఉదాహృతః ॥౭॥
శబ్దాదీ నిష్సయాంశ్చైవ దేహూపాధిక బాంధవాన్ । త్యక్త్వా
హరౌ న్యస్తభర స్సప్రపన్న ఉదాహృతః ॥౮॥ హరే రాజ్ఞానురూపే
ణ కర్మజ్ఞానాది యో నరః । స ఏకాంతీ భవే ద్విప్ర స్సహి భాగవ
తః స్మృతః ॥౯॥ ప్రీత్యర్థం వాసుదేవస్య కర్మజ్ఞానాదికం నరః । స
విప్రః పరమైకాంతీ మహాభాగవతః స్మృతః ॥౧౦॥

యద్యచ్ఛాస్త్రం వై దికం తత్తత్సర్వం జ్ఞానభక్తి ప్రపత్తీనాం
చతస్యాణాం ప్రతిపాదకం; తత్ర విశేషేణ కర్మప్రతిపాదకాని శాస్త్రా
ణి పూర్వమిమాంసాదీని; మన్వాది ధర్మశాస్త్రాణి జ్ఞానప్రతిపాద

కాని: ఉత్తరమీమాంసాయాం ప్రథమద్వితీయాధ్యాపకా పాద్మో
 త్తరఖండం శ్రీవిష్ణుపురాణ మిత్యాదీని భక్తిప్రతిపాదకాని; ఉత్త
 రమీమాంసాయాం తృతీయ చతుర్థాధ్యాపకా హరిభక్తి సుధోగ
 యం శ్రీభాగవత మిత్యాదీని ప్రపత్తిప్రతిపాదకాని; భారద్వాజ
 సంహితా శ్రీగామాయణ మిత్యాదీని విశేషేణ చతస్మాదాం ప్రతి
 పాదకాని; అష్టాదశపర్వయుక్తం శ్రీమహాభారతం అష్టోత్తరశత సం
 హితాయుక్తం శ్రీమచరాత్రంచ. ఏతత్సర్వం సత్వాదిభేదేన త్రి
 విధమ్; తత్ర ముముక్షుభి సాన్నిధికాపవ గ్రాహ్యైః, ఉత్తరగీతా
 యామ్-అసార మల్పసారంచ సారం నారతరం త్యజేత్ । భజేత్సార
 తమం శాస్త్రై (హంసఃక్షీరిమివాంభసి) రత్నాకర ఇవామృతమ్ ।
 గ్రంథ మభ్యస్య మేధావీ జ్ఞానవిజ్ఞానతత్పరః । పలాలమివ ధాన్యా
 (ధః) శ్రీ త్యజేద్దగ్ధ మశేషతః ॥

తత్ర కర్మ జ్ఞాన భక్తి ప్రపత్తయ ఐహికాది ఫలప్రదత్వభేదేన
 తామసా రాజసా సాన్నిధికాశ్చ భవంతి. తత్ర ముముక్షుభి సాన్నిధి
 కా పవాన్ముషేయూః. తత్ర కర్మజ్ఞాన భక్తి ప్రపత్తిద్వారా మోక్ష
 ప్రదే, ఆద్యాస్తీన స్రైవశ్యాధికారాః, ప్రపత్తిస్తు సర్వాధికారా,
 తస్మాద్భక్తి ప్రపత్తివినా మోక్షోపాయో నాస్తి. తథా శ్రుతిః
 “నాన్యః పథా అయనాయ విద్యతే ॥ తస్మాన్నాన్యస మేమాం
 తపసా మతిరిక్త మాహుః” ఇత్యాది. తథా వేదాంతాచారైస్స
 రఘుక్తమ్ “ప్రపన్నా దన్యేషాం న దిశతి ముకుందో నిజపదం
 ప్రపన్నశ్చ ద్వైధా సుచరితపరీపాకభిదయా । విశిష్టేన ప్రాప్తి ర్భజ
 నసుఖ మేకస్య విపులం పరస్యాశు ప్రాప్తిః పరిమితరసా జీవితదశా”
 ఇత్యాది. సా ప్రపత్తిః పంచసంస్కార సంస్కృతైరేవానుష్ఠే
 యా, నత్వనైః; తథా శ్రీప్రశ్నసంహితాయామ్- సంస్కృతాః
 పంచసంస్కారై స్తాపాద్యై ర్విమలై శ్శుభైః । నారాయణం ప్రపద్య

రణ నరాజై మోక్షకాంక్షిణః ॥ శ్రీపరాశర ధర్మశాస్త్రై- అచక్ర
 ధారిణం మంత్ర మధ్యాపయతి దేశికః । శిష్యేణ సరళం యాతి
 కల్పకోటిశతం ద్విజః ॥ తస్మాత్తాపాది సంస్కారం కృత్వా మంత్ర
 మనుత్తమం । అధ్యాపయే ద్ధుస సమ్యగన్యథా నరకం ప్రజేత్ ॥
 నారదః- ముముక్షు శ్చక్రచిహ్నాదిరహితో యది మాధవం ।
 ప్రపద్యేత సరో మోహో త్స చండాలో భవేద్ధృవం ॥ విష్ణుమం
 దిరె- విప్రవాక్యై సైవకూదాశ్చ యదైవ కృతలక్షణాః । తదాతు
 యోగ్యా విజ్ఞేయా హరిసంశ్రయతాదిషు ॥ పాద్యై ఉత్తరఖండే
 ఏకోన్మత్తింశాధ్యాయే- తస్మా త్త్వమపి రాజశ్చ విష్ణుసాయుజ్య
 మిచ్ఛస । దీక్షామార్గ విధానైః ధారయిత్వా సుదర్శనం ॥ నారా
 యణపదవ్యంధ్వం తదేకం శరణం వ్రజ ॥ అతో ముముక్షుభిః
 పంచసంస్కార సంస్కృతైరేవ భగవాన్ ప్రపత్తవ్య ఇతిసిద్ధమ్.

తచ్ఛక్రాదిధారణంచ శ్రుశిస్మృతి శతసిద్ధమ్. అత్రశ్రుతిః ॥
 అధర్వణమహూపనిషది బ్రహ్మసూక్తే- దక్షిణేతు భుజే విప్రో
 బిభృయాద్వై సుదర్శనం । నవ్యేతు శంఖం బిభృయా దితి బ్రహ్మ
 విదో విదుః ॥ కాణ్వవేదే- దేవాసోయన విభృతేన బాహునా ।
 సుదర్శనై ప్రాచాం స్వర్గమాయాంతి నామనవమౌ లోక విస్వస్త్వా
 తన్వన్తి బ్రా (బ్ర) హ్మణ స్తద్వయంతి ॥ సర్వావై దేవతానాం
 సర్వావై విప్రాణాం సర్వావై క్షత్రియాణాం సర్వావై వైశ్యానాం
 సర్వావై శూద్రాణా మిత్యగ్నినా వై హూత్రా తప్తచక్రం ద్విభు
 జే ధార్యం । అథోధ్వఃపుండ్ర మాలిఖేత్ । తస్మాద్ద్విరేఖంభవతి ।
 పురరాగమనం స । బ్రహ్మణ స్సాయుజ్యం సలోకతా మాప్నోతి ॥
 అధర్వణ సుదశఃసూపనిషది- “యజ్ఞోపవీతీ ధృతచక్రధారి యో
 బ్రహ్మవి ద్భృహ్మవిదో మనీషాః । హిరణ్య మాదాయ సుదశఃసం
 కృత్వే” త్యాది. పవిత్రమిత్యగ్నిః అగ్నిరైవహాసారః సమా

స్రావో నెమిః । నెమినా తప్తతనుః బ్రహ్మణ సాన్యుజ్యం సలోక
తా మాప్నోతి ॥ యజుషి- యేనదేవాః పవిత్రేణ + పునాతు ॥
కాశకే- చరణం పవిత్రం + సుధితాందధాను ॥ ధృతోర్ధ్వపుండ్రః
కృతచక్రధారీ విష్ణుం పరం ధ్యాయతి యో మహాత్మా । స్వరేణ
మంత్రేణ సదా హృది స్థితం పరాత్పరం యన్మహతో మహం
తం ॥ ఋచి- ప్రతే విష్ణో అబ్జచక్రే పవిత్రే జన్మాంభోధిం శర్త
వే చక్షుణ్ణిందాః । మూలే బాహ్వోర్దధతేన్యై పురాణా లింగా
న్యంగే తానకా న్యర్పయంతి ॥ యజుషిచ సాన్నిచ- పవిత్రతే
వితతం బ్రహ్మణస్పతే । ప్రభుర్గాత్రాణి పర్యేషి విశ్వతః । అతప్తత
నూ ర్నతదామో అశ్నుతే । శృతాస ఇద్వహంత స్తత్సమాశత ॥
బృహదారణ్యకభేదే- “నిచిక్షేపసుషణం భిద్యమానం మధ్యైశాహు
మదధ త్సుదశేనం । విష్ణో రిదం భూరితేజః ప్రధక్షయతి దివా
నక్తం బిభృయు స్తంజనాన” ఇతి. కించశ్చ ప్రముద్రాధారణస్థానాని ।
అధర్వణ బ్రహ్మనూక్తే ఋచి బాహులే యజుషి బృహదారణ్యక
భేదే అధర్వణే సుదర్శనోపనిషది ఋక్సామే త్రిష్వపివేదేషు కకవ
ల్ల్యాం కైవల్యతుంగశాఖాయాంచ సన్తి ॥ వాసిష్ఠస్మృతౌ- అష్ట
మాత్తోడశా దద్వా ధ్యాయం చక్రాదిధారణం । ప్రళయై రంకసం
పశ్యా త్సదావా భూషణం స్థిర్యాః ॥ జాతకర్మణివా కుర్యా
చ్చోలోపనయనెపివా । వెదాధ్యయనకాలేవా చక్రచిహ్నం విధాన
తః ॥ పరాశర ధర్మశాస్త్రే ఉత్తరఖండే త్రయోదశోధ్యాయే-
శ్రీపరాశరః ॥ “వత్సోషి మునయ స్సర్వ” మిత్యారభ్య “ఉద్వా
హసమయే స్త్రీణాం పుంసాంచైవౌపనాయనె । చక్రస్య ధారణం
ప్రోక్తం మంత్రైః పంచాయుధానివా” ఇత్యంతేన సమ్యక్ప్రతిపాది
తమ్. భారతే శ్రీకృష్ణాజ్ఞాన సంవాదే- మచ్ఛక్రాంకిత దేహా
యో మద్భక్తో భువిదుర్లభః । నై వాప్నోతి వశం మృత్యో రప్యా

జ్ఞాభంగకృత్ సూరః ॥ నాన్యం దేవం నమన్సు-ర్యా న్నాన్యం దేవం
 నిరీక్షయేత్ । చక్రాంకిత స్సదా తిష్ఠే దృక్పితః పాండునందన ॥ వి
 ఘ్నతత్వై- చక్రాదిధారణం పుంసాం పరసంబంధవేదనం । పతితతా
 నిమిత్తంహి వలయావివిభూషణం ॥ భీష్మపర్వణిచతుర్థాహ్ని దేవ
 గుహ్యే- బ్రాహ్మణైః క్షుత్రియై రైవశ్యై శూద్రైశ్చ కృతలక్ష
 ణైః । అర్చనీయశ్చ సేవ్యశ్చ నిత్యయుక్తై స్సృకర్మసు ॥ కృతలక్ష
 ణైః- కృతచక్రాదిధారణైః; శ్రీవిష్ణుమందిరే - విప్రద్యాపైచ
 శూద్రాశ్చ యదైన కృతలక్షణాః । తదాతు యోగ్యా విజ్ఞేయూ
 హరిసంశ్రియణాదిషు ॥ శాస్త్రోదితాను సర్వాను సామగ్రీషు మహా
 మతే । యాగోపకరణాన్యైవ మఘ్నుకాపాతాదికాన్యపి ॥ సుకా
 ర్యాణి యథాయోగం శంఖచక్రాదిలాంఛనైః । తథా యానాసనా
 దీని విభో స్సర్వాణి యత్నతః ॥ స్వాత్మోపకరణం సర్వ మాసనా
 ది వివక్షితం । అంగుళీయక పర్యంతం భూషణం కటకాదికం ॥
 ఉత్తరూంగ సముద్ధార్యం సర్వ ముష్ణీషపూర్వకం । చక్రాదిలాం
 ఛితం కుర్యా త్తదీయా శ్చగవాదయః ॥ విప్రదివ ల్లాంఛితవ్యా
 స్తదీయాః పురుషాదయః । లాంఛితవ్యా యథాయోగం శంఖచ
 క్రాది లక్షణైః ॥ ఆధారకాద్యాః కర్మణ్యా ఏవం చక్రాదిలాం
 ఛితాః । దేవతాంతర చిహ్నైస్తు అకర్మణ్యాస్తు లాంఛితాః ॥ య
 త్రైవా భగవన్మూర్తౌ లాంఛనం న ప్రదృశ్యతే । తత్రైవ లక్షణవ్యా
 సం సకుర్యా త్సేవచ్ఛయా ద్విజః ॥ యథాస్థితైవ సా వ్యక్తిః
 పూజ్యా వ్యాపకమంత్రతః । తదన్యై లాంఛితవ్యాన్సున్యై స్సర్వై
 పూర్వ మలాంఛితాః ॥ శ్రీవిష్ణుతత్వై చతుర్థాహ్ని దేవతార్థపటల-
 బ్రహ్మచారీ గృహస్థోవా వానప్రస్థోఽథ భిక్షుకః । ఏతే హ్యశ్రమి
 ణః ప్రోక్తా శ్చత్వారః క్రమయోగతః ॥ ఇత్యారభ్య- “చక్రలింగ
 ధరా స్సర్వై స్వమతప్రతనిష్ఠితాః” ఇతి. భవేయు రితిశేషః. హా

శీశః- సంస్కారాః పంచకర్తవ్యాః పారమైకాంత్యసిద్ధయే । ప్రతినవ
 త్వరం కుర్యాదుపాకర్మాప్యనుత్తమం ॥ సర్వ వేద వ్రతం హృ
 త్వా తత్ర సంపూజయే ధరిం । దద్యాదత్రోపవీతాని విష్ణవే పర
 మాత్మనే ॥ బ్రాహ్మణైశ్చైవ దత్వాతు బిభృయాత్వయమేవ
 వా । తదగ్నా పూజ్య సంతర్ప్య చక్రం చైవాంకయే ద్భుజే ॥ ఏవం
 వ్రత్యాబ్ధికం ధార్య ముపవీతం సుదర్శనం । పుండ్రంతు ప్రతినంధ్యంత
 నిత్యమేవతు ధారయేత్ ॥ ద్విజాతీనా మిదంప్రోక్తం తప్తచక్రస్య
 ధారణం । అతప్తంవాపి శూద్రాణాం భవేయైర్వైష్ణవాయది ॥
 శ్రీభాగవతే- చక్రాంకితస్య సాన్నిధ్యే తథా కుర్యాత్ప్రియత్నతః ।
 స్నానం దానం జపో హోమస్తత్సర్వం చాక్షయంభవేత్ ॥ శాం
 డిల్యః- పశుపుత్రాదికం సర్వం గృహోపకరణానిచ । అంకయే చ్చుభి
 చక్రాద్యైర్నామ కుర్యాచ్ఛనైష్ణవం ॥ సంవత్సరే యత్పాపం
 మనసా కర్మణా కృతం । తత్సర్వం నశ్యతే తేషాం సకృచ్ఛక్రాంక
 దర్శనాత్ ॥ భవిష్యత్పురాణే- చక్రాంకితభుజం దృష్ట్వా యస్తు
 తం నాభివాదయేత్ । నిర్వణ్యోనిశతం ప్రాప్య విష్ణాయాం జాయతే
 క్రిమిః ॥ బ్రహ్మకైవరై- చక్రాంకితభుజం దృష్ట్వా యో నింద
 యతి సర్వదా । నయాతి సరకం ఘోరం యావ దాభాత సంప్లవం॥
 పరాశరః- అచక్రధారిణం విప్రం య శ్శ్రీధై భోజయిష్యతి । రె
 తోమూత్ర పురీషాశి సపితృభ్యః ప్రయచ్ఛతి ॥ ఇత్యాదీని పరశ్శ
 తాని సంతి, విస్తరభయా దత్ర నలిఖ్యంతే. కించ వృద్ధసును వా
 సిష్ఠ విహగేంద్ర శాండిల్య పరాశర విష్ణుతత్త్వ వామనాది లైంగా
 గ్నేయ స్కాంద బ్రహ్మింశ బ్రహ్మకైవరై పాద్మ వారాహ గారు
 డ శైవధర్మ శ్రీపంచరాత్రాదిషు తప్తముద్రాధారణ వ్రమాణాని
 ద్రష్టవ్యాని.

యానితు “బ్రాహ్మణో యది మోహేన తాపయే ద్వహ్ని

ముద్రయా । నకర్మాన్వో భవే దత్ర నవై పాపంశసంజ్ఞకః ॥ నార
దీయ- బ్రాహ్మణస్య తను జ్ఞేయో సర్వసేవమయీ యతః ।
తస్మా న్నతాపయే ద్విద్వాన్ చక్రలింగాది హేతిభిః ॥ చక్రాజ్ఞి-
తతసు ర్యత్ర దృష్టో లింగాంతోపివా । జపేచ్ఛ పౌరుషం సూక్ష్మ
మన్యథా నరకంవజేత్ ॥ లింగపురాణే- చక్రశంఖా తాపయిత్వా
యత్ర దేహే ప్రదృశ్యతే । స జీవన్ కుణప స్త్రావ్యజ్య సుర్యకర్మ
బహిష్కృతః ॥ ఆదిత్యపురాణే- వెదేషు యజ్ఞభాగేషు యస్య నా
స్త్యధికారితా । స తాపయిత్వా చక్రాది ధారయే తస్విభుజద్వయే॥
బ్రాహ్మణో యది మోహేన ధారయే ద్యదిముద్రికాం తస్య దర్శన
మాత్రేణ కుర్యా త్సూర్యావలోకనం ॥ హేమాద్రౌ-పూర్వజ స్స్వి
తనుం దద్ధావ శంఖచక్రాదిభిః పృథక్ । నతస్య నిష్కృతిర్నాస్తి
స్నానదాన జపాదిభిః ॥ తస్యనిష్కృతి రుత్పన్నా పారాశర్యేణ భా
షితా । కేశానాం వపనం కృత్వా పునఃకర్మ సమాచరేత్ ॥ గర్భ
గోళా త్సముద్భృత్య గభాధానాది పూర్వకం । షోఢావృత్తైస్స
కృచ్ఛాశాం ప్రాయశ్చిత్త ముదీరితమ్ ॥ పరిషదుపస్థానపూర్వకం షడబ్ద
కృచ్ఛిం కృత్వా శుద్ధిమాప్నోతి, ప్రాయశ్చిత్తాకరణే తేభ్యః ప్రతి
గ్రహ ప్రియశ్చిత్త మాహ- అజ్ఞాత్వా ముఖజో యత్ర ముద్రాద
ధేభ్య ఆదరాత్ । సువణమాత్రం సంగృహ్య ప్రాజాపత్యం సమా
చరేత్ ॥ దేవలః- కుండశ్చ గోళకశ్చైవ అయాజ్యానాంచ యాజ
కః । చక్రాంతితనూ రాజన్ తథా లింగాంతోపివా ॥ చాగ్వానో
మాశవశ్చైవ ఆత్మహాకితన స్తథా । ఏతై రావెషితా పక్షిసుర్వ
దా పరివజిణతా ॥ ఏతస్యా మన్నభు గ్విప్రః పాపమేవ సమాశ్రి
యేత్ । ఏకత్ర భోజనే రాజన్ చాంద్రాయణ మథాచరేత్ ॥ మాస
భోజీ మహాపాపీపరొకం చాంద్రీ మాచరేత్ । వషణభోజీ మహా
చాంద్రీం కృత్వా శుద్ధి మవాప్నుయాత్ ॥ విధవా బ్రహ్మచారి

సన్యాసినాం పూర్వవ ద్విగుణం ప్రాయశ్చిత్త మితి. కించ పద్మపు
రాణే- శృణు రాజక మహాబాహూ లిజ్జ చక్రాదిధారణం । శూద్ర
ధర్మ రతానాంహి తెహం నా స్తి పునర్భవః॥ విప్రీన్యై తై ర్విగహ్య-
త్వా త్ప్రాయశ్చిత్త ముదీరితం । పశ్చాత్తాపసమాయు క్తః ప్రాయశ్చి
త్తమిదం చరేత్ ॥ ఆదౌ కృత్వా పునః కర్మ షడబ్దం కృచ్ఛమాచ
రేత్ । తెభ్యో గృహ్లాన్ ద్విజో యస్తు సువణం పాదమెవనా ।
తత్ప్రీతి గృహశుద్ధ్యర్థం ప్రాజాపత్యం సమాచరేత్ ॥ సంగ్రహే-
అంకనం శంఖచక్రాద్యైః ద్విజో దేహే న ధారియేత్ । ఏకజాతే
రయంధ్రాన్ న ద్విజానాం కదాచన ॥ సర్వ దేవాత్మకం బ్రా
హ్మం శరీరం పావనం స్మృతం । బ్రహ్మకోశ శ్శివాకార స్తైజోరా
శి ద్విజోత్తమః ॥ అపి దేహే కరిష్యంతి మూఢా శ్చక్రాబ్జక
ఽగ్నినా । తప్తముద్రాంకితం దృష్ట్వా శివలింగధరం తథా । ఆదిత్య
మండలం వీక్ష్య నత్వా స్తుత్వా విశుద్ధ్యతి ॥ ఇత్యాదీని తప్త
ముద్రాధారణ నిషేధపరాణి తాని సర్వాణి అవిధిపూర్వకం తాకికా
గ్ని ప్రతప్త చక్రధారణపరాణి; అన్యథా తైరేవ నారదాదిభి ర్విప్రా
ణామేవ తప్తచక్రాదిధారణం ముఖ్యమితి ప్రతిపాదకానాం తద్ర
హితానాం పాపండత్వాది దోషప్రతిపాదకానాం వచనానాంచ వై
యర్థ్య భాంతప్రబలితతుల్యత్వాదిప్రసంగస్సాన్యత్. అతోత్ర సామా
న్య విశేషన్యాయో ద్రష్టవ్యః; వ్యథాహింసాం నిషిధ్య శాస్త్రీ
యహింసావిధివ దశాస్త్రీయం తప్తచక్రాదిధారణం నిషిధ్య తం
త్రాద్యనుసారేణ విధిపూర్వక తప్తచక్రాదిధారణ ప్రతిపాదనాత్.
అత్రనారదః- హుతాగ్ని తప్తచక్రాద్యై రాయుధైః పంచభిహా
రైః । ప్రతప్తబాహుమూలా యే ప్రాప్నుయ్యు స్తే పరంపదం ॥
తాకికాగ్నిషు సంతపై శ్చక్రాద్యై ర్యది లాంఛితాః । ద్విజాదయో
మహారాజ ప్రాప్నుయ్యు ర్నరకం భువం ॥ పద్మపురాణే ఉత్తర

ఖడ్గే శ్రింశాధ్యాయే- ముతాగ్నినై న నస్తప్య సర్వపాపాపనుస్తయే |
చక్రం చా శ్భజచక్రేవా తథా పశ్చాయధానివా || ధారయిత్వైవ
విధిన స్మృత్యుక్త సమాచరేత్ || ముతాగ్ని తస్తచక్రేణ శరీ
రం యశ్యచిహ్నితమ్ | తేనతీర్థాని యజ్ఞాశ్చ సంప్రాప్తా నాత్ర సంశ
యః || అధ్యత్వా విధివా చక్రం బ్రాహ్మణో జ్ఞానదుర్లభః | గ
ర్భిత స్సర్వలోకేషు బ్రాహ్మణ్యా త్ప్రీత్యుతో భవేత్ || అధ్య
త్వా విధివాచక్రం బ్రాహ్మణః ప్రాకృతోభవేత్ | నతస్య కిశ్చ
చక్షియా దపిత్రతు సహస్రిణః || అధ్యత్వా విధివా చక్రం బ్రా
హ్మణః పతితో భవేత్ | గహిత స్సర్వలోకేషు బ్రాహ్మణ్యా
త్ప్రీత్యుతో భవేత్ || శంఖచక్రధరో దేవ్రాహరిః పూజ్యో యథా
౨౨త్రుభిః | తద్దైవ సర్వై స్సముజ్జ్యో విప్రశ్చక్రాది చిహ్ని
తః || ప్రకృతి స్పర్శరహితో వాసుదేవో జనార్దనః | తద్దైవ బ్రా
హ్మణో దేవి విష్ణుచక్రేణ చిహ్నితః || తస్మా త్ప్రకృతి సంసర్గ
పాపాఘనహనం హరేః | ప్రతస్తం విభృతా చ్చక్రం శంఖంచ భు
జమూలయోః || తపైనై వాఙ్మనం కుర్యా ద్బ్రాహ్మణస్య విధాన
తః | శ్రోతస్మార్తాది (వైష్ణవత్వస్య) సిద్ధ్యర్థం మస్త్రీర్ధ్యై తద్దై
వచ (జ్ఞానసిద్ధ్యర్థమేవచ) హరేః పూజావిధానార్థం చక్రం ధార్యం
విధానతః | తస్మాత్తు విధివా చక్రం విప్రై ధాన్యం శుభానన ||
బ్రాహ్మణ్య మస్త్రీ సిద్ధ్యైచ జ్ఞానసిద్ధ్యై విముక్తయే | సర్వాశ్రమేషు
వసతాం బ్రాహ్మణానాం విశేషతః || విధివా వైష్ణవం చక్రం
ధార్యం హి శ్రుతిచోదనాత్ || ఇతి.

అథ తస్త ముద్రాధారణ దీక్షాకాలమాహ || కర్మకాండే
ద్వాదశైకధ్యాయే- “శృణు దేవి యథాన్యాయ్యం మోక్షమకీమ
తోపివా | దీక్షా మారాధేనంచ కథ్యమానం సమాహితా”

ఇత్యాదిభ్య గురు సంశ్రియణాది ప్రకార ముక్త్యా “తతఃపరంతు
దీక్షానా వత్సే కాలం శుచిస్మితే । వసంతే దీక్షయ ద్విప్రాన్
గ్రీష్మే రాజన్య మేవచ ॥ శరద స్సమయే వైశ్యం హేమంతే
శూద్రమేవచ । స్త్రియశ్చ వాషికకాలే దీక్షయత యథావిధి” ॥
ఏవం సర్వత్ర తప్తముద్రాధారణ (దీక్షాప్రకరణ) విధానప్రకరణే
యథావిధి విధిగా విధిపూర్వకం విధానత ఇత్యాది విశేషణానా
ముక్తత్వా త్తన్ని షెధ ప్రకరణ తాదృశ శబ్దాభావాచ్చ ద్విజానాం
విధిపూర్వకం తప్తచక్రాక్షునం కార్యమ్. స్త్రీ శూద్రానువసితా
నాంతు తాన్త్రికత్వేనతి నిరవద్యమ్. అత్రసంగ్రహకారాః- స్త్రీణా
మనువసితానాం శూద్రాణాంచ విశేషతః । లాఙ్ఘనం శంఖచక్రా
భ్యాం తత్ర హేమం నకారయేత్ ॥ ఇతి.

అథ మన్తాభ్యాసకాలః- కాలప్రకాశికాయామ్:- అథా
త్రావనరే మన్తస్వీకారే కాల ఉచ్యతే ॥ మన్తారంభే చైత్రమా
సో బహు దుఃఖఫలప్రదః । వైశాఖే రత్నలాభ స్సాన్య జ్ఞేయస్థేతు
మరణం భవేత్ ॥ ఆషాఢే సర్వనాశస్సాన్య చ్ఛాపన బుద్ధిరుత్త
మా । ప్రహణాశో భాద్రపదే భవే దాశ్వయుజే సుఖమ్ ॥ కార్తి
కాయం జ్ఞానవృద్ధి స్సాన్య న్యార్దశీషేక సుఖోదయమ్ । పుష్యేతు
జ్ఞానసాశ స్సాన్య న్యాయే మేధావివర్ధనమ్ ॥ ఫాల్గునే సర్వవశ్యం
స్యా స్మస్త్రాకర్మే ఫలం స్మృతమ్ । ఉత్తరాతితయం బ్రహ్మరేవతీ
పుష్యవాసవాః ॥ వాయుమిత్రీ పితృత్వాప్తృ నైఋతాదితి శంక
రాః । ఇంద్రో వైష్ణవహస్తాశ్చ దీక్షాయాంతు శుభావహాః ॥ చతు
ర్దశ్యష్టమీపర్వ భౌమవారాశ్చ వర్జితాః । చరస్థిరోభయే శ్రేష్ఠనిం
ద్యమభ్యాః క్రీమా త్స్మృతాః ॥ దీక్షాకాలే గ్రహ సుక్లే రం
భస్థానే వినాశదాః । మంత్రారమ్భే సదావర్జ్యం పితృమాస చతుష్ట
యం ॥ తతోఽన్యే శుభదామాసా ఇతి కేచి త్ప్రచక్షతే । జన్మ
త్రయం సజ్జమిశ్చ సారవారాశ్చ శోభనాః ॥ ఇతి.

అథ పశ్చిమసంస్కారప్రయోగః.

అథాతః పరమ (పశ్చిమ) సంస్కారవిధిం వ్యాఖ్యాన్యమోతావసం పుంశ్రవణాణాం దాన్యనామకరణం మన్త్యైః పదేశః భగవదా రాధసంచేత్యమీ వాన్యసంస్కారాః; తత్రాన్యం చక్రధారణమ్. తావదపూర్వేషు దినేషు పృథ క్పృథ క్కుర్యాత్, ఏకస్మిన్నేవా హ్నిద్యౌః సై చతుర స్సర్వాన్వా. ఏకస్మిన్నేకసంస్కారవిధా నపక్షే అగ్నిముఖాంతే తాపాది సంస్కారే ప్రధానహోమాన్ అన్య తమ హోమామాన్తే అన్యం సుముఖీకృత్య జహుయాత్. స ప్రత్యే కం పూర్వావర తంత్రవిధిః. బ్రాహ్మణన్య విధినా కర్తవ్యః, అన్యే షాం తంత్రతోపివా.

అథ సదసద్వివేకా దనతో నిర్విద్య విరిక్తో ఘటకద్వారా “సిద్ధం సత్యమ్నైవాయే స్థిరధియ మరఘం శోత్రియం బ్రహ్మనిష్ఠం సత్యస్థం సత్యవాచం సమయనియతయా సాధువృత్త్యా సమేతమ్ । డంభాసూయాదిముక్తం జితవిషయగణం దీఘకబద్ధం దయాళుం స్థాలిత్యైశాసితారం స్వపరహితపరం దేశికం భూష్ణరీషేత్ ” ఇత్యుక్త లక్షణం గురు ముపయాన్యౌ తత్ప్రియాణి వస్తూన్యసి సమా దాయ ఉక్తగుణ మాచార్య ముపసజ్జమ్య సావనస్థాం నివేద్య అనల సో వరివన్య న్నుపాసీత.

అథాచార్యః “సద్బుద్ధి సాధునేవీ సముచితచరిత స్తత్త్వోక్త ధాభిలాషీ శుశ్రూషు స్త్యక్తమానః ప్రణిపతనపరః ప్రశ్న కాలప్రతీ తుః । శాంతో దాంతో ౭నసూయు శ్వరణముపగత శ్వాస్త్రీ విశ్వా నశాలీ శిష్యః, ప్రాప్తః పరీక్షాం కృతవిదభిమత స్తత్త్వతశ్చిక్షణీయః” ఇత్యుక్తలక్షణం శిష్యం వర్షం షాణ్మాసం త్రిమాసం పక్షత్రయం త్రిదినం వా వైశ్చల్యదశకం వివిధోపాయైః పరీక్ష్య ఉక్తలక్షణయుక్త మసన్యచేతనం శిష్యం తాపాదిభి స్సంస్కర్యాత్ తన్య ప్రయోగః.

పుణ్యదినే పుణ్యసమ్రాతే పూర్వాశ్చై నద్యాదిషు శిష్యైః సహస్నా
 త్వా కృత నిత్యక్రియాదిః గృహమలంకృత్య పుణ్యాహం వాచయి
 త్వా స్వగృహాభ్యాక్త ప్రకారేణ ప్రతిసరం సంస్కృత్య స్నాతం
 శిష్యం “విష్ణోర్ముక్త” మితిధారయిత్వా-అంకురాపకణపక్షే పూర్వే
 ద్యురేవ తత్కువీకత. అదాచార్యః ప్రాజ్ఞుః ఆసీనః త్రిఃప్రాణా
 నాయమ్య మహానంకల్పం కృత్వా అముకగోత్రస్య అముకశర్మణః
 భగవన్మంగళానుశాసన యోగ్యతాసిద్ధ్యర్థం శ్రీమన్నారాయణదా
 స్య సిద్ధ్యర్థం దృష్టాదృష్ట పరిపూర్వ్యర్థం భగవద్జ్ఞానాభి వృద్ధ్యర్థం
 భగవదాజ్ఞానుజ్ఞాకై జ్ఞుర్యకరణ యోగ్యతా సిద్ధ్యర్థంచ తాపదై
 పంచభిః పరమపంసార్కరై రముం సంస్కరిష్య ఇతి సజ్గుల్ఫ్య-ప్రాగాభి
 గే దేవం సలక్ష్మీకం పశ్చిమాభిముఖ మాధాధ్య తత్పురతః స్వర్ణా
 దిస్మితం సుదర్శనాదికం పూర్వ మేవ ప్రతిష్ఠితం ప్రత్యహ మభిపూ
 జితం పంచామృతైః సయసావా అద్భిశ్చాభిషిచ్య పురతో దేవస్య
 నిధాయాఘ్వాదిభి రభ్యర్చ్య భగవత్సన్నిధా వచ్చిద్రే నవే ఘటే
 నూత్రవెష్ఠితే ప్రీహితండులోపరిస్థితే తీర్థజల మభిపూర్య-తస్యోప
 ర్యాధ్యావృగం కూచం నిధాయ యథాశక్తి సువణ ప్రతిమాం
 నిధాయ వసుణూహిణం భగవంతమావాహ్య అఘ్వాదిభి రభ్యర్చ్య
 ఆపోహిష్ఠేతి తిస్రభిః హిరణ్యవర్ణా ఇతి చతస్రభిః పవమానస్సువర్జన
 ఇత్యేతేన అనువాకేన పంచభిశ్చాంతిభిః పుంసూక్తేన మూలమంత్రేణ
 మంత్రతత్సేనచాభిమంత్ర్య-ఉపోదకుంభం గోచర్మమాత్రం గోమ
 యెనౌపవిష్య సికతా నంప్రక్ష్య తత్ర ప్రాగాదిషు ద్వాదశ మధ్య
 చత్వారిధ్యర్థవపుండ్రాణి విలిఖ్య అథవా ప్రాగాదిషు తస్మద్ధ్య
 ప్రాగాదిషు చత్వారి తెషు ఓంనమ శ్రీవాసుదేవాయ ఓంనమః శ్రీ
 మతే కేశవాయ ఇత్యాదిభి స్తత్తత్పూజ్యై ర్వాసుదేవాదీక కేశవా

దీంశ్చ యథాక్రమం యథారుపం ధ్యాత్వా ౭౭వాహ్యధ్యుది
భిరభ్యుచ్యతే తత్రవా ౭న్యత్ర స్థంబం ప్రకతీ కృత్య సంసార్యస్య
యగ్నమదాస్యం తన్నామదేవతాం భగవదాత్మికాం ప్రణవాద్యైః
నమోంతేః శ్రుతింత్రైశ్చావాహ్యధ్యుదిభి రుపచార్య తన్ముతీః
మంత్ర మష్టోత్తరత మష్టావింశతివారంవా యథారుచి జపిత్యా-
తత స్సకూచక ఉదకుంభే దూర్వాగ్రాక గౌరసంపాంశ్చ నిక్షిప్య
కాశేయేన పరివీయ్య మూలమంత్రేణ మంత్రతత్సేనచ శతకృత్వోభి
మౌత్యై కూచేన శిష్యం స్థంబిలంచ మూలమంత్రేణ త్రిస్సంహృ-
త్య దేవస్య పశ్చిమేభాగే జౌహసనాగ్నా స్వగృహ్యోక్తవిధినా
అగ్నే రుపసమాధానాద్యగ్నిముఖాంశం కృత్వా విధినా వైష్ణవా
గ్నిం కుర్యాత్.

తత్ప్రకారంతు । వహ్నిమధ్యే ఆధారశక్త్యాది పాగపీతాంతం
కల్పయిత్వా- తత్ర వైష్ణవాగ్నేస్తు కితాన్యం గభాకథానాదికం
క్రమాత్ । అగ్నేచ కల్పయే ద్వేన యోగపీతాదికం క్రమాత్ ॥
వహ్నిమధ్యే మహాలక్ష్మీ సర్వాభరణ భూషితాం । సర్వావయవ
సంపూర్ణాం ఋతుస్నాతాం విచింతయేత్ ॥ దేవం నారాయణం
ధ్యాత్వా సర్వలక్షణలక్ష్మితం । చతుర్భాహుం విశాలాక్షం కోమ-
లం పీతవాససం ॥ శంఖచక్రగదాపద్మైశ్చతుర్భుజః కృతలక్షణం ।
కంజపాణిపదద్వంద్వం శ్రీవత్సాంకితవక్షసం ॥ కాలమెఘనిభం
శాగతం చంద్రబింబనిభాసనం । హారకేయూరనంయుక్తం కిరీటేనోప-
శోభితం ॥ ఏవం ధ్యాత్వా సమభ్యుచ్యతే కుండమధ్యే విశేషతః ।
గ్రామ్యధర్మప్రకారేణ చింతయే ద్వైకోత్తమః ॥ తతోగ్నిం జన-
యే త్తత్ర అగ్ని బీజేన సాధకః । కుశేన ప్రోక్షయే దగ్నిం కుండమ-
ధ్యేతు విష్టరే ॥ గభాకథానం పుంసవనం సీమంతోన్నయనంతథా ।
జాతకం నామకరణ మన్నప్రాశన మెవచ ॥ చౌళం తథోపనయను

హోతారం శుక్రియం తథా । వెదవ్రతంచ గోదానం సమావతం
వివాహకం ॥ ఏభి స్తోడశ సంస్కారైః వైశ్ణవాగ్నించ కార
యేత్ ॥ అకారాది ఊకారాంతం విష్ణుమంత్రేణ దేశికః ॥ త్రీణి
త్రీణిచ హోతవ్యం గభాకథానాదికాః క్రమాత్ ॥

ఓం ॥ గర్భాధానం సంపాదయామి ఓం ఆకారాయ విష్ణవే
స్వాహా విష్ణవ ఇదం సమను ఇతి హోమప్రకారః. ఏవం వైష్ణవా
గ్నిం కృత్వా అన్వారిభ్యైశ్చ తాపహూమం కరిష్యే ఇతి సం
కల్ప్య ॥ ఆజ్యేన మూలమంత్రేణ ఏకామాహుతిం జహుయాత్.
తతః ప్రత్యక్షరమష్టావాహుతీః ఓం స్వాహా సం స్వాహా మం స్వాహా
ఇత్యాదిభిః. పునః మూలమంత్రేణ ఏకాం పుంసూక్తైః ప్రత్య్రి
చం విష్ణుగాయత్ర్యా పునఃపున రభ్యావతయా శిషః । విష్ణో
నుకమిత్యేకాం విష్ణోరరాటమసీత్యాదిభిః ప్రతివాక్యం షట్ ॥
తదన్య ప్రియం ప్రతద్విష్ణురితిద్వాభ్యాం పగోమాత్రయేత్యేకాం
విచక్రమే త్రిదేశిన ఇతి ద్వాభ్యాం అతోదేవా ఇదం విష్ణుః త్రీణిప
దావిచక్రమే విష్ణోః కమాణి తద్విష్ణోః తద్విప్రాసఇతి షడ్వైష్ణవై
హుత్యా- చరణం పవిత్రం ॥ లోకస్యద్వారం ॥ పవిత్రవంతః
పరివాజమానతే పితేషాం పుత్రో అధిరక్షతి వ్రతం స్వాహా- పవి
త్రంతే వితతం బ్రహ్మణస్తతే । ప్రభుర్గాత్రాణిపర్యేషి విశ్వశ
స్వాహా- అతస్తతనూ ర్నతదామోశ్నుతే శృతాన ఇద్వహం
త స్తత్సమాశత స్వాహా ఇతి పంచభిః । యేన దేవాః పవిత్రేణ ।
ఆత్మానం పురతేనదా । తేన సహస్రధారేణ । సావమాన్యః పునం
తుమా స్వాహా- ప్రాజాపత్యం పవిత్రం శతోద్యమగ్ం హిరణ్మ
యం । తేన బ్రహ్మవిదోవయం । పూతం బ్రహ్మపునీమహే స్వాహా-
ఇంద్రసునీతే సహమాపునాతు । సోమస్వస్త్వా వరుణస్సమీచ్యా ।
యమోరాజా ప్రమృశాభిః పునాతుమా । జాతవేదా మోర్జయం

త్యావునాతు స్వాహా- సుదర్శనాయ హేతీనా మధిపతయస్వాహా-
ఇత్యాదిభిః పఞ్చాయుధాహుతీ ర్హుత్వా । తతోభగవతో హవిర్నివే
ద్య తన్మధ్యతోవదాయ హస్తైః మూలమంత్రమారభ్యాజ్య
హుతివ త్సర్వం హుత్వా.

అథ ఊర్ధ్వపుంక్ర సంస్కారహోమం కరిష్య ఇత్యాగూర్వ
పుంసూక్తేన ప్రత్యచం ఓం శ్రీవాసుదేవాయ స్వాహేత్యాద్యాశ్చత
స్రః ॥ ఓం కేశవాయ స్వాహేత్యాద్యాశ్చ ద్వాదశ ॥ మూలమం
త్రేణ మంత్రరత్నేనచ హుత్వా ॥ నామ సంస్కారహోమ మాచార్యః
తన్నూర్తి మంత్రత ఆద్యత శ్చరుతోవా శతమాహుతీ ర్హుత్వా
మూలమంత్రేణ మంత్రరత్నేనచైకైకామ్ ॥

అథ మంత్ర సంస్కార హోమం కరిష్య ఇతి సంకల్ప్య
మూలమంత్రేణ మంత్రరత్నేనచ ప్రత్యేక మష్టోత్తరశత మాజ్యేన
జహుయాత్ - విష్ణుగాయత్ర్యా సకృత్పుంసూక్తేనచ ప్రత్యచం ॥
హిరణ్యనర్దాం హరిశీం సువర్ణరజతస్రజాం । చంద్రాం హిరణ్మయీం
లక్ష్మీం జాతవేదోమమానహస్వాహా । తాంఘ్రిణి జాతవేదోల
క్ష్మీం మనవగామినీం । యస్యాం హిరణ్మయీం విందేయం గామశ్వం
పురుషానహం స్వాహా । అశ్వపూర్వాం రథమధ్యాం హస్తినాద
ప్రబోధినీం । శ్రియందేవీ ముపహ్వయే శ్రీర్మాదేవజితాం స్వా
హా । కాంసోస్మితాం హిరణ్యప్రాకారా మార్ద్రాం జ్వలంతీం తృ
ప్తాంతర్పయంతీం । పద్మేస్థితాం పద్మనర్దాం తామహోపహ్వయే శ్రి
యం స్వాహా । చంద్రాం ప్రభాసారి యశసాజ్వలంతీం శ్రియంతోకే
దేవజహ్ను ముదారాం । తాంపన్నసేమీం శరణ మహం ప్రవద్యే
లక్ష్మీరైశశ్వతాంత్యాం వృణేస్వాహా । ఆదిత్యవర్ణే తపసోధిజా
తో వనస్పతిస్తవ వృక్షోధబిల్వః । తస్య ఫలాని తపసామదంతు
మాయాంతరాయాశ్చ బాహ్యలక్ష్మీ స్వాహా । ఉపైతుమాం

దేవసఖః కీర్తిశ్చమణినాసహ । ప్రాదుర్భూతోస్మిరాష్ట్రేస్మిన్ కీర్తి
 మృద్ధిం దదాశుమే స్వాహా । త్సుత్తిసాసామలాం జ్యేష్ఠామలక్ష్మీం
 నాశయామ్యహం । అభూతి మనమృద్ధించ సర్వాన్నిర్ణదమే గృహం
 త్వాహా । గర్భద్వారాం దురాధర్షాం నిత్యపుష్టాంకరీషిణీం । ఈశ్వ
 రీం నర్వభూతాగాం తా (త్వా) మిహూపహ్వయే శ్రియంస్వా
 హా ॥ మనసః కౌమ మాకూతిం వాదస్సత్వ మశీమహి । వశూ
 గాగ్ం రూపమన్నన్య మయిశీ శ్చీయతాం యశస్సాహా ॥ కర్ద
 మేన ప్రజాభూతా మయి సంభవ కర్దమా । శ్రియం వాసయ మేకు
 లె మాతరం పద్మమాలినీం స్వాహా । ఆపస్సృజంతుస్నిగ్ధాని చిక్లీత
 వసమే గృహే । నిచదేవీం మాతరం శ్రియం వాసయ మేకులె
 స్వాహా । అర్ద్రాం యఃకరిణీం యష్టిం పింగళాం పద్మమాలినీం ।
 చంద్రాం హిరణ్మయీం లక్ష్మీం జాతవేదో మమావహాస్వాహా-
 ఆర్ద్రాం పుష్కరిణీం పుష్టిం సువర్ణాం హేమమాలినీం । సూర్యాం
 హిరణ్మయీం లక్ష్మీం జాతవేదో మమావహాస్వాహా- తామ
 ఆవహ జాతవేదో లక్ష్మీమనపగామినీం । యస్యాం హిరణ్యం । పభూ
 తం గామైవాస్యాం శ్యా నివందేయం పురుషానహం స్వాహా ।
 పద్మప్రియే పద్మిని పద్మహస్తై పద్మాలయే పద్మదళాయతాక్షి ।
 విశ్వప్రియే విష్ణుమనోనుకూలై త్వత్పాదపద్మం మయి సన్నిధత్స్వ
 స్వాహా । శ్రియైజాత శ్రియ ఆనిర్యాయ శ్రియం వయో జనిత్య
 భ్యోదహ శ్రియంవసానా అమృతత్వమాయా భవంతి సవ్యస్స
 మిధాహస్యాహా । శ్రియపవై నం తత్ శ్రియా మాదధాతి ।
 సంతతస్మచావషట్కృతం సంధత్తం సంధీయతే ప్రజయాపశుభః ।
 యవవం వేదస్వాహా । ఓమహాదేవై చవిద్రు హే విష్ణుపత్నై చ ధీ
 మహి । తన్నోలక్ష్మీః ప్రచోదయాత్సాహా । సర్వత్ర శ్రియ ఇదం
 నకుమ ఇత్యుద్దేశత్యాగః ఇత్యాజ్యంహుత్వా.

అథ యోగహామంకరిష్య ఇతి సంకల్ప్య । మూలమంత్రేణ
 మంత్రతత్త్వేనవా శత మష్టోత్తరం హవిషా సాద్యేన జహుయాత్ -
 పునూక్తైశ్చ ప్రత్యేచా మూలమంత్రై స్సకృత్సకృత్ । అథావ
 రణ దేవతాశ్చ తస్మంత్రేణ హుత్వా । అత్ర ప్రథమావరణ దేవ
 తాః వాసుదేవ సంకషణ ప్రవ్యమ్నా నిరుద్ధా లక్ష్మీసరస్వ
 తీశాంత్యః ॥ ద్వితీయావరణ దేవతాః కేశవాదయోద్ధానశ సంక
 షణ ప్రవ్యమ్నానిరుద్ధ పుసపాత్తమాధోక్షజ నాః త్రిచ్యుత
 జ్ఞాదకనోపేంద్రాః ॥ తృతీయావరణదేవతాః మత్స్య పృథ
 యోదశ । చతుర్థావరణదేవతాః అచ్యుతానంత దుగ్ధా విష్వ
 క్సేన జనాదశ సంఖనిధయః ॥ పంచమావరణదేవతాః ఋగ్యజుస్సా
 మాభర్వణాని సావిత్రవిహగేశ యమధర్మమహాశ్చ ॥ షష్ఠావరణదేవ
 తాః శంఖచక్ర గదాపద్మ ఖడ్గశౌభ్జహలముసలాని ॥ సప్తమావరణ
 దేవతాః ఇంద్రాదీశానాంతాః అహైదేవతాః ॥ ఏవం సప్తావరణ
 దేవాంశ్చ హుత్వా తతస్సిప్తకృతం జహుయాత్ - తత్ర పవిత్రా
 దీని పంచ భగవదాయుధాని అగ్నా పుత్రరాధక పూర్వార్ధే పవి
 త్రం దక్షిణార్ధ పూర్వార్ధే పాంచజన్యాయథావకౌశ మితరాణినిధా
 య ॥ ఓం సుదశేనాయ హేతీనామధిపతయేనమః । ఓం శ్రీమంతం
 సుదశేనం కౌతీనామధిపతి మావాహాయామీతి సుదశేన మా
 వాహ్య । పాంచజన్యాదికం తత్తస్మంత్రేణావాహ్య । ఆనాహితే
 భ్యోఽఘ్యోపాద్యాచమన స్నానప్రోవవీత గంధపుష్పధూపాదీప
 వైవేద్య తాంబూలాని పరికల్ప్య సుప్రసన్నాని ధ్యాత్వా- శిష్య
 స్సంస్కృతాచ ప్రదక్షిణ మగ్నిం కృత్వా అగ్నిష్ఠం భగవంతం
 పవిత్ర పాశ్చజన్యాదీ తద్ధేతీంశ్చ ప్రణమ్య ఆచార్యం సంస్కార
 స్వతంత్రోపకరణభూతం నిధ్యాయాత్మానం శిష్యం ఫలంచావిపర్య
 సయక్ ఆచార్య స్తంపవిత్రం పూర్వమాదాయ ప్రాజ్ఞుశిస్సక్

ఉత్పత్తిసోపవిష్టస్య శిష్యస్య దక్షిణేభాహా వంకయన్ “సుదశఃస
మహాజ్వాల కోటిసూర్య సమప్రభ | అజ్ఞానాంధస్య మే నిత్యం విష్ణో
ర్మార్గం ప్రదశఃయ || శ్రీసుదశఃనాయ ఔతీనామధిపతయెనమః”
ఇతి శిష్యంవాచయన్ అంకయూత | తతః పాంచజన్యమాదాయస
వ్యేభాహావంకయిష్యన్ “పాంచజన్య నిజధ్వజస్య స్తపాతకసంచయ |
పాహిమాం పాపినం ఘోరసంసారార్జవపాతినం || శ్రీపాంచజన్యాయ
శంఖాధిపతయెనమః” ఇతి వాచయన్నంకయూత- “ఏవం గదా ధనుః
ఖడ్గాన్ లలాటేమూర్షిన్ వక్షసి | చక్రంవా శంఖచక్రేవా ధారయే
త్సర్వ మేవవే”తి విధానాత్ యథానుచి వికలం తత్ర యథా పూ
ర్వానుష్ఠానం ధారయేత్ | అథ పంచగవ్యేన పయసావా శుద్ధాభి
రచ్ఛిశ్చ విమృష్య నిధాయ పూర్వవ ద్గంధాదిభి రభ్యచ్యక్.

ఉద్భవపుండ్రాణి ధారయిష్యన్ ఆచార్యోధికాల్పక సంస్తా
రకాంతేవాసినా నామదేవతాః పరీత్య ప్రణమ్య ఉపవిశ్య | ప్రణి
పత్యోపసేదుషే తస్మై యథాక్రమ మూర్ధ్వపుండ్రాణి ప్రదశ్యన్ |
ఏషాంనామాని రూపాణి యథావ దుపదశఃయన్ శిష్యోపి సమ
స్కృత్య తాని క్రమేన హృది నిక్షిపేత్ | అథాచార్యో మృ
తాన్నిశ్చేతాం విధివన్నిస్తుష్య మూలమంత్రేణ మంత్రరత్నేనచ
సమూహ్య భగవదుపక్రమం స్వాచార్యవర్మంతేభ్యో గురువరంపరా
భ్య స్సమర్ప్య స్వయంచదృత్వా అంగుళీభిరాదాయ శిష్య లలాటా
దిష్వంగేషు ద్వాదశత్రయోదశవా నమోంతై స్తత్తన్నామభి
ధ్యాన్యన్ తేషు కేశవాదీసుపవేశ్య సాన్నిధ్యం సంప్రాప్య “చ
తుశ్చక్రింసమస్యామి” త్యాది జ్ఞోకాంశ్చ ఉపదిశ్య తేషామంతరాళే
షు శ్రీయం హరిద్రాం ధారయేత్.

అథ నామ దాస్య న్నాచార్యోంతేవాసినాసహ నామదేవ
తాం పరిశ్రీయ న్నసౌ శిష్యం కోపీనం కటిబద్ధన మహతవాససీ

గ్రాహయిత్యా నామ దేవతాప్రసాదరూపగన్ధనూల్యాదిభి రలబ్ధ్యుత్పత్త్య తన్ముక్తిం మనసాధ్యాయ న్నామ దానాస్తం దద్యాత్ ; అసావముగదాన ఇతి. తతస్తన్మాత్రకాయే హవినిక వెద్య పరీత్య ప్రణమ్య హృదినిక్షిపెత్.

అథ మంత్రముపదేశ్య న్నాచార్యోంతే నాసినాసహాగ్నిష్ఠం దేవత పరీత్య ప్రణమ్య యథాస్థాన ముపవిశ్య ప్రణిపత్యోపసెవినాం సం శిష్య ముదకుంభీయాభి రద్భి ర్మూలమంత్రేణ మంత్రరత్నేన చోభిమంత్ర్య తాభిః కూచకత శ్చతశ్చత్వ స్సంప్రోక్ష్య తాభ్యామేవ మంత్రాభ్యా మంతతశ్చ చాశయిత్యా- శోషణాదిభిః పరి శోధితే తచ్చక్రిరే అస్త్రీనుంత్రేణరతుం విధాయ దీప్తుకంఠిః ప్రణతస్య మూర్ధ్నిక దక్షిణహస్తం నిక్షిప్య సవ్యంహృది కృపయీషామీష్య * స్వాచార్యే పరతంత్రేష్యేచ ప్రకాశయక ఆత్మానం శిష్యం ఫలంచావిపర్యాసయక ఉక్తక్రమేణోపదిశక స్వాచార్యోషక్రమం గురుపరంపరాం నమస్కృత్యాథ శ్రీయం “త్వంమాతా సర్వలోకానాం సర్వలోకేశ్వరప్రియ । ఆశ్రయస్వేశ్వరమిమ మపరాధతై ర్యుత” మితి సంప్రార్థ్య శ్రీయం పురస్కృత్య భగవంశం చ “నారాయణ దయాసింధో వాత్సల్యగుణసాగర । త్రాప్యేనం పాపిణం దేవ కృపయా సముపాగతం” ఇతి ప్రసాద్య స్వాచార్యం హృదయే ధ్యాయక తస్య దక్షిణకణ్ఠే గురుపరంపరాం స్వాచార్యోషక్రమ ముపదిశ్య సర్విఛందోదైవతం సన్యాసం సముద్రం మంత్రరత్నం ప్రశమ ముపదిశెత్, అన్యవ్యాదికంవా- అర్థం సంగ్రహతో బోధయెత్ - శ్రీమన్నారాయణస్సాన్వితా దాసస్త్యమసి తస్యవై । పరమీపున్ద్ర మైవార్థ మనుకూలో విసర్జయ ॥ ప్రాతికూల్యం సువిద్రభ్యః సంప్రార్థ్యక శరణంపరం । వ్రజ తస్యైవచరణౌ తస్మై నాత్మాన మర్పయ ॥ ఇతి సంబోధిత శ్శిష్యః- శ్రీమన్నారాయణ

స్వామి దాసోహం తవ తస్యనై । పరమీపున్ స్తమేవార్థ మను
 కూరో విసర్జయః ॥ ప్రాతికూల్యం నువిస్రభ స్సంప్రాధ్యః శరణం
 పరం । వ్రజామి యుష్మచ్ఛరణౌ తత్రైవాహ మథాపి-తః ॥ ఇతి
 వాచయన్ భగవత్పాదాబ్జయో న్యాసం కారయేత్ . వసురద్యౌ
 ది మంత్రై బ్రాహ్మణ్య క్షత్రియ వైశ్యయో రైవదికతాం
 త్రిక మంత్రతత్పాదిభి స్త్రీశూద్రాదీనాం కెవలతాంత్రై భాషా
 మంత్రై రపివా సర్వేషాం మంత్రతత్పాదిన భరన్యాన స్తత్సమానార్థం
 మంత్ర ముపదిశేత్ , తత ఆచార్యోవృత్తి ముపదిశేత్ . నిత్యం
 విష్ణుపరం కర్మ కురు నింద్యాని మాకృథాః । సదాఽఽత్మానం వి
 బుధ్యస్వ సచాపేషు మనఃకృథాః ॥ యజస్వ నిత్య మాత్మేశం మా
 యాశీ రన్యదేవతాః । లక్షస్వ లక్షణైర్భర్తు ర్లక్షిష్టా మాన్యలక్షణైః॥
 ఉపాస్వ వైష్ణవా నిత్య మసతో మోక్షసః । ప్రీత్యాదేనం
 ప్రణమ్యో మిత్యుక్త్యా ఽఽత్మానం నివేదయేత్ ॥

అథ యాజుష్యక్ పూర్వవత్సమారాధితం భగవంతం
 ప్రదక్షిణీకృత్య ప్రణివతోపసేదుషే శిష్యాయ ప్రాగవస్థాపితం
 శుభవిగ్రహం దేవం వ్యక్తపరివారం అవ్యక్తపరివారంవా ఆచార్య
 పరిగృహీతేషు సమాగాధనవిధి వ్యస్యతమేన ఇష్టేనవిధినా సంగృ
 హ్య యాజయేత్ . తతః పరిధి ప్రహరణాది తంత్రశేషం పరిసమా
 ప్య ఆశిషోవాచయిత్వా పెస్పెస్వకాలే అభిగమనోపాదానెజ్య స్వా
 ధ్యానుయోగాంశ్చైతి పాంచకాలికా ధర్మా నుపదిశేత్ . అథ
 శిష్యో గురుం ప్రణమ్య వస్త్రభూషణ ధనధాన్యాదిభి ర్యథావిభవ
 మకృత్రిమం సంభావ్య శ్రీమతో వైష్ణవా భోజయే దపూష్టై స్స
 క్తుభి రోదనై రసంతదక్షిణాదిభిః .

అథ శిష్యాచార్యక్రమః ॥ శిష్యో యావజ్జీవం యథాగు
 రూపదేశ ముపత్తిషు న్నాచార్యాగ్నినవృత్తి స్తమేవ పరింబ్రహ్మేతిమ

న్వాసః తమేన సతతం ధ్యామన్ జపన్ నమన్ అర్చయన్ తన్నా
 మోచ్ఛారయన్ తత్పదజీర్ణం తదుచ్ఛిష్టం తదుపభుక్తం వాసోభూష
 ణాది నిత్యముసయుంజాన స్తదర్థమేన శరీరాదిధారయన్ తదనుజ్ఞా
 ప్రతీక్షణోఽనుచనయా పరివస్యన్ సవ్యసా స్వాశ్మయాత్రా మన
 పెక్షన్ తచ్ఛరీర సంరక్షణవరోభవన్ స్వరూపి తత్ప్రీత్యైవ
 యజన్ తద్దారాదా భాగవతేషుపిచ సబ్రహ్మచారిషు గురువృత్తి
 ర్యథాయోగ్యంచ తెషు పరివస్యన్ గురుకృత ముపకార మాదేహ
 షాత మప్రీత్యుపకృత్యనుసందధన్ నవిస్మరన్ తదారాధ్యై భగవో
 అధికప్రీతి స్తమేన ఉపాయోపేయ భావేనాలంబమాన స్సర్వశో
 నమ్రీహ్యన్ గురునిదాద్యశృణ్వన్ ఐహికాముష్మికం సర్వం గురు
 రేవేతి భావయన్ నియమాతిక్రమే రహసి బోధయేత్. పత
 నీయం వారయన్ అతికృభ్రాంతం భగవత్ప్రీపత్త్వాదిభి స్సముద్ధరన్
 అశేష్యవారణై తదంతర్యామిణం తదాచార్యంవా భజన్ తన్నివర్తనా
 వకాశం ప్రతీక్షమాణో శాతేఽవకాశే సంబోధ్య మార్గైస్థాపయన్
 గురుసన్నిధా వప్రగల్భమానః స్వసమాన శీలై రెవ సహవసన్ యావ
 దాయుషం గురు ముపాసీత. గురురపి శిష్య మారసవత్పశ్య
 న్నుపాధింవినా విద్యాం గ్రాహయన్ స్వదేహయాత్రానపేక్ష
 మేతదుజ్జీవనవరో యథాగ్రహణ మాపనిషదీం విద్యాం మాతృవ
 త్వస్యమేవాస్య రక్షణై ప్రవృత్తో ధర్మాన్ పూర్వాచార్య పరిగృ
 హీతాన్ చిత్వ న్నతిదుష్కరై కర్మణ్యనియోజయన్ అర్థలోభ
 నాగర్హయన్ యావదర్పితైస్తుష్యన్ తత్సమర్పితేషు పరికీయబుద్ధి
 వర్జయన్ అంతరాంతరా సధ్యయశవిఘ్నం దాస్యేషునియుంజానః స్థ
 లనే భర్తస్యన్ స్థలనంపరభవ్యః అప్రీకాశయన్ స్థలితమనాలెప
 యన్ అస్థలనే ఉపలాలయన్ మనసి ప్రియమాణై విద్యమానస్య
 గూస్యాభిసందయన్ అవిద్యమానస్య శిక్షయన్ అనుగృహ్యన్ మా

గ్రాత్యతంతంవారయన్ అతికృచ్ఛగితం భగవత్ప్రసత్త్యాదిభి రుద్ధ
రన్ అశక్యవారణేపి స్వకృపయాసముద్ధరన్ ఏవమన్యద్యథా శాస్త్ర
మాచరన్ దీగ్బబంధు ర్భవేత్.

ఇత్యేషః పరమసంస్కారవిధిః.

అత్ర సంవాద వచనాని జయత్సేన సంహితాయాం సాత్త్వి
కతంత్రైవ- సమస్కృత్య గురుం దీర్ఘప్రకామై స్త్రీభి రాదితః ।
తత్పదా గృహ్య మూర్ధ్ని స్వ నిధాయ నియమాన్వితః ॥ గృ
హ్ణీయా న్మంత్రారాజానం నిధికాంక్షీవ నిర్ధనః । లబ్ధైస్సం మంత్రారా
జానం మాంగచ్ఛే చ్చరణం నరః ॥ భక్త్యా పరమయావాపి ప్రస
త్త్యా వా మహామునె । ప్రాప్యోహం నాన్యథా ప్రాప్యో మమక్రైం
కర్యలిచ్చుభిః ॥ అష్టాక్షర బ్రహ్మవిద్యాయాం ద్వితీయాధ్యాయే-
సర్వేషాం శ్రుతిమూలానాం నిత్యనైమిత్తికాత్మనాం । శౌతస్మా
త్తా నిరుద్ధేషు కాలేషు జపమాచరేత్ ॥ నారదీయ బ్రహ్మవిద్యా
యాం ప్రథమేధ్యాయే- సర్వస్వంవా తదర్థంవా తదర్థాదర్థ మేవ
వా । గురవే దక్షిణం దద్యాత్ యథాశక్త్యపివా పునః ॥ విష్ణు
ధర్మా- శరీరమర్థం ప్రాణంచ సద్గురుభ్యో నివేదయేత్ । ఏవం లక్ష
ణసంపన్నః శిష్య ఇత్యభిధీయతే ॥ ఇతి హాససముచ్చయే త్రయో
దశేఽధ్యాయే యుగిష్ఠిరభీష్మ సంవాదే- యచ్ఛ్రుతం నవిరాగాయ
న ధర్మాయ నశాంతయే । సుబద్ధమపి శబ్దేన కాకవాశితమేవ తత్ ॥
పండితై రర్థకార్యభ్యాత్ పణ్యస్త్రీభిరీవ స్వయం । ఆత్మా సంస్కృ
త్య సంస్కృత్య పరోపకరణీకృతః ॥ మోక్షధర్మే పంచాశత్తమే
ఽధ్యాయే- యశ్చాధర్మేణ విబ్రూతే యశ్చాధర్మేణ పృచ్ఛతి ।
తయోరన్యతరః ప్రైతి విద్వేషంవా ఽధిగచ్ఛతి ॥ శాంతిపర్వణి
మోక్షధర్మ ద్వాత్రింశచ్ఛతతమేఽధ్యాయే వసిష్ఠకరాళ జనకసంవా

దె- నావెదనిష్కస్య జనస్య రాజక ప్రదేయ మెత త్వరమం శ్వయా
భవెత్ । వివిత్సమానస్య విబోధకారకం ప్రబోధహేతోః ప్రణతస్య
శాసనం ॥ నదేయమెతచ్ఛ తథా ౭సృతాత్మనె శతాయ క్షీణాయ
నశిహ్మబుద్ధయే । నపంశిశజ్ఞాయ పరోపతాపినె దేయం త్వయేదం
వినిబోధ యద్యశె ॥ శ్రీధాన్వితాయాధ గుణాన్వితాయ పరాప
వాదా ద్విరతాయ నిత్యం । విశుద్ధయోగాయ బుధాయచైవ కి
యావతె ౭ధ త్మమిణె హితాయ ॥ వివిక్తశీలాయ విధిప్రియా
య వినాదభీతాయ బహుశ్చితాయ । విజానతెచైవ తథాహితం
త్వమాదమాయ నిత్యాత్మసమాయ దేహినాం ॥ ఏతై ర్గుణైర్వీ
నతమె న దేయ మెతత్తు నిత్యంహి విశుద్ధ మాహుః । నశ్రేయ
సా యోక్త్యతి తాదృశె కృతం ధర్మప్రవక్తార మపాత్రదానాత్ ॥
పృణీమిమాం యద్యపి రత్నపూర్ణాం దద్యా న్నదేయం త్వేద మ
ప్రీతాయ । జితేంద్రియాయైత దసంశయం తె భవే త్వదేయం పర
మం నరేంద్రీ ॥ మనుస్మృతౌ ద్వితీయె ౭ధ్యాయె- విద్యయైవ
సమం కామం మర్తన్యం బ్రహ్మవాదినా । ఆపద్యపిచ ఘోరాయాం
నత్వేనా మిరణె వపెత్ ॥ శాంశిల్య చతుర్థౌ ౭ధ్యాయె- ఆత్మపూ
జార్థ మథార్థం దంభార్థమపి ఖిన్నధీః । అయోగ్యేషువదక శాస్త్రం
సన్తార్థా త్వప్రియ్యతో భవెత్ ॥ ఊషరె నివపె ద్వీజం వండె కన్యాం
ప్రియోజయెత్ । సృజేద్వా వానరె మాలాం నాపాత్రే శాస్త్రే
ముత్సృజెత్ ॥ నారదీయె పరమరహస్య మంత్రోపనిష దధ్యా
యె- బ్రాహ్మణం శ్రుతసంపన్నం వైష్ణవంచ గురం విదుః । నారీవా
వృషలోవాపి గురుత్వం యది గచ్ఛతి ॥ జహ్వచ్ఛేదం తదా కుర్యా
త్తస్య దండం నరాధిపః । శూద్రశిష్యం తథాచైవ నారీశిష్యం
తదైవచ ॥ చండాలకర్మణా నిత్యం యోజయెత్తు నరాధిపః ॥ త్మ

తియో నాథ వైశ్యోవా గురుత్వం నచ్చతి ప్రభో । నర్వేషాంచ
గురు జ్ఞయో బ్రాహ్మణో వైష్ణవ స్సదా.

వైష్ణవేష్టి ప్రయోగః.

యస్య పిత్రాదయో హ్యవైష్ణవాన్మృతాః శాస్త్ర తేషాం
వైష్ణవత్వం వాంఛతి స వైష్ణవేష్టిం కుర్యాత్ ॥ తథా వాఙ్మన్మృ
తౌ సప్తమే ఓధ్యాయే- పిత్రాదయో మృతా యస్య భవేయ ర్య
ద్యవైష్ణవాః । ఇష్టించ వైష్ణవీం కుర్యా తేషాం పాపవిశుద్ధయే ॥
యః కుర్యా ద్వైష్ణవీ మిష్టిం విధివా వైష్ణవైశ్రుతనుః । వైష్ణవత్వం
ప్రమాత్యైవ కుల మేకోత్తరం శతం ॥ ఏకాదశ్యాం శుక్లపక్షే సము
పోష్య ద్విజోత్తనుః । ధాత్రీమూర్త్యై లిచ్ఛాంగో సద్యాం స్నాయా
చ్ఛుభే ౭మతే ॥ నిత్యముక్త సమేతంచ దేవేశం తర్పయే ధ్ధరిం ।
గృహంగత్వా విధానైవ పూజయే ద్విష్ణు మచ్యుతం ॥ గంధపుష్పై
ర్ధూపదీపై రైవైవై ర్వివిధైఃపి । అష్టోత్తరసహస్రింతు మాలతీకు
సుసూచిత ॥ ఆదాయ మంత్రీకత్నైవ ఏకైకం పూజయే త్కృ
మాత్ । అభావే జాతిపుష్పాణాం కోమలై స్తులనీదళైః ॥ పద్మై
ర్యా శతపత్రైర్వా మంత్రీకైః ప్రపూజయేత్ । జపేచ్ఛ దశసాహ
స్రిం మంత్రీకత్నం సమాహితః ॥ రాత్రౌ జాగరణం కుర్యా
త్పూజయే స్మధుసూదనం । ద్వాదశ్యాంతు ప్రభాతేతు స్నాత్వా
సద్యాం యథావిధి ॥ ఏకైక నుజలిం దద్యాన్నిత్యాన్మృక్తాంశ్చ
వైష్ణవాః । గృహంగత్వా హరః పూజాం ప్రకుర్వీత యథోక్త
వత్ ॥ సుహృద్వై ర్వివిధై ర్భక్ష్యై రైవైవైద్యం వినివేదయేత్ ।
తతో గ్నిస్థాపనం కృత్వా హోమం కుర్యా ద్యథోక్తవత్ ॥ ఇథ్మా
ధానాను పూర్వ్యాణాం జహురూద్యై సమాహితః । తిలైశ్చ వ్రీహి
భిశ్చైవ సమిద్భిః సింహలోద్భవైః ॥ తద్దేకా ౭౭జ్యేన చరుణా జ

హుయా త్కమలైరిపి । ప్రత్యేక మష్టసాహస్రం హోతవ్యంతు ద్వ
యేనవై ॥ ఇశాన్తు వైష్ణవై సూక్ష్మై హోతవ్యం పాయ సేనవై ।
అజ్యమేనతు హోతవ్యం పశ్చా దష్టోత్తరంశతం ॥ వైష్ణవావై న
గాయత్ర్యై తథా మంత్రత్రయేనానా । నామభిః కేశవాద్యైశ్చ
తథా సంక్షణ్ణాదిభిః ॥ మత్స్యకూర్మాదిభిశ్చైవ ఏకైకం జహు
యా త్క్రమాత్ । వైష్ణవాశ్చైవ హోతవ్యా నిత్యముక్తా స్సవి
నామభిః ॥ తతః సింహాకృతం హుత్వా హోమశేషం సమాప
యత్ । పుష్పాణిచ తతో దద్యా దైవాయ సురభీణిచ ॥ ప్రత్యే
చం వైష్ణవై సూక్ష్మై నామభిః కేశవాదిభిః । తతోవిప్రా సమా
హూయ గంధమాల్యాదిభూషణైః ॥ పూజయే త్సూక్ష్మవచ్ఛక్త్యై
కేశవాద్యైశ్చ నామభిః । భోజయిత్వా తతో విప్రా దిక్షిణాభిః
ప్రతోషయత్ ॥ ఏవ మిష్టిం ప్రకుర్వీత వైష్ణవీం వైష్ణవౌత్త
మః । పితుః పూర్వోక్తవిధినా సంస్కారాది సమాచరత్ ॥ వై
ష్ణవేష్టివిధానస కృత్వా వై ద్విజసత్తమః । కులమేకోత్తరశతం పు
నాత్యైవ ససంశయః ॥ అవైష్ణవపితు ర్యస్తు కుర్యా త్సంస్కారక
ర్మ చేత్ । అకృత్వా వైష్ణవీ మిష్టిం చారవం నరకం ప్రజేత్ ॥
తస్మా దిష్టిం విధానస కృత్వావై వైష్ణవోత్తమః । అవైష్ణవానాం
కుర్వీత సర్వమస్యాధ్వై దైహికం ॥ ఏకస్మిన్ దివసే యత్ర కర్తు
మిష్టిం సకళ్యతే । ద్వాభ్యాం త్రిభి శ్చతుర్భిర్వా దివసైశ్చ సమాప
యత్ ॥ తావచ్చ ధారయే దగ్నిం యావదిష్టి స్సమాప్యతే । ఏ
కాదశ్యాం ద్వాదశ్యాంనా క్తష్ణపక్షే విశేషతః । అమానూం మం
దవారేనా రాకాయూనా శుభేదినే ॥ యస్మిన్కస్మిన్ ప్రకుర్వీత
వైష్ణవీ మిష్టి ముత్తమాం । యావత్సమాప్యతే యజ్ఞః తావద్వి
దిక్షితో భవేత్ ॥ అధశ్చాయీ బ్రహ్మచారి తద్దేవ నియతాశ
సః । సర్వత్రారంభదివసే ఉపనానో విధీయతే ॥ తిలాలాభే యవ

ద్రవ్యం తత్రాజ్యం జహాను ద్బుధః । ఏవమిష్టిం ప్రకుర్వీత వైష్ణవీ
వీ వైష్ణవౌత్తమః ॥ క్రియతే వైష్ణవేష్టిస్తు యద్దేశేచ ద్విజోత్త
మైః । తద్దేశం వైష్ణవం ప్రోక్తం సర్వబంధవిమోచనం ॥ యేనై
క్రియతే యస్మిన్ వైష్ణవీ పాపనాశినీ । తత్కులం వైష్ణవం తస్య
పవిత్రం నాత్రసంశయః ॥ తస్మాత్తు వైష్ణవీ మిష్టిం సదా కుర్యాత్తు
వైష్ణవః । కులస్య పాపనాథాయ దేశస్యాప్యభివృద్ధయే ॥ యద్దేశే
యజతే సమ్యగిష్టిచ్ఛా పాపనాశినీ । దుభీక్ష వీడానాస్త్వైవ
(అత్రగ్రంథపాతః)

ఏవం పంచభి స్సంస్కారై స్సంస్కృతో ముముక్షుస్సన్ భగ
వతి ప్రవర్తించుర్యాత్. ప్రపత్తే స్పర్వాధికారత్వం దేశకాలాద్యన
పేక్షత్వం తదనంతరభేదంచ భరద్వాజ ఆహా భరద్వాజసంహితా
యాం ప్రథమే ౭ధ్యాయే- న జాతిభేదం సకులం నలింగం నగుణక్రి
యాః । నదేశకాలౌ నావస్థాం యోగ్యోహ్యయ మపేక్షతే ॥ బ్రహ్మ
క్షత్రియవిట్ఛాద్రాః స్త్రీయశ్చాంతరజా స్తథా । సర్వేషాం ప్రప
ద్యైక సర్వదాతార మచ్యుతం... ఏవంచ త్రివిధా జ్ఞేయా కరణ
త్రయ భేదతః । కాయికీ వాచికీచైతీ మానసీ సాద్విధాపునః ॥ ప్రణా
మాంకేన ముఖ్యేన న్యాసలింగేన కేవలం । గుర్వధీనాహి భవతి ప్రప
త్తిః కాయికీ శుభా ॥ అవిజ్ఞానార్థతత్వస్య మంత్రమీరయతః పరం ।
గుర్వధీస్య కస్యాపి ప్రపత్తి ర్వాచికీ భవేత్ ॥ న్యాసలింగవతాం
గేన ధియార్థజ్ఞస్య మంత్రః । ఉపాసితగురో స్సమ్యక్ క్రిపత్తి
ర్మానసీ భవేత్... బాలమూకజడాంధాన్ పంగవో బధిరా స్తథా ।
సదాచార్యేణ సంప్రప్తాః ప్రాప్నువంతి పరాంగతిం ॥ తతశ్చ దేవ
దేవేశం భోగై రభ్యుచయేద్ధరిం । అశుద్ధసర్వం సకలైః పరివారై
స్సమర్పితం ॥ అశుద్ధా- దేవతాంతరమ్ ॥ పాద్యై ఉత్తరఖండే-
ప్రపత్తి స్సాగు విజ్ఞేయాత్రివిధా సామన్తీర్జితా । తామసీ రాజసీచే

తి సాత్వికీతి త్రిధా స్మృతా ॥ సాపి త్రిధాకృతా సిద్ధి స్సామాన్యా
సర్వ దేహినాం ॥ భరద్వాజ సంహితాయాం చతుర్థః అధ్యాయే-
యై- వర్ణయే దశ్యదేవానా మాలయాద్యపసపణం । తథా గౌ-
రహర్మాది విమానస్యానలోకనం ॥ స చ మంత్రోపజీవీస్యా స్నచా
ప్యచోప జీవనః । ససవేదితభోజీస్యా స్నచ సింధ్యనివేశకః ॥ స
ఏకాంత్యస్యనిముఖో హరిం సర్వేశ్వరం పఠం । య స్సమాశ్రయతే
కించి త్ఫల మభ్యర్థయ స్సరః ॥ స్యస్తాశైవభరః శ్రీశై యస్తు దాప్యై
కజీవనః । స ఏష పరిమైకాంతీ ద్వావేతౌ వైష్ణవౌ స్మృతౌ ॥
అన్యైత్య వైష్ణవా స్సర్వే మానుషాఃపూ దృప్తయః । అసత స్తా
న్విదు దేవా తైస్సుతాం నాస్తి సంగమః ॥ అవైష్ణవా త్సర్వధర్మ
స్థాత్ వైష్ణవః స్థలితోపి సః । శ్రేయానెవహి మంత్రప్రాయ మాలా
త్స స పరిచ్యుతః ॥ ప్రపన్నై శ్చాన్యభజనా ద్యుక్తాపాయ సమ
న్వితైః । వైష్ణవో వర్ణయే త్సుగం ప్రచ్యావేత హ్యవైష్ణవాత్ ॥
దైవేషు పిత్ర్యేషు తథా ధర్మాధేః ప్వితరేషుచ । అవైష్ణ
వం నగృష్ణీయా త్పాత్రం దానెషు కిహిచిత్ ॥ తత్రైవ
పంచమేభ్యాయై- వైష్ణవస్యాం కళయాాయాం వైష్ణవస్య గృహేపి
వా । దేశేవా తద్విచరితే సంస్థితా యాంతి సద్గతిం ॥ పాద్యై-
నాన్యం దేవం సమఘ్నూర్యా న్నాన్యం దేవం నిరీక్షయేత్ । నాన్యం
ప్రాసాద మారోహే న్నాన్య మాయతనం విశేత్ ॥ భరద్వాజః-
పితృమాతృసుత భ్రాతృభార్యాదిమరణే సతి । అశ్రుపాతం ప్రపన్న
శ్చై త్కుర్వీత పతితోభవేత్ ॥ సంగ్రహ- దేవతాంతర సలబంధి
ఘంటాభేర్యాది సమ్భవం । శృణుయా స్నధ్వనిం విష్ణౌ స్యస్తస్వాత్మ
భరో నరః ॥ అనెన ముముక్షు భగవతి స్యస్తస్వాత్మభరస్స
పరమేకాంతిభూత్వా మన్వాదిభి రుక్తై ధర్మదేశై యథావిభవం
ప్రాసాదంవా కుటింవా కారయిత్వా తత్రస్థిత్యా యథాశక్తి స్వప

రాజశ్రమోచితం కర్మ భగవత్ప్రీత్యర్థం ఏవం నిరస్త సర్వ సాంసారి
క దుఃఖో యావచ్ఛరీరపాతం కుర్యాదితి సిద్ధమ్.

ఇతి భరద్వాజ కులతలకవంగీశ్వరాన్వయ జాతస్య శ్రీసుంద

రార్య పుత్రస్య శ్రీకృతకులతనాథస్య కృతిషు ప్రపన్నధర్మ

సార సముచ్చయే పరిభాషానామ ప్రథమః పరిచ్ఛేదః.

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయనమః.

—o—

అథాభిగమర ముచ్చతే; తత్రాదౌ సతా మావాసయో
గ్యాః ధర్మదేశా నాహ మనుః-స్వభావా ద్యత్ర విచరే త్కృష్ణసా
రమృగో ద్విజః । విజ్ఞేయో ధామి-కో దేశో మైచ్ఛదేశ స్తతఃపరం॥
శాంఙీల్యః-యత్ర భాగవతా నిత్యం పంచకాల పరాయణః । నివ
సంతి సదాయుక్తా స్తస్మైత్రం నైమిశం విదుః ॥ నివసంతి మహాత్మా
నో యత్రచై కాంతినాద్విజాః । దేశా దెవస్వయో నిత్యం తందేశం
పర్యుపాసతే ॥ మనుః-విష్ణుధర్మోత్తర-ప్రభాసే పుష్కర కా
శ్యాం నైమిశే మణికర్ణికే । గంగాయాం సరయూతీర నివసే ధార్మి
కోజనః ॥ అశ్వమేధిక-సగరే పత్తనవాపి యో ద్వాదశ సమావ
సేత్ । స జీవన్మవ శూద్రత్వ మాశు గచ్ఛతి సాన్వయః ॥ రాజా
శ్రయేణ యోమర్త్యో ద్వాదశాబ్దం వసే ద్భుధః । జీవమానో భవే
చ్ఛాచ్ఛాదో నాత్రకార్యా విచారణా ॥ కూపస్నానం సదా కుర్యా
ద్యో ద్వాదశసమా ద్విజః । స జీవన్మవ శూద్రత్వ మాశు గచ్ఛ
త్యసంశయః ॥ స్కాంద-భక్షయే త్సోమలతికాం వినా యజ్ఞం
ద్విజాధమః । జిహ్వయాం మైఘసంవాపి శూద్రస్త్రీ సంగమాంశు
వా ॥ లాక్షాదివిక్రయంవాపి కుర్వీ శూద్రత్వ మాప్నుయాత్ ॥

అథ నిత్యనైమిత్తిక కర్మవిభాగ ఉచ్యతే ॥ లోక కర్మ త్రివి

ధం భవతి, నిత్యం నైమిత్తికం కామ్యం చెతి; ముముక్షుశా ప్రప
 న్నైన కార్యం కర్మ నిత్యమేవ. నిత్యం చతుర్థా భవతి; నిత్యం నిత్య
 తుల్యనైమిత్తికం నిత్యతుల్యకామ్యం నిత్యతుల్య ప్రాయశ్చిత్తంచెతి.
 తత్ర గర్భాధానార్హప్రాశన చాలోపనయన తద్వముద్రాధారణ ఛి
 ద్రోధ్వఃపుండ్రధారణ సంధ్యా గాయత్రీ శ్రీమదష్టాక్షర ద్వయ
 చరమశ్లోక ద్వాదశాక్షర షడక్షర శ్లోకద్వయాదిజప ధ్యాన సాలగ్రా
 మాచణాసానస పంచమహాయజ్ఞైకాదశ్యుపవాసాదికం నిత్యమ్. జ
 న్మనీషుత్ర మమావాస్యా పైతృకాచార్యాది దివస శ్రీనారసింహ
 శ్రీనామస శ్రీరామ కృష్ణజయంతీచతుష్టయోపవాస గ్రహణకాల
 స్నానాగ్నిహోత్ర దర్శపూర్ణమాసాదికంచ నిత్యతుల్యనైమిత్తికమ్.
 అగ్నిష్టోమాదికం విష్ణువిగ్రహోపవాసాదికంచ నిత్యతుల్యకామ్యమ్.
 గృహశుద్ధి భాండాదిపదార్థశుద్ధి పుంసవన సీమంత జాతకర్మ అన్న
 ప్రాశన ఆగ్రయణ వేదాధ్యయన స్తోత్ర భగవన్నామ సంకీర్తన భగ
 వద్భాగవత శ్రీపాదతీర్థపాన తులసీదళభక్షణాదికం నిత్యతుల్య ప్రా
 యశ్చిత్తమ్. ఏతచ్చతుష్టయం ప్రపన్నేనావశ్యం కార్యమ్, అకరణే
 ప్రత్యవాయస్మరణాత్. శ్రీభగవాన్ ॥ శ్రుతి స్మృతి ర్మమైవాజ్ఞా
 యస్తాముల్లాఘ్య నరతే । ఆజ్ఞాచ్ఛేదీ మమ దోషోః మగ్భక్తోపి
 వైష్ణవః ॥ వారాహే శ్రీవేంకటగిరి మహాత్మ్యై ఏకోనషష్టితమే
 ఽధ్యాయే- న్యాసవిద్యావినిష్కస్య కర్మణాం త్యాగ ఇవ్యతే । త్యా
 గశ్చఫలతః ప్రోక్తః స్వరూపేణ నచ క్వచిత్ ॥ హరీతః- తస్మా
 ద్దాస్యతయా ధర్మ మచ్యుత ప్రీతయే నదా । కర్తృత్వ ఫలసంగిత్వ
 త్యాగ పూర్వం సమాచరేత్ ॥ శ్రీగీతాయామ్- త్యాజ్యం దోషవ
 దిత్యేక కర్మ ప్రాహు ర్మనీషిణః । యజ్ఞదానతపకర్మ న త్యాజ్య
 మితిచాపరే ॥ నిశ్చయం శృణు మే తత్ర త్యాగ భరతసత్తమ ।

యజ్ఞదానతపఃకర్మ సత్యాజ్యం కార్యమేవ తత్ ॥ యజ్ఞోదానం తప
శ్చైవ పావనాని మనీషిణాం । ఏతాన్యపిచ కర్మాణి సంగం త్య
క్వా ఫలానిచ ॥ కర్తవ్యానీతి మే పార్థ నిశ్చితం మత ముత్తమం ॥
అనెన ఫలసంగ కర్తవ్యత్యాగపూర్వకం పూర్వోక్తం చతుర్విధం
కర్మ కర్తవ్యమితి సిద్ధమ్. ప్రాయశ్చిత్తార్థం కర్మ కేవలమైమిత్తికమ్,
యజ్ఞార్హదాన వాపీనూపతటాకాద్యుపసా గ్రామప్రతిష్ఠా విష్ణుమంది
ర శ్రీవైష్ణవ సమారాధనాధిక మనిషిద్ధకామ్యమ్, ఏత ద్యథా శ క్తి
భగవత్ప్రీత్యా కృతంచే దభ్యుదయాయ, అకరణే ప్రత్యవాయో
నాస్తి, కేవలనిషిద్ధ కామ్యంతు ప్రపన్నస్య త్యాజ్యమేవ.

—o—

అథ ప్రాతఃకాల కృత్యమ్.

అత్రమనుః- బ్రాహ్మే ముహూర్త ఉత్థాయ ధర్మాధాన్
వనుచింతయేత్ । కాయక్లేశాంశ్చ తన్మూలాన్ వేసతత్వార్థ మేవ
చ ॥ అత్ర వేదతత్వార్థశబ్దేన పరంబ్రహ్మభిధీయతే, పరంబ్రహ్మచ
నారాయణః, “నారాయణః పరంబ్రహ్మ తత్వం నారాయణః పరః॥
సర్వేవేదా యత్పద మామనంతి ॥ వైదేశ్య సర్వై రహమేవ
వేద్యః” ఇత్యాది శ్రుతిస్మృతిభ్యః. స్మృతిభాస్కరై- రాత్రేస్తు
పశ్చిమో యామో ముహూర్తౌ బ్రాహ్మ ఉచ్యతే ॥ స్మృతిర
త్సానశ్యామ్- గృహమేధిని యతోక్తం స్వర్గభావన ముత్తమం ।
బ్రాహ్మే ముహూర్త ఉత్థాయ తత్సర్వం సమ్యగాచరేత్ ॥ బ్రా
హ్మే ముహూర్తే దేవానాం పితౄణాంచ సమాగమః । జాగరన్త్రత
కర్తవ్యో దేవసమ్మాససంహితత్ ॥ య ఇచ్ఛే చ్ఛాశ్వతీం సిద్ధిం
యమస్యానర్థనం తథా । సతతం తేన కర్తవ్యో బ్రాహ్మకాత
ప్రజాగరః ॥ బ్రాహ్మే ముహూర్తే యా నిద్రాం సకుర్యాత్తాంతు

దంపతీ । తద్వహం దైవతైస్సార్థం పితృభిః సైస్యతే సదా ॥ బ్రాహ్మే
ముహూర్తైః సేవితాం శయనం యత్ర దంపతీ । శృణానశు
ల్యౌ తద్వైశ్చ పితృభిః పరివజ్యతే ॥ ప్రత్యూషకాలే నిద్రాంచ
కురుతే సర్వదాతు యః । అశుచిం తం విజాసియా దనర్హః సర్వక
ర్మసు ॥ బ్రాహ్మేముహూర్తైః యానిద్రా సా పుణ్యక్షయకారిణీ ।
తాం కరోతితు యో మోహః క్షాదకృచ్ఛ్చేణ భుధ్యతి ॥ బ్రాహ్మే
ముహూర్త ఉత్థాయ బ్రాహ్మణ శ్శుద్ధమానః । హరిం స్మరే
క్షుప్త కృత్వ స్వాచార్యాద్యాః శ్రియఃపతిం । సమస్తాత్వా
చతుర్థ్యంతం పరప్రూహాదిభేదతః । స్తోత్రాణిచ పత ద్భూయో భగ
వత్ప్రీతిహేతవే ॥ తతో బహి ర్వినిర్గత్య కేశవాచ్యత్సదీరయేత్ ॥
శాశిల్యః- ఉచ్చైస్సర్పరణ యోగానై స్తుత్వా స్తోత్రై రసస్యధీః ।
వాసుదేవాది దేవానాం నామ్నాం సంకీర్తనం చరేత్ ॥ అస్యార్థః-
పాపం తద్విపాకరూపం సర్వ మనిష్ఠం హరితీతి హరిః. తథా పరా
శరః బ్రహ్మణ మింద్రం రుద్రంచ యమం వరుణమెవచ । నిగృ
హ్య హతే యస్మా త్తస్మా ద్ధరి రిహోచ్యతే ॥ శ్రీవిష్ణుధర్మ
శాసకః- “ఉత్తిష్ఠంశ్చింతయ హరిం న్రజంశ్చింతయ కేశవం । భు
జ్జ్వా చింతయ గోవిందం స్వపణ్ చింతయ మాధవ” మితి. తెనైవ
స్వకీయ సూత్రేషి సర్వకర్మారంభావసానేషు హరిస్మరణ ముక్తమ్;
“హరిమేవ స్మరేన్నిత్య కర్మపూర్వాపరేషుచే” తి.

అథ ప్రయోగః ॥ బ్రాహ్మే ముహూర్త ఉత్థాయ హరి
హరిహారరితి సప్తకృత్వ ఉచ్చార్య ॥ గ్రాహగ్రస్తే గజేంద్రే రు
(వ) దతి సరభసం తాక్ష్యక మారుహ్య ధావ న్వాన్యఘాణక న్మా
ల్యభూషావసన పరికరో మేఘ గంభీరఘోషః । అభిభ్రాణో రథాజ్ఞం
శర మసి మభయం శంఖచాపౌ సఖేతా హస్తైః కామోదకీమ ప్యవ
తు హరిరసా వంహసాం సంహతే ర్నః ॥

ప్రాతస్మరామి దధిఘోష విఘాతనిద్రం నిద్రావసాన రమణీయ ముఖావిందం । హృద్యానవద్యవపుషం నయనాభిరామ మున్నిద్ర పద్మనయనం నవనీతచోరమ్ ॥ ౧ ॥ ప్రాతర్నమామి మనసా వచసాచ మూర్ధ్నా పాదారవిందయుగళం పరమస్య పుంసః । నారాయణస్య సరకార్ణవతారణస్య పారాయణ ప్రవణ విప్రవరాయస్య ॥ ౨ ॥ ప్రాతర్భజామి భజతా మభయంకరం తం ప్రాకస్సర్వ జన్మకృత పాపభయాపనుత్యై । యో గ్రాహవక్త్ర పతితాంఘ్రి గజేంద్ర ఘోరకోక ప్రణాశన కరోద్ధృత శంఖచక్రః ॥ ౩ ॥ శ్లోకత్రయ మిదం పుణ్యం ప్రాతర్భజతాయ యఃపఠేత్ । లోకత్రయ గురు స్తస్మై దద్యా దాత్మ పరంహరిః ॥ ఇత్యను సంధాయ తస్మిన్నేన శయనే సమాసీనః శ్రోతావమనం కృత్వా “వసురణ్యే” త్యాత్మనో న్యాసమాత్రా జపేత్.

వసురణ్యేతి మంత్రస్య యుజ్జ్వలలోక్యభగవా న్నారాయణ ఋషిః జగశీచందః పరమాత్మా నారాయణోదేవతా ॥ వసురణ్యో విభూరసి ప్రాణేత్వమసి సంధాతా బ్రహ్మ స్త్వమసి విశ్వస్సక్తేజోదా స్త్వమస్యగ్నేర్వరోచ్ఛదా స్త్వమపి సూర్యస్య ద్యుమ్నాదా స్త్వమసి చంద్రమస ఉపయామ గృహీతోసి బ్రహ్మణేత్వా మహనః ఓమిత్యాత్మానం యుజీత ॥ తతః స్సమాహితో ౭ శ్రికాంత మనంత కాలం వృథ మాలోక్య పరమం నిర్వేద మాగచ్ఛేత్. తత్సృకారస్తు వంగివంశేశ్వరణ విస్తరణోక్తః “బ్రాహ్మముహూర్త” ఇత్యారభ్య “కథయిష్యామి కస్యవే” త్వంతై రష్టావింశతి శ్లోకై స్తా నను సంధాయ ॥ బ్రాహ్మ ముహూర్త ఉత్థాయ నిద్రాం త్యక్త్వా ప్రసన్నధీః । హరిహరహృరితి వ్యాహర దైవ్యవః పుమా ॥ ఉత్థాయ శయనై తస్మి న్నాసీనో నియతేంద్రియః । త్రస్త నిర్విణ్ణ హృదయో నృథం వీక్ష్య గతంవయః ॥ తాపత్రయేణ చాకాంత

స్త్రీవౌశాధ్యాత్మికాదినా । దావజేనాగ్నినా లీఢోభ్రామ్యన్నివనన
 మృగః ॥ సంసారవాగురాస్తస్థో లూనపక్ష ఇవాడజః । అపశ్య
 నిర్గమోపాయ మాగామిష్యసి జన్మసు ॥ అకాయై రణిబీభత్సైః
 క్రియమాజైః కృతైరపి । లజ్జితశ్చ విషణ్ణశ్చ స్యగ్యమాజై స్సప్తకగ్మ
 భిః ॥ అవినత మఃకూర్హ మసస్థుణగణాకరం । అవధార్య స్వ మా
 త్మాన మచిదాచ్యశుభాస్పదం ॥ దహ్యమానంధనాంతస్థో విస్సు
 టర్నిన కీటకః । అలబ్ధ నిర్గమ స్తిష్ఠ మధ్యే మరణజన్మనాః ॥ వి
 ఙ్మ్యలశ్చ విషణ్ణశ్చ విమృశక్ సావమిమాం దశాం । చింతయన్ ప్ర
 ధమంచైవ మాచరన్ ప్రియ మాశ్మనః ॥ సంసారచక్ర మారోప్య
 బలిభిః కర్మరజ్జభిః । కాలేనా కృష్యమాణస్య జంగమస్థారరాత్తనః ॥
 అహోమే మహతీ యాతా నిష్ఫలా జన్మనంతః । అనారాధిత
 గోవింద చరణాంభోరుహద్వయా ॥ అనాస్వాదిత (తత్త్వార్థ) సత్క
 ర్మ జ్ఞానభక్తి సుధారసా । అదృష్టానంత సంసారసాగరోత్తరణస్థవా ॥
 శుశ్రిత్సత్పుత్రుదితాశేష సదాచారపరాజ్ఞుభిః । అనుపాసిత సద్వృ
 ధ్ధా స్వీకృతా సత్సమాగమా ॥ అనంపాదిత శుశ్రూషా గుర్వా
 చార్యసి తృప్యసి । త్యక్తనాన్ సమాచారా భ్రష్టావైదిక వర్త
 నః ॥ నిజకర్మజ దేవాది దేహాభ్యస్తాత్మభావనా । తద్భావనానుగో
 ద్భూత సుఖదుఃఖ వ్యవస్థితిః ॥ అనుద్భూత స్వయాథాత్మ్య జ్ఞాన
 జోత్తమనిర్వృతిః । పశువ త్ప్రీత్యైరేవ గుణై రధిక నిర్వృతా ॥
 నకర్మనిష్ఠా నాత్మ జ్ఞా నాపి భక్తియుతా హరౌ । నౌమ్యక్తా భక్తి
 హీనత్వా త్త త్క్రియా స్వచనాదిషు ॥ కర్మభిః పుణ్యపాపాభ్యై
 రవిద్యాపరనామభిః । ధూమైరివాచిన్ రాగ్నైయం జ్ఞాన మావృత్య
 దేహిసః ॥ భూషయిత్వా స్వకం దేహం శబ్దాద్యైః స్వాశ్రయై
 ర్గుణైః । దర్శయత్వా స్వసాందర్య మాత్మనె తిష్ఠమానయా ॥ నిర
 స్తాతిశయాహ్లాద సుఖభావైక లక్షణం । సంఛాద్య స్వగుణై రేవ

స్వయంపంచ పరాత్మనః ॥ గుణమయ్యా ప్రకృత్యాఖ్య భగవన్నాయ
యా ౭నయా । స్వసంలీలాసంతజీవకృత (కర్తానుమాపయా) జన్మాను
రూపతః ॥ గుణత్రయాశ్రయానంత విచిత్రపరిణామయా । అతి దు
స్తరయా దేవప్రపత్తి రహితాత్మభిః ॥ ప్రలోభ్యమానా సతతం
తయైవాత్యంత నిర్వృతా । అజానతీ (స్వహితం) గుర్వహితం మూ
కస్వప్నానుకారిణీ ॥ నిష్పానీయే నిరాలంబే నిచ్ఛాయే నిరపాశ్రయే!
ద్రాక్షీయ స్య) సుఖే (శుభే) మాగ్నై యమస్య సదసం ప్రతి ॥ గ
చ్ఛతో మే ౭సహాయస్య సర్థయంతీ భయం మహత్ । అతీతాః
సద్వైవేషా తిష్ఠతీవ పురోమమ ॥ గతయాత్వీదృశం రూపం వర్త
మానేపి జన్త్వి । తద్దైవ సుమహాకాలో గతఃక్షణ ఇవాల్పకః ॥
అల్పజనుఖ సంస్పృశ మకృతా ఘాఘనిష్క్రూతిః । వినైవ హరిపా
దాచాక మహేనా పశ్యత ఏవమే ॥ కింకరిష్యామి పదయో ర్నిప
తిష్యామి కస్యవా । మద్దశాం (దుర్దశాం) దుస్తరా మేతాం కథ
యిష్యామి కస్యవా ॥ ఇతి నిర్వేద మచుసంధాయ ॥ “ఇతఃక్షర్ధ్వ”
మిత్యారభ్య “ఉదీరయే” దిత్వస్త్రా శ్లోకపట్కమనుసంధాయ ॥
ఇతఃక్షర్ధ్వ మహం తావ ద్యావజ్జీవం శ్రియశ్శ్రియః । పదయో
రచనం కర్తుం యతమాన స్సమాహితః ॥ అభిగచ్ఛ హరిం
ప్రపాతః పశ్యా ద్ద్రివ్యాణి చార్జయన్ ॥ అచయంశ్చ తతో దేవం
తతో మంత్రా జపన్నపి । ధ్యాయన్నపి పరందేవం కాలేషూక్తే
షు పంచసు । వర్తమాన స్సదాచైవం పాంచకాలిక వర్తమానా ॥
స్వాజితై ర్గంధపుష్పదైవై శ్శుభైశ్శక్త్యనురూపతః । ఆరాధయన్
హరిం భక్త్యా గమయిష్యామి వాసరాన్ ॥ ఏతత్క్రియా విరోధీని
ప్రపాచీనా న్యశుభానిమే । కర్తాణ్యనంతావ్యచ్ఛేద్యా న్యనాదీశుభా
నిచ ॥ స్వయైర కృపయా దేవో వివాశ్యా న్మన్మనోపధాన్ ॥ పూ
రయత్వీతి సంప్రార్థ్య మంత్రమేత దుదీరయేత్ ॥ త్వయ్యారాధనకా

మో ౭యం నతం చతు మిచ్ఛతి । సంకల్పః క్షైభగవత్ పూర
యాస్య మనోరథాత్ ॥ ఇత్యాదికం యథాన్యాయ చాచార్య సకా
శా దధీత్యైవ అప్యహం ప్రయోక్తవ్యమ్. ఏవమేవహి సోమోమామపి
మంత్రాణాం సమాధివిపర్యయై నైష స్ఫుల్గం ద్రష్టవ్యం ప్రత్యవాయ
శ్చ. యన్మచ్ఛయా శ్చితో మంత్ర శ్చన్నేనాథ చ్ఛలేనవా । పతే
క్షితోవా వ్యర్థ స్సస్య త్ప్రీత్యుతానర్థదో భవేత్ ॥ తం జపేద్యగ్య
సర్వస్త్వీతి పాఠాంతమ్.

అథ గురుపరంపరాపూర్వకం భగవత్ప్రసత్తిః కార్యా. సర్వ
త్రచ శాస్త్రీయ కర్మాగ్రంథే భగవత్సర్వంశ గురుపక్షిః ప్రపదనం
నిశ్చేయనే భవతీత్యుక్తం రహస్యాన్నాయ బ్రాహ్మణే “సవైవా
చార్య సంశోభే జ్ఞమో భవతి । య ఆచార్యాశా మసావసావిత్యా
భగవత్” ఇతి. దేవగురు భక్తిరేవ సర్వత్ర ప్రకాశకరణమితి కఠ
పర్యాయ “యస్య దేవే పరాభక్తి ర్యథాదేవే శుభాగురౌ । తస్యై
తే కథితాహ్యథాః ప్రకాశంతే మహాత్మనః” ఇతి. స్మర్యతే
చావస్తం బాదిభిశ్చ “దేవమివాచార్యమునాసీతే” త్యాదిభిః.

అథ ఓం వాసుదేవాయ నమః ఓం సంకషణాయనమః
ఓం ప్రమ్యున్నాయనమః ఓం అనిరుద్ధాయనమః ॥ ఓం పురిస్తా
త్కేశవః పాతు చక్రీ జాంబూనదప్రభః । పశ్చాన్నారాయణ శ్శంఖ
నీలజీమూతనన్నిభః ॥ ఇంద్రనీలనిభ శ్శ్యామో (ఇందీవరదశశ్శ్యా
మో) మాధవైర్ధ్వం గదాధరః । గోవిందో దక్షిణేచాశ్వేధన్వీ
చంద్రప్రభో మహాత్ ॥ ఉత్తరే హలపు గ్విష్ణుః పద్మకింజల్కనన్ని
భః । ఆగ్నేయ్యా మరవిందాభో మునలీ మధుసూదనః । త్రివిక్రమః
శిష్టపాణి రైర్ముత్యాం జ్వలనప్రభః । వాయవ్యాం వాహనౌ నశ్రీ
తరుణాదిత్య దీప్తిమాత్ ॥ ఈశాన్యాం పుండరీకాభః క్షీరః పల్ల

సాయుధః । విద్యుత్ప్రభో హృషీకేశో హ్యవాచ్యాం దిశి ముద్గరీ ॥
 హృత్పద్మే పద్మనాభోమే సహస్రార్క సమప్రభః । సర్వాయుధ
 స్సర్వశక్తి స్సర్వజ్ఞ స్సర్వతోముఖః ॥ ఇంద్రకోపకసంకాశః పాశహ
 స్తోఽపరాకాతః । స బాహ్యభ్యంతరం దేహం వ్యాప్య గామోదరః
 స్థితః ॥ ఏవం సర్వత్ర నిచ్చిదం నామద్వాదశపంజరం । ప్రవిష్టోహం
 సమే కించి ద్భయ మస్తి కదాచన ॥ ఇతి తత్తద్ధ్యానపూర్వక మరు
 సంధాయ, ఓం కేశవాయనమ ఇత్యారభ్య ప్రణవాది చతుర్థ్యం
 తాని ద్వాదశనామా స్మరుసంధాయ ॥ ఓం మత్స్యానమః ఓం
 కూర్మాయనమః ఓం వరాహాయనమః ఓం నరసింహాయనమః ఓం
 వామనాయనమః ఓం భార్గవరామాయనమః ఓం దశధరామాయ
 నమః ఓం భలధద్రీరామాయనమః ఓం కృష్ణాయనమః ఓం కల్కినై
 నమః ఇత్యనుసంధాయ, పారమేశ్వరై- ఓంనమో వాసుదేవాయ
 నమ స్సంకషణాయతే ఇత్యారభ్య “కల్కివిష్ణో నమస్తైఽస్తు”
 ఇత్యంత ముక్తమ్. అథ ఓం ఏకశృంగవరాహాయ నమః ఓం జనా
 ర్దనాయ నమః ఓం అచ్యుతాయ నమః ఓం అనంతాయ నమః ఓం
 గోవిందాయ నమ ఇత్యుక్త్వా ఓం శ్రీరజ్జనుజ్జశమశిం కయణానివా
 సం శ్రీవేంకటాద్రి శిఖరాలయ కాలమేఘం । శ్రీహస్తిశైల శిఖరో
 జ్వల పారిజాతం శ్రీశం నమామి శిరసా యదుశైలదీపమ్ ॥ ఓంరంగ
 శ్వరాయనమః ఓం వృషగిరీశ్వరాయ నమః ఓం కరిగిరీశ్వరాయ
 నమః ఓం యదుగిరీశ్వరాయ నమః ॥ ఓం శ్రీం శ్రీయై నమః ఓం
 భూం భూమ్యై నమః ఓం సీం సీళాయై నమః ॥ అథాష్టోత్తర దివ్య
 దేశం స్మృత్వా- అథ “సత్సంగా” దితి శ్లోకద్వయ మనుసంధాయ ॥
 సత్సంగా ద్భవనిస్పృహా గురుముఖా చ్ఛ్రీశం ప్రపద్యాత్మనా
 ప్రారబ్ధం పరిభుజ్య కర్మ శకలం ప్రక్షీణ కర్మాంతరః । న్యాసాదేవ
 నిరంకుశేశ్వరదయానిర్ఘానమాయాస్వయో హార్దానుగ్రహలబ్ధ మ

ధృగమనిద్వారా దృహిర్నిర్గతః ॥ ముక్తోఽఽర్చిర్దిన పూర్వపక్ష
షమదశ్మాసాబ్ద వాతాంశుశుక్లా విద్యుద్విరుజేంద్ర ధాత్మనుహి
త స్సీమాంత సింధావ్లపుతః । శ్రీచైతన్య ముపేత్య నిత్య మజగం
తస్మిన్ సరబ్రహ్మణ స్సాయుజ్యం సంహన్యా సందతి సమం తైజైగ
ధ్యేః పుమాన్ ॥ ప్రాత ర్నిత్యానుసంధేయం పరమార్థ ముపా
త్తుభిః । శ్లోకద్వయేన సంక్షిప్తం సువ్యక్తం వరదోఽబ్రవీత్ ॥
ఇత్యంతముక్త్యా తత్కాలోచిత స్తోత్రాదిక మనుసంధాయ. యో
గజ్ఞశ్చై ద్భగవా నిత్యాదినా యోగం సమాపయేన్నోచేద్యోగశ్చ
షణ్మాధ్యాయమేవ సమాపయేత్ ॥ ఓం భగవానేవ స్వలియామ్య
స్వరూపస్థితి ప్రవృత్తి స్వశైవభూతైకరసేనానాత్మనా స్వకీయైశ్చ
దేహేంద్రియాంతఃకరణైః స్వయమేవ స్వప్రీత్యర్థం యోగశేషస్వా
ధ్యాయం కారితవాన్. ఓం కృతంచ కరిష్యామి భగవన్నిత్యేన
భగవత్ప్రీత్యర్థేన మహావిభూతి చాతురాత్మ్య భగవద్వాసుదేవ
పాదారవిందాచకేన యోగశేషస్వాధ్యాయేన భగవత్కర్మణా భగ
వాన్ ప్రియతాం వానుదేవ ఇతి యోగం యోగశేషస్వాధ్యాయం
వా సమాప్య ॥ అభిగమనాది పంచకాల సంకల్పం కుర్యాత్.

ప్రపన్నస్య విశేషేణ పంచకాలానుష్ఠానస్యావశ్యక ర్తవ్యత
యా శ్రీపాంచరాత్రే భగవతైవ చతుష్స్వీపి సిద్ధాంతేషు విహిత
త్వాత్; చతుర్విధ సిద్ధాంతః పాద్మే చర్యాపాదే- ప్రథమం మం
త్రసిద్ధాంతం ద్వితీయం చాగమాహ్వయం । తృతీయం తంత్రసిద్ధా
ంతం తుర్యం తంత్రాంతరం భవేత్ ॥ తదిహ తత్తత్సిద్ధాంతోక్త
వత్మనా చతుర్విధ పంచరాత్రామపి సాధారణ మభిగమనాదికం
పంచకమ్. మంత్రసిద్ధాంతాదిష్వపి హి కాలపంచక విభాగో
ఽయ ముపదిశ్యతే; యథోక్తం సామ్య ద్భగవన్ముఖోద్గతతయా
రత్నత్రయమితి ప్రసిద్ధేషు జయాఖ్య సాత్త్వత పౌష్కరేషు జయా

ఖ్య సంహితాయాం నారదః “ఓహి శూయతే దేవ కాలో
 లోకే నచాపరః । పంచకాలా స్త్వయోద్దిష్టాః కిమేత న్మేఽత్య
 సంశయః ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ఏకస్యైవ హి కాలస్య వాసరీ
 యస్యనారద । ఆప్రభాతం నిశాంతం వై పంచధా పరికల్పనా ॥ పృథ
 క్కర్మవశా త్కార్యా న కాలా బహునః స్మృతాః ॥ నారదః ॥
 ఏకకాలాశ్రితానాంచ కర్మాణాం లక్షణం వద । పరిజ్ఞాతైస్తు యై స్స
 ద్యుః కృతకృత్యో భవామృతమ్ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ బ్రాహ్మ
 న్మహూర్తా దారభ్య పాగంశం విప్రవాసరే । జపధ్యానార్చన
 స్తోత్రైః కర్మవాఙ్మిత్ర సంయుతైః ॥ అభిగచ్ఛే జ్ఞగద్యోనిం తచ్చా
 భిగమనం స్మృతం । తతః పుష్పఫలాదీనా ముత్థాయాజ్ఞాన మాచ
 కేత్ ॥ భగవద్భాగనిష్పత్తికారణం ప్రహరఃపరం । తదుపాదాన
 సంజ్ఞంవై కర్మకాలపదాగ్రతం ॥ తతోఽష్టాంగేన యోగేన పూజ
 యై త్వరమేవ్వరం । సాధికం ప్రహరం విప్రే ఇత్యాలంకృత్య స స్మృ
 తః ॥ శ్రీవరాహం చింతనం వ్యాఖ్యా తతః (తపః) పాతసమన్వితా ।
 స్వాధ్యాయ సంజ్ఞం తద్విద్ధి కాలాంశం మునిపత్తమ ॥ దినావసాన
 సంప్రాప్తే పూజాం కృత్వా సమభ్యసేత్ । యోగం నిశావసానచ
 విశ్రాంతి రంతరీకృతం ॥ పంచమో యోగసంజ్ఞోఽసౌ కాలాంశో
 బ్రాహ్మసిద్ధిః ॥ అత్రి శ్రీరంగమహాత్మ్యే- అభిగమన ముపాదాన
 మిజ్యా స్వాధ్యాయ మశ్వహం యోగః । అనుసందధ దచ్చిద్రో భగ
 వతి భక్తః పరంపదం యాతి ॥

అథ సంకల్పః- ఓం కృతంచ కరిష్యామి భగవన్నిత్యేన భగ
 వత్ప్రీత్యర్థేన మహా విభూతిచాతురాత్మ్య భగవద్వాసుదేవ పాదార
 విందార్చనైర అభిగమనోపాదానైశ్చ స్వాధ్యాయ యోగశేషస్వా
 ధ్యాయపర్యంతేన భగవత్కర్తృణా భగవంత మర్చయిష్యామి భగవ
 తోబలేన భగవతో వీర్యేణ భగవతః కర్తృణా భగవతః కర్తృకరిష్యా

మి భగవతో వాసుదేవస్య- భగవానేన స్వనిరూప్య స్వరూపస్థితి ప్రవృత్తిస్వశేషభూతైకరసేనాసేనాత్మనా స్వోద్యైశ్చ దేహేంద్రియాం తఃకరణైః స్వయమేవ స్వప్రీత్యర్థ మభిగమనో పాదానేభ్యా స్వాధ్యాయ యోగశేషస్వాధ్యాయ పర్యంతం మయాకారయతి ||

కృతంచేత్యాది నా అభిగమనేన భగవత్కర్మణా భగవంతమర్పయిష్యామి భగవతో + వాసుదేవస్య + భగవానేన అభిగమనం మయాకారయతీతి పృథగభిగమనం సంకల్ప్య || అథ తల్పా దుత్థాయ ఓషధిమః షీతిధరాయ శ్రీవరాహాయేతి శ్రీవరాహం సమస్కూర్యాత్. పారమేశ్వరే- నమః షీతిధరాయోక్త్వా వామపాదం మహామతే | తతో భూధరమంత్రేణ స్వసే ద్వాదాద్భహిష్భవి || మహాభారతే శ్రీవైష్ణవ ధర్మశాస్త్రే- నమోస్తు ప్రియదత్తాయై తుభ్యం దేవి వసుంధరే | త్వం మాతా సర్వ లోకానాం పాదస్సర్వం తుమస్వ మే || ఇతి వామపాదం భూమా విస్యస్య దక్షిణపూర్వకం “విష్ణోఃక్రమోసీ” తి చతుర్థి ర్మంత్రై శ్చతుః క్రమణం కుర్యాత్.

అథ స్నానీయాదికం సర్వం సమాహృత్య తమస్తిగోహిత దుష్టజాతు పలాయనాయ నిర్గమనమార్గం సంచాలయేత్. యథోక్తం పారమేశ్వరే- బహిర్నిర్గమమార్గంతు సంచాల్యై త్యాది. తతో గృహేన్నిర్గచ్ఛ ఓం కేశవాయనమ ఇతి కేశవ మనుధ్యాయేత్. “ప్రశంభితయ కేశవ” మిత్యుక్తత్వాత్; కేశాః-అంశవః, తద్వాక్ కేశవః. గచ్ఛతో మార్గాది ప్రకాశనార్థం దిబ్మోహద్యాస్తర తమోనిరాసార్థంచ. కించ “కఇతి బ్రహ్మణోనామ ఈశోహం సర్వ దేహినాం | అవాం తనాంగే సంభూతో తస్మాత్కేశవనామ వాక్” ఇతి బ్రహ్మసంద్రోపలక్షిత విశ్వస్పష్టి రక్షాహేతుత్వాత్ క? వధోపలక్షిత సర్వ దుష్టదమన స్వభావత్వాచ్చ. అసాహాయ దశా సాహాయార్థం తదా తచ్చింతనమ్.

అథ మలమూత్రోత్సర్జనవిధిః.

ప్రాగాదికాం శౌచక్షమాం దిశం గత్వా శృణాన హలకృష్ట మార్గ భస్మోషర నశ్య గుల్మ హైత చత్వరోదకాంత గోవాన దేవాలయ పాశ్వ-నదీ పార్శ్వ వత్మిక కరీషరంధ చ్చాయా స్త్రీ బ్రాహ్మణ సన్నిధాన కృష్ణభూమి సర్వత మస్తకాదికం విహాయ దూరాదావనథా దనాదై- రయాజ్ఞయై స్తృణాదికైః “భూతనే తాళ సర్పాద్యా యక్షరాక్షస గుహ్యాకాః । పరిత్యజం త్వమం దేశం బహిశ్శంకాం కరోమ్యహం” ఇతి బ్రహ్మాంధో కైన భువం సంఘా ద్య ఉపవీతం దక్షిణేశణైః- నిక్షిప్య గోబ్రాహ్మణాద్యనభిముఖో మాసీ స్తీచనాదిక మకుర్వత్ దివాసంధ్యయో శోచదబ్దుఖో రాత్రౌ దక్షిణా ముఖః సూర్యచంద్రాగ్నాద్యదిక మపశ్యత్ యథావాన్ము స్తథా ముఖః వెష్టితశిరాః విఘ్నాత్రై విస్మజేత్.

అథ శౌచ విధిః.

రత్నాకర-ఉత్థాయ వామహస్తేన గృహీత్వాఽధ్వని మేహ సం । శౌచదేశం సమభ్యేత్య కుర్యాచ్ఛేదం మృదంబుభిః ॥ ఋశ్య శ్శంగః- యస్మిన్ దేశే కృతంశౌచం వానిహితంతు శోధయేత్ । అశుద్ధస్తు భవేత్తావస్మృత్తికాం యో నశోధయేత్ ॥ అథవా ౬౬ ఖు పశుకృష్ట వత్మిక కద-మమాగ్గోషరపరిశౌచావశిష్ట సికతామెధ్యభూ తాదికాం పరిహృత్య శౌచయోగ్యాం పూజ-గృహీతాం మృదం దక్షిణహస్తేనాదాయ వామేన శిశ్నాగ్రం గృహీత్వా శౌచస్థలంగ త్వా ఉద్ధృతాభి రద్భిరేవం శౌచంకుర్యాత్. తదశక్తస్తు తటాకా దికం గత్వా అరత్నిమాత్ర ముపకం పరిహృత్య కుర్యాత్. రత్నా కరే యమః- వాపీకూప తటాకేషు నాహరే ద్భాహ్యమృత్తికాం । అంతఃకలగతా గ్రాహ్యపరతో మణిబంధనాత్ ॥

అత్ర పాద్యై విశేషః- దక్షిణే మృత్తికాం హస్తే సముత్థాయ జలాశయం । ప్రాగుదీప్త్యా ముదీప్త్యాంవా గత్వా ధౌచం సమాచరేత్ ॥ ఇమం ప్రాగ్గృహీత మృత్తికా విషయమ్. ఉత్తరాదూర్వం- తద్గ్రహణే స్నానస్వరూత్; తథా దేవలః- ఉత్తరాదిత్యకరణ త్పుర్య మాదద్యా స్మృత్తికాం సదా । అదదానస్తాం పశ్చాత్సవాసా జలమావిశేత్ ॥ సజలం భాజనం స్థాప్య మృత్తికాంచతి వ్యాసః. అతః పూర్విగృహీతనిక్షిప్త మృద్గ్రహణ పరమేవై తత్; జ్ఞూతయంగత్వేతి పునఃకాల గ్రహణార్థం సతు శౌచార్థమ్. తతః ప్రాజ్ఞప్తికా గ్రహణ నియమాభావాత్ “నాహరే ద్భావ్యమృత్తికా” మితి నిషేధాచ్చ. తత్రైవ రత్నాకరే- అనంపాద్య మృదంపూర్వం విష్ణూత్రం పరిహృత్వచ । పశ్చాద్దృష్టాతి యోమూఢ సువాసా జలమావిశేత్ ॥ ఇదముద్భృత శౌచవిషయమ్. తటాకాదిషు పశ్చాదేవ మృద్గ్రహణమితి న్యనస్థా. భరద్వాజః- మలమూత్రం త్యజే ద్యస్తు విస్మృత్యైవోపవీతధృత్ । తత్సూత్రం పరిత్యజ్య దధ్యా ద్యం సవం పునః । అంగిరాః- కృత్వామూత్రీ పురీషంవా యదా నైవోదకం భవేత్ । స్నాత్వా లభ్యోదకః పశ్చాత్సచేలంతు విధీయతే ॥ జాబాలిః- స్నానం కృత్వా ౭౭ర్ద్రీవాసాస్తు విష్ణూత్రం సృజతేయసి । ప్రాతాయామత్రయం కృత్వా పునస్నానం శుద్ధ్యతి ॥ యమః- ప్రత్యాదిత్యం స మేహేత సపశ్యే దాత్మన శ్శకృత్ । దృష్ట్వా౭దిత్యం నిరీక్షేత గామగ్నిం బ్రాహ్మణంతు వా ॥ గృహీతోదక పాత్రీస్తు కుర్యా న్మూత్రీపురీషకే । తత్తోయం మూత్రీతుల్యం స్యాత్ప్రీత్వా చాంద్రాయణం చరేత్ ॥ దేవలః- ఉపవిష్టస్తు విష్ణూత్రం కర్తుం యస్తం స విందతి । తథాపి కుర్యా చ్చౌచార్థం స్వస్య శౌచస్య సర్వదా ॥ భుంజానస్యతు విప్రస్య కదాచి త్ప్రీనోవెద్దుదం । ఉచ్ఛిష్ట మశుచిత్వంచ తస్య

శౌచం కథంభవేత్ ॥ పూర్వం కృత్వాతు శౌచంతు పశ్చాత్సాన్ని
 నం సమాచరేత్ । తతః కృత్వోపవాసంచ పంచగవ్యేన శుభ్యతి ॥
 రత్నాకరే- ఏకాం లింగే మృదం దద్యా ద్వామహస్తేతు మృత్త్ర
 యం । ఉభయో హస్తయో ద్వైకాశు మూత్రశౌచే ప్రదక్షతే ॥
 ఏకాం లిక్లే కగె తిహః ఉభయో ద్వేచ మృత్తిక । పంచాహ్వనై
 శస్త్రిక ఉభయో స్పృశ్యమృత్తికాః ॥ పాదయోః పంచపంచస్పృ
 రితి శౌచవిదాం స్థితిః ॥ ఇనం గృహస్థ విషయమ్. మనుః- ఏశచ్ఛా
 చం గృహస్థస్య ద్విగుణం బ్రహ్మచారిణాం । త్రీగుణంతు వసస్థానశు
 యతీనాంతు చతుగుణం ॥ శ్రీనైష్ఠవిషయే శాంజిల్యః- పంచథా
 ల్నిగశౌచంస్యా ద్దశశౌచం త్రివెష్టితం । మనుః ప్రపాదనం కుర్యా
 ద్వాన స్మృత్రీ విలేపనం ॥ పాదయో ర్లింగవ చ్ఛౌచం హస్తయో
 స్పృశ్యచతుగుణం । కుర్వీతైవం దినా శౌచం రాత్రౌచై దర్శముచ్చతే॥
 అశక్తస్య యథాశక్తి శౌచ ముక్తం తథా ౭ధ్యని । యోషితా
 ముక్తశౌచార్థం శూద్రాశా మప్యదాహృతం ॥ వ్యాసః- అర్థ
 ప్రసృతి మాత్రాతు ప్రధమా మృత్తికా స్పృతా । ద్వితీయాచ
 తృతీయాచ తత్తదగ్రాతు కీర్తితా ॥ చతుర్థీ పంచమీచైవ తృతీయా
 మృత్తికా యథా । విఘ్నచం ప్రధమం కుర్యా స్మృత్రీశౌచ మతః
 పరం ॥ పాదశౌచం తతః కుర్యా ద్ధిస్తశౌచ మతఃపరం ॥ సంవర్తః-
 బ్రహ్మచారి యతి శ్చైవ నాస్తర్లింగం విశోధయేత్ । అస్తర్లింగ్యశౌ
 చైవ తయో శ్చాంద్రాయణం స్పృశ్యత్ ॥ భరద్వాజః- ధర్మవి
 ద్గ్రహీణం హస్తం నాధశ్శౌచే నియోజయేత్ । తద్దైవ నామహస్తైర
 నాభిహర్ష్యం సశోధయేత్ ॥ దక్షః-నాభే రథస్తా త్పకలం మౌళయే
 త్సవ్యపాణినా । కుర్యా దాచమనాదీని సర్వాణీతరపాణినా ॥ మనుః-
 దూరాదావనథా స్మృత్రిం దూరా త్పాదావనెజనం । ఉచ్చిష్టాన్నని
 షేకంచ దూరాదేవ సమాచరేత్ ॥ ఏతద్దినావిషయమ్, స్పృశిసం

గ్రహే- రాత్రౌ మూత్రపురీషేతు గృహభ్యాశ్చై నమాచరేత్ । శౌ
చమూలాః క్రియా స్సగ్వా శ్శౌచమూలా ద్విజా స్స్మృతాః ॥ శౌ
చాచారవిహీనస్య సమస్తా నిష్ఫలాః క్రియాః ॥

అధాచమన విధిః.

యాజ్ఞసల్క్యః ॥ అంతర్జాను శుచౌచైశ్చ ఉపనిష్ఠ ఉద
జ్ముఖః । ప్రాజ్ఞుభో బ్రహ్మతీర్థేన ద్విజో నిత్య ముపస్మృతేత్ ॥
భృగః- వివా యజ్ఞోపవీతేన తథా ధాతేన వాససా । ముక్త్యా
శిఖానా ౭౭చాతేన కృతస్యైన పునః క్రియాః ॥ రత్నాకర-
తర్జసి వర్జయే ద్ధీమా నాచామే దస్తథావనే । జపేచ హోమకాలే
చ ప్రాశాయామే విశేషతః ॥ భరద్వాజః- నపవిత్ర స్సనభోకవా
కర్మాగాదమనం చరేత్ । నౌచ్ఛిష్టం త త్సనధశ్చ భుక్తోచ్ఛి
ష్టంతు వర్జయేత్ ॥ గుత్తు “గ్రంథియుక్త పవిత్రేణ కుర్యాదాచ
మనం యది । తత్పవిత్రం పరిత్యజ్య పున రాచమ్య శుభ్యతీ” తి
తత్కేచలాచమనవిషయమ్. కర్మాగాదమనై నదోషః. యా
జ్ఞసల్క్యః- కనిష్ఠ దైన్యంగుష్ఠ మూలాస్యగ్రం కరస్యతు । ప్రజా
పతి పితృ బ్రహ్మదేవ తీర్థా న్యుక్రమాత్ ॥ భరద్వాజః- పిబె
దాచమనై వారి వీక్షితం బ్రహ్మతీర్థతః । రాత్రా వవీక్షితేనైవ
శుద్ధి రుక్తా మనీషిభిః ॥ యనుః ॥ తావ న్నౌపస్మృతే ద్విద్వాన్
యావ ద్వామేన సస్మృతేత్ । వామేహి ద్వాదశాదిత్యా వరుణశ్చ
జలైశ్చరః ॥ వ్యాసః- గోకణాకృతిహస్తైన మాషమగ్నజలం పి
బేత్ । తన్నూన మధికం పీత్వా సురాపానసమం భవేత్ ॥ సం
యతాంగుళినా తోయం గృహీత్వా పాణినా ద్విజః । ముక్త్యాంగు
ష్ఠ కనిష్ఠాభ్యాం మాషమగ్న ముదాహృతమ్ ॥ అంగుష్ఠాగ్రం సమా
కుచ్య మధ్యమామధ్య పర్వణి । సంయోజ్యాచమనం కుర్యా దేత

ద్వోకణః=లక్షణం || *యోజయిత్వా ౭౭చమె ద్విప్రో ఏషగోక
ణఃసంజ్ఞకః || యాజ్ఞనల్క్యః- హృత్కంఠ తాలుగాచ్ఛిస్తు యథా
సంఖ్యం ద్విజాతయః | శుభ్యేరక స్త్రీవ శూద్రాశ్చ సకృత్ స్పృ
హ్యాద్భి రస్తతః || అస్తత- స్తాలునాసకృత్ స్పృహ్యాభి రద్భిరిత్సర్థః.
యాజ్ఞనల్క్యః- శిరఃకంఠంచ ప్రావృత్య ముక్తశిఖోవా ౭కృతపద
శౌచోవా జాన్మోరధస్తా జ్వలె శుష్కవాసా ఆర్ద్రాసా స్థలెవా
నాచామేత్. భరద్వాజః || తామ్రచర్మాశ్వవాలైశ్చ నాళిక
రామృపాతృకైః | ఉపస్పృశె త్వహస్తస్థై రైతైరపి విచక్షణః ||

స్మృతిరత్నై- ఏలాలవంగ కర్మరగస్తాద్యైర్వాసితై జకలైః | నా
చామే దద్భిరుష్టాభి ర్యథాశౌచావశేషితైః || శస్త్రమాచమనం
తోయై రుష్టైరెవోష్ణచాయినామ్ || భరద్వాజః- పక్ష్యం సఫేసం
కలుషం సుదుర్గంధం సబుద్బుదం | ఉష్ణం సమృత్తికం ఘోరం తృజే
దాచమనై జలమ్ || తిష్ఠన్ నమన్ హసన్ జల్పన్ అంత్యజభాషణం
శృణ్వన్ అన్యం స్పృశన్ దిశః పశ్యన్ కాకశ్వఖర విటోగ్రిడ తా
మృచూడ రజస్వలావ్రాత్యాంత్యజాతి పతితాన్వా పశ్యన్ ఆసనస్థో
వా నాచామేత్. యజ్ఞిదం వచసం “ఉపవిశ్యాసనై శుద్ధై కుర్యా
దాచమనం బుధ” ఇతి తద్భుక్త్వా ౭౭చమనవిషయమ్. “భుక్త్వా
౭౭సనస్థో ప్యాచామే న్నాన్యకాలే కదాచనై” తినచనాత్.

అధాచమనప్రకారః.

ఆశ్వలాయనః- అధాచమన విధిం వ్యాఖ్యాస్యామో మాస్తా
పాదౌ ప్రత్యౌశ్య ప్రాజ్ఞుభి ఉదజ్ఞుభోవా బద్ధశిఖో నియత యజ్ఞో
పవీతీ నానంతజాతుః సవీరశాంగుళీభిః సబుద్బుదం సచోష్ణం సశుష్కం
నావహోకయన్ నాన్య ద్విహోకయ న్నాచామేత్ || బ్రాహ్మణ్య

దక్షిణే హస్తే పంచతీర్థాని సంతి । అంగుళ్యగ్రై ద్వై వంతీర్థం అంగుళి
మధ్యే ఆషాఢ మంగుళాంగుళ్యో ర్మధ్యే పైశ్చకం పంచైర్గ్నితీర్థం
కరశలః క్రాంతా బ్రహ్మతీర్థం గోకనాశకృతీషు జ్వలెన మాషమగ్నాన
త్రిరాచామేత్ ॥ ప్రథమం యోగినితీ తేన ఋగ్వేదం ప్రీతాతి ద్వివీ
యం యశ్చిబతి తేన యజుర్వేదం ప్రీతాతి తృతీయం యశ్చిబతి తేన
సామవేదం ప్రీతాతి ద్వివీ పరిమృజయి తేనాధర్వణ్యేహాన పురాణాని
ప్రీతాతి యత్పాదా నభ్యక్షతే తేన విష్ణుం యన్మృణం తేనాగ్నిం
నిశాద్ధృవయం తేన సురస్వతీం యన్నాసికే తేన ప్రాణా యచ్ఛక్షు
షీ తేన చంద్రాదిత్యౌ యచ్ఛ్రీతం తేనపృథివీం యద్ధృవయం
తేన కుద్రం యచ్ఛిర స్తేన నప్తషీకా యద్బాహూ తేన బ్రహ్మ
ణం యచ్ఛిర స్తేన కుబేరాది సర్వాదేవతాః ప్రీతాతి ॥ అత్ర పైక్
నసిః - శుచాదేశే ఆసీనో దక్షిణంబాహుం జాన్వంతరే కృత్వా య
జ్ఞోపవీతీ ప్రాఙ్ముఖి ఉదఙ్ముఖోనా వాగ్యతః ప్రత్యాశ్చ పాదాపాణీ
చామణిబంధా ద్దక్షిణహస్తతలం గోకనాశకారం నిన్యస్య బ్రాహ్మే
ణతీర్థైః అశబ్దం మాషమగ్నమాత్రం హృదయంగమూ స్త్రిరాపో
ఋగ్యజుర్సామవేదాకా ధ్యాయకా వీత్వా అధర్వణ్యవేదతిహాన పురాణా
ని ధ్యాయకా బ్రాహ్మతీర్థైర్నోషే సంమృజ్య మధ్యమాభి స్త్రిభి రం
గుళీభి సుకృదోషా వుపస్పృశ్య ముఖం పరిమృజేత్ ॥ అగ్నింధ్యాయకా
తతో గక్షిణేన పాణినా సవ్యం పాణి ప్రోక్ష్య పాదౌ విష్ణుం
ధ్యాయకా ప్రోక్షయేత్ ॥ తత శ్శిరశ్చ ప్రోక్ష్య అంగుష్ఠోపకనిష్ఠికా
భ్యాం నయనై చంద్రాదిత్యౌ ధ్యాయోవస్పృశేత్ ॥ తత అప ఉప
స్పృశ్య శర్ద్యంగుష్ఠాభ్యాం నాసికే ప్రాణాధ్యత్వా తత అప ఉప
స్పృశ్య అంగుష్ఠేన కెనలెన నాభిం పృథ్వీం ధ్యాయత్వా అప ఉపస్పృశ్య
తలేన హృదయం పరమాత్మానం ధ్యాయత్వా తత అప ఉపస్పృశ్య
సర్వా అంగుళీ శ్చియం ధ్యాయకా మూర్ధ్నిక ప్రక్షిపేత్ ॥ తత

స్సన్యేహానౌ కేహ అపో నిరయే దితి. భరద్వాజః- చుండాలై రం
త్యజై సుక్తా మలమూత్ర విమోచనె । దక్షిణే శ్రవణే విప్రో బ్రహ్మ
సూత్రం వినిశ్చిపేత్ ॥

అథ ద్వీరాచమసవిధః.

స్మృతిదర్శనే- రెత శ్శకృ న్మాత్ర విసజ=నెచ యథా
శ్రుతాంతాంత భాషణేషు । స్పృష్ట్యా బిహలాః పిశునంసరంచ
రథ్యాశ్రమానాక్రమణేషు సుప్త్యా ॥ నిష్ఠీవ్య నీవీం పరిధా
వాయుం విస్ఫజ్య పాయా దవతీర్యచాంభః । ద్వీరాచమె దంతతపవ
పానె స్నానె ద్వి రంతె సకృదేవపూర్వం ॥ స్వాధ్యాయ దేవా
ఽన హోమదాన జపె ద్వీరాదా పుభయత్ర పిత్యై । యజ్ఞోప
వీతస్య విధారణేఽపి సకృ ద్ద్వీరాచామతి భోజనాదౌ ॥ భుక్త్వాచ
సంధ్యాత్రితయేషు తద్వ స్న సోమపానేషు తిలౌషధీషు । తాంబూ
లజ్గ్ధావపి భుక్త కేషన్నేహోనులేపేనచ దంతలగ్నౌ । సోమార్కవేదా
నల వాయవశ్చ విప్రస్య వామేతరకణావతే ॥ తిష్ఠంతి తస్మాజ్జపహో
మకాలే శ్రోత్రం స్పృశే దాచమనా సమర్థః ॥ పానె స్నానె యది
భుజిక్యతో మూత్రరెతః పురీషత్యాగే స్థీవె రుదిత వశున శ్వాసఖా
సాన్యతేషు । రథ్యానుద్రక్షితి విచరణే వంచనఖ్యస్థి శుషే-స్పృష్టే
చోష్ఠే వసనవిధృతో స్యానుపస్పృశానం ద్విః ॥ స్మృతిరత్నే- దానే
ప్రతిగ్రహే హోమే జపె సంధ్యాత్రితయే తథా । బలికర్మణిచా
చామె దాదౌ ద్వి స్సకృదంతతః ॥ దేవలః- నాంతరీయైకదేశస్య
కుర్యాదైచ వోత్తరీయతాం । కేశాన్ నీవీ మధఃకాయం స స్పృశే
ద్ధరణీమపి ॥ యదిస్పృశతి చైతాని భూయ స్త్వాచమనం చరేత్ ॥
మార్కండేయః- పక్వాన్నేన గృహీతేన విష్మాత్రం విస్మజేత్తు
యః । అనిఘాయైవ తద్ద్రీవ్య మంకెకృత్వా సమాశ్రితమ్ ॥ శౌచం

కృత్వా యథాన్యాయ ముపస్పృశ్య యథావిధి । అన్న మభ్యక్ష
యేచైచిన ముద్భృత్యాఽఽస్య దశయేత్ ॥ త్యక్తాగ్రమాత్రం
వాతస్మాచ్ఛేషం ప్రోక్ష్య విశుద్ధ్యతి ॥

అథ దంతధావన విధిః.

వృద్ధశాతాతపః- ముఖాః ప్రియితే నిత్యం భవ త్యప్రయ
తో నరః । తస్మాచ్ఛుష్క మధాన్యైవా భక్షయే ద్దంతధావన ॥
యాజ్ఞవల్క్యః- కంటకక్షీరవృక్షోత్థం ద్వాదశాంగుళ మనణం ।
కన్నికాగ్రవ స్థూలం పరాగ్రకృతకూచకం ॥ దంతధావన ము
ద్దిప్తం జిహ్వాలభికా తథా ॥ స్మృతీదర్పణే ॥ పలాశకార్పాన
విభీతకాశ్చ శ్లేష్మాతకారిప్త కపిత్థదూర్వాః । కదంబ బంధూక గు
డాకతాల వటెంగుదోతాః పరివర్జనీయాః ॥

[వయోగః॥ పాదాపాణీ ప్రత్యక్ష్య ద్వీరాచమ్య వస్త్రీ ప్రిన్య
తరీరాః ఈశాన్యాభిముఖః అంతఃకానుకర “అయుర్బల” మితి మం
త్రేణ దంతకాష్ఠ మాదాయ తేనైన మంత్రేణ ఖాత్వా ఊర్ధ్వక్ర
మేణ వామభాగ మారభ్య ప్రదక్షిణ క్రమేణ కుక్కుటాననస్థో దం
తాః ధావయిత్వా తస్య వై శాఖాం విదార్య భాగేనై కేన మార్జ
యిత్వా ద్వితీయేన జిహ్వం ప్రత్యక్ష్య కాష్ఠం భక్త్యా శుచాదేశే
విస్మజేత్.

రత్నాకర-విధవా కన్యకా బ్రహ్మచారిణాం నాస్యశోధనమ్॥
భరద్వాజః- యావంతో నియమాః ప్రోక్తా ద్విజశ్రేష్ఠస్య భుంజతః।
ప్రత్యౌ ప్రత్యౌచకర్తవ్యా దంతధావనకర్మణి ॥ దర్పణే- మందాసు
భూతాష్టమి పర్వరిక్తా సంత్రాంతి జన్మక్షు=దివేషు గూగె । శ్రాద్ధ
వినాహేచ శుభాశుభేషు త్యజేన్ని శాయామపి దంతకాష్ఠమ్ ॥ దిన
నిషిద్ధైఽపిచ దంతకాష్ఠాభావే షష్ఠిపాం ద్వాదశకృత్వ ఏవ । గంధూ
షణాచ్ఛుద్ధి రపోమయేన స్త్రీణాంధవే దిప్తకనైకతాభిః ॥

అయుబకలమితి మింత్రస్య ప్రజాపతిః అనుష్టుప్ ఛందః
వసస్పతి దైవతా దస్తకాష్టభంజన వినియోగః. అయు బకలం
యశో నచః ప్రజాః పశు వసూనిచ । బ్రహ్మ ప్రజ్ఞాచ మేఘా
చ త్వంనో దేహి వసస్పతే ॥

పృథ్వీనామలక్ష్మిః- ఇష్టికాలోష్ట పామాణే రితరాంగుళిభి
స్తథా । ముక్త్యాచామికాంగుష్ఠా వర్జయే ద్దంతధావసమ్ ॥ ర
త్నాకరై- త్పూషణే = స్పదా కుర్యా దమా ఏకాదశీంవినా । త
యోరపిచ కువీత జంబూప్లక్షరసాలకైః ॥

అథ స్నానవిధిః.

రత్నాకరై మార్కండేయః- భూమిస్థ ముద్భృతా త్పుణ్యం
తతః ప్రసవణోదకం । తతోపి సారసం పుణ్యం తస్మాన్నాదేయ ము
చ్యతే ॥ తీర్థతోయం తతః పుణ్యం గోదావర్యాస్తు సర్వతః ॥ పా
ద్యైచ- జలం శుద్ధమశుద్ధం నా విష్ణువాస్తు సమీపతః । విష్ణుగంగా
సము తోయం మహానాతకనాశనం ॥ దేవేన సహ తత్కాలే నిమ
జ్జతిహి యేనరాః । తె నిర్ధూయా శుభం సర్వం మహానాతక
మప్యథ ॥ యాంతి ధృవం సుదుష్కృపం స్థాన మాచంద్రతార
కమ్ ॥ వ్యాసః- నమహేత జలద్రోశ్యాం స్నాతుంచ న దదీతరత్ ॥
నాతిక్రామే ద్వృధాస్థిం నానుష్ఠాతుం నదీం తరేత్ ॥ సింధు
ర్నదీ- అస్మాత్వా అనాచమ్యవా నలజ్ఘయే దిత్సర్థః. భరద్వా
జః- శిశువ్రీతత్రిమం కృచ్ఛ్చిం గాయత్ర్యా అయుతం జపేత్ ॥
అప్లావనం మహాసద్యాం తుల్య మేతచ్ఛతుష్టయమ్ ॥ ఉద్భూత్వా
భూధరేంభోధిం పృథితత్సంబు సంతతిః । యా సా మహాసదీజ్ఞేయా
సర్వపాప హరీణి ॥ రత్నాకరై- అనూత్సృష్టేషు స స్నాయా
త్తథే వా సంస్కృతేషుచ ॥ సర్వసత్వోద్దేశేన కృత మనూత్సృ

ప్రమ్. అసంస్కృత- మప్రసిష్ఠితమ్. మనుః- అలాభే దేవభూతా
నాం సరితాం సుసామసి । ఉద్భృత్య చతురః పిండాన్ పారక్యే
స్నాన మాచరేత్ ॥ త్రి- పిండానధప్రాధృత్య స్నాయా దాప
శ్చ నోనదా ॥ ఇవమనుత్సృష్టవిషయమ్. ఉత్సృష్టేతు పిం
డానుద్ధరణేఽపి సదోషః.

వత్ప్రిశస్మతే- ఆప స్వభావతో మెగ్యాః కింపుసర్వహ్ని
న యుతాః । తస్మా త్సంతః ప్రశంసంతి స్నాన ముష్ణేనవారిణా ॥
తదాతుర విషయమ్. తథాయమః- ఆదిత్యకిరణైః పూతం పురః
పూతంతు వహ్నినా । అన్నాత మాతురస్నాన ప్రశస్తంతు శృ
తోదకమ్ ॥ నృధమయః- మృతే జగ్మని నంకాంత్యాం శ్రాద్ధే
జగ్మదినే తథా । అస్పృశ్య స్పర్శనైవ నస్నాయా దుష్టవారిణా ॥
సరోహత్యాకృతం పాపం ప్రాప్నోత్యేన ననంశయః । ఏతేనూక్తే
షు మరణాదిషు తీర్థాభావేఽపి నకావప్యస్తోదకైః స్నాయాత్;
సరోదకై రుద్భృతైః కూపోదకైః స్నాయా దిత్పుక్తంభవతి.

కించ భావసీర్య పుణ్యక్షేత్రవాన పుణ్యతీర్థ స్నానాదికం
చ నిష్ఫలమేవ; తథాసాత్వతే- గంగాదితీర్థేషు నసంతి మత్స్యా
దేవాలయే పక్షిసంఘాశ్చ నిత్యం । భాప్రాజ్ఞితా సై న ఫలం భజం
తి తీర్థాని దేవాయతగాశ్చ పుణ్యాః ॥ వ్యాసః- మత్స్యకచ్ఛప
మంజూకా స్తోయే మగ్నాదినానిశం । నతేషాంహి స్నానఫలం త
దైవ విధివశేతమ్ ॥ శాంషిల్యః- స్నానంతు నఘటైః కార్యం న
స్యా ద్ద్రవియవివశేతైః ॥ ఆరనాశం నసేవేత కదాచి ద్భగవత్పురః ।
సురాకల్పంహి తత్ జ్ఞేయం తస్మా ద్యత్నేన వజాయేత్ ॥ ఆరనా
శం- కాశి. గృహాదిసేవితదేవతాంతర సంసర్గః అగ్రిజల యోజలాని
వృత్తికైః జ్ఞాత సద్యాదౌ శక్త నిత్యం వారుణస్నానం కుర్యాత్,
అశక్తస్తు దివ్యాదికం గౌణస్నానం కుర్యాత్.

తతాగ్నయంతు పాశుపతమాత్ర విషయమ్, వైదికైస్తు
త్యాజ్యమేవ. తథా అధర్వణాయామ్- పాశుపతవ్రతం విధాయ
అగ్నిరితి భస్మేత్కాదినా తస్యైవ తద్విధానాత్. తస్యజటా ధార
ణేన స్నాతు మశేష్యాత్వాచ్చ. అన్యస్యతు విప్రస్య “విరుద్ధం వర్జ
యెత్కర్మ ॥ ప్రవేశమామంతదితరం ॥ కేశభస్మతుమాంగార క
పాలేషుచ సంస్థితిం ॥ నపరాలోష్టాశ్మాదిభి ర్ముత్ర పురీషావక
క్షణం కుర్యాత్ ॥ నతు భస్మకేశ తుషకపాలామేధ్యా సధితిష్ఠే
దితి యోగయాజ్ఞవల్క్యై గౌతమాదిభి భాస్మ వర్జనత్వ స్మరణాత్
స్పృశేతు “దీపాగ్నిం దీప్యతైలంచ భస్మచాస్థి రజస్వలామ్ । ఏతా
ని బ్రాహ్మణః స్పృష్ట్యా సవాసా జలమావిశే” దితి స్నానవిధా
నాచ్చ హస్తాముక్త్యా దేహస్పృశే స్నానమేవేతి సచోద్యానకాశః.

యోగయాజ్ఞవల్క్యైః- శంస ఆపస్తు ద్రుపద ఆపోహిష్ఠాఘ
ముషణం । ఏతైశ్చ పంచభి ర్మంత్రై ర్మంత్రస్నాన ముదాహృ
తమ్ ॥ భువి మూఢ్ని తథా ౭౭కాశే మూఢ్న్యై కాశే తథా
భువి । ఆకాశే భువి మూఢ్ని స్యా స్మంత్రస్నానం తథాపరమ్ ॥
స్నానమజ్జైవతై ర్మంత్రై జాలే మజ్జనగాహనైః । తర్పణం పితృదే
వానాం స్నానం వారుణ ముచ్యతే ॥ అనేన గౌణస్నానేషు తర్ప
ణం సభవతీతి గమ్యతే. ప్రశస్త పర్వతాగ్రాదా జాతయా శ్వేత
మృత్స్నయా । ఉచ్చార్య కేశవాదీని నామాన్యంగే యథాక్రమమ్॥
లలాటాదా యద్విధాన మూర్ధ్వపుంశ్చర్య తస్థవేత్ । పాణి
వం స్నానమబ్లింగై ర్మంత్రై ద్వీపకశ్చైతైః ॥ అంభోభిః ప్రోక్షణం
కుర్యాత్తస్మంత్రస్నాన మిష్యతే ॥ అశ్వత్థస్తవే- అశ్వత్థస్య జలె
యత్ర ఛాయా భవతి కుశ్చిదిత్ : తత్ప్రయోగ సమం తీర్థం తత్ర
స్నాహితో హరిః ॥ దేవతః- నదీషు న సవీంబూయా త్పర్వతేషు

సప్రసవం । నాన్యం ప్రశంసే తత్తత్ప్రకారే తీర్థే పావాయతనమచ ॥
 శ్రీరంగమహాత్మ్యై- నద్యాం స్నాత్వా చ నీ మన్యాం నప్రశంసేత
 కహి-చిత్ । చుస్తపుష్కరశీ గంగా సర్వత్ర పరితేయేత్ ॥
 ప్రయాగతీర్థ విషయే శ్రుతిః- సితాసితే సరితో యత్రసంగతే తత్రా
 ప్లుతాసో దివముత్పతంతి । యేవై తత్త్వాం విస్మయంతి గీరా సైజ
 నాసో అమృతశ్చంద్రా భజంతే ॥

అథ సముద్రస్నానవిధిః.

పరాశరః- సేతుం దృష్ట్వా సముద్రస్య బ్రహ్మగత్యాం న్య
 పోహతి । యజంతంవా ౭శ్వమేధేన రాజానం పృథివీపతిమ్ ॥
 తత్ర సంగ్రహశ్లోకః- పాపాణామంత్రం ప్రథమం పురస్తా దాపాహ
 నం తత్ర సమస్క్రియావ । అఘ్నం తథా ప్రార్థన మభ్యనుజ్ఞా
 స్నానంచ కుర్యా (దధ)ద్విశే (తర్పణంచ ॥ ౩) మేణ మంత్రోదాహర
 ణమ్. పిప్పలాద సముత్పన్నై కృత్యే లోకభయంకరి । పాపాణాం
 తే మయాదత్తం ఆహారార్థం ప్రకల్పితమ్ ॥ విశ్వాచీచ ఘృతాచీచ
 విశ్వయోనె విశాంపతే । సాన్నిధ్యం కరుషేదేవ సాగర లవణం
 భసి ॥ సమస్తై విశ్వగుప్తాయ నమోవిష్ణువసాంపతే । నమో
 జలధిరూపాయ నదీనాంపతయే నమః ॥ సర్వరత్నమయ శ్రీమన్
 సర్వరత్నాకరాకర । సర్వరత్న ప్రదాత స్త్వం గృహాణాఘ్నం
 మహాదధే ॥ పృథివ్యాం యానితీర్థాని ప్రావిశంత్యాం మహి
 దధే । స్నాతస్య మే ఫలం దేహి సర్వస్మాత్ప్రాప్తిం చాఽం
 హసః ॥ సమస్త జగదాధార శంఖచక్రగదాధర । అనుజ్ఞాదేహి
 మేదేవ యుష్మత్తీర్థ నిపేవణే ॥ వేదాదయో పెదవస్థిష్ఠయోనిః
 సరిత్యతి స్సాగరరత్నయోనిః । అగ్నిశ్చ మే తెజ ఇలాప తేజో
 రతోధా విష్ణుర (యజ్ఞమ) మృతస్యనాభిః ॥ ఇదంతే ౭న్యైభి

రసమాన మచ్చి ర్యాఃకాశ్చ సింధుః ప్రవిశంత్యాపః । సహాఽజ్ఞా
మివ త్వచం జహాతి పాపంశరీరా త్సకిరస్కోఽభ్యుపేత్య ॥ ఇదం
ద్వయం స్నానమంత్రః ॥ తర్పణమస్త్రీ - పిప్పిలాదం కవిం కణ్వం
కృతాంతం జవితేశ్వరం । మమ్యంచ కాశరాత్రించ విద్వాంచాహ
ర్గణేశ్వరమ్ ॥ తతో దేవషిః తర్పణాది సమానమ్. పాషాణసం
ఖ్యా సేతుమాహాత్మ్యై- పాషాణ సస్తకం దద్యా దేకంవా వి
ప్రసస్తమ । పాషాణదానా త్సఫలం స్నానం భవతి నాన్యథా ॥
అత్ర విశేషమాహభరద్వాజః- దభాక్షతతిలై స్సార్థం గత్వాతీరం
మహాదధేః । ప్రణమ్య దంశవ ద్భూమా దత్వా పుష్పాక్షతాం
జలిమ్ ॥ దద్యాదేతై స్త్రీభి ర్మంత్రైః ప్రణమే ద్దండవద్భుధః । స
మస్తే సర్వతోయశ సమో గంభీరమూర్తయై ॥ నమో మేఘునినా
దాయ సమస్తై పరమాత్మనై । వివిధాఘాఘనాశాయ సుధాగభాఽ
యతే నమః ॥ మహాపద్యధినాథాయ మహారత్నోద్భవాయ తే ।
మహాప్రణ్యధినాసాయ మహావారిధయేనమః ॥ సముద్ర స్సాగ
రోఽంభోధిః పారావారోఽమృతోద్భవః ॥ నామధ్యై శ్చతు
ర్థ్యంతైః ప్రణవాదినమోంతకైః । ఏతైర్మంత్రై నామస్మృత్య
వసుణం ప్రణమేత్తతః ॥ ఇమంమెవరుణేశ్వాది ద్వాభ్యాంచ వరు
ణం స్తువత్ । ముహూర్త ద్వితయం తత్ర సంసేవ్యా సీత కోవిదః ॥
ముహూర్త మధవా తత్ర తతస్సాన ముపక్రమేత్ । తిలాన్పుష్పా
ణి దర్భాంశ్చ దత్వాస్నాయా ద్యథావిధి ॥ తతః పాషాణమంత్రా
ది సమానమ్.

అథ సముద్రస్నాననిషేధః.

అశ్వత్థశ్చోదధితైచ సస్పృష్టవ్యా కదాచన । మందవారై
స్పృశేత్పుర్వ మపరం పర్వణి స్పృశేత్ ॥ రత్నాకర- పర్వణి

స్నానం శస్త్రం సర్వేషాం లవణాంబుధౌ । సాగరేషు తథాఽన్యే
 షు శుభమాప్లవనం స్మృతమ్ ॥ సారానారయౌ రథౌ పర్వణో
 రుభయోరపి । సంతానకామీ న స్నానం కుర్యాత్తు గ్రహణంవినా ॥
 విధేపర్వణి న స్నాయా చ్చతుర్దశ్యాం మహాదధౌ । సాచే ద్భౌమ
 యుతా స్నాయా త్తామతిక్రమ్య సర్వణి ॥ అన్యపవాద స్నానం దే
 సేతుమాహాత్యై-స్వత్ర సాగరః పుణ్య స్సదా పర్వణిపర్వణి ।
 సేతౌ సింధ్వద్ధి సంయోగే గంగాసాగర సంగమే ॥ నిత్య స్నానం హి
 సోద్యోగం గోకణైః పురుషోత్తమే । నాపర్వణి సరిస్నాథం స్మృతేదన్యత్ర
 కహిచిత్ ॥ సేతౌచ పద్మనాభేచ గోకణైః పురుషోత్తమే । ఉదన్వ
 దస్సుసిస్నానం సార్వకాలిక మిష్ఠిమ్ ॥ శుక్రాంగారకసారాణాం
 వారేషు లవణాంబుధౌ । సంతానకామీ న స్నాయా త్సేతో
 రన్యత్ర కహిచిత్ ॥ అకృతప్రేతకార్యోవా గభిణీపతి రెవవా ।
 నస్నాయా దుదధౌ విద్వాన్ సేతోరన్యత్రకహిచిత్ ॥ నకాలాషే
 ఊణం సేతౌ నిత్యస్నానం ప్రశస్యతే । వారతిత్యక్ష=నియమా
 సేతో రన్యత్రహి ద్విహః ॥ ఇతి. తత్రైవ మృతపితౄదీనుర్దిశ్య
 స్నానప్రకారః- ఉద్దిశ్య జీవతః స్నాయా న్నతు స్నాయాన్మృతా
 న్మృతి । కుక్షైః ప్రతికృతిం కృత్వా స్నాపయేత్తీర్థవారిభిః ॥ ఇమం
 మంత్రం సముచ్చార్య ప్రసన్నోదియమానసః ॥ కుశోసిశ్వాం పవి
 త్రోసి విష్ణువా విధృతఃపురా । త్వయిస్నాతే సచస్నాతో యపైన్య
 తద్భంభిబంధనమ్ ॥

అథ సేతుస్నానప్రకారః.

రఘువీర పదన్యాస పవిత్రీ కృత సాంసవే । దశకణ్ఠ శిరశ్చే
 ద హేతవే సేతవేనమః ॥ ఇతి పూర్వం సేతుం నమస్కుర్యాత్ .
 దేవలః- మహాదానేషు యజ్ఞాదా ప్రాయశ్చిత్తేషు కర్మసు । కన్యా

దానే నదీన్నానే మహాసంకల్ప మాచరేత్ ॥ మరీచిః- కన్యాదాన
 నదీన్నానే తులాన్నానాదిషు ద్విజః । ప్రాయశ్చిత్తైషు యజ్ఞాదా
 న్రతాదిషు విశేషః ॥ ప్రాయశ్చిత్తైషు సర్వత్ర మహాసంకల్పము
 చ్చరన్ ॥ కృత్వా యత్కురుతే సమ్యక్తదానన్తాయ కల్పస్యతే ।
 ద్విజగ్రహణా చూఢ్రదస్య నిషేధః. “పిప్పలాద + ప్రకల్పిత” మితి
 పాపాణాదానమ్. “విశ్వాచీచ + లవణామ్భసి” ఇత్యావాహనమ్.
 “సమస్తైరమః సముద్రాయ వయూరాయ సింధూనాం పతయేరమః ॥
 నదీరాం సర్వాసాం పితే” జహన్తా విశ్వకర్మణే విశ్వాహన్త
 ర్యం హవిః” ఇతి చ సమస్తృత్య. సర్వ రత్నమయ శ్రీమన్ +
 మహాదధే ॥ ఇతి ఫలపుష్పాక్షత పంచరత్నాది సహిత మర్ఘ్యం
 దత్వా ॥ ప్రాచ్యాం దిశితు సుగ్రీవం దక్షిణస్యాం నళం స్మరేత్ ।
 ప్రతీచ్యాం మైందనామాన ముదీచ్యాం ద్వివిదం తథా ॥ రామంచ
 లక్ష్మణంచైవ సీతామపి యశస్విసీమ్ । అంగదం వాయుతనయం
 స్మరే స్మర్యై విభీషణమ్ ॥ ఇతి ప్రాగాపి దిక్షు సుగ్రీవాదీన్
 ధ్యాత్వా- పునీత్యాం యానితీర్థాని ప్రావిశంస్త్యాం మహేందధే ।
 స్నాతస్యమే ఫలం దేహి సర్వస్థాత్త్రాహి మా ౭౦హసః ॥ “స
 మస్త జగదాధార ॥ హిరణ్యశృంగ” మితి ద్వాభ్యాం నారాయ
 ãం స్మరేత్. ధ్యాయ న్నారాయణం దేవం స్నానాదిషుచ కర్మ
 సు । బ్రహ్మలోక మవాప్నోతి జాయతే నెహవై పునః ॥ సర్వే
 పామపి పాపానాం ప్రాయశ్చిత్తం భవేత్తతః ॥ ఇతి. ప్రహ్లాదం
 నారదు వ్యాస మంబరీషం శుకం తథా । అన్యోశ్చ భగవద్భక్తాం
 శ్చింతయే దేకమారసః ॥ అత్ర సజ్జిహాకారః- ప్రహ్లాద నారద
 పరాశర పుండరీక వ్యాసామ్బరీష శుక శౌనిక భీష్మదాల్భ్యౌక్ ।
 రుక్మాజ్ఞదాష్టస వసిష్ఠ విభీషణాద్యా స్మర్యా నిమాన్ పరమభాగవ
 తాన్ స్మరామి ॥ ఇతి భగవద్భక్తాన్ ధ్యాత్వా- అథ “వేదాద

యో + అమృతస్యవాభిః ॥ ఇదంతే ౭ న్యాభిః + అభ్యుపేత్య ॥
 ఇతి ద్వాభ్యాం ప్రధమం స్నాయాత్. అథ సముద్రాయ వయః
 నాయతి సమస్కర్మాత్పునర్ద్విజః ॥ సర్వ తీర్థమయం శుద్ధం నదీ
 నాంపతి మంబుధిమ్ ॥ అథ “ద్వా సముద్రా వితతావజూర్యా పర్యా
 వర్తేతే జరరేవపాదాః । తయోః పశ్యంతా అతియంత్యస్య మపశ్య
 త్త సేతునాతియంత్యస్యమ్ ॥ ద్వాసముద్రానితి పునః ప్రాచ్చా
 ర్య స్నానమాచరేత్. ౭. పుంసోదర తీర్థాని శరస్సుష్టాని తేన
 హై । తేన సత్యేన మే సేతౌ తీర్థం దేహి దివాకర ॥ ఇతి ప్రా
 థ్య- ప్రాచ్చ్యాం దిశితు సుగ్రీవ మిత్యాది త్రిమయోగతః । స్మృ
 త్వా భూయో ద్విజ సేతౌ తృతీయం స్నానమాచరేత్ ॥ త్రి
 ప్రకారంస్నాత్వా- దేవీ పట్టణ మాగ్నేణ ప్రవ్రేజే ద్యదిమానవః ।
 తదాతు నవపాపాణ మధ్యే సేతౌ విముక్తిదే ॥ స్నాన మంబునిధౌ
 కుర్యా త్సర్వ పాపాపనుత్తయే । దభఃకయ్యా పదవ్యాచే ద్దచ్చ
 త్సేతుం విముక్తిదం* ॥ అథ తర్పణమ్- పిష్పలాదం + అహర్గణేశ్వర
 మితిదశ ॥ వసిష్ఠంవాసుదేవంచ పరాశర మునూపతిం । వాల్మీ
 కిం నారదంచైవ వాలఖిల్యా న్మునీం స్తథా ॥ నశం నీలం గవా
 తుంచ గనయం గంధమాదనమ్ । మైదంచ ద్వివిదంచైవ శరభం
 ఋషభం తథా ॥ సుగ్రీవంచ హనుమంతం వెగదశికాన మేవచ ।
 రామంచ లక్ష్మణంచైవ సీతాంచైవ యశస్వినిమ్ ॥ త్రిః కృత్వా
 తర్పయేదతా మంత్రా సుక్తా యథా క్రమమ్ । ఏతాంశ్చ తర్ప
 యే ద్విద్వాః దర్భాక్షత ఇలై సుహేతి పాతాస్తరమ్) విప్రాంశ్చ
 తత్రస్నామాని చతుర్థ్యంతాని వై ద్విజః ॥ దేవా నృషీః పితౄం
 శ్చైవ తర్పయెచ్చ తిలోదక్షైః । ద్వితీయాంతాని నామాని చో
 క్తావా తర్పయే ద్విజః ॥ తర్పయే త్సవతిత్రిస్తు జలెస్థిత్యా ప్రస
 న్నః । తర్పణ తర్పణతీర్థేషు స్నానస్య ఫలమాపుయాత్ ॥ ఏవ

మెతాం స్తర్పయిత్వా నమస్కృత్యోత్తరే జ్ఞాతే ॥ ఇత్యుక్త
ప్రకారేణ స్నాత్వా గంధమాదనం గచ్ఛేత్. సేతురూపం గిరింతం
తు ప్రార్థయే ద్గంధమాధనమ్ । ఉమాధరం మహాపుణ్యం సర్వదేవ
నమస్కృతమ్ ॥ విష్ణ్వాదయోపి యం దేవా స్సేవంతే శ్రద్ధయా
నహ । తం భవంత మహం పద్భ్యా మాకిరూమి నగోత్తమ ॥ ఉ
మస్య పాదఘాతం మే దయయా పాపచేతసః । త్వన్మూర్ధనికృతా
వాసం కేశవం దర్శయశ్వమే ॥ ప్రార్థయిత్వా సరస్తేవం సేతు
రూపం నగోత్తమమ్ । తతో మృదుపదం గచ్ఛే త్పావనం గంధమో
దనమ్ ॥ ఏనం గంధమాదనం గత్వా ధనుష్కోటిమపి గచ్ఛేత్.
తత్త్రి, రఘునీర పదన్యాస పవిత్రీకృతపాంసవే । దశకంఠ శిరశ్చైదహేత
వే సేతవే నమః ॥ కేతవే గామచంద్రీన్య మోక్షమాగైకహేతవే
సీతాయా మానసాంభోజభానవే సేతవేనమః ॥ సాష్టాంగం ప్రణివ
త్యాదా మంత్రోక్తానేన వై ద్విజః ॥ ఇతి ప్రణివత్య ధనుష్కోటిం
గత్వా పూర్వోక్తప్రకారేణ స్నానం కుర్యాత్.

అథ సంక్రమణస్నానక్రమః.

వృద్ధవశిష్ఠః అయనై ద్వై ద్వై విమవే చతస్రీ వృక్షశీత
యః । విష్ణువన్యశృతస్రీస్తు సంక్రాంత్యో ద్వాదశ స్తృతాః ॥
అయనైద్వై- మకరకర్కటా, విమవేద్వై- తులామేషా, వృక్షశీత
యః- మిథున కన్యా ధను ర్మీనాః, విష్ణువన్యః- వృష సింహ వృశ్చిక
కుంభాః. అహస్సుంక్రీమణే పుణ్య మహాః కృత్స్నం ప్రకీర్తితమ్ ।
రాత్రౌ సంక్రీమణే పుణ్యం దినార్థం స్నానదానయోః ॥ పూర్ణై
వైవార్ధరాత్రేతు యదా సంక్రీమతేరవిః । తదా దినద్వయం
పుణ్యం ముక్త్యా మకరకర్కటా ॥ యద్యస్తమసవేళాయాం మక
రం యాతి భాస్కరః । ప్రదోషేనా ర్ధరాత్రేవా స్నానం

మెతాం స్తర్పయిత్వా నమస్కృతోఽత్యంతే జ్ఞాత్ ॥ ఇత్యుక్త
ప్రకారేణ స్నాత్వా గంధమాదనం గచ్ఛేత్. సేతురూపం గిరితం
తు ప్రార్థయే ద్గంధమాధనమ్ । తుమాధరం మహాపుణ్యం సర్వదేవ
సమస్కృతమ్ ॥ విష్ణోదయోపి యం దేవా స్సేవంతే శ్రద్ధయా
నహ । తం భవంత మహం పద్భ్యా మాక్రియామి నగోత్తమ ॥ తు
మస్య పాదఘాతం మే దయయా పాపచేతనః । త్వన్మూర్ధనికృతా
వాసం కేశవం దర్శయస్వమే ॥ ప్రార్థయిత్వా సరస్త్వేనం సేతు
రూపం నగోత్తమమ్ । తతో మృదుపదం గచ్ఛే త్పావనం గంధమో
దనమ్ ॥ ఏవం గంధమాదనం గత్వా ధనుష్కోటిమపి గచ్ఛేత్
తత్త్రి, రఘునీర పదన్యాస పవిత్రీకృతపాంసవే । దశకంఠ శిరశ్చేదహేత
వే సేతవే నమః ॥ కేతవే గామచంద్రస్య మోక్షమార్గైకహేతవే
సీతాయా మానసాంభోజభాసవే సేతవేనమః ॥ సాష్టాంగం ప్రణివ
త్యాదౌ మంత్రేణానేన వై ద్విజః ॥ ఇతి ప్రణివత్య ధనుష్కోటిం
గత్వా పూర్వోక్తప్రకారేణ స్నానంకుర్యాత్.

అథ సంక్రమణస్నానక్రియః.

వృద్ధవృద్ధః. అయనె ద్వే ద్వే విమవే చతస్రీ వృడశీత
యః । విష్ణుపద్యశ్చతస్రీస్తు సంక్రాంత్యో ద్వాదశ స్తృతాః ॥
అయనెద్వే- మకరకర్కటా, విమవేద్వే- తులామేషా, వృడశీత
యః- మిథున కన్యా ధను ర్మీనాః, విష్ణుపద్యః- పృష సింహ వృశ్చిక
కుంభాః. అహస్సుంక్రమణే పుణ్య మహాః కృత్స్నం ప్రకీర్తితమ్ ।
రాత్రౌ సంక్రమణే పుణ్యం దినార్థం స్నానదానయోః ॥ పూర్ణే
వై వార్ధరాత్రేతు యదా సంక్రమతేరవిః । తదా దినద్వయం
పుణ్యం ముక్త్యా మకరకర్కటా ॥ యద్యస్తమనవేళాయాం మక
రం యాతి భాస్కరః । ప్రదోషేవా ర్ధరాత్రేవా స్నానం

చాచ్యో స్నానా న్మోచం సమాశ్రితః । మకరంధై రవౌ మాఘే
 యత్ర క్వాపి బహిఃకలతే ॥ నిష్కామైర్వా సకామైర్వా స్నాతవ్యం
 హరితుష్టయే । అవైష్ణవౌ హతో విప్రో హతం శ్రాద్ధమదక్షిణమ్ ॥
 అబ్రహ్మ్యహతం ఊత్ర మనాచారహతం కులమ్ । అదీప్తాగ్నౌ
 హతో హోమ స్సాన్విధౌ పాకక్రియామాతా ॥ జీవనార్థంహ
 తం తీర్థం జీవనార్థం హతం వ్రతమ్ । సంద్రిగ్ధో విహతో మంత్రో
 వ్యగ్రచిత్తో హతోద్విజః ॥ అనాయాసహతం స్వం యత్కృతం పార
 తాకికమ్ । మనుష్యాణాం తథా జన్మ మాఘస్నానం వినా హతమ్ ॥
 మకరంధై రవౌ యోహి నస్నాత్యనుదితే రవౌ । కథం పాపైః ప్రము
 చ్యేత కథంవా ౭మృత మశ్నుయాత్ ॥ ఇదం బ్రాహ్మణాది విష
 యమ్. మాఘమాసే రతుంత్యాపః కించిదభ్యుదితే రవౌ । బ్రహ్మ
 ఘ్నం నా సురాపంవా కంపత స్తం పునీమహే ॥ పతంతం—స్నానం
 తమ్, ఇదం స్త్రీసూద్రాది విషయమ్. శోచంతి సర్వపాపాని మాఘ
 మాస సమాగమే । నాశకాలోయ మస్మాకం యదిస్నానస్యతి వారి
 ణీ ॥ బ్రహ్మహా హేమహారీనా సురాపీ గురుతల్పగః । మాఘస్నా
 యీ విపాపస్సాన్య త్తత్సంయోగీచ పంచమః ॥ సంబెహానాత్ర
 కర్తవ్యౌ మాఘస్నానె సరాధిప । ప్రాయశ్చిత్తం పరంచైత న్మాఘ
 స్నాన మనుత్తమమ్ ॥ సర్వే ౭ధికారిణోహ్యత్ర విష్ణుభక్తౌ యథా
 న్యవ ॥ ఇతి. అనెన మాఘస్నానం నిత్యం నైమిత్తికం కామ్యంచ
 భవతి. తథా వైదికసార్వ భామైరపి ప్రతిపాదితమ్. ఏవమేవ
 వై శాఖాదిస్నానమపి ద్రష్టవ్యమ్. గ్రంథవిస్తరభయా న్నలిఖ్యతే.

అథ తైలాభ్యంగవిధిః.

రత్నాకర-ద్వితీయాద్యా శ్చతస్రీశ్చ ప్రతస్తా స్నప్తయీ తథా ।
 జశమీ ద్వాదశీచైవ త్రయోదశ్యపి పూజితాః ॥ ఇందో ర్బుధస్య

సారేశ్వ వారేం ఒభ్యంగః ప్రశస్యతే ॥ భానుభౌమ గురువారేషు
 పాతే పర్వసు షష్ఠీ ప్రతిపదేకాదశేషు ఉత్తరాశ్లునీ జ్యేష్ఠాశ్రవణా
 ద్దా) జ్యిష్ఠ శ్రాద్ధనత యౌరాహేషుచ వాధ్యంగః. అస్యాపవా
 దః- ద్రవ్యాంతరయుతం తైలం సమాప్యే ద్ద్రావణం విరా । తులసీ
 దళసంకుశ్రం గ్రహణేఽపి సమిష్యతి ॥ ఇదమావస్థిషయమ్. పురా
 ణే- తిథి సక్షాత్రవారేషు నిషిద్ధేష్వపి రాశిషు । తైల మాద్యేన సు
 స్పృష్ట మన్భిర్వా శుద్ధి మాపున్నయాత్ ॥ సామకాపం గంధవత్తైలం
 యత్తైలం పుష్పవాసితమ్ । ద్రవ్యాంతరయుతం తైలం సకదాచన
 దుష్యతి ॥ దశమ్యాం తైల మస్తుప్రస్తావే య స్నానయా దవిచక్షణః ।
 చత్వారి తస్య సశ్యంతి ఆయుః ప్రజ్ఞా యశో బలమ్ ॥ యత్త్విదం
 వచసో దశమీ పుత్రనాశాయ స్వనాశాయ త్రయోనశీ । తృతీయా
 భగనాశాయ తెలాధ్యంగం వివర్జయేత్ ” ఇతి తక్షత్రియాది విష
 యమ్. తథాజానాలిః- త్రయోదశ్యాం తృతీసూయాం దశ
 మ్యాంచైవ సర్వదా । శూద్రవిత్ క్షత్రియాః స్నానం సమర్థు షైల
 సంస్కృతమ్ ॥ రత్నావశ్యామ్- సురయా లిప్తదేహాఃపి ప్రాయ
 శ్చిత్తీయతే ద్విజః । ప్రాతరభ్యక్త దేహస్య నిష్క్రూతి ర్నవిధీయతే
 అయం దోషో నరకచతుర్దశీ న్యతిక్రమిషయః. తస్మాంతు పాద్యై-
 ప్రత్యాప ఆశ్వయుద్దశే చతుర్దశ్యా మిమోదయే । స్నాన మభ్యజ్య
 కర్తవ్యం సర్వై ర్నరకభీరుభిః ॥ ఇదంకామ్యమ్. వ్యాసః- పాదా
 ధ్యంగం శిరోధ్యంగం తథా దేహవిమర్దనమ్ । శ్రేయస్కామీతు
 రాజేంద్ర శూద్రహస్తై ర్నకాంయేత్ ॥ వైద్యశాస్త్రే- హేమంతే
 నాడికాయుగ్మం శిశిరే నాడికాత్రయమ్ । వసంతే నాడికాః పంచ
 గ్రీష్మేషష్టాడికాః స్మృతాః ॥ వహికాలే శీతకాలే సద్గ
 స్నానం విధీయతే ॥

అథ స్నాననిషేధః.

సుహృద్భంఘా ననునద్య దేనతావాచ-యిత్వా మాంగల్యం నివర్త్య తీర్థోత్సవయోః భుక్త్యంతరం రాత్రౌచ న స్నాయాత్ . దివాహృతైజ్ఞానైః స్నానం నిశి కుర్యాన్నిమిత్తతః । అభావే ధా(న్య)న్న ఇత్యాది మంత్రై రాత్రౌ జలంహరత్ ॥ సంగ్రహ-పితరం మాతరం వాపి భ్రాతరం సుహృదం గురుమ్ । నిమజ్జేత్తు య ముద్దిశ్య ద్వాదశాంశం లభేతనః ॥ తత్సాగ్ధితై రప్తమాంశం లభేత్ స్నానఫలం నరః । పృథివ్యాం యాని తీర్థాని తాని సర్వాణి న గ రే । సాగరేయాని తానిష్యుః పాదే విప్రస్య దక్షిణే ॥

అథ నైమిత్తిక స్నానమ్.

చంలాల సూతికోదకి పతిత శవ ఖర శ్వానాదిస్పర్శనై తత్స్పృష్టస్పృశనేచ శూద్రాదిస్పర్శనై కాక కుక్కుట గృధ్ర విడ్వరాహ ఉష్ట్ర పృక గోమాయు వానర మాచుషాస్థి రక్త విష్టా పసూత్ర పురీషరేతో మజ్జా రధ్యాకర్దమతోయాది స్పృశనే భోజనవిడాల పుచ్చ స్పృశనేచ శావే శవగృహగమనై ఆతురవ్యంజన శవానుగమనాది షుచ స్నానం కర్తవ్యమ్ . స్మృత్యంతరే మజ్జనసంఖ్యా-వృషలం చాంత్యజాతించ చండాలం పతితం తథా । ఆర్తవాభిప్లుతాం నారీం స్పృష్టైః-స్నానం సమాచరేత్ ॥ ఏకంచ దశకంచైవ ద్వాదశం వింశతి తథా । ద్వాత్రింశచ్చ క్రమేణైవ స్నానం కృత్వా విశుద్ధ్యతి ॥ ఏత త్తత్తద్దాత్రస్పృశేః; అన్యథా భరద్వాజః- అస్పృశ్య స్పర్శనైవైవ త్రయోదశ నిమజ్యచ । ఆచమ్య ప్రయతః వశ్చాత్ స్నానం విధివ దాచరేత్ ॥ పృథమనుః- చండాలాడెన్తు సంస్పృశ్య వారుణం స్నానమాచరేత్ । ఇతరాణితు చత్వారి యథాయోగం

అభిగమనప్రకరణే నై మిత్తికస్నానమ్.

స్మృతానిహి || హాసితః- రజస్వలం నూతికాంవా చండాలం పతి
తం తథా | పాపంశినం వికర్మస్థం తైవం స్మృప్త్యా హ్యకామతః ||
గోమయేనానులిప్తాంగ స్సనానా జల మావిశేత్ | గాయత్రీష్ట
శేతం జప్త్వా ఘృతం ప్రాశ్య విశుష్కతే || స్మృప్త్యాతు కామతః
స్నాత్వా చరే తస్మింతపనవ్రతమ్ ||

స్మృతి రత్నై- ఛాయా మంత్రశ్యపాకాదేః స్మృప్త్యాస్నానం
సమాచరేత్ | చత్వారింశత్పదా దూర్ధ్వం ఛాయాదోషో నవిద్య
తే || అఖండాచర్యే- తృణకాష్ఠాదిభూతైః కుడ్యేనాంతరితేతథా |
గోవాలన్య జనైవాపి స్నానం తత్ర న విద్యతే ||

పరాశరః- శిశోరభ్యక్షణం ప్రోక్తం బాలస్యాచమనీయకమ్ |
రజస్వలాది సంస్పర్శే స్నానమేవ కుమారకే || శిశు రాదంతజననా
దాచౌళా ద్బాలకః స్మృతః | కుసూరకస్తు విజ్ఞేయో బుధై
రామాంజ బంధనాత్ || బృహస్పతిః- తీర్థ వివాహే యాత్రా
యాం సంగ్రామే దేశవిప్లవే | గ్రామదాహే ప్రవాసేచ స్మృష్టి
దోషో న విద్యతే ||

పాద్మై- విష్ణ్వలయ సమీపస్థా విష్ణుసేవార్థ మాగతాః |
అంత్యజాః పతితాన్వాఽపి స్మృప్త్యా న స్నాన మాచరేత్ ||
విష్ణుసేవార్థమితి విశేషణ త్వకార్యార్థ మాగత విష్ణ్వలయ సమీ
పస్థ చండాలాది స్పర్శే స్నానం భవత్త్యేవ. పాద్మై- విష్ణ్వలయాం
తికస్థానాం తత్సేవార్థ ముపేయుషామ్ | స్పృశేత్ స్మర్వాపగాస్నానా
దతిరిక్తతమో మతః || ఉత్సవే వాసుదేవస్య యః స్నాతి స్పర్శ
శంకయా | స్వర్గస్థాః పితరస్తస్య పతంతి సరకే క్షణాత్ ||

శవానుగమనై త్కారే పునస్సానం విధీయతే | ఆర్ద్రవస్త్రం
పరిత్యజ్య శుష్కవస్త్రేణ మజ్జయత్ || ఇత్యుక్త పునస్సానపవ
తర్పణమ్. సర్వత్ర స్నానద్యయ ప్రాప్తౌ “స్నానైవైవతు సర్వత్ర

తర్పయే త్విత్వదేవతా" ఇత్యాదికమపి నవిరుధ్యతే. అథా మలక
 స్నాననిషేధః- ఆదిత్యవారే సంక్రాంత్యాం నవమ్యాం పర్వణో
 ర్ద్వితీయాయాంచ సప్తమ్యాం ప్రాతఃకాలేఽపి సర్వ
 దా ॥ సో నామలకైస్సన్నియా దలక్ష్మ్య పరిగృహ్యతే ॥
 శంఖః- అమావాస్యాయా సోమేన భానువారేణ సప్తమీ । చతుర్థీ
 భూమిపుత్రేణ సోమపుత్రేణ చాప్తమీ ॥ చతస్ర స్తిథయో హ్యే
 తా సూర్యగ్రహసన్నిభాః । అమాసోమేన భామేన గురుణావా యు
 తాయది । సా తిథిః పుష్కలం నాను సహస్రార్క గ్రహాపమమ్ ॥

చంద్రికాయామ్- భానువారే భృగోర్వారే భామసందామ
 భానుచ । మృదాస్నానం పిండదానం వర్జయే త్రిలతర్పణమ్ ॥ పు
 రాణే- పక్షయో రుభయో రాజక సప్తమ్యాం నిశి సంధ్యయోః ।
 విద్యా పుత్రకళత్రాగ్ధీ తిలక పంచను వర్జయేత్ ॥ చంద్రికా
 నూమ్- అర్కే శుక్రే త్రయోదశ్యాం సప్తమ్యాం నిశి సంధ్య
 యోః । తర్పయే త్రిలసంమిశ్రం తత్తోయం దుధిరం భవేత్ ॥ పు
 రాణే- భార్గవే భానువారేచ జన్మక్షౌచ తథా దినే । పూర్వస్నా
 నం సకుర్వీత తిలైః కృష్ణైశ్చ తర్పణమ్ ॥ అయనిషేధో నిత్యస్నా
 నాంగతర్పణే, నదశాచదా. తథాగార్గ్యః- ఉపరాగే పితుశ్చా
 ద్ధై పాతే ఽమాయాంచ సంక్రమే । నిషిద్ధేనాఽపి సర్వత్ర తిలై
 స్తర్పణమాచరేత్ ॥ తీర్థే తిథి విశేషేచ ప్రేతకార్యే తథాబ్దికే ।
 నిషిద్ధేసి దినేకుర్యా తిలైః కృష్ణైశ్చ తర్పణమ్ ॥ తిథివార సమా
 యోగాన్నిషేధోఽయ ముదాహృతః । ఋషిభి స్తర్పణే నిత్యై
 నిమిత్తై సతుబాధ్యతే ॥ నిమిత్తై- గ్రహనాబ్దిక దశాదినిమిత్త
 ఇత్యర్థః. అథ శ్శుక్రవారాదియోగేఽపి తిలై రేవ తర్పణం కుర్యా
 నాక్షతయుక్తైః, దోషాభావాత్.

అథ ప్రాతస్నానవిధిః.

ప్రాతరాచమనం కృత్వా శౌచం కృత్వా యథావిధి ।
 దంతశౌచం తతః కృత్వా ప్రాతఃస్నానం సమాచరేత్ ॥ అస్నాత్వా
 నాచరేత్ కుర్మ జపహోమాది కించన । లాలాస్వేద సమాక్షిర్ణ
 శ్శయనా దుత్థితః పుమాన్ ॥ ప్రాతి స్సంతేషతః స్నానం హోమా
 ర్థంతు విధీయతే । త స్మంత్రవిధినిష్పాద్యం మథ్యాహ్నా తత్సువి
 స్తరమ్ ॥ యాజ్ఞవల్క్యః- యావద్దేవా సృషీంశ్చైవ పితౄనైవ
 యో స తర్పయేత్ । తావత్సపీడయేద్వస్త్రం యేన స్నాతో భవ
 త్సరః ॥ పురాణే- అప్రాయత్యం నిహత్యైవ స్నానైకేన మాన
 వః । స్నానేపతు ద్వితీయేన నిర్మలత్వం ధృవంభవేత్ ॥ తృతీయే
 నాత్ర తృప్తి స్నాన్యన్నిమజ్జసఫలం త్విదమ్.

అథ స్నానవియోగః.

పాదాపాణీ ప్రితాశ్శ ద్విరాచమ్య ప్రితాయామత్రీయం
 కృత్వా సవతిత్రీహస్తః తిథివారాదికం స్మృత్వా శ్రీభగవదాజ్ఞయా
 భవత్ప్రీత్యర్థం ప్రాతస్నానంకరిష్య ఇతి సంకల్ప్య ॥ భగవా
 నైవ స్వనియామ్యై త్యారభ్య + ప్రాతఃస్నానం మయాకారయతీతి
 సాత్వికత్యాగం కుర్యాత్. తథా శ్రీపంచరాత్రుత్తాయాం వెదాం
 తాచాచ్యైః సర్వకర్మణా మాద్యగోపయోః స్వనియామ్యైత్యాది
 సాత్వికత్యాగాయ సగదానన్య విహితత్వాత్. సమస్త జగదాధార
 శబ్దశక్తిగదాధర! దేహి దేవ మమానజ్ఞాం యుష్మత్తీర్థ నిషేవణే
 ఇతి భగవస్తమనుజ్ఞాప్య అపః ప్రివిశ్య త్రిక్విమజ్య "ఉదుత్తమం వసు
 ణపాశం + ఆయుః ప్రిమోషీ" ఇతి వసుణసూక్తం జపిత్యా-అనంతరం
 "హిరణ్యశృంగం + పునఃపునః" ఇతి జలమవగాహ్య వసుణప్రార్థన-

“సుమిత్రాన ఆపటపథయస్సత్త్వి” త్యాత్మాన మభిషిచ్య- “దుర్ని
త్రాస్తస్మైభూయాసు ర్యోఽస్తాః ద్వేష్టి యంచనయం ద్విచ్ఛత్”
ఇతి తిర్మృత్తికాస్థాన జలాంజలి ముత్సృజ్య- “సమోగ్నయే + స
మోఽన్భ్యః” ఇతి తీర్థ రూపిణం భగవంతం సమస్కృత్య “యద
పాం + గచ్ఛతా” దిత్వ మేనాంతం వక్షిణతోనిరవ్య “అత్యాశనా
దతీపానా” దితి ద్వాభ్యాం పాణినా త్రిరాలోఽ్య మధ్యేచతురశ్చ
శీర్ఘ్రముల్లిప్య తత్రాస్వరాధ్యం భగవంతం గంధాదిభి రభ్యవ్య-
అంజలినా పీతాద్వపిర్జలమూదాయ “ఆనాహయామి త్వాంఽజేవి
స్సానార్థమిహ నుందరి । ఏహి గంగె నమస్తుభ్యం సర్వతీర్థ సమన్వితే”
ఇతి తద్వామపాదాంగుష్ఠజాం గంగా మావాహ్య- విష్ణుపాదాబ్జ సం
భూతే గంగె త్రిపథగామిని । ధృద్ఘ్రవేతి విఖ్యాతే సావర మేహర
బాహుని ॥ ఇతి గంగాంప్రార్థ్య “విష్ణువామపాదాంగుష్ఠ సఖిప్రోతో
వినిస్సృతే । తద్భక్తి విష్ణురూపాత్త్వం గంగేమాం మోచయేనసః”
ఇతి మస్త్రే శార్ఘ్యం దత్వా- “నందినీ నభినీ సీతామాలతీచ మలాప
హా । విష్ణుపాదాబ్జసంభూతా గంగా త్రిపథగామినీ ॥ భాగీరథీ భో
గవతీ చ్ఛాన్దవీ త్రిదశేశ్వరీ” ఇతి ద్వాదశనామాన్యక్తా- “గంగేచ
యమునేనైవ గోదావరి సరస్వతి । సర్మదే సింధుకావేరి జలేస్మిన్
సన్నిధిం కురు” ఇతి సాన్నిధ్యం ప్రార్థ్య. “ఇమంమెగంగే” ఇతి సర్వ
తీర్థాని స్మృత్వా “పుష్కరాద్యాని తీర్థాని గంగాద్యా సురిత స్తథా ।
ఆగచ్ఛన్తు మహాభాగా స్సానకాలేనదా మమ” ఇత్యుక్తా- (పు
సింహాదీణాం విలిఖ్య- మూలమంత్రేణ సప్తకృతోఽభిమస్త్ర్య)
నద్యాం స్త్రీనాహాభిముఖోఽన్యత్రాదిత్యాభిముఖ “ఆపోలస్మా”
నితి నిమజ్జ్య “ఆపోహిష్మే” తి తిస్పభి “హిరణ్యవణే” తి చత
స్పభిః “పవమాన స్సువజకాన” ఇత్యనువాకేన పుంసూక్తేనచాత్మా
నం పోక్ష్య నారాయణం స్మరేత్. తథాన్యసః- ఆపో నారాఇతి

సోక్తాస్తా ఏవాస్యాయసం పునః । తస్మాన్నారాయణం దేవం స్నానకాలాదిషు స్మరెత్ । తతో ఋతంచత్యఘముషణసూక్తం క్రిష్ణఙ్గస్తే ద్వాదశవారంవా జపిత్వా దక్షిణేన వాహనా లమాదాయ “ఆర్ద్రంజ్వలతీ” తిప్రాశ్య పునస్త్రి నిమజ్జెత్. ఘమషణసూక్తస్య అఘముషణ ఋషిః అనుష్టుప్ ఛందః భావ్యః ౭ధిదేవతా అఘముషణ సూక్తజపేనినియోగః. “ఋతంచ సత్యంచ + శిశాధి” ఇత్యంజలినాజలం గృహీత్వా శిరస్యభిషిచ్య- “ఆర్ద్రంజ్వలతీ జహామిస్వాహా” ఇత్యపః ప్రాశ్యః- “అకార్య కార్యనకీర్తి + పునాత్వఘముషణః” ఇతి శిరసి ప్రోక్ష్య. ద్విరాచక్ష్య దేవా నృషీకపితౄంశ్చ ప్రాజ్ఞుభి ఉదజ్ఞుభో దక్షిణముఖః కటిదఘ్నజలస్థః తత్తత్తీగ్ధైవ గృహీత్వా తత్తత్తీగ్ధైవ తపయేత్.

తత్ప్రకారః బ్రహ్మదయో యే దేవాస్తా దేవాం స్వయామి, సర్వాదేవాం స్వయామి, సర్వ దేవగణాం స్వయామి, సర్వదేవపత్నీ స్వయామి, సర్వదేవగణపత్నీ స్వయామి । కృష్ణద్యౌపాయనాదయో యే ఋషయస్తా నృషీం స్వయామి, సర్వా నృషీం స్వయామి, సర్వ ఋషిగణాం స్వయామి, సర్వ ఋషిపత్నీ స్వయామి, సర్వ ఋషిగణపత్నీ స్వయామి ॥ ప్రాచీనావీతి ॥ సోమః పితృమాతృయమోంగిరస్వా అగ్నికవ్యవాహనాదయో యే పితరః తా పితౄం స్వయామి, సర్వా పితౄం స్వయామి, సర్వపితృగణాం స్వయామి, సర్వ పితృపత్నీ స్వయామి, సర్వ పితృగణపత్నీ స్వయామి ॥ అత్ర కచి త్ప్రకారాంతర మాహుః; బ్రహ్మదయో యేదేవాస్తా దేవాం స్వయామి, భూదైవాం స్వయామి, భువదేవాం స్వయామి, సుపదైవాం స్వయామి, ఓభూభువస్సువదైవాం స్వయామి । ఏవం ఋషితర్పణం పితృతర్పణంచేతి. తథా రత్నాకరై- సంతర్ప

యెచ్చ తిప్పభి స్తిప్పభిశ్చ తిలాక్షతైః । కేనలై స్తండులై దైవాన్
 ఋషీంస్తు తిలతండులై ॥ పితౄన్ సాక్షాత్తై రెవ తర్చయే ద్విజ
 సత్తమః । అథ “అకార్యవక్షేణీ-స్తేనో భూగ్రాహో గురుతల్పగః ।
 వసశోపా మఘనుషణా స్త్రాప్తాపా త్సముద్యతే” ఇతి తీరం
 గత్వా శుష్కవస్త్రేణ దక్షిణాః కుక్కుటా సనన్ధస్స స్పృశిరః పరి
 మాజ్యక, “శుచీప్రోహవ్యా మసత శ్శుచీనాం శుచిగ్ం హినో
 మృద్ధ్వరగ్ం శుచిభ్యః । ఋతేన సత్యమృతసాప ఆయన్ । శుచిజ
 న్మానశ్శుచయః పావకాః” ఇతి శుద్ధాంబరం ప్రోక్ష్య-ప్రణవాజ్ఞకం
 వాయుబీజ ముచ్చార్య వాయువేనమ ఇతి మూలమంత్ర శిరస్సేన
 మంత్రేణ వాయుముద్రాం ప్రదర్శ్య చండ నాయునాశోషయామితి
 విశోష్య ఏవమగ్ని బీజ మగ్నయేనమ ఇతి మూలమన్త్ర శిరస్సేన
 చక్రముద్రాం ప్రదశ్యక ఆదిత్య మండలాంతర్గత రక్తపద్మస్థితేన
 అగ్నినా దాహయామితిదగ్ధా ఏవమేవామృతబీజ మమృతాయన
 మ ఇతి మూలమన్త్రశిరస్సేనసురభిముద్రాం ప్రదశ్యక చండమం
 డలాంతర్గత క్షేపతద్రుస్థితేనా మృతేన స్లావమితి స్లావయేత్. ఏవ
 మేవ సర్వం స్వశరీరవజ్రం శోషణాదిభి ర్విశోధయేత్. అథ “దేవ
 స్య శ్వాసవితుః ప్రసవే । అశ్వినోర్బాహుభ్యాం పూష్ణోహస్తాభ్యా
 మాదదే” ఇతి వస్త్రమూదాయ “ఉదుత్యం జాతవేదనం దేవం వహ
 న్తి కేతవః । దృశేవిశ్వాయూర్య” మితి భానవే ప్రదర్శ్య “అవ
 ధూతగ్ం రక్షో ౭వధూతా అరాతయ” ఇతి నిర్ధూయ “ఆవహంతీ
 వితన్వానా కుర్వాణాచీరమాత్మనః । వాసాగ్ంసి మమగావశ్చ అన్న
 పానేద సర్వదా” ఇతి పరిధూయ స్నానవస్త్ర మూర్ధ్వ ముద్ధృత్య
 తీర్థ నిషిప్య కాపీన ముత్తరీయంచ చిద్భూయాత్.

అత్ర పరాశరక కటిసూత్రంతు కౌపీన ముపవీతం పవిత్రమ్ ।
 శిఖా ఛిద్రోస్య పుండ్రంచ శుక్లవస్త్రద్వయం తథా ॥ కుండలై

చాంగుళీయాది గృహస్థస్య విశిష్టతే ॥ సంగ్రహే- అధాతం కారు
 ధాతంచ కర్మకాతే వివర్జయేత్ । చండాలనిర్మితంవాస స్సర్వదా
 పరివర్జయేత్ ॥ తత్త్రైర- తామసం వస్త్రమేకంచ రాజసం వసనద్వ
 యమ్ । కాపీన సహితం యత్త త్సాత్వికం మునిభిః స్మృతమ్ ॥ అం
 తర్వానస్తు కాపీన ముపవీతం పవిత్రకమ్ । శిఖాచిద్రోద్ధ్వపుండ్రంచ
 శుద్ధం వై దికలక్షణమ్ ॥ సకాపీనం ధాతవస్త్రీవ్యయంచ కటిబంధనమ్ ।
 వ్యతిస్యాతం విధృతైస్య కర్మ కురీవిత వైష్ణవః ॥ తిథిర్వా పంచభి
 శ్వాఽపి కార్వాపై రెవ తంతుభిః । కటిసూత్రం వ్యతిస్యాతం ధావ
 యై ద్వైష్ణవైస్త్రాతనుః ॥ త్రిసూత్రం త్రిగుణీకృత్య పంచభి స్సప్తభి
 స్తుచా । కటిసూత్రం వ్యతిస్యాతం ధారయేన్నాస్యధాకృతమ్ ॥
 అన్యథా కృతం వ్యతిస్యాతం సధారయేదిత్యర్థః । వ్యాసః- స్నానం
 కృత్వాఽఽర్ద్రీవస్త్రీంతు ఉద్ధృత్ ముద్ధారయే ద్విజః । స్నానవ
 స్త్రీ మధస్తాచ్చ త్పునస్నానైన శుద్ధ్యతి ॥ వసిష్ఠః- సోత్తరీయం
 సకాపీనం ధాతవస్త్రీంతు ధారయేత్ ॥ శాండిల్యః- అంతరాచ్ఛా
 ద్య కాపీనం వాసనీ పరిధాయచ ॥ హరీతః- ధాతవస్త్రీం సోత్తరీ
 యం కాపీనంచ ధరే త్సితమ్ ॥ మాత్స్యే- ఏవం స్నాత్వా తతః
 పశ్చా దాచమ్యతు విధానతః । ఉత్తాయ వాసనీశుక్ల శుద్ధతు పరి
 ధావయేత్ ॥ వ్యాఘ్రః- తతో వస్త్రీవ్యయం శుద్ధం గృహీత్వా
 ద్విరుప స్పృశేత్ ॥ శాండిల్యః- చతుర్విమజ్జ్య విధివ దాచమ్యా
 దాయ వాసనః । ఖండద్వయం శిరోక్షం చ ప్రత్యేకం పరిమాజయే
 త్ ॥ అంతరాచ్ఛాద్య కాపీనం వాసనీ పరిధావయేత్ । ఉత్తరీయం
 సదా దధ్యా తద్వివా నాచరత్క్రియాః ॥ భరద్వాజః- మూర్జయే
 ద్వస్త్రీశేషేణ నూత్తరీయేణవైశిరః । స్నాతో నాంగాని శుభ్రా
 జ్యాత్ స్నానశాల్యా నపాణినా ॥ నచ నిర్ధరుయా క్షిశా నతి
 ఘ్నః పరిమాజయేత్ । మూర్జయే ద్వస్త్రీఖండవ నాన్యథా మూర్జ

యత్క్వచిత్ || యదిప్రచూదా స్మృత్యైత నరకంన వ్రజత్యధః || చం
 ద్రికాయామ్- నౌత్తరీను మధః కుర్యా న్నోపర్యాధస్థ మంబరమ్ |
 నాంతర్యాసో వినాజాతు నివసే ద్వసనం బుధః || నచానులింపే ద
 స్నాత్వా స్నాత్వా వాసో ననిధునైత్ | ఆర్ద్రో ఏవతు వాసాంసి స్నా
 త్వా సేవేత మానవః || ఉత్తరీయ మధోపస్త్రీర్థం నకుర్యా దధో
 వస్త్రీమపి సజాతూత్తరీయార్థం కుర్యాదిత్యర్థః. జాబాలిః- స్నా
 త్వా నిరస్య వస్త్రీతు జంఘై శోధ్యే స్మృదంభసా | అపవిత్రీకృతే
 తైతు కాపీససానవారిశా ||

యోగయాజ్ఞవల్క్యః- స్నాత్యైవం వాససీధౌతే అచ్ఛిన్నే
 పరిధాపయేత్ | ప్రత్యుశ్శౌరూ మృదా ఒద్భిశ్చ హస్తా ప్రత్యుశయే
 త్తతః || అచ్ఛిన్నే ఇతి శక్తవిషయమ్. ప్రకృష్టంచ శక్తవిషయం.
 “నజీణా మలవద్వాసా భవేచ్ఛ విభవే సతీ” త్యాది స్మృతేః.

భృగుః- బ్రాహ్మణస్య సితం వస్త్రం నృపతే రక్త ముల్మ
 ణమ్ | వీతం వైశ్యస్య శూద్రస్య నీలం మలవ దిష్యతే || ప్రజా
 పతిః- ఔమం వాసః పృశంసంతి తర్పణే సదశం తథా | కాషాయం
 ధాతురక్తంవా నోల్బణం తత్ర కహిణచిత్ || జాతుకణః- కాషా
 యం కృష్ణవస్త్రంవా మలినం కేశదూషితమ్ | ఛిన్నాగ్రం చోపవ
 స్త్రించ కుఞ్చితం ధర్మతో విదుః ||

దేవలః- స్వయంధౌతేన కర్తవ్యా క్రియా ధర్మాన్ విపశ్చి
 తా | నతు నెజకధౌతేన సహతేన న కుత్రచిత్ || సహతేనేతి
 సమస్తపదమ్ || భృగుః- అధౌతంకారుధాతంచ కర్మకాలేనర్ణయే
 త్ | దివాకీర్తి కృతం (చండానిర్మితం) వాసస్సర్వదా పరివర్ణయేత్ |
 అహతస్య లక్షణమూహా పులస్త్యః- ఈషధౌతం నవం శ్వేతం సద
 శం య స్నధారితమ్ | అహతంత ద్విజయా త్సర్వకర్మసు పావనమ్ ||
 సత్యతపాః- అహతం యంత్రనిర్మక్త ముక్తం వాసస్సవ్యయంభువా |

శస్త్రంత స్మాంగళికృషు తానత్కాలం న సర్వదా ॥ మాధవీయ
పరాశరః- హేమామదేవాచనాద్యాను క్రియాను పతనే తథా ।
నైక వస్త్రీః ప్రవరైత ద్విజ శ్చాచమనోచే ॥ భోధాయనః- కిర్త్య
ముత్తరం వాసః పంచస్యేతేషు కర్మణు : వాన్యామోత్సర్గదానేషు
శ్చాచమనయో స్తథా ॥

అకచ్చః పుచ్చకచ్ఛోవా ద్వికచ్చః కటివెష్టితః । యావ
దాస్తే ద్విజ స్తావ చూచద్రవీవ న సంశయః ॥ భృగుః- వికచ్ఛో
ఽనుత్తరీయశ్చ నగ్నశ్చానస్త్రీ ఏవచ । శ్రోతం స్నాత్యం తథా
కర్మ ననగ్నశ్చింతయేదప ॥ నగ్నలక్షణ మాహ నవవ- నగ్నో మలి
ననస్త్రీస్సన్య న్నగ్నశ్చార్ద్రీపటః స్మృతః । నగ్నస్తు దధవస్త్రీస్సన్య
న్నగ్నసూన్యతపట స్తథా ॥ అకచ్చః పుచ్చకచ్ఛోవా (పా॥ తిర్యక్-
చ్ఛోర్ధ్వకచ్చకః) ద్వికచ్చఃకటివేష్టితః । కాపీనం కేవలంచైవ (పా॥
కటియాత్రే) బద్ధకచ్ఛో) నగ్నః పంచవిధః స్మృతః ॥ చంద్రికాయా
మ్- హేమదేవాచనాద్యాను క్రియాను పతనేతథా । నైకవస్త్రీః
ప్రవరైత ద్విజ ఆచమన జపే ॥ గోభిలః- ఏకవస్త్రీ సభుషిత నకు
ర్యా దైవతార్చనమ్ । నచార్చయే ద్విజా నగ్నో కుర్యా దేవవిధో
నరః ॥ ఏకవస్త్రీలక్షణమ్; గోభిలః-నవ్యా దంసాద్భిష్టపటం కటిదేశ
భృతామృరమ్ । ఏకవస్త్రీంతు తం విద్యాద్దైవ పితృప్రచ వర్జయేత్ ॥
ముక్తకచ్ఛో యదా కుర్యా త్కర్మ కార్యం క్వచిన్నరః । పృథా
భవతి తత్సర్వం గుహ్యస్థాన ప్రదర్శనాత్ ॥

వసిష్ఠః- అభావే ధౌతవస్త్రీస్య శాణక్షౌమావికానిచ । కు
తపం యోగపట్టంచ వివాసాస్తు నవై భవేత్ ॥ కుతపో నెపాశకం
బళః, ధౌతయేదితిశేషః. ఉశనః- స్నాత్వా ఽనుపహతం సూ
క్ష్మ పరిదధ్యా ద్యథావిధి । అభావే పూర్వవస్త్రీంవా సంసౌ

క్ష్య ప్రణవేన తు ॥ స్మృతిరత్నావళ్యామ్- సప్తనాతాహతం
వస్త్రం శుష్కవత్ప్రసాదితమ్ । ఆర్ద్రంవాఽపి ద్విజాతీనా మాద్య
తం గౌతమాదిభిః ॥

యాజ్ఞవల్క్యః- జప్యే హోమామే తథాదానై దైవే పితౄణా
మ కర్మణి । బద్ధీయా న్నానురీం కత్యాం శేషకాలే యథేచ్ఛ
యా ॥ తల్లక్షణమ్- పరిధానా దృహిః కత్య నిబద్ధా హ్యనురీ
భవేత్ । ధర్మై కర్మణి విస్వస్థి ర్వజానీయా ప్రయత్నతః ॥

స్కంధ కవాట పామాణే ఆర్ద్రవస్త్రం స నిక్షిపేత్ । నిక్షి
పేద్యది మూఢాత్మా స స్నానఫలభా గృహేత్ ॥ స్మృతిరత్న-
నిషిఠితం ఛాతవస్త్రం యదాస్కంధ వినిక్షిపేత్ । తదాసురం భవే
త్కర్మ పునస్సానం విశోధనమ్ ॥

అథ మృద్భి రద్భిః పాణీప్రక్షాళ్య స్నానశాటీం త్రిభి ర్మృ
ద్భి స్సంశోధ్య తాం పామాణాదా షోడశ ప్రహరై రధికైర్వా సం
స్కృత్య చతుర్ధశి కృత్య నివీతీ దక్షిణాస్య తీరస్థః “యేకేచాస్మ
క్కులె జాతా అపుత్రా గోత్రజా మృతాః । తె గృహ్లాంతు మయా
దత్తం వస్త్రనిషీడనోరక” మితి తీరె స్థల నిషీడ్య వామప్రశో
ష్టే నిక్షిప్య ద్విరాచామేత్. రత్నాకరే- ధాతం చతుర్ధశీకృత్య
వీడయిత్వా జలాచ్ఛహిః । వామప్రశోష్టే నిక్షిప్య ద్విరాచమ్య విశు
ద్ధ్యతి ॥ ప్రాత స్సంధ్యా ముహూర్త వస్త్ర సంశోధ పూర్వకమ్ ।
ఉపాస్య మధ్యమాం సంధ్యాం వస్త్ర నిషీడనం పరమ్ ॥ భుద్వా
జః- ప్రాతః స్నాతు మశక్తశ్చై త్కాపిలం స్నాన మాచరేత్ ।
నాభేరధః ప్రవిశ్యాపున కటిం ప్రక్షాళ్య మృజ్జలైః ॥ ఆర్ద్రై కర్మ
శేనాంగ మాజానం కాపిలం స్మృతమ్ । తత్రాప్యసామర్థ్యయ
తో మంత్రై స్సాన్నియాత్తు పావనైః ॥

రత్నాకరే- స్నాన్యతో పరుణ శ్శోభాం జహ్వతోఽగ్ని

శ్లో. ౧౦ మౌనః । భుంజతో నృత్య రాయుష్యం తస్మా న్మౌనం
ప్రసన్నతమ్ ॥

వాసుదేవ- ఇది సన్నాత్యాదు విధినా మౌనసం సన్నాస మాచ
రేత్ ॥ ఖస్థి- భుంజకాక్షం మంత్రమూర్తిం హరి సృరేత్ ।
అనంతాదిత్య సంకాశం వాసుదేవం చతుర్భుజమ్ ॥ శంఖచక్రగదా
పద్మధారిణం వనమాలినమ్ । శ్యామలం శాంతవృక్షయం ప్రసన్నవద
నం శుభమ్ ॥ దివ్యచందనలిప్తాంగం చారుహాసం శుభేక్షణమ్ । వశ
మూలాపరివృతం నారదాదిభి రర్చితమ్ ॥ కిరీటహారిణం దేవం సువ
ణ-మకుటోద్వలమ్ । నువణకాంకణై ర్దీప్తం కింకిణీభి ర్విరాజితమ్ ॥
గరుత్మతా వినతయా స్తూయమాన మహర్నిశమ్ । అనేకరత్న సం
భృన్నస్ఫురన్మకరకుండలమ్ ॥ ధ్వజవజ్రాంకుశై ల-క్ష్యపాదపద్మం
సునిర్మలమ్ । తత్పాదోదకాం గంగాం నివతంతీం న్వమూర్ధని ॥
చింతయెద్భ్రహ్మరంధ్రేణ ప్రవిశంతీం న్వకాం తనుమ్ । తయా సం
క్షౌళయై దైహం బాహ్య మాధ్యంతరం మలమ్ ॥ తత్క్షణాద్విరజో
మర్త్యోజాయతే స్ఫటికోపమః ॥ ఇమం మానసికం సన్నాసం ప్రోక్తం
హరిహరాదిభిః । ఇదం సన్నాసవరం మంత్రా త్సహస్రా దధికం స్మృ
తమ్ ॥ సార్థత్రికోటి తీర్థేషు సన్నానా త్కోటి గుణాధికమ్ । రజస్త
మోమోహజాతాః జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్తిజాః ॥ వాఙ్మనః కర్మ
జాః దోషా న్నవైతా న్నవభి ర్దహేత్ । యో నిత్య మాచరే
త్తంతతు సవైనారాయణః స్మృతః ॥ జ్ఞానాదై వ్యాపజలై రాగ
ద్వేష మలాపహే । యః సన్నాతి మానసే త్థే ఏయాతి పరమంప
దమ్ ॥ ఇతి. అత్రవంగీశ్వరః- సన్నాసతర్పణే సన్నాసవస్త్ర నిష్పీడనేచ
ప్రసన్నం ప్రతివిశేషమాహ ॥ తప్యథా- సన్నాసతర్పణ మార్గస్య పుం
ద్రానంతరం కార్యమ్. “ధృతోర్ధ్వపుండ్రో” ఇతి- పితౄణాం సం
తర్ప్యమంత్రత” ఇతి తదవిరుద్ధమ్- “శుచివస్త్రధర సన్నాతః పరిధా

యాస్తురం శుచి । తేహమెహ తీర్థేన కుర్యా దుపకతర్పణ" మితి
 శ్రీవిష్ణుపురాణవచనే. "అంభస్థనీవ తర్పయే" దిత్వాది వచనానా మ
 వైష్ణవ విషయత్వాత్. "యోగో దానం తపో హోమ స్వాధ్యా
 యః పితృతర్పణమ్" । భస్మీభవతి తత్సర్వ మూర్ధ్వపుండ్రం వినా
 కృత" మితి మన్వాదిభి శ్రీపాంచరాత్రేచ బహుశా ప్రతిపాది
 త్వా త్వమైకాన్తి నా నకించి త్కర్మాపి ఉర్ధ్వపుండ్రంవినా కార్య
 మితి. తథా వస్త్రనిష్పీడనమపి ప్రపన్నేన సంధ్యావందనానంతర
 మాధారశక్త్యాది తర్పణపూర్వకం భగవదాత్మక దేవపి-పితృతర్పణా
 కృత్వా కార్యమ్. తత "ఆధారశక్త్యాదీ తర్పయిత్వా స్వనామ
 భిః । నమోంతైః ప్రణమౌషెతై ర్నిష్పీడ్య స్నానశాటికా" మితి. తథై
 వ శ్రీభాష్యకారైరపి నిత్యేప్రతిపాదితమ్- "అథ పరమైకాంతినా"
 మిత్యారభ్య "అష్టోత్తరశతం మూలమత్ర మావృత్య పరిక్రిమ్య
 నమస్కృత్యై" త్యంతేన స్నానాది సంధ్యానందన ముక్త్యా, "అథ
 ఆసారశక్త్యాది పృథివ్యంతం తర్పయిత్వా శ్రీవైకుంఠాది పాషా
 దాం స్తర్పయిత్వా దేవానృషీక పితౄనృగవదాత్మకాన్ ధ్యాత్వా
 సంశర్మ్య శుచౌదేశే వస్త్రం సంపీడ్య ఆచమ్యాహుహిత తీర్థగణా
 నాత్మని సమాహృత్యై" తి. ఏతదవ్యవిరుద్ధమేవ; "నిరాశాః పితరో
 యాంతి స్నానవస్త్రే నిషీడితే । తస్మా న్నపీడయే ద్వస్త్రే మకృత్వా
 పితృతర్పణ" మితి స్మరణార్హం. యత్త్విదంవచనం "ప్రాతర్సంధ్యా
 ముపాసీత వస్త్రసంశోధ పూర్వకమ్ । ఉపాస్య మధ్యమాం సంధ్యాం
 వస్త్రనిష్పీడనం పు" మితి త దప్రపన్నవిషయమ్. తస్య సంధ్యా
 వందనానం సంతర మాధారశక్త్యాదిపూర్వక దేవపి-పితృతర్పణా
 భావ్యాత్. ప్రపన్నస్యతు తస్యావశ్యక ర్తవ్యత్వా దప్రపన్నేనాపి సం
 క్రాంత్యాదివై మిత్తిక నిత్యాదితర్పణ ప్రాప్తౌ సంధ్యావందనానంతరం
 పితృతర్పణం కృత్వేన వస్త్రనిష్పీడనం కార్యమితి వైదికసార్వభౌమై

స్పృశీవిగోచనే సమ్యక్స్మృతిపాదితమ్. ఏనమేన తదుభయమపి ప్రపన్నేన కార్యమితి శ్రీసంచరాత్రరక్షాయాం వేదాంతాచార్యైః సమ్యక్స్మృతిపాదితమ్. తస్మాదేతదుభయం ప్రపన్నైకవిషయమితి నచోద్యానకాశః.

అథోర్ధ్వపుండ్రవిధిః.

ఇదం శ్రుతిస్మృతికేతసిద్ధమ్. అత్రతానన్మహిమాపరివదిత్యథోర్ధ్వపుండ్రః పరమీశితారం నారాయణం సాంఖ్యయోగాభిగమ్యమ్ । జ్ఞాత్వా విముచ్యత సరస్వతీ సుసారపాశైః రిహచేతి విష్ణుమ్ ॥ కథశాఖాయామ్- ధృతోర్ధ్వపుండ్రః కృతచక్రధారీ విష్ణుం పరం ధ్యాయతి యోమహాత్మా । స్వరేణ మంత్రేణ హృదిస్థితేః పరాత్పరం యన్మహతోమహంతమ్ ॥ అధర్వణే- హరః పాదాకృతి మాత్మనో హితాయ మధ్యేచ్ఛిద్ర మూర్ధ్వపుండ్రం యోధారయతి సపరస్వప్రియోభవతి సపూజ్యభాగభవతి స విష్ణుం భజతి । నాపాదికేశపర్యంత మూర్ధ్వపుండ్రం ధారయేత్ । తస్మాద్ద్విరెఖం భవతి తందేవకీపుత్ర సుమాశ్రితః ॥ బ్రహ్మాండ- గృహస్థో బ్రహ్మచారీచ వాసప్రస్థస్తథా యతిః । అవశ్యం ధారయేత్పూజ్య మూర్ధ్వపుండ్రం సుశోభనమ్ ॥ బ్రహ్మాండ పంచమృత్తికాం భగవానాహ- పర్యతాగ్రీ నదీతీర మమక్షేత్రే విశేషతః । సింధుతీరచ వల్మీకే తులసీ మూలసంక్రీతే ॥ మృదపతాస్తు సంగ్రాహ్య వజ్రాకాశ్చాప్యత్ర మృత్తికాః ॥ పంచస్వపి మమక్షేత్రే ఇత్యన్వయః. అంగుష్ఠః పుష్టిగః పోక్తో మధ్యమా ౭౭యుష్కరీ భవేత్ । అనామికా ౭న్నదా నిత్యం ముక్తిదాచ పరీక్షిణీ ॥ ఏతైరంగుళిభైస్తే కారయేన్ననఖంస్పృశేత్ ॥ హారితః- త్రిపుండ్రం బ్రాహ్మణో విద్వాన్ లీలయా౭పి సధారయేత్ । త్రిపుండ్రధారణా ద్విప్రః పతత్యైవ న సంశయః ॥ శ్రీపరాశర ధర్మశాస్త్రే

ఉత్తరఖండే చతుర్థాధ్యాయే- కపాలకేశ భస్మాస్థి శుక్తిపాపాణా
 ధారిణమ్ । త్రిపురసారిణం విప్రం చండాలనివ సంతృజేత్ ॥
 పాద్యే ఉత్తరఖండే ఏకత్రింశాధ్యాయే- లలాటే కేశవం ధ్యాయే
 న్నారాయణ మఖోరరే । నక్షత్రస్థల మాధవంతు గోవిందం కంఠకూ
 బరే ॥ విష్ణుంచ దక్షిణే కుక్షౌ బాహుకే మధుసూదనమ్ । త్రివి
 క్రియం స్కంధదేశే వామగం వామసార్వభౌకే ॥ శీర్ష్యం బాహు
 మధ్యేషు హృషీకేశంతు తమ్భజే । పృష్ఠేతు పద్మనాభంచ త్రికే
 దామోదరం న్యసేత్ ॥ తత్స్పృశ్యాశనతోయేన వాసుదేవంచ
 మూర్ధని । లలాటే భుజయుగ్మేతు పృష్ఠయోః కంఠకూబ
 రే ॥ ధారయే దూర్ధ్వపుండ్రాణిచ తురంగుళ మాయతమ్ । కుక్షౌ
 తత్స్పృశ్యయోః ప్రోక్త మాయతంతు దశాంగుళమ్ ॥ బాహ్వో
 ర్యక్షుస్థల పుండ్ర మష్టాంగుళ ముదాహృతమ్ । ఏవం ద్వాదశపుం
 ద్రాణి బ్రాహ్మణ స్మతతం ధరేత్ ॥ తత్తత్సుండ్రేతు తన్మాత్రేణ
 ధ్యాత్వా మంత్రేణ ధారయేత్ । అంతరాశేషు సర్వేషు హరిద్రాం
 ధారయే చ్ఛ్రియమ్ ॥ చత్వారి భాభుకాం ప్రోక్తం పుండ్రాశ్వా
 తు విశాం స్మృతమ్ । ఏక పుండ్రంతు నారీణాం శూద్రాణాంచ
 విధీయతే ॥ లలాటే హృది బాహ్వాశ్చ చతుః పుండ్రాణి ధార
 యేత్ । లలాటే హృదయే ద్వైతు ఫాల త్వైకం విధీయతే ॥
 ఊర్ధ్వపుండ్రం లలాటేతు సర్వేషాం ప్రథమం స్మృతమ్ । లలాటా
 ది క్రమేణైవ ధారణంతు విధీయతే ॥ మూర్తయో వాసుదేవా
 ద్యా శ్చతుః పుండ్రేషు ధారయేత్ । ద్వాచ గోవింద కృష్ణేతు ఏకం
 నారాయణం ధరేత్ ॥ ఏవం పుండ్రవిధిః ప్రోక్త సర్వేషాం గిరిజె
 మయా । అశ్వత్థపత్రసంకాశం వేణుపత్రాకృతిం తథా ॥ పద్మకు
 ట్కల సంకాశం మోహనం త్రితయం స్మృతమ్ । మహాభాగత
 శుద్ధః పుండ్రం హరిపదాకృతి ॥ దండకాయంతు నా దేవి ధారయే

మూర్ధ్వపుండ్రకమ్ || సచ్చక్రితరత్నాయామ్-స్వస్యంగులం త్రస్యంగులం
 వాఽసి సాంతరాశం ప్రకల్పయేత్ | పాశ్వోకవాంగులి మాత్రోతు
 ఊర్ధ్వపుండ్రస్య లక్షణమ్ || భరద్వాజ సంహితాయామ్- ఊర్ధ్వ
 పుండ్రాంతరాశస్థాన్ చక్రానీక ధారయేత్సదా | బహిష్కృతా
 హ్యతిహృదాః పాపా త్పచ్యవయంతి తే || ప్రాత ర్మధ్యంధినే
 సాయ మూర్ధ్వపుండ్రంతం కేశవః | అకృతైర్వాఽపి సుకృతైః పైస్తైః
 శ్రీరాతి క్కుభిః || ప్రభాతే దిన్యలోకస్థం మధ్యాహ్నచార్య-విధ్య
 గమ్ | తోషయత్యుర్ధ్వపుండ్రేణ సాయం సావత్త్రగతం హరిమ్ ||
 సచ్చక్రిత రత్నాయామ్- ఊర్ధ్వపుండ్రేషు సర్వైషు హరిద్రాం ధార
 యేచ్ఛుభామ్ | అభిషిక్తం తు యచ్ఛాణం నిష్కబింబేతు యో
 సరః || హరిద్రం ధారయే ద్గన్తు సోఽశ్వమేన ఫలం లభేత్ ||
 సంగ్రహ- ఊర్ధ్వపుండ్రాంతరాశే హరిద్రాం యో న ధార
 యేత్ | సవైష్టవ్రా లలాచేతు శ్రియంచూచ న్యపోహతి || హరి
 తః- కీర్ణశ్రీః కమలా పద్మా పద్మినీ కమలాలయా | రమాన్యపా
 కపీ ధర్యా వృద్ధి ర్యజ్ఞా తథేందరా || శక్తయః కేశవాదీనాం సం
 ప్రోక్తాః పరమేపదే | బ్రహ్మరాతే- కీర్దేవీ ప్రథమంనామ ద్వితీయ
 మమృతోద్భవా | తృతీయం కమలాప్రోక్తా చతుర్థం శాంతశోభినీ ||
 పంచమం విష్ణుపత్నీచ షష్ఠంతు వైష్ణవీతథా | సప్తమంతు వరాహో
 హా అష్టమం హరిచల్లభా || నవమం శాన్తి-ణీ ప్రోక్తం దశమం
 దేవదేవతీ | ఏకాదశం మహాలక్ష్మీః ద్వాదశం సురసుందరీ ||
 తత్రైవ- న నువనాకదిభిః కార్యం దారుభి ర్మృద్భిరెవవా | నాళి
 కెరఫలైస్తైవ చషకం పుండ్రధారణే || నాళికేరార్థభాగేన కమలా
 కృతిగా బుధః | ద్వివైష్టవైవ కురీవైవ పాత్రం వైపుండ్రధారణే ||
 ఆదాయ వైష్ణవం దారు కృత్వా కూర్మాకృతిం సరః | దిగ్గజా నథ
 శేషంచ తస్యోపరి యథాక్రమమ్ || శత్రుపాత్రంప విన్యస్య ఊర్ధ్వ

పుండ్రాణి ధారయేత్ | కృత్వా కరండు బిల్వస్య ఫలం పక్వమనౌ
హరన్ || హరిద్రం పూరయే చూర్ణం లక్ష్మీరూప మనుస్తనుమ్ |
శబా న్యత్ర బిల్వస్య యచూర్ణం పూరయే చ్చియః || అవైష్ణవ
స్సోష్ణయ స్తం కుప్యతి హరిప్రియా ||

ఊర్ధ్వపుండ్రమ్ముగ్ధమ్ = మంత్రస్య ఆదివరాహోఽముషిః
అనుష్టుప్పందః శ్రీభూమి దైవతా | అకారోబీజం యకారశ్శక్తిః
ఊర్ధ్వపుండ్రమ్ముగ్ధమ్ = వినియోగః ||

ఊర్ధ్వపుండ్ర మిశ్రప్రాణ ప్రతిష్ఠా మంత్రస్య ప్రజాపతి ఋ
షిః గాయత్రీధందః శ్రీసృసింహో దేవతా | ఓంబీజం ఉకార
శ్శక్తిః ఊర్ధ్వపుండ్ర మిశ్ర ప్రాణప్రతిష్ఠాధే వినియోగః ||

ఊర్ధ్వపుంశ్చ ధారణ మంత్రస్య దూర్వాస భాగరి గౌరమంజి
గౌకుల రూపసన్య గార్ధ్వ సోవకషణ త్వా కుఢిని శాలిహాత్రమున
యో ఋషయః గాయత్రిష్టిగచుష్టుప్ జగతీపజ్జీవ్యాహృతయః
శక్వక్రీ బృహద్రథంతరం విరాట్ జగతీ విష్ణురవజ్జ్యాయశ్చందాగ్ంసి
కేశవాది వాసుదేవాంతా ప్రయోదశ మూర్తయో దేవతాః.
ఓంబీజం మంశక్తిః ఊర్ధ్వపుండ్రధారణే వినియోగః. న్యాయః- ఓం
వృద్ధోల్కాయ స్వాహా ఓం మహోల్కాయ స్వాహా ఓం నీరో
ల్కాయ స్వాహా ఓం దశోల్కాయ స్వాహా ఓం శతోల్కాయ
స్వాహా ఓం సహస్రోల్కాయ స్వాహా || అథ ధ్యానమ్- అర్కా
ఘాటం కిరీటాన్వితమకరలసత్కుండలం దీప్తరాజ తేయూరం కౌ
స్తుభాభాశబళరుచిహరం దివ్యపీతాంబరంచ | నానారత్నాంశుభి
న్నాభరణశతయుతం శ్రీధరాశ్చిప్తపార్శ్వం వందే దోశ్యంభుచక్రాం
బుజవరశుగదం విశ్వచంద్రం ముకుందమ్ ||

అథ ప్రయోగః- అస్త్ర మంత్రేణ వామహస్తం సంశోధ్య
ప్రణవేన జలం నిధాయ “ఊర్ధ్వతాసి వరాహేణ కృష్ణేన శతబాహు

నా" ఇతి మృద మాదాయ- "గంధద్వారాం దురాధమా-నిత్య
పుష్టా కరీషిఃకీమ్ । ఈశ్వరీగ్ం సర్వ భూతానాం తామహోపహ్వా
యేగ్రియమ్" ఇతి సేచయిత్వా అస్త్రీమంత్రేణ దశదిక్షు రక్షాం
కృత్వా ప్రణవమూలాభ్యా మభిమంత్ర్యై సృసింహబీజం విలిఖ్య ॥
ఓం భగవాన్ పవిత్ర మితి జలం నిక్షిప్య తజఃన్యా మృదం జలం
వైకీకృత్య భగవత్పాదద్వయం స్మరన్ విష్ణోర్నక మితి మంత్రేణ
ప్రంచోపనిషదైః మూలం ద్వానశాక్షరేణ సప్తవైష్ణవ మంత్రై
శ్చాభి మంత్ర్యై ॥

సప్త వైష్ణవమంత్రాః- తదస్య ప్రియం । ప్రతద్విష్ణుః । హో
మాత్రయా । విదక్రమే । త్రిదేవః । అతోదేహ । ఇరం విష్ణుః ॥

అథ ప్రణవేన తజఃన్యా మృద మాదాయ మూర్ధ్నిక
విర్యసేత్ ; ఓం కేశవాయనమ ఇత్యాదిభిః ద్వాదశోర్ధ్వకపుండ్రా-
ధృత్వా శైవం ద్వాదశాక్షరేణ మూర్ధ్నికవిర్యసేత్. అథ ఓం
కేశవాయనమ ఇత్యాదిభి ష్టఙగన్యాసం కరన్యాసంచ కుర్యాత్ ॥
చతుశ్చక్రం నమస్యాయ కేశవం కనకప్రభమ్ । నారాయణం ఘన
శ్యామం చతుశ్శంఖం నమామ్యహమ్ ॥ మాధనం మణిధంగాధం
చిత్రయామి చతుర్దశమ్ । చంద్రభాసం చతుశ్శాఙ్గం గోవింద మభి
సంశ్రియే ॥ విష్ణుం చతుహకలం వందే పద్మకింజల్కసన్నిభమ్ ।
చతుర్ముసల మబ్జాభం సంశ్రయే మధుసూదనమ్ ॥ అగ్నివణం
చతుఃఖండం భావయామి త్రివిక్రమమ్ । వామనం బాలసూర్యాభం
చతుర్వజ్రం విభావయే ॥ శ్రీధరం పుండరీకాభం చతుఃపట్టన మా
శ్రియే । చతుర్ముద్గర మభ్యేది హృషీకేశం తటిశ్శ్రీభమ్ ॥ పంచా
యుగం పద్మనాభం ప్రణమామ్యర్కరోచిషమ్ । దామోదరం చతుః
పాశ మింద్రోపనిధంధజే ॥ వాసుదేవ ముపాసేహం పూణేంద్ర్య

యుతసన్నిభమ్ ॥ ఇతి ధ్యాత్వా; ఓం కేశనాయనమ ఇత్యాదిభి
రంజలిం కుర్యాత్.

నారదీయే- కంఠేతు ధారయేద్యస్త తులసీం సతతం నరః ।
తత్కాష్ఠంవా ౭పి రాజేంద్ర తస్య నాస్త్యవసాతకమ్ ॥ పురాణే-
శాంతయే పుష్పయే ముక్త్యై తులసీకాష్ఠజో మునిః । సర్వసిద్ధిప్రదః
పాద్యోమణి ధార్యః శ్రీయై బుధైః ॥ తులసీకాష్ఠమాలాంవై
పద్మాక్షమణిమాలికామ్ । కంఠాదినాభిపర్యంతం ధారయే దైన్దిత్యై
వోత్తమః ॥ అష్టోత్తరశతం మాలాం మానస స్కంధలంబితామ్ ।
తులసీపద్మమణిభి ధారయే దుపవీతవత్ ॥ విష్ణుమందిరై- ధారయంతి
పవిత్రాః శివభక్తాః శ్రీధర్మా ౭న్వితాః । తేహి నిర్ఘాత పాపా
నో మోదంతే దివి దేవవత్ ॥

అథ సంధ్యోపాసనవిధిః.

పితృశుభాః- అనాగతాంతు యే పూర్వా మనతీతాంతు
పశ్చిమామ్ । సంధ్యాంనోపాసతే విపాః కథంతే బ్రాహ్మణాః స్మృ
తాః ॥ యోగయాగవల్క్యః- బ్రాహ్మణోపాస్యతే సంధ్యా విష్ణునా
శంకరేణచ । తస్మా దుపాసయే ద్వేని శ్రీయస్కామో ద్విజోత్త
మః ॥ పితృశుభాః- నక్షత్రీశ్వరిరారభ్య సూర్యస్యాదయ దశక
నాత్ । ప్రాతస్సంధ్యేతి తాంప్రాహుః శుక్రతయో మునిసత్తమాః ॥
సంగ్రహే- ఉదయా త్పాక్షసి సంధ్యా ఘటికాత్రీయ మిష్యతే ।
సాయంసంధ్యా త్రిఘటికా అస్తాదుపరి భాస్వతః ॥ రహస్యామ్నా
య బ్రాహ్మణే- “ఆసూర్యోదయా త్యుర్వోత్తరాశాభిముఖ స్త్యవ
రోత్తరాశాభిముఖ ఆ నక్షత్రోదయా” దితి వ్యవస్థా మాహ. దక్షః-
రాత్రివ్యంతయామనాడీద్యై సంధ్యాయాఃకాల ఉచ్యతే । దర్శనా
ద్యవిరేఖాయాస్తదంతా మునిభిః స్మృతః ॥ తదేవం ప్రాగృజయా

ద్వఱికాద్యయాత్మక సంధ్యాకాల ఇతి శ్రుతిస్మృతి శతసిద్ధత్వాత్
 “తమమానా ఏతే బ్రహ్మవాదినః పూర్వాభిముఖా సంధ్యాయాం
 గాయత్రియా ఓంమంత్రితా ఆప ఊర్ధ్వం విక్షిపంతి” తి విశిష్టవి
 ధివరే శ్రుతివాక్యే సంధ్యాయామేవాఘ్నాదానాది శ్రుతేః “ఊ
 ర్ధ్వం త్రిసంస్యయోః క్షిపేత్” ఇతి స్మృతేశ్చ ఉదయాత్పాగేవా
 ఘ్నం దేయ మితిసిద్ధమ్. ఏవంచ సతి “ఉద్యంత మస్తాయంత
 మ్నాదిత్య మభిధ్యాయక కర్వక బ్రాహ్మణోవిద్వాం త్నకలం భ
 ద్గ్రీమశ్చుతే || అధోవతిష్ఠే దాదిత్య ముదయంతం దివాకర” మి
 త్యాది శ్రుతిస్మృతిధ్వఱిః ఉచ్యంతే. ఏవం చాభ్యుదయః ఉదయా
 రంతు గౌణమితి వివేకః. ఏవం ఆత్మనా కర్వకుమన్తానేఽపి రా
 వ్త్రక్షిభజలాలాభాశక్తయో హ్యత్రాప్త ప్రసథావైఽపి సర్వదా
 తననుష్ఠానే సంధ్యాతి క్రిమదోషా దుర్వాస ఇత్యుచ్యతే. అత్రశ్రుతిః-
 బ్రహ్మవాదినోవదంతి || తస్మాద్బ్రాహ్మణోఽహారాత్ర సంయోగ
 సంధ్యా ముపాస్తే కస్మాత్సాత్ర స్తిష్ఠ నాప్రిహ్మణ సాయమాసీన
 సంధ్యాముపాస్తే | కాసంధ్యా కశ్చసంధ్యాకాలః కించ సంధ్యా
 యాసంధ్యాత్వం దేవాశ్చాసురాశ్చా స్పర్ధంత తేఽసురా ఆదిత్యమ
 భద్రితక ఆదిత్యోఽభిభేత్తస్య హృదయం కూర్మరూపేనాతిష్ఠత్ | స
 ప్రజాపతి ముపాధావత్ | తస్య ప్రజాపతి రతిభ్యేషజ మవశ్యత్ |
 ఋతంచ సత్యంచ బ్రహ్మచోంకారంచ త్రిపదాం గాయత్రిం బ్రాహ్మ
 ణముఖ ముపశ్య త్తస్మాద్బ్రాహ్మణోఽహారాత్ర సంయోగ సం
 ధ్యాముపాస్తే సజ్యోతిశ్యోతిషో దర్శనా తోస్య సంధ్యాకాలః |
 సాసంధ్యా తత్సంధ్యాయా సంధ్యాత్వం యత్సాయ ముపాసీన స్సం
 ధ్యాముపాస్తే తయా వీరస్థానంజయతి యత్సాత్ర స్తిష్ఠక సతయా
 స్పర్ధం లోకం జయతి | అథ యదహః ప్రయుక్తే తాపపుషోఽక్షి.
 భూత్వా అనురానపఘ్నుంతి” తి. ఇతి సంధ్యాశబ్దార్థనిర్ణయః.

అథ పాదాపాస్తా ప్రత్యాశ్య ద్విరాచమ్య సంకల్ప్య. అత్ర సంగ్రహే - ఏమ ధృతోర్ధ్వపుండ్ర స్స సంధ్యామందన మాచరేత్ | నిశాయ దక్షిణంచాదం జలేవామంతధాన్తే || అంతఃకానుకర శ్శుద్ధ స్సవవిత్క్రమో ద్విజః | ప్రాణనాయన్య సంకల్ప్య విలిఖ్యం విలిఖే జ్జలై || అగ్నికోణం విలిఖ్యంతశ్చ క్షీరీం లిఖే త్తతః | కోణోపరి లిఖే త్తిస్త్రిన్యాహృతీ రభిమంత్ర్యితత్ || ఆపోహిష్ఠతి తిన్మభిః ప్రణవేన స్వవహార్ధని | వ్యాహృతీభిశ్చ గాయత్ర్యా ప్రోక్షయే చ్చుద్ధమానసః ||

జలేత్రికోణం విలిఖ్య హింకార మంతఃకోణేషు ప్రణవం దండేషు తిస్త్రిన్యాహృతీః ప్రాగాదిక్రమేణ విలిఖ్య ప్రావేన సంవే ప్త్య శోషణాది కంకృత్వా అస్త్రమస్త్రేణ రక్షాంకృత్వా గాయ త్ర్యా త్రిరభిమంత్ర్య సురభిముద్రాం ప్రవర్ణ్య మూలమస్త్రేణ సప్తకృతోన్వభిమస్త్ర్యి.

ఆపోహిష్ఠేతి మంత్రస్య సింధుద్వీపఋషిః గాయత్రీచ్ఛందః ఆపోదేవతా అచీజం ఆంత్రక్తిః శ్వేతో వణః ప్రోక్షణే వినియో గః.

ప్రావేన ప్రథమం తత స్సప్తభి ర్వాన్యాహృతిభి స్తతోగాయ త్ర్యా తత ఆపోహిష్ఠేత్వాది సప్తభిః - ఆపోహిష్ఠామయోభువః | తాన ఊర్జే దధాతన | మహారాయచక్షసే | యోవశ్శివతమోరసః | తస్యభాజయతేహసః | ఉపతీరివ మాతరః | తస్మా అరంగమామవ ఇత్యేతైర్మంత్రైః | బ్రహ్మతీర్థేనాదాయ దేవతీర్థేన శిరసి ప్రోక్ష్య, యస్యక్షయాయ శ్శుభ ఇతి పాదద్వయే, ఆపోజనయధాచనః ఇతి పురశ్శిరసిప్రోక్ష్య ఓం భూ ర్భువ స్సువ రిత్యాత్మానం పరిషిచ్య.

ఆపోహిష్ఠాది మంత్రాణాం వ్యాఖ్యా స్సంతి సహస్రశః | శ్రయ్యం తార్థాపసారేణ వ్యాఖ్యానం క్రియతే మయా || ఆపో

హిస్థాది మంత్రాణాం పంచరాత్రాది సచ్చాస్త్రేషు పరమాత్మా
 నారాయణ ఇశ్యభిధానా దత్రత్య దేవతాశబ్దా స్పృష్టే పరమాత్మ
 నో వారాయణస్యైవ వాచకాః, అతో ఽస్యపరతయా ప్రతీయ
 మానానామపి శబ్దానాం నామరూపవ్యాకరణ శ్రుత్యా పరమాత్మ
 పరత్వం వెదాంతేషు నిశ్చీతమ్. ఆపోహిష్ఠామయోభువః- హే
 ఆపః యూయం మయోభువః స్థాహి, సర్వస్య ప్రాణిహితస్య మయో
 హి సుఖం, సుఖభూమయోహి; యదైవశేనం తస్మయః ఇతి. తానఊ
 జేనధాతన- ఏవం సుఖభూమిత్వాత్, తాః- యూయన్, సః- అ
 స్మాకం, ఊర్జై, ఊర్జ- మన్నం, దధాతన- దదత, దధాతనైతి దధతే
 దానవాచినో లోక్ పరస్మైపదం మధ్యమపురుష బహువచనమ్.
 మహేరణాయచక్షునే- మహే- మహతే, రణాయ- రమణీయాయ,
 చక్షునే- చక్షుషే, అస్మదుక్తాన్న ప్రార్థనం కిమర్థ మిశ్యపెక్షాయా
 మి ద్రియ ప్రకాశనసిద్ధ్యర్థ మితి గమ్యతే; ఇంద్రియాణా మన్నేన
 హి మహత్త్వం రమణీయత్వంచ. యద్యప్యన్న మయం హి సోమ్యం
 మర ఇత్యన్నస్య మనఃపోషకత్వమేవ, తథాప్యత్రాన్నశబ్దేన ఇంద్రి
 యపోషకా విషయా ఉపలక్ష్యంతే || యోవశ్శివతమోరసః, శివత
 మః- పుణ్యతమః, సంసారభేషజభూతో రసవిశేషః, తస్యభాజయత-
 తంరసంసేవయత, యద్వారసశబ్దః పరమాత్మవరః “రసోవై సః ।
 రసగ్ధ్యోవాయం లభ్యానందీభవతీ” తి శ్రుతేః. ఉశతీరివమాతరః-
 ఉశతీః- స్నేహాయుక్తాః, మాతరః స్వదారకాన్ స్తస్యైవ పోషయం
 తి తద్వత్ యూయ మస్మాక్ స్వశేషభూతాన్ యుష్మదీయ రస
 విశేషేణ పోషయతేతిభావః. తస్మా అరంగమామవో యస్యక్షయాయ
 జిన్వథ-హే ఆపః యూయం, యస్యరసస్య, క్షయాయ-నివాసా
 య, జిన్వథ-ప్రతాభవత, స్వానుభవోపిబహ్మణః ప్రియతమ ఏవ.
 తస్మాత్ ; తస్మై- తస్యరసస్య సిద్ధ్యర్థం, అరం- అలం, పర్యాప్తిం,

గమాను-గచ్ఛేమ, “యత్ర నాన్యత్పశ్యతి నాన్యచ్ఛృణోతి నాన్య
ద్విజానాతి సభూషే” శిశ్రుతేః ॥ ఆపోజసయథాచనః- హేఅపః?
నః- ఆస్మాకం పూర్వోక్తం రసం దత్వా, అస్మాక్, జసయథ,
వయంచతేనైవ రసేన జాతాః స్తః నాన్యథా, బ్రహ్మవిద్యాత ఏవ
హి సజ్జన్త సత్తాచ జీవన్మ్య, “సహివిద్యాత స్తం జనయతి తచ్ఛ్రీ
ష్ఠాజన్త అస్తిబ్రహ్మేతి చెద్వేదః । సంతమేసం తతోవిదు” రిత్యా
దిక మత్రభాష్యమ్. అత్రాష్టదశ పరమాత్మాభిసీయతే, బహువచ
నై రుక్తిస్తు శబ్దసాధుత్వాదు, ‘దారాకళత్ర’ మిత్యాదివత్. ఏతైః
పోక్ష్య ॥

సూర్యచైశ్వర్యనువాకస్య అగ్నిఋషిః గాయత్రీఛందః సూ
ర్యోదేవతా । సుందీగం దింతక్తిః శ్వేతోవణః అంతఃకరణ శుద్ధ్య
ర్థే అపాంసాశనే వినియోగః. సూర్యశ్చ మామర్యశ్చ మన్య
పతయశ్చమర్యశ్చ తేధ్యః । పాపేభ్యోరక్షంతాం । యద్రాత్రాస్యాప
మకాషణం । మరసావాచాహస్తాభ్యాం పద్యాం । ముగరేణశిశ్నా ।
రాతి । స్తదవలుమ్పతు యత్కించ దురితం మయి । ఇదమహంమా
మన్యుతయోనా సూర్యేజ్యోతిషి జుహోమి స్వాహా ॥

సుష్టు ఈరయతి ప్రేరయతీతి సూర్యః పరమాత్మా. మ
న్యఃశ్రోధః, మన్యపతయో- రాగాదయః, ఏతేనర్వే, మా- మాం,
మన్యకృతేధ్యః పాపేభ్యోరక్షంతాం- అత్ర మన్యశబ్దేన రాగాద
యో లక్ష్యంతే తస్మాల్త్యాత్సర్వ పాపానామ్ రాత్ర్యా- రా
త్ర్యాం, మరసా వాచా హస్తాభ్యాం పద్యా ముదరణ శిశ్నా-
శిశ్నేన, యత్పాపమకాషణం తత్ పాపం, రాత్రి- భౌగవాన్,
అవలుంపతు- నాశయశు, రాదానై త్రైక్షరక్షణే; యత్కించ దురి
తంమయి- ప్రాబ్ధరూపం వర్తతే శదపి నాశయశు, తత్తత్పురుషా
నుగుణ్యేన ప్రాబ్ధకర్మమానసిద్ధమ్. నను సాధనానుష్ఠాన మంతరణ

కథమేవం ప్రతిబంధక నిన్యత్తిరితి శంకాయా మనుష్ఠాన ప్రకారిమా
హ- అహమిత్యాదిహ- అహం- అనన్యగతిత్వా కించన్యాదియక్తః,
అన్యతయోనా- మోక్షకారణభూతే జ్యోతిషి- నిరుపాధిక జ్యోతి
రూపే, సూర్యే- పరమాశ్రయి, మాంజహామి- ఆత్మానం భగవ
త్పాదయో సమర్పయామిత్వర్థః. స్వాహేతి సమర్పణమంత్రః.
జగత్కారణభూతే మోక్షప్రదే భగవతి న్యస్తభరన్య సమస్త ప్రతి
బంధకనిన్యత్తి పూర్వకం స్వానుభవం ప్రయచ్ఛతి భగవానితి హృ
ద్దయమ్. ఇతి జలంప్రాశ్య సక్తదాచమ్య ||

దధిక్రావ్ణ్ణ ఇతి మంత్రస్య వామదేవఋషిః అనుష్ఠుప్తం
దః విశ్వేదేవా దధిక్రావావా దేవతా; నింబీజం మంశక్తిః శ్వేతో
వరాః ప్రోక్షణే వినియోగః. దధిక్రావ్ణ్ణో అకారిషం । జష్టాశ్వ
స్యవాజినః । సురభినో ముఖాకరత్ । ప్రణ ఆయాగ్ంషి తారి
షత్ || దధత్ జగత్ క్రామతీతి దధిక్రావా పరమాత్మా, దధి
క్రావ్ణ్ణ ఇతి వృక్షైకవచనమ్. జష్టాః- జయశీలస్య, అశ్వస్య- సర్వ
లోకవ్యాప్తస్య. వాజినో- వేగవతః, అకారిషం- స్తుతిం కుర్యాత్,
సురభినో ముఖాకరత్ - సచ దధిక్రావా, సః- అస్మాకం ముఖా-
ముఖాని, సురభి- సురభీణి, కరత్ - కుర్యాత్, అత్ర ముఖశబ్దేన
మన ఉపలక్ష్యతే. ప్రణ ఆయాగ్ంషితారిషత్ - సః- అస్మాకం,
ఆయాంషి, ప్రతారిషత్ - ప్రకృష్టాని నిరుపద్రవాణి కుర్యాత్,
వ్యవహితాశ్చేతి ప్రశబ్దస్య ఉత్తరతాన్వయః.

ఇతి “ఆపోహిష్ఠే” తిచ ప్రోక్ష్య వ్రాణానాయమ్య అఘ్యప్ర
దాన మంత్రస్య బ్రహ్మఋషిః గాయత్రీఛందః సూర్యో దేవతా ।
నింబీజం యుశక్తిః సః ప్రచోదయాత్ కీలకం అఘ్యప్రదానే విని
యోగః । ఓంతత్సవితుః బ్రహ్మత్మన ఆంహృదయాయనమః । నరే
ణ్యం విష్ణ్వత్స నే ఈం శిరసేస్వాహా । భగ్గోదేవస్య రుద్రాత్మనే ఊం

శిఖాదౌపాషట్ । ధీమహి సత్యాత్మనః విం కవచాయహుః ।
 ధీయోయోనః విచ్ఛాత్మనే ఓం నత్రాభ్యాంపాషట్ । ప్రచోదయా
 త్ ప్రకాశాత్మనే ఆః అస్త్రాయుఫట్ ॥ ధ్యానమ్ - వేదసారం
 పరంజ్యోతి ర్మూలభూతం పరాత్పరమ్ । మూలే బ్రహ్మచ విష్ణుశ్చ
 మూలభూతం సదాశివోమే ॥ హృద్ధం సర్వలోకస్య మండలాం
 తర్వ్యసస్థితమ్ । చిత్తయ స్వరమాత్మానం అపహార్థ్యం వినిశ్చిపేత్ ॥
 ఏవం ధ్యాత్వా.

ద్రుపదాదివేతి మంత్రస్య గోకులరాజపుత్రఋషిః అనుష్టు
 ప్చందః ద్రుపదా దేవతా మమ సాపపురుషనిరసన వినియోగః ॥
 ద్రుపదేతి జలమాదాయ ఆఘ్రాయ వామభాగే కూల విసృజ్య పున
 జల మాదాయ ద్వోపాదౌ జలేనమా కృత్వా తజఃస్యంగుష్ఠసం
 యోగపజం గాయత్ర్యై అఘ్యత్రయందత్వా ప్రాణాయ
 మ్య- యదద్యకచ్ఛేద్యస్య మంత్రస్య సూర్యోఋషిః గాయత్రీచందః
 సూర్యోదేవతా । ప్రాయశ్చిత్తాఘ్యే వినియోగః ॥ “యదద్యక
 చ్చ వృత్రహ్ న్నుదగా అభిసూర్యో (సర్వం) తదింద్రతేననై” ఇతి
 ప్రాతః ప్రాయశ్చిత్తాఘ్యేందత్వా । మధ్యాహ్నే ఉత్తైః త్యస్య
 మంత్రస్య హుతాశః ఋషిః అనుష్టుప్చందః, హుతాశనోదేవతా ॥
 ఉత్తైః త్యస్య మఘవః వృషభం నర్యావనం । అస్తారమేతి సూర్య
 స్య హగ్ంసశ్శుచిపత్ ” సాయాహ్నే-నతస్యేత్యస్య మంత్రస్య వైవ
 స్వత విశ్వమానఋషిః ఉష్ణిక్చందః అగ్నిదేవతా । నతస్యమాయ
 యాచ సపురీ శితమర్థ్యః । యోగగ్నయే దదాశ హవ్యదాతిభిః”
 ఏవమఘ్యేందత్వా ॥

అస్త్రోపసంహారం క్షత్వా ఓం ఋగ్వేదాయ బ్రహ్మజేస్వా
 హా యజుశ్వేదాయ విష్ణవేస్వాహా సామవేదాయ రుద్రాయస్వాహా

అధ్వజవేదముః ఇతిహాసపురా ధ్యానముః అగ్నయజుః
విష్ణువేదముః ఇంద్రాయనముః.

అస్త్రోపసంహార సంత్రస్య బ్రహ్మభాగవ ఋషిః గాయత్రీ
చ్చందః త్రిమూర్తి దైవమ్ । ఐం ఓం క్లీం శక్తిః సాంకీలకం
అస్త్రోపసంహారే వినియోగః । ఓం అఘోరాస్త్రాయనముః । ఇంద్రా
యనముః । సశాక్షాయ శిరసెస్వాహా । సకరాయ శిఖాయై వేష
ట్ । సాస్త్రాయ కవచాయహుం । సనారాచాయ నేతాభ్యాంహ
షట్ । హుంఘట్ స్వాహా । అస్త్రాయఘట్ । అంజలింబధ్వా ।
పరమాత్మాన మాత్మానం భావయత్వా ద్విజోత్తమః । ఆత్మాన
మాత్మనా ధ్యాత్వా ఆత్మాన ముపసంహరేత్ ॥ ఆమూలం
బ్రహ్మరూపాస్తం కోటిరూర్యసమప్రదమ్ । మనసావాయురోఢేన
పశ్యేదాత్మా నిరస్తరమ్ ॥ సోహమగ్ని రహంజ్యోతి రగ్నజ్యోతి
రహంకమః । ఆత్మజ్యోతిరహం చక్ష స్పృశ్యేత్సృతి రసా మహేమామ్॥
దోంవసా సెజుగోప । త్తయావచోప్రసాదోయోధి హిమధీన్యవ
దెగోభ యంకిరెవ తువిత్సత నఃస్సనర్ఘభూరోమ్ । అవాయ
వ్యావాయవ్యా ఓంబౌర్గావ్యవ్యావాయవ్యయా ఇతి జపిత్యా
ప్రాతఃఅహారోసి పాప్మానం మె విద్ధి । ఓం ఐం సూర్యాయనమ ఇతి
యోనిముద్రాం ప్రవశ్యక్ । మధ్యాహ్నే ఉద్వగోకసి పాప్మానం
మె విద్ధి ఓం క్లీం సూర్యాయనమః । సాయాహ్నే సంసర్గోసి పాప్మా
నం మె విద్ధి ఓం సాం సూర్యాయనమః ॥ అథాంజలింబధ్వా “హి
రణ్యగర్భః + విధేమ” ఇతి జపిత్యా । మధ్యాహ్నే - “హగ్ంసశ్శు
చిషది” తి జపిత్యా ॥ ఉత్తిష్ఠ దేవిగంతవ్యం పునరాగమనాయచ ।
ప్రసీదదేవి తుష్టాత్వం ప్రవిశ్య హృదయం మమ ॥ ఇతి జపిత్యా
జలం స్పృష్ట్యా పాణినాహృదయమాలభ్య జలాదుత్థితాం గాయ
త్రీం స్వహృదయం ప్రవిష్టాం ధ్యాత్వా ॥

అసావాదిత్యైతి మంత్రస్య బ్రహ్మఋషిః గాయత్రీధందః
ఆదిత్యోదయతా ప్రసక్తిణే వినియోగః । ఏదక్షిణం కృత్వా
౭౭చమ్య కేశవాదిద్వాదశ తర్పణం కృత్వా పునరాచామేత్.

తథా శ్రీసాంచరాత్రీ రక్షాయాం “అథ సంధ్యాయా మ
ఘృతప్రియం దత్వా ప్రసక్తిణం ప్రక్రిమ్య మార్గశీషాఽది మాసే
శాఙ్ శత్రుసంత్రేణ తర్పయిత్వే” తి. మార్గశీషాఽదిమాసేశాః
కేశవాదయః, యద్వాజ్యోతిషే- కృష్ణా౭సంతో ౭చ్యుతశ్చక్రీ వై
కుఠో౭ధజనార్దనః । ఉపేంద్రో యజ్ఞ పురుషో వాసుదేవస్తథాహ
రిః ॥ యోగీశః పుండరీకాక్షో మాసనామాస్యనుక్రిమాత్ ॥ అను
క్రిమాత్ - మార్గశీర్షమాసాద్యనుక్రిమాదిశ్శర్కః. హారీతః- ద్వాద
శైవతు మాసాస్తు కేశవాద్యైరధిష్ఠితాః । ఆరభ్యమార్గశీషాఽంతు
యథా సంఖ్యం ద్విజోత్తమః ॥ తదైవసప్తః- చైత్రాది ద్వాదశై
ర్మాసై ర్మూర్తిభి ర్ద్వాదశైర్ముతమ్ । ఆరభ్యమార్గశీషాఽంతు కేశవా
ద్యై రధిష్ఠితమ్ ॥ స్మృత్యర్థసార- భూమిష్ఠ ముదకం స్పృష్ట్యా
ప్రసవ్యేన కరణేతు । మార్జనాద్యాచరే ద్విద్వాక్ సంధ్యాకర్మసు
సర్వదా ॥ చంద్రికాయామ్- జానుభ్యా ముపరిష్ఠాత్తు శుష్కవా
వాసాః స్థితోజలై । సంధ్యా మాచమసం కుర్వక శుచిస్సన్య దశుచి
స్తుయః ॥ తథా- జానుమాత్రే తదూర్ధ్వంవా జలతిష్ఠక శుచిర్భ
వేత్ ॥ వామహస్తే జలంకృత్వా యేతు సంధ్యా ముపాసతే ।
సాసంధ్యా వృషతీ జ్ఞేయా అనురాస్తేన తర్పితాః ॥ ఇతిదం వచనం
మృగ్మయాది పాత్రీవిషయమ్; సంధ్యాం తీర్థే హృదేనా౭పి
భాజనై కాంస్యసంభవే । ఔదుంబరే౭ధ సావణే- రాజతే దారు
సంభవే ॥ కృత్వాతు వామహస్తేనా సంధ్యోపాస్తిం సమాచరేత్ ॥
ఇతి బ్రాహ్మణస్తరణాత్; సంగ్రహే- ద్వాపాదాతు సమాకృత్వా

అభిగమనప్రకరణే సంధ్యాకాలాతిక్రమప్రాయశ్చిత్తమ్. ౧౦౧

పూరయే దువకాంజలిమ్ । గోశ్శృంగమాత్రీ ముద్భృత్య జలమధ్యే
జలంక్షిపేత్ ॥

రత్నాకరే- రాష్ట్రీక్షోభే సృపాక్షిపై రోగార్తే శావసూత
కే । సంధ్యావందన విచ్ఛిత్తిర్నదోమాయ కదాచన ॥ పులస్త్యః-
సూతనే మృతకైవేవ సంధ్యాఃకర్మ నసంత్యజేత్ । మసోచ్ఛారయే
స్మృత్యాః ప్రాయశ్చిత్తాదుః । అఘ్నాంతు పక్షిపే
ద్వాచా వంచయజ్ఞాంస్తు వర్జయేత్ । సంధ్యా మిష్టిం దధం హూ
మత యావజ్జీవం సమాచరేత్ సత్యజే త్సూతకేవాఽపి త్యజగ
చ్ఛేదధోద్విజః ॥ శ్రీవారాహే భగవత్సేవా సమయే సంధ్యాతిక్రమే
దోషభావఃకథితః, యస్మిన్కాలే విశాలాక్షి యస్య యత్కర్మ
చోదితమ్ । తత్కాలే కర్మ తత్త్యక్త్వా మాముచాస్తే నరోయది ॥
నగోష స్తత్ర దేవే భవత్యేవ న సంశయః ॥ రధ్యాంగతేచ దేవేశే
అస్థానాచాస్థితే సతి । మధ్యే సంధ్యా మనుప్రాప్తం దృష్ట్వా వెదా
ర్థమోహితాః ॥ సంధ్యాపాస్తీం ప్రకుర్వంతి విప్రా విష్ణుపరాజు
ఖాః । శ్వానయోనిశతం ప్రాప్య చాండాళం యోని మాపున్యుః॥
బోధాయనః ॥ తత్ర సాయనుతిక్రమే రాత్రివవాసః ప్రాతరతిక్ర
మే అహనుపవాస ఇతీదమబుద్ధి పూర్వవిషయమ్. బుద్ధిపూర్వేతు
“నెవోదితానాం కృత్యానాం కర్మణాం సమతీక్రమే । స్నాతకవ్రత
లోపేచ ప్రాయశ్చిత్త మభోదన” మితి మనూక్త దినోపవాసః
కార్యః. రత్నాకరే- “అఘ్నా-ప్రదానతః పూర్వ ముదయే ౭ స్తమ
యేషివా । గాయత్రీష్టకం జప్యం ప్రాయశ్చిత్తం ద్విజాతిభి” రితి
తదుపవాసాశక్తవిషయమ్. తతశ్చ- సంధ్యావందనహానాతు ॥ సం
ధ్యామాపది నోపాస్త” ఇతి ప్రజాపతి సంవర్తామ్యుక్తాప్త సహస్ర జప
శ్చిరకాలాపద్విషయ ఇతి మంతవ్యః । మాసాతిక్రమేకృచ్ఛాదికా
ర్యమ్.

మనుః- పూర్వాం సంధ్యాం జపక తిష్ఠే త్సావిత్రి మా
ర్కదశనాత్ । పశ్చిమాంతు సమాసీన సమ్యగ్మృత్యువిభావనాత్ ॥
పూర్వాం సంధ్యాం జపక తిష్ఠే వై శమనో వ్యసోహతి । పశ్చి
మాంతు సమాసీనో మలంహంతి దివాకృతమ్ । సమ తిష్ఠేత యః
పూర్వాం నోపాసీతేతి పశ్చిమామ్ । స శూద్రవద్భహిష్కార్య స
ర్వస్మా ద్ద్విజకర్మణః ॥ యోగయాజ్ఞవల్క్యః- జపన్నాసీత గాయ
త్రీం ప్రత్యగాతారకోదయాత్ । సంధ్యాం ప్రా క్కృతరెవంహి తి
ష్ఠ న్నాసూర్యదశనాత్ ॥ 'ఆచూర్యదశనా' దితి స్మరణా దుద
యానంతర మాసీనై జపఃకార్య ఇతి సభ్రమితవ్యమ్. తాదృశవ
చనాభావాత్; కించ స్మృత్యంతరే విశేషః- తథా మధ్యమసంధ్యా
యా మాసీనః ప్రాజ్యుభోజపేత్ । స్థితో జపే త్సదాకాల మాది
త్యాభిముఖో ద్విజః ॥ జపే పున రాదిత్యాభిముఖ్యే త్సదాకాలం-
ప్రాతర్మధ్యాహ్నంతరాచ సర్వస్మిన్కాలే, స్థితవన గాయత్రీంజపే
దిత్యర్థః.

అథ ప్రాణాయామవిధిః.

మనుః- దహ్యంతే ధ్వాయమానానాం ధాతూనాంహి
యథామూః । తథేంద్రియాశాం దహ్యంతే దోహః ప్రాణస్య
నిగ్రహాత్ ॥ కర్మదీపే- దేవాచనై జపే హోమై స్వాధ్యాయై
శ్రాద్ధకర్మణి । స్నానై దానై తథాధ్యానై ప్రాణాయామా స్త్రీయ
స్త్రీయః ॥ ఆదావంతేచ గాయత్రీః ప్రాణాయామా స్త్రీయస్త్రీ
యః । సంధ్యాయా మఘ్నకదానైచ ప్రాణాయామైక ఉచ్యతే ॥
అంగుష్ఠానామికాభ్యాంతు తదైవచ కనిష్ఠయా । ప్రాణాయామస్తు

అభిగమప్రకరణే పాశాచికాభిగమకావ్య

కర్తవ్యో మధ్యమాం తజన్మినివా తజన్మిమధ్యమాభ్యోగం
 ప్రాణాయామేతు వజయేత్ । తజన్మి మధ్యమాభ్యోగం ప్రాణాయామే
 జపకా హృద్రసమోభవేత్ ॥ అభిగమప్రకరణే పాశాచికాభిగమకావ్య
 ప్రాణాయామే శుద్ధ్యతి సాయమాసేనః ప్రాణాయామైవ - శుద్ధ్యతీతి
 అత్యోత్ర ప్రాణాయామా స్తిష్ఠతైవ కతవాః * నారదీయ-అగభా
 శ్చ సగభాశ్చ ద్వితీయస్తు తథోర్వరః । అభిధ్యానం వినా గభా సగ
 భా స్తస్మిన్ నివృత్తః ॥ యోగయాజ్ఞానలగ్నః- శనై నాసాపుటే
 వాయు ముక్తృజై న్నతు నెగతః । నకంపయేచ్ఛరీరంతు సయోగీ పర
 మోమతః ॥ ఇతయా వాయు మాపూర్య బాహ్యం ద్వాదశమా
 త్రకమ్ । పూరయిత్వోర్వరం తెర నాసాగ్రనయనద్వయః ॥ ధ్యాయకా
 విశేచయే తృశ్చా న్మందం పింగళయా పురః ॥ వ్యాసః- నాభిపద్మ
 స్థితంధ్యాయే జ్వరేత్తం పూరణేనతు । నీలోత్పలాభం హృత్పద్మ కుం
 భకేర జనార్దనమ్ ॥ లలాటం శివం శ్చైతం రెచకేనాపి చింతయేత్ ॥
 యాజ్ఞానలగ్నః- భూభువన స్సిన ర్మహాజన స్తవ న్మత్యం తథేతి
 చ । ప్రత్యోంకార సమాయుక్తా స్తథా తత్సవితుః పరమ్ ఓమాపో
 జ్జ్యోతిరిత్యైత చ్చిరః పశ్చాత్ప్రయోజయేత్ ॥ తిరావర్తనయో
 గాత్తు ప్రాణాయామస్తు శబ్దితః ॥ సంవర్తః- ప్రణవేనచనంయుక్త
 వ్యాహృతీ న్నప్త నిత్యశః । గాయత్రీం శిరసాసార్థం మనసా త్రిః పఠే
 ద్విజః ॥ సాగ్రహ- దశప్రణవ సంయుక్తాం సప్తవ్యాహృతి పూ
 ర్వికామ్ । గాయత్రీం శిరసాసార్థం మనసా త్రిజపే ద్విజః ॥ భర
 ద్వాజః- సమాహితమనాః ప్రాణానాయమైవ తదాకృతిమ్ । జపి
 తైవినం దశకృత్యః ప్రాగ్గాయత్రీం తతోజపేత్ ॥ జపక్రమో య
 మేవ స్యా త్సవకాపప్రణాశః ॥ తదాకృతిం- కుంభకజపోక్తరూ
 పామ్ । స్మృత్యంతరేచ- సప్తవ్యాహృతి సంయుక్తాం గాయత్రీం
 శిరసాసహ । దశవారం జపితైవ గాయత్రీంతు తతోజపేత్ ॥ భ

రద్వాజః- ఆయాత్విశ్వనువాకెన హృదయైవాకమండలై । దేవీ
మావాహ్య గాయత్రీం శబ్దోధ్యామై ద్విత్వోత్తమః ॥ పితామహః-
సవితా దేవతా మన్య ముఖ మ్మృత్యు ప్రసాదకాయా । విశ్వామిత్ర
ఋషి శ్చందో గాయత్రీ సావిత్రిత్యై ॥ అత్ర సవితా- పరమా
త్మా, పరబ్రహ్మశబ్ద పరాయత్వా న్న దేవతాభేదభీమః కార్యః.
అత్రశ్రుతిః- నయశ్చాయం పురుషే । యశ్చాసావాదిత్యై । సవితః ।
నారాయణః పరంబ్రహ్మ శత్ర్వం నారాయణఃపరః । నారాయణ
పరోజ్యోతి రాత్మానారాయణఃపరః ॥ అతోత్ర స విత్తుశబ్దవాచ్యో
విష్ణుశేవ. తథా పరాశక్తః- పరమాత్మాచ సర్వేషా మాధారః పర
మేశ్వరః । విష్ణునామ స వేదేషు వేదాంతేషు చ గీయతే ॥

అత్రానుష్ఠాన ప్రకారం- అథ పాణినా జలమాదాయ ప్ర
ణవ వ్యాహృతిభి జపప్రదేశం ప్రోక్ష్య శోషణాదిభి ర్విశోధ్య
ప్రసా గుదబ్జుఖ స్తిష్ఠక ప్రణవస్య ఋషిబ్రహ్మ దేవీగాయత్రీ
ఛందః పరమాత్మా దేవతా । శుద్ధస్పటికోవణః సర్వతత్వం తత్త్వం
ప్రసాదాయామే వినియోగః । అస్య పితామహః కాలభేదేన దేవతా
భేద మాహ- ప్రణవస్య ఋషిబ్రహ్మ దేవతాగ్ని స్త్రియూ త్రి
షాత్ । ఛందస్తు దేవీగాయత్రీ జపాదౌ వినియుజ్యతే ॥ జపకాలే
త్రియూదేషౌ హోమకాలే హుతాశనః । ధ్యానకాలే పరంబ్రహ్మ
విశ్వేదేవా స్తతోన్యదా ॥ “విష్ణుః భాస్వత్ప్రీతీటాంగద నలయ
గళాకల్ప హోదరాంఘ్రి శ్రోశీఘ్రాషా సునక్షోఃకణిమకుట కుహ
కుండలై ర్మండితాంగమ్ । హస్తోద్య చ్చంఖచక్రాంబుజగద మమ
లం పీతకౌశేయ (వీతం) (వాసం) మాశావిద్యోతద్భాస మున్మద్దిన
కర సదృశం పద్మ సంఘం సమామి” ఇతి ధ్యాత్వా ॥ భూరాది సప్త
వ్యాహృతీనాం అత్రి భృగు కుత్స వశిష్ఠగౌతమ కాశ్యపాంగీరసా
ఋషయః గాయత్ర్యుష్ణిగనుష్ఠున్ బృహతీ పక్షిత్రిప్తృజగత్పృశ్చం

దాంసి । అగ్నినా య్వౌక వాగీశ వరుణేంద్ర విశ్వేదేనా దేవతాః ।
 ఖంఘంచంఘయంతంక్షంబీహరి, బ్రాహ్మిన్వాహో భవానీ నిత్యా
 విలాసిని ప్రభావతీ లోలా శ్శక్తయః । వజ్రయుషధ గాంధార మధ్య
 మ పంచమదైవతనిషాదాస్వరాః, శ్వేతశ్యామ పీత పిశంగ నీల లో
 హిత నీలకనకాం వశాః, ప్రాణాయామ ప్రయోగే వినియోగః ॥
 న్యాయః- పాదయో జకంఘయో జాన్వో స్తదైవ జురెపిచ । క
 ణ-మూల ముఖే మూర్ధ్ని క్రమో వ్యాహృతీ న్యసెత్ ॥
 శీసం పాదాదిమూర్ధాంతం వ్యాహృతి న్యాసముద్రాం ప్రదర్శ్య
 “పద్మముద్రా సౌరభేయూ శంఖముద్రా వరాహకౌ । వాసుదేవాశ్శ్రీ
 సంనిచ్చ సప్తవ్యాహృతి ముద్రికాః ॥ స్వస్వోక్త వర్ణతనమ్రా రూప
 యశావన సంయుతాః । క్షేమవస్త్రపరీధానా సుర్యాభరణ భూషి
 తాః ॥ దివ్యచరణ లిప్తాంగా దివ్యమాలై రలంకృతాః । సితో
 పనీతహృదయా స్సవిత్రచతుష్కరాః ॥ ఉచ్చిద్రవవనాంభోజప్ర
 భామండలమంశితాః । జటాకలాపపూజాంసు ప్రభాపూరితదిబ్బు
 ఖాః ॥ అభయాక్షితనీగప్పాత్ర వరహస్త హోసహాః । ఏవం హో
 మజపారంభే ధేయూ వ్యాహృతయో ద్విజైః” ఇతి ధ్యాత్వా ॥

గాయత్రీయుషి ర్విశ్వాదుితః దేవిగాయత్రీధందః సవితా
 దేవతా ॥ శుద్ధ స్ఫటికోవణాః, సర్వతత్వం తత్వం, ప్రాణాయామేవిని
 యోగః. న్యాయః- ఓం తత్సవితు బ్రహ్మాత్యనై హృదయాయ
 నమ ఇత్యాదిషడంగన్యాయః; ముక్తావిద్రుమహేమనీలధవళచ్ఛాయై
 ముక్తాభే స్త్రీక్షణై ర్యుక్తా మిందుకలానిబద్ధ మకుటాం తత్స్వోవ
 ణాంశ్చికామ్ । గాయత్రీం వరదాభయూకుశేశశాం శుభ్రం కపా
 లం గుణం శంఖం చక్ర మధారవిందయుగళం హస్తైరహంతీం భజే ।
 ఇతి ధ్యాత్వా ।

సావిత్రి శిరసో బ్రహ్మయుషిః అనుష్టుప్-ధందః పరమాత్మా

దేవతా, శుద్ధస్ఫటికోవర్ణః సర్వ తత్త్వం తత్త్వం ప్రాణాయామే వినియోగః ॥ ఇమం గాయత్రీశిరః ఉభాభ్యాం హస్తాభ్యాం సర్వాంగే వ్యాపకం స్యస్య, ఉక్తప్రకారేణ ప్రాణాయామత్రయం కృత్వా, కుంభకోక్త ప్రకారేణ దశవాళం జపిత్యా, పున స్సకృత్ తస్మిన్నానాయమ్య ॥

ఆయాత్విత్వనువాకస్య వామదేవఋషిః అనుష్టుబ్జగతీఛంసః గాయత్రీ దేవతా, ఆవాహనే వినియోగః, గాయత్రీఋషిః విశ్వానిత్రః దేవీగాయత్రీఛండః సవితా దేవతా; అగ్నిముఖా రుద్ర శిఖా విష్ణుహృదయా బ్రహ్మకవచా సాఖ్యామర గాయత్రీజపే వినియోగః.

అథ న్యాసః- ప్రథమంతు కరన్యాసం దేహన్యాస మతః పరమ్ । అంగన్యాసం తతః ప్రోక్త మేతన్నాన్యాసత్రయం క్రమాత్ ॥ తత్ర పూర్వ మస్త్రైః కరశుద్ధిం కృత్వా ప్రణవేన కరయో వ్యాపకం స్యస్య ॥ తత్ప్రకారం భరద్వాజ ఆహ- ప్రకోష్ఠయోబ-హిః పాణ్యో స్తలయో స్తలపృష్ఠయోః । తలయో ర్మధ్యమే విప్రః కవలం ప్రణవం స్యనేత్ ॥ ఏవంస్యస్య, ఓం భూః అంగుష్ఠాభ్యాంసమః । ఓం భువఃతడ-నీభ్యాంసమః । ఓం సువః మధ్యమాభ్యాంసమః । ఓం తత్సవితుర్వరేణ్యం అనామికాభ్యాంసమః । ఓం భగో-దేవస్యధీమహి కనిష్ఠికాభ్యాంసమః । ఓం ధీయోయోనః ప్రిచో-చూత్ కరతలకర పృష్ఠాభ్యాంసమః । గాయత్ర్యా శరీరే వ్యాపకన్యాసం కృత్వా ॥ ఓం భూః హృదయాయసమః, ఓం భువః శిరసే స్వాహా, ఓం సువః శిఖాయై వౌషట్, ఓం తత్సవితు ర్వరేణ్యం కవచాయహుం, ఓం భగో-దేవస్యధీమహి నెత్రత్రయాయైవౌషట్. ఓం ధీయోయోనః ప్రిచో-చూత్ అస్త్రాయఫట్. అత్రీన్యాసః- అంగుళీభి శ్చతస్పభి బ్యాయో హృదయశీర్షయోః । ముష్టికాంగుష్ఠశిరసా పశ్చిమేతస్య వస్మణః ॥ బహిఃకరాభ్యాం దృక్ఫాలమధ్యే మధ్యాంగులై స్త్రీభిః ।

అంగుష్ఠతర్జన్యగ్రాభ్యాం స శబ్దందితు పాశ్వకయోః ॥ షడంగ
న్యాస మిత్సుక్త మిద మెతత్ప్రకారతః ॥ చంద్రికాయామ్- అంగు
ష్ఠేచైవ గోవిందు తర్జన్యాం (మధుసూదనమ్) తు మహీధుమ్ ।
మధ్యమాయాం హృషీకేశ మనామాయాం త్రివిక్రమమ్ ॥ కని
ష్ఠాయాం శృంగే ద్విష్ణుం కరమధ్యేతు మాధవమ్ । యత్కృశుచ
హుతిం జప్తం దత్తమిష్టం విశేషతః ॥ హస్తన్యాస ప్రభావేన
సర్వం భవతిచాక్షయమ్ ॥ గోవిందాయ అంగుష్ఠాభ్యాంనమః,
మధుసూదనాయ తర్జనీభ్యాంనమః, హృషీకేశాయ మధ్యమాభ్యాం
నమః, త్రివిక్రమాయ అనామికాభ్యాంనమః, విష్ణవే కనిష్ఠికా
భ్యాంనమః, మాధవాయ కరతలకరపృష్ఠాభ్యాంనమః; ఏవం హస్త
న్యాసం కృత్వా ॥ సుముఖం సంపుటంచైవ వివృతం విస్తృ
తం తథా । ద్విముఖం త్రిముఖంచైవ చతుఃపంచముఖం తథా ॥
షణ్ముఖాథోముఖేచైవ వ్యాపకాంజలికే తథా । శకటం యమపా
శుచ గ్రీధితం సముఖోన్ముఖే । పృలుంఁ (విలహం) ముష్టికంచైవ
మత్స్యం కూర్మనరాహకా । సింహాక్రొతం మహాక్రాంతం ముగ్ధ
రం పల్లవం తథా ॥ ఏతే ముద్రా శ్చతుర్విధా గాయత్ర్యాం సు
ప్రతిష్ఠితాః । యదిముద్రా నజానాతి సర్వం తన్నిష్ఫలం భవేత్ ॥
అత్ర మహాజన సమాగమ విశేషః- నజాతు దర్శయే స్మృద్వా
మహాజనసమాగమే । బిభ్యంతి దేవతా స్తస్య విఫలంచ కృతం భ
వేత్ ॥ ఏవం విద్యస్య గాయత్రీ మావాహ్యచ యథావిధి । ధ్యా
తోవోపచారం సకలం కృత్వాథో జప మాచరేత్ ॥

ఏవం షడంగన్యాస ముక్త్యా అనంతరం జపవిధానాన్నిత్య
జప పున రెతావదేవ కార్యమితి గమ్యతే. ఫలాధిక్యాపేక్షాయాం
శక్తస్యాక్షరన్యాసాదయః కార్యాః. అథ ధ్యానమ్; పాత ర్భజా
మి గాయత్రీం రక్తపద్మాసనై స్థితామ్ । రక్తాంబరాం రక్తవర్ణాం

౪ క్రమాల్యానుతపనామ్ ॥ కామారీం బ్రహ్మదైవత్యాం చతుర్వక్త్రాం చతుర్భుజామ్ । ఉదాహరణతీం ఋగ్వేదం ద్వివేద్యాం హంసవాహనామ్ ॥ యష్టిం కమండలుంచాపి సుగ్రీవసేవా వక్షమాల్లికామ్ । బిభ్రంతీం బ్రహ్మకవచాం చతుర్వింశతి కాక్షరామ్ ॥ అగ్నిముఖం రుద్రాక్షిణం శ్రీవిష్ణుహృదయాం శుభామ్ । అకారిమూర్తికాం దేవీం సర్వాభరణభూషితామ్ ॥ ఇతి ధ్యాత్వా సర్విఛందోదైవతం తురీయపదం న్యస్య; తురీయగాయత్ర్యా; అధర్వపుత్రో విమలఋషిః; తురీయగాయత్రీఛంగః పరమాత్మా దేవతా ; తస్యాష్టావై వాక్షరాణి చత్వారిపదాని మాంప్రోపయత్విత్యేతాభ్యాం సహషట్పదానీతి షడంగానిన్యః ॥ యోనిముద్రా సారభ్యూ మహాయోని స్తథైవచ । సురభ్యజా లింగముద్రా మహాముద్రా సమస్కీయా ॥ ధ్యానం- య దైవాసురపూజితారుణనిధం సామాత్యతాగాగణైః పున్నాగాంబుజనాగపుష్పవకుళై ర్వాసైస్సురైర్నితః । నిత్యధ్యానసమస్తయోగకరణం కాలాగ్ని సంద్రోపమం తత్సంహారహరం సమామి సతతం పాతాళవృక్షం ముఖమ్ ॥ ఇతిధ్యాత్వా తురీయపదం జపిత్వా తేన గాయత్రీ ముపస్థానూభిముఖ కృత్యతాం మాన్సై రుపచారై రభ్యర్చ్య సాహమితి ధ్యాత్వా గాయత్రీర్థ మనుసంధాయ తథా “ఋషిఛందోదేవతాశ్చ ధ్యాత్వా మంత్రార్థ మేవచ । అనుష్ఠానం తతఃకుర్యా” దితి పితామహ నచ నాత్ “జపస్యాసంతరం వ్యాఖ్యాస్త్యర్తవ్యే” తి భరద్వాజవచనాచ్చ జపాద్యంతయో గ్గాయత్రీర్థో ౭నుసంధేయః. అథ సర్విఛందోదేవతాకం మూలమంత్రం న్యస్య ఆదిత్యమండలె స్వారాధ్యం ధ్యాత్వా ఉపచారై రభ్యర్చ్య మూలమంత్రానిరస్కాం గాయత్రీం జపేత్ । తత్రీ జపసమయే దశవారం గాయత్రీ జపస్యైకైకవారం తుర్యం జస్తవ్యమ్. తుర్యపాద ముపదేశలభ్యమ్.

అథ ప్రణవాదీనాం వ్యాఖ్యానమ్. తస్మాదేవ అకార
ఉకార మకారాత్మకః, తస్మి అకారః “యద్వైద్యాం స్వరః ప్రో
క్తో వేదాంతేచ ప్రతిష్ఠితః । తస్య ప్రకృతి లీనస్య యఃపర స్సమ
హేశ్వరః” ఇతి శ్రుత్యా భగవద్వాచకః, “అకారో విష్ణువాచకః”
ఇతి నియమాత్; అత్రీత్య మహేశ్వరబ్దో యోగవృత్త్యా విష్ణువా
చకః, అవరక్షణ ఇతి ధాతోర్వ్యుత్పన్నత్వా ద్రక్షణవాచకః.
‘అకారోఽస్థి సర్వావాక్’ ఇతి స్వ వాచకకారణత్వాభిధానా త్వస్వ
షాచ్యకారణమేన వదతీతి కారణవాచకోయ మకారః, కారణత్వో
పయుక్తా జ్ఞానశక్త్యాదయః రక్షితోఽపయుక్తా వాత్సల్యాదయ
శ్చ అతోఽపలక్ష్యంతే ॥

ఉకారో లక్ష్యీనాచకః, అవధారణవాచకోవా; “తదేవా
గ్ని స్తద్వాయు స్తత్సూర్య స్తమచంద్రిమా” ఇతి ఏవకారస్య స్థాన
ఉకారస్య ప్రయోగాత్; పంచవింశత్యక్షరో మకారః చతుర్వింశతి
తత్వాత్మక ప్రధానా ద్వియతి క్రంజీవాత్మాన మాహ- ‘మమఅవబో
ధన’ ఇతిధాతో ర్వ్యుత్పన్నస్య మకారస్య జ్ఞానగుణకత్వంచార్థః,
అయమర్థః- మకారనాచోఽశీనః అకారవాచ్యాయ నారాయణాయైన
తేషభూత ఇతి చతుర్థీలోపో ద్రష్టవ్యః, అన్యథా ‘బ్రహ్మణైత్వామా
హన ఓమిత్యాత్మానం యుంజీత’ ఇతి శ్రుతివిరోధః.

సప్త వ్యాప్యశయః క్రిమిణ భూరాది లోకానాం వాచకః-
అథ గాయత్రీ వ్యాఖ్యాన- అశ్రీ విశ్వామిత్రః- దేవస్య సమితు స్తస్య
ధీయోయోనః ప్రచోదయాత్ । భర్గో వశేణ్యం తద్బ్రహ్మ ధీమ
హీశ్వర్ధ ఉచ్యతే ॥ అగస్త్యః- యోదేవ ససవితా ౭స్మాకం
ధీయో ధర్మాదిగోచరాః । ప్రేరయే త్వస్య యశ్వర్ధ స్తద్వశేణ్య
ముపాస్మహే ॥ అసయో ర్వచసయో ర్భర్గశ్శబ్దస్తైః పరత్యేన వ్యా
ఖ్యాతః; తథా పరదరాజీయ నిత్య మంత్రీ వ్యాఖ్యానెచ. తచ్ఛబ్ద

శ్రుతైర్వచ్చద్ధో ఽధ్యాహార్యః; సవితు- ర్జగతాం ప్రసవితుః, “సవి
తాపై ప్రసవనామీశే । ఉతశిషే ప్రసవస్వత్వమే” ఇతి శ్రుతేః;
వరణీయం- వృణు సంధక్తావ్యా ప్రత్యయః. సర్వేషాం ప్రార్థనీయం,
యద్భగ- పైజః, భంజనా ద్భగః- ప్రకాశప్రదానైర జగతో బా
హ్యంతరతమోభంజనత్వాత్, భర్జనాద్వా- కాలాత్మకతయా సకల
కర్తృఫల హేతుత్వాత్, భరణాద్వా- వృష్టిదానైర భూతానాం భర
ణహేతుత్వాత్, దేవస్య- ద్యౌశమానస్య, ధీమహీతిచింతాయామ్;
దేవస్య సవితు ర్వర్ణ్యం యద్భగః తద్ధ్యామామి- ఆదిత్యహుడ
లాంతర్వర్తిం పరమపురుష మనుచింతయామః, “యపషోంతరాది
త్యై హిరణ్మయః పురుషః । అథ యపష ఏతిస్మిన్మండలై ఽర్చిషి
పురుషః ॥ సవిశృమండలమధ్యవర్తీ హిరణ్మయః” ఇత్యాది శ్రుతేః,
ధ్యాయోయపువితా, సః- అస్మాకం ధియః- హానోపాదానవిషయాణి
జ్ఞానాని, ప్రవోదయాత్- ప్రేరయేత్, ప్రేరయత్వితివా; తస్యసవితు
స్తస్మగ్గ శ్చింతయామ ఇతి మంత్రిదీపికాయామ్- దేవస్య సవితు
పైశో వరణ్యం భర్జసంజ్ఞితమ్ । ధ్యామనుహీతిశబ్దాక్తా ధీమహీత్య
గ్గ ఉచ్యతే ॥ యచ్ఛబ్దశ్చ యదిత్యుక్తే లిజ్జన్యశ్యయతోభవేత్ ॥

అథ శిరసః= ఓమిత్యనైర పరమాత్మోచ్యతే; “ఓమిత్యైకాక్ష
రం బ్రహ్మ”తి వచనాత్; పూర్వం వ్యస్తస్య ప్రణవస్సార్థ ఉక్తః,
ఆశ్రీతు సమస్తస్య; అపోజ్యోతిరితి పంచభూతానాం తత్త్వాంతరాణాం
చోపలక్షణమ్- ఏత త్సర్వం బ్రహ్మైత్యర్థః. ఏతత్సర్వం తత్త్వం
బ్రహ్మైకత్వేనాను సంధయమితి యావత్. అద్యంతయోః ప్రా
వయోః బ్రహ్మజ్యైవలయః, తస్మాదేవైతత్త్వత్తిరితి జ్ఞాపనార్థః. పూ
ర్వం ప్రావైర ఉచ్యతే భగవచ్ఛేషత్వముక్తమ్. ఏవం చైతగాచైతనా
త్మక ఏవంచ విశిష్టస్య పరమాత్మన ఉపాసనం గాయత్ర్యై ప్రీతి
పాద్యతే.

అథ తురీయస్య=రజస ఇతి పంచమ్యైక వచనవ తుక్తిః అనెన త్రిసుకాత్మికా ప్రకృతి రుచ్యతే, తస్యాః పర- స్సుకలకారణావస్థా యాః ప్రకృతేః పరఇత్యర్థః. ఓం ప్రావనాచ్యః పరమాత్మా, సావత్ - శోభనమాం ప్రాసయత్వీతి పదవ్యయాధ్యాహారణయో జనా.

ఆయాత్విత్వాని=నరదా= సమాశ్రితానామభీష్టఫల ప్రాప్తియే, దేవే- బ్రహ్మాత్మికా మాతృకాత్మికానా, ఆయాతు-అస్త్వ దమ గ్రహార్థమాయాతు, కేవలశీ- అక్షరం బ్రహ్మసంమితం- సత్ రతీత్యక్షరం, నిత్యేత్యర్థః. బ్రహ్మసంమితం, బ్రహ్మ- వేదః, తత్సమ్మితం- తత్తుప్రేత్యర్థః. సర్వవేదతుల్యత్వం సర్వ వేదాం తపారత్యం గాయత్రీః స్మృతిషు పత్యతే. అతిలింగవ్యత్యయ శ్చాంరసః; గాయత్రీ- ప్రధమాశ్లే ద్వితియా, సాహి దేవీ, ఛంద సాం-వేదానాం, మాతా, స-అస్మాకం, ఇదంబ్రహ్మ- స్తోత్రీరూపం, జపస్వ-గృహాః, ఓజోసి- హేదేవి ఇందియానాం శక్తిరసి, సహా సి- వేదవతాం వేగోసి, బలమసి- బలవతాంబలమసి, బలం- భరణ సామర్థ్యం, భాగః- ప్రకాశః, సృకాశవతాం ప్రకాశోసి, నామేతి ప్రసిద్ధౌ, దేవానాం ప్రసిద్ధంధామాసి, విశ్వమసి- సర్వమసి, యద్వాః విశ్వం- విష్ణుః, విష్ణువ త్వర్వక్రిమణీలాసి, విశ్వాయు- శ్చతుర్విధ భూతజాతస్య ఆయుర్వర్ధన శీలాసి, సర్వమసి సర్వాయుః- సర్వేషా మమరక్తా గాం నస్తూనాం నిర్వాహికాసి, కాలవిశేషావస్థాపికాచ; అభిభూః- సర్వచరితాభిభావనీ, ఏవమక్షరమిత్వాదినా యాదేవీ బహుధాస్తుతా తామాహూతాం గాయత్రీం ఓమితి మంత్రేణావా హయామి, ఓంకారరూపా మావాహయామీతివా; ఇయందేవీ గాయత్రీధిష్ఠాత్మదేవతా; గాయత్రీ ప్రతిపాద్యస్తు పరమాత్మా నారాయణ ఏవేతి పూర్వమేవోక్తమ్.

అథ జవవిధిః.

అచమ్య ప్రయతో నిత్య ముభేసంధ్యే సమాహితః ।
 శుదౌడశే జవం జప్య ముపాసీత యథావిధి ॥ ఏతదక్షర మేతాంచ
 జపకవ్యాహృతి పూర్వకమ్ । సంధ్యయో ర్వేదవి ద్విప్రో వెదపు
 జ్యౌస యుజ్యతే ॥ ఏతదక్షరం- ప్రణవః, ఏతా- గాయత్రీం,
 వ్యాసః-ప్రణవవ్యాహృతీయుతాం గాయత్రీంతు తతోజపేత్ ॥ ఏవం
 మనుష్యాసాభ్యా ముక్తో జపప్రకారో గృహస్థవిషయ ఏవ; తథాన్య
 త్ర- ప్రణవవ్యాహృతి స్తిస్రోగాయత్రీంచజపేత్క్రమాత్ ॥ క్రమా
 దితిక్రమ నియమాచ్చ, బ్రహ్మచారి గృహస్థయో రెకప్రణవైవ
 గాయత్రీ గ్రాహ్యః. అత్ర స్మృతీసారసముచ్ఛయే-సంఘటైకా షడ్ఙ్గం
 కారా గాయత్రీ త్రివిధానుతా । శత్రైః ప్రణవా గ్రాహ్య గృహస్థై
 జపకర్మణి ॥ సంఘటాచ షడ్ఙ్గంకారాయతీనా మూర్ధ్వః-రెతినామ్ ।
 గృహస్థవత్తు జప్తవ్యా గాయత్రీ బ్రహ్మచారిభిః ॥ యోగయా
 జ్ఞవల్క్యః- ఓంకారం పూర్వ ముచ్చార్య భూభువనస్సువ ఏవచ ।
 గాయత్రీం ప్రణవంచాతే జపఏవ ముదాహృతః ॥ ఏషా సంఘ
 టగాయత్రీ సర్వపాప ప్రణాశినీ ॥ మనుః- తిస్రో వ్యాహృతయః
 పూర్వం పృథగ్ఙ్గంకారసంయుతాః । పునస్సంహృత్య చోంకారం
 మంత్రస్యాద్యంతయో స్తథా ॥ ఏతయా జ్ఞాతయా నిత్యం వాఙ్మ
 యం విదితంభవేత్ । ఉపాసితం భవేత్తైవశిష్టం భువనసప్తకమ్ ॥
 ఏతయా- త్రియాపయా గాయత్ర్యాః. శౌనకః- కృత్యోత్తానా
 కరౌ ప్రాత స్సాయంఛాధోముఖౌ కరౌ ॥ (ఆశ్వమేధికే- తస్మా
 ద్దక్షాక్షరం మంత్రం మగ్భక్తై ర్వీతకల్మషైః । సంధ్యాకాలేతు జప్త
 వ్యం సతతంచాత్మ శుద్ధయే ॥ అన్యేషామపి విప్రాణాం కిల్బిషంహి
 ప్రణాశ్యతి । ఉభేసంధ్యే పుష్పాసీత తస్మా ద్విప్రో విశుద్ధయే ॥)

మధ్యే స్కంధభుజాభ్యాంతు జపవనముదాహృతః ॥ రత్నాకరై-
 లంగుళీ సకవియుజ్యేత కించిదాకుంచితై తలై । అంగుళీనాం వియో-
 గతు ఛిద్రైషు సనతై జపః ॥ స్మృత్యస్తరై- రత్నాకరై- అథోహ-
 స్త స్తుపైశాచో మధ్యహస్తస్తు రాక్షసః । బద్ధహస్తస్తు గాంధర్వ-
 ఊర్ధ్వహస్తస్తు దైవతమ్ ॥ అత స్కంధభుజయోగృధ్యై కళాకృ-
 త్వా జపః కార్య ఇత్యర్థః । బ్రహ్మ- మనః ప్రస్థాదనం శౌచం
 మాసం మంత్రార్థచింతనమ్ । అన్యగ్రత్వ మనిర్వౌదో జపసంపత్తి-
 షోతనః ॥ భరద్వాజః- నిష్ఠేచం జృంభణం క్రోధం నిద్రాలస్యక్షు-
 ధామదాః । పతిశశ్వాంత్యజాలోకా దక్షైతై జపవైరిణః ॥ న్యాసః-
 సప్రక్రమక సచహసక సపాశ్వక మవలోకయక । నాపాత్రితో స
 జల్పంశ్చ స ప్రాస్మతకిరాస్తథా ॥ సపదా పద మాక్రమ్య నైవహి-
 తథాకరౌ । సచా సమాహితమనా సచ సంశ్రావయక జపేత్ ॥
 అపాత్రితః- స్తుంభాద్యాత్రితః । హూమః ప్రతిగ్రహణోదానం భోజ-
 నాచమనై జపః । బహిజాను సకార్యాణి సాంగుష్ఠాని సదాచరేత్ ।
 నారదః- శ్వశూద్రపతితాంశ్చైవ రాజసభంచ రజస్వలామ్ । దృ-
 ష్ట్యా తోయ ముపస్పృశ్య భాష్య స్నాత్వా పురజకపేత్ ॥ చం-
 ద్రికాయాం- జపకాలే సభాషేత ప్రతహూమాదికేషుచ । ఏతే
 ష్వేవానసక్తంతు యద్యాగచ్ఛే ద్ద్విజోత్తమః ॥ అభివాద్య తతో
 విప్రం యోగక్షేమంచ కీర్తయేత్ । ధావత స్తిష్ఠతశ్చైవ ప్యేచ్ఛయా
 కర్మకుర్యతః ॥ సంఖ్యాంచై ప్రాపవీతేన జపహూమాది విష్ఫలమ్ ॥
 తిష్ఠతఇతి గాయ త్రీ వ్యతిరిక్త విషయమ్ । య త్త్విదం మానవం
 అద్రవాసాస్తు యః కుర్యా జ్జపహూమా ప్రతిగ్రహమ్ । సర్వం
 తద్రక్షసం విద్యాత్ బహిజానుచ యత్కృతమ్ ॥ ఏతత్ స్థలవి-
 షయమ్ ॥ యదిస్యా త్క్లిన్నవాసానై వారిమధ్యగతో జపేత్ ।
 అన్యథాతు శుచౌ భూమ్యాం దర్శేషు సుసమాహితై ఇతి వ్యాసః

స్మరణాత్. యశ్చ బ్రహ్మోక్తం “మతిమా స్మకదాచిత్తు గాయ
 త్త్రీ ముదనే జపేత్ | గాయత్రీ గ్నిముసీ ప్రోక్తా తస్మాదుత్తీర్వ
 తాం జపేత్ || ఇతీదం సర్వదా జలె గాయత్రీ జపనిషేధపరః
 అతో వ్యాసనచన మాపద్విషయమ్. శాండిల్యః- ప్రదక్షిణాప్రణా
 మేచ పూజాయాం హవనె జపే | స కంతావృతవస్త్రే స్నాన్యద్దశ-సే
 గురుదేవయోః || ఆచార్య మెకభక్తుచ భగవన్మందిరే ఒంజలిమ్ |
 అశ్వత్థ మగ్ని మక-ంచ పృష్ఠీకృత్య జపేన్నతు || యోగయాజ్ఞ
 నల్మ్యః- గృహేత్యేకగుణం ప్రోక్తం నద్వ్యాదౌ ద్విగుణం భవేత్ |
 గవాం గోష్ఠే దశగుణ మగ్న్యగారే శతాధికమ్ || సిద్ధత్యైతేషు
 తీర్థేషు దేవతావాస్తు సన్నిహౌ | సహస్రశతకోటిస్సాన్య దనంతం
 విష్ణుపన్నిధౌ || నారదః-జపస్య గణానాం ప్రామాణ్య పద్మాక్ష
 భ-క్తిసధ-సమ్ | జపేతు తులసీకాష్ఠేః ఫల మక్షయ ముచ్యతే ||
 అథాంగుళీభిరేవాపి జప మస్వహ మాచరేత్ | ప్రారభ్యానామికా
 యాన్తు మధ్యమే పర్వణి క్రమాత్ | తజ-సీమూలపర్యంతం
 జపేద్దశసు పర్వసు || మధ్యమాంగుళి మూలైర యశ్చర్వద్వితయం
 భవేత్ | తంనై మెరుం విజానీయా జ్ఞపే తన్నాతిలంఘయేత్ ||
 పితామహః- అచ్ఛిన్నపాదాగాయత్రీ బ్రహ్మహత్యారి ప్రయ
 చ్ఛతి | ఛిన్నపాదాతు గాయత్రీ బ్రహ్మహత్యాం వ్యపోహతి ||
 సంవర్తః- గృహస్థో బ్రహ్మచారీచ శతనుష్టోత్తరం జపేత్ | వాన
 ప్రస్థో యతిశ్చైవ జపే దప్తసహస్రకమ్ || అష్టోత్తరసహస్ర
 మిత్యర్థః. యోగయాజ్ఞనల్మ్యః- సహస్రకృత్వ స్నావిత్రీం జపే
 దవ్యగ్రమానసః | శతకృతోపివాసమ్య క్నాశాయామపరోయది ||
 సప్తవ్యాహృతి పూర్వాంచ దాద్యంత ప్రణవాన్వితామ్ | మనసాతు
 జపేన్ద్రేచ దశకృతోపి వరస్సత్కృతః || సహస్రజపవ త్సంగాన్తేత్ర
 శతజపవచ్చ సప్తవ్యాహృతే పూర్వాం శిరసాయుక్తాం గాయత్రీం

జపేద్యది ఏషదశకృత్వోపి జపోముఖ్య ఇత్యర్థః. ఏవం వికల్పః
కాలశక్త్యాద్యపేక్షయా ప్రక్షయః. తథా బోధాయనః-అశక్తస్య
అగమ్యామన శతకృతః ప్రణవవ్యాఖ్యాతి సంభేదవిశేషేణ దశ
కృత్వోపా గాయత్రీం సహస్రసామ్యో భవేదితి.

అథ సహస్రతరం వ్యాఖ్యా మనుసంభాయ త్రిః ప్రాణానా
యమ్య అష్టాముద్రాః ప్రదర్శ్య- సుశ్రిం జ్ఞానయోగీచ మత్స్యసం
భారపజ్జుజౌ । లింగవిగ్రహ ముద్రేచ అష్టాముద్రాః ప్రకీర్తితాః ॥
ఉత్తమేతి గాయత్రీ ముద్వాస్య ॥ అత్ర పితామహః- ఏవం జప్త్వా
యథాశక్తి సూదితేతు దివాకరే । ఉత్తమేత్యనువాకేన ఉద్వాస్య
తు యథాక్రమమ్ ॥ ఉత్తమ్ ఇత్యనువాకస్య వామదేవఋషిః
అనుష్టుప్పందః గాయత్రీదేవతా ఉద్వాసనే వినియోగః ॥ అథ
తురీయ ముపసామ “ఏకపదీ ద్విపదీ త్రిపదీ చతుష్పద్యపద సహి
పద్యసే సమస్తైస్తుతురీయాయ దశితాయ పదాయ” ఇత్యంతే తు
రీయపాద ముక్త్వా ‘మాప్రాప’ దితివదెత్. మిత్త్రీస్యత్యాదినా
గాయత్రీ ముపసామ- మిత్రస్యత్యాదే రుపసానార్థ మిత్రస్య
విశ్వామిత్రఋషిః గాయత్రీ త్రిష్టుప్పందః మిత్రోదేవతా ఉపసానే
వినియోగః- సంధ్యాద్యా సమస్కృత్య ప్రదక్షిణంచ ప్రక్రమ్య
‘ధ్యేయస్సుదే’తి రవిమధ్యే భగవంతం ధ్యాత్వా శేఖరచక్రేతిప్రార్థ్య
దండవ త్సృణమ్య ‘తద్విష్ణో’ రిత్యాత్మానం భగవతి సమర్ప్య పునర
ప్రభివాదయెత్. అత్రపితామహః- పరమాత్మానమాత్మానం భావ
యిత్వా ద్విజోత్తమః । ఆత్మానమాత్మనాధ్యాత్వాహ్యత్మన్యై
నోప సంహరెత్ ॥ ఆత్మానం- స్వం, ఆత్మనా- మనసా, ఆత్మని-
పరమాత్మని, ఉపసంహరెత్- సమర్పయెత్. తథావ్యాసః- నిశ్చయ
యాతచాత్మానం విష్ణానమలతేజసి । తదాత్మా తన్మనా శ్శాంత

స్తద్విష్ణోః రితిమంత్రతః ॥ భరద్వాజః- కర్ణయుగ్మం సృహస్తాభ్యాం
 స్పృష్ట్యా జానుర్వయాదికమ్ । చరణాం గుప్తపర్యంతం సంమృజ్యశు
 శనైశ్శనైః ॥ దక్షశ్రోత్ర సమంబాహుండక్షిణం ప్రసార్యచ । బా
 హూపరికిరోనమ్ర ముక్తం తదభివాదనమ్ ॥ ఇత్యేతద్భాషణం
 యత్తత్ మంత్రం స్యాదభివాదనే ॥ స్మృత్యర్థసారే- సావిత్ర్యాది
 క్రియా స్సర్వా ఆదిత్యాభి ముఖశ్చరత్ । జపస్థానా న్ననిర్గచ్ఛే
 ద్వైవతానన్నిధౌ క్వచిత్ ॥ ప్రదక్షిణసమస్కాగా న్నకుర్యా ద్వైవతా
 లయే ॥ హారితః- ఆద్రవాసాజలై కుర్యా త్ప్రక్షాణాచమనే జపమ్
 ఉపస్థానవ నిర్గచ్ఛే ద్వజయేత్తు ప్రదక్షిణమ్ ॥

అథ ఉత్తమఇత్యాదీనాం వ్యాఖ్యానమ్.

హేదేవి? భూమ్యాం పర్వతమూర్ధాని ఉత్తమేశిఖరైః,
 బ్రాహ్మణైభ్యో హ్యనుజ్ఞానం- బ్రాహ్మణా ననుజ్ఞాయ, అనుగృహ్య,
 భూమ్యాదిషు యత్ర పూర్వస్థాసి, యథాసుఖం- యథాగతం, తత్ర
 గచ్ఛ.

మిత్రస్యేత్యస్య; మిత్రః- త్రాతా, తస్య భగవతః, చక్షణీ
 శబ్దేన జ్ఞాంతుత ఉచ్యంతే, చక్షణీనాం ధర్తాధ్యత్ తస్యచక్షణీ
 ధృతః దేవస్య- క్రిడాయ తస్య భగవతః, శ్రోయత ఇతి శ్రవో
 యశః, సానసిః- సమ్యక్ నమస్కార్యం, సత్యం- కాలాంతరేపి నాశ
 రహితం, చితశ్చివస్తమం- అశ్చ్యవేష్టానుబంధితయా శ్రావ్యతమం,
 భగవతో యశస్తామిత్యధ్యా హృతేన వాక్యపూరణమ్. మిత్రో-
 భగవాన్, జూకా- పూర్వకర్మ ప్రకషేణాబాసకా, తదనుసా
 రేణ ఉత్రరత్రకర్మను, యాతయతి-యోజయతి, ప్రేరయతీత్యర్థః.
 మిత్రో దాధార పృథివీ ముతద్యాం- పృథివీ, ద్యాంచ మిత్రఃఖలు
 దాధార, మిత్రః కృష్టిరనిమిషాభిచప్తే- కృష్టిః- ప్రజాః, అనిమిషా-
 బుద్ధస్సౌ, మిత్రపవ అభిచప్తే- ప్రకాశయతి, సత్యాయహవ్యం

ఘృతవవ్విధేమ- సత్యాయా- వికారాయ భగవతే, ఘృతమిశ్రమ
 న్నంవిధేమ, ఘృతనదితి కాయకీఽపృత్తిః శ్రవస్తా మితివాచికే వృత్తి
 రుక్తా. మిత్రోజనా నిత్యాదినా తస్మాదానుసంధానా మానసీవృత్తిః.
 ఏవం కరణత్రయస్యాపి సాఫల్యమాపాదితమ్. ప్రసమిత్రైత్యాది-ప్ర-
 స- స- త- మ- ర్త- అ- ప్రయస్యా- రు- తె- ఆదిత్య- శిక్షతి-
 వ్రతేన ఇతి పదచ్ఛేదః. యోమ- ఆదిత్య, యోమ- ర్త- మత్యః,
 వ్రతేనయుక్తః, భగవంత మనారాధ్య సభోక్ష్యఇతి నియమేన
 యుక్తః, తె- తుభ్యం, శిక్షతి- అన్నాదినా ఉపచర తీత్యర్థః, ప్ర-
 ప్రకషేణ, ప్రయస్యా- పయః- అన్నం, అన్నాదిసంపద్యుక్తః
 అస్తు- భూయాదిత్యర్థః. యస్తు భగవదారాధన మకృత్వా సభో
 క్ష్య ఇతి నియమయుక్తః కరోతి తస్య భగవాన్ పురుషోత్తమః
 పృక్వప్త మన్నం బ్రహ్మానుభవ సమిచ్ఛతీతి వ్యాదయమ్. “అహ
 మన్న మన్న మదంతి మద్వీ” య ఇతి. భగవదారాధనస్య ఆతి
 క్షుద్రా న్నమాత్రే ఫలకల్పనాచ నాత్మంతి ముపపన్నమ్. సహస్యతే
 న జీయతేతోవృతః- త్వా- త్వయా, సమ్యగారాధనప్రీతేన, ఉతః-
 రక్షితః, కేనాపిజంతునా సహస్యతే నజీయతే- శబ్దాదిభి జ్ఞేతుంన
 శక్యతే, అనెన యావద్బ్రహ్మపాప్తి ఆధ్యాత్మికాది దుఃఖేభ్యో భగ
 వాన్ రక్షతీతిభావః, నై నం అగ్ంహా అశ్నో త్యంతిలోనదూరాత్-
 అహః- పాపం, దూరస్థంవాంసికస్థంవానాహ్నోతీత్యర్థః.

అథాభివాదనవిధిః.

భరద్వాజః- ఏవం సుధ్యాముపాస్యాథ పితరా వగ్రీజా
 స్తుయాన్ । త్రిశర్వపూర్వాక శిష్టాంశ్చ పార్శ్వేకస్థా సభివాదయేత్ ॥
 అత్రాభివాదన ఉచ్చిష్టమూతకా శౌచాదియుక్తం ధావంతం ధర
 గవిశం వృక్షారూఢ మశౌచస్థం భారముద్వహంతం దూరస్థం తై

లాభ్యక్తం వికర్మభం పతిత మవైష్ణవం కర్మచండాలంచ నాభివాద
యేత్ ॥ అవైష్ణవసముష్కారా దపమానాచ్చ కేశనే । వైష్ణవే పరి
వాదాచ్చ పతత్యైవ ససంశయః ॥ అత్యస్కృతిదప్పి- పితాచ
మాతాచ పి-మహాశ్చ జ్యేష్ఠః పిశ్యవ్యః శ్వశుర స్తథాత్వి-క ॥
మాతామహాశ్చాపకమాతులాశ్చ మాన్యాస్సున్య గౌతే క్రిమశో
ఽభివాద్యాః ॥ స్వనామపూర్వం పరికీర్త్య- పశ్చా ద్భోజబ్రహ్మ
చ్చార్య గురోస్తు శిష్యః । వ్యత్యస్తృ పాణిం పరిలభ్య పాదౌ పిథా
యకణా- వభివాదయీత ॥ సమ-శాన్యంబకృతాన్నమాజ్ఞ్యం
పుష్పాణి ధృత్వా చ తథావసంతం । విముక్తకేశంచ జపంచ హా
మం కుర్వాణ సుగృక్తశిర స్తథుస్సు ॥ తిష్ఠంత మన్నంత మధైక
హస్తా దుపాస- చ వితిముచ్య హృష్టమ్ । ఆవెష్ట్య వస్త్రేణ శిరః
బిశుస్తం సచాభివాద్యే త్సతితం శవంచ ॥ ఋత్విక్తిత్యవ్యశ్యశుర
మాతులానాం యవీయసామ్ । ప్రవయాః ప్రథమం కుర్యాత్ప్రీత్య
త్థానాభిభాషణమ్ ॥ ఆయుష్మాన్ భవసామ్యేతి వాచ్యోవిప్రో
ఽభివాదనే । అకారశ్చాన్య నామ్నోనై, వాచ్యః పూర్వాక్షరః
స్థురః ॥ క్షత్రవైశ్యాభివాదేన వ్రాయశ్చిత్తం కథం భవేత్ ।
బ్రాహ్మణానాం దశాష్టానా అభివాద్య విశుద్ధ్యతి ॥ అభివాద్య
ద్విజ శ్శూద్రం సచేల స్నానమాచరేత్ । బ్రాహ్మణానాం శతం
సమ్యగభివాద్య విశుద్ధ్యతి ॥ అర్చయేత్పుండరీకాక్షం దేవం వాపి
త్రిలోచనమ్ బ్రాహ్మణంవా మహాభాగ మభివాద్యవిశుద్ధ్యతి ॥
అన్యత్ర- ఉపకార్యం సూతికాం నారీం భర్తృభీషం గర్భహూతిసమ్ ।
అభివాద్య ద్విజోమోహా దహారాత్రేణ శుద్ధ్యతి ॥

యతివిషయ విశేషః.

అశిభిధర్మసముచ్ఛయే- స్వధర్మస్థా- యతీన్వృద్ధా- దేవాం

శ్చ ప్రణమే ద్యతిః । నాన్యచూశ్యమిదం కించిత్ ప్రశస్తమపి తం
 నమేత్ ॥ తథాఽన్యత్యాపి- అప్రాదశకలాయుక్తా బ్రహ్మజ్ఞానం
 మంశితాన్ । వాఙ్మహిమహాధీన్ సమమస్మే ద్యతిః క్వచిత్ ॥
 పూర్వగౌరవసంమూహాన్ పితరం మాతరం గురుమ్ । అంగుశ్చ
 ఽపిచ సంభాన్య కుంభపాకే పతే ద్యతిః ॥ శ్రీయో (భిక్షు) భీషు
 గృహస్థానాం నకుర్యాత్ప్రశంసదనమ్ । నాశిషానా ప్రయుంచిత
 నారాయణపదం పఠేత్ ॥ నరం స్వర్గాపహరణం నరం భార్యాపరి
 గ్రహః । నరం రాజానుపరణం గృహస్థ ప్రతిపదనాత్ ॥ సచంత
 మపచో దృష్ట్వా బ్రహ్మజ్ఞానయుతం శుచిమ్ । ప్రత్యుత్థానాదికం
 కించిన్నకుర్యాచ్చ కదాచన ॥ సంగ్రహే- యతేః ప్రతినమస్కా-
 రం మనసా యో అభివాంశతి । శాన్తయోనిశతం ప్రాప్య కల్పం
 తం నరం ప్రేతేత్ ॥ యతిభ్యో నమనః పూజాం గృహస్థో యది
 వాంశతి । చండాలత్వ మవాహ్నతి మృతో నిరయ మాపున్
 యాత్ ॥ వారెహే- ఏకహస్తప్రణామార్చ్య ఏకస్మాచ్చ ప్రసీదీ
 తాత్ । యతేరేక సమస్కారా ధ్ధంతి పూర్వం పుర్యాతమ్ ॥ సంగ్రహే-
 త్రిపదధారిణం భిక్షుం సమస్కారత్రయేణచ । అఘ్నాన్
 దైవస్తోషయే ద్విద్వాన్ బ్రహ్మభావేన సర్వదా ॥ అనైక సప్త
 తంతుర్వా వెదవేదాగపారగః । యతేర్దిశ-సమాత్రేణ సమస్కా-
 త్రయం చరేత్ ॥ విష్ణో ర్యతేస్తు మమగమాలేన మహతాపి
 యః । సమస్కారశ్రియం కుర్యాత్చాశ్వతిం ముక్తి మాపున్యూ
 త్ ॥ శ్రీపాంచరాత్రీ రక్షాయామ్- దేశతాప్రతిమాం దృష్ట్వా
 యతించాపి త్రిపంక్షిరమ్ । సమస్కార మకుర్యాణ ఉపవాసేన శు
 ద్ధ్యతి ॥ ఇనం పాతిత్యాదిదోషరహిత విషయమ్. తద్యుక్తస్య
 తు దన్యగవైరేవ దోషస్మరణా న్నమస్కారాదికం త్యాజ్యమేవ.
 తథా యతినిర్మలముచ్చయే- భూమి గ్లావో హిరణ్యంవా యతే

ర్యస్య పరిగ్రహః । తావ్యశం కశ్రలం స్మృ(ద్య)ప్త్యా సవాసా జల
మానిశేత్ ॥ యత్స్వయం పతతి బ్రహ్మజ్ఞానయతోపి నకా ।
ధీపూర్వరతోత్సక్తౌ తథా ధాతుపరిగ్రహాన్ ॥ యతిహస్తగ
తం ద్రీన్యం యో గృహ్యతి నరః క్వచిత్ । న మూఢో నరకం యా
తి తేన పాపేన కర్మణా ॥ రాత్రీన్యానంచ యానంద స్త్రీకథా
తాల్యమేవచ । మంచకం శుక్లవస్త్రంచ యతీనాం పతనంహి వత్ ॥

అథ సంధ్యాదినిత్యలోపప్రాయశ్చిత్తమ్.

శంఖః- సంధ్యాది నిత్యలోపేతు దిన మేక మభోజనమ్ । దిన
ద్వయే త్రిరాత్రం స్యాశ్శృఙ్ఖార్యంతు దినత్రయే ॥ దశాహే శృఙ్ఖ
మేకంస్యా దూర్ధ్వం చాంద్రాయణం భవేత్ । చాంద్రాయణం
పరాకంచ మాసాదూర్ధ్వం విధీయతే ॥ తతోఽప్యేనంప్రకల్ప్యం స్యా
ద్వ్యోమస్య వచనం యథా ॥ అగ్నికార్య పరిభిష్టా స్సంధ్యోపాసన
వజికతాః । వెదంచ యెననధీయానా సైవర్వే వృషలాః స్మృ
తాః ॥ గాయత్రీప్రకృతంచైవ ప్రాణాయామత్రయం తథా । ప్రా
యశ్చిత్త మిదం ప్రోక్తం నియమాతికమేకృతే ॥ పులస్త్యః-
అకాలేనై త్కృతం కర్మ కాలం ప్రాప్య పునః క్రియా । కాలాతీతంతు
యత్కుర్యా దకృతం తద్విచిద్దిశేత్ ॥ సంవర్తః- విధినాఽపి కృతా
సంధ్యా కాలాతీతాఽఫలాభవేత్ । అయమేహి దృష్టాంతో వం
ధ్యాస్త్రీ మైథునంయథా ॥ మనుః- వెదోదీతం స్వకం కర్మ నిత్యం
కుర్యా దతంద్రిశః । తద్ధి కుర్వక్ యథా శక్తి ప్రాప్నోతి పరమాం
గతిమ్ ॥

ఏవం సంధ్యాముపాస్యా ధారశక్త్యాపి ప్రణవాది నమోం
తా తత్త్వంతేన తర్పయిత్వా దేనాన్ సృషీన్ పితౄన్ భగవ

(16) అభిగమసప్రకరణే ఆధారశక్త్యాదితర్పణాక్రమః. ౧౨౧

దాశ్మకాన్ ధ్యాత్వా సంతర్పయ ద్విరాచమ్యా వాహిత తీర్థమం
త్రాంత్య ఆత్మని సమారోప్య అభ్యక్షణ మాదాయ స్వగృహం
ప్రవిశేత్ ||

అత్రనంగీకర్షకః- గాయత్రీ జపపర్యంతం మంత్రతాచమసమూ
ర్వకమ్ | సాధ్యం కగ్రాఖిలం సాధు సమూప్యచ యథావిధి || తతః
స్వకర్మభోక్తార మాదిత్యాంతరవస్థితమ్ | ఉపస్థాయ స్వకై ర్మంత్రై
ర్నారాయణ మంత్రాదితః || తతః ఆధారశక్త్యాదీన్ తర్పయిత్వా
స్వినామభిః | నమోంతైః ప్రణామౌపైః నిఃష్ప్రిడ్య స్నానశాటి
కామ్ || అవాహితాంశ్చ గంగాద్యాం స్తత్తస్మంత్రగణాంస్తథా |
అనుజ్ఞాప్య సమారోప్య స్వాత్మస్యైవ సమూహితః || ఇతి. తథా
హాగీతః- తతః సంతర్పయే ద్విష్ణుం మంత్రరత్నైః మంత్రవిత్ | శర
వారం సహస్రంవా తులసిమిశ్రితైః జలైః || వైకుంఠసాక్షాదం
పశ్చాత్తర్పయేచ్చ యథావిధి | అసంతవిహగశాది దేవతానా
మనుక్రమాత్ || ఏకైక మంజలిం దత్వా పశ్చాద్దాచమనం చరే
త్ || వసిష్ఠః- తర్పయే సంత్రరత్నైః భక్త్యాదేవం జనార్దనమ్ |
తదీయాం స్తర్పయే తృశ్చాన్నిత్యా న్ముక్తాంశ్చ దేవతాః | ఆన్య
శంస్యేవ భావేన దేవాదీనపి తర్పయేత్ | నిష్ప్రిడ్య స్నానవస్త్రోతు
పునరాచమనం చరేత్ ||

ఆధారశక్త్యాదితర్పణాక్రమః.

ఓం ఆధారశక్త్యై నమః, ఓం ప్రకృత్యై నమః, ఓం అఖిలజగ
దాధారాయ కూర్మరూపిణే నారాయణాయ నమః, ఓం అనంతాయ
నాగరాజాయ నమః, ఓం భూం భూమ్యై నమః, ఓం శ్రీవైకుంఠాయ
దివ్యలోకాయ నమః, ఓం శ్రీవైకుంఠాయ దివ్యజనపదాయ నమః
ఓం శ్రీవైకుంఠాయ దివ్యరగరాయ నమః, ఓం శ్రీవైకుంఠాయ

దివ్యవిచూనాయనమః, ఓం ఆనందరూపిణే దివ్యరత్నమంటపాయ
 నమః, ఓం ఆనందాస్త్రయనమః, ఓం ధర్మాయనమః, జ్ఞానా
 యనమః, ఓం వైరాగ్యాయనమః, ఓం ఐశ్వర్యాయనమః, ఓం ఆధ
 ర్మాయనమః, ఓం అజ్ఞానాయనమః, ఓం అవైరాగ్యాయనమః, ఓం
 అనైశ్వర్యాయనమః, ఓం ఏభిః పరిచ్ఛిన్నతనవై సదాత్మకాయ
 పీఠభూతాయానంతాయ నాగరాజాయనమః, ఓం పద్మాయనమః,
 ఓం సూర్యమండలాయనమః, ఓం సోమమండలాయనమః, ఓం
 వహ్నిమండలాయనమః, ఓం విమలాయై చామరహస్తాయై నమః, ఓం
 ఉత్కృష్టాయై చామరహస్తాయై నమః, ఓం జ్ఞానాయై చామరహస్తా
 యై నమః, ఓం క్రియాయై చామరహస్తాయై నమః, ఓం యోగాయై
 చామరహస్తాయై నమః, ఓం ప్రవైచాయై చామరహస్తాయై నమః, ఓం
 సత్యాయై చామరహస్తాయై నమః, ఓం ఈశానాయై చామరహస్తాయై
 నమః, ఓం అనుగ్రహాయై చామరహస్తాయై నమః, ఓం జగత్ప్రకృతయై
 యోగపీఠాయనమః, ఓం జగత్ప్రకృతయై దివ్యయోగవర్యంకాయన
 మః, ఓం సహస్రనీహాయానాయై నాగరాజాయనమః, ఓం పాద
 పీఠాయనమః, ఓం అస్త్యధ్యుభ్యో నమః, ఓం అస్త్యశ్చక్రమగురుభ్యో
 నమః, ఓం అస్త్యత్సర్వగురుభ్యో నమః, ఓం నమోనారాయణాయ
 నమః, ఓం శ్రీం శ్రీయై నమః, ఓం భూం భూమ్యై నమః, ఓం నీం
 నీళాయై నమః, ఓం కిరీటాయమకుటాధిపతయై నమః, ఓం కిరీటమా
 లాయై అపీఠాత్మనే నమః, ఓం దక్షిణకుండలాయ మకరాక్షయై
 నమః, ఓం వామకుండలాయ మకరాత్మనే నమః, ఓం వై జయం
 త్ర్యై నమః, ఓం శ్రీచుత్తులస్యై నమః, ఓం హారా
 యసర్వాభరణనాయకాయ నమః, ఓం శ్రీసత్సాయ శ్రీవివాసాయ
 నమః, ఓం శ్రీకౌస్తుభాయ దివ్యరత్నాధిపతయై నమః, ఓం కాంచీ
 గుణోద్భవాయ దివ్యసీతాంబరాయనమః, ఓం సర్వైభ్యో భగవద్దివ్య

భూషణేభ్యో నమః, ఓం సుదర్శనాయ హేతిరాజాయనమః, ఓం
 సుందరాయ ఖడ్గాధిపతయే నమః, ఓం పద్మాయనమః, ఓం పాంచజ
 న్యాయ శంఖాధిపతయేనమః, ఓం శాక్షాకాయ చాపాధిపతయే
 నమః, ఓం కౌమోద్వక్త్ర్యే గదాధిపతయే నమః, ఓం సర్వేభ్యో భ
 గవద్విషాయుధేభ్యో నమః, ఓం సర్వాభ్యో భగవత్పాదారవింశ
 సంవాహినీభ్యో నమః, ఓం సర్వేభ్యో భగవత్పురీచారకేభ్యో నమః,
 ఓం అనంతాయ నాగరాజాయ నమః, ఓం వాం వారుణ్యై నమః,
 ఓం కాంత్యై నమః, ఓం భగవత్పాదుకాభ్యాం నమః, ఓం సర్వే
 భ్యో భగవత్పురిజనేభ్యోనమః, ఓం సర్వేభ్యో భగవత్పురిచ్ఛదేభ్యోన
 మః, ఓం వైం వై నతేయాయనమః, ఓం రుద్రాయై నమః, ఓం సుకీ
 ర్త్యై నమః, ఓం విం విష్వక్సేనాయనమః, ఓం సుం సూత్రవత్త్యై న
 మః, ఓం గం గజాననాయనమః, ఓం జం జయత్సేనాయనమః, ఓం
 హం హరివక్త్రాయనమః, ఓం కం కాలప్రకృతినంజ్ఞాయనమః, ఓం
 సర్వేభ్యో విష్వక్సేన పరిజనైభ్యోనమః, ఓం చండాయ ద్వారపాలా
 యనమః, ఓం ప్రచండాయ ద్వారపాలాయనమః, ఓం భూషాయ ద్వార
 పాలాయనమః, ఓం సుభద్రాయ ద్వారపాలాయనమః, ఓం జయూ
 య ద్వారపాలాయనమః, ఓం విజయాయ ద్వారపాలాయనమః,
 ఓం ధాత్రే ద్వారపాలాయనమః, ఓం విధాత్రే ద్వారపాలాయ
 నమః, ఓం సర్వేభ్యో భగవద్ద్వారపాలైభ్యోనమః, ఓం కుముదాయ
 గణాధిపతయే సవాహనపరివారప్రహరణాయనమః, ఓం కుముదాక్షౌ
 యగ + నమః, ఓం పుండరీకాయగ + నమః, ఓం వాసునాయగ +
 నమః, ఓం శంకుకణాయగ + నమః, ఓం సర్వనైతాయగ + న
 మః, ఓం సుముఖాయగ + నమః, ఓం సుప్రతిష్ఠితాయగ + నమః,
 (గణాధిపతయే సవాహన పరివార ప్రహరణాయనమ ఇత్యష్టభ్యో
 యోజనీయమ్) ఓం సర్వేభ్యో భగవత్సాక్షదేభ్యోనమః.

అధ్యాభ్యుత్థానవిధిః.

మృద్ధమనుః- తత స్సమ్యక్ ద్విరాచమ్య అభ్యుత్థాన ముదా హ శేత్ । నవీనాఽభ్యుత్థానంజాతు విధిజ్ఞః కించిదాచరేత్ ॥ ప్రోత్థానరహితే గృహ ఇతిశేషః. అభ్యుత్థానం- ప్రోత్థానార్థం జలమ్, శాట్యాయనిః- అబ్జం హిరణ్మయం రౌప్యం దారవం మృణ్మయం ధృఢమ్ । తామ్రం పత్రపుటం పుణ్యం పాత్ర మభ్యుత్థానాయవై ॥ పుణ్యగ్రహణాన్న నిషిద్ధపాత్రనిషేధః. శైవాల వాలుకా దూర్వా త్యుగపల్లాయపైరపి । అభ్యుత్థానం సగృహీతాయా దావస్తంబోఽట్ర వీ స్మృనిః ॥ పల్లవుత్ర ఏరండాది. నాళికాభిన్నపాత్రేణ కాం స్యపాత్రేణచైవహి । పాణ్యంగం ఫలశేనాపి కుర్వ గ్నాభ్యుత్థానం తతః ॥ నాళికా- వేణుమయీ, ప్రాణ్యంగం- శంఖశుక్త్యాది, ఫలజం- నాళికేరాది, యమః- పాత్రాద్విరహితం తోయ ముద్భృతం సవ్యపాణినా । సతేన ప్రోత్థానం కుర్యా ద్వస్త్రనిష్పీడనేనచ ॥ శాట్యాయనిః- నాహరే దేవస్త్రస్తు నావృతో నచకన్యకా । స పాణినా సవస్త్రేణ తోయ మభ్యుత్థానాయవై ॥ ప్రచేతాః- నా హరే దేకజాతిస్తు సశిశు సచకన్యకా । నానువేతో నైకవస్త్ర స్తోయమభ్యుత్థానాయవై ॥ ఏకజాతి- శ్శూగ్రః. పులస్త్యః-తేన ద్రవ్యాణ్యశేషాణి ప్రోత్థానచమ్య పునర్గ్రహే । తతః కర్మాణి కు ర్వీత సత్క్రియాశ్చ ద్విజోత్తమః ।

అథ హోమవిధిః.

దక్షః- సంధ్యాకర్తావసానెతు స్వయం హోమో విధీయతే । స్వయంహోమే ఫలంయత్సాన్య స్నత దన్వేన లభ్యతే ॥ హూయ మానం తథా ఽన్వేన ఫలమర్థం ప్రపద్యతే । ఋత్వి క్వుతో

గుస భాగైతా భాగినయో ఒధవిట్పతిః ॥ ఏతైరపిహుతం య
తాన్త త్తద్ధుతం స్వయమేవతు ॥ విట్పతి- గ్జామాతా, ఋత్వి
క్కుత్వా ఒధ పత్నీవా శిష్యోవా ఒధ సహోనరః । పాప్ర్యానుజ్ఞాం
విశేషేణ జహుయుర్వా యథావిధి ॥ వసిష్ఠః- స్వయమేవతు
హోతవ్యం పత్నీవా పుత్రపవనా । అంతేవానీ కురీనోవా ఋత్వి
గ్వా శుభలక్షణః ॥ భర్తుర్విప్రవాసే ఋత్విగాద్య భావే గోభిలః-
“కామం గృహ్యేఒగ్నో పత్నీజహుయా త్సాయంప్రత స్తోమా”
వితి. మనుః- అగ్నిహూతస్య శుశ్రూషాం సంఘౌపాసనమే
వచ । కార్యం పత్నీవ్య ప్రతిదిసం బలికర్మచ నైత్యకమ్ ॥ సంఘౌ
పాసనం- సాయంప్రతహోమః. విష్ణుః- “స్వయ మహుత్వా
నవరం యాజయే” దితి. చంద్రికాయామ్- అసమక్షంతు దంపత్యో
హూతవ్యం సత్వికాగాదినా । ఉధయోరసమక్షంతు భవేద్ధుత
మసర్థకమ్ ॥ మనుః- నైవకన్యా నయువతి ర్నాల్పవిద్యో నబాలి
శః । హోతాస్యా దగ్నిహూతస్య నార్యోనాసంస్కృలో ఒశుచిః ॥
బృహస్పతిః- సూతకే మృతకేచైవ అశక్తౌ శ్రాద్ధభోజనై । ప్రవాసా
(ప్రసవా) దినిమిత్రైషు హోవయే న్నతుహోవయేత్ ॥

అధ హోమకాలనిర్ణయః.

మనుః- ఉదితే ఒనుదితేచైన సమయాధ్యుషితే తథా । స
ర్వథా వర్తతే యజ్ఞ ఇతీయం వైదికీశ్రుతిః ॥ గ్రహక్షయక్రో
ఒనుదితో నక్షత్రార్క పివర్జితః । సమయాధ్యుషిత స్సార్క ఉదిత
స్త్రిషు హోమయేత్ ॥ ఉశనాః- అర్ధమండల సంప్రాప్తే భానా
వనుదితే హుతమ్ । తస్మి న్నస్తంగతే హోమో భవేదుదిత
హోమినః ॥ సాయ మర్ధమండలం ప్రాప్తే ఒర్కే ఒనుదిత
హోమపక్షే, హుతం- హోమః, కార్యః, ఉదితహోమపక్షే తస్మిన్న

ప్రపన్నతే హేమామోధవే దిత్సర్థః. ఏకేతూదిత హేమామూః స్మ్య
 రన్యే ౭నునితహోమిః । అన్యేభోజనహోమాశ్చ పక్షహోమా
 స్తథాపరే ॥ పక్షహేమామా ఇత్యాది శ్రోతహేమామవిషయమ్.
 ఆశ్వలాయనః- ప్రదోషాంతో హేమామకాల స్సాయం సంగవాం
 తఃప్రాత' రితి. అయం ముఖ్యకాలః. గౌణకాలమాహ- గోభి
 లః- "అథ యదిగృహ్యే ౭గ్నో సాయం ప్రాతహేమా-మయో
 దకశకపూర్ణమానయో ర్వా హవ్యం హోతారంవా నాధిగచ్ఛేత్తి
 త్కథం కుర్యా దాసాయమాహుతేః ప్రాతరాహుతినాన్త్యేతి.
 ఆప్రాతరాహుతే స్సాయమాహుతి నాన్త్యేతి, అమావాస్య
 యాః సౌణ-మాసీ నాన్త్యేతి, ఆపౌణమాస్యా ౭మావాస్యా
 యాన్త్యేతి" తి.

హవిష్యనిర్ణయః.

కాత్యాయనః- కృత మోగనసక్త్వాచి తండులాదికృతాకృ
 తమ్ । వ్రహ్మదిచాకృతం ప్రోక్త మితిహవ్యం త్రీసా బుధైః ॥ బృ
 హస్పతిః- ప్రోక్తసాన్యం చతుష్షష్టే రాహుతేః పరికర్తవ్యమ్ । తిలా
 నాంతు తదర్థస్యా తదర్థస్యా ధృతస్యతు ॥

సమిధృనిర్ణయః.

పలాశ ఖదిర శమీ రోహితాశ్వత్థార్కవేతసాద్యా స్సమి
 థో గ్రాహ్యః, నాంగుష్ఠా దధికస్థూలా అత్యచా ప్రదేశ్యాధికా
 గ్రాహ్యః, కోవిదార విభీతక కపిత్థామలక నీప నింబ కురంజ తిలక
 శాల్యలిశ్లేష్మాతకాద్యా వహ్యః ॥ పక్షుశ్చాస్తు పాలాశా ఔదు
 మ్బరదినత్రియమ్ । త్రిదినం పిష్పలానాంతు అపామార్గంతు తద్దినమ్ ॥
 ఖదిరార్కశమీదూర్వాకుశాస్తాలిశీ స్మృతాః ॥ స్కాందే- తు

స్మరణాత్; అగ్వాక్షి) రాత్రాజ్ఞహుమూదయాశ్చ అనప్త రాత్రా
త్తునచస్పతీంశ్చ । ఏకాదశాహే సహతంతమత్యా స్వాద్వాదశాహే
పుర రాజధీత ॥ ఇదా బోధాయనాదివిషయమ్ ॥ శౌనకః- యదా
సంధీయతే వహ్నిః ప్రాయశ్చిత్తపురస్కరమ్ । తదా సాయం విజానీ
యా త్సౌరహోమం తతఃపరమ్ ॥ ప్రతిపత్సర్వ సంధానం కర్మ
కర్తృవివాశనమ్ । సంధాయ త్రిదినం హుత్వా స్థానీపాకం సమా
చరేత్ ॥ బోధాయనః- ఏకాగ్నేస్త్రీవిధం సమారోపణ మాతృ
న్యరణ్యోవా సమిత్సు; సమిధశ్చత్ర పలాశాశ్వత్థాదిరోదురబ
తాః. ఆత్మయాగో ఒపున మజ్జేద్వా నదేద్వా పతితాదిభిః । అథ
నా యోషితం గచ్ఛే దన్వతౌ కామమోహితః ॥ వసంతేషు
నిమిత్తేషు పునఃగ్ని వినాశనమ్ । ఆపస్తంబప్య తన్నెష్ట మాత్మా
యాగ స్పదా శుచిః ॥ సవన- "అథాగ్నేవిపత్తిం వ్యాఖ్యాస్యా
మో ఒమేధ్యాశుచి చండాల శూద్రవాయన పతితరజస్వలాశ్వభిశ్చ
సంస్పృశే ఒరణ్యో వినాశ ఇతి పునరగ్నిం సమిధ్యాదేవం సర్వే
ష్వగ్నుప్రపూతేష్యి" తి.

ఔపాసనాగ్నిద్వయసంసర్గః.

రత్నాకర- ఔపాసనాగ్నిద్వయసంగతి శ్చే దగ్నిం సమారో
పణతో విభజ్య । పూర్వప్రహోతుర్విచించ హుత్వా పశ్చాచ్ఛ
హేమాతుః పథిక్పచ్చ సోపి ॥ అస్యార్థః- ద్వయో ఔపాసనాగ్ని
స్సంసర్గైః సంస్పృష్టౌ, అగ్నిం సమారోపణార్థం విభజ్య మమాయమం
శో మమాయమంశ ఇతి ప్రత్యేక మభిమానీ కృత్య స్వాంశే పూర్వ
హోతా అగ్నయేవిచయే స్వాహేతి హుత్వా ప్రాయశ్చిత్తానూతీ
జాహుయాత్; పశ్చాద్ధోతాతు- అగ్నయే పథిక్పతే స్వాహా
అగ్నయే విచయే స్వాహేతి హుత్వా తతః ప్రాయశ్చిత్తహుతీశ్చ

జుహుయాత్. తతస్తాపుశౌ సహైవ సమారోపయేత్తామితి. ఏవం
 లోకాన్ని సంపక్తే వివేచిం పాహిపంచకంచ జుహుయాత్. బ్రహ్మ
 చాచీ యవాత్వగ్నౌ నదధ్యా త్సమిధః క్వచిత్ । గృహ్ణీయా స్తం
 తదా మృత్యు రాదధ్యా త్సమిధస్తతః ॥ అగ్నేర్భగవత అగస్త్యభ
 గవాణ్యుషిః అనుష్ఠవేధస్థః హుతాశనోదేవతా బౌపాసనే విని
 యోగః ॥ రం బీజు స్వాహాశక్తిః అంశుక్లవర్ణః సర్వహూమ
 సిద్ధ్యక్తే వినియోగః స్వస్తి పూర్ణముఖాయ హృదయాయ నమః,
 తేజోరాశినే శిరసేస్వాహా, సూతాక్షాయ శిఖాయైవౌషట్, ధను
 ర్ధరాయకవచాయహుం సహస్రాత్మనే నేత్రత్రయాయై వౌషట్,
 సర్వాత్మనే అస్త్రాయఫట్ భూభువ స్సువరోమితి దిగ్బంధః. అగ్నే
 ర్ధ్యాను ప్రవత్యోమి సర్వహూమార్థ సిద్ధయే । ద్విముఖంకైక
 హృదయం చతుశ్శ్రీత్రం ద్విదాసికమ్ ॥ ఆప్యద్యయంద షణ్ణేత్రం
 సప్తహస్తై స్సమన్వితమ్ । మేషాకూఢం చతుశ్శ్రీజ్ఞం త్రిపదంచ
 జటానవమ్ ॥ శక్తి మన్నం దధానంచ ద్రుక్కుప్తౌ వక్షిణేకరే ।
 తోమగంచ ధనుర్బాణం ఘృతపాత్రంతువామకే ॥ స్వాహాంతు దక్షి
 ñే దేవిం స్వధాదేవించవామతః । అత్కాభి ముఖమాసీన మేవం
 రూపం హుతాశనమ్ ॥ (ధ్యాయే దిలిశేషః) ధ్యాత్వాహూనుం
 ప్రకుర్వీత విష్ణోః ప్రియకరంభవేత్ । పూర్వం ప్రాదేశికాం దత్వా
 తతో హూమో విధీయతే ॥ ద్వితీయా పృష్ఠతోదేయా తతో
 ౭గ్ని ముపతిష్ఠతే ॥ ఉత్తానే (గ్రంథపాతః)

అథ బ్రహ్మయజ్ఞవిధిః.

అత్రశ్రుతిః- “బ్రహ్మయజ్ఞేన యక్ష్యమాణః ప్రాచ్యాంది
 శి గ్రామావచ్ఛది ర్దశే ఉదీచ్యాం ప్రాగదీచ్యాం వోదిత ఆది
 త్య” ఇతి. ఉదిత ఆదిత్య ఇతి- హూమానంతర మిత్యర్థః. “ఏశ్చా

ద్వా ప్రాతరాహుతే: || సంధ్యాకర్మావసానాతు స్వయం హా-
మో విధీయత ఇత్యాది స్మృతే. అత్ర కథంచిత్ర ప్రాతబ్ర-
హ్మయజ్ఞాసంభవే మనుష్య యజ్ఞాసంతరంకార్యమ్. కార్త-
యదిన్యా త్పునాదర్వాక్ బ్రహ్మయజ్ఞః కృతో సహి । కృత్వా
మనుష్యయంజ్ఞంవై తత స్సాన్విధాయ మారభేత్ || శౌనకః-
యశ్చ శుశ్రిజపః ప్రోక్తో బ్రహ్మయజ్ఞ సు ఉచ్యతే || షైతీనసిః-
స్వశాఖాధ్యయనం యత్తత్ బ్రహ్మయజ్ఞం ప్రచక్షతే || అతోఽధీ-
తేనాపి వెదాంతరం బ్రహ్మయజ్ఞేనాధ్యేతవ్యమ్. బ్రహ్మయజ్ఞస్యాపి
మహాయజ్ఞత్వాత్ విద్యుద్వృష్టీభవతః; అత్రశుశ్రిః “అథోఽహం
స్సర్వేషు యజ్ఞక్రతుష్విలిహాష్యః అపఉపస్పృశేత్ - విద్యుదసి
విద్యమేకాప్రాస” మితి. బ్రహ్మయజ్ఞేన యజ్య ఇతి సంకల్ప్య-విద్యు-
త్. పాణిపాదౌ ప్రత్యాశ్య త్రిప్రాశ్య ద్విరుస్మృజ్య దక్షిణేన పాణి-
నాసన్యంప్రోక్ష్య పాదౌశిరశ్చ ప్రోక్ష్య శిర శ్చక్షుషీ నాసికే శ్రో-
త్రే హృదయంచ విధివత్ స్పృష్ట్వా దభాస్తృతే శుచాదేశే ఉప-
స్థంకృత్వా ప్రాగాసీనః త్రిః ప్రాశానాయమ్య నపవిత్రౌ దక్షిణోత్త-
రా కరాకృత్వా తత్సవితురితి పచ్ఛేర్ధచక్షస్తతస్సర్వాం వ్యా-
హృతీర్విహృతాః పాదాదిష్యంతేషువా తథార్ధర్చయో రుత్తమాం
కృత్వాన్నయామితి బ్రహ్మోపదేశోక్తక్రమేణ సప్రణవ ముచ్చార్య
పారిరోమితి నిర్దిశ్య సాన్విధాయ మధీయత.

రత్నావళ్యామ్- సన్యస్యరాణే రంగుష్ఠ ప్రదేశేన్యోస్తు
మధ్యతః । దక్షిణస్యాంగుళీ న్యకస్య చతస్రోఽంగుష్ఠవజ్జితాః ||
తథాసప్యకరాంగుష్ఠం దక్షిణాంగుష్ఠవేష్టితమ్ । ప్రణవంవ్యాహృతీ
తైచవ గాయత్రీంచ జపేత్క్రమాత్ || పచ్ఛేర్ధచక్ష ఉచ్చార్వ
సా ద్వేదాదీం శ్చతురో జపేత్ || ఏవం నిత్యం ప్రశ్నమేకం పదక్ర-
మానుషంగరహితం వాచైవ వాగీత్య “సమోబ్రహ్మణ” ఇతి పరి

ధారీయాం త్రిమచ్చాగ్ర్య తతో వృష్టిః, అపశువస్పృశ్య, గృహానెతి
తతో యత్కించి ద్దదాతి సావక్షికా, ఏవం ప్రశ్నాధ్యాయా సామ
ఖ్యే యథాశక్తివా వేదం ప్రమా నధీయిత. అత్రపక్షే- “ఓం
భూభువస్సువః- సత్యంతపశ్యేత్తానాం జహామి” త్యుక్త్వా
పరిధానీయాం త్రిష్టపేత్. అంపంనిత్యః- “అగ్నికార్యపరిధిప్రాః
పతితాః పరిక్షీప్తతాః । బ్రహ్మయజ్ఞవిహి గాశ్చ బ్రహ్మహ్నః కీర్తి
తాబుధైః” ఇతి ప్రత్యవాయస్మృతేః. కీర్తిష్టాధ్యాయే “బ్రహ్మ
యజ్ఞే జపేత్సూక్తం పౌరుషం చింతయన్ హరిమ్ । స సర్వాన్ జప
తో వేదాన్ సాంగోపాంగా నిధానతః ॥ అతో నియమేన పురుష
సూక్తమధీయిత. అనధీతో ఒశక్తోచా బ్రహ్మయజ్ఞే పురుషసూక్తం
జపేద్దాయత్రీంవా. తథామనుః- గాయత్రీ మప్యధీయిత గత్వా
ఒరణ్యం యథావిధి ॥ సంగ్రహే- వేదవాక్య పురాణాని నేతిహాసాని
శక్తితః । బ్రహ్మయజ్ఞ ప్రసిద్ధస్థం విద్యాంచాధ్యాస్మికాం జపేత్ ॥
అకృతప్రాతరాత్ ఉదకాంతం గత్వేతి ఆపస్తంబోక్తేః భుక్తస్య బ్రహ్మ
యజ్ఞే గాధికారః. తథా అస్పృశ్యస్పృశ్యాశౌచ దుష్టస్య అదుష్టస్యాప్య
మెస్యశవ శూద్రాంత్యపతితాంతికదేశే నాధ్యాయః- “తస్యవా ఏత
స్యయజ్ఞస్య ద్వావ సధ్యాయా” వితిశ్రితేః, నిత్యం ప్రశ్నాధ్యాయ
యికోఒనాధ్యాయగంధోనాస్తి; అనియత ప్రశ్నాధ్యాయినస్తు “అ
ల్పం జపే దసధ్యాయే ఒల్పతరంజపే” దిత్యుక్తమ్. తథామనుః- నై
మిత్తిక నాసధ్యాయో బ్రహ్మసూత్రంహి తతీన్మృశమ్ । బ్రహ్మహు
తిహుతం పుణ్యం స్వాధ్యాయ మవశట్యతమ్ ॥ ఏవం పురుషసూ
క్తాది వైదికమంత్రాణాం సర్వేషామపి నిత్యమహం జపిష్యామితి
సంకల్పితే నాధ్యాయః.

కించ- “అయజ్ఞోవా ఏషః, యో ఒపత్నీకః ॥ పాణిగ్రహా
ణాదధి గృహమేధినోర్వృత” మిత్యాదిభిః పంచమహాయజ్ఞానాం

గృహమేధి విషయత్వానగమా దవత్పీకస్యాంజ్ఞాహాత్వ శ్రీ
తెచ్చ విధుఃస్య సబ్రహ్మయజ్ఞాది పంచమహాయజ్ఞ ప్రసంగః. బ్రహ్మ
చారిభిస్తు బ్రహ్మయజ్ఞః కర్తవ్యుపన. తథా నారదీయే- “సాయంప్రాత
రగ్నికార్యం యథాకాలం జితేంద్రియః : కుర్యాత్ప్రీతిదినం వణీ
బ్రహ్మయజ్ఞంచ తర్పణమ్ ॥ తంత్రత్రయం కాతకంచ వైశ్వదేవమ
నూనా పశేత్ । మంత్రప్రశ్నో పునశ్చైవం బ్రహ్మయజ్ఞైకమం
విదుః ॥ వసిష్ఠః- ఋక్సామాధర్వ వెదోక్తా జపే స్మృతా
యజాంషిచ । జపిత్వైవం తతః కుర్యా దేవషి-పితృతర్పణమ్ ॥
తర్పితేతు యథా స్వశాఖం వ్యవస్థా నుసంధేయీ.

భగవత్సేవాప్రదక్షిణాక్రమః.

ఏవం బ్రహ్మయజ్ఞం కృత్వా మహాభారతోక్త ప్రకారేణ
విష్ణ్వయతనం చ నమస్కుర్యాత్ - భగవన్మందిర ప్రవేశవేశాయాం
దిక్షాత్రం కర్తవ్యస్య దశాతం శ్రీసాత్వతే- ప్రాసాదం దేవదేవీ
యం వైష్ణవం పాంచకాలికమ్ । అశ్వత్థంచ వటం ధేనుం సత్సమూ
హం గురోర్గృహమ్ ॥ దూరాత్ప్రదక్షిణం కుర్యాత్నికటాత్ప్రీతి
మాం విభోః । దండవత్ప్రణిపాతైస్తు నమస్కుర్యా చ్చతుర్దిశమ్ ॥
ప్రదక్షిణం ప్రణామాం శ్చ యుగ్మాక్ కుర్యాత్సమాహితః । ఏక
త్రి పంచ సప్తాది గణనావిషమంహి యత్ ॥ అత్రశాండ్విల్యః- అభి
గచ్ఛెచ్చ దేవేశం నుస్నాత స్సోధ్యైపుండ్రకః । సుప్రతౌళితపాద
శ్చ స్వాచాంత స్సంయతేంద్రియః ॥ సంధ్యయో రుభయో ధీత్యం
యావదర్కస్త్వ దర్శనమ్ । ధ్యాయన్ బ్రహ్మ జపే స్మృతం తతో
ఽభిగమనక్రియా ॥ వైకవస్తో నఖిన్నశ్చ సక్రుద్ధో విమనాశ్చవా ।
నాక్షాళితాంఘ్రి నాభక్తో నాతునో నావజ్జబహు ॥ సరక్తం
మలినం కృష్ణం వాసోపి పరిధాయచ । సచశూన్యకర శ్చస్త్రీ సయా
యా ద్భగవన్గృహమ్ ॥

ప్రదక్షిణసంఖ్యా.

ప్రణమ్య చంద్రవర్ణమా పుత్రాయోత్థాయ తస్మనాః ।
 న్యాయాధ్యయపదనం కుర్యా వస్త్రాంగేన సమస్త్రియామ్ ॥ సమస్కు-
 ర్వక్ ప్రతిదిశః వాగ్యతో ధ్యాసతత్పురః । అసంసక్తకరః కైశ్చి స్తం-
 దం కుర్యా త్ప్రదక్షిణమ్ ॥ ద్విచతుష్పదశాష్టాదైవ్యః కుర్యా దేవ-
 ప్రదక్షిణమ్ । దేవస్య నికటేకార్యం సమ్యక్ జ్ఞాను ప్రదక్షిణమ్ ॥ చక్ర-
 న ద్భాగ్నిమయేన్నాంగం పృష్ఠభాగం నవర్యయేత్ । సన్నిధౌ దేవదే-
 వస్య సహోచ్చైః ప్రలపే తదా ॥ శ్రీపంచరాత్రే పారమేశ్వరే-
 ప్రదక్షిణం నమస్కారం నామ సంకీర్తనం చ మె । యుగ్మాన్యైవ తతః
 కుర్యా దయుగ్మాది శివాదినామ్ ॥ స్మృత్యంగ్రహే-స్తుత్వా స్తోత్రై-
 ర్నమస్కుర్యా త్సాష్టాంగం భక్తితో ౭స్మత్ ॥ తద్దేవ శ్రీభాష్య-
 కారై రపి నిత్యే ప్రతిపాదితమ్ । ప్రపంచసారే దీహప్రకరణే-మం-
 త్రైశ్చ వైష్ణవై స్తోత్రై స్తుత్వా దేవం జనార్దనమ్ । ప్రణమే-
 ద్ద్విశ్చతుర్వాఽపి అస్యధా కిల్బిషీ భవేత్ ॥ ఏకహస్తేన తీర్థంచ
 ఏకంచాపి ప్రదక్షిపున్ । ఏకమేవ నమస్కారం త్రివిధం సరకావ-
 హమ్ ॥ శ్రీపంచరాత్ర రత్నాయాం ప్రదక్షిణ సంఖ్యా ౭భిహితా-
 “ఏకం వినాయకే కుర్యా ద్వైరూర్యై త్రిణి శంకరే । చత్వారి మాధ-
 వే కుర్యా త్పస్తాష్టకైః ప్రదక్షిణ” మితి । తత్ప్రకారః శ్రీగారుడే శ్రీ-
 రంగమాహాత్మ్యే పంచచత్వారిశేషాయ- అథ యే వైష్ణవీ ఛా-
 యాం లంఘయేయ రబుద్ధయః । నష్టాత్మాసత్తే శక్ర జాయంతే
 క్రినుయో భువి ॥ పంగవః పాదహీనాశ్చ కుఙ్కినో భువి యో సరాః ।
 విష్ణుఛాయా ధ్రువం తైశ్చ లంఘితాన్యా చ్చతక్రతో ॥ యదాచ
 భగవద్ధామ్నశ్చాయా మాక్రమంతే చ యః । ధరన్యాం జాయంతే పం-
 గు స్సద్యో రోగాదివీశితః ॥ తత్ప్రదక్షిణ మాకాంక్షత్ పురుషస్తు

శచీవతే । త్రిపాకృత్యతు తచ్చాచూం పూర్వభాగన సో ప్రజా ॥
ప్రపక్షిణవిధావేన విధిరేష నచాప్యథా । అభ్యేత్య భగవద్ధామ
యో గచ్ఛే త్సన్యతోనరః ॥ *మార్గలాభాయ యో గచ్ఛే త్సన్య
తో నారికి భవేత్ : షీణపుణ్యశ్చ నష్టశ్చ నవై యాత్యధమాం
గతిమ్ ॥ తత్ప్రీ షీణ మార్గేణ ప్రజా సన్విత సర్వదా । కృచ్ఛే
ఽపి నాప్యథా యాయా దేకాశీ సత్వసంస్థితః ॥ శ్రీరాంచరాత్రర
మాయామ్- “ప్రవేశే నిర్గమేవై న విష్వక్సేచనశించరే” దితి విధా
నా ద్విష్వక్సేనం తతః ద్వారపాలాంశ్చ ప్రణమ్య అనుజ్ఞాప్య తత్ర
ప్రవిశేత్. “చక్రన ద్భామయే న్నాజం సృష్టభాగం న దర్శయేత్ ।
పశ్చాద్భాగేన నిర్గచ్ఛే దైవతానన్నిధౌ నుసే” రితి. శ్రీరాంచరా
త్రే- అగ్రే పృష్ఠే వామభాగే సమీపే అధః-మంటపే । జపపూజా
నమస్కారం శుర్యా త్కేశవాలయే ॥ ఉదక్పృత్యజ్ఞుభే దేవే జప
పూజాదివామతః । అన్యత్ర దక్షిణే పాశ్చాత్య విపరీతంతు మృత్యుదమ్ ॥

అవైష్ణవస్థాపిత ప్రతిమాగర్భననిషేధః.

అస్య క్వచి దపవాదః- వసిష్ఠః- అవైష్ణవస్థాపితానాం ప్రతి
మానాంచ వందనమ్ । యః కరోతి సమూహాత్మా రారవం సరికం
ప్రజేత్ ॥ ఖగప్రశ్న సంహితాయామ్- అన్యాలయే హరిం దృ
ష్ట్వా దేవతాంతరనన్నిధౌ । నాచయే న్నప్రణామేచ్చ తీర్థం సేవాం
చ వజాయేత్ ॥ అన్యాలయే హరిం దృష్ట్వా యే నమస్యంతి తేజ
నాః । మమద్వార బహిష్ఠాశ్చ మచ్ఛాసన పరాజ్ఞుభాః ॥

స్త్రీసూద్రారాధిత భగవద్వందననిషేధః.

స్త్రీసూద్రపూజితం లింగం విష్ణుంవాఽపి నమే ద్యది ।
కోటిజన్మని సూద్రత్వ మంతే చండాలతాం ప్రజేత్ ॥ వారాహే-

శూద్రాది-తం శివం విష్ణుం నమస్కర్యాద్యది ద్విజః । రౌరవం
 పుంసాం చాప్య చండాలో జాతుతేభువి ॥ శేషశర్మ- స్త్రీశూద్ర
 పూరిం లింగం విష్ణుం చా ప్రణతస్యచ । సద్గతింనైవ పశ్యామి
 శాస్త్రాశా మేష నిశ్చయః ॥ నారదః- స్త్రీశూద్రపూజితం లింగం
 విష్ణుం వాఽపి నమేత్తు యః । త్రిసప్తకుల సంయుక్తో నరకం ప్రతిప
 ద్యతే ॥ శ్రీపాంచరాత్ర- స్త్రీశూద్రై రర్చితం స్పృష్టం లింగం వా
 విష్ణుమేవవా । నార్చయేన్న సమస్కర్యా ద్ద్విజాతిస్తు కదాచన ॥
 తత్త్వార్థం సురయా తుల్యం శదన్నం మాంస ముచ్యతే । ద్విజాతీనా
 మయందోష ఇతరేషాం నవిద్యతే ॥ అతః స్త్రీశూద్ర పూజితం
 తన్నివేదితాదికంచ స్త్రీశూద్రయోరేనాహాణం న వైదికానామ్.
 పరాశరసంహితాయామ్- శుచి ద్విప్ర స్సదా కుర్యా ద్విష్ణుదేవాల
 యాదిషు । శ్రియా సహౌష తద్విష్ణు పూజా మాగమసాత్వికైః ॥
 గృహేతు త్పత్రియాదీనాం నిష్ణుపూజావిధి భవేత్ । త్పత్రియాది
 స్సర్వనైవ విప్రార్చిత హరే స్సదా ॥ సంప్రోక్షణం తదా కృత్వా
 పశ్చా ద్విప్రస్తుపూజయేత్ ॥ హాతితః- అవైష్ణవే విప్రే ణ్ఢాపితే
 మధురూదనే । తదాన్వ్రీం భూపతిర్వాఽపి వినాశ ముపయాస్యతి ॥
 కుర్వీత హనుదేవేష్టిం తత్సావ ప్రశమాయతు । మహాభాగవతేనైవ
 పురస్సంస్కార మాచరేత్ ॥ అత ఏవ ముక్తదోష వ్యతిరిక్తం భగ
 వంత మష్టాంగేన తద్దేశకాలశక్యేన మస్తిష్క సంపుట ప్రోక్ష్యంగ
 పంచాంగ దండాంగాది వ్యవస్థితమేవా ప్రణామేత్.

అష్టాంగాది ప్రణామవిశేషః.

తతాష్టాంగ ప్రణామః “మనోబుద్ధ్యభిమానైర సహ న్యస్య
 ధరాతలైః । కూర్మవ చ్చతురః పాదాశ్చ శిరస్త్రైశ్చ పంచమ” ఋతి
 సాత్వతోక్తః. భాష్యకారైశ్చ. మస్తిష్కాది పంచకంతు వైఖా

సనే పతితమ్- “సమస్తీష్కప్రణామ స్నాన్య దంజలిం మస్తక స్మ
సేత్ । ప్రణామ స్సంపుట స్సస్యార్థ్య ధృగయే ౭ంజలి మస్పయేత్ ॥
ప్రహ్వంగ స్సంపుటం కుర్యా తాప్రహ్వంగసమక్రియా । పా
దాంగుళిభ్యాం జానుభ్యాం శిరసాచావనిం స్పృశేత్ ॥ బద్ధాంజలి
ర్నమస్కుర్యా త్సపంచాంగ ఉదీర్యతే ॥ పాదౌ హస్తౌ ప్రసాద్యైవ
శైతే భూమూచ దండవత్ । స దండంగప్రణామ స్నాన్యత్ప్రణామా
నైవ మాచరే” దితి. సంకషణ సంహితాయామ్- సుకృతప్రణా
మ ప్రకరణే త్వేచం ప్రణామ ఉక్తః- “లలాటోదర జాన్వంఞ్ఞి
యుగాగ్రా నూఘ-కౌ కరా । భూమూ సంధాయమససా
వాసుదేవ మనుస్మర” న్నితి. ఏవంచాష్టాంగప్రణామః స్మర్యతే-
ఉరసా శిరసా వాచా మనసాచ కపోలతః । పద్భ్యాం కరా
భ్యాం జానుభ్యాం ప్రణామౌ ౭ష్టాంగ ఉచ్యతే ॥ రహస్యామ్నా
య బ్రాహ్మణేవ సమస్కార ప్రకరణే- జానుభ్యాం పాణిభ్యాం శిర
సాచ సంతన్యం భవతీత్యాదినా పూర్ణసమస్కార స్వరూపక
ముపదిశ్య తత్ఫలంచోక్తమ్- సదైవః కరణై ర్నమక సమగోఽనుతి
సమగోఽసమ స్నాప్తకారీ భవతి ఆప్తకారీ భగవత మాప్నోతీ”తి.
అత్రాంశిల్యః- నిధాయ దండవద్దేహం ప్రసార్య చరణౌ కరా ।
బద్ధా ముకుళవత్సాణీ ప్రణామౌ దండసంజ్ఞితః ॥ పాదౌ శిరస్త
థా హస్తౌ నికుంచ్యముకుళాకృతిః । మనోబుద్ధ్యభిమానైశ్చ ప్రణా
మౌ ౭ష్టాంగసంజ్ఞితః ॥ మస్తీష్కం సంపుటంచైవ పంచాంగంచ
త్రయంబుధైః । కృతయౌ రసయౌః కార్య మన్యథా వికలో
భవేత్ ॥ సర్వత్ర దృష్ట్వా దేవేశం జితంత ఇతి మంత్రీకమ్ । ద్వాద
శాణాం జపే స్మంత్రీం భీతన హ్వయ మానతః ॥ హస్తతానిచ
కర్మాణి హదీయ మహా ముక్త । త్వైవ సర్వేషాం నరేణా
భగవతేతచ ॥ ప్రదక్షిణ సమస్కార జపధ్యానాచకనస్తుతః ।

తత్కర్మతప్తహోదోషైః విగానాత్రాప్యదాచలేత్ ॥ శ్రీపంచరా
త్రతాయామ్ ॥ భాగవతే- ఏకే పాణినా యస్తు ప్రియమే త్పురు
షోత్తమమ్ । న్యాయ్యస్తస్య కరచ్ఛేద ఇతి ధృష్టవిదో విదుః ॥
సంగ్రహే- ఛత్రీవాసురహస్తాయై న్యాయ్యతేతరపాదాయః । ఏకహ
స్తా సతి స్తేషాం నదోషాయ కదాచన ॥ భగవదాచార్య నామశ్రీ
వణే చాంజలిబంధః కార్యః- సంభవస్త్వచి వ్యాపవీస్తావే- మహ
షేః కీర్తనా తస్య భీష్మః ప్రాంజలి రబ్రీహితే ॥

ఏవం యథావాక్యం ప్రియమ్య తద్వక్షిణే సమాసీనోఽగుస
మంపరానుసంధానపూర్వకం భగవంతం శరణఃసంక్రమ్య స్తోత్రైః
స్తుత్యా. ఏవం భగవదవాక్యవతారదత్తేన ఫలముక్తం పోష్యతే-
“సందర్శనా దకస్మాచ్చ పుంసాం సుమూఢచేతసామ్ । కువానసా
కుబుద్ధిశ్చ కుతర్కనిదయఃస్థయః ॥ కుహేతుశ్చ కుభావశ్చ నాస్తిక
త్వం లయంప్రీతే” దితి. శాంతుః- ఆపీతా స్మృతిసంస్కారం పశ్యతః
పురుషోత్తమమ్ । పాతకా న్యాశు నశ్యంతి కింపునపునస్తాపపాతకమ్ ॥

తత్ర భగవత్పీఠం స్వీకృత్య. అచ్రీ పంచరాత్రే- గోకర్ణా
కృతి హస్తే విష్ణుపాదోదకం మహత్ । తులసీదళ సంమిశ్రిం మా
షనుగ్నజలంపిబేత్ ॥ ప్రధమం కాయశుద్ధిర్ధర్మం ద్వితీయం ధర్మసా
ధనమ్ । తృతీయం మోక్షదంసిద్ధం త్రివిధే తీర్థముత్తమమ్ ॥
విష్ణుపాదోదకం పీత్వా కోటిజన్మాఘనాశనమ్ । తదేవాష్టసం
పాపం భూమా బిందునిపాశనై ॥ పాదోదకం భగవతో లభ్యా
భాగవతస్యవా । తిష్ఠన్నైవాధ ఆసీనో పితే చ్చుద్ధిశ్చ : నాపరా ॥
విష్ణుతత్పక్త తీర్థంవా పీత్వాఘృతోర్వర్ధ్వపుండ్రకమ్ । స తాళయే
త్కరం విద్యా నై వేద్యప్రకరేపిచ ॥ విష్ణునైవేద్యశేషస్య
తీర్థప్రకరేపిచ ॥ పురోడాశస్య సోమస్య శేషదోషో నవిద్యతే ॥
విష్ణునైవేద్య శేషంతు మునిభి ధోవ్య ముద్యతే । స తత్రాచ

మరం కుర్యా త్వవైష్ణవబహిష్కృతః ॥ సంగ్రహే- ఆమృతేషు
ఖండతాంబూలచర్మణే సోమపానకే । విష్ణ్వంఘ్రితోయపానకేషు
నాచ్యంతాచమనం స్మృతమ్ ॥ తన్మూలా ఆధర్వణికశ్రుతిః- భగ
వాన్ పవిత్రం నానుదేవః పవిత్రం తత్పాదా పవిత్రం తత్పాదోద
కం పవిత్రం స తత్రాచమరం యథాహిసోమ ఇతి. అథ యథా
శక్తి మూలమంత్రానికం జపిత్యా ద్వాత్రింశదపచాగాన్ పరిహృ
త్య ॥ వాగాహే= అపచారా స్తథా విష్ణోః ద్వాత్రింశ త్వక్తిర్ని
తాః । యానైర్వా పాదుకైర్వాఽపి గమనం భగవద్గృహే ॥ ఛే
వోశ్చనాద్యసేనాచ అప్రిశామ స్తదగ్రితః । ఏకహస్త ప్రశామశ్చ
తత్పురస్తాత్ప్రదక్షిణమ్ ॥ ఉద్భిష్టేవా ఽపివాఽఽశౌచే భగవద్వం
దనాచికమ్ । పాదప్రసారణంచాగ్రే తథాపర్యంకబంధనమ్ ॥ శయ
నం భోజనంచైవ మిథ్యాభాషణమేవచ । ఉచ్చైహాసో వృథాజ
ల్పో గోదనానిచ విగ్రహాః ॥ నిగ్రహాఽనుగ్రహశ్చైవ స్త్రీ
షు సాకూతభాషణమ్ । కంబళానరణంచైవ పరనిందాపరస్తుతిః ॥
ఆశ్లేలకధనంచైవ అథోవాయునిమోక్షణమ్ । తత్త్రిత్కాలోద్భవా
నాంచ ఫలాదీనా మహ్నామ్ । వినియుక్తా వశిష్టస్య ప్రదానం వ్యం
జనాదిషు । పృష్ఠీకృత్యాసనంచైవ పరేషా మభిలాదనమ్ ॥ గురౌ
మాను నిబస్త్రాత్రిం దేవతానిరసం తథా । శక్తాగ్రాహోపచారశ్చ
అనివేదితభక్షణమ్ ॥ ద్వాత్రింశదపచాగేణ రారనంసరకం వ్రజే
త్ ॥ అత్రి సంగ్రహేవిశేషః- వైష్ణవౌ ఽవైష్ణవోవాఽపి రాజా
నౌ గురవ స్తథా ॥ నౌపచర్యా హరేః స్థానే సన్నిధౌతు విశేష
తః ॥ ఏకాంతినౌ మహాభాగా విష్ణుమేవ సమాశ్రితాః । తానెవ
ప్రణామి త్ప్రీక్షో విష్ణుక్షేత్రే వినెతరాన్ ॥ ఏవమన్యత్రాపచా
రాః ప్రకారాంతరేణవర్యంతే తత్ప్రచారిత్రాద ఉత్తమక్త సముచ్చ
యఃకార్యః. ఏహదాదపికిలాలం యఃస్మృశే దైన్యష్టవోనరః ।

ఉపచారకతేనాపి న క్షమామి నమంధరే ॥ యోగిష్టః సృతిమూ
కారే లోకాభివం కరోతిచ । యో గురౌ మానుషం భావ
ముఖౌ నరకగామినౌ ॥ వస్త్రేకాచ్ఛాన్య దేహంతు రేవా నరః
ప్రియీత్తు మామ్ । శ్వేతీవ జాయతే మూఢః త్రీణిజన్మాని
భూయి ॥ శ్రేణానమధ్యం గత్వాతు యో సరో మా మథాచా
యేత్ । నప్తపశ్చత్తా త్పున్యా వత్తుణాదేవ ముద్యతే ॥ సా
గ్ధాగి యోని మాసాద్య పనే జన్మశ్చియం భుభే । భక్త్యా గ్రాధం
షుహాభాగే మనుజో మా మథాదయేత్ ॥ చటకత్వ మనుప్రీ
ప్య తతో గోధావపు భావేత్ । అన్యదేవ గృహంగత్వా హ్యస్మా
త్వా యో ప్రజేద్ధమామ్ ॥ మమైవ నమథే తస్య ఫలం పాపస్య వై
శృణు । గృహాద్గృహ మథో గత్వా భిక్షాన్థీ తునిత స్వయమ్ ॥
భిక్షౌ మలభ్యా తత్పాపి దరినో జాయతే నరః । కృష్ణకంబళ సంవీ
తో యో నరః ప్రణమేత్తుమామ్ ॥ చండాలయోనితాం యాతి
జన్మాని నవ పంచచ ॥ ఇత్యాది వారాహే పంచచత్వారిశేధ్యా
యే.

ఏవం భగవత్పండిరే సావధానః పరిహృతాపచారః ప్రణమ్య
విష్యక్తైరదీ నమజ్ఞాప్య స్వదేవాధిష్ఠిత మాశ్రమగృహాదిక మాగ
త్య స్వారాధ్య మభిగచ్ఛేత్. అత్రీశంగీశ్వరః- తతః ప్రక్షాళ్య చ
రణౌ స్వాచాంత స్సునమాహితః । బ్రహ్మచారీ గృహాస్థోవా వాన
ప్రస్థో లథవా మునిః ॥ స్వవర్ణస్వాశ్రమాహేణ విధినా శ్రద్ధ
యా లన్వితః । సమిదాజ్ఞాదిభి ద్వివైస్త్వ ర్క్షత్రై రపి యథో
దితైః ॥ హుత్వా లగ్నీ నగ్నిహూత్రాదా వ్రతం కాలమపిషిపః ।
పరారాధనరూపేణ కృతేనైవ స్వకర్మణా ॥ కృతే నిష్కల్రాపే
శుద్ధే స్వస్మి స్మనసి సుస్థితే । లభ్యాధికారో దేవస్య ధ్యానార్చన
జపాదిషు ॥ వినిష్క్రమ్యాగ్ని శాలాయాః గత్వా దేవగృహ

స్వకమ్ । అర్చయిత్వా పరాత్మానం దేశకాలాద్యపేక్షయా ॥
పత్రైః పుష్పైః శతైర్వాఽపి పూర్వకాలోక్తవర్తమా । కేవలాం
జలినావాఽపి విహితేన యథాతథా ॥ ఇతి.

అత్ర జయాఖ్య సంహితాయామ్- సోమసూక్యంతరస్థంచ
గత్వా ఽశ్వత్థాదిమధ్యగమ్ । భావయే ద్భగవద్విష్ణుం గురువిప్రశరీర
గమ్ మితి. అత స్తతతత ప్రవృత్తైష్యపి న దేవతాంతరభజన
త్వప్రసంగః. తథాస్మత్సంతరే- యే యజంతి పితౄణాదేవాణా
బ్రాహ్మణా స్సహుతాశనాః । సర్వభూతాంతరాత్మానం పిష్ఠమేష
యజంతి తే ॥

అథ పూర్వోక్త ప్రకారేణ ప్రదక్షిణసమస్కారాదికం
కృత్వా మితగద్య మనుసంధాయ స్వారాధ్య మఘృణాదిభి ర్యథావి
విధ్యభ్యర్చ్య తగత్యో మనసావా ఽభ్యర్చ్య తదన్తికే ప్రాజ్ఞుఖ
ఉదజ్ఞుభోవా అజినాద్యాసన ఉపవిశ్య అష్టాక్షరాది మంత్రజపం
యథాశక్తి కుర్యాత్.

అథాష్టాక్షరన్యాయః- పూర్వం దక్షిణానాసయా తూష్ణీం
పాయు విసృజ్య వామనాసయా చతుర్దశవారిం మూలమస్త్రం
జపన్వాయు మాపూర్య హృత్పద్మే సశ్రీకం స్వారాధ్యం ధ్యాయన్
అష్టావింశతివారిం జపన్ కుంభకంకృత్వా పునర్దక్షిణానాసయా సప్త
వారిం జపన్ శేచయేత్. ఏవం ప్రాణాయామత్రయం కృత్వా అథ
మూలమంత్ర మంత్రరత్న వాసుదేవద్వాదశాక్షర విష్ణుమంత్రాదికం
చ యథా శక్తిజపిత్వా ఽథ చరమశ్లోకద్వయాదికంచ జప్త్వా అభి
గమనం సమాపయేత్. ఓం భగవానేవ స్వనియామ్య స్వరూపస్థితి
ప్రవృత్తి స్వకేషతైకరసేనానేనాత్మనా స్వకీయైశ్చ దేహేంద్రియాం
తః కరణైః స్వస్మై స్వప్రీతయే స్వయమేవ అభిగమనం మయా కారి

తేనాక. కృతంచకరిష్యామి భగవ + అభిగమనేన భగవత్కర్తృణా
భగవాన్ ప్రియతాం వానుదేవః.

ఇతి శ్రీభారద్వాజ కులతిలక వంగీశాస్వయంజాతస్య శ్రీసుం
దరార్య పుత్రస్య వైకుంఠనాథస్య కృతిషు ప్రపన్నధర్మసారసముచ్చ
యే అభిగమప్రయోగోనామ ద్వితీయఃపరిచ్ఛేదః.

అథోపాదానమ్.

అస్య శ్రీమదష్టాక్షర మహామంత్రస్య బసరికా శ్రీమవాసీ
శ్రీమన్నారాయణఋషిః అంతర్యామివా; దేవిగాయత్రీఛందః పర
మాత్మా భగవాన్నారాయణోదేవతా; శ్రీరథిష్ఠానదేవతా అం
బీజం ఓమితివా; ఆయశక్తిః మంలీలకం శ్రీం కవచం హ్రీం అస్త్రం
శుక్లోవణః ఉదాత్తానీ స్పర్శః బుద్ధిస్తత్త్వం శ్రీవైకుంఠం క్షేత్రం
భగవత్ప్రీత్యర్థే జపేవినియోగః. ఓంనమః పరాయాక్షరప్రదాత్రే
ఽస్త్యధ్వరవేనమః, ఓంనమః పరేభ్యో ఽష్టాక్షరప్రదాతృభ్యో ఽస్త్యత్ప
రమగురుభ్యోనమః, ఓంనమః పరేభ్య శ్రీమదష్టాక్షర ప్రదాతృభ్యో
స్మత్సర్వగురుభ్యోనమః ఇతి శిరసి. ఓంనమః పరాయాష్టాక్షరాత్మనై
మంత్రరాజాయనమ ఇతి ముఖే. ఓం నమః పరాయ శ్రీమదష్టాక్షర
ఋషయే బసరికాశ్రీమవాసినే అంతర్యామినే శ్రీమతే నారాయణాయ
నమ ఇతి శిరసి. ఓం నమః పరాయై శ్రీమదష్టాక్షర ఛందసే
దేవై గాయత్ర్యై నమ ఇతి ముఖే. ఓం నమః పరాయై శ్రీమద
ష్టాక్షర దేవతాయై పరమాత్మనై నారాయణాయ నమ ఇతి హృది.
ఓం నమః పరాయ శ్రీమదష్టాక్షర బీజభూతాయాకారా దుత్థితాయ
ప్రణవాయ నమ ఇతి గుహ్యే. ఓం నమః పరాయ శ్రీమదష్టాక్షర

శక్తి గర్భాను శ్రీమతే నారాయణాయనమః కృతి పాదయో శ్చాం
జలిం విన్యస్య || మధ్యమాంగులీ మారభ్యామార్యర మంగుశ్యశ్రీ
పర్యంతా పర్యాయేణ మూలమంత్రేణ కరద్యయే ౨ంతబాహ్యే
పార్వత్యయోశ్చ కరతలకరపృష్ఠ పార్వత్యయోశ్చ త్రిః పరామృశ్య
కరతలమధ్యయోః మధ్యమాంగులిభ్యాం ప్రత్యేకం మూలమంత్రం
స్యనేత్ . కరద్యయే ౨సి దక్షిణమారభ్య తజన్యాది తర్జ్యంత
మంగులీషు సవి దుకాని పర్వను ప్రిణవ సంపుటితాని మంత్రాక్షరా
ణ్యప్తా క్రిమేకాంగుష్ఠేన స్యనేత్ . అయం స్మష్టిన్యాసో బ్రహ్మచా
రిణః; కరద్యయే ౨సి దక్షిణాదారభ్య తజన్యాది తజన్యంత మం
గులీషు తత్తత్కనిష్ఠికాంతం న్యాసః స్థితిన్యాసో గృహస్థస్య; వామ
మారభ్య తజన్యాది తజన్యంతన్యాస సుంహారో వనస్థయత్యోః .
కరద్యయే ౨పుష్ప మాంగుష్ఠ మారభ్య తత్తత్కనిష్ఠికాంతన్యాసస్య
వ్యాపక త్వేన .

ఓం ఓం జ్ఞా గాయ హృదయాయనమః ఓం సం ఐశ్వర్యాయ
శ్రినేశ్వాహః ఓం మోం శక్త్యై శిఖాయేవోషట్ ఓం నాం బలా
య కవచాయనమః ఓం రాం వీర్యాయాస్త్రాయఫట్ కరతలకరపృ
ష్ఠయోః ఓం యం తేజసే నెత్రాభ్యాంవోషట్ ఉభయసఖేషు ఓం
ణాం తేజసే ఉదరాయనమః ఓం యం తేజసే పృష్ఠాభ్యాంనమః
ఓం యం తేజసే బాహుభ్యాం నమః ఓం యం తేజసే ఊరుభ్యాం
నమః ఓం యం తేజసే జానుభ్యాం నమః సఖసమూహయోః ఓం
యం తేజసే పాదాభ్యాం నమః ||

దక్షిణకరతలె పద్మాయనమః వామకరతలె పాంచజన్యాయ
శంఖాధిపతయేనమః . దక్షిణాంగుష్ఠమారభ్య ఓం కిరీటాయ నమః
శ్రీవత్సాయ శ్రీకౌస్తుభాయ నమః నైజయంత్యై వనమాలాయై
నమః శ్రీం శ్రియేనమః వామాంగుష్ఠాది హీం పుష్కైరమః ఓం వం

సకలత్వైర్వసు, బంధాః నిద్రామైవననుః ఓం క్లీం కాంతైర్వసుః
ఓం కం పృథ్వివైర్వసుః కవతలయోః ఓం గం గరుడాయనమః ।

అథ దేహన్యాసః నాసాతి నానివర్తంతం మూలముఁజేరి
వ్యాసకత్వైర్వ త్రిః సరామృతేత్. ఆయనుపి సర్వైహం సమానుః.
అథ మూర్ధాదిపాదాంతేషు స్థానేషు నబిందుకాని ప్రణవనఃపుటితా
స్వప్రాక్షరాణి క్రిమీనా స్థానేత్, ఆయంస్వప్తిన్యాసో బ్రహ్మచారిణః.
ఏవం నాభ్యాదిహృదంతేషు స్థితిన్యాసో గృహస్థస్య, పాదాదిమూర్ధాం
త్యగ్యైరంహారన్యాసో నన్దస్థయత్యోః. మూర్ధ్ని మధ్యమయా
తస్త్వనీమస్యమాభ్యాం నేత్రీయోః అనామికాంగుష్ఠాభ్యాం ముఖమ
ధ్యై అంగుష్ఠతఃసనీభ్యాం హృదయే నాభౌ కనిష్ఠికాంగుష్ఠాభ్యాం
గుహ్యే జాన్మోష్ఠ్యై అంగుష్ఠరహితాభిరంగుళీభిః పాదయోః అంగు
ష్ఠసహితాభి శ్శిరసి.

అథ జ్ఞానాదిద్వావిశాలగన్యాసః- తత్ర జ్ఞానం అంగుష్ఠ
తఃసనీభ్యాం హృదయే, ఐశ్వర్య మంగుష్ఠ సహితాభి రంగుళీభి శ్శిర
సి, శక్తి సముష్టికేనాంగుష్ఠైర శిఖాయాం, బలం కవచబంధానుకారి
ణా కరద్వయేన కంఠాది కట్యంతే స్థానే, వీర్యం సముష్టికాంగుష్ఠ
తఃసనీభ్యాం సచ్చటాభ్యాం శుభాగ్రయో స్తేజ స్త్వజ్జనీ మధ్యమా
భ్యాం నైత్రయోః ఉదరవృష్ట బాహూసజానుషు అంగుష్ఠసహితా
భిః తాభిరంగుళీభి స్సర్వాభి రంగుళీభిః పాదయో రయమపి సర్వై
హం సమానుః, అస్త్రీయంత్రేణ దశదిగ్బంధః. అథవా సబిందుక్తై
ర్మంత్రాక్షరై రష్టదిగ్బంధః ప్రణవేన ఊర్ధ్వాగో దిగ్బంధః ॥

అథ కరద్వయేనాష్టాక్షరం చక్రంకృత్వా ఆత్మనః ప్రాదక్షి
ణ్యేన సుదర్శనాయ హేతిరాజాయ సమగతి త్రిరాబ్రీమయిత్యా చక్ర
ముద్రయా రక్షాం కుర్యాత్. దక్షిణేతరభుజయోః పర్యాయేణ
సవృగదాచక్రశంఖానాం ప్రణవాదినమంత్రగన్యాసః । కిరీటంశివసి

శ్రీవత్సం దక్షిణోపని కాస్తుభ ముహూర్తయ్యై ననమాలాం పార్శ్వ
యోః ॥ ఓం శ్రీం శ్రియై నమః దక్షిణపార్శ్వే ఓం హ్రీం పుష్ట్యై న
మః వామపార్శ్వే । ఓం సరస్వత్యై నమః ముఖే । ఓం ద్రాం
నిద్రాయై నమః పశ్చాద్భాగే । ఓం క్లిం కాంత్యై నమః ఊర్ధ్వదేహే ।
ఓం మోం ఓం శ్రీం శ్రియై నమః దక్షిణేపార్శ్వే । ఓం హ్రీం పు
ష్ట్యై నమః వామపార్శ్వే । ఓం సరస్వత్యై నమః ముఖే । ఓం ద్రాం
నిద్రాయై నమః పశ్చాద్భాగే । ఓం క్లిం కాంత్యై నమః ఊర్ధ్వదేహే ।
ఓం కం పృథ్వ్యై నమః పాదయోః । ఓం గం గరుడాయ నమః
ఊర్ధ్వే.

ధ్యానమ్- సవ్యం పాదం ప్రసార్య శ్రితదురితహరం దక్షిణం
కుంచయిత్వా జనున్యాధాయ సవ్యేతర మితరభుజం నాగభోగ నిధా
య । పశ్చాద్భాహుద్వయేన ప్రతిభటశమనే ధారయన్ శంఖచక్ర
దేవభూషాదిజుష్టో జనయతు జగతాం శర్మ వైకుంఠనాథః ॥ ఇతి
ధ్యాత్వా శక్తి మంత్రజపం కుర్యాత్.

అథ ద్వయన్యాసః= ద్వయేన ప్రాణాయామత్రయం కృ
త్వా ॥ అత్ర పరాశరః- కుక్ష్వీత మంత్రరత్నేన ప్రాణాయామా నిష్ఠా
ధారతః । అష్టావింశతివారంతు ప్రాణాయామే జపన్మనుమ్ ॥ పూర
కే కుంభకేచైవ రేచకేతు విశేషతః । ప్రాణాయామ మిమం ప్రాహు
రుత్తమం యోగిసత్తమాః ॥ మధ్యమం మునిభిః ప్రోక్తం జపేద్ద్వా
దశసంఖ్యయా । మద్వారంతు కనిష్ఠంస్య దధమంతు త్రిభిస్సృతమ్ ॥

ఓం శరణాగతిమంత్రస్య జీవహూవీ విరాడాత్మా ఋషిః దేవీ
గాయత్రీ ఛందః పరమాత్మా శ్రీమన్నారాయణో దేవతా ।
శ్రీం బీజం హ్రీం శక్తిః క్లిం కీలకం పరమనత్వం తత్త్వం పరమప్ర

కాశోవర్ణః ఉదాత్తాదిస్వరః శ్రీదేవతా ఓం శ్రీమన్నారాయణ
ప్రీత్యై జపేవినియోగః.

అథ న్యాసః; పరాశరః- షట్పదై రంగసాన్యాసం షడంగంచ
తదైవచ । మూర్ధ్ని ఛారె నత్రనాసా శ్రీవణేవ సరాసనె ॥ భుజ
యో హృత్పాదేశేచ స్తుత్యో ర్నాభిమండలే । పృష్ఠేచ జఘన
కట్యో రూర్ధ్వే చానోర్ధ్వే చాదయోః ॥ మంత్రంతాక్షరాణ్య
శ్ర క్రమేశాంకేషు విన్యసేత్ ॥ ధ్యానమ్- శ్రీరాంభోనిధి రత్నమం
టప మహాశావకాసింహాసనే వామాంకస్థితా ప్రసన్నవదనం శ్రీ
తాతయా ౨౨లింగితమ్ । దోర్దండాంకిత శంఖపంకజ గదాచక్రై
రువాశ్రియం త్వాం నిత్యం కలయామి జన్మవిముఖో లక్ష్మీశ
నారాయణ ॥ ఇతి ధ్యాత్వా యథా శక్తి మంత్రజపం కుర్యాత్

అథ ద్వ్యశాక్షరన్యాసః- అస్యశ్రీ ద్వ్యదశాక్షర మహామం
త్రస్య బ్రహ్మయిషిః సంకర్షణోవాః గాయత్రీఘంధః పరమాత్మా
దేవతా శ్రీవాసుదేవైవాః ఓం బీజం సమ శ్శక్తిః ఆయశక్తిరితివాః
భగవత్ప్రీత్యర్థే జపేవినియోగః ॥ ఓం ఓం హృదయాయనమః ।
ఓం నమః శిరసేస్వాహా । ఓం భగవతే శిఖాయైవోషట్ । ఓం వాసుదే
వాయ కవచాయహుం ॥ సమ స్తుతుతేఽ అస్త్రాయఫట్ । అథవా
ఓం సమో భగవతే విష్ణుమూర్తయే వాసుదేవాయ హృదయాయ
నమః । ఓం సమో భగవతే విష్ణుమూర్తయే వాసుదేవాయ సంకర్ష
ణాయ శిరసేస్వాహా, ఓం సమో భగవతే విష్ణుమూర్తయే ప్రహ్ల
దాయ శిఖాయైవోషట్ । ఓం సమో భగవతే విష్ణుమూర్తయే
అనిరుద్ధాయ కవచాయహుం । ఓం సమో భగవతే విష్ణుమూర్తయే
యజ్ఞాశ్మనై నేత్రాభ్యాంవోషట్ । ఓం సమో భగవతే విష్ణుమూర్త
యే సుదర్శనాయాపాయ అస్త్రాయఫట్ । ఇతి షడంగన్యాసః ॥ స్వప
దా జ్ఞానుయుగళ లింగనాభ్యుదరేషున । హృద్లోగేశాన్య స్తుజ్జప్త

శిఖాస్వక్షరకాన్న సేత్ ॥ శిరోలలాటచేత్రాస్యగళదో హృదయే
ష్వస్తి । సకుక్షినాభి లింగాభ్య జానుసాదేషు విస్య సేత్ ॥ హృత్కు
క్షినాభిషు తథా గుహ్యజానుపదేష్వథ । కరకంఠాస్య దృజ్జస్త శిఖా
సూర్ధస్యచ విస్య సేత్ ॥ సంహృతేదోఽప సంహరన్మప్తేశ్చ ఇహపు
ష్టయః । స్థితేస్తు శాంతినిన్యాసం తస్మాత్కార్యం త్రిధామతః ॥ అథ
ధ్యానమ్ - హరి ముద్వల చక్రదరాజ్జగదాయుధదోఃపరిఘం సితపద్మ
గతమ్ । వలయాంగదహ్నికిరీటయుతం నవకుందరుచం ప్రణమామి
పదా ॥ ఇతి ధ్యాత్వా యథాశక్తి మంత్రజపం కుర్యాత్.

అథ షడక్షరమంత్రన్యాసః - ఓం అస్య శ్రీవిష్ణుషడక్షరీ మహా
మంత్రస్య బ్రహ్మాద్యా సునకాద్యాశ్చ ఋషయః దేవేగాయత్రీధందః
విష్ణుద్వేవతా । ఓం బీజం నమశ్శక్తిః విష్ణు షడక్షరీ మంత్రజపే విని
యోగః । ఓం ఓం హృదయాయనమః శిరసి । శ్రీవిష్ణవే శిఖాయై
వౌషట్ । ఓం కవచాయహుం । నమః సేత్రాయవషట్ । విష్ణవే
అస్త్రాయుషట్ ॥ అథ ధ్యానం - “విష్ణుం భాస్వత్కిరీటాంగదళలయగ
ళాకల్ప హోదరాంఘ్రి శ్రోణీ భూమానువత్ మణిమకర మహాకు
ణ్డలై ర్మంజితాంఘ్రిమ్ । హస్తోద్య చ్ఛంఖచక్రాంబుజగద మమలం
పీఠికాశేయ మాశావిద్యోతద్యాన ముద్వద్వికరి సదృశం పద్మసంఘం
సమామి ॥ ఇతి ధ్యాత్వా యథాశక్తి మంత్రజపం కుర్యాత్

అథ చుమల్లోక ద్వయాదికంచ జప్త్వా అభిగమనం సమాప
యేత్.

అథోపాదానమ్ = సంగమే, ఓం కృతుచ కరిష్యామి ఉపాదానస
భగవత్కర్మణా + మి భగవతో బలేన + భగవతో వాసుదేవస్య
భగవానేవ స్వనియామ్య స్వరూపస్థితి ప్రవృత్తి స్వకేషుతై కరనేనా
శనాత్మనా స్వకీయైశ్చ దేహేంద్రియాంతః కరణైః స్వస్మై స్వప్రీ

త్యక్త ముపాదానం మయా కారయతీతి సంకల్ప్య తులసీ పుష్పాదికం
సర్వం కర్మణ్యం వస్తు యథా యోగ్యం సంపాదయేత్.

అథ తులస్యాద్యాహరణమ్; సంరర్తః- సమిత్పుష్పకుశాదీ
ని శ్రోత్రియః స్వయ మాహరేత్ । శూక్రాంతైః క్రయక్రీతైః
కర్మకర్తృవృత్తత్యధః ॥ విష్ణుమందిరై- త్యాద్యం పర్యుషితం జంతు
దూషితం పాదబంధితమ్ । మ్లాసం స్పృష్టం తథాఽస్పృశ్యైః నీ
తంబ ప్రతిలోమజైః ॥ తులసీ మాహాత్మ్యే- ఉత్తమం స్వార్జితం
పుష్పం మధ్యమం వస్య ముచ్యతే । అథమం తు క్రయక్రీతం పార
క్యంత్వథమాధమమ్ ॥ వాస్తాసితం పటాసితం స్వయాఃపతితమేవవా ।
దేవారామోద్భవం పుష్పా గృహదేవాయ నాన్చయేత్ ॥ అశ్వ
మేధికై- అర్కపుష్పాణిచాగ్న్యాని అర్కసత్రస్థితానిచ । నిర్లంధానిచ
పుష్పాని సర్యాణ్యేతాని వర్జయేత్ ॥ శ్రీపాంచరాత్రరత్నానూమ్-
సగృహే కరవీరీకైః కుసుమై రచకం హితమ్ । విశేషత స్సకామ
స్య సిద్ధిభూతియుతస్యచ ॥ స్కాంద- స్త్రీభిర్వా యదివా శూ
ద్రై రాసితై స్తులసీవలైః । యేఽర్చయంతి సరా విష్ణుం తెవై
నిరయగామినః ॥ స్త్రీశూద్రానుపసీతావా ఉచ్ఛిష్టా శౌచినోపివా ।
యేఽపచిన్వంతి తులసీం తెవై నిరయగామినః ॥ తులసీమాహా
త్మ్యే- శుష్కం పర్యుషితం చార్ద్రం కాష్ఠంవా తులసీదళమ్ ।
అర్చనే వానుదేవస్య లక్షణోటి గుణంభవేత్ ॥ సంరత్నంతు తులసీం
షణ్మాసం బిల్వమేవచ । పలాశం మాసమేకంతు కషిణం పక్షమేవచ ।
సప్తవారంతు పద్మం స్యాత్కరవీరం త్రిభిర్దివైః ॥

కర్ణమూలేతు తులసీం యస్తు ధారయతే సరః । ఆహారా
శ్రక్వతం సాపం తస్య సశ్యలి తక్షణాత్ ॥ శుష్కైః పర్యుషితైర్వా
ఽపి కాష్ఠమూలమృదాదిభిః । అర్చనా స్నానం బింబస్య సదాశుద్ధి

ర్భవిష్యతి ॥ గ్రహణమంత్రః-తులస్య మృతసంఘాతే చదాత్వం కేశవ
ప్రియే । కేశవాగ్ధం లునామి త్యాం వరదాభవ శోభసే ॥ ప్రసీద
మమ దేవే ప్రసీదహరివల్లభే । క్షీణోదమధనోద్భూతే తులసి త్వం
ప్రసీదమే ॥ మోక్షైకహేతో ర్ధరణీతలస్థే విష్ణో స్సమస్తస్య సుఖోః
ప్రియే తే । ఆరాధనార్థం పురుషోద్దయస్య లునామి పత్రం తులసి
క్షమన్య ॥

మార్గల్యః- నాక్షణై రర్చయే ద్విష్ణుం నశంభుం శంఖవారి
ణా । నాచయే ద్దూర్వయా దుర్గాం న తులస్యా సురాంతరమ్ ॥
సంగ్రహే- చతుర్దశశ్రవణమీపర్వ నందాసు ద్వాదశీషుచ । సంగ్రాంతో
షు న్యతీచాతే మన్వాదిషు యుగాదిషు ॥ భౌమార్కభృగువారేషు
తథా శ్రాద్ధదినేషుచ । ఆధానై వైష్ణవై ఋక్షై మధ్యాహ్నోత్పరత
స్తథా ॥ తులసీ కృతనం యత్త ద్విష్ణో శ్శిరసి కృంతనమ్ ॥ ఆధా
నక్ష- స్వజన్మ సక్షత్రా డెకోనవింశంనక్షత్రమ్ . అత్ర కుశపు
ష్పాదిహరణే న ప్రత్యనాయః . జాబాలిః- కుశాకా కాశంచ పుష్పాణి
గవార్థంచ తృణాదికమ్ । నిషిద్ధేవాఽపి గృక్ష్ణీయా దమావాస్యాహ
సీ ద్విజః ॥ అథ మన్వాదిః .

కాలప్రకాశకాయామ్- ఆశ్వయుక్కుక్ల నవమీ కార్తికీ ద్వా
దశీసితా । తృతీయా చైత్రమాసస్య తథా భాద్రపదస్యచ ॥ ఫాల్గున
స్యాప్యమావాస్యా పుష్యవైశాఖాదశీసితా । ఆషాఢస్యాపి దశమీ
మాఘమాసస్య సప్తమీ ॥ శ్రావణస్యాష్టమీ కృష్ణా అషాఢస్యాపి
పూర్ణిమా । కార్తికీ ఫాల్గునీ జ్యేష్ఠా చైత్రీ పంచమీతిధిః ॥ చతుర్ద
వైతా మునిభి ప్రోక్తా మన్వంతరాదయః ॥ యాగాదీనాహ తత్రై
వ- శుక్లా తృతీయా వైశాఖీ నవమీ కార్తికీసితా । మాఘీచామా
తథా ప్రోష్ఠపదీ కృష్ణా త్రయోదశీ ॥ ఏతా శ్చతస్ర స్తిథయో
యుగాన్యాః పరిక్రీర్తితాః ॥

అథ కుశాగారణమ్,

శౌర్యః- శుకా దేవే శుచిర్భూతాస్థిత్యా పూర్వోత్తరా
ముఖః । పం (హు) కాచేతైవ ముత్యే కుశాః స్పృశ్యా ద్వితో
ద్దమైః ॥ హరితః- కేనాథాన్ ప్రాప్యభో దర్భాన్ శిశ్రద్ధాన్ దక్షి
ణాముఖః । భిక్షోపనీతీ ప్రాచీనామత తాన్నిక్షిపే శ్చపథక్ ॥ మనుః-
సమూలశ్చ భవేద్దధకః పితౄణాం శ్రాద్ధకర్యణి । మూలేన లోకాన్
జయతి శక్రస్య సుమహాత్మకః ॥ ఏత దెకోద్దిప్త శ్రాద్ధవిషయమ్.
యతస్సనవాహ- “ఏకోద్దిప్తే కుశా గ్రాహ్యో సమూలా యజ్ఞకర్తృణి ।
బహిష్టునా స్పృష్టునా స్సర్వత్ర పితృకర్తృణి” ఇతి. బహిష్టునాః-
ఉచ్యుతాః, తతశ్చ- “ఉపమూలే తథాలూనాః శ్రాద్ధార్థేతు
కుశాః స్పృతాః । తథా శ్యాహుః సినాకౌ దూర్వాచ సముదాహ్న
తేతి బ్రుహుండాదివచన మనెకోద్దిప్త శ్రాద్ధాది విషయ మిత్యవగం
తన్యమ్. శాతాతః- జపే హోమే తథాదానే సావిధ్యామే పితృత
ర్పణే । అహుస్యంతు కరం కుర్యా త్సువణకరజతైః కులైః ॥ నార
దః- సహస్యం కేవలం ధార్యం దైవే పిత్ర్యేచ కర్తృణి । అనామికా
ధృతం హేమ తజన్యాం ధారయేత్తు తమ్ ॥ కుశాహరణమంత్రః-
విరించేన సహోత్సన్న పరమేష్ఠినిసర్గజ । నుక సర్వాణి పాపాని దర్భ
స్వస్తికరో భవ ॥ పృథ్వసీష్ఠః- కాశస్సు ఛాద్రో విఖ్యాతో కుశో
బ్రాహ్మ స్తథా స్మృతః । అహో ధృష్టు విఖ్యాతో విశ్వామిత్రస్తు
వైష్ణవః ॥ శుశ్రిశ్మతిషు మితత్వా ద్విప్రాణాం విశ్వకర్మణామ్ ।
విశ్వాంహసా మమిత్రత్వా ద్విశ్వామిత్ర ఉదాహృతః ॥ స్మృతి
రీతే- అహుస్యహని కర్మార్థం కుశోద్ధారః ప్రశస్యతే । సపూర్వేషూ
ధృతిషుశా యోగ్యాశ్చైచ ప్రాత్రరేషుచ ॥ భిక్షుమూలా గృహీత
వ్యాః ప్రస్తరాధం కుశోత్తమః । అగ్నికార్యేచ యాశ్చ సమూ
లాన్ పరివజయేత్ ॥

పవిత్రవిధిః.

చంద్రికాయామ్ - యజ్ఞోపవీతే ముంజ్యాంచ తథా కుశపవి
 త్రకే । బ్రహ్మగ్రంథిం విహసీయా దస్యత్రతు యథానుచి ॥
 యమః - సంశ్యజ్య వైష్టరిం (వైష్టవం) మార్గం బ్రహ్మమార్గ విని
 స్సృతమ్ । సకృత్సృదక్షిణీకృత్య పవిత్ర మభిధీయతే ॥ చక్షురంగుళ
 మగ్రంశ్చా ద్ద్రౌఢి రెకాంగుళో భవేత్ । ద్వ్యంగుళం రజ్జువలయం
 పవిత్రస్యతు లక్షణమ్ ॥ త్రిభిద్దభై - శ్శాంతికర్మ పంచభిః పాప్తికం
 తథా । చతుర్భుశ్చాభిచారంతు కుర్వన్ కుర్యాత్పవిత్రకమ్ ॥ దేవకా
 ర్యై త్రిభి ర్దభైః - రెకైః పితృకర్మణి । ద్వాభ్యాం మనుష్యకార్యేతు
 పవిత్రం కారయే ద్ద్విజః ॥ భరద్వాజః - కూర్చేననా పవిత్రేణ
 యేః కర్మాణి కారయేత్ । తస్య గ్రంథిం విస్మజ్జ్యైవ కర్మాంతేతు
 తత స్త్యజేత్ ॥ పవిత్ర కూచయోస్త్యాగే స గంధోన్మిస్తు ప్రమా
 దతః । ఉపనానంచరే దేక ముపనాపత్రయంతువా ॥ కీర్పూర్వే ఉప
 నాస తయమ్. అంగుళ్యగ్రే స్థితో దర్భ స్తపోవృద్ధికోహి నః ।
 మధ్యేచైవ ప్రజాకామో మూలే సర్వాప్థసాధరః ॥ యైః కృతః పిం
 డుర్వాపః శ్రాద్ధంనా పితృతర్పణమ్ । విష్ణూత్రాదిషు యే దభాః
 స్తేషాం త్యాగో విధీయతే ॥ అపూతలూనా యే దభాః యచ ఛి
 న్నానభై స్తథా । క్వధితా నగ్నిదగ్ధాశ్చ కుశా స్య త్సైవ వక్షయేత్ ॥
 హారీతః - పృథిదభాఃశ్చితౌ దర్భా యదభాః - యజ్ఞభూమిషు । వర
 ణాపరపీతార్థా ష్టుకాశ్చా పరివజయేత్ ॥ బ్రహ్మయజ్ఞేచ యేద
 భాః - యే దర్భాః పితృతర్పణే । అమిధ్యులిప్తా యదభాః స్తేషాం
 త్యాగోవిధీయతే ॥ అమేధ్యాని - వసాదీని ద్వాదశశమలాని ॥ చంద్రి
 కాయామ్ - పవిత్రం కరశాఖాంధం దక్షిణే శ్రవణే న్యసేత్ । నాస్యత్ర
 నిక్షిపే ద్దేహే నిక్షిప్తయది తత్త్యజేత్ ॥ కాలనూహ హారీతః -

మాసేరభస్యమానాస్యా తస్యాం దభావచ్చయో మతః । ఆయా
తయామా స్తేదభా నియోజ్యా స్పృశః పునఃపునః ॥

శూద్రవిషయ రత్నాకరే- దేవబ్రాహ్మణకార్యేషు (పాః శూ
ద్రశ్చే ద్ధక్తియాన్భవేత్) శక్తశ్చై స్స్పృశలఃఖలు । స్వర్ణాంకుశీ
యకం ధృత్వా తేన కర్మాణి కారయేత్ ॥ పవిత్రం గ్రంథియుక్త
మేన శూద్రాదే స్త్యాజ్యమ్. తథా చంద్రికాయామ్-

సప్తభి దకథ౨పుంజలైః కుర్యా ద్బ్రాహ్మం పవిత్రకమ్ ।
ష్ఠదభిః క్షత్రియస్యోక్తం చతుర్భిశ్చ తథావితః ॥ ద్వాభ్యాం శూ
ద్రస్య విహిత (పాః మాస్తరాణాం తద్దైవచ) మితకేషాం త్తై
వచ ॥ న బ్రహ్మణా మహేంద్రస్య శూలం హస్తే పిహిషః । సుర
ర్కశం యథా విష్టో స్తథానిప్రకరేకుతః ॥ ప్రాదేశమాత్రం ధభా
ణాం ద్విప్రాదేశః కుశః స్మృతః । త్రిప్రాదేశస్తు బహిః స్పృశ
దతప్రధ్వం తృణం భవేత్ ॥ కుశైశ్చ సంధ్యాకరణం దభైశ్చ
పితృకర్మాణి । బహిఃమా యజ్ఞకర్మాణి శైష్టేస్తు గృహగోపఃమ్ ॥
కుశకాశ యవా దూర్వాగోధూమా శ్చేతి కుందురాః । ఉశీరాన్రి
హయో మాంజా దశదభాశ్చేబల్బజాః ॥ భరద్వాజః- సమిత్పుష్ప
హవిస్తాయపాత్రోపవయవాదిషు । అవైష్ణవా నివిశేషేణ న కర్మసు
నియోజయేత్ ॥ హరితః- వైష్ణవానెన విప్రాంస్తు సర్వకర్మసుయో
జయేత్ । సర్వత్రా వైష్ణవా నిప్రచా పతితానిన సంత్యజేత్ ॥
వసిష్ఠః- తస్మా దవైష్ణవాం స్తత్ర న కర్మసు నియోజయేత్ ॥ కాశి
కః- గవాం వాలపవిత్రేణ ధార్యమాణేన నిత్యకః । న స్పృశంతీహ
పాపాని శ్రీశ్చ గాత్రేషు తిష్ఠతి ॥ గవాం వాలపవిత్రస్య సావర్ణ్య
తద్దైవచ । న బ్రహ్మగ్రంథినియామో ధారయేత్తు యథాతథమ్ ॥
గవాం వాలపవిత్రేణ సంధ్యోపాస్త్రం కరోతియః । జపహూమాది
కార్యాణి తస్యాక్షయఫలం భవేత్ ॥ గవాం వాలపవిత్రేణ సంధ్యో

పాస్త్రం కఠోతి చుః । నవై ద్వాపశవమాణి కృతసంధ్యో భవేన్న
రః ॥ విష్ణుః- గోవాలంబ కుశాగ్రం చ పవిత్రం చక్రసంయుతమ్ ॥
ధారయే దితి శేషః. ఆహరణమంత్రః- శ్యం రుద్రయాశరవసుధే
సుధాగాభేఽంశుసుక్కుతే । నవ దేవాశ్మకై గౌస్తావై నౌమ్యహం
త్వం ప్రసేదమే ॥ అధాశ స్సవ్యదవ-హణమానా మష్టోత్తరశతం ద
ర్భాః ద్వేహస్త పవిత్రే ద్వే ఆసనే ప్రాసుదగ్ధై షోడశభి ర్దభైః
పరిస్తరణం దక్షిణతః ప్రాగ్గై స్సప్తక పశ్చాదుదగ్ధై రష్టాదశ
ఉత్తరతః ప్రాగ్గై సప్తక శాత్రాణాం పంచ సప్తదశ బ్రహ్మస
సం ప్రణీతానాం ద్వే ఆభ్యపవిత్రే ద్వే ద్వే ఆభిద్యోతనై ర్దేదభా
గ్రే ద్వే పర్యగ్నికటే స్రుక్కువ సంమార్జనై చతుర్భి రిత్వాహ భగ
వా న్యౌధాయహః.

అధక్షరవిధిః- అత్ర సూత్రీః ॥ దేవావై యద్యజ్ఞేఽఽకుర్వత ।
తదసురా అకుర్వత । తేఽసురా ఊర్ధ్వం పృష్ఠేభ్యో నాపశ్యత్ ।
తే కేశా సగ్రవపస్త్ర । అధశ్మశ్రూణి । అఘోషవత్ ॥ తతస్తే
వాంచ ఆయత్ । పరాధవత్ । యస్యైవం వపంతి । అవాజేతి ।
అఘోషరై వధవశి । అథదేనా ఊర్ధ్వం పృష్ఠేభ్యోఽపశ్యత్ । త ఉప
పత్యవగ్రైఽనవంత । అధశ్మశ్రూణి । అధకేశాత్ । తతస్తేఽభ
వత్ । సువగ్రాం లోకమాయత్ । యస్యైవం వపంతి । భవత్యా
త్మనా । అఘోసువగ్రం లోకమేతి । అధై తస్మాదుర్వప్తై ర్విధునయప
శ్యత్ । సశ్మశ్రూణ్యగ్రేఽనవంత । అఘోషవత్ ॥ అధకేశాత్ ।
తతోవై స ప్రాజాయత ప్రజయూపశుభిః । యస్యైవం వపంతి ।
ప్రసృజయూ పశుభి ర్విధునై జాయతే ॥

పరాశరసంహితామూమ్- మూసిమాసి గృహస్థానాం పక్షేప
క్షేచ యజ్వనామ్ । ఋతావృతౌ యతీనాంశు వపరం మునిసత్తమమ్ ॥
జ్ఞానానాం బ్రహ్మచారిణాం మానేమానే విధీయతే ॥ శాండ్లిప్యః-

కృతకేక సఖశృణు) స్త్రిపక్షేతు గృహీ భవేత్ । ఇదమనాహితా
గ్ని విషయమ్. ఆహితాగ్నిస్తు పర్వణి సృణి నవేత్. నాస్య
తిథినారాదిదోషః, కర్మాంగత్యాత్; పితృమధనాఽ- పితౄన్బృ
దాద్యే గర్భాఽద్యే సదా పర్వణిపర్వణి । ఆహితాగ్నిః సే-శా-
నవపే దితర స్తయోః ॥ స్మృత్యైవమ్. అనాహితాగ్నిః ప్రశస్త
దినసే కుర్యాత్. కన్యా కర్కట కుంభ చాపాఖ్య మాసాన్వయా
అన్యేష్టమాసాః ప్రశస్తాః. జ్యోతిశ్శాస్త్రై- శస్యకర్కటామ ని
ద్యుణి సంధిపాత బ్రహ్మోత్తరాగ్ని పితృమైత్రది సేషు పశ్యామ్ ।
భుక్త్వాద రి క్తతిథిషు ప్రత్యపైత్యకేషు ఔరం త్యజే ధనుషి కర్కటక
స్య కుంభాః ॥ కుంభకర్కటకన్యాసు భనుర్మాస చతుష్టయమ్ । రో
మఖంశం గృహస్థస్య పితౄః ప్రాశయతే యమః ॥ జ్యోతిషాణా
వై- ఆదిత్య తిష్య పరు వైష్ణవ పౌష్ణ సామ్య తాన్వస్త్యైవ చండకీర
ణేషు యా ప్రశస్తమ్ । స్వాతీ విభాత్య వసుకోత్తరభాని మధ్యా
న్యాహు ర్నిశాన్వపి నచ యురకర్మ కార్యమ్ ॥ పశ్యప్తమీ ప్రతి
పద స్తిభయశ్చ రిక్తా వర్జ్యా శ్శశాంక గురుసోమజ భాగవానామ్ ।
నారాశంకోదయ విలోకన మిష్ట మాహుః ఔశేతు కర్మణి సకౌచ
ముశంతి శావే ॥ హరితః- భూప్రకోష్ఠ తిథా వజ్రావపనం శ్రుతి
చోదితమ్ । కామతశ్చ ప్రకుర్యాచ్చే త్సవివో సరకం ప్రజేత్ ॥ ప్ర
తోపవాస శ్రాద్ధదిసేషు ధృతిపాతాది యోగేషుచ ఔరకర్మ సకా
ర్యమ్. యస్య ద్విభార్యే గర్భిణ్యో సపూర్వాస్యాం ప్రసూతాయాం
ఔరకర్మ స కుర్యాత్ కింతు ద్వితీయాయామేవ కుర్యాత్. భార్య
ప్రసూతో దశమీహని వృద్ధజ్ఞాతి మరణేచ ఔరకర్మ కార్యమ్; నాత్ర
వారాదిదోషః. పితృ శ్రేష్ఠభ్రాతృ మాతృ మాతుల మాతా
నుహాది వ్యతిరిక్త మరణే ఔరం స కుర్యాత్.

అత్ర సుగ్రవిరోచనై- మాతు దీ-తాంతకై యస్య పితా

మరణమాపుయాత్ । దహనాది క్రియాః కుర్యా ద్వసనం నైవకా
రయేత్ ॥ పసిష్ఠః- పష్ఠాబ్ధే షోడశాబ్ధేచ వివాహాబ్ధే తదైవచ ।
మాతాపితౌ ర్మృతాబ్ధేచ వసనం నైవ కారయేత్ ॥ అంగిరాః-
షణ్మాసా న్యజాయే త్త్వం తైలతాంబూలయోషితః । జ్యేష్ఠాదీ
నాం మృతిప్రాప్తౌ మాతాపిత్రోస్తు వత్సరమ్ ॥ 'మాతాపిత్రోస్తువ
త్సర' మితి సామాన్యేనోక్తత్వా త్సర్వైః పుత్రైరిపి వత్సరం కేశ
ధారణాదికం కార్యమ్. వివాహే ఋతు శ్రయానుతరం ఔరవిధా
నం సంవత్సరభిన్నవిషయమ్. గంగాది సప్తస్థానేషు కృతోద్వా
హోపి ఔరం కుర్యాత్. "గంగాయాం భాస్కరత్వేతే మాతా
పిత్రో ద్దురో ర్మృతౌ । ఆధానకాలే సోమేచ ఔరం సప్తమచ స్మృ
తమ్ ॥ వివాహే యజ్ఞదీప్తాయా మిత్యాది వచనేభ్యః ద్వితీయ
వివాహేఽపి ఔరకర్మ వత్సరం కేశధారణంచ కర్తవ్యమ్. ఏనం
వైదికసార్వభౌమై స్సమ్యక్సృతిపాదితం సుఖీనిలోచన దశనిర్నయా
దిషు.

వ్యాసః- విధవాకబరీబంధో భర్తృబంధాయ జాయతే । శి
రసోముడనం తస్మా త్కార్యం విధవయా సదా ॥ కేశేషధగ్మ-
హరిసేవావిహీనా యా విధవా కేశధారిణీ । ఉపవాసవిహీనా యా
వ్రతహీనా విదుఃఖతా ॥ నారదీయపురాణే- రుక్మాంగదచరితే ధ
ర్మాంగదవాక్యమ్- స కంచుకవిహీనాతు గచ్ఛేన్నారీ సభర్తృకా ।
గృహాన్నిష్క్రమణం స్త్రీశాం మాభూ ద్రాజ్యేతు మామకే ॥
మాసకేశాతు విధవా వికేశావా సభర్తృకా । మావ్రతీస్యా త్స
దాకేశి మారణ్యే సగరాశ్రయః ॥ మాధనీచాప్రదాతా మే రాజ్యే
వసతు నిఘ్నుణః ॥ ఇతి.

అథ యజ్ఞోపవీతవిధిః.

అత్ర శ్రుతిః- "ప్రసృతోహవై యజ్ఞోపవీతినో యజ్ఞోప్ర

నృతో అనుపవీతినో యత్కించ ద్రాక్ష్యతో యజ్ఞోపవీత్యధీతే యజ
తపస తత్తస్మా ద్యజ్ఞోపవీత్యైరాధీతైః యాజయే ద్యజేతవా య
జ్ఞస్య ప్రపుత్య అజనం వాసోవా నక్షత్రణ ఉపవీయనక్షీణం
బాహు ముద్ధరతే అనధత్తే సన్యమితి యజ్ఞోపవీత మేతదేవ నిపరీ
తం ప్రాచీనావీత్యం సంవీతం మానుష" మితి. గృహ్యరత్న-
ఏకోపవీతం ధార్యం స్యా దాద్యంతాశ్రమిణో ర్ద్వయోః । గృహ
స్థానాం వనస్థానా ముపవీతవ్యయం స్మృతమ్ ॥ ఏకోపవీతం ధార్యం
స్థా దాద్యంతాశ్రమిణో ర్ద్వయోః । దశాష్టేవా గృహస్థస్య చత్వా
రి వరవాసిసః" ఇతి. భరద్వాజో "ఒహూ న్యాయుష్కామస్యే"
త్యాది కామ్యం ప్రచక్షతే. ఏకమేవ యతే సూత్రం సాజనం
బ్రాహ్మచారిణః । గృహస్థానాం వనస్థానా ముపవీతత్రయం స్మృ
తమ్ ॥ ఇద ముత్తరీయాలాభవిషయమ్. తథాభరద్వాజోపి-య
జ్ఞోపవీతే ద్వేనార్యే శ్రావే స్మారైచ కర్మణి । తృతీయ ముత్తరీ
యార్థం వస్త్రాభావే తదిష్యతే ॥ ఇదం యజ్ఞోపవీతం బ్రాహ్మణైః
ప్రతిష్ఠితమేవ ధార్య మన్యై రప్రతిష్ఠిత మితివివేకః. తథా గృహ్య
రత్నే- సునంస్కృత మిదం ధార్యం బ్రాహ్మణై ర్వేదపారగైః ।
అన్యై రనంస్కృతం ధార్యం జాతి జ్ఞానాయ కేవలమ్ ॥

అథ యజ్ఞోపవీతప్రతిష్ఠా.

సావిధ్యాయదినసె శుక్లపక్షే పూర్వాష్టమే ప్రాచీముదీచీంవా
నిశ ముపనిష్యన్ము దేవాగారే నదీతీరే గోష్ఠేషువా శుచౌడేశే
సున్నతః ప్రాయతో ధృతోర్ధ్వపుండ్రోత్తరీయో ద్వీరాచాంతో
దభాననే ప్రాబ్మఖ ఉదబ్మఖోవా సముపనిశ్య ప్రాశానాయన్న
శుచిభి గ్నిర్మితం కార్యపసూత్రీ మాదాయ ప్రావేనాభిమంత్యై
"అపోవాఇద" మిత్యద్భి రభిషేచ్య సప్తప్రణవపూర్వ వ్యాహృతిత్రీ

యం జపిత్యా చతురంగులమానేన దక్షిణహస్తేన వజ్రాపతిసంఖ్యయా
తత్సూత్రీ నుచ్చిన్నం తిగుణీకృత్య ప్రణవవ్యాహృతీభిః ప్రత్యాశ్య
కూర్స్వపరి నిధాయ “ఆహోహిష్ఠా ॥ హిరణ్యవణాః ॥ పవమాస్సు
వ” రిత్యేతైస్తత్సూత్రీం దధైర్కర్మాజయిత్యా శుచినా ప్రత్య
జ్ఞుభవ గృహీతమధ్యం గృహీతాగ్రా ప్రాజ్ఞుభా ద్వా విప్రాస్థి
త్వా ప్రదక్షిణహస్తోర్ధ్వ పాణిభ్యాం ప్రణవవ్యాహృతీభి రనువ
ర్త్య- తత్సూత్రీం సారవిత్ర్యా సావిత్ర్యానా తిగుణీకృత్య
“ప్రాణానాం గ్రంధిరసీ” తి సూత్రాగ్రేణ పార్శ్వయో ర్మధ్యే
అవేప్త్య స్థిప్తుం కృత్వా ప్రాక్ ప్రత్యజ్ఞుభా స్థిత్యా వామహస్తో
ర్ధ్వం “భూరగ్నించ” త్యనువాకేన ఆచారాత్ “భూర్భువస్సు”
పరిత్యనువాకేనచ పాణిభ్యా మనువర్త్య దధైర్ఘృష్ట్యా శుచౌ
దశై దధాన్తైః ప్రసార్య ద్వాదభౌ దత్వా త్రికరధ్వనిం
కృత్వా తత్సూత్రీభిః నావేక్షేత్. అనంతరం తదాదాయ
అశ్వత్థాది యాజ్ఞీయవృక్షైః పితృభ్యోనమ ఇతి బధ్వా ౭౭దాయ
సూత్రీం శుటిలం ప్రణవేన వ్యాహృతీభిశ్చ ఋజుకృత్య త్రివలయం
సూత్రీం కృత్వా ౭గ్రేణ మధ్యమావేప్త్య ఆగ్రాభ్యాం సూత్రీవ్య
యం పరివేప్త్య “ప్రాణానాం గ్రంధిరసీ” తి గ్రంధిం కృత్వా
౭శ్వత్థాది యాజ్ఞీయశాఖా మాదాయ ప్రణవవ్యాహృతీభిస్తస్యాం
సూత్రీం నిక్షిప్య శుచౌదశై వీహిస్థంషిలోపరి సకూచే సూత్రీ
యుతాం తాం శాఖాం నిక్షిప్య తస్మి న్వరుణ మావాహ్య ప్రణవ
వ్యాహృతీభి ర్గంధాదిభి రభ్యర్చ్య- త్రిః ప్రాణానాయమ్య యజ్ఞోపవీ
తప్రతిష్ఠాం కరిష్య ఇతి సంకల్ప్య దక్షిణహస్తేనోపవీతం స్పృశ్
“ఓం భూః యజ్ఞోపవీతం ప్రతిష్ఠాపయామి ఓం భువః యజ్ఞోపవీతం
ప్రతిష్ఠాపయామి ఓం సువః యజ్ఞోపవీతం ప్రతిష్ఠాపయామి ఓం
భూర్భువస్సువః యజ్ఞోపవీతం ప్రతిష్ఠాపయామి” ఇతి ప్రతిష్ఠాప

యేత్. అథ “భూర్భువః” తి దక్షిణావర్తిం “భువోవాయుంచ” తి మధ్యమావర్తిం “సువరాచిత్యంచ” తి ఉత్తరావర్తి మనుమంత్రీయే దితి భోధాయనః.

అథ నవతంతుదేవతాః గ్రంథితీయ దేవతాః యజ్ఞోపవీతా ధి దేవతాశ్చావాహ్య గంధాదిభి రభ్యచయేత్. భూర్భువః తెజోవాః ఖం ప్రాణ ఆత్మత్రయం తథా | క్రమాద్భవంతి తంతూ నాం నచానా మధిదేవతాః || గ్రంథితీయగ్రాధిపాశ్చ పితామహా పూరిశ్వరాః | యజ్ఞోపవీతాకారవ్యవహరంబ్రహ్మదైవతే” మితి ధర ద్వాజః. ఓంకారః ప్రథమస్తుతం ద్వితీయోఽగ్నిస్తథైవచ | తృతీయో నాగదైవత్య శ్చతుర్థ స్సమదైవతః | పంచమః పితృదై వత్యః సూర్యశ్చాష్టమవచ | నవమ స్సర్వదైవత్య ఇత్యేతే నవతం తన” ఇతి దేవతాభేదం వ్యాచక్షే. తదేవం ప్రతిష్ఠితం యజ్ఞో పవీత మాదాయ “ఆసత్యేనే” తి చతుర్థే స్పృశ్యే ప్రదక్ష్యే పూర్వవన్నిధాయ ఉపవీతం స్పృశ్య అష్టోత్తరశతం గాయత్రీం జ పిత్యా తద్భ్రహ్మసూత్రం ధారణార్థం నిశీషే ధారయేద్వా.

అథ ధారణకీర్తియః- పాదౌ ప్రత్యక్ష ద్విరాచమ్య పాజ్ఞు ఖండజ్ఞుభోవా దభాసన ఉపవిశ్య పాణినాయమ్య స్పృశన్నుప వీతం త్రియంజకం సకృజ్జప్త్యా సమిశ్చందోదైవతం “యజ్ఞోపవీత” మితి మంత్రీముచ్చార్య దక్షిణంబాహు ముద్భృత్య శిరసానహ కంఠే సవ్యే నిశీషేత్. సూత్రాంతరాధే దక్షిణం బాహుం కుర్యాత్. గృహస్థస్య ప్రీత్యుపవీతం మంత్రోచ్చారణాచమనై భవతః. న తిష్ఠన్నుపవీతం ధారయేత్ - కార్యాచారం గోనాల కుశమయం వోపవీతాలాభే ధారయే త్పరిమంజలితం వస్త్రంవా. విచ్ఛిన్నైక తంతుం భుక్త్వా నిమిత్తం తీర్థిణాః ప్రాప్త్యాద్యైవా కృత ముపయుక్త మనువర్తమాన మనుష్యమాజాలాదిభి రధిగతం పూయశోణితవి

ఋగ్వేదోచ్చిష్ట దూషిత మనహాస్పృష్ట మశుచిక్షేప్తకా
 ర్వాననిర్మితంచ పరిత్యజేత్. విస్మయోపవీతం యదివిఘ్నాత్రిమ
 త్సజే దంతైస్సహవా సంభాషేత తమపవీతం త్యజేత్. చడ్డా
 లాం త్వజాతి సంభాషణే విఘ్నాత్తోత్సర్జనన త్కంత నిక్షిపేత్.
 మంత్రీపూతం స్థితం కాయే నోద్ధరే దుపవీతకమ్ । సకృదుద్ధరణా ద్వి
 ప్రిః ప్రియశ్చిత్తీయతే యతః ॥ నాభాహార్యః మనాయుష్య
 మనస్తాత్తు తప్తక్షయః । తస్మా న్నాభినమం ధార్య ముపవీతం ద్విజో
 త్తమైః ॥ యజ్ఞోపవీతమంత్రీస్య గౌతమాత్రేయ వసిష్ఠాముషయః
 గాయత్రీస్త్రిగనుష్ఠుభశ్శందాగ్ంసి వేదాస్త్రీయో దేవతా యజ్ఞో
 పవీత ధారకాః వినియోగః ॥ యజ్ఞోపవీతంపరమం అంగుష్ఠాభ్యాం
 నమః పవిత్రం ప్రజాపతేర్యత్సహజం పురస్తాత్ తజ-నీభ్యాంనమః
 ఆముష్యమగ్నిం మనమాభ్యాంనమః పృతిముంచశుభ్రం యజ్ఞోప
 వీతం కనిష్ఠికాభ్యాంనమః బలమస్తుతేజః కరతలకరపృష్ఠాభ్యాం నమః
 ఏనమంగన్యానంకృత్వా. ధ్యానం- తమక్షరం బ్రహ్మపరావరశ
 మన్యక్త మాధ్యాత్మిక మాదినంజ్ఞమ్ । అతీంద్రియం సూక్ష్మమి
 వాతీదుర మనంతమావ్యం పరిపూర్ణ మిదే ॥

అథ వేదాభ్యాసః.

దక్షః- ద్వితీయేతు తథాభాగే వెదాభ్యాసో విధీయతే । వె
 దస్వీకరణం పూర్వం విచారో ఽభ్యసనం జపః ॥ తద్దానంచైవ
 శిష్యేభ్యో వెదాభ్యాసోహి పంచధా ॥ మనుః- యోఽనధీత్య ద్వి
 జో వెదా నన్యత్ర కురుతేత్రమమ్ । సజీవన్నైవ శూద్రీత్వ మాశు
 గచ్ఛతిసాన్వయః ॥

అథ పోష్యవర్గవిచారః.

దక్షః- తృతీయేతు తథాభాగే పోష్యవర్గార్థచింతనమ్ ।

ద్రవ్యంహి నిర్విపే తైహం విద్యమానీనా గృహీ ॥ మనుః-
 మాతా పితా సుతా భ్రాతా ప్రజాదీన స్సమాగ్రైః । అభ్యాగ
 తో ఒపిథి శ్యాన్తిః పాదాన్తాన్త ఉదాహృతః ॥ గానీయే- ఋతా
 మృతాభ్యాం జీవేత మృతేన ప్రమృతేనా ॥ విద్యావృత్తలాభ్యాం
 జీవేత స శ్వసృత్వై కదాచర ॥ ఋత సంధిలం ప్రాప్త మమృ
 తం స్యా దయాచితమ్ ॥ మృతంతు యాచితం ప్రాప్తం ప్రమృతం
 కర్షణం స్మృతం ॥ సత్యావృతంతు వాణిజ్యం తేనాచీహ జన్య
 తే । నేవాశ్వసృత్తి రాభ్యాతా తస్మా త్తాం పరివర్జయేత్ ॥ శాం
 డిల్యః- ఆయాచితోలోక్షా చ్ఛే శిష్యవత్తైః క్రిమాగతైః । జీవే
 త్కర్మ విశుద్ధ్యైః ప్రతిగృహ్యపినా ఒశనమ్ ॥ యాచితో నాపి
 వత్తై త దైవ్యంహిత్యా శషేఢితః । ప్రోకా నానరవా నిత్యం ప్రతిగమా
 మశందితః ॥ దధిక్షీర ఘృతాదీనాం లవణస్య పశోస్తథా । విక్ర
 యిభ్యోపి నాఒదద్యా దశ్వవిక్రియిణ స్తథా ॥ నాచరంతి యథో
 క్తం యే తెభ్యోపి భృతకాచకాత్ ॥ బలిప్రహరిణశ్చైవ బలివ
 త్తస్య సాక్షిణః ॥ భగవతం తథా విప్రైః పంచకాలపరాయణాః ।
 భగవన్మందిరంచైవ పూజితేథాని సర్వదా ॥ ద్విపతశ్చైవ నాదద్యా
 న్నిత్యేపశ్యపహరిణః ॥ ప్రశిలోమూచ్చ జాతేభ్యః తథాచాస్యత
 జీవినః । కాసీదకా త్తథా భోక్తుః శ్రాద్ధస్య సతతం తథా ॥ కాసీ
 దకః- వాల్దసికః, స గ్రామయాజకేభ్యశ్చ నాగమ్యాగామిన స్త
 థా । వణిశ్చ తథాచూద్రా ద్విసృష్టాగ్నశ్చ నాహరేత్ ॥ బింబ
 ప్రస్థాపకాచైవ తథా శిలోపజీవినః । పరిసరిస్తాచ్చ సప్తాచ్చ శూ
 ద్రిహ్యచ్చ నాహరేత్ ॥ ఉగ్రతశ్చాపి నాదద్యా దస్యదేవావలం
 వినః । క్రిమాగతై ర్ధనైర్వాఒపి స్వతేత్రాగ్రామసంభవైః ॥ భ
 గవన్భక్తిపూతేభ్యో విప్రేభ్యో యాచితైస్తువా । శ్రోత్రియాధ్యాప
 ణో భూత్వా వృత్తింవా లభతే ద్విజః ।

స్తోకాదానే పాత్రీలక్షణ మాహాహరీతః- వైష్ణవో వేత్త్రీశా
త్రేణ ఫలస్యామలకస్యచత్ । పంచవింశతివాదేన ప్రమాణంతు
శినత్రయమ్ ॥ అత్రీపరాశరః- అతఃపరం గృహస్థస్య కర్మాచారం
కలాయుగే । కర్మసాధారణం శక్త్యా చాతుర్వర్ణ్యాశ్రమాగతమ్ ॥
సంప్రీత్యా మ్యహం పూర్వం పరాశరవచోయథా । షట్క-
ర్మనిరతో విప్రః కృషికగృచ కారయేత్ ॥ స్వయంకృత్యై తథా
క్షేత్రే ధాన్యైశ్చ స్వయమాజ్ఞితైః । నిర్విపే త్వంచయజ్ఞాంశ్చ
కృతుదీక్షాశ్చ కారయేత్ ॥ క్షత్రియోపి కృషిం కుర్యా ద్విజాళా
దేవాంశ్చ పూజయేత్ । వైశ్య శ్శూన్య స్తథా కుర్యా త్ప్రపిం
వాణిజ్య శిల్పకమ్ । విశ్వ కుర్వతే శూద్రా ద్విజశుశ్రావ
యోష్ఠితాః । భవంత్యల్పాయుషస్తేవై నిరయం యాన్త్యసంశ
యమ్ ॥ చతుర్థామపి వశానా మెషధర్మ స్సనాతనః ॥ బోధా
యనః- వేదః కృషివినాశాయ కృషి ర్వేదవినాశినీ । శక్తిమా నుభ
యం కుర్యా దశక్తస్తు కృషింత్యజేత్ ॥ సంధ్యాస్నానం జపో
హోమో దేవతానాంచ పూజనమ్ । వైశ్వదేవాతిథేయంచ షట్క
ర్మాణి దినెదినె ॥ రాజ్ఞే దద్యాత్తు షడ్భాగం దేవానాంచైకవింశ
కమ్ । విప్రీణాం వింశకం భాగం (త్రింశద్భాగం బ్రాహ్మణానాం)
తతఃపాపైః ప్రముచ్యతే ॥

మనుః- సద్యః పతితి మాంసేన లాక్షయా లవణేనచ । త్ర్యై
హేణ శూద్రోభవతి బ్రాహ్మణః క్షీరవిక్రయాత్ ॥ ఏకా గౌర్న
ప్రతిగ్రాహ్యో ద్వితీయా న కదాచన । సాచే ద్విక్రియ మాపన్నా
దహ త్యాసప్తనుం కులమ్ ॥ క్రితాః ప్రతిగృహీతాశ్చ న విక్ర
యాస్తిలాః స్మృతాః ॥

మనుః- వృద్ధాచ మాతాఃతతౌ సాఫీన్య భార్యా సుత శ్శిశుః ।

అప్యకార్యశతం కృత్వా భర్తవ్యా మను రబ్రీవీత్ ॥ చతుర్వింశతి
మతే- సీదంశ్చ ప్రతిగృహ్ణీహ ద్భాగ్భాగైశ్చ స్తతో వృసాత్ ।
తతశ్చ వైశ్యకూడైశ్చ శ్శంఖస్య సచరయథా ॥ పేమాద్రా-
అసత్ప్రతిగ్రహః ప్రోక్తో దేశతః కాలత స్తథా । స్వరూపతో జాతి
తశ్చ కర్మతశ్చేతి పంచథా ॥ దేశః- గయాగంగాసెత్వాదిః,
కాలః- గ్రహణాదిః, స్వరూపం మేషీకృష్ణాజినాది, కర్మ- పఠనీయ
వృత్తిః. రత్నాకరే- ప్రతిగ్రహరుచి ర్నస్యా ద్వాత్రాంధంతు సమా
మారీత్ । స్థితృణా దధికం గృహ్ణాన్ బ్రాహ్మణో యాతృణోగతిమ్ ।
అతస్థినిత్యర్థమాతే సత్ప్రతిగ్రహే సదోషః. అభ్యుష్టా త్సమృతా
దన్నా దచ్ఛిద్రావైచ్రవ వాససః । అపరప్రేష్యభావాచ్చ భూయ
ఇచ్ఛా పఠత్యధః ॥

న్యాయాశ్చతస్య విత్తస్య ద్వా వసథా ప్రక్షేరితౌ । అసా
త్రై ప్రతిపత్తిశ్చ పాత్రైచాప్రతిపాదనమ్ ॥ సుమంతః- దూరస్థమ
పి సత్పాత్రం మనసా చింత్య విష్ణువత్ । భూమా నిశీప్య తోయం
తద్వ్రీయం తత్ర ప్రదాపయేత్ ॥ శాతాతపః- వెదాక్షరాణి యావం
తి నియుజ్యా దర్శకారణాత్ । తావతీం బ్రహ్మహత్యాంవై వెదవిక్ర
య్యవాప్పుయాత్ ॥ మనుః- ప్రఖ్యాపనం ప్రాధ్యయనం ప్రశ్న
పూర్వప్రతిగ్రహః । యాజ్ఞనాథ్యాపనై వాద వ్షడ్విధో వేదవిక్రయః ॥
మనుః- శయ్యాం గృహణ్ కుశాన్ గంధా నపః పుష్పం మణిం
దధి । మత్స్యం ధానాః పయో మాంసం శాకంవైవ ననిర్నుదేత్ ॥
అయాచితాని దేయాని సర్వదానాని యత్నతః । అన్నం విద్యాచ
కన్యాచ వ్యాసధిభ్యో న దీయతే ॥

అథ హవిష్పాకవిధిః.

మాధవీయే- అభక్ష్యస్య నివృత్త్యాతు విశుద్ధం హృదయం
భవేత్ । అభక్ష్యభక్షణా చ్ఛిత్త మశుద్ధం భవతి ధ్రువమ్ ॥ మః

చి:- అథ హవిర్విధిం వత్సే పక్షిణాకా యవాకా వష్టికా నీవా
రాకా ప్రియంగూకా శాలిభేదా నన్యాకా ప్రహీన్వా పృథకజాతీయం
శ్చాతుర్వజ్జ్యేషేవాసయే దేతేషాం పూర్వం పూర్వం శ్రేష్ఠం తస్మా
ద్వరక కోద్రవాది కుధాన్యని ప్రతిలోమాని తానిచ వజ్రయోః.
వేణకా- మూంగిలరిశీ, వష్టిక- గార్ నెల్లు, నీవార- :కో నెల్లు,
నెల్లు, ప్రియంగు- త్రాంగల్, శాలిభేదాకా- రాజాన్నం దీపమల్లికై
మొసలానవై, అన్యప్రహీ- ముళ్ళుళ్ళు నెల్లుక్కల్, ఏకజాతీయ- ఒరు
జాతీయాలనెల్లు, వరక కోద్రవ- వరకుభేదజ్జల్, కుధాన్యం- శోభి
కంబుముదలానవై, ప్రతిలోమా హీనజాతయః.

గోధూమ తిల శింబభేద మరీచి సమఃప ముద్గ కుళుత్థ తిల
మాష మసూరక జీరకాదీని గ్రాహ్యేణి. శింబభేద- వెళుత్తవరై
ముదలానదు, ముద్గం- పయర్ భేదజ్జల్, కుళుత్థ- వల్లెకొళ్ళు,
తిల- ఎళ్ళు, మసూరక- కడలై, కృష్ణధాన్యాని ప్రియంగూ ద్దాల
శింబ కుళుత్థాదీని త్యాజ్యాని. కృష్ణధాన్యాని- ఉళుందుపయర్
వ్యతిరిక్తమాస కరుత్తసాన్యంగల్, ఉద్దాల- శోశం, శింబ- కరుత్త
వరై, కుళుత్థ- కరుజ్జొళ్ళు,

ఆరనాశద్వయంచైవ విశేషేణ వివజాయత్ | అరనాశద్వ
యం- త్రిఫలైయోఽథ కూడినకాడియుమ్ వెరుక్కాడియుమ్. “య
స్యా మంతః కుండికాయాం త్రిఫలా నిహితా భవేత్ | తస్యాస్తు
కంచికాగ్రాహ్య నతరస్యః కదాచన” తి విజ్ఞానశ్శ్లోక్త మాపది
స్వార్థం, నదేవ తాహా మిత్యర్థః.

పద్మకంద సూరణకంద ఝుద్రకస్త మహాకస్త సల్లీకస్త శ్రిం
గిబేరోత్పలకస్త పిండితకంద శకుటకందాదీ న్యైకమూలానిచ హింగు
ప గ్రాహ్యేణి. పద్మకంద- తామరైక్కిడు, ఝుద్రకంద- శిరు

కిట్లు, సూరణకంద- కరణై, మహాకంద- పెరుంకిట్లు, ఉత్పలకంద- శెల్లబుర్ కిట్లు, పిండితకకంద- (నాస్త్యర్థః) శకుటకంద- శేమ్బు, ఏకమూలాని- మాకళిక్కి ట్లు, హింగు- వెళుత్తపెరుక్లాయమ్, రక్తంతు త్యాబ్బమ్, శ్రుతి- “అథోళు యపవ లోహితో యో వా వృశ్చనా నిర్వేషతి తస్యనాశ్యం నామ మన్య” దితి శ్రుతేః “లోహిత వృశ్చనానిచే” తిస్మైతేశ్చ

సూరణవ్యయం హింగు లశునశాతి సర్వం హ్యుత్పలత్రయం క్షుముదద్వయం శృంగాటమిత్యాదీన్యంకురాణి వజ్రయేత్. సూరణవ్యయం- కాట్టుక్క-రక్తై అమ్మణంతాల్, హింగు- శివద పెరుం గాయా, ఉత్పలత్రయం- ఆంబల్ శెవల్లి, కుముదద్వయం- నయ్తల్ కరినయ్తల్, శృంగాటం- కిట్టిక్కి-ట్లు, అంకురం- మూంగిల్ కురత్తు, ఇన్వైత్తిల్ తండుం కిట్లు త్యాబ్బమ్.

ధురస్యరక్తబాష్పపిండికృతజీవంతీభాంజి శకుటదశాశక- పిండికృతాగస్త్య శతపర్వ కాశశాకాదీని శింబ ముద్గతుంబీదభాదీని చ గ్రాహ్యేణి. ధురసి- తురాయి, బాష్పం- కీరై, అరక్త గ్రహణాత్ శక్టీరై త్యాబ్బమ్. పిండికృత- మాంగారై, జీవంతీ- పాలై, భాంజి- ముశుట్టై, శకుట- శెంబు, నీర్ శెంబు. అశర్క- తూదువలై, పిండికృత- మున్నై, అగస్త్య- వల్లెయూత్తి, శతపర్వ- వరుట్టై, కాశశాక- కరువేవలై, శింబి అవరైయిలై, ముద్గ- జయిరై, తుంబీదశ- కాయ్ నీండశురైయిలై.

శృంగాట నాళిక సునిషణ్ణక తండులీయ శిగ్రు గృంజున రక్త బాష్ప అగస్త్య భూస్త్యూ లశున ద్రోణపత్ర సురస లింగ గ్రామ పుష్పత్రకణి-కాదీని త్యాజ్యాని. శృంగాట- నెరింజిలిలై, నాళిక- వల్లె శిరుకాణ్ణోరి, సునిషణ్ణ- ఆరై, తండులీయ- శిరుక్కి-

లై, శిశు- వైశ్ణవమునుగై, గృంజన- శెమ్మరుగై ముదలాన
వై, రక్తబాష్ప- శివందకీరై, అగస్త్య- శివందాత్రి, భూస్త్రాణ-
పెరుంజెక్కు, ద్రోణవత్ర- తుంబైయిలై, సురనొచ్చిల్.

కదళీజాతిభేద కూశ్మాండాగ్వారుక బృహతీభేద కారవల్లిభే
దాద్రాచ్యుత సింహీ వ్యాఘ్రీ వ్యాఘ్రీనఖి కార్కోటక కర్క
ర్యలాబు గవాక్షీ త్రపుసాదీని సహకారభదామలక పనసద్వయ
కర్కంధు కరవంత నారికేళ తిలత్రిణీ జంబీర కపిథ ద్రాక్షా రాజా
దన జంబూఘల ఖజూర వేత్రజ మాతుళంగ దాడిమాదీనిచ గ్రా
హ్యణి- కదళీజాతిభేద- పోదేపేయణనవరై ముదలానవై, కూశ్మాం
డ- పూషణికాయ్, ఉర్వారుక- వెళ్ళరి, బృహతీభేద- కత్తారి,
ముళ్ళుకత్తారి, శంకత్తారి, కారవల్లిభేద- మెదిపాకల్ కొయ్యకొంబు
ప్పాకల్ కాట్టుప్పాకల్, ఆద్రా- పుడలంకాయ్, అచ్యుత- శుండ
క్కాయ్, సింహీ- శిరువయ్యుతలై, వ్యాఘ్రీ- కణ్డంకత్తారి, వ్యా
ఘ్రీనఖి- పుంగై, కార్కోటక- వయ్యప్పాకల్, కర్కరి- కక్కరి
క్కాయ్, అలాబు- నీడశురైక్కాయ్, గవాక్షీ- తుంగతక్కాయ్,
త్రపున- కత్తారిభేదం, సహకారభేద- తేమా మంజళీమా మలైమా
ముదలానవై, పనసద్వయ- పలా ఈరప్పలా, కకంధు- ఇలందై,
తుడరిశుడైయుమ్; కరవంత- పెరుంకళాక్కాయ్; రాజాదన-పాలై
ప్పయ్యమ్, ఖజూర- పెరీచ్చు, మాతుళంగ- మాదలై, దాడిమ-
కొమ్మడిమాదలై.

కోశాతకీ బింబాలాబు పటాలికా శ్వేతవృంతాక కళింగ
శైష్మాతక భండనారదఫల హస్తీగుండాదీని అన్యాన్యపి తిలపిష్టమూ
లకాదీని త్యాజ్యాని. కోశాతకీ- పెరుంపీర్క్కాయ్, బింబ-కోవై,
అలాబు- గుండు శురైక్కాయ్, పటాలికా- పేప్పడల్, శ్వేతవృం
తాక- వైశ్ణవక్కత్తారి, వైశ్ణవశిరువయ్యుతలై, కళింగ- కొమ్మట్టి,

స్వప్నాతక- శిల్పైక్యా, భాండనారద- తాళఫలం, శ్రీఫలం- వి
ల్గమ, హస్తీతుండ- పాందాట్టి, తిలకిష్ట-పుష్పాకు, మూలక- ము
ల్లంగి.

ఏవ మన్యాస్యపి రాజమాష మహామాష శ్యామాకాదీని
త్యాజ్యాని స్మృతిషు గ్రహ్యన్యాని. గ్రాహ్యేష్య వ్యమేధ్య ప్రథ
వవల్లిఫలాని త్యాజ్యాని, వృక్షఫలాని త్యత్యాజ్యాని. తథాబో
ధాయనః- అమెధ్యేషుచ యేవృక్ష ఉప్తాః పక్ష్యఫలోపగాః । తెషా
మ్నః, నదూష్యంతి పుష్పాణిచ ఫలానిచ ॥ వృక్షగ్రహణా తృటోలా
దివల్లిఫలనిషేధః.

భృగుః- త్రివమా-తీత ధాన్యాని నప్రళస్తాని వైదిక । తం
దులానపి సర్వాంశ్చ మాసాదూర్ష్వం వివజ్జయేత్ । మృణ్మ
యేతు నవె పాత్రై పవనం శ్రేష్ఠ ముచ్యతే । అలాభే లోహపా
త్రైవా పాచయేత విధానః ॥ పాద్యే- హవిర్యోగ్యా యజ్ఞియా
స్సుర్ధాన్యభేదాం స్త్యజేవిమాన్ । నీచదత్తాం స్తథాస్పృష్టాన్
పతితైః ప్రతిలోమజైః ॥ ఆశౌచవద్భి రవరై రపక్వాః కలమాద
యః । శస్యంతే చరుపాకేషు పక్వాశ్చ తదలాభతః । శాండిల్యః-
గృహిణీప్రముఖా స్సర్వా గాయంత్యః పురుషోత్తమమ్ । బాలక్రీ
డాదిచరితైః కర్మ కుప్య రతంద్రితాః ॥ రత్నాకర- యః కుర్యా
ద్వస్త్రీపూతేన సర్వకర్మాణి వారిణా । సముని స్సమహాసాధు స్స
యోగీ స హరిన్ప్రజేత్ ॥ శాండిల్యః- తండులాంభఃకణం తద్వ ద
న్ననిస్రావమేవచ । సంవిభాగా త్పురా సర్వ ముపయోగం సచాహా
తి । అన్న నిస్రావమేవచేత్యనెన ప్రావిసర్వం పరిత్యజేదిత్యస్య పాక్షి
కోఽవగమ్యతే. సంవిభాగో-నివేదనం, తండులాంభః- కత్తివీర,
కణం- నెయ్యముదుపడి.

జీరకాజ్యవిమిశ్రాణి నారికేళయుతానిచ । సమరీచాని కార్యా

ని న్యంజనాని రసైస్సహా || పయోమిశ్రాణి శాకాని హింశుమి
శాశి సాధయేత్ | అగ్నా ప్రజ్వలితే సమ్యక్పాచయే దోదనాది
కమ్ || మోశామ్యాపశామ్యాగ్నిం సమంసం నాపి న్యంజనమ్ |
నావతాన్యాకారాన నాన్యబుద్ధిః పచేద్ధాః || ఆసురంస్యా ద్విద
గ్ధంతు అపక్వం చౌద్ర ముచ్యతే | దైవం సుశృతమేవాతః కర్తవ్యం
సుశృతా హవిః || కేశకీటాదిభి జ్జాప్తం విదగ్ధం అశృ తంచయత్ |
శాశోదనాదికం సర్వం సర్వదా పరివజాయేత్ |

అథావ్యదపి భక్ష్యాభక్ష్య విషయం కించి దుచ్యతే; స్మృ
తిమాధుర్యే- వివిధం గహితం ప్రాహు ర్నిత్య మన్నం మనీషి
ణః | చాతితో గహితంచైవ తద్దై వాశ్రయ గహితమ్ || లశు
నాదిక మన్నంయ త్తత్ జ్ఞేయం జాతిగహితమ్ || అభోజ్యన్నం
ద్విజాతీనాం అన్నమాశ్రయ గహితమ్ | జాతిదుష్టం క్రియాదుష్టం
కాలాశ్రయ విగహితమ్ || సంసర్గాశ్రయ దుష్టచ సూక్ష్మలే
ఖ్యం పరిత్యజేత్ | సభక్షయే త్క్రియాదుష్టం యద్దుష్టం పత్తితైః
పుథక్ || కాలదుష్టంతు తత్ జ్ఞేయం అస్తుతంచ రసస్థితమ్ || అస్తు
తం- అన్నేహాక్తం, సురాలశునసంస్పృష్టం భావదుష్టం పరాశరః |
సంసర్గా ద్దుష్టతే తద్ధి శూద్రోచ్ఛిష్టవ దాచరేత్ || విచికిత్సాతు
హృదయే అన్నే యస్మి న్నిజాయతే | సుహృల్లెఖ్యంతు తత్
జ్ఞేయం పీయమాంతు స్వభావతః || ఇదమేవ క్రియాదుష్టం భావదు
ష్టంచ. పరాశరః- లశునం గృంజనంచైవ పలాణ్డుకవకానిచ | వార్తా
క నాలికాలాటూక్ జానీయా జ్ఞాతిదూషితాః || నిమిత్తదుష్టమా
హ దేవలః- విశుద్ధమపి చాహారం మక్షికాక్రిమిజంతుభిః | కేశరోమ
నఖైర్వాసి దూషితం పరివజాయేత్ || అవలీఢం శ్వకాకాదై శ్చ
థ్వాకంతుకుక్కుటమూషకైః | భోజనె నోపయుంజత తదమేధ్యంహి
శర్వదా || సంపర్కః- ఘ్రీతేన సూకరోహంతి పక్షవాతేన కుక్కు

తథా తోయ మభూవిస్తం బ్రాహ్మణో నైవ భక్షయేతీ || మ
 నుః- దధి భక్ష్యంచ శుక్తేషు సర్వంచ దధిసంభవమ్ | చూనిచైవా
 భిక్షూయంతే పుష్పమూలఫలైశ్శుభైః || యత్కించిత్ స్నేహసం
 యుక్తం భక్ష్యభోజ్య మగహితం | తత్పర్యుషితమ ప్యగ్యం హవి
 త్యైశంచ యశ్భవేత్ || యాని పక్వాని పుష్పమూలఫలైః అభి
 షూయంతే శూక్తాని భవంతి, తానిదధి దధిసమ్మతతక్రాది, స్నే
 హయుక్తం భక్ష్యభోజ్యాచక మప్యగహితం- గ్రాహ్యమిత్యర్థః,
 పర్యుషి తత్సద్దోషాభావాత్; శూక్తాని స్వయమేవాష్టుభూతాన్మృషి
 “నావశేయ మన్నమక్షీయా త్తథా రసానా మామమాంసమధుల
 గానీతి సరిహాస్య తైలరసపిషీతూపయోజయే దుదకైవధాయ
 కృతాన్నం పర్యుషిత మఖాద్యాసేయానాగ్యం, శూక్తాచ ఫాణిత
 పృథుకతండుల కరంభభరుజసక్తుశాకమాంస పిష్టక్షీరవికారౌషధి
 వసస్పతి మూలఫలవజ్జమితి. అన్యార్థః- ఆపణీయం- విక్రయవీ
 ధీన్ధ్ర, సర్వమన్నం నాద్యాత్, రసానాంమధ్యే ఆమమాంసాదిగ్రా
 హ్యన్. తథా తైలరసపిషీ ఆపణీయే సర్వదోషయోజయేత్, తథా
 కృతాన్నం పక్వాన్నం పర్యుషితం చాత్మగ్రింతరితం రాత్రౌ జలెని
 హిత ముపయోజయేత్, ఉదకే నిక్షిప్తస్య పర్యుషితత్వం నాస్తీత్య
 ర్థః. స్మృత్యంతరే- ఏకం పురశ్శృతం వహ్నా జలెక్షిప్తం తథో
 దనమ్ | తీర్థం పర్యుషితం భోజ్యం యచ్చాన్యత్ స్నేహసంయుతమ్ ||
 అతో జలెనిక్షిప్తాన్నభోజన శిష్టగహా మధ్యాహ్నకృత్యాకరణ
 నిబంధనైవ, నహి ప్రాతర్వైశ్వాదేవ పంచమహాయజ్ఞానుష్ఠానం సం
 భవతి, అకాలత్వాత్; ప్రకృత మాఖ్యాయతే- శూక్తం పర్యుషి
 తంచ సభక్ష్యమ్, ఫాణితాది భక్ష్యమేవ, ఫాణితమ్- వెల్లప్పకు,
 పృథుక- అవత్, తండుల- పురుగులముదుపసి, “హరిద్రా గోరసం
 చూణికాం లవణం ధాన్య మాషధమ్ | సత్వేషాం పాకదోషాస్తీ

క్రముకస్య గుడస్యచే" ణి స్మృతేః. కరంభః- దధిసక్తు సమా
హారః, భుజః- పోడి, నరుత్త అనన్తై ముదలానవై, క్షీరవికారాః-
తయిర్ మోర్ నెయ్ ముదలానవై, మూలఫలం- మాకళిక్కియంగు
ఇంజి నార్ త్తంగాయ్ ముదలాన హిరకాయ్ హాల్. యాజ్ఞ సల్కృతః-
అన్నం పశ్యషితం భోజ్యం స్నేహోక్తు చిరసంస్థితమ్ । అస్నేహో
అపి గోధూమ గువగోసవిక్రియాః ॥ యమః- శాకం మాంసం
మపూసంచ సూపంకృపరమేవచ । యవాగూః పాయసంపైవ య
శ్చాన్యత్ స్నేహసంయుతమ్ ॥ సర్వం పశ్యషితం భోజ్యం స్నేహో
క్తు చిరసంస్థితమ్ ॥ కృపణ- గుడమిశ్రతిలః, చరాశరః- "అపూ
పాశ్చ కరంభాశ్చ ధానావటకసక్తవః । శాకం మాంసం ఫలం మూ
లం సూపంచ కృపణం యవాః ॥ పృథుకాః పాయసంపైవ పశ్య
ష్యన్తి సతుక్వచిత్" ఇతి. వటకశబ్దోత్ర మాషకృత వటక వచ
నః, వటక- అప్పళాం ఉళుందువటకం ముతలానవై, రత్నాకర-
మండుకపర్ణిజీవంతీ కుబేరాక్షీచ పిప్పలీ । ఆగస్తీ వైష్ణవిశాకి విష్ణు
భక్తివివర్ధిని ॥ గాలీ భాంజీచ మత్స్యాక్షీ. మద్భజింబాభితుంచి
కాః । నిలతోపోతకీచైవ కాలంగాలకశాకినీ ॥ మండుకపర్ణి-
వల్లారై, జీవంతీ- పాలై, కుబేరాక్షీ- గాలీవారి, భాంజీ- ముళుట్టై,
మత్స్యాక్షీ- పోన్నాగాడి, నిర్లతోపోతకీ- కోత్తువక్కలై, కాలం
గ- కార్తరై, అలకక- తూమవలై, చంద్రికానూమ్- వృంతాకతక
కాళింగ చిర్యోదుంబరభిస్సటాః । ఉదరే యస్య వర్తంతే తస్య దూ
రతరో హరిః ॥ భిస్సటాః- కాండల్, నారికేళం కాంస్యపాత్రై తా
మ్రీపాత్రై స్థితం మధు । గవ్యంచ తామ్రీపాత్రస్థం మద్యతుల్యం
ఘృతం వినా ॥ వృద్ధహారితః- తామ్రీపాత్రయుతం గవ్యం క్షీరంచ
లరశాన్వితమ్ । ఘృతం లవణసంయుక్తం సురాకల్పం వినర్జయేత్ ॥

ఫణే జలం మా - పృష్ఠం ప్రత్యక్షలవణం ఈధా । తజకన్యా దంత
కాష్ఠ చ తుల్యం గోమాంసభక్షణమ్ ॥ ప్రత్యక్షలవణం చక్షుర్గా
హృమేవాభోజ్యమ్, ఓదనాద్యంతహి - తంశు భోజ్యమేవ.

అథ క్షీరవిషయమ్- గోఽజామహిషీన్యతిరిక్త సర్వాసాం క్షీ
రం తద్వికారాంశ్చ వర్ణయేత్. అత్ర అజాగ్రహణాదావికం త్యా
జ్యమ్. ఆవిక- మైశికమ్, శమ్మోయాత్తుచ్ఛాల్, గోఽజామహిషీషు
అనిదశాహ సంధిని వివత్సా యమయా స్సంధిని లశునపలాండు
గృంజనభక్షామగ్నగతాఽజ్ఞాహితా భద్రకాలీ రుద్రాదివ్యపదేశిన్
చ సతదాయుధాన్యంతా వ్యః, ద్విస్తరీయా తస్యాః క్షీరం
తద్వికారాంశ్చ వర్ణయేత్. అనిద-శాహ- అనలకాంతదశాహ,
సంధిని- యా స్థుషో సంగీయతే యావేలా మతిక్రమ్య దుహ్యతే
యాచ వత్సాంతోఽణ సంధీయతే సాచ. వివత్సా- మృగత్సా,
యమయా- యమగ్రహణతీ, న్య దిని- సదాననక్షిణా. అత్ర బ్రా
హ్మణవ్యతిరిక్తస్య కపి- పాననిషేధ మాహ వ్యాసః- క్షత్రియ
శ్చాపి వృత్త్యా నైః శూద్రోఽధవా పురః । యః పిబెత్కపిలా
క్షీరం సతతోఽన్యోస్తి పాన్యత్ ॥ చంద్రికాయామ్- కాపిలం
యత్పిబే చ్ఛాదో నృక సచ పచ్యతే । హుతశేషం పిబె ద్విద్రో
విప్రస్సన్య దన్యధాపశుః ॥ అన్యథా- అహుతశేషపయఃపానె.

అథ ద్రవ్యశుద్ధిః.

దాసుపాత్రం లోహనొల్లితం శుభ్యతి కాన్యో శస్త్రనా
తామ్రమాన్లెన రజసానాత్... (గంధపాతః) నదీ వేగేన య- దీ
ప్రాగ్నినా దంతకుక్తి శృంగకౌఢ్య సావణామశ్వాదిపాత్రం శంఖం చ
జలప్రయోగనా చ్ఛుభ్యతీతి సర్వత్రి. ఇదు నిర్లేపవిషయమ్- సలక్షణ-
గవాఘ్రాతాని కాంస్యాని శూద్రోచ్చిష్టాని యానిచ । శుభ్యంతి

దశభిః ట్వాదేః శ్వకానోపహతానిద ॥ ట్వాదే- ర్లహణమిశ్రేస్తమై
రిత్యర్థః. సురామూత్ర పురీషైస్తు శుభ్యంతే ॥ గర్భ్యచలెభవైః ॥
శంకు వర్జ్యం వీః కాసాకాన ట్వాదేనా - ఇత్యుపహానికం ప్రోక్ష
శంకు వర్జ్యం వీః కాసాకాన ట్వాదేనా - ఇత్యుపహానికం ప్రోక్ష
దికం ప్రోక్షకాత్. ఉద్భిష్టమృకానై తామ్రకా నవమయ మం
గారణ వస్త్రం జలశౌచేన మృగ్మయం పరిత్యాగేన శుభ్యతీత్యర్థః.
ఉత్సః ప్రన్నవనై మేఘః శకురిః ఫలశాతనై । స్త్రియశ్చ రతిసంసర్గే
శ్వా మృగగ్రహణే శుచిః ॥ త్రీణి దేవాః పవిత్రాణి బ్రాహ్మణా
నా మకల్పయత్ । అవృష్ట మద్భి ర్నిర్నిక్తం యస్య వాచా ప్రక
స్యతే ॥ శూద్రభాంశస్థితమధుపయస్తస్వికారాశ్చ సాత్రాత్పాత్రాం
తరనయనై శుద్ధాః. దేవలః- ఉద్భిష్టమృకానై సున్నుప్తం ధా
న్యమూలఫలానివా । ప్రవాళకేన తద్భక్త పరిత్యాగేన మృగ్మ
యమ్ ॥ పరాశరః- వాపీకూపతటాకానాం నివాసి తానాం మలాది
భిః । ఉద్భిష్ట శతకుంభాంబు పంచగవ్యం వినిశీషేత్ ॥ వాపీకూపత
టాకానా మేనం శుద్ధి ర్విసేయతే । అల్పానామేవపయసాం మహత్స
నతుదూషణమ్ ॥ తథా విజ్ఞానేత్వై- మూత్రపురీషాద్యపహతా
ఆపః పోమసూర్యాంశుమసుత్ స్పర్శనై శుద్ధా ఇతి ॥ స్మృత్యంతరై-
గంహాషకరణం యస్తు కుర్యాదైవ ముక్తభాజనై । భూమా నితీ
ప్యవద్రాత్రం పరిలేఖన మాచరేత్ ॥ యాజ్ఞసంఖ్యః- సోమ
శ్మోచం దదాస్త్రీణాం గంధువుస్తు శుభాంగిరమ్ । పావక స్పర్శమే
ధ్యత్వం మేధ్యావై యోసితోహ్యతః ॥ విషస్తు పాదతో మేధ్యో
గానో మేధ్యాస్తు పృష్ఠతః ॥ గజాశ్వా ముఖతో మేధ్యాః స్త్రి
యోమేధ్యాస్తు సర్వతః ॥ వైహానసే- ఆతురై బాలై మహానసేచ
సదాశౌచం సవిచారణీయమ్. స్త్రీశుద్ధి రర్థశుద్ధిశ్చ యస్యనాస్త్య

పి ధర్మవాక్ । నవన నరకం యాతి శిరశ్చేదే కుతోభిషక్ ॥ భో
 ధాయనః- యదైవ సోమసంయోగా చ్చమసో మేధ్య ఉచ్యతే ।
 అపాం తథైవ సంయోగా స్నితోఽ మేధ్యః కమండలుః ॥ తత
 శ్శౌచం తతఃపానం సంధ్యోపాననమేవచ । నిర్విశంకేన కర్తవ్యం
 నితోఽ మేధ్యః కమండలుః ॥ అత్రకమండలు శబ్దేన తామ్రకాం
 స్యాదిపాత్ర ముచ్యతే, నతునారికేళఫలమ్. “దీఘకాలం బ్రహ్మ
 చర్యం ధారణంచ కమండలో” రితి కతా తస్య నిషిద్ధత్వాత్;
 నాపి శృణ్మాయం వేణుదారు మయంవా: “యతిపాత్రాణి మృద్వై
 ణవార్యలాబుమయానిచే” తి తస్య సన్యాసివిషయత్వ స్మరణాత్;
 “ప్రాయశ్చిత్తై రప్రేత్యేనా యాజనాధ్యాపనైః కృతమ్ । ప్రతిగ్రహ
 నిమిత్తంతు త్యాగేన తపనైవచే” తి. తన్న కవల తపసా శుద్ధిపరమ్,
 షష్ఠాంశం కర్మణో దద్యాత్పంచమాంశం తథావశిక్ । ప్రతిగృహ్య
 చతుర్థాంశం దత్వా పాపైః ప్రముచ్యతే ॥ ఇత్యుక్త తురీయాం
 శదానై తపసా కృచ్ఛ్రిచాంద్రాయణాదినా శుద్ధిపరమ్. “యద్ద
 హితేనాజయతి కర్మణా గ్రాహ్యణో ధనమ్ । తస్యోత్పర్గేణ
 శుద్ధేత జప్యేన తపనైవచే” తి స్మృతే. రత్నాకర- అనం
 శయనం వస్త్రం జాయా ౭వత్త్యం కమండలుః । అత్మన శ్శుచి
 రేతాని పరేషా మశుచి ర్భవేత్ ॥

అథ మధ్యాహ్నాన్నానవిధిః.

దక్షః- తృతీయభాగ కర్తృవం సమాప్య తదనంతరమ్ । భా
 గే చతుర్థే కుర్వీత స్నాన మంభ స్యకృత్రిమే ॥ శాండిల్యః- ప్రాత
 స్నాంతోపి విధివత్ స్నానం మాధ్యందినం చరేత్ । శక్తశ్చే
 దన్యతో రోగా చ్ఛాట్యాసమ్నాజనంచరేత్ ॥ అనైవ ప్రాతస్నాన్
 తస్య మధ్యాహ్నాన్నానాశక్తౌ కాపిలస్నాన మనుజ్ఞాయతే. భార

ద్వాదశః - స్నానముక్తః ప్రతిభాగ్యుః కరిణీదాం బ్రహ్మచారిణామ్ ।
ప్రాతః స్మృధ్యాహ్నాహ్నాః స్నానం వాచ్యమస్మదాథయోః ॥ విష్ణుః -
బ్రహ్మకుల విభాగైః సుప్రసాదే స్నానమప్యతే । తూష్ణీమేవ
సా క్రూడాదాం క్రియాం కురుమహః ॥

మధ్యాహ్నా స్మృత్తికాస్నానముక్తః ప్రాతః సావశ్య మాచరణీయం
మృత్తికాస్నానం, తస్మాద్విధానం మహా బోధాయనః - మధ్యా
హ్నా దధకపాణిః పాణీపాదౌ ప్రత్యేకావమ్య ప్రాణానాయమ్య
మృత్తికాస్నానం కరిష్య ఇతి సంజ్ఞ్య, ఏవత్ స్నానం బ్రహ్మ
చారి గృహస్థ వాసప్రస్థ యతీనాంచ కర్తవ్యమ్. “అశ్వక్రాంతే + ప
దేపదే ॥ సహస్రపమదేవీ + దూర్వాదుస్వప్ననాశినీ” ఇతి ద్వా
భ్యాం భూమి దూర్వై యథాక్రమ మభిమంత్ర్య ॥ “ఉద్భృతాసి
వరాహేణ + త్వయి సర్వం ప్రతిష్ఠిత” మితి సదీతీర లోప్త మాదా
య ॥ “కాండాత్కాండాత్ప్రసోహంతి + శతేనచ । యాశతేన +
హవిషావయ” మితి ద్వాభ్యాం దూర్వా మాదాయ “మృత్తిక
హన మే పాపం + శరదశ్శత” మితి దూర్వాం లోప్తే ప్రతిష్ఠాప్య
“యత ఇంద్రధయామహే + జహీ । స్వస్తిదావిశస్పతిః + కరః । స్వ
స్తిస ఇంద్రో + వృధాతు । త్రాతారమింద్రమవితారం + ధాత్వింద్రః ॥
ఆపాంతమన్యః - నిధేభుః । పరంమృత్యో - మోతపీరాన్” ఇతి
షష్ఠిః ప్రతిమంత్రం లోప్తముత్సృజ్య “గంధద్వారాం - శ్రియ”
మితి లోప్తమాదాయ “ఉదుత్యం జాతవేదనం - సూర్య” మితి లోప్త
మాదిత్యాయ దర్శయిత్వా “శ్రీర్క భజ త్వలక్ష్మీర్మా సశ్య” త్వతి
శిరః ప్రదక్షిణీకృత్య “సహస్రశేషాః ఘోర - అంగుళ” మితి శిర
ఆలిప్య “విష్ణుముఖానై దేవాః - క్రమోక్త క్రమతే” ఇతి ముఖం
“ఓజోగ్రీవాభి ర్నిఋయుతిసప్థభి” రితి గ్రీవాం “మహాగ్ం ఇంద్రో
వజ్రబాహుః - ద్వేష్టి” ఇతి బాహూ “సోమానగ్ స్వరణం కృణు

హి - య ధౌజం" ఇతి కథౌ "శరీరం యజ్ఞశకులం కుసీదంతస్మిం
 తీదతుయోస్మాక్ ద్వేష్టి" ఇతి శరీరం "నాభిర్చేచిత్రం విజ్ఞానం ।
 పాయురైఽపచితిర్భవత్" ఇతి నాభిం "ఆపాంతమన్యః - నిదేభః"
 ఇతి కటిం "వరుణస్య స్కంభనమసివరుణస్యస్కంభనర్జ్వరమసి ప్రతి
 యుతోవరుణస్యపాశః ప్రత్యస్తోవరుణస్యపాశః ॥ విష్ణోఃపృథమసి -
 వీష్ణవేత్వా" ఇతి పృథమం "ఆరందనందావాండౌమే । భగస్సౌ
 భాగ్యంపన" ఇత్యండే "ఊక్ష్మారోజోఽగిష్ణా - మామాహిగ్ం
 సీః" ఇత్యూరూ "జంఘాభ్యాం వద్భ్యాం ధర్మోస్మి విశిరాజాప్రప్తి
 తః" ఇతి జంఘే "చరణం పవిత్రం - మరాతిం తరెమ" ఇతి
 చరణౌ "ఇదం విష్ణుః - పాగ్ంసురే । త్రీణిపదా విచక్రమే - ధార
 యక్" ఇతి ద్వాభ్యాం పాదౌ "సజోమాఇంద్ర - విశ్వతోనః"
 ఇతి శేషం దూర్వాభిషుహ లోష్టం శిరసి నిధాయ హరిహరచిరితి
 త్రివార మావృత్య "హిరణ్యశృంగ" మిత్యాదినా జలవతరణా
 దికం శేషం పూర్వన త్కుర్యాత్ ॥ "ఆనహంతీవితన్వానా - శ్రి
 యమానహ" ఇతి వాసఃపరిధాయ ద్వీరాచమ్య ఊర్ధ్వఃపుండ్రాక్
 ధృత్వా సంఖ్యా ముపాస్య ఉత్క్రామంతోభూతప్రేతపిశాచా ఇతి
 యే భూతా యేచిశాచరా ఇతి తెషాం సర్వ విరోధేన సర్వకర్మ
 సమూహే ఇతి దభావసం ప్రతిష్ఠాప్య త్రీక్ ప్రాణాయామాక్ ధార
 యిత్యా అష్టోత్తరసహస్ర మష్టోత్తరశతంవా గాయత్రీం జపేత్.
 బ్రాహ్మణః పూతోభవతి బ్రహ్మహత్యా గోవధ గురుతల్పగమన
 స్వర్కస్తేయ సురాపాన సర్వపాప ప్రశాశన మితి విజ్ఞాయతే. ధ్యాయ
 న్నారాయణం దేవం ప్రపద్యత ఇత్యాహ భగవాన్బోధాయః.

అత్ర పరమైకాంతి విషయే శ్రీభాష్యకార వంగీశ్వరాదిభిః
 శ్వాస్వరిత్యేషు ప్రకారాంతరేణ మృత్తికాస్నాన ముక్తమ్. తత్ప్ర
 కారస్తు- శుచౌదేశే పాదాప్రక్షాళ్యాచమ్య తీరం సంశోధ్య శుచౌ

దేశే మూలముత్తేన మృత్తికానూనాయ విహితశ్చ శోధితతేన
నిఘాయ, ఏకేనాధిభావో దేహవల్గ్రానాగం కృత్వా నిమజ్జ్య
ఆచమ్య పాతాయానుజే ను ముసేనో భగవంతంధ్యాయకృత్వా
అశ్మం మృన్మాగ మాదాయ నానుపాణితతే త్రిహస్తత్వా మూల
ముత్తేన పృథక్ పృథక్ క్షుంభోమ్యభిమంశ్యై ఏకేన ఉరములఘ్నే
న దిగ్బంధన మస్త్రీయంత్రేన కుర్యాత్. అన్యేర మధ్యస్థేర తీర్థ
పీఠం ఓం నమోఽగవతే సప్తవిధామైతి జలమధ్య నిఘాయ,
ఇతో మృన్మాగ మాదిత్య మువలాంతర్వర్తి పురుషతేజసా శిరస
ఉపరి ద్వావశాంగుల్యంతః స్థితః శతదశపద్మస్థిత భగవత్తేజసానా సం
తాప్య కేశాద్యూర్ధ్వపుంహ్రా కృత్వా శిష్టైరగాత్రానులేపనం
కుర్యాత్. తతః పాణేషు హస్త మూలముత్తేన మహంగన్యాసం
కృత్వా చతుశ్చో తీర్థే పీఠ ముల్లిఖ్య తత్ర స్వారాధ్యం నవతీకం
ధ్యాత్వా మానసై రుపచారై రభ్యధ్యక్షకంజలి మాదాయ
“ఆనాహయామి త్వాం దేవి స్నాన్తాం మహానుందరి । ఏహి గంగ
నమస్తుభ్యం సువతీర్థ నమన్వితే” ఇతి భుజద్వామపాదాంగుళ నఖ
జాం గంగామానాహ్య “విష్ణువామపదాంగుళ నఖస్మితో వినిస్మ
తే । తచ్ఛక్తి విఘ్నహరా త్వం గంగేమాం మోచయేతన” ఇతి
తీర్థస్యామృతం త్వా మూలముత్తేనోపకం సప్తకృత్వో భిమం
త్ర్యై స్వమూర్ధ్ని సింహేత్. ఏనం త్రిః పంచకృత్వ సప్తకృ
త్వోవా; తతో దక్షిణేన పాణిరా జల మాదాయ సప్తకృత్వో
౭భిమంత్ర్యై త్రిః పంచకృత్వోవా పీత్వా ౭౭చమ్య స్వాత్మానం
సప్తకృత్వః పోత్య పరిమిచ్య తీర్థే నిమగ్నః తత్తీర్థ స్వారాధ్య
భగవత్పాదారిపింద విస్మస్తశిరస్కో అష్టావింశతివాం తమపరియా
వచ్ఛక్తివా మూలముత్త్రీం జపిత్వోత్తీర్య శుక్లసస్త్రియకాపీఠ
ధర ఉపపర్యంతం మృజ్జలాభ్యాం ప్రక్షాళ్య ఆచమ్య ఉర్ధ్వపుం

జాగ్రత్త పూర్వ ధృత్వా స్వారాధ్యం ధ్యాయ మాధ్యాహ్నికం కుర్యాత్.

ఇదం మృత్తికాస్నానం ప్రాతఃకాలే మధ్యాహ్నితిక్రమే భామార్క-వారయోశ్చ సకార్యమ్. స ప్రాతర్మృత్తికాస్నానం సచ భామార్క-వారయోః । మధ్యందినేతు కర్తవ్యం నాతిమధ్యంది నె రవా" వితి స్మృతేః; అత్ర మాధ్యాహ్నిక ప్రాతఃకాలవదేవ జపోపస్థానాదిక్రమః. అఘృకప్రదానోపసంహార జలప్రాశన ధ్యా నోపస్థానము విశేషః. స్మృత్యర్థసారే- అఘృక మేకం ప్రభోజ వ్యం మధ్యాహ్న భాస్కరంప్రతి । ఉభయో సుంధ్యయోశ్చైవ ఆప ఉద్ధృతి తీరుత్తి పేత్ ॥

ఆపఃపునంత్యిత్వనువాళస్య ఉపయుషిః అనుష్టుప్ చ్చందః బ్ర హ్మీపతిద్దేవతా అపాం ప్రాశనె నినియోగః. ఆపః పునస్తు పృథి వీం పృథివీ పూతా పురాతుమాం । పునంతు బ్రహ్మీపతి ర్బ్రహ్మ పూతా పునాతు మాం । యదుచ్చిష్ట మభోజ్యం యద్వాదుశ్చరితం మమ । సర్వం పునంతు మామాహోనతాంచ ప్రతిగ్రహగ్ స్వాహా ॥

ఆపః పునంత్యిత్వనువాళస్సార్థః- ఆపః, వృష్ట్యా పృథివీం పు నంతు- శుద్ధస్వరూపత్వాదపామ్; ఏవం పూతా పృథివీ మాం పురాతు- పృథివీగతానా మపాం ప్రాశనాదితి, అపాం పరమాత్మ నా విశేషాయతనత్వా తృప్తివాశ్చ అభిమత వల్లభత్వా దుభ యోః పావకరత్వమ్. బ్రహ్మ- ప్రాణః, వెదోవా; తస్యసతిః- ప్రధానప్రతిపాద్యతయా స్వామీ పరమాత్మా స అస్మాక్, పునం తు- పురాతు, పునంత్యితి వ్యత్యయేన బహువచనమ్. బ్రహ్మ పూతాపురాతుమాం- బ్రహ్మనా పరమాత్మనా, పూతా ఆపః, మాం, పురాతు- పునంతు, పృథివీ పావకరత్వం చాపాం పూర్వో క్త బ్రహ్మపూతత్వాకారేణ. యదుచ్చిష్టమభోజ్యం- యదుచ్చి

ప్ర. పునఃసంతరన్య మయాభుక్తః, యదభోజ్యం జాతీతో నిమిత్తత ఆశ్రియతశ్చ మయాభుక్తం, యచ్చ మమ దుశ్చరితం- త్రివిధ కర్తౌక్యయాక్యశం, యదసతాంసంబంధీ ప్రతిగ్రహః- తత్సంపాదనః పునఃసం. ఏతద్వారా మాంవపునఃసం. అతాప్రవృత్త్యాదిశబ్దానాం భగవత్పురత్వం విక్షేపయమ్. స్వాహేత్యాశ్మనిక్షేపద్యోతకశబ్దః.

అస్తోపసంహార విశేషః పూర్వమేవోక్తః. అథావాహన పూర్వక న్యాసముద్రాకరణనాసంతరం ధ్యానమ్- మధ్యాహ్నోక్షామి సావిత్రీం శ్వేతపద్మాననే స్థితామ్ । శ్వేతాంబరాం శ్వేతవర్ణాం శ్వేతచూర్ణానులేవనామ్ ॥ యవతిం రుద్రీదైవత్యాం పంచవక్త్రాం చతుర్భుజామ్ । యజుర్వేదం వదంతీం శాంతినీత్యాం వృషవాహినీమ్ ॥ శూలం కమండలుంచాపి కపాలంచాక్షమాలికామ్ ॥ బభ్రువం బ్రహ్మకవచాం చతుర్వింశతికాక్షరామ్ । అగ్నిముఖం రుద్రశిఖాం శ్రీవిష్ణుహృదయాం శుభామ్ ॥ ఉకారమూర్తికాం దేవీం సర్వాభిరణభూషితామ్ ॥ అఘోపస్థానమ్- ఉత్తమే త్యాది తురీయోపస్థానానంతరం వ్యోమముద్రాం ప్రదశ్య- ఉభయబాహు సూర్యం పశ్యన్ “అసత్యేన- ఉద్యయం- చిత్రీం దేవారాం- తచ్చక్షుః- హం నశ్శుచివత్ - పశ్యేమ- మనసాపునా త్యత్యంతం జపిత్యా సంధ్యామౌసమ ఇత్యాదికం ప్రాతఃకాలవ త్సర్వం కుర్యాత్. అత్రీనారాయణః- అపః పునఃసం మంత్రేణ ఆహవానేతి మంత్రితః । ప్రక్షిప్యచాండలిం సమ్యగనుమత్యం చిత్రీమిత్యపి ॥ తచ్చక్షుర్దేవహితం హం నశ్శుచివత్సపి । ఏతద్జపే దూర్ధ్వబాహు సూర్యం పశ్యన్ సమాహిత” ఇతి.

అసత్యేనైతి మంత్రీస్య హైరణ్యముషిః హిరణ్యగర్భముషి రితివా; త్రిష్టుప్ఫంబః సవితాదేవతా మధ్యాహ్నోపస్థాన వినియోగః. అసత్యేనరదసా వర్తమానో నివేశయ న్నమృతం మర్త్యంచ

హిరణ్యయేన సవితారథేనాదేవోయాతి భువనా విపశ్యత్ ॥ ఉద్వ
యం తమనస్సరి వశ్యమై జ్యోతిసత్తం దేవం దేవతా సూర్య
మగన్త జ్యోతిరుత్తమం ॥ ఉమత్యం జాతపేదసు దేవం వహంతికేత
వః ॥ దృశేవిశ్వాం సూర్యం ॥ చిత్రం దేవానా ముదగాదనీకం
చతుర్విశ్రస్య పరుణస్యాగ్నేః ॥ ఆప్రాద్వానా పృథివీ అస్తరిక్షగ్ం
సూర్యః తా జగతస్తస్థుషశ్చ ॥ తచ్చక్షుర్దే హితం పురస్తాత్ శుక్ర
ముచ్చరత్ ॥ వశ్యేషు శరదశ్శతం జీవేషుశరదశ్శతం సందామశరద
శ్శతం మోదామశరదశ్శతం భవామశరదశ్శతం శృణామశరదశ్శతం
ప్రబ్రవామశరదశ్శతం అజీతాస్సామశరదశ్శతం జ్యోక్ష్మసూర్యం
దృశే యఉదగాన్తహతోఽర్థవాత్ విభ్రాసమాన సురిరస్యమధ్యా
న్మమాన్యషభో రోహితాక్ష సూర్యోవిమశ్చిన్మనసాపునాతు ॥

ఆసత్యేనెత్వాది- సత్యేన- ఆవికారేణ, లోకేన- కాలకృత
పరిణామరహితేన పరమపదాభ్యులోకేన, రజసా- రజశ్చబ్దేన సత్వాదిక
ముపలక్ష్యతే; తేన తద్గుణప్రకృతికార్య బ్రహ్మాండసహస్ర ముచ్చ
తే, సత్యేనరజసా విభూతిద్వయవర్తమానోఽయం, సవితా- పర
మాత్మా, అమృతం- బ్రహ్మనుభవం, మర్త్యం- పశుపుత్ర స్వర్గకైవ
ల్యాద్యైశ్వర్యం నిత్యముక్తానా మమర్త్యానాంచ, నివేశయత్ - ప్ర
యచ్ఛత్, హిరణ్యయేన- హిరణ్మయేన, స్పృహణీయేనెతియావత్.
రథేన- గరుత్మతా, యద్వా- హిరణ్యయేన- శ్లాఘ్యతమేన, రథేన-
ప్రణవేన, ఆసమంతాద్వాతి. “ఓంకారరథ మాస్థాయ స్థితః
పరమసంతుత” ఇత్యాదిస్మృతేః. భువనావిపశ్యత్- ఉచ్చావచా
న్కార్యవర్గా స్వస్వకర్మానుగుణ్యేన నియమయితం విశేషేణప
శ్యత్. ఏతాద్భుతముపాస్వేత్యస్యాహృతవాక్యయోజనా.

ఉద్వయమిత్యస్య విశ్వామిత్రఋషిః ఘోషఁశందః పరం
జ్యోతిర్దేవతా. ఉద్వయం తమనస్సరి- తమనః- ప్రధానాత్, పరి-

ఉపాదానప్రకరణమాధ్యాహ్నికోపసానమస్త్రీవ్యాఖ్యా. ౧౭౯

ఉపరి, స్థితం ఉత్తర- ముత్సృప్తతనం, శ్లోకః - పరబ్రహ్మ, ఉత్స
శ్లోకః - ఉన్మూళాః పశ్యంతః, తద్విషయం ధ్యానం కుర్వాణః,
వయం, దేవందేవతా - దేవేషు, సర్వసమృద్ధలక్షణమేతత్. తత్ర
స్థితం దేవం, ఉత్తరు - ముత్సృప్తతనం, శ్లోకః - జ్యోతిరూపం,
సూర్యం - పరమాత్మనః, మగస్త్ర - ప్రాప్నువామః, సంపాదనాగ
రాన్ముక్తానవామేత్యర్థః. ఉనుత్సమిత్యాది - ఉత్ - ఉత్సం, ఇతి
పదచ్ఛేదః. తత్ర ఉ శబ్ద అవధారణార్థః పాదపూరణార్థోనా; అము
జ్ఞాతవేదసనామానం దేవం సూర్యం - పరమాత్మానం, కేశవః - ది
వ్యాత్మగుణా జ్ఞానశక్తి వాత్సల్యాదయః, దృశేవిశ్వాదయః - విశ్వజ
నానాం సర్వత్రదశకనాయనహంతి, ఉద్గమయంతి - ఉచ్ఛహంతి,
ఉద్బోధయంతీతివా. వైకుంఠ నిత్యముక్తైస్సహ నిరతిశయానంద
మనుభవత్ పరమాత్మా లీలావిభూతో తాపత్రయ మహా జ్వాలాద
వ్యాచూనాత్ జీవా సాలోక్య నిరతిశయ వాత్సల్యకారుణ్యాది పరి
పూర్ణతయా గామకృష్టాదిప్రామర్యానముభవ భూమ్యామవతతార
తం భజన్యమితి వాక్యశేషేణయోజనా.

చిత్రమిత్యాదిః కుత్సయుషిః త్రిష్టుప్-ఛందః సూక్యోదేవతా
చిత్రమిత్యాది స్తుతౌ వినియోగః, తమేవపరమాత్మానంస్తూతి చిత్రం
దేవానా మిత్యాది - దేవానాం దైత్యాద్యసరవధే చిత్ర మసీకం -
బలం, యస్మా త్సర్వేశ్వరా దుదగాత్ - స్వమూర్తిభేదై స్స్వపరిక
రైశ్చ సుత్యూహర్యాదిరూపై దేవానాం సాహాయ్యమాచరితం
తమేవ భజన్యమితి పూర్వోదాన్వయః. చిత్రస్య - సూర్యస్య, వసు
ణస్య గ్నైశ్చైతి సర్వదేవౌపలక్షణమ్. ఏషాం చక్షురివ చక్షుః -
జ్ఞానప్రదః, ఆప్రాద్యావాపృథివీ అంతరిక్షగ్ం సూర్య ఆత్మా - దివం
చ పృథివీచాంతరిక్షంచ సమస్తం వస్తుజాత, మా - సమంతాత్
ఆప్రాః - న్వాత్మనా పూరితవాత్, అతఏవ జగతః - జంగమస్య, శశ్శు

మః- స్థావరస్య సర్వస్యచ, ఆత్మాభవతి అసానియమనపూర్వకం తత్ర
వ్యాప్యవర్తత ఇత్యర్థః. ఏతాద్భుత ఉపాస్మ్యైతి వాక్యశేషః.

తచ్చక్షురిత్యుపస్థాన మంత్రస్య వసిష్ఠఋషిః అనుష్ఠాపః ఛందః
భాస్కరో దేవతా తచ్చక్షురితి వినియోగః. తమేవ పరమాత్మా
నం పునస్తానితి తచ్చక్షురిత్యాదినా-త- చ్ఛ్రితిప్రసిద్ధం, చక్షుః-
సర్వేషాం జ్ఞానప్రదం, దేవానాం హితం, శుక్రం- శుద్ధస్వరూపం,
ఉచ్చరత్- ఉద్యమానం శుద్ధస్వరూపత్వాత్కదాదిదపి నప్రహీణ
మిత్యర్థః. ఏతాద్యశేషం పునస్తాత్ శరదశ్శతం వశ్యేమ- బలాజో
వైశ్యశ్వాదియక్తాః, వశ్యేమ- సాక్షాత్కుః, సాక్షాత్కార
సిద్ధిర్థంజీవేమ, సందామ- సచ్చిష్య సత్పుత్రాదిభి ర్భగవద్గుణచేష్టి
తాన్యాలోచయంత స్సమృద్ధాస్సానిమ, మోదామ- పూర్వోక్తానం
దస్య చరమావస్థా ప్రమోదః, భవామ- ఉత్తరోత్తరమభివృద్ధా
స్సానిమ, శృణువామ- ప్రియహితాలాపాన్ భగవత్కథాశ్చ శృ
ణవామ, ప్రబ్రవామ- బాహ్యకుదృష్టిన్ ప్రతి ప్రకృప్తవక్తారః స్వా
మ, అజితాస్సానిమ- వేదవిరోధవాదిభి శ్శుష్కతార్కికై శ్శరద
శ్శతం- సంవత్సరశతం, నపరాజితా స్సానిమ, జ్యోక్- చిరకాలం,
సూర్యం- పరమాత్మానం, దృశే- ద్రష్టమాశంసామహే, య ఉద
గామహతోఽర్థ వాత్- యో మహత స్సముద్రాత్, అనేనత
త్వాంతరమప్యవలక్ష్యతే, ఉపర్యుదగాత్- ఉద్యద్దృశ్యతే, శ్శ్రితి
భిరితిశేషః. సరిరస్య- సలిలస్య, మధ్యాత్- మధ్య, విభాజిమా
నః- విశేషేణ ప్రకాశమానః, సర్వాంతర్యామితయా ౨వస్థాన౨పి
తత్తద్ధేయా సంస్పృష్టత్వం ప్రకాశమానత్వం, “అనశ్నన్ననోఽభి
చాక్షశీతీ” తి శ్శ్రితేః; సరిరస్యమధ్యాత్ య ఉదగా స్తహతోఽర్థ
వాత్ ఇతి విశేషణద్వయేవ భగవత స్సర్వేషాం మంతవః హిర్యావ్య
పిత్వ ముక్తంభవతి. సమాన్యమభి ఇత్యాది- స్థవభ సర్వేషాం

వల్లభః పృథం పృథ్విః భావయంతీనా వృషభః, లోహితాక్షః- పుం
డకీకాక్షత్వావత్క్లిష్టాహిత్యం, విపశ్చిత్- స్వజ్ఞః, సూర్యః-పరమా
త్మా, మనసా- సత్యసంకల్పస, పునాతు- ప్రతిబంధక నివృత్తిం
కృత్వా స్వానుభవయోగ్యం కరోతు.

ననం మాధ్యాహ్నికం కృత్వా అనంతరం పురుషసూక్తం
యథాశక్తిజపేత్ || అనుః శ్రీభగవద్గీతానుశాసనం తస్య నారా
యణాయుషిః అనుష్ఠానస్థంబం మి నూర్త్యా పూజయా శ్రీమన్నారా
యణో జేసతా | సకానోబిజం వకాంశ్చక్తి శుక్లోవర్ణః ఉదాత్తాది
స్వరః శ్రీభగవత్ప్రీత్యర్థం జపేనియోగః. అత్ర ప్రాణఃకాశే
బ్రహ్మయజ్ఞాకుణే మాధ్యాహ్నికానంతరం తర్వాతాప్రీహ్మాయ
జ్ఞః కార్యః. “సచార్యా క్తర్వా త్కార్యః పశ్చాద్వా ప్రాతరా
హుతేః | వైశ్యదేవావసానేనా వాప్య దేతి నియత్రత” ఇతి స్మృ
తేః; అత్ర తర్వాతేయేషు యథాస్వతాఖం స్వసస్థా. యజ్ఞశ్శాఖ
నాంతు కాండపితృణాం కార్యమే. అథ స్నానవస్త్రీం నిషేష్ఠ్య
గృహమాగత్య సాచావ్రత్యాశ్వాచమ్య యాగభూమిం గత్వా కూ
ర్మాదీనుక్త్వా ప్రణమ్య శుశాబేశే నిశ్చబ్దే ౭తిమనోహార ఓం
భూంభూమ్యైరమశ్శతి భూమి, స్వర్ణభూమిత్వేం సంగృహ్య పూర్వో
క్తప్రకారేణ వాయుబీజేన వక్షిణహస్తేన్యత్య శోష్య పుసరగ్ని బీజేన
తత్రైవ న్యత్య దధ్వా అథా మృతబీజేన వాయుహస్తే న్యత్య ప్లావ
యిత్యా అస్త్రీయంత్రయక్తేన తాశ్శత్రవేణ భగవంతం ప్రబోధ్య
గంధాద్యచితాంతం ఘంటా ముష్తోచితాంతం విఘటయ్య ద్విః
ప్రహమ్య గురువరంపరాం ద్వయంతాను వంధామి భగవదారాధనా
ది ప్రేంకర్యవిరోధిసాపనివృత్త్యర్థం సద్గుహపదప్రసాయశ్చిత్తప్రప
త్తి బ్రహ్మద్వ్య న్యాసపతకానా మన్యతమేన భగవంతం శరణముపగ
మ్య వక్షిణతః స్వస్థానసమంత్రేణాననం నిధాయ ప్రోక్ష్య తతోప

విశ్వ ! ఓం భగవానేన స్వనిరూమ్య - కారితవాక్ ! ఓం కృతంచ - ఉపాదానేన - వాసుదేవ ఇత్యుపాదానం సమాపయేత్ .

ఇతి శ్రీభారద్వాజకులతలక వంగీశాన్వయ జాతస్య శ్రీసుంద
రాధ్య పుత్రస్య వైకుంఠనాథస్య కృతిషు ప్రపన్న
ధర్మసార సముచ్చయ ఉపాదాన ప్రయోగోనామ
తృతీయః పరిచ్ఛేదః.

ఓం అథేష్వాప్రయోగః.

ఓం కృతంచ - ఇజ్యయా - కరిష్యామి - దేవస్య । ఓం భగవానేన స్వనిరూమ్య స్వసూపస్థితి ప్రవృత్తిస్వశేషభూతైకరసేనానేనాత్మనా స్వకీయైశ్చ దేహేంద్రియాతః కరణైః స్వకీయకల్యాణతమ ద్రవ్యమయా నౌపచారిక సాంస్పృశికాభ్యవహారికాది సమస్తభోగా సతిప్రభూతా సతిప్రియతమా సతినమగ్రా సత్కృత భక్తికృతా సఖిలపరిజన పరిచ్ఛదాన్వితాయ స్వస్మై స్వప్రీతయే స్వయమేవ ప్రతిపాదయితు ముపక్రమత ఇత్యనుసంధాయాథ భగవదారాధనం కుర్యాత్ .

అత్ర మహాపనిషది- ధృతోద్వక్తాపుండ్రీః పరమేశితారం నారాయణం పూజయతిస్మభక్త్యా । అఘ్యాకదిభిః పూరుషసూక్తమంత్రై స్సూప్రాప్నూయా ద్విష్ణువచనం మహాత్మా ॥ ఋచి- ప్రవః సాంతమంధసోఢియాయతే మహేశ్వరాయ విష్ణవేచార్చత ॥ యజుషి- భవామితో న శేవోఽస్మృతానుతిః । విభూతద్యమ్న ఏవయా ఉనప్రసాః । అథాతేవిష్ణో విదుషా చిదృధ్యః । బృహతై విష్ణోనుమతిం భజామహే ॥ శ్రీనారసింహే- జలదేవం సమస్కృత్య

తతో గచ్ఛే ద్దృశం పునః । పాదపీఠైః సూక్తేన తతో విష్ణుం
 సమర్చయేత్ ॥ ౧౧౧ ॥ విష్ణుఁడైనాడనియ్యింపజేసి విష్ణురాజమూర్తి
 నుద్ధరించు ॥ ౧౧౨ ॥ విష్ణురాజుని తుల్యునివ్వతే కర్మ వైకళ్యమ్ ॥
 తస్మాద్విరాజిమన్యాంతం నిత్య మారాధయేత్ ॥ తద్విష్ణురితినం
 త్రేణ సూక్తేన పునఃపేదవా ॥ ఇతి. ॥ విష్ణుభక్తోత్తరః- హవి
 మా అగ్నౌ జలే పుష్పే ధ్యానైవ హృదయే హరిమ్ ॥ అర్చంతి
 సూరయో నిత్యం జపేన రవిమండలే ॥ నారదః- అగ్నౌ క్రియావ
 తాం దేవో దివి దేవో మనీషిణామ్ ॥ ప్రణిమా స్వల్పబుద్ధీనాం
 యోగినాం హృదయే హరిః ॥ శ్రీవిష్ణుసుందిరె- హవిదాకానం త్రి
 కాలంతు ఉత్తమోత్తమ ముచ్యతే ॥ ద్వయోశ్చ మశ్యమం ప్రోక్త
 మేకకాలే అధమం హవిః ॥ ఏనం కాలత్రయేష్వపి భగవదారాధ
 న ముక్తమ్. పరాశర సంహితాయామ్- పూజాకాలం పరిత్యజ్య
 స్వేచ్ఛాకాలే హరిం యజేత్ ॥ స యాతి సకం ఘోరం ప్రపన్న
 స్ఫు- ద్విజోత్తమః ॥ మధ్యాహ్నవైవిష్ణుపూజాం నైవేద్యం శక్తి
 మాస్యతః । యః ప్రపన్నో స దద్యాచ్చ స చండాలో భవే ద్ధృ
 వమ్ ॥ విష్ణుదోహే స ఏవ స్యా త్తం త్యజే త్సర్వకర్మసు ॥ ఇదం
 స్వస్థవిషయమ్, అశక్తవిషయే శ్రీపాంచరాత్రరత్నాయామ్- “భ
 న్నవృత్తై రాతురస్య కలహామ్యపదుశ్చస్యచ భోజనాత్పూర్వం యదా
 కదాచి ల్లభావసరే భవతి, అత్యంతాశక్తౌతు ఋత్విక్కుత్ర శిష్యాది
 భిః స్వసమై రనైః కార్యతే. తత్రత్వయ మపం ద స్మర్యతే-
 “విభుః బ్రహ్మచారీచ వాసప్రిప్తో అభిభుః । సరాధం కర్మ
 కుగ్వాహః సాతయంతి పతంతి” ఇతి. ఈషచ్ఛక్తౌతు సంకుచిత
 యజుమ్, ఏకోపచారమారభ్య తత్రచ్ఛక్తౌద్వయసారేణ సహస్ర
 పచారాస్తవిధానాత్” ఇతి. శ్రీపరాశర సంహితాయామ్- త్రి
 కాలమేకకాలంవా మధ్యాహ్నవై విశేషతః । ద్విజాతి ర్హ్య యజే

ధృష్టిష్టా విష్ణురాయజ్య మాపున్నయాత్ ॥ శ్రీపరాశర ధర్మశా
స్త్రీ ఉత్తరఖండే సప్తవశేఽధ్యాయే శ్రీపరాశరః- నిత్య మభ్యచర-
యేద్దేవం పురాణ పురాణోత్తమమ్ । అపున్ వ్యోమ్న తథా ఽచా-
యాం వహ్నా హృది తథా సుకౌ ॥ త్రికాల మచయే ద్వైతం
ప్రతిమాను విశేషణః । స్నానకాలే జలె నమ్య క్కూజయే జ్వలశాయి
తమ్ ॥ సంధ్యాకాలే తథా పూజ్యుః పూజయే ద్రవిమండలే । ప్రతి
మా మచయే ద్వైత్యా మగ్నౌ హోమ స్తథైవచ ॥ ప్రాశాగ్ని
హోత్రసమయే హృత్పద్మే పూజయే ధరిమ్ । తథైవ విప్రీయశ్శి
ష్య చాగతేషు గృహం ప్రసేష్యచయే ద్విశేషేణ మధువ
ర్కాది పూజనైః । ఏవ మభ్యచయే ద్విద్వాక్ పట్ను దేవం
హరిం సదా ॥ ఇదం భగవదారాధనం నిఃస్యే, ప్రత్యవాయస్మృ
తేః; వ్యాసః యో మోహో దధాఽఽలస్యా దకృత్వా విష్ణు
పూజనమ్ । భుక్త్యై సమూతి నరకాక్ సూకరేష్వభిజాయతె ॥
శ్రీవిష్ణుధర్మోత్తరే- మాతృవత్ప్రసత్తంశం సృష్టిసంహారకారకమ్ ।
యో నాచక్రయత్తివై విష్ణుం సోఽయ్యం నరకం ప్రజేత్ ॥ సంగ్ర
హే- యద్వహే నాస్తి శులబీ సాలగ్రామ శిలాచక్రనా । శ్రుశాస
నదృశం విద్యా తద్వహం శుభవశాతమ్ ॥ శ్రీభాగవతే- గృ
హం శ్రుశాసనం తవ బింబవశాతం కథావిహీనాశ్చ గిర శ్శివాయ
తమ్ । శ్వపుచ్ఛవద్దాస్యనినాకృతం నపు ర్వనంతిహి త్వయ్యనివేది
తం-విషమ్ ॥ ఇద మారాధన మష్టాంగం భవతి, తత్సర్వరూపంతు
శ్రీపాంచరాత్రీకాయామ్- నారదః- శ్రీతో మయా ఽఖిలం
పూర్వం భగవద్యాగ ఉత్తరః । తస్యాంగాని విభాగేన జ్ఞాతు మి
చ్ఛామ్యహం పునః ॥ శ్రీభగవానునాచ- అంతఃకరణరూపాగాడి
యావదాత్మనివేదనమ్ । తదాద్యమంగం యాగస్య నామ్నా ఽభిగ
మనం భవేత్ ॥ పూజనంచాఘ్నః పుష్పాద్యై ర్భోజ్యై ర్యజ్ఞఫలం

మున । బాహ్యపరచాత్రై స్తద్విధిభిః భోగపరజ్ఞాతు నారద । మభ్యా
 బ్యాక్తేరచక్రానై శ్రువాచ పశు ॥ ౨౬౧ ॥ శత్రులియంహి యా
 గాంగం తస్య మిత్సేన పూజయమ్ । నికేదన్య యద్దాను పూర్వో
 క్తవిధినా మున । సంప్రదానంతం తన్నాచ యాగాంగం పంచమం
 స్మృతమ్ ॥ వహ్నిసంతర్పణం షష్ఠం విశ్వయాగంతు సప్తమమ్ ।
 ప్రాణాగ్నిహవనం నామ త్వనుయాగంతదష్టమమ్ ॥ ఇత్యేత త్కథి
 తం సమ్య గ్యత్వయీ పరిచోదితమ్ । ప్రదద్యా దచిరాద్యజైన్వి
 త్సన్నిష్ఠానాం పరంపరమ్ ॥ ఇతి । అచిరా దిత్యనాస్య కర్మణః
 కర్మాంతరేభ్యః స్వభావతః ప్రాశస్త్య ముచ్యతే । ఇదం విష్ణ్వారా
 ధనం సత్వైర్వజైః । స్త్రీభిశ్చ యథాయోగ్యం కర్తవ్యమ్- తథా
 ప్రతిమాలక్షణపరిచ్ఛదై- బ్రాహ్మణైః క్షత్రియై రైవశైశ్చ శూద్రై
 స్త్రీస్త్రీభి స్తథైవైః । యథాహా మిజ్య సేవ్యశ్చ నిత్యం సర్వ
 శ్శోహరిః ॥ భీష్మపర్వః- బ్రాహ్మణైః క్షత్రియై రైవశైశ్చ శూద్రై
 శ్చైవ కృతలక్షణైః । అచానీయశ్చ సేవ్యశ్చ భక్తియుక్తై స్సదా
 చారిః ॥ కృతలక్షణైః- కృతతాపాదిసంస్కారైః, ఆశ్వమేధిక కీ
 వైష్ణవధర్మశాస్త్రై ఏకవింశే ౨ధ్యాయే- మృదశ్రమణితైస తా
 మ్రిణ రజతేసవా । కృత్వా ప్రతికృతిం కుర్యా దచానాం శౌంచ
 సేసవా ॥ పుణ్యం దశగుణం దద్యా దేతేహ ముత్తరోద్ధరమ్ ।
 జయకామో జయే ద్రాజా విద్యా కామో ద్విబోధతమః ॥ వై
 శ్నోవా ధనకామస్తు తూద్రః పుణ్యఫలప్రియః । సర్వకామా స్త్రిస్త్రీ
 యోవా౨౬౨ సర్వాకామా నవాపున్యయః ॥ అత్ర స్త్రీవిషయే
 విశేషతో భరద్వాజ సంహితాయామ్- అనుజ్ఞాతాః స్త్రీయశ్చైవ
 మర్చయంశోఽ జగద్గురుమ్ । యథాహామపి తూద్రాద్యా స్పృహ
 యాంతి పరా గతిమ్ ॥ నారదీయై- అనుజ్ఞాతాతు యా భర్తౌ
 సైవ కుర్యా ద్యథావిధి । ప్రతోపవాసనియమ దేవతారాధనాది

కమ్మ ॥ ఇతరాతు సకుక్రీత జీవచూనే స్వభర్తరి । అజ్ఞానా దధనా
 లోభా ద్యది కుర్యా స్మీయాదతః ॥ తత్సర్వం నిష్ఫలం తస్యా
 ఇతి వేదవిదో వినుః ॥ అనారాధ్య హృషీకేకం విధవా భోక్తు మి
 చ్ఛతి । సా న్రజే స్మరకం భూరం కాలమాత్ర మధోముఖి ॥ య
 త్త్రిదం వచరమ్ “జప స్తవ స్తీర్థసేవా న్రవ్రజ్యా మంత్రోనాథుమ్ ।
 దేవతారాధనంచైవ స్త్రీశూద్రపతనానిషత్” ఇతి తద్వైదికాభిప్ర
 యమ్. తథా- వైదికం బ్రాహ్మణానాం స్యా ద్రాజ్ఞాం వైదిక
 తాంత్రికమ్ । తాంత్రికం వైశ్యశూద్రాణాం సర్వేషాం తాంత్రికంత
 షా ॥ ఇతి స్త్రీశూద్రయో స్తాంత్రికత్వాభ్యనుజ్ఞానాత్: కించ
 శ్రీసాంచరాత్రే విహగేంద్ర సంహితాయాం మూర్తిలక్షణే సప్తమి
 పటలౌ అనిమిత్తం నిమిత్తంచ లోకే బింబు ద్విధామతమ్ । తత్ర
 ద్వారపతీక్షేత్రే సాలగ్రామేద యా శిలా ॥ అనిమిత్తం మహాబేరం
 సర్వవణైశ్చ యోగ్యమ్ । అవశిష్టాంత్యశతీనాం సర్వేషాం పూజ
 నీయకమ్ ॥ భారతే- బ్రాహ్మణః ష్టితిమో వైశ్యః స్త్రీశూద్రశ్చ
 వరాననే । అనారాధ్య హృషీకేకం నాహ్నతి పరమాం గతిమ్ ॥
 సంగ్రహే- ఆచుజ్ఞాతాః స్త్రీయత్యైవ మర్చయంత్యో జగద్గురుమ్ ।
 యథాహామపి శూద్రాద్యా సుర్వై యాంతి పరాంగతిమ్ ॥
 “యథాహామపి శూద్రాద్యా” ఇత్యాదీని పరశ్శతాని వచనాని
 బహుషు స్థలెషు విద్యంతే, తానిసర్వాణ్యత్ర గ్రంథవిస్తరభయా
 న్నలిఖ్యంతే. తస్మా దనపధికాతిశయభక్తియుక్తానా మాకార
 త్రయ సంపన్నానాం అధిగత భగవల్లాంభనానా మాచార్య ప్రసాద
 లబ్ధస్వాధికారానుకూప మంత్రనిష్ఠానాం అనుగుణాచారినీరతానాం
 అనుచితాచార విముఖానాం అఖలనశానామపి యథాహాం భగ
 వదచారసమారాధనం కర్తవ్యం యథాశక్తి ప్రత్యహమిని సిద్ధమ్.
 పూజాస్థానం గృహస్య వాయవ్యభాగే కల్పయేత్. తథా

సాధ్యే క్రియాపాదే ద్వాదశితే యథామై- పూజాస్థానం గృహస్థా
త్తం వాయుస్థానం వాయుస్థానం । యథామైద్యుననే వ్యవహారం య
జమానో యథోచితాత్ । యథా కార్యకాశికాయామ్- వాయు
స్థానం శయనస్థానం వాయుస్థానం దేవతాగృహమ్ । ఇతి. సాధ్యేకి
యాపాదే త్రింశే యథామై- మాత్రాంతరికశ్చేత్తం గృహమాన
యథోచితమ్ । వాగ్వికం హస్తమానాన్య వాగ్వికం ద్వాదశాంగు
లాత్ ॥ కౌతుకం భవన యథావ్యవహారం విలాపారాధియం భవనమ్ ।
యథోచితైః ప్రతిమామాన వర్ణకుతూ (సా॥ అజులైః ప్రతిమామా
నం వర్ణనాము) చ్యుతే క్రమాత్ ॥ హస్తమాన మితా యథా
స్యా ద్యుపనె పూర్వజన్మనః । అంగులై కేకవింశత్యా ప్రితియా వసు
ధావతేః ॥ విశా మేనోనవింశత్యా ద్వాభ్యాం శూద్రస్య హీనయా ।
అర్థచిత్రం తదాభానం భవనే భక్తివర్ధనమ్ ॥ ద్వాదశాంగుల మా
నాచాక లోహజా పూర్వజన్మనః । నవాంగులా త్ప్రియస్య విశ
స్సప్తాంగులామతా ॥ పంచాంగులా చతుర్థస్య ప్రతిమా భవనే భ
వేత్ । ప్రతిమా యస్మయీ క్లిప్తా ప్రభావీతాది తస్మయమ్ । య
ద్వా సావణాబింబస్య రాజతం తామ్రమేవవా ॥ లోహేనచే దు
త్తమేన ప్రతిమా నిర్మితా భవేత్ । తదనుతరలోహేన ప్రభావీతాది
కల్పయేత్ ॥ త్రిలోహజాయా మచాయాం సువణాంవా ప్రభా
దికమ్ । రత్నస్ఫటిక జాతానాం ప్రతిమానాం ప్రభాదికమ్ ॥ లో
హజం స్మర్యతే బ్రహ్మ రహస్యమిద మూరితమ్ । గృహేసంహార
శయనో నాచాయేత్తు కనాచన ॥ భగవన్మూర్తయ స్త్వర్యా
స్మర్యాః పూజ్యాయథాతథమ్ । శ్రీభూమిసహితం దేవం శ్రియా
కేవలయా యపినా । సహితం పూజయే ద్భుక్తిముక్తికామో నిశే
తనె ॥ శాండిల్యః- కుటుంబీ వజాయే నిర్మిత్యం దార్యం శైలంచ
మృణ్మయమ్ । గృహేషు భక్తిసంస్థంచ యోగనిద్రానసోత్సుకమ్ ॥

అత్రీదాచవిగ్రహనిషేధో నిష్కామవిషయః, సకామస్యతు నాస్తి.
 తథా పాద్యే గృహాచారః ప్రతిష్ఠాధ్యాయే- దుమజాతి ప్రతికృతి
 స్పృహజ్య కౌమారవశాత్ । ప్రతిమాచందనమయీ భుక్తిముక్తి
 ప్రదాశుభా ॥ ఇత్యాదిభి స్తత్త్వద్వారు విశేషేణ తత్తత్ఫలవిశేషస్యో
 క్తత్వాత్ ; శ్రీహిందరాత్రే- శ్రీభూభ్యాం సహితం దేవం శ్రియా
 కేవలయా ౭పివా । గృహాథః పూజయేన్నిత్య మితరస్తు యథారు
 చి ॥ నారదీయే- గృహీచ గృహిణీనైవ సలక్ష్మీకం హరియజే
 త్ । అన్యథా దోష మాప్నోతి వసుదేవసుతంవినా ॥ కృష్ణమూర్త
 ర్న సలక్ష్మీకనియమో నాస్తి భూవతే । లక్ష్మ్యయ్యుక్తో వ్యయ
 త్తోవా కృష్ణః పూజ్యో న సంశయః ॥ శ్రీపరాశరః- అలాభే ప్రతి
 మాహిస్తు శుచాదేశే నునూరమే । స్థంపిలే పురుషం ధ్యాత్వా
 సంపూజ్య మనసైవతు ॥ జపేద్వై మంత్రీరత్నంచ ధ్యాయన్
 సర్వగతంహరిమ్ ॥ పాద్యే- సర్వాస్వామ్యంభువాజ్ఞేయా శ్శిలా
 శ్చక్రీ సరిద్భవాః । నిత్యం సన్నిధి రతాసు పరస్య పరమాత్మనః ॥
 సప్రోతిష్ఠా విధాతవ్యా నైవచావాహనాదికమ్ । సాలగ్రామశిలాయ
 త్రీ పూజ్యతే భగవన్నయైః । తద్దేశే యోజనాదర్వాజ్మృతో నిర్వా
 ణమశ్నుతే । ద్వారవత్ప్యా శ్శిలాశ్చాపి సాలగ్రామశిలాసమాః ॥
 హరితః- సజహా నాధివాసశ్చ సచసంస్థాపనక్రియా । సాలగ్రామా
 చారే విష్ణుస్తస్మిన్ సన్నిహితో హరిః ॥ మూర్తీనాంతు హరే
 స్తస్య యస్యాం ప్రీతి రనుత్తమా । తస్యామేవతు తాం ధ్యాత్వా
 పూజయే తద్విధానతః ॥ మూర్త్యంతరంతు బింబేతు నయష్టస్యం
 తత్రైవతత్ । సాలగ్రామశిలాయాంతు యస్తవ్యా సర్వమూర్త
 యః ॥ రత్నాకరే- సాలగ్రామశిలా యత్రీ యత్రీ ద్వారవతీ
 శిలా । ఉభయో సంగమో యత్రీ తత్రీ ముక్తి ర్నసంశ
 యః ॥ భరద్వాజ సంహితాయామ్- విష్ణుచారణతే గ్రామే

విష్ణుచామితే గృహే । సకుర్యా దన్నపానాది స తత్ర దినసం
వసేత్ ॥ వ్యాసః- స్వర్ణాదెనుభవా రమ్యా ప్రతిమా లక్షణాన్వి
తా । సాలగ్రామ శిలాచాపి భంజీముక్తిఫలసివా ॥ ఉత్తరా
యతిభిః పూజ్యా అపరావీత్యైర్దైవైః ॥ సంగ్రహే- అచా విష్ణో
రుపాదానం వైష్ణవైశ్చ త్తిదియమ్ । మాన్యయోనిశ్చిత్తాయా
స్తుల్య మాహు గృహీషిః । అచా విష్ణో శిలాశీ ధురుషు నరమ
తి త్వైష్ణవే జాతిబుద్ధి విష్ణోర్వా వైష్ణవానాం కలిమలమథనే పాద
శిఖోంబుబుద్ధిః । సిద్ధే తన్నామమంత్రే సకలకలుషహే శబ్దసామాన్య
బుద్ధిః శ్రీశే సర్వాత్మకేశే తదితరసమధీ ర్యస్యవా నారకీనః । శాం
డిల్యః- వ్యక్తమాయతనం చాపి ప్రథమం యత్సమాశ్రితమ్ । ఆ
దేహసాతా తద్ధిత్యా నాన్యబింబం సమాశ్రియేత్ ॥ శౌనకః-
సురూపాం ప్రీతిమాం విష్ణోః ప్రసన్నవరనేక్షహమ్ । కృత్వాఽఽ
త్మనః ప్రీతికరీం సువర్ణరజతాదిభిః ॥ తా మనశ్చయే త్తాం ప్రణమే
త్తాం యజేత్తాం విచింతయేత్ । విశ త్యపాత్త దోషన్తు తామేవ
బ్రహ్మరూపిణీమ్ ॥

ప్రతిమాస్థానేషు ప్రత్యహ మావాహన ముద్వాససంచ
అఘ్నాదుప్రపచారవత్కర్తవ్యమేవ. భృగుః- ప్రాత రావాహయే
ద్దేరిం త్రిషుకాలేషు చాచ-సమ్ । ఆచరే దంత్యవేళాయా ముద్వా
సస మితిస్థితిః ॥ రత్నాకరే- ప్రతిమాస్థానే ష్వప్సప్సగ్నావా
వాహనవిసర్జనర్జం సంస్థం సమాన మిత్యాహ, తత్ర సిత్యం సన్ని
హితత్వా దావాహనోద్వాసనవర్జమిత్యుక్తమ్. పాద్యాదిన దుపచా
రాభిప్రాయే సవిరోధః ॥ తథా శ్రీనిష్ఠురహస్యే- లోహదార్వాది
జనితా ప్రతిమా యత్ర పూజ్యతే । తత్రాహ్వయం విసర్గంచ
అఘ్నాపాద్యోపచారసత్ ॥ కర్తవ్యం ప్రత్యహం బ్రహ్మ న్నాత్ర
కార్యా విచారణా ॥ అత్రయతీంసగ్రదేశికః- పరమహోమమ్ వైకుం

తా దైవ మావాహయ తత్త్వం । అన్యోన్యది దేవ భక్తిభావహాసీ
 ర్భూషాంచ సర్వతః ॥ అన్యైవాభిప్రాయే త్రిభాష్యకాంతైరిన్య
 క్తం స్వంత్యై - “కల్పితే నాగ్రోగే సమాసేన” మిత్యారభ్య “యాన
 డాథాధన పరిసమాప్తి సాన్నిధ్యయాచనం కుర్యాత్” ఇత్యంతము
 క్త్యాఽనంతరం “అన్యత్ర సాన్నిధ్యమితే పూజాచే దేవ మావాహనమ్.
 తథా తద్వ్యాఖ్యాతృభిశ్చ, అన్యత్రాభిమత ఇతి- బింబ ఇత్యర్థః.
 మంత్రయోగోనామ ఇన్యోరభ్య ఆవాహనం ప్రతిపాద్యాంతేచ
 ఓం భగవన్మంత్రమూర్తే స్వపద మాసాదయ క్షమస్వ సమోనసి
 ఇత్యుద్వాసనంచ ప్రతిపాదితమ్. ఏవ మన్తైరపి వంగీశవరదాచా
 త్యాదిభిః స్వస్త్వనిత్యై భగదావాహనముక్త మతః అఘ్నాదుప్యచా
 రవత్ ప్రత్యహ మావాహన ముద్వాసనంచ ప్రతిమాసు కర్తవ్యమ్.

సస్థిమః - చక్రచిహ్న విహీనేన స్థాపితే తత్రవిగ్రహే । న సా
 న్నిధ్యం హరిర్యాతి క్రియాకోటిశ్చైరపి ॥ పరాశర సంహితా
 యామ్ - గృహాపకానిభౌ విష్ణుం ప్రతిష్ఠాప్య సమచక్షయేత్ । భో
 గక్రై నల్య సిద్ధ్యర్థం స్వకులోద్ధారణాయచ ॥ అప్రతిష్ఠితబింబస్య
 పూజనం సిద్ధిహానికృత్ । బింబం మంత్రమయం కృత్వా తస్మిన్
 దేవం సమర్చయేత్ ॥ ఉత్తరాయణకాలేతు శుక్లపక్షే విధియతే ।
 పూజనం దేవదేవస్య స్వగృహాలయమోరపి ॥ పుణ్యక్షేత్రాతిథివారే
 షు పుణ్యలగ్నేను శోభనే । సంవత్సరవభోగానాం ప్రతిష్ఠోత్సవ
 మాచరేత్ ॥ శ్రోత్రియై భగవద్భక్తై శ్చతుర్భి భాగహృతైశ్చ
 హ ॥ శ్రోత్రియో విష్ణుభక్తశ్చ గ్రహస్థ శ్చాస్త్రవిత్తమః ॥ చ
 క్రలింగధో విషః ప్రతిష్ఠాం కర్తుమహాభి । తేన ప్రతిష్ఠిత స్తత్ర
 పన్నిధతే సదాహరిః ॥ దేవతాంతరభక్తోవా సమదృష్టిరథాపివా ।
 సాస్త్రో వేదగోనోవా సప్రతిష్ఠాం సమాచరేత్ ॥

ప్రతిష్ఠాదిపసా త్పుర్యం పంచమే సప్తమే ఽహ్నివా బ్రా

ఘృతే నాత్వా “వయస్సునాః ॥ ఉద్వయం తమస్సురీ” తి
 ద్వాభ్యాం విమృష్య తతో ‘నిశ్శతశ్చక్షు’ రిత్సుత్థ్యా ‘విష్టారా
 టమసీ’ తి పీతే ప్రాజ్ఞుఖం దేహం నిచేశ్య స్వదేహవత్త్వే ప్రిప్తిం
 విచింత్య మధుస్మృత దర్శణ భాగ్యాదీని మంగళద్రవ్యాణి ప్రదశ్యన్
 “ఆపాహిష్ఠా ॥ హిరణ్యవర్ణాః ॥ పవనూనస్సువజర్జర” ఇత్యైతై
 రభిషిచ్య- అఘ్నాదిదీపాంత మచ్ఛయిత్వా శత ఆవాహయేత్.

తత్కర్మ:- ఉద్ధరణ్యాః ఉఘ్న-జలమాదాయ లత్రీ పుష్ప
 ద్వయం నిఘాయ పాఞ్ముఖ స్తిప్తా విష్ణుగాయత్రీ ముచ్చార్య స్వా
 జలస్థేంబుచాత్రే ఓం భూః ఇత్యంతే మూర్తిమంత్రం సంబుధ్యో
 త్వా పురుష ఆగచ్ఛ, ఓంభూః సుభూః ఓంసువః ఓంభూభూవ
 స్సువః పురుష ఆగచ్ఛ ఇతి సప్తమండలా చావాహ్య భగన్మృభే
 దర్శయిత్వా ఏకంపుష్ప మాదాయ దేవమూర్ధ్ని నిఘాయ మూ
 ర్త్యంత్రీ బింబే పరివిష్టం ధ్యాత్వా తత్తోమం పుష్పేణసహ దేవ
 మూర్ధ్ని అభిషేచయేత్. తతః కరణ్యాసంవిదా దేవగాత్రేషు
 మూలమంత్రాక్షరాణి సృస్య మూర్ధాది పాదప్రంతం మూలెన
 సంస్పృశ్య సాన్నిధ్యం ప్రార్థయేత్. తత్త్వాదగా స్వకకా కృత్వా
 సాన్నిధ్యంకురు దేవేశ సర్వ సంపత్కరో మమ । లక్ష్మ్యసహ జగ
 థాత్మ్యా ధరణ్యాచ సమృద్ధయా ॥ సాన్నిధ్యం కురుదేవేశ సర్వ
 దా సర్వకామద । ద్రివ్యమంత్రీక్రియాభక్తి శ్రీధాహానీ సుహ
 వ్రీహీ ॥ ఇతి ప్రార్థ్య అఘ్నాది దీపాంత మభిపూజ్య;

అథ దేవస్య దక్షిణవక్షసి శ్రియం నామవక్షసి భువంచ
 పూర్వన త్తత్తస్మంత్రేనావాహ్య, వడంగన్యాసాఘ్నాది దీపాంత
 మభ్యుచ్య “విష్టారాటమసీ” తి దేవాయ పీతందత్వా: “ఆపాహి
 శ్టే” తి తిస్రభి రఘ్నం మూర్ధ్ని “ఆపహదే” తి పాద్యం “శం
 నూదేహి” రిత్యాచమనీయంచ దత్వా అగ్రితో వ్రీహీ పరిస్తీర్య

తదుపరి తదర్థంతండులా తదుపరి తదర్థం తిలాంశ్చ; తతస్సప్తదశకల శాకా సూత్రవేష్టితా సకూర్చా సఫలపల్లవా వక్ష్యమాణా క్రమేణ స్థాపయిత్వా; తత్ర స్థాపనే యంత్రముః- తిలమధ్యే ఆప్త దశం కర్పూ విలిఖ్య తత్కణికాయా మేకం ప్రాగాదిదత్తే స్య స్విష్టావితీ వచనముగా క్రమేణ తత్కణికా తదృహిత్వ ఇంద్రాది సోమవ్యం తం కర్పూ విలిఖ్య తత్కణికా తదృహిత్వ తతురశ్చేత్యేవం క్రమేణ అష్టాకలశా స్థాపయిత్వా, అనంతరం కణికాకాదిస్థేషు సప్తదశసు కలశేషు ఘృతాదికంచ క్రమేణ మూలమంత్రేణ విన్యసేత్.

తత్రామంత్రముః- కణికాకాథస్తుతం ప్రాగాది దశస్థేషు కల శేషు ఉష్ణోదకంపూర్వై రత్నోదకమాగ్నేయే ఫలోదకంయాయ్యో లోహోదకం నైఋఋతే మార్జనోదకంవాయుగ్యాం గంధోదకం వాయుగ్యాం అక్షతోదకం సాయ్యో యవోదక మిశాన్య ఇతి క్రమేణ విన్యస్య- అథ తదృహి రింద్రాదిస్థేషు పాద్యమింద్రే అఘ్నం దక్షిణే ఆచామంపశ్చిమే పంచగవ్యం సాయ్య ఇతి క్రమేణ విన్యస్య- అథ ఆగ్నేయాగ్నిస్థేషు ఆగ్నేయేదధి నైఋఋత్యాంక్షీరం వాయు వ్యాంమధు ఈశానేకషాయమితి క్రమేణ విన్యసేత్. అథ సర్వత్ర కలశేషు హరిద్రాచూర్ణం తులసీదళంచ మూలమంత్రేణ విన్యస్య, అథ మూలమంత్రేణ మంత్రరత్నేనచాభిమంత్ర్య గంధాదిభి రభ్యచ్య వక్ష్యమాణా క్రమేణ వక్ష్యమాణై ర్మంత్రై ర్ముద్గర్భ్యాభి షేచయేత్. తత్రాభిషేకార్థ ముద్ధారణే యంత్రముః- పాద్య మఘ్నం తథా యవోదకం పంచగవ్యం ఘృతం దధి । తథా క్షీరం మధుచైవ కషాయోష్ణోదకం తథా ॥ ఫలంచ మార్జనంనైన అక్షతోదక మేవచ । రత్నలోహంచ గంధంచ యవతోయం తథైవచ ॥ ఉద్ధారణక్రమంచైవం కృత్వా మూర్ధ్నభిషేచయేత్ ॥

కలశాభావే స్నానార్థం కల్పితేన హృదకేనవా ఋచా ప్రథ

మయాపాద్యం ద్వితీయయా ౭ఘ్యం తృతీయయా ౭౭చామం
 చతుర్థ్యా పంచగవ్యం పంచమ్యా ఘృతం షష్ఠ్యాదధి నస్తమ్యాఽపి
 రం అష్టమ్యా మధు సవమ్యా కషాయాభః దశమ్యా ఉష్ణోదకం
 ఏకాదశ్యాఫలాంభః ద్వాదశ్యాశుష్కతోయం త్రయోదశ్యా హేమ
 తోయం చతుర్దశ్యా రత్నతోయం పంచదశ్యాలోహతోయం షోడ
 శ్యాగంధతోయమితి క్రమేణ పుంసూక్తఋగ్వి రభిషిచ్య “ఇదంవిష్ణు”
 రితి యశ్చావకేనాభిషేచయేత్. అనంతరం నారికేళోగకేన శుద్ధో
 దకేనచ స్నాపయిత్వా దీపాంత మభిపూజ్య కలశానాం పశ్చిష్ఠా
 పూర్వవత్తండులతిలోపరి సూత్రవేష్టిత మశ్వత్థపల్లవ నారికేళ ఫల
 కూచక సావర్ణ ప్రతిమాదియుక్తం శుద్ధోదకపూర్ణం మహాకుంభం
 ప్రతిష్ఠాప్య “శంస” ఇత్యనువాకేన “పవమానస్సువర్జన” ఇత్యను
 వాకేనచాభి మంత్ర్యి బ్రాహ్మణైస్సహ పుంసూక్తేన విష్ణుగాయ
 త్ర్యో శ్రీసూక్తేనచ తేనోదకేన సలక్ష్మీకం దేవమభిషిచ్య అ
 ఘ్నాది పరికల్ప్య వస్త్రాభరణాదిభి రలంకృత్య వైవెద్యం తాం
 బూలంచ సమర్చ్య మూలేన “విష్ణోర్ముక” మిత్యేతేనచ స్వాస్తీ
 శ్చే దేవంశాయయిత్వా దేవస్యపశ్చిమేభాగే కర్తృరౌపాసనాగ్నిం
 స్వసూతోక్త ప్రకారేణ ప్రతిష్ఠాప్య అగ్నిముఖాంతం కృత్వా తత
 ఆధారశక్త్యాది పాదపీఠాంతం కల్పయిత్వా అనంతరం వైష్ణవాగ్నిం
 కుర్యాత్.

తత్ప్రకారస్తు- వైష్ణవాగ్నేస్తు కర్తవ్యం గర్భాధానాదికం
 క్రమాత్ । అగ్నౌచ కల్పయేద్దేవం యోగపీఠాదికం క్రమాత్ ॥
 వహ్నిమధ్యే మహాలక్ష్మీం సర్వాభరణ భూషితామ్ । సర్వావయవ
 సంపూర్ణాం ఋతున్నాతాం విచింతయేత్ ॥ దేవం నారాయణం
 ధ్యాత్వా నర్వలక్షణాలక్ష్మీతమ్ । చతుర్భాహుం విశాలాక్షం కోమ
 లం వీతవాససమ్ ॥ శంఖచక్రగదాపద్మైశ్చ తుర్యిః కృతలక్షణమ్ ।

పాణిపాదతలామౌజం కీరవత్సాంకితవక్షసమ్ || కాలమేఘనిధం
 శాంతం చంద్రబింబనిధానమ్ | హారకేయూరపలయం కిరీటనోప
 శోభితమ్ || ఏవం ధ్యాత్వా సమభ్యర్చ్య కుండమధ్యే విశేషతః |
 గ్రామ్యధర్మ ప్రకారేణ చింతయ ద్వేషోత్తిమః || తతో ౭గ్నిం
 జనయే తత్ర అగ్నివీజేన సాధకః | కుశేన ప్రాక్షయ దగ్నిం కుండ
 మధ్యేతు విష్టకే || గర్భాధానం పుంసవనం సీమంతోన్నయనం
 తథా | జాతకం నామకరణ మన్నప్రాశనమేవచ || చౌళం తపోపన
 యనం హోతారం శుక్రియం తథా | వేదవ్రతంచ గోదాన సమావ
 ర్తం వివాహకమ్ || ఏభి షోడశ సంస్కారై రైవ్యవ్యాగ్నించ కార
 యేత్ | అకారాది క్షకారాంతం విష్ణుమంత్రేణ దేశికః || త్రీణి
 త్రీణిచ హూతవ్యం గర్భాధానాదికా క్రమాలే || ఓం గర్భా
 ధానం సంపాదయామి ఓం అకారాయ విష్ణవే స్వాహా విష్ణవ ఇదు
 నమమేతి హూతుప్రకారః.

ఏవం వైష్ణవాగ్నిం కృత్వా మూలమంత్రేణ మంత్రరత్నైశ్చ
 చ శతంశత మాజ్యాహుతీ ర్హుత్వా “ఉత్తిష్టబ్రహ్మణస్సత” ఇత్యు
 త్థాప్య పరమాన్నం నివేద్య పంక్తులే స్థపితే ఆధకం ప్రిహ్లా
 తదుపరి తదర్థతందులూ తదుపరి తదర్థలిలానితి క్రమేన నీక్షివ్య
 తదుపరి రత్నకంబళం వ్యాసుచిర్యదుకూలం కృష్ణాజనం కుశా ఇత్యు
 త్తరోత్తర మాస్తీర్య తదుపరి “భద్రంకర్ణేభి” రితి దేవా సలక్ష్మిక
 మధోముఖం ప్రాశ్నిరసం శాయయిత్వా అథ పునర్మూలమంత్రేణ
 శతం పుంసూక్తేన షోడశాహుతీ ర్హుర్నిమంత్రేణచశత మాజ్యా
 హుతీ ర్హుత్వా “బ్రహ్మజ్ఞాన” మిత్యన్విత సమిధో ఘృతాక్తా
 వ్షట్త్రింశత్ విష్ణుగాయత్ర్యా తావతీ రాజ్యాహుతీః పుంసూక్తేన
 చరం షోడశాహుతీ ర్హుత్వా జయూది పరిషేచనాంశు కృత్వా దేవ
 ముత్థాప్య మహావిర్నివేద్య తాంబూలదత్వా గ్రాహ్మణా భోజ

యే త్తత ఆచార్యం వ స్త్రీభూషణాదిభి రభ్యర్చ్య యావజ్జీవం యథా శక్తి త్రికాల మేకకాలంవా సమర్చయేత్. ఇతి గృహ్యార్చన ప్రతి స్థావిధిః.

అథ గృహ్యార్చన మోక్షోక్షణవిధిః.

పరాశర సంహితాయామ్ - క్షత్రియాది స్పర్శనేచ విప్రార్చిత హితే న్నదా । సంప్రోక్షణం తదా కృత్వా పశ్చాద్విప్రస్తు పూజ యేత్ ॥ శౌనకీయ సంహితాయామ్ - పూర్వస్థాపితబింబస్య నపునః స్థాపనం స్మృతమ్ । స్థాపనేతు మహాన్ దోష స్తస్య సంప్రోక్షణం స్మృతమ్ ॥ అంగభంగాది సంస్థానే ప్రతిష్ఠాం పునరాచరేత్ । జలా ధివాసరహితం నేత్రోన్మీలనవర్జితమ్ ॥ ఖననేచాగ్నిదహనే చిరల్ప ప్రేచ పూజనే । చండాలసూతిగోదక్యా శవపాతకిదూషితే ॥ విఘ్నా త్రశ్లేష్క సంస్పర్శే సంప్రోక్ష్యైవ సమర్చయేత్ । అన్యథా నిష్ఫలా పూజా మహాన్ దోషశ్చ జాయతే ॥ సంప్రోక్షణ విధానస్య నకాల నియమః స్మృతః । నిమిత్తై సమనుష్ఠాప్తై సద్యఃకృత్వా నమర్చ యేత్ ॥ పుణ్యక్షణ తిథివారేషు పంచమే సప్తమే ౭హ్నివా ॥

స్వసూతోక్తవిధినా అంకురార్పణం కృత్వా ప్రాణానాయ మ్మ్య సంకల్ప్య బ్రాహ్మణైః పుణ్యాహం వాచయిత్వా బింబ “మశ్వ క్కాంతే” తి మృద్భి రద్భిశ్చ విమృజ్య విష్ణుగాయత్ర్యా సితనూత్రా హరిద్రాయోన్మృజ్య “ఇదం విష్ణు” రితి బద్ధ్వా మూలేన సంస్పృశ్య పంచగవ్యేన పంచామృతేనవా “దేవోపసనవితోన్పనాత్వి” తి స్నా ప్య గంధాద్భిశ్చ ప్రక్షాళ్య అతీతదినపూజాద్రవ్యాణి యథా శక్తి శ్రోత్రియాయ న త్వా అర్ఘ్యపాద్యాచమనీయ స్నానీయాని పరిశ ల్ప్య విష్ణుగాయత్రీ ముచ్చార్య పూర్వవ శ్చవిత్సమండలా న్భగవం త మావాహ్య “గంధద్వారాం ॥ మహిందేవీ” మితిశ్రియర భు

వంచావాహ్య ఆసనాదిపర్వభోగైః పర్వభోగైః పర్వభోగైః పర్వభోగైః
పరికల్ప్య అగ్నితో ధాన్యగాశౌ ద్వాదశకలకాః పిన్దస్య ఇంద్రా
దీశాంత మష్టే మధ్యే ఆగ్నేయాదిషు చతురః ఇంద్రాదిషు పయో
దధి ఘృతం మధు ఉష్ణాంభో నారికేళాంభః గంధాంభః పుష్పాంభః
ఆగ్నేయాదిషు ఫలాంభః హేమాంభః రత్నాంభః తీర్థాంభః ఇతి
తత్తస్మంత్రేణ సంధ్యస్య తేషు గంధపుష్ప కుశకూచాఽదికం నిక్షి
ప్య మూలమంత్రేణ నూత్నిరత్నేనచాభిమంత్ర్య "విష్ణోర్ముక
మీతి ద్వాదశమంత్రైః క్షీరాదిభి ర్దైవ మభిషించేత్. విష్ణోర్ముకం-
ఇదం విష్ణుః- తద్విష్ణుః- త్రిదైవః- విచక్రీమే- తద్విచక్రీమే- పృత
ద్విష్ణుః- అతోదేవాః- తదస్యప్రియం- ఉసుక్రీమస్య- త్రిణిపదా-
వీతైర్ముత్రైః; తతో హరిద్రామాణ్డైః శ్రీసూక్తనాభిలిప్య నారికే
ళోదకై శ్శుద్ధాద్భిశ్చాభిషిచ్య ముఖకుంభం పశ్చిమే పృతిష్ఠాప్య
బ్రాహ్మణేస్సహ ఆపోహిష్ఠా- హిరణ్యవర్ణాః- పవమానః- తచ్ఛం
యోరా- దేవస్యత్వా- ఇత్యేతైః మహానామ్నిభిశ్చ తం కుంభం
సంస్పృశ్యాభిమంత్ర్య తత్సముద్భృత్య దేవం పుంసూక్త శ్రీసూక్త
విష్ణుసూక్త విష్ణుగాయత్ర్యాదిభి రభిషించేత్.

తతో వస్త్రే మధ్యుకం భూషణ ముపనీతం ఊర్ధ్వపుండ్రీ
మూచమనం గంధం పుష్పం భూపం దీప మాచమనం మధుపకకం
చ ప్రిదాయ మహాహవిః పరమాన్నాదికంచ నివేద్య తాంబూలా
దత్వా దేవస్య పశ్చిమేభాగే స్వగృహ్యోక్త ప్రకారేణ కర్తురౌపాన
నాగ్నిం పృతిష్ఠాప్య ముఖాంతం వైష్ణవాగ్నించ కృత్వా పుంసూ
క్తేన ప్రశ్శ్రియచం హుత్వా మూలన మంత్రరత్నేన మూర్తి మం
త్రేణచ శతంశతం ప్రత్యేకం శ్రీభూసూక్తాభ్యాం ప్రత్యేకం తతోజ
యాది పరిషేచనాంతం కృత్వా విష్యక్తేనం ప్రపూజ్య గురూనభ్య

ర్చయేత్. తతోబ్రాహ్మణా భోజయిత్వా ఆచార్యం వస్త్రీభూషణాదిభి రభ్యర్చ్య యథా పూర్వం సమర్చయేత్.

అథ భూతశుద్ధిః.

మూలమూత్రస్య కుంభకే అష్టావింశతివారంజపః పూరకెతదర్థం రేచకే చతుర్వింశః- ఏనం ప్రాణాయామత్రయం కృత్వా ప్రథమే ప్రాణాయామే దక్షిణనాసయా తూర్ణీం వాయు విస్ఫజ్య- వామనాసయా వాయుమాపూర్య కుంభకం కృత్వా రేచకసమయే నాభిదేశస్థం భగవంతం సుషుమ్నయా హృదయనూగమ్య జీవస్య కల్మషం గృహీత్వా తూర్ణీం వాయు సహదక్షిణనాసయా నిర్గమయ్య ద్వాదశాంగుల్యంత స్థితి శతదశపద్మై స్థిత్యా జీవస్య కల్మషం షీవంతం ధ్యాయేత్. ద్వితీయే ప్రాణాయామే వామనాసయా తూర్ణీం వాయు విస్ఫజ్య దక్షిణనాసయా వాయునాసహ భగవంతం హృదయే స్థాపయిత్వా కుంభకం కృత్వా నామనాసయా వాయుం విస్ఫజేత్. తృతీయే ప్రాణాయామే వామనాసయా వాయుమాపూర్య కుంభకం కృత్వా దక్షిణనాసయా రేచకసమయే వాయునాసహ భగవంతం నిర్గమయ్య ద్వాదశాంగుల్యంతస్థితి శతదశపద్మై స్థాపయేత్. అథ లాంఛనమ ఇత్యాదినా పాదగుహ్య హృదయ నాసాగ్రశిరస్సు అక్షఃక్రమేణ పంచోపనిషదో న్యస్య- ఓం కం పృథ్వీ నమః ఓం చం గంధర్వాత్రాత్రునేనమ ఇతి పాదయోః- ఖం అద్భ్యోనమః ఛం రసతన్మాత్రాత్రునేనమః ఇతి గుహ్యే- గం తేజస నమః జం రూపతన్మాత్రాత్రునేనమః ఇతి హృదయే, ఘం వాయవీ నమః ఝం స్పర్శతన్మాత్రాత్రునేనమః ఇతి ముఖే. మం జం ఆకాశాయనమః తం శబ్ద తన్మాత్రాత్రునేనమ ఇతి శిరసి. టం పాయవే నమః డం ఉపసాయనమః తం పాదాభ్యాంనమః థం పాణిభ్యాం

సమః యం వాచేనమః తం ప్రాణాయామః ధం జహ్న్వయైసమః గంచ
 యుభ్యాం సమః ధం త్వచేనమః సుక్రోత్త్రాభ్యాంసమః పం మనసే
 సమః ధం అహంకారాయనమః బుద్ధ్యైసమః ధం ప్రకృత్యై
 సమః మం జీనాయసమః మం జీవేభ్యో సమః మం దేవేభ్యోసమ
 ఇతి హృదయే- మూలమంత్రేణ భగవద్దక్షిణ పాదాంగుష్ఠాధస్తా
 దాత్మానం నివేశ్య తత్రస్థేనాగ్నినా భగవత్కైంకర్యభోగ్యతా మా
 పాద్య మూలేన భగవద్వామపాదాంగుష్ఠాధస్తా నివేశ్య తస్మాద్విని
 శ్చృతామృతధారయా ౨౨త్మాన సుభిషిచ్య నాభిశేత దక్షిణేన
 పాణిణా ఓం యం ఇత్యష్టకృత్వ ఉచ్చార్య వాయవేనమ ఇతి
 మూలమంత్ర శిరస్సుం విన్యస్య మంత్రోద్భూత చండవాయు వ్యా
 పిత నాభిదేశస్థ వాయునా శరీర మంతర్భూహిత్య సర్వం తత్త్వక్రమ
 ణ శోషయామి. దక్షిణనాసయా వాయుం విన్యజ్య ఓం య మితి
 షోడశవారముచ్చరణ వాయుమాపూర్య ద్వాత్రింశద్వారం జపణ
 కుంభకం కృత్వా అష్టవారం జపణ రెచయేత్. హృదయే ఓ
 మిత్యష్టకృత్వ ఉచ్చార్య అగ్నయైసమ ఇతి మూలమంత్ర శిరస్సుం
 విన్యస్య మంత్రోద్భూతచక్రాగ్ని జ్యోలోప బృంహిత జాతరాగ్ని
 నా తత్తత్సమష్టి ప్రిలీన సర్వతత్త్వ సర్వకిల్బిష సర్వాజ్ఞాన తద్వా
 సనాసహితం శరీరం దాహయామి. నామనాసయా వాయుం విన్య
 జ్య దక్షిణనాసయా ఓం రమితి షోడశవారంజపణ వాయుమాపూర్య
 ద్వాత్రింశద్వారం కుంభకంకృత్వా అష్టవారంజపణ వామనాసయా
 రెచయేత్. దేహజ్వలాం భగవతి లీనాం ధ్యాత్వా భగవతో విని
 స్సృతేన వాయునా భస్మని రాజసతామసాంశా వపోహ్య శిరసి
 ఓం వ మిత్యష్టవారం జపణ అమృతాయనమ ఇతి మూలమంత్రశిర
 స్సుం విన్యస్య భగవద్వామపాదాంగుష్ఠసఖిశీతాంశు మండలనిర్గళ
 ద్విన్యమృతధారయా ౨భిషేచయామి, దక్షిణనాసయావాయుం వి

సృజ్య వామనాసయా ఓం వ మితి షోడశవారం జపక్ వాయుమా
 పూర్వ ద్వాత్రింశద్వారా జపక్ కుంభకం కృత్వా ఉష్ణవారం జపక్
 దక్షిణనాసయా చేచయేత్. భగవద్వామపాదాంగుష్ఠాగ్రఖింతాం
 శుమండలనిర్గళ ద్వివ్యాన్ముత ధారయా తద్భస్మ సంస్థావ్యాన్ముత మ
 యం తటాకం ధ్యాత్వా- తత ఆధారశఙ్కైస్సమః పద్మాయనను
 క్షత్యాధారశక్తౌ పద్మం, తస్మిన్మం అమృతాయనమ ఇతి పిండిభూత
 మమృతం ధ్యాత్వా భగవద్వామపాదాంగుష్ఠాధస్తా జ్ఞీవా జ్ఞాన్వికీల
 సూక్ష్మాం సృక్పతిం వివిచ్య తత్ర ప్రవేశ్య తతోమహదాది క్రమే
 ణ సావయవం దేహ ముత్పాదయేత్. శిరోమధ్యే పునః ప్రభృతి
 చతుర్దిక్షు ఓం ఓం సత్యాయనమః హం వాసుదేవాయనమః సం
 సంకర్షణాయనమః షం ప్రద్యుమ్నాయనమః శం అనిమిద్ధాయనమః
 హృదయే ఊర్ధ్వభాగమారభ్య అధఃక్రమేణ వం రాకాయై నమః
 లం మాయాయై నమః రం విశ్వాయై నమః యం క్రియాయై నమః;
 లలాటే ఊర్ధ్వభాగమారభ్య పుం దేవేభ్యోనమః మం జీవేభ్యో
 నమః మం జీవాయనమః భం ప్రకృత్యై నమః, హృదయే ఊర్ధ్వ
 దేశమారభ్య బం బుద్ధ్యై నమః ఘం అహంకారాయనమః పం మనసే
 నమః ఇతి విస్యస్య. నం శ్రోత్రాభ్యాంనమః ధం త్వచేనమః దం
 చక్షుర్భ్యాంనమః ధం జహ్వయై నమః తం ఘ్రాణాభ్యాంనమః ణం
 వాచేనమః థం పాణిభ్యాంనమః డం పాదాభ్యాంనమః తం ఉపస్థా
 యనమః టం పాయవేనమః తం శబ్దతన్మాత్రతాత్మనేనమః జం ఆకా
 శాయనమః శిరసి, యం స్పర్శతన్మాత్రతాత్మనేనమః యం వాయు
 వేనమః ముఖే, జం రూపతన్మాత్రతాత్మనేనమః గం తేజసేనమః
 హృదయే, ఘం రసతన్మాత్రతాత్మనేనమః ఖం అదోభ్యోనమః గుహ్యే,
 ఛం గంధతన్మాత్రతాత్మనేనమః కం స్పృశ్యై నమః పాదయోః
 ఓం మేం నమః పరాయ పరమేష్ఠ్యాత్మనే వాసుదేవాయనమః

శిరసి, ఓం యాం నమః పరాయ పుషపాత్మనే సంకర్షణాయనమః
నాసాగ్రే, రాం నమః పరాయ విశ్వాత్మనే ప్రద్యుమ్నాయనమః
హృదయే, ఓం వాం నమః పరాయనివృత్త్యాత్మనే అనిరుద్ధాయ
నమః, ఓం హ్యే, లాం నమః పరాయ సర్వాత్మనేనారాయణాయ
నమః పాదయోః ।

అథ పూర్వవ చ్ఛిరస్య మృతబీజం విస్యస్య ప్రాణాయామేవ
శరీరవిస్తృత్యాన మభిషేచయేత్. అథ మూలమంత్రేణ పదమా
త్మానం హృదయే ప్రవేశ్య తతః ప్రాణప్రతిష్ఠాం కుర్యాత్.

అస్య ప్రాణప్రతిష్ఠామంత్రస్య బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరాఋ
షయః ఋగ్యజుస్సామాధర్వణాని ఛందాంసి- జగత్సృష్టికారిణీ ప్రా
ణప్రతిష్ఠాత్మికా శక్తిర్నారాయణీ దేవతా; ఆం బీజం హ్రీం శక్తిః-
శ్రోం కీలకం ప్రాణప్రతిష్ఠాస్థి వినియోగః ॥ ఓం అం కం ఖం గం ఘం
జం ష్యం ష్యపైశో వాయ్వాకాశాత్కనై ఆం హృదయాయనమః, ఓం
ఇం చం ఛం జం ఝం ఇం శబ్ద స్పర్శ రూప రసగంధాత్మనేనమః,
ఈం శిరసేస్వాహా ఓం ఉం టం ఠం డం ఢం ణం శ్రోత్రత్వక్పక్షు
జిహ్వోఽహ్వాత్మనే ఊం శిఖాయైవషట్, ఓం ణం తం థం దం
ధం నం వాక్పాణి పాదపాయాపస్థాత్మనే ఐం కవచాయహం ఓం
ఓం వం ఘం బం భం మం మనోబుద్ధ్యహంకారచిత్రాత్మనే ఔం
నైత్రత్రయాయనౌషట్, ఓం అం యం రం లం వం శం మం సు
హం శం ఊం వచనాదానగమనాకుంచనాపద విసర్గాత్మనే ఆః
అస్త్రాయఫట్. ఆం హ్రీం శ్రోం ఐం క్లీం యరలవశేషసహం,
హంస స్సోహ మముష్యప్రాణ ఇహప్రాణో అముష్య జీవ ఇహ
స్థితః అముష్య సర్వేంద్రియాణి వాఙ్మన శ్చక్షుశ్శ్రోత్ర జిహ్వోఽహ్వా
ణవాక్పాణి పాదపాయాపస్థత్వగన్యజ్ఞాంస మేదోస్థిమజ్జాశుక్లానిహా
యాతు మఖం చిరంతిప్థంతు సోఽహం స్వాహా.

ధ్యానం- రక్తాంభోధిస్థ పాథోల్లస దరుణసరోజాధిరూఢా
కర్ణాబ్జైః పాశం కోదండ మిత్థూన్భవ మళిగుణమ వ్యంకుశం పంచబా
ణాః । బిభృశాస్మక్కపాలం త్రినయనలసితా వీనవత్సోరుహాఢ్యా
దేవీ బాలార్కవర్ణా భవతు సుఖకరీ ప్రాణశక్తిః పరానః ॥

పూర్వవ త్పునరపి శిరస్య మృతవీజం విన్యస్య ప్రాణాయామే
న శరీర విశిష్టత్వాన మభిషేచయేత్ . కిరీటాయనమః శిరసి, శ్రీవ
త్సాయనమః దక్షిణోరసి, క్రీకాస్తుభాయనమః ఉరోమధ్యే, వనమా
లాయనమః పాశ్వీయోః, సుదర్శనాయ హేతిరాజాయనమః దక్షిణే
భుజే, పాంచజన్యాయ శంఖాధిపతయేనమః వామభుజే, కామోద
క్త్యైగదాధిపతయేనమః లలాటే, శార్ఙ్గాయచాపాధిపతయేనమః
శిరసి, నందకాయఖడ్గాధిపతయేనమః హృదయే. అథ పూర్వవ
దూర్ధ్వపుండ్రాణి ధృత్వా అంజలిం కుర్యాత్.

అథ మాతృకాన్యాసః.

ఓం అం నమః ఓం ఆం నమ ఇత్యాదిభిః భూమీనేత్ర
శ్రోత్ర నాసా కపోలోష్ఠ దంత జిహ్వమూలాగ్రేషు న్యసేత్ . ఓం
కం నమః ఖం నమః ఇత్యాదిభిః దోఃపత్నంధ్యంశుశ్యగ్రేషు క చ ట
త వర్గాః పార్శ్వద్వయ పృష్ఠోదదనాభిషు, పవర్గః యరౌ నాభిస్థవా
యు జాతరాగ్నోః, లవౌ హార కటిఃపూత్రయోః, శ మౌ కుండల
యోః, స హా హృత్పద్మ (జీవ) పరమాత్మనోః, శతౌ దేహప్రభా
యాం-రంగాయనమః నాసికాగ్రే వంమాయనమః హృదయే జిహ్వ
మూలీయాయనమః జిహ్వమూలే ఉపధ్రామీయాయనమః ఓష్ఠ
యోః ఓం అం వాసుదేవాయనమః లక్ష్మ్యైస్సమః, ఓం ఆం సంకర్ష
ణాయనమః కీర్త్యైస్సమః, ఓం ఇం ప్రమద్యమ్నాయనమః జాయాయై
నమః, ఓం ఈం అనిరుద్ధాయనమః మాయాయైస్సమః, ఓం ఉం కేశవా

యశమః, క్రిమాయశమః, ఓం ఓం నారాయణాయశమః, వాగీశ్వ
రైశ్వరమః, ఓం ఋం మాధవాయశమః, కామైశ్వరమః, ఓం ఋం
గోవిందాయశమః, క్రిమాయశమః, ఓం ఓం వైష్ణవేశమః, శక్తైశ్వ
రమః, ఓం హూం మధుసూదనాయశమః, భూతైశ్వరమః, ఓం ఏం
త్రివిక్రమాయశమః, భూతైశ్వరమః, ఓం ఏం వాచనాయశమః, ప్రీ
తైశ్వరమః, ఓం ఓం క్రిరాయశమః, చైత్యైశ్వరమః, ఓం యేం హృ
షీకేశాయశమః, మామాయశమః, ఓం అం పద్మనాభాయశమః
ఛయైశ్వరమః, ఓం జం దామోదనాయశమః, మహిమైశ్వరమః, ఓం
కం పద్మనాభాయశమః, ఛయైశ్వరమః, ఓం ఛం భుగ్రాయశమః, తారా
యైశ్వరమః, ఓం గం అశంతాయశమః, వాచైశ్వరమః, ఓం ఘం
శక్త్యాత్మనేశమః, శక్తైశ్వరమః, ఓం జం మధుసూదనాయశమః, పద్మా
యైశ్వరమః, ఓం చం విద్యాధినేతాయశమః, విద్యాయైశ్వరమః, ఓం ఛం
కపిలాయశమః, సుఖాయైశ్వరమః, ఓం జం విశ్వరూపాయశమః, విశ్వా
యైశ్వరమః, ఓం ఝం హంసాయశమః, ఖడ్గాయైశ్వరమః, ఓం ఞం క్రోడా
త్మనేశమః, భువేశమః, ఓం టం బడబావక్త్రాయశమః, గనైశ్వరమః,
ఓం ఠం ధర్మాయశమః, లక్ష్మ్యైశ్వరమః, ఓం డం వాగీశ్వరాయశమః
వాగీశ్వరైశ్వరమః, ఓం ఢం ఏకార్ణవశయనాయశమః, అమృతాయై
శ్వరమః, ఓం ణం కూర్మాయశమః, ధారిశ్వరమః, ఓం తం నరాహాయ
శమః, ఛాయైశ్వరమః, ఓం థం నారసింహాయశమః, నారసింహైశ్వర
యైశ్వరమః, ఓం దం అమృతాహరణాయశమః, సుఖాయైశ్వరమః, ఓం ధం శ్రీ
యఃపతయైశ్వరమః, శ్రీయైశ్వరమః, ఓం సం కాంత్యాత్మనేశమః, కాంత్యై
శ్వరమః, ఓం పం రాహుళితేశమః, విశ్వాయైశ్వరమః, ఓం ఫం కాలనేమి
ఘ్నాయశమః, రామాయైశ్వరమః, ఓం బం పారిజాతహరణాయశమః
సత్యాయైశ్వరమః, ఓం భం శాంత్యాత్మనేశమః, శాంత్యైశ్వరమః, ఓం
మం దత్తాతేయాయశమః, సరోరుహయైశ్వరమః, ఓం యం స్యగోధ

శాయినేనమః మాయాయేనమః, ఓం రం ఏకశృంగాయనమః పద్మా
సనాయేనమః, ఓం లం వామనాయనమః ఖర్వామేనమః, ఓం వం
త్రివిక్రమాయనమః విక్రాంత్యైనమః, ఓం శం నారాయనమః సత్య
యేనమః, ఓం షం నారాయణాయనమః నారాయణ్యైనమః, ఓం సం
హరయేనమః హరిప్రీత్యైనమః, ఓం హం కృష్ణాయనమః గాంధా
ర్యైనమః, ఓం ఊం పరశురామాయనమః కాశ్యప్యైనమః, సర్వత్ర
(ప్రణవమశ్శబ్దాయోజ్యై) ఓం రంగాయనమః రామాయనమః ఓం
వైదేయ్యైనమః, ఓం యమాయనమః వేదవిదేనమః వేదవిద్యాయే
నమః, ఓం జహ్వమూలీయానమః కల్కినేనమః ఓం పద్మిన్యైనమః,
ఓం ఉపధ్మానీయాయనమః సాతాశశయనాయనమః నాగశాయిన్యై
నమః ఇతి పూర్వోక్త స్థానేషు స్యంతే.

అస్య ప్రణవమంత్రస్య అంతర్యామి నారాయణః దేవీ
గాయత్రీఛందః పరమాత్మాదేవతా, భగవద్వీర్యర్థ ముచ్ఛాస
నిశ్వాసరూపేణ షట్పుతాధికైక వింశతి సహస్రకృత్వః ప్రణవజపం
కరిష్య ఇతి సంకల్పః. ఓం ఆం జ్ఞానాయ హృదయాయనమః ఓం
ఈం ఐశ్వర్యాయ కిరనేస్వాహా ఓం ఊం శక్త్యై శిఖాయేవషట్ ఓం
ఐం బలాయ కవచాయహం ఓం ఓం తేజసే నేత్రాభ్యాంవోషట్
ఓం ఆః వీర్యాయాస్త్రాయఫట్ ఏవమేవ ఉదరాదిషట్ ఓం నమ
ఇతి మంత్రజపో యథాశక్తి కార్యః.

అస్య ప్రాసాదమంత్రస్యాం తర్యామిః దేవీ గాయత్రీ
ఛందః పరమాత్మాదేవతా పూర్వవత్ సంకల్పః కరిష్య ఇతి. ఓం
హం హీం ఇత్యాదినా జ్ఞానాదిభిన్నహ ద్వాదశాంగన్యాసః ఓం
హం నమ ఇతి మంత్రజపః.

అజపామంత్రస్య బ్రహ్మః దేవీగాయత్రీఛందః హం
సోదేవతా భగవద్వీర్యర్థ ముచ్ఛాసనిశ్వాసరూపేణ షట్పుతాధిక

ఏకైకవింశతి సహస్ర కృత్వో ౭జహమంత్రజపం కరిష్య ఇతి సంకల్పః- ఓం సూర్యాయజ్ఞానాయహృదయాయః సోమాయ ఐశ్వర్యాయ శిరసేస్వాహా నిరంజనాయ శక్త్యై శిఖాయేవషట్ నిరాభాసాయ బలాయ కవచాయపసుం ఓం ఓం తేజసే నేత్రాభ్యాం వాషట్ హంసః వీర్యాయాస్త్రాయఫట్ ఓం హంసః ఇతి జపః.

మూలమంత్ర జపః.

మూలేన పూర్వవత్ప్రాయామత్రయం కృత్వా ఋష్యాదిపూర్వకం “సవ్యంపాద” మితి ధ్యాత్వా స్వదేహం భగవద్విగ్రహం ధ్యాత్వా యథా శక్తి మూలమంత్రం జపిత్వా.

తత్త్వము:- భగవంతం ప్రణమ్య మూలమంత్రేణ పంచవింశతి కృత్వోభ్యస్తేన త్రిః ప్రాణానాయమ్య శ్రీభగవదాజ్ఞయా శ్రీమన్నారాయణ ప్రీత్యర్థ మిజ్ఞాయాం శ్రీమదష్టాక్షర మహామంత్రజపం కరిష్య ఇతి సంకల్ప్య. ఆస్య శ్రీసదష్టాక్షర మహామంత్రస్యాంతర్యామీ నారాయణఋషిః బదరికాశ్రీమవాసీ శ్రీమన్నారాయణఋషిరితివా దేవీగాయత్రీచ్చుండః పరమాత్మా శ్రీమన్నారాయణో దేవతా, శ్రీ రథిష్ఠాన దేవతా, ఆం బీజం ఆయశక్తిః మండీలకం శ్రీం కవచం హ్రీ మస్త్రం శుక్లోవర్ణః ఉదాత్తాదిస్సవ్యః విష్ణుః (బుద్ధి) స్రుత్తవ్యః వైంకుంకం ష్టేత్రం జీవాత్మపరమాత్మనో స్పృశ్వామిభావ స్సంబంధః శ్రీమన్నారాయణ ప్రసాదసిద్ధ్యై జపే వినియోగః.

మూలమంత్రేణ ఆ కూర్పర మంగుళ్యగ్రహర్యంతం స్వహస్తా పరస్పరం త్రిః పరామృత్య తతః శుద్ధయో ర్హస్తయో ర్మంత్రస్య వ్యాపకన్యాసం కృత్వా ఓం ఓమితి దక్షిణహస్త తర్జనీ మధ్యమ పర్వణిన్యస్యాద్యంత పర్వణిః ఓం ఓమితి ప్రణానం న్యసేత్. ఏవం

ఓం నమితి మధ్యమా మధ్యమపర్వణి ఓం ఓమితి ప్రణవమాద్యంత
 పర్వణో ర్న్యసేత్. ఏవం ఓం మోమితి అనామికామధ్యమ పర్వణి ఓం
 ఓమిత్యాద్యంతయోః. ఓం నామితి కనిష్ఠికా మధ్యమపర్వణి ఓం ఓమి
 త్యాద్యంతయోః, ఓం రాం ఓం ఓమితి వామతర్జన్యాం పూర్వవత్,
 ఓం యమోమోమితి వామమధ్యమాయాం ఓం ణామోమోమితి
 వామానామికాయాం ఓం యమోమోమితి వామా కనిష్ఠికాయాంచ
 పూర్వవత్పర్వమాద్యంత పర్వను క్రమేణ న్యసేత్. ఏషస్థితి న్యా
 సో గృహస్థస్య. వామతర్జన్యాది దక్షిణతర్జన్యంత మష్టానా మయీ
 లీనాం మధ్యమ పర్వను ప్రణవేనోపేతస్య నాదాంతస్య మంత్రాక్ష
 రస్యాద్యంత పర్వణోః ప్రణవస్యచ క్రమేణన్యాన స్పంహారాఖ్యో
 యతీనాం వసస్థానాంచ. దక్షిణతర్జన్యాది వామతర్జన్యంతం సృష్టి
 న్యాసో బ్రహ్మచారిణామయమ్. ఓం ఓం జ్ఞానాయ హృదయాయ
 నమ ఇతి హృదయే దక్షిణ తర్జన్యా దక్షిణాంగుష్ఠేన్యస్య, ఓం నం
 ఐశ్వర్యాయ శిరసేస్వాహా, ఓం మోం శక్త్యై శిఖాయైవౌషట్,
 ఓం నాం బలాయ కవచాయహలం ఓం రాం వీర్యాయాస్త్రాయఫసి
 తిక్రమేణ దక్షిణాంగుష్ఠేన దక్షిణతర్జన్యాది తత్కనిష్ఠికాంతా స్వంగు
 లీషు న్యస్య, ఓం యం తేజసే నైతాభ్యాం నమ ఇతి వామతర్జన్యా
 వామాంగుష్ఠే న్యస్య, ఓం ణాం తేజసే ఉదరాయనమః, ఓం యం
 తేజసే పృష్ఠాభ్యాం నమః, ఓం యం తేజసే బాహుభ్యాం నమః
 ఓం యం తేజసే ఊరుభ్యాం నమః ఇతి క్రమేణ వామాంగుష్ఠేన
 తత్తర్జన్యాది కనిష్ఠికాంతాస్వంగులీషు న్యస్య, ఓం యం తేజసే
 జానుభ్యాం నమ ఇతి దక్షిణాంగుష్ఠేన తదితరాంగుళినఖముఖేషు న్య
 సేత్, ఓం యం తేజసే పాదాభ్యాం నమ ఇతి వామాంగుష్ఠేన
 తదితరాంగుళినఖముఖేషు న్యసేత్; ఏషస్థితి న్యాసః.

వామాంగుష్ఠాది దక్షిణాంగుష్ఠాంతం తక్షైవ నఖముఖేషి న్యాస

స్పంహారః. దక్షిణాంగుష్ఠాది వామాంగుష్ఠాంతం తదైవ సఖముఖేవ
న్యాయ స్ఫుష్టిన్యాయః.

అథాంగన్యాయః- మూలములైన పాదాంతం శిరః ప్రభృతి
పాదాంతం వర్మకీర్తనవత్ స్వాత్మ్య-యోగ-సం-న్యాయ-న్యాయ-
నం కృత్యాః. ఓమోమితి నమోమితి నమోమితి నాభ్యాంవిన్య-
స్య, ఓం నమో మిత్త్యక్షరద్వయ మంగుష్ఠాభి రంగుళీభిః
జానోత్స్య క్రమేణాభ్యున్య ఓం నా మోమితి పాదాభ్యున్య రంగుళీభిః
జానయోః పృష్ఠతోన్యస్య ఓం రా మితి మధ్యమాంగుళ్యా శిరసిన్య-
స్య ఓం యమితి తర్జినీ మధ్యమాభ్యాం నేత్రద్వయే, ఓం కామితి
సాక్షిస్థానామికయా ముఖముద్ధ్య, ఘ్రాణాభ్యున్యతః ఓం య మితి
సాంగుష్ఠతర్జ్వన్యగ్రేన న్యసేత్. అయం స్థితిన్యాయః.

అత్రాపి శిరః ప్రభృతి పాదాంతన్యాయ స్ఫుష్టిన్యాయః, పా-
దాది శిరోంత స్పంహారః, ఓమోం జ్ఞానాయ హృదయాయనమ
ఇత్యంగుష్ఠయుక్త తర్జ్వన్య హృదయే, ఓం నం ఐశ్వర్యానా శిరసే
స్వాహ ఇత్యంగుష్ఠాభి రంగుళీభిః చ్ఛిస్తకే, ఓం మోం శక్త్యై శిఖ-
యై నమోమిత్త్యంగుష్ఠ నాశేన ముష్టినా శిఖాముద్ధ్య, ఓం నాం బలా-
య సవాయహు మితి కంఠాది కట్యంతాం తనం పాణిభ్యాం వర్మ-
వత్ స్ఫుష్టస్య. ఓం రాం వీర్యామాస్త్రాయఫణితి సాంగుష్ఠ తర్జ్వన్య
అనుయోః క్రమేణ శబ్దయేత్, ఓం యం తేజసే నేత్రాభ్యాం
నమ ఇతి మధ్యమాతర్జ్వినీభ్యాం యుగవన్నేత్రద్వయే, ఓం కాం
తేజసే ఉదరాయ నమ ఇతి నాభ్యా మంగుళీన్యస్య, ఓం యం
తేజసే పృష్ఠాభ్యాం నమ ఇతి పృష్ఠయోః, ఓం యం తేజసే గూ-
హుభ్యాం నమ ఇతి బాహ్యోః, ఓం యం తేజసే ఊరుభ్యాం నమ
ఇత్యూరోః, ఓం యం తేజసే జానుభ్యాం నమ ఇతి జానూః, ఓం
యం తేజసే పాదాభ్యాం నమ ఇతి పాదయో రంగుళీభిః న్యసేత్.

తతస్సాస్త్రీవోచ్చేన సాంగుః తర్జన్యగ్రేణ పూర్వాద్యాది
 శః పూర్వం పశ్యాద్వహ్నిద్యాదిశశ్చ బహ్నియాత్. సాస్త్రీవోచ్చే
 టేన సాంగుః తర్జన్యగ్రేణ భ్రామయన్నన్నాత్మనః ప్రాకారం కు
 ర్యాత్, ఓం బలాయ కవచాయహుమితి దేహావకుంతనం కుర్యాత్.
 తతః- ఇదం గురుభ్య స్సర్వేభ్యః క్రియయే శిరసానమః । మంత్ర
 జ్ఞాన ప్రదాతృభ్య స్తగురుభ్యోపి సాంప్రతమ్ ॥ నమస్తే మంత్రరా
 జాయ నమస్తే అష్టాక్షరాత్మనె । నమస్తే చెతనాధార పరబ్రహ్మభిదా
 యినే ॥ స్థిత్యా అంతఃపాదయే సర్వా నాత్మన స్సన్నియచ్ఛతే
 ఋషయే అష్టాక్షరస్యాస్త్రామిణే హరయేనమః ॥ అష్టాక్షరమహా
 మంత్ర వర్ణసంఖ్యాభిధాయినమ్ । ఛందశ్చ దేవీం గాయత్రీం శిరసా
 ప్రణమామ్యహమ్ ॥ మంత్రస్య దైవతంచాపి పరమాత్మాన మవ్య
 యమ్ । నారాయణం పరంబ్రహ్మ సతో అస్మి శిరసా హరిమ్ ॥
 మంత్ర శక్తి స్థితా యస్మి న్నాశితేష్టార్థసాధినీ । పనం నాగాయ
 జాయేతి శక్తిం తాం ప్రణమామ్యహమ్ ॥ అకారా దుత్థితా ద్భీ
 జా ద్వాసుదేవాభిధాయినః । తద్భీజ మస్యప్రభవం ప్రణవం ప్రణ
 తో అన్యహమ్ ॥ ఇతి గుర్వాదీ స్స్రీణమ్య మనసా గంధాదై
 రభిపూజ్యః “సన్యంపాదం ప్రసార్య శ్రితదురితహరం దక్షిణం కుంచ
 యిత్వా జానున్యాధాయ సవ్యేతర మితరభుజం నాగభోగే నిఘాయః ।
 పశ్చాద్వాహుస్వయేన ప్రతిభటశమనె ధారయన్ శంఖచక్రే దేవీ
 భూషాదిజుష్టో జస్తయతు జగతాం శర్మ వైకుంఠనాథః” ఇతి ధ్యా
 త్వా “ఓమర్థాయ నమోనాగాయజాయత్యైకవాక్యతా । న్యాసో
 అత్ర సమసో అర్థస్సన్యై నైమోపాయహో మనుః ॥ ఓమర్థ నా
 గాయజాయ శేషస్మృత్తిం నమోగిరా । ఉపలక్ష్య తథైకాత్మా
 కృత్స్నః ఫలహోమనుః ॥ అర్థ నారాయణస్యైవ స్వమహం నా
 స్మ్యహం మమ । ఇతి ద్వివాకోఽ జీవేశస్వరూపే తత్సర్వో మనుః ॥

అథ నారాయణస్యాహం భక్త్యైవార్పితో న మే । భరోస్మీతి ద్వి
వాక్య సున్నుచాయైకవరో మనుః ॥ అథ నారాయణస్యాహం కిం
కరస్తద్విరోధి మే । నస్యాదితి ద్వివాక్య సున్నుమర్థైకవరో మనుః ॥

అయైవాహం నమో నారాయణైకర్య మస్తు మే । ఇతి త్రివా
క్యో తీతక స్వరూప ఫల తత్పరః ॥ అయైవాస్మీ త్యేకవాక్యా త్పి
నూనైకైకవాక్యయోః । అనిష్టం నక్యతా దిష్టంస్యా దిత్యాహ
ప్రకాశనా ॥ స్వరూపం తారమహా రథోక్ గోప్యత్వ యావ
శమ్ । శేషస్యాతస్త్రివాక్యోపా స్వరూపాపాయ తత్పరః ॥ కేచిత్తు
చరమశ్లోకే ద్వయే చోక్త క్రమాదిహ । భరన్యాసపరం తారం
శేషం ఫలఫరం విదుః ॥ తారే స్వరూపం నమసి న్యాసం శేషఫలా
ర్థనామ్ । ప్రాహ త్రివాక్యోమంత్రోఽయం మాహత్యాగ్ధా దశేరి
తాః ॥ వాక్యైకత్వే యోజనేద్వే తిసో వాక్యత్రయే తథా ।
వాక్యత్రయే పంచతయ స్తాః పృథక్పృథగీరితాః ॥ ఇతి కారికా
వర్షణోక్త సంగ్రహక్రమేణ శ్రీనిగమాంత జేషోక్తం మంత్రార్థ
మపి చింతయ స్వధాశక్తి మూలమంత్రం జపేత్ అథ భగవతో
బలేన భగవతో వీర్యేణ భగవత్ ప్రేమనా భగవతః కర్మణా భగవత్
మర్చయిష్యామి భగవానేవ స్వనియామ్య ప్వరూపస్థితి ప్రవృత్తి
స్వశేషతైక రసేనానాత్మనా స్వకీయైశ్చ దేహేంద్రియాంతః కరణైః
స్వకీయ కల్యాణతమద్రవ్యమయా నౌపచారిక సాంస్పృశికసాందృష్టి
కాభ్యనహరికాది సమస్తభోగా నతిప్రభూతా నతిప్రియతమా నతిన
మగ్రా నత్యంతభక్తికృతానఖిల పరిజన పరిచ్ఛదాన్వితాయ స్వస్మై
స్వప్రీతయే స్వయమేవకారయతీ త్వనుసంభాయ.

హృద్యాగం కృత్వా, తత్క్రమః- హృన్నాశీక విభాంతం
హృదయగళిణి నో మధ్యగే భద్రపీఠే శంఖంచక్రం గదాంచాభయ

మపి దధతం పాణిపద్మై శ్చతుర్భిః । మాళి కీర్తివత్స పీతాంబరమణి
తులసీహార కేయూరముఖైః కాంతం భూషావిశేషై ర్మమహృది
కలయే మేఘురమ్యం రమేశమ్ ॥ సావణ్ణే స్థాలివర్చ్య మణిగణాచితే
గోఘృతాక్తా సువక్వాభ ఘ్నాభోజ్యంశ్చ లేహ్యైః పరమ
మథ హవిశ్చోష్య మన్ననిధాయ । నానాశాక్తై రుపేతం సదధిమ
ధుఘృత క్షీర పానీయయుక్తం తాంబూలం చాత్మనైః సైత్ర
ప్రతిదివస మహం మానసే కల్పయామి ॥ ఇతి హృద్యాగం
ప్రార్థ్య ॥ భగవత్ పుండరీకాక్ష హృద్యాగంతు మయాకృతమ్ ॥
ఆత్మసాత్కురు దేవేశ బాహ్యే త్వాం సమ్యగచక్షయే ॥ ఇతి
బహిర్యాగం ప్రార్థ్యః ఆత్మనా వామపాశ్వేః జలభాజనే హృ
న్మంత్రేణ తులసీ గంధ పుష్పాణి నిక్షిప్య శోషణాదికృత్వా యం
వాయవేనమః శోషయామి రం అగ్నయేనమఃదాహయామి వం
అమృతాయనమః ప్లావయామి ॥ సర్వైసముద్రా స్సరిత స్తీర్థాని
చ సరాంసిచ । ఆయాంతు విష్ణుపూజార్థం కలశాంబు సమాశ్రితాః ॥
ఇత్యనేన సకృత్సప్తకృతోష్వి మూలమంత్రేణచాభిమంత్ర్యి అస్త్రీ
మంత్రేణ దిక్షు రహం కృత్వా ఓం స్వీం సురభ్యై నమ ఇతి సురభి
ముద్రాం ప్రదత్వః- అన్యాని పూజాద్రవ్యాణి దక్షిణతోనిధాయ
ఆత్మనః పురతః స్వాస్తీర్లై క్రమేణ గ్నయాదిమ శోణేషు అఘ్నాః
దిపాత్రాణి మధ్యే శుద్ధోదకపాత్రంచ నిధాయ అస్త్రీమంత్రేణ
ప్రత్యాశ్య శోషణాదికృత్వా తాని కుంభస్థతోయేన హృదయమం
త్రేణ పూరయిత్వా తేషు హృదయేన ఏలాచందన కర్పూర శో
ష్ణలామంచాని విన్యసేత్ . అథవా తులసీం పాత్రేషు నిక్షిప్య
సురభిముద్రయా అమృత పూజాని ధ్యాత్వా అఘ్నం చ పవిత్ర
మూలాభ్యా మభిమంత్ర్యి ఓం సమో భగవతే అఘ్నం పరికల్ప
యామి త్యఘ్నం పరికల్ప్య అన్యాని మూలేనాభిమంత్ర్యి స్వస్వ

సామన్న పరికల్ప్య తానిగంధాదిభి రభ్యర్చయేత్. ఆదిత్యదేవ
పుష్పదీపా ఉచ్యంతే, సర్వత్రైవమ్. అభోద్ధరణ్యాఽఘ్నఃజల
మూదాయ ముఖానమ ముద్ధృత్య ఓం విం విరజాయేనమ ఇతి విరజా
మంత్రం చతురావర్త్య విరజామావాహ్య అఘ్నాదిషు కుంభేచ
కించిత్కించి తృప్తిప్య శేషేణ భగవద్విగ్రహం యాగభూమిం పూ
జాగ్రవ్యాణి స్వాత్మానంచ మూలపవిత్రాభ్యాం ప్రోక్ష్య ఆననం
పరికల్పయేత్.

ఓం ఆధారశక్త్యై నమ ఇత్యాదిభి రాధారశక్త్యాదీన్ క్రమా
త్పరికల్ప్య ఆస్తవణోపర్యాగైర్యాదిషు ధర్మాదీన్ ప్రాగాది స్వధ
ర్మాదీన్ మధ్యే నాగరాజం తనుపరి పద్మదళకేసరకణికాసు
సూర్యమండలాదీన్ ప్రాగాదిదళేషు విమలాదీన్ కర్ణికా పూర్వభా
గే అనుగ్రహం మధ్యే యోగపీఠాదీన్ పుతతః పాదపీఠంచ ప్రణవా
వినమోనైః పరికల్ప్యధారశక్త్యాదిపీఠాంతాని గన్ధాదిభి రభ్యర్చ్య
అనన్త గరుడ విష్వక్సేనానాం సపీఠకాని పద్మాసనాని పరికల్ప్య
అన్యేషాంచ పరివారాణాం సపీఠపద్మాసనాని పరికల్ప్య సర్వతః పు
ష్పాక్షతాన్ వికీర్య యోగపీఠస్య పశ్చిమోత్తరదిగ్భాగే భగవత్పాద
సమీపే ఉద్ధరణ్యా సర్వార్థజల మూదాయ ఘ్రాణమ ముద్ధృత్య
ఓం అస్మద్గురుభ్యోనమః, ఓం అస్మత్పరమ గురుభ్యోనమః, ఓం అస్మ
త్సర్వగురుభ్యోనమః ఇతి చతురావర్త్య ఓం భగవంత ఆగచ్ఛత అగ
చ్ఛతే త్యావాహ్య వ్యాపకన్యాసం కృత్వా గంధాదిభి రభ్యర్చ్య
ఓం గురవ స్తదీయగురవో దిశంతు మమ సాధ్వనుగ్రహమ్ । యుష్మ
దుపజనిత శక్తిమతి హాకరిమర్చయామి గతభిః ప్రసీదత ॥ ఇతి
విజ్ఞాప్యార్థ భగవంత మావాహయే శ్లోత్రాయం క్రమః.

మంత్రయోగ స్సమాహ్వనం కరపుష్పపదర్చనమ్ । బింబోప
వేశనంచైవ యోగవిగ్రహ చింతనమ్ ॥ ప్రణామశ్చ సముత్థానం

స్వాగతం పుష్పమేవచ । సాన్నిధ్యయాచనంచేతి తత్రాహ్వానస్య
సత్కిరీమాః ॥

మంత్రయోగోనామ- ఉద్ధృత్యాఽఘ్యజల మాదాయ
తత్ర పుష్పద్వయం నిధాయ ఉరస్సమం కృత్వా కరద్వయేన ధార
ణవిధారణే కృత్వా మూలమంత్రం చతురావర్త్య ఓం భగవన్నాగ
చ్ఛాగచ్ఛే త్యానాహ్య భగవద్విగ్రహధ్యానమ్.

సమాహ్వనంతు- పరమధామావస్థిత మదనుగ్రీహభియోగో
ద్యతావతార ఇహాభిమతసిద్ధిద మంత్రశరీర ఓం నమోనమ ఇతి.
ఓం యామిత్యాదినా ఉద్యోగధ్యానం ఓం యామిత్యాదినా దక్షిణ
నానయా నిర్గమయ్య కరస్థజలై ప్రవేశభావనాచ. ఓం రామిత్యాది
నా భగవన్ముఖే తద్దశయిత్వా, పురతోనిధాయ- ఏకం పుష్పం
జలసహితం తెజోరూప మంజలినా ౨౨దాయ భగవన్ముఖే దర్శనం
కరపుష్పేపదర్శనమ్. ఇజ్యాకాల స్తృతీయో౨య మహ్నోశే
స్సముపాగతః । సంభృతాశ్చైవ సంభారాః కల్పితాన్యాసనానిచ ॥
ఆయాతు భగవాన్ దేవ స్సర్వసంపత్కరః ప్రభుః । అచ్యుతో
మద్భృహోర్చాయాం మదనుగ్రీహకామ్యయా ॥ ఆవాహయామి
లక్ష్మీశం పరమాత్మాన మవ్యయమ్ । ఆతిష్ఠతా మిమాం మూ
ర్తిం మదనుగ్రీహకామ్యయా ॥ శ్రియాసార్థం జగన్నాథో దివ్యో
నారాయణః ప్రభుః ॥ ఇతి ఓం వా మిత్యాదినాచ భగవన్ముఖే
ప్రభృతి పాదాంతం పుష్పజలాభ్యా మభిషిచ్య ప్రవేశధ్యానం బింబో
పవేశనమ్. అన్యత్పుష్ప మాదాయ ఓం లామిత్యాదినా బ్రహ్మరం
ధ్రం నిధాయ కైషం ప్రక్షిప్య మూలమంత్రేణ సకలీకరణం యో
గవిగ్రహచింతనమ్.

సకలీకరణం నామ- పంచోపనిషత్సాక్షిః, మూలమంత్రేణ
ప్రణామోత్థానే, బ్రహ్మద్వా సకలాదేవా యం నస్మర్తు మసీశ్వ

రాః । స ఏష భగవా నద్య మమ ప్రత్యక్షతాం గతః ॥ స్వాగ
తం భగవానద్య మాం తారయితుమాగతః । ధన్యోఽస్మయసు
గృహీతోస్మి కృతార్థోస్మి కృపానిధే । స్వాగతం భగవతే ఇతి
నివేదనమ్. అథ పాదయో ర్మూలముత్తేణ పుష్పప్రదానమ్,
సాన్నిధ్యయాచనంశు- ఓం ఓం జ్ఞానాయ హృదయాయనమః సన్ని
ధత్సేహ భగవన్నితి భగవన్మూర్ధ్న వ్యఘ్నకజలం పుష్పేణ ప్రదా
య శేషం నిరస్య ఓం నాం బలాయ కవచాయహుం సన్నిధత్స్వ
విగ్రహే ఇతి పుష్పేణాఘ్నకజలం మూర్ధ్ని ప్రదాయ శేషం నిర
స్య ఓం యం తేజసే నైత్రాభ్యాం వాషట్ భగవన్యావధారాధన
పరిసమాప్తి సాంముఖ్యం భజన్వేతి పునరపి పుష్పేణాఘ్నకజలం
భగవన్మూర్ధ్ని ప్రదాయ శేషనిరసనవర్యంతమేవావాహనాంగ మ
ఘ్నకత్రీయ ముచ్యతే. భగవద్దక్షిణవశేసి ఓం శ్రీం శ్రీయైనమః
వామవశేసి ఓం భూం భూమ్యైనమః తత్త్రేః ఓం నీం నీశాయైనమః
భగవన్మూర్ధ్న నాసాగ్రీ హృదయ గుహ్య పాదప్రదేశేషు పంచోప
నిషన్న్యాసః. విగ్రహే తత్తత్థానై స్థితీన్యాస ప్రక్రియయా ప్రణవ
సంపుటిత మూలముత్తాక్షరన్యాసః దక్షిణేతరహస్తయోః పద్మ
గదా చక్ర శంఖానాం ప్రణవాది సమోస్తన్యాసః ఏవం కిరీట శ్రీవ
త్స కౌస్తుభ వనమాలానాం శిరో వక్షో దక్షిణభాగోరోమధ్యభ
మపాశ్వేకము న్యాసః, శ్రీ పుష్టి సరస్వతీ నిద్రా కాంతి పృథివీ
గరుడానాం తత్తత్తత్తేణ తత్తత్థానేన న్యాసః ఏవం స్యంతానాం
గర్భాదిభి రచక్షుసం ఆవాహినీ స్థాపినీ సర్వధీకరణీ సన్నిరోధినీ సమ్ము
ఖికరణీ అవకుంతనా ప్రార్థనా యోనిముద్రా మహాయోనిముద్రా
చక్రముద్రా ముసలముద్రాశ్చ దర్శయేత్.

శ్రీభూనీళానాం ప్రత్యేకం తత్తత్సంక్రంతం చతురావర్త్య భగ
వత్యాగచ్ఛాగచ్ఛేతి భగవతో వక్షస్థస్థలా తత్తత్థానేషు పూర్వవ

దావాహయేత్. తత్తన్ముద్రాః దేవీనా మావాహనానంతరమ్. ఓం శ్రీం జ్ఞానాయ హృదయాయనమః, ఓం శ్రీం ఐశ్వర్యాయశిర సేస్వాహా, ఓం శ్రీం శక్త్యై శిఖాయైవౌషట్, ఓం శ్రీం బలాయ కవచాయహం, ఓం శ్రీం తేజ నైత్రాభ్యాంవౌషట్, ఓం శ్రీః వీర్యాయాస్త్రీయఫట్ ఏవం భూమ్యాః భాం భీమిత్వాదినా తథైవనీళాయాః నాం నీమిత్వాదినా తత్తత్ స్థానేషు నృసేత్.

అథ కిరీటాయ మకుటాధిపతయేనమ ఇత్వాదిభి ర్విష్వక్సేన పరిజనాంతం పరికల్ప్య చండాదీక పూర్వాది ద్వారపాశ్వైశ్చ ప్రాగాదిషు కుముదాదీక పరికల్ప్య అథ సర్వభ్యో భగవత్పారిష ద్భ్యోనమ ఇతి సర్వస్మాద్భుషిః పరికల్ప్య తాక సర్వాక ప్రణ మేత్. ఏవం సపరివారం భగవంతం ధ్యాత్వా ప్రణమ్య మూల మంత్రేణ స్వాత్మానం నివేద్య అనుజ్ఞాప్య పూజామారభేత్.

ఇజ్యాకాల స్తృతీయోఽయ మహోన్నత సుముపాగతః । సంభృతాశ్చైవ సంభారాః కల్పితా న్యాసనాన్యపి ॥ స్నానాద్య ధ్వాని దేవేశ తవెచ్చా వర్తతే యది । అవలోకనదాసేన తత్సర్వం సఫలం కురు ॥ తదర్థం సహదేవీభ్యాం సానుగై సుచిత్తై సుహా । మదనుగ్రహాయ కృపయా అత్రాగతుం త్వమహాకసి ॥ ఇతి ప్రార్థ్య- యావదాద్యాసనం మంత్రాసనాంతం పూజ్యసే మయా । తావ త్సాన్నిధ్య మత్రైవ కురుష్వ పురుషోత్తమ ॥ ఇత్యనుసంధాయ ఓం త్వదారాధనాయ మామనుజానీహీ త్యనుజ్ఞాప్య ఓం మంత్రా సనాయనమ ఇతి మంత్రాసనం సమర్చ్య మంత్రాసన మలంకురుష్వేతి ప్రార్థ్య పాదుకేప్రదాయ తత్రోపవిష్టే భగవతి ఉద్ధరణ్యా శుద్ధజల మూదాయ ఆసనమిత్యాసనార్థం ప్రక్షిప్తే.

ఉద్ధరణ్యా ఽఘృకజల మూదాయ పాణిభ్యాం ఘ్రీణాసమ ముద్భృత్య ఓం భగవత్ మత్పూజాం ప్రతిగ్నహ్నేత్వేతి చింతయత్

భగవన్మృతా దర్శయిత్వా దక్షిణహస్తే కించిద్దత్వా శేషమఘ్నః
ప్రతిగ్రహపాత్రే ప్రక్షిపేత్. అఘ్నః ప్రతిగ్రహార్థం ప్రత్యఘ్నః
ఓం భగవన్నఘ్నః కాచః యిష్యామితి సంకల్ప్య మూలమంత్రే
ణ ప్రదాయ భగవన్నఘ్నః క్షమస్వేతి తామయిత్వా భగవన్
సంతుష్టేతి ప్రీణనం కర్తవ్యమ్. ఏవమేవ పాద్యాదెర్ప్యానన వ్య
తిరిక్తం కర్తవ్యమ్. హస్తశాటికాం ప్రదాయ పాదయోః పుష్పా
ణి సమర్ప్య.

అకృత్రిమ ప్రేమరస నిర్భరై స్సవికరాంబుజైః । శుద్ధైః స్వ
భావసుభగైః సుఖస్పృశైః సుగంధిభిః ॥ సంవాహ్యమాన మనిశం
శేషశేషాశనాదిభిః । అసత్యస్యాతినీచస్య భక్తిహీనస్య దుర్మతైః ॥
మమాపి కరయో రద్య స్వయేవ కృపయాహరే । నిధేహి చరణద్వం
ద్వం త్వామస్మి శరణంగతః ॥ ఇతి ప్రార్థ్య పాద్యజలమాదాయ
పాదయోః కించిత్ప్రదాయ మనసా పాదౌ ప్రత్యక్షయన్ శేషం
పాద్యప్రతిగ్రహ పాత్రే ప్రక్షిపేత్.

ఆచమనీయ పాత్రాజ్జలమాదాయ పూర్వవత్కృత్వా భగవ
ద్దక్షిణహస్తే కిశ్చిత్ప్రదాయ ఆచామంత్రం భగవంతం భ్యాత్వా శేషం
ఆచమనీయ ప్రతిగ్రహపాత్రే ప్రక్షిపేత్. తతో గంధపుష్పధూప
దీపాచమనాని పూర్వజాతీ మాతులంగసముదాయరూప ముఖవాస
తాంబూలంచ దత్వా ప్రణమ్య-ఆత్మాత్మీయంచ యత్కించి ద్దుర్భ
రం దుస్త్యజం మమ । తత్సర్వం తవ విన్యస్తం శుభయోః పాద
యోహారే ॥ ఇతి నివేద్య స్నానానన మానీయ ఓం స్నానా
ననాయనమ ఇతి సమర్ప్య. గంధాదిభిరభ్యచ్య భగవత్పాదుకా
భ్యానమ ఇతి పాదుకే సమర్ప్య గంధాదిభి రభ్యచ్య భగవంతం
ప్రణమ్య స్వమూర్ఖ్యంజలిం కృత్వా- స్నానకాల స్త్వయంప్రా

ప్ర: తవేచ్ఛా వర్తతేయది । అభ్యంజయిత్వా దేవేశ సుస్నానం
కర్తు మర్హసి ॥ స్ఫుటికృతం మయాదేవ ఇదం స్నానానం త్వయి ।
సపాదపీతం పరమం శుభం స్నానానసం మహత్ ॥ ఆసాదయాశు
స్నానార్థం మదనుగ్రహణం ॥ ఇతి చార్థ్య ఓం భగవన్నిమే
పాదుకే ఇతి పాదుకే ప్రసాదిత్రోపవిష్టే అఘ్నిపాద్యాచమన
గంధపుష్పాణి దత్వా మాల్య భూషణస్త్రాణి అస్త్రైః సంప్రతేనాపనీ
య విష్వక్సేనాయ దత్వా స్నానశాసకోత్తరీయ పాద్యాచమన
పాదపీఠ దంతకాష్ఠ జహ్వరిలేఖన గంధూష ముఖారవింద ప్రక్షా
ళనాచమనాదర్య ముఖవాస తాంబూల తైలాభ్యంగాని మాషచూ
ర్ణేశ విగ్రహసంమర్దన శిరస్సుష్టోదకస్నాన కేశవేష్టనామలకతోయ
ప్రదాన కంకణస్తోత్ర దేహశోధన శాటికప్రదాన హరిద్రాలేపన ప్ర
క్షాళన వస్త్రోత్తరీయోపవీతాచమన గంధ పుష్ప భూషణీపా
చమన నృత్యగీతకర్మ సర్వమంగళసంయుక్తాభిషేకానిచ దత్వా;
దేవదేవ సురా సిద్ధా స్తీర్థానిచ మహర్షయః । త్వత్సేవార్థ
మిహాయాతాః స్నానేనైతా కృతార్థయ ॥ సర్వ మంగళ స్నా
నార్థం పురుషసూక్తాదిభి ర్వాద్య భూషపూర్వకం సహస్ర ధారాభి
షేక ప్రదాన వీరాజనాని బలపవిత్రాభ్యాం స్నాన దేహశోధన
స్తోత్రవస్త్రోత్తరీయోపవీతాచమన కూర్చ ప్రసాగణం కుర్యాత్ . సు
స్నాతం భవతా దేవ ముత్ర సంభావితాంబుభిః । వయం వ్యవగత
క్షేశా జాతాష్టవిగతాంహసః ॥ ఇతి విజ్ఞాపయేత్ .

సంవత్సరం దేవ సద్వప్రభూమాస కృందనాదికమ్ । అలంకా
రాససం భద్ర మధిష్ఠ తృతీయకమ్ ॥ ఇత్యనుజ్ఞాప్యః ఓం అలంకా
రాపనాయనమః గంధాదిభిరభ్యచ్య భగవన్నిమే పాదుకే ఇత్యచి
తే పాదుకే దత్వా త్రోపవిష్టే భగవతి పూర్వవత్ స్నానీయవర్ష
మఘ్నిపాద్యాచమనాని పరికల్ప్య అఘ్నిపాద్యాచమన గంధపు

మ్మాణి భగవతే దత్వా గంధ సమృద్ధిచం కృత్వా వస్త్రభూషణోప
 వీతోస్త్రీరీనూచమహనివత్వా, అథ సర్వ పరివారాణాం స్నానవస్త్ర
 భూషణాంతం కృత్వా తతో భగవంతం గంధపుష్ప మాల్యాలంకా
 రాంజనోర్ధ్వపుండ్రా దర్శ్య భూష దీపాచమన ధ్వజ ఛత్రచామర
 వాహన శంఖచక్ర మృచంగ కాహళభెర్యాది సకల వాద్య సృత
 గీతాదిభి రభ్యచ్య- మంత్రేణ పుష్పం ప్రదాయ ప్రత్యేకం పు
 ష్పం ప్రదాయ ద్వాదశాక్ష కేణ విష్ణు గాయత్ర్యాఽ పంచానిష
 టైః పురుషసూక్త ఋశ్విశ్చ ప్రత్యేకం పుష్పం ప్రదాయ అన్వై
 శ్చ భగవన్మంత్రేః శక్తశ్చై త్పుష్పం ప్రదాయ దెవ్యాది పాణిష
 దాంతం తస్త్రవృంత్రేణ పుష్పం ప్రదాయ తతస్సర్వ పరివారాన్
 గంధాదిభి రభ్యచ్య ప్రణమ్య ప్రతిదిశం ప్రదక్షిణప్రణామపూర్వకం
 పుష్పం దత్వా భగవతే పుష్పాంజలింపద్యాత్. ప్రథమే ప్రదక్షి
 ñే జతంత ఇతి మంత్రస్థై శ్చతుర్భుః పాదైః ప్రతిదిశం ప్రదక్షిణ
 ప్రణామపూర్వకం పుష్పందత్వా ద్వితీయే ప్రదక్షిణే “జతం తే
 పుండరీకాక్ష వానుదేవా మితద్యుతే । రాగాదిదోష నిర్ముక్త సమ
 గ్ర గుణమూర్తయే ॥ నాథ జ్ఞానబలోత్కృష్ట సమస్తే విశ్వభావ
 న । సంకర్షణ విశాలాక్ష సర్వజ్ఞ పరమేశ్వర ॥ దేవ విశ్వరూపీర్యా
 త్మ ప్రద్యుమ్న జగతాంపతే । సమస్తేస్తు హృషీకేశ జగన్మాత్రై
 జగన్నయ ॥ స్థిత్యుత్పత్తిలయత్రాణహేతవే శక్తితేజసే । జయీ
 నిరుద్ధ భగవన్ మహాపురుష పూర్వజ ॥ ఇతి ప్రణామాది కృత్వా
 పురతః ప్రణమ్య శ్రుతి సుతైః స్తోత్రైః స్తుత్యా- స్వాత్మాన మాతృ
 య మితి నిత్య కింకరతయా నివేద్య తక్షణేవ ధ్యాత్వా యథాశక్తి
 మూలమంత్రం జపిత్వా.

భోగాపవర్గఫలదాన్ భుక్త్వా భోగాన్ జగన్మూర్తిః । సతా

మవ్యసతాం తేహ మస్త్రతే పరిపూర్ణతా ॥ ఇతి సర్వభోగపూర
ణీం మాత్రాం దత్వా ముఖనాసతాంబూలై ప్రదాయ ॥ “ఐశ్వ
ర్యోగోపచారేణ వివిధేన విశేషతః । భోగయోగేన భగవాన్ ప్ర
యతాం మే వరప్రద” ఇతి విజ్ఞాప్య ప్రాప్తంతు ప్రాపణే కాలే భవ
తా నీత ఏష తె ॥ మృష్టమేధ్య స్థిరాన్నాని భక్ష్యభోజ్యాన్యనే
కశః । సంపన్నాని జగన్నాథ భోజ్యాసన ముపాశ్రయ ॥ ఇతి వి
జ్ఞాప్య ఓం భోజ్యాసనాయనమః గంధాదిభి రభ్యర్చ్య ఓం భగవన్ని
మేపాదుకై ఇతి గంధాద్యర్చితే దత్వా అఘ్యుపాద్యాచమన గంధ
పుష్పాణి దత్వా కర్పూరాదివాసిత మర్చనాజలం దత్వా గుడం
మాక్షికం సర్పి ర్దధి క్షీరంచేతి పాత్రై నిక్షిప్య శోషణాదిభి ర్విశో
ధ్యాఘ్యుజలేన ప్రోక్ష్యాస్త్రీణరతాం కృత్వా సురభిముద్రాం ప్రద
ర్శ్య మధుపర్క మననతశిరా హృష్టమనా దత్వా శీతలోదకం తర్ప
ణ మాచమనంచ దద్యాత్. మధుపర్కాఘ్యయోగేన యస్మయా
కల్పితం ప్రభో । యద్య న్మూలనాతిరిక్తం తత్క్షమ్యతాం ప్రీతయే
ప్రభో ॥ యత్కించి ద్ద్రీన్యం భగవ తేదీయతే తత్సర్వం శోషణా
దిభి ర్విశోధ్యాఘ్యుజలేన ప్రోక్ష్యాస్త్రీ మంత్రేణ రతాం కృత్వా
సురభిముద్రాం ప్రదర్శ్యదద్యాత్. తతశ్చ గాం సువర్ణరత్నాదికం
చ యథాశక్తి దద్యాత్. తతః సుసంస్కృతాన్న మాజ్యాఘ్యం దధి
క్షీరమఘానిచ ఫలమూలవ్యంజనాని మోదకాంశ్చాన్యాని శాస్త్రా
విరుద్ధాని ఆత్మసంకేప్తాని సంభృత్య శోషణాది కృత్వా ఘ్యేణ
ప్రోక్ష్యాస్త్రీమంత్రేణ రతాం కృత్వా సురభిముద్రాం ప్రదర్శ్య
పరిపిచ్యార్హణందత్వా “ప్రభూత మథ నైవేద్యం భక్ష్యభోజ్య
న్యనేకశః । మధురాద్యా రసా స్సర్వై శాకాద్యా బహుమూలకాః ॥
మోదకాని విచిత్రాణి చాపూసవ్యంజనానిచ । అసత్య మశుచింసీచ
మహాధైర్యభాజనమ్ ॥ అల్పశక్తి మచైతన్య మనర్హం త్వత్కియా

స్వపీ । మా మనాదృత్య దుబుద్ధిం స్వీయయా కృపయా విభో ॥
అతి ప్రభూత మత్యంత భక్తి స్నేహాపపాదితమ్ । శుద్ధం సర్వ
గుణోపేతం సర్వదోష వివర్జితమ్ ॥ స్వామరూపం విశేషేణ స్వ
దేవ్యా స్పృహకం గుణైః । త్వమేవేదం హవిః ప్రత్యా స్వీకురుష్వ
సుకేశ్వరీ" ఇతి ప్రార్థ్య పుష్కార్థ్యం హవిషి విశ్వస్య సవ్యహస్త
స్పృష్టేన కుంచితాగ్రేణ దక్షిణే పాణినా అన్నసూక్త ముచ్చురన్
మూలమంత్రేణ హవినివేద్య పయః ప్రభృత్యనుపాసశీతిలోదకార్హ
ణాచమనాని మాషచూర్ణేన హస్తప్రత్యోశన గంఢూష ముఖప్రత్యో
శన హస్త ప్రత్యోశన చందన ముఖవాస తాంబూలాదీని దత్వా
ప్రణమ్య "అనేనాన్నేన యాగేన సమ్యగారాధితేనచ । పద్మా
భో ఽరవిందాక్షః ప్రీతి మభ్యేతు మే ఽచ్యుత" ఇతి విజ్ఞాప్య-

పునరంత్రాసనం కూర్చేన హస్తయత్వా ఓం మంత్రాసనా
య నమ ఇతి గంధాదిభి రభ్యర్చ్య భగవన్నిమే పాదుకే ఇత్యుచితే
పాదుకేదత్వా ద్విః ప్రదక్షిణే కృత్య ద్విర్దండవత్ప్రణమ్య.

ఓం పర్యంకాసనాయ నమ ఇతి గంధాదిభి రభ్యర్చ్య పాదు
కేచాభ్యర్చ్య ఓం భగవన్ పర్యంకాసనమాసాదయ భగవన్నిమే
పాదుకే ఇతి విజ్ఞాప్య తతోపవిష్టై అర్ఘ్య పాద్యాచమనాని దత్వా
సర్వ మాల్యాని భూషణాని వాసశ్చ విషవృక్షేనాయ దత్వా సుఖ
శయనోచితం సుఖస్పర్శం వాసస్తమచిత భూషణాని ఉపవీత మా
చమనంచ దత్వా గంధపుష్ప ధూపదీపాచమన ముఖవాస తాంబూ
లాదిభి రభ్యర్చ్య శ్రుతిసుత్రైః స్తోత్రైః స్తుత్వా భగవానేవ స్వని
యామ్య స్వరూపస్థితి ప్రవృత్తి స్వశేషతైకరసేనానేనాత్మనా స్వకీ
యైశ్చ దేహేంద్రియాంతఃకరణైః స్వకీయకల్యాణతమ ద్రవ్యమయా
నౌపచారికసాంస్పర్శికాభ్యవహారికాది సమస్తభోగా సతి ప్రభూతా
సతిప్రియతమా సతిసమగ్రా సత్యంత భక్తికృతా సఖిల పరిజన

పరిచ్ఛదాన్వితాయ స్వస్మై స్వప్రీతయే స్వయమేవ ప్రతిపాదిత
వాక్ ఇత్యనుసంధాయ భగవక్ విష్వక్సేనార్చనాయ భూమనుజా
నీహీత్యనుజ్ఞాప్య భగవన్ని వేదితాద్ధవిషో విష్వక్సేనాయ కించిదుద్ధృ
త్య నిధాయ అస్యత్సర్వ మనంతాయ గరుత్మతే స్వాచార్య ప్రముఖ
భ్యో వైష్ణవేభ్యశ్చ ప్రదాయ భగవద్యాగశ్చైర్జ్జలాదిభి ర్విష్వక్సే
న మభ్యర్చ్య పూర్వోద్ధృతం హవిశ్చ దత్వా తదర్చనం పరిసమా
ప్య భగవంతం “మనో బుద్ధ్యభిమానేన సహస్యస్య ధరాతలే ।
కూర్మనచ్చతురః పాదాన్ శిరస్తప్త్రైవ పంచమ” మిత్యుక్తాష్టాంగే
న ద్విః ప్రణమ్య పూర్విన చ్చరణముపగచ్ఛేత్ . అథార్ఘ్యం దత్వా
ఓం భగవన్మంత్రీమూర్తై స్వపదమాసాదయ త్తమస్య త్తమస్య స
మోసమ ఇతి స్వహృదయ ఉద్వాప్య విష్వక్సేన నివేదితమగ్నం
తత్పరివారభ్యో దత్వా జలప్రక్షిప్తే దధవా తద్గణానుచోభూత్వా
స్వయమేవ భుంజిత, విష్వక్సేనస్వాచార్య పరంపరా భూమిత్యా
దాచార్య ప్రసాదత్యేన స్వీకార్యమ్ . ఉపచారాపదేశేన స్వయైవ
విహితా నివభో । అపచారా సశేషేణ త్తమస్య పురుషోత్తమ ॥
అజ్ఞానా దధవా జ్ఞానా దశుభం యత్కృతం మయా । త్తంతమ
ర్హసి తత్సర్వం దాస్యేనచ గృహాణమామ్ ॥ జ్ఞానతో జ్ఞానతో
వాపి యథోక్తం నకృతం మయా । తత్సర్వం పూర్ణమేవాస్తు శృప్తో
భవతు సర్వదా ॥ ఓ మమృత జగన్నాథ మంత్రీమూర్తై జనా
ర్దర । రక్షమాం పూజకీకాక్ష త్తమస్వాస్య ప్రసీదమే ॥ పన్నగాధీ
శపర్యంకె రమాహస్తోసధానకె । సుఖం శైష్వ జగన్నాథ సుదర్శన
సురక్షిత ॥ ఇత్యనుసంధాయ తీర్థం స్వీకృత్య- శంఖచక్రగదాముఖ్యాః
దివ్యాయుధగణా సుదా । శ్రీశరత్కావిధానాయ శక్త్యా జాగ్రత జా
గ్రత ॥ ఇతి కవాటం బద్ధ్వా అస్త్రేణ దిగ్బంధనం కృత్వా “హగ్ంస

శ్శుచిష ద్వసురంతరిక్షస" దితి మంత్రేణ ఆదిత్య మవలోక్య తీర్థం ప్రసాదంచ యోగ్యైర్భ్యో నత్వా వహ్నిసంతర్పణాదికం కృత్వా అనుయోగంచ కుర్యాత్.

అత్ర శ్రీపంచరాత్రే- సిద్ధార్థ మక్షతంనైన కుశాగ్రం తిలమే వచ । ఏలగంధం ఫలం పుష్ప మఘ్యేద్రవ్యాణి నిక్షిపేత్ ॥ పాద్యే దూర్వాం విష్ణుపణీం శ్యామాకం పవ్యమేవచ । ఏలాలవంగత కోల జాతీరాచమనీయకే ॥ కోష్ఠహంజీహారిద్రెద్వే మురైశైత యు చంపకాః । వచాభిజాఃరలామజ్జాః స్నానీయేహ్యావధీక్షిపేత్ ॥ తత్రైవ- అఘ్యం శిరసి విన్యస్య పాద్యం పాదతలేన్యసేత్ । హస్తైశ్చాచమనంచైన గంధం కాయానులేపనమ్ ॥ పుష్పం మూర్ధ్ని తు విన్యస్య భోజ్యం హస్తతలెన్యసేత్ । దీపంతు నేత్రయోర్ద్వద్వా ధూపం నాసాంతరెన్యసేత్ ॥ అన్యథా విపరీతశ్చై త్కులక్షయకరం భవేత్ । దీపంతుసాత్వికం జ్ఞేయం తామసం ధూప మానురమ్ ॥ దద్యాన్ముముక్షు ధూపాది నర్ధంతే బ్రాహ్మణాన్యపాః । స్వర్గేభలేచ ధూపాది నర్ధంతే వైశ్యసూద్రకాః ॥ దీపం ప్రథమతో దద్యాత్పశ్చాద్ధూపం సమాచరేత్ । వామనాసాపుటే ధూపం దీపమక్షిణి దక్షిణే ॥ రత్నాకరై- అఘ్యం మాదమనంచైన హవి స్తాంబూలమే వచ । దక్షిణే దేవదేవస్య హస్తే దద్యాద్వివక్షణః ॥ సంగ్రహే- ఉద్ఘాటనే కవాటస్య ప్రస్తుతే పూజనె తథా । ఆవాహనే ౭ఘ్యై- స్నపనే పుష్పే ధూపేచ దిప్సితే ॥ నీరాజనే యవనికాసముద్ధారె నివేదనె । హోమే భూతబలౌ కర్మ ణ్యుద్వాహే చాలనం వణే॥ ఉత్సాదనం పిశాచాదేః ప్రీణనంచ హరెః పరమ్ । సన్నిధాన మమ ర్త్యానాం ఘంటాయా శ్చాలనేభవేత్ ॥ అసంస్కృతాయా శ్చలనె గ్రామాదే శ్చలనం భవేత్ । నిష్ఫలాచాపి పూజాస్యా త్వరస్య పరమాత్మనః ॥ అసంస్కృతా- అప్రతిష్ఠితా, నంగీర్వరః- ఘంటా

నాదసనాథా ద్వా దూపదీపా నివేదయేత్ । తన్నాదసంయుతా
వేతా దుష్టసత్వ నిబర్హణౌ ॥ భగవత్ప్రీతిజనకా శృంగారాం పాపనా
శనౌ ॥ భట్టాచార్యాః- అఘ్యంభూప ప్రదీపేషు ఘంటాం భోజ్యే
నినాదయేత్ ॥

శాంషిల్యః- స శబ్దయక్ పాత్రసంఘ మంబునా నార్ద్రీయ
స్మహీమ్ । నాహంకారం సజల్పంచ శుద్ధమానీ భవే ద్వశీ ॥ ఇజ్యా
మధ్యే తథా హోమే యోగేచ జపకర్మణి । ఆగతం పంచకాలజ్ఞం
సంపూజ్యైవార్యయే త్వరమ్ ॥

నారాయణ సంహితాయామ్- మద్భక్తా శతకోపాదీన్
పూజయే ద్వైష్ణవోత్తమః । మంత్రరత్నవిధానేన ఉపచారైశ్చ
సర్వతః ॥ మత్సాన్నిధ్యం సదా తత్ర మమ ప్రీతికరం శుభమ్ ।
మయి పూజాధికం విద్ధి మత్సాయుజ్య మవాప్నుయాత్ ॥ విష్ణు
తత్త్వై- శతారి పరకాలాది భక్తాన్ సంపూజయే ద్ద్విజః । వైష్ణ
వాంశ్చ విశేషేణ మంత్రరత్నవిధానతః ॥ శాంషిల్య సంహితా
యామ్- శతకోపాది భక్తానాం పూజాం కుర్యా ద్విశేషతః । పుం
స్కాంతేన మార్గేణ శ్రీమదష్టాక్షరేణవా ॥ మంత్రద్వయేనవా
కుర్యా న్మూర్తిమంత్రేణవా ద్ద్విజః ॥ వారాహ సంహితాయామ్-
మద్భక్త శతకోపాది భక్తానాం పూజనె సదా । మమ పూజాశతాధి
క్యం సర్వథా నాత్ర సంశయః ॥ సహస్రవార్షికీ పూజా విష్ణో ర్భగ
వతో హరేః । సకృ ద్భాగవతార్చాయాః కోటిభాగేన సోసమా ॥
శతారి పరకాలాది భక్తానాంతు విశేషతః । మూర్తి ప్రతికృతిం
కుర్యా ల్లోహశైల మృదాదిషు ॥ తత్తద్వణాశ్శులిం కృత్వా
హస్తముద్రాసనానిచ । పూర్వోక్తేన విధానేన ప్రతిష్ఠా ప్రోక్షణ
దిశమ్ ॥ కృత్వా సంపూజయేన్నిత్యం త్రికాలం వైష్ణవోత్తమః ॥

అత్ర శతారి పరకాలాది భక్తానాం ఘంటామాలాదీనాంచ

ప్రతిష్ఠా ప్రోక్షణాది వత్సర్తవ్యమ్. సచ శతకోప స్సాక్షా ద్భగ
వానేవ, తథా బ్రాహ్మేపురాణే కురుకామాహాత్యే ప్రథమే
౭ధ్యాయే బ్రహ్మాం ప్రతి శ్రీభగవాన్ - ద్వితీయేతు పరాధేతు
నినైత్వాద్యేతు సప్తమే । మన్వంతరే వర్తమాన అష్టావింశే చతు
ర్యగే ॥ కలేరాదా జన్మ యోగీ శతకోప ఇతి శ్రుతః । మద్భ
క్తోఽహం భవిష్యామి నేతుం ద్రామిడతాం శ్రుతిమ్ ॥ తతః
క్షేత్రే జన్మభాజా శతకోపేన యోగినా । ముక్తిం భువి జనాస్సర్వై
క్షమిష్యంతి కలావసి ॥ బ్రహ్మాండపురాణే ఉత్తరభాగే అశీతితమే
౭ధ్యాయే మార్కండేయార్జున తీర్థయాత్రాయాం తామ్రవర్ణిమా
హాత్యే- తస్మిన్ క్షేత్రే మహాపుణ్యే విష్ణో స్సాన్నిధ్యస్మితే ।
కూరే కలియుగే ప్రాప్తే నాస్తికైః కలుషీకృతే ॥ విష్ణో రంశాం
శ సంభూతో వేదవేదార్థ తత్త్వవిత్ । స్తాత్రం వేదమయం కర్తుం
తత్ర ద్రామిడభాషయా ॥ జనిష్యతి సతాంశ్రేష్ఠో లోకానాం
హితకామ్యయా । సపుమాన్ సర్వ శాస్త్రజ్ఞో హ్యనంతం వేదమ
వ్యయమ్ ॥ సర్వాధికారం ధర్మాత్మా కీర్తయిష్యతి నై మునిః ।
కూరే కలియుగే ప్రాప్తే విష్ణోః కీర్తనమేనహి ॥ కథితం సర్వశా
స్త్రజ్ఞై ర్మునిభి ర్వేదపారగైః । తస్మా త్సపురుష శ్రేష్ఠో భక్తానా
మమృతోపమమ్ ॥ స్త్రీయుగత్వాచ్చ విప్రేంద్రా విష్ణు ర్యక్త
మూర్తిమాన్ । కలె గ్దోహభితప్తానాం ప్రజానాం పాలనాయజే ॥
ధారయిష్యతి తద్రూపం కృపయా పురుషోత్తమః । ప్రయాన్యతి
పునస్సోపి సాయుజ్యం పరమాత్మనః ॥ అధ్యేతవ్యం ద్విజశ్రేష్ఠే
ర్వేదరూప మింకృతమ్ । స్త్రీభి శ్శూద్రాదిభిశ్చైవ తెహం ము
క్తిః కరస్థితా ॥ ఇతి.

విష్ణురహస్యే- విష్ణుకృతస్య తుర్యాంశం చత్వాంశసి విని

క్షిపేత్ ॥ తథా మగీశ్వరః- భుక్తోష్ణైశ్చ దేవేన గంధ పుష్పాం
బరాదిభిః । అర్చయే త్సపరీవారం న్యమంత్రేణ చమూపతిమ్ ॥
తేన భుక్తోష్ణైశ్చ సర్వం హవిస్సృక్చందనాదికమ్ । దేవభుక్తోష్ణైశ్చ
చ్చాపి పవిత్రం పాపనాశనమ్ ॥ నకస్మైచి త్వ్రీయచ్ఛే త్తద
పాత్రాయ విశేషతః । అపాత్రే దదతం మూఢం తద్భూతాని శపం
తిహి ॥ తతస్తద్భూతతృప్త్యర్థం విశుద్ధేఽంభసి నిక్షిపేత్ । తగ్గ
ణానుదరో భూత్వా భుంజీత స్వయమప్యదః ॥ తదాశ్రితానాం
భూతానాం పాతాశతలవాసినామ్ । స్వేన భుక్తోష్ణైశ్చ సర్వం దత్తుం
తేన మహాత్మనా ॥

సంగ్రహే- సాలగ్రామశిలా శంఖం చక్రంచ తులసీదళమ్ ।
పురుషసూక్తాదయో మంత్రాః పంచభిః స్తీర్థ ఉచ్యతే ॥ శాండి
ల్యః- అన్న మంబూని వస్త్రాణి పాత్రాణి నైకఫలాదికమ్ । ఇష్ట
మిష్టావశిష్టంవా ప్రదద్యా త్పుంచకాలినే ॥ సర్వపాప ప్రశమనం
సర్వదుఃఖనివారణమ్ । భగవద్భక్త మన్నాద్య మయోగ్యభోగ్య న
యోజయేత్ ॥ అయోగ్యయోజనాదేవ యోగ్యచాప్య వియోజ
నాత్ । భగవద్భక్తియుక్తోపి ప్రాయశ్చిత్తీ భవే న్నరః ॥ ఈశ్వర
సంహితాయామ్- రక్షణీయ మభక్తేభ్యస్తదన్నం విష్ణుయాజకైః ।
ప్రాయశ్చిత్తీ భవే ద్దాతా అపాత్రే ప్రతిపాదనాత్ ॥ పంగీశ్వరః-
నైవ దేయ మపాత్రేభ్యః కదాచిదపి కించన । ప్రాయశ్చిత్తీ భవే
ద్దాతా అపాత్రే ప్రతిపాదనాత్ ॥ భగవన్మంత్రో దృక్పాత మపా
త్రేభ్యో దదాతి యః । ధర్మోపి యాతి పాతిశ్చ మారుదుక్షుస్తు కిం
పునః ॥ దాతా ప్రతిగృహీతాచ నమః ప్రజితో ధ్రువమ్ ॥
శాండిల్యః- బ్రాహ్మణం క్షత్రియం వైశ్యం శూద్రం స్త్రీయ మథే
తరమ్ । పూజయేత్తా న్యథాయోగ్యం భగవద్భక్తిభావితా ॥
అకృత్రీమా భగవతి ప్రీతి ర్యస్మిన్ ప్రదృశ్యతే । భక్తేషు వాచ్య

ఏవాయం బాహ్యలింగధరోపినా ॥ వైష్ణవోఽహం ప్రదేహీతి
 యాచితో యేరకేవనా । నావమస్యత తం విద్వాన్ తర్పయే దన్య
 థాఽపివ ॥ అవిజ్ఞాతా అసహాశ్చ మాన్యా యే గృహపేథినః ।
 దేనానివేదితై ర్ద్రోవైశ్చ స్తర్పయేత్తదసన్నిధౌ ॥ భుక్తం భగవతా
 యస్య మృక్తశేష మథాపివా । హుతశేషం తథోచ్చిష్టం భక్తిహీ
 నే నయోజయేత్ ॥ అవశ్యం భోజనీయానా మభాగవత వేదినామ్ ।
 తాకికాగ్నిమ పశ్యేర కార్య మన్నేన తర్పణమ్ ॥ సచ్చరిత రహ
 యోమ్- నైవ భోక్తవ్య మన్నాద్య మవైష్ణవనివేదితమ్ । నావై
 ష్ణవాయ దాతవ్యం స్వయం విష్ణోర్నివేదితమ్ ॥ శాండిల్యః-
 ప్రాపణం భగవదుభుక్తం లభ్యా భాగవతేన తత్ । పునర్విష్టవ
 భోక్తవ్యం దానం తస్య నచేష్యతే ॥ ఇదం మానసికాభిప్రా
 యమ్; తథా తెనైవోక్తమ్- “మూర్త్యంతరేణ సంభుక్త మయ
 త్నేన సమాగతమ్ । స్వమంత్రి మూర్త్యై సంచిత్య మనసా త
 త్పుమర్పయే” దితి. కించ- అనర్పితం స్వభాగవతే స్వారాధ్యాయ
 స్వమంత్రితః । యద్యుక్త్వా కురుతే కర్మ తద్ద్రవ్యం యస్య
 తస్య తత్ ॥ కర్మణా మనసా వాచా యథాకాలం యథాబలమ్ ।
 స్వారాధ్యాయ నివేద్యైవ సర్వం భుంజీత బుద్ధిమాన్ ॥ ఇతిచ-
 ప ఏవ- త్రిసంధ్యం కారయే బద్ధిలాన్ ప్రణామం దేవపాదయోః
 పుత్రః ప్రేష్య స్తథా శిష్య ఇత్యేవంచ నివేదయేత్ ॥ ఏవం
 సహస్రోపచారైర్భగవదాధానం కర్తు మశక్తస్య సంక్షేపేనాపి భగ
 వదాధానముచ్యతే, అత్ర నారదః- వేదేతా చారుషం సూక్ష్మ
 మర్చితం గుహ్యముత్తమమ్ । అనుష్టు బస్య సూక్ష్మస్య ఛందస్యోగ్ధ
 దేవతా ॥ పునఃపాఠో జగద్భిజ మృషి ర్నారాయణా స్మృతః ॥
 అత్రవిశేషః- శ్రీమత్పురుషసూక్తస్య శ్రీమన్నారాయణో ఋషిః ।

శంధోఽనుష్ఠు పుంచదశర్చాం తిస్మదాం త్రిష్టుబంతతః ॥ నారా
యణోఽస్య భగవాన్ మమాత్మాతు దేవతా ॥ భగవచ్ఛాస్త్రై
ప్రత్యుచ మృషిభేద ఉక్తః- బృహస్పతి ర్మను ద్దక్ష శ్శౌనకా
ఽత్రిశ్చ ముద్గలః । శాతాతపో వసిష్ఠశ్చ యాజ్ఞవల్క్యశ్చ నార
దః ॥ గౌతమోఽథ భరద్వాజ శ్శుకగర్గోశనాంగిరాః । వ్యాసః పరా
శరశ్చైవ ఋషయోఽప్రాచీనస్మృతాః ॥ మత్స్యః కూర్మ
వరాహశ్చ నారసింహాధ వామనః । రామో రామశ్చ రామశ్చ
కృష్ణః కల్కితీ తెదశ ॥ క్రిష్ణల్లభో హరి శ్శౌరి రచ్యుతో ధణ్వా
ధరః । జనార్దనో హృషీకేశో మూఢవశ్చ తదైవచ ॥ దేవా అప్రా
చీన ప్రోక్తా న్యాసం వక్ష్యే యథాక్రమమ్ ॥ నారదః- ప్రథమాం
విన్యసే ద్వామే ద్వితీయాం దక్షిణేశకరే । తృతీయాం వామపాదేతు
చతుర్థీం దక్షిణేశపదే । పంచమీం వామజంఘాయాం దక్షిణాస్యాం
తథోత్తరామ్ । సప్తమీం వామకట్యాంతు దక్షిణాస్యాం తథాఽష్ట
మీమ్ ॥ నవమీం నాభిదేశేను దశమీం హృది విన్యసేత్ । ఏకా
దశీం కంఠదేశే ద్వాదశీం వామబాహుకే ॥ త్రయోదశీం దక్షిణేశు
తథాఽఽస్యేతు చతుర్దశీమ్ । అష్టోః పంచదశీం న్యన్య న్యసే
న్మూఢాని షోడశీమ్ ॥ ఇతి. అత్ర సంగ్రహే- సహస్రశీర్షత్వా
వాహనమ్, పురుష ఏవేదమిత్వాననమ్, ఏతావానస్యేతి పాద్యమ్,
త్రిపాదోర్ధ్వ ఇత్యర్ఘ్యమ్, తస్మాద్విరాడిత్యాచమనీయమ్, గుత్తు
రుషేణేతి మధుస్కుమ్, సప్తాస్యాసన్నితి స్నానమ్, తం యజ్ఞమితి
వస్త్రమ్, తస్మాన్యజ్ఞాత్సర్వహుత ఇతి యజ్ఞోపవీతమ్, తస్మాద్వజ్ఞాది
తి గంధమ్, తస్మాదశ్వా ఇతి పుష్పమ్, యత్పురుష మితి ధూపమ్,
బ్రాహ్మణోఽస్యేతి దీపమ్, చంద్రమా ఇతి నైవేద్యమ్, నాభ్యా
అసేదితి తాంబూలమ్, వేదాహమితి పుష్పాంజలిః, ధాతాపురస్తాదితి
ప్రసక్షిణమ్, యజ్ఞేరయాజ్ఞునిత్యుద్వాననమ్. నారదః- స్నానసప్తావ

ఏతేషు చకోచాచమనీయకమ్ । పుష్పాడకభి ర్మంత్రై ర్దద్యా త్పు
 ప్పాణి పోడక ॥ తచ్చ సర్వం జపే ద్భూయః పౌరుషం సూక్త
 ముత్తమమ్ । తతః ప్రవక్షిణం కృత్వా నారాయణమనూహయమ్ ॥
 శంఖచక్ర గదాపాణిం సత్వా విష్ణుం సమాపయేత్ । మహ్మసా త్సి
 ధ్ధి మాహ్నోతీ హ్యేనమేవ సమర్చయన్ ॥ ఇతి. ఏవమపి కర్తుమ
 శక్తః తద్విష్ణోరితి మంత్రేణవా పోడకోపచారాన్ కుర్యాత్. తథా
 వ్యాసః- నిష్పీడ్య స్నానవస్త్రంవై ద్విరాచమ్యాశ్చయే ధ్ధిమ్ । న
 జిష్ణానారాధనా త్పుణ్యం విద్యతే కర్మవైదికమ్ ॥ తస్మా దనాదిమ
 ధ్యాంతం నిత్య మారాధయేద్ధరిమ్ । తద్విష్ణోరితి మంత్రేణ సూక్తేన
 పురుషేణవా ॥ నై తాభ్యాం సర్వశో మంత్రో వేదేషూక్త శ్చతు
 ష్ష్విపి ॥ ఇతి. పూజాసంకలనం యోగయాజ్ఞవల్క్యః- ఏవం సం
 పూజ్య దేవేశం క్షణం ధ్యాత్వా నిరంజనమ్ । తతో ౭వలోకయే
 దర్కం హగ్ం సశ్శుచిషదిత్యుచా ॥ సయాతి బ్రహ్మణస్థానం స్నా
 త్వైతైతానయా తు యః ॥

అథ సంవిభాగ ఉచ్యతే; దక్షః- పంచమేతు తథాభాగే సం
 విభాగో యథార్హతః । పితృదేవమనుష్యాణాం కీటానాంచోపవిశ్య
 తే ॥ దర్శణే- ప్రక్రమ్య పర్వణ్యభవైశ్వదేవం కుర్యా ద్ధివాస్థో
 హ్యానిశం దివావా । శుద్ధ్యర్థ మన్నస్య తథా ౭౭త్రసశ్చ నాశ్నన్
 ప్రవాసేతు ఫలాదిభిర్వా ॥ ఔపాసనేవా పచనే ౭థవా ౭గ్నో
 ఘృతాక్త మన్నం జహూయా త్కరేణ । స్వకీయశాభోదిత్యమంత్ర
 సంఘై ర్భులిం చ హుత్వా ౭థవిహాయసాంచ ॥ వ్యాసః- సాయం
 ప్రాత్రైవైశ్వదేవః కర్తవ్యో బలికర్మచ । అనశ్నతా౭పి కర్తవ్య
 మన్యథా కిల్బిషీభవేత్ ॥ సృసింహపురాణే- వైశ్వదేవేన యే
 హీనా అతిశ్శృణవ బహిష్కృతాః । సర్వే తే వృషలాజ్ఞేయాః ప్రాప్త
 వేదా అపిద్విజాః ॥ వ్యాసః- పంచసూనా గృహస్థస్య వర్తంతే౭హ

రహ స్పదా । ఖండసి పేషణీ చుల్లీ ఉదకుంభ ఉపస్కరః ॥ ఏతాభి
 ర్వాహయే ద్విప్రో బధ్యతే వై ముహూర్ముహూః । ఏతాసాం పాప
 నార్థంతు పంచయజ్ఞాః ప్రకీర్తితాః ॥ ఖండసి క్రక-చోలూఖలాది,
 పెషణీ- దృషదాది, చుల్లీ- పాకస్థానం, ఉదకుంభః- ఉదధానం, ఉప
 స్కరః- శూర్పాది, ఏవం పాపనార్థత్వ మాత్రం నభవతి, కింత్వకర
 తే ప్రత్యవాయస్మృతేః; ఆశ్వమేధికే- పంచయజ్ఞా పరిత్యజ్య యో
 భుక్త్యై హి ద్విజాధనుః । సభవే ద్విత్వరాహశ్చ శ్వాసయోనిషు
 జాయతే ॥ వ్యాసః- పయోమూలఫలైర్వాఽపి పంచయజ్ఞా స
 మూచరేత్ । అకృత్వా పంచయజ్ఞాంస్తు భుక్త్యా చాంద్రాయణం
 చరేత్ ॥ పాద్మ ఉత్తరఖండ- శ్రుతిస్మృత్యుద్దితం కర్మ నాచరే
 ద్యది వైష్ణవః । సపాపండవ్య మాపన్నో రారవే నరక వసేత్ ॥
 వ్యాసః- అకృత్వా వైశ్వదేవంతు యోభుక్త్యై ఽనాపది ద్విజః ।
 సమూహో నరకం యాతి కాలసూత్ర మవాక్యరః ॥ రత్నాకర-
 సాయం ప్రాతశ్చ కుర్వీత వైశ్వదేవం యథావిధి । మహతః పంచయ
 జ్ఞాంస్తు దివైవెత్యాహ గౌతమః ॥ వ్యాసః- వైవెద్యార్థం పృథ
 గ్భండే పత్నీ స్నాత్వా పచెద్భుజే । వైశ్వదేవార్థ మన్యస్మిన్
 వ్యంజనాని పృథక్పృథక్ ఏకస్మిన్ వా పచేద్భాండే పూర్వం
 విష్ణునివేదనమ్ । వైశ్వదేవం తతశ్చిష్టా ద్వాన్విసస్య వచనం యథా ॥
 తదం వై శ్వదేవం కర్మ వ్యజనాకారమేవాగ్ని సమీపే శిష్టై రనుష్ఠీ
 యతే. కాత్యాయనః- పత్వాభావే ప్రవాసేతు తండులా నౌషధీ
 మ్నవా । పయోవధిఘృతంవాఽపి కందమూల ఫలానివా ॥ జహు
 యాదితిశేషః. రత్నాకర- అలాభే యేనకేనాపి ఫలశాకోదకాది
 భిః । అథవా మంత్రతః కుర్యా ద్భువే న్నావై శ్వదేవికః ॥ అనైవై
 వాభి ప్రాయేణ శాండిల్యః- అనణం చోదకం హిత్యా కర్మణ్యం

యమదాహృతమ్ । తత్సర్వం జహుయా దహ్నా తిలపుష్పసలాది
కమ్ ॥ అవాహ్యక్ష్మా జగన్నాథం మనసా ౭భ్యర్చ్య శక్తితః ।
జహుయా త్కష్ట పుష్పాన్నఘృతక్షీరతిలాదికమ్ ॥ తథా ౭౭౮
స్తవః- దేవేభ్యస్సావహాకార ఆకాష్టాదితి. అత్ర నియమ మాహ
కాత్యాయనః- పయోదధిఘృతైః కుర్యా ద్వైశ్వదేవేనం స్రువేదతు ।
హస్తేనాన్నాదిభిః కుర్యా దధ్ని రంజలినా జతే ॥ అనెన త్కారలపణో
దక వ్యతిక్తం సర్వం వైశ్వదేవకర్మ యగ్నావేవ జహుయాత్,
జలీతు జలపవ, త్కారలపణమిశ్రంతు ఉత్తరోష్ఠ భస్మనీతివ్యవస్థా.
తథాబోధాయనః- అంగారా భస్మమిశ్రాంస్తు నిరస్యోత్తరతః పృ
థక్ । జహుయా ద్వైశ్వదేవంతు యదిత్కారాది మిశ్రితమ్ ॥ య
నుః- స్నాతకో బ్రహ్మచారిచ పృథక్సాకే భవేద్యది । వైశ్వదేవం
ప్రకుర్వీత స్త్రీబాలా కారయన్యథా । బ్రహ్మచారి గృహీవా
౭పి విధురో విధవాఅపి । హోమాగ్ర దానుహితా సభోక్తన్యం
కదాచన ॥ ఇదం వైశ్వదేవాదికం శూద్రదేశాపి తంత్రతః కర్తవ్యమ్.
తథా యాజ్ఞవల్క్యః- భార్యారతి శ్శుచి భృకత్యః భర్తా శ్రాద్ధక్రి
యాపః । నమస్కారేణ మంత్రేణ పంచయజ్ఞా న్నహోపయేత్ ॥
జహూద ఇత్యనువర్తతే; ముఖ్యకల్పానంతరిం మనుష్యయజ్ఞం ప్రకృ
త్యోక్తమ్- హంతకార మథాగ్రంవా భిక్షాంవా శక్తితో ద్విజః ।
దద్యా దతిథయే నిత్యం బుధ్యేత పరమేశ్వరమ్ ॥ చాతాతపః- గ్రా
సమాత్రం భవే ద్భిక్షా త్వగ్రం గ్రాసచతుష్టయమ్ ॥ విజ్ఞానేశ్వరే-
గ్రాసమాత్రా భవే ద్భిక్షా పుష్కలం తచ్ఛతుర్దశమ్ । హంతకా
రం చతుర్భిస్సాన్య ద్వగ్రం తత్త్రిగుణం భవేత్ ॥

వైశ్వదేవప్రయోగః.

భార్యాదిః సాకృజ్జనః వైశ్వదేవార్థం స్థాపిత మన్నభాగం

సూపన్యంజనసహిత మాదాయ భూతమిత్తుక్త్వా యజమానాయద
 ద్యాతే, తత్పుణాతగ్ం సావిరాట్ తన్మాతాయీతి ప్రత్యుక్తై
 ౭గ్నానభిశ్రిత్య ప్రోక్ష్య వామభాగే నిధాయ పంచథా విభజ్య
 ప్రైశ్వదేవంకరిష్య ఇతి సంకల్ప్య పరిషిచ్య అగ్నయే స్వాహేత్యాది
 భిక్ష్యచ్ఛిః అత్రుంబవణం ఘృతాదిమిశ్ర మన్నం. హుత్వా ఉదీచీన
 ముష్ణం భస్మాహోహ్య తత్ర సూపాదికం సర్వం న్యంజన మాదా
 య హవిష్యం స్వాహేతి సకృద్ధుత్వా పరిషిచ్యంగుశ్యగ్రాణి
 యథాభూమిం నస్త్పశంతి తథా బలిహారణం సూపన్యంజనమిత్యై
 బకదర్శనలమాత్రై గన్నాదిభిః భక్తాయ స్వాహేత్యాదిభి ర్మం
 త్రైః కుర్యాత్. అనంతర మగ్గంగత్వా దేవేభ్య స్వాహేత్యా
 దిభిః పంచమహాయజ్ఞా కృత్వా తచ్ఛేషేణైవ భోజనంకార్యమ్,
 అవశత శేషభోజనై ప్రశస్యవాయస్మృతేః; అత్ర శాండిల్యః- విశే
 షవస్తు సంపాద్యం హృద్యం పుష్పాదనాదికమ్ । అనిష్టాచ తథా
 ౭వత్వా తమగ్నో నరసూకరః ॥ చక్రాకార మథాష్టారం కుర్యా
 దగ్నిసమీపతః । బదరీఢలమాత్రంతు ఘృతక్షీరాన్నమిశ్రితమ్ ॥
 పిశ్చయజ్ఞం ప్రకృత్యాహ శాండిల్యః- షడ్వ్యా త్పితౄణా సముద్దిశ్య
 భగవజ్జ్ఞానయోగినే । చత్వారో బహవోద్వౌవా సమ్యక్ జ్ఞానేక
 ఏనవా ॥ పూజ్యో నిత్యం ప్రయత్నేన పిత్రర్థం భోజ్యసంపదా ॥ ర
 త్నాకరై- నా మంత్రం న హోమంచ నాహ్వనం నవిసజ్జనమ్ । న
 పితృదానం ననుగో నిత్యై కుర్యా ద్విచక్షణః ॥ ననురః- పిత్రర్థమేవ
 భోజయేత్, నదేవార్థమిత్యర్థః. వ్యాసః- విప్రాభావేతు పిండంవా
 దద్యా దక్షిణతోపివ । కుక్కుటాండక మాత్రంతు పిండ మిత్యభిధీ
 యతే ॥ అంశుస్థపర్వ మాత్రంస్యా దవదాన మితిస్థితిః ॥ భృగుః-
 యత్ఫలం సోమయాగేన ప్రాప్నోతి ధనవాక్ ద్విజః । శమ్యక్ష్వంచ
 మహాయజ్ఞై ర్దరిద్ర స్త దనాపురయాత్ ॥

విధురం ప్రకృత్యాక్రి:- సాన్నికః పిశ్చయజ్ఞాంతం బలిశ్చ స
మాచరేత్ । అసన్ని హుతశేషంతు బలిం కాకబలిం హరేత్ ॥
పురషయజ్ఞానృతే నాన్యస్త్య నగ్నే స్తు మహామథ ॥ తు శబ్దాభ్యాం
దేవాదియజ్ఞ చతుష్టయం న్యావర్తతే, స్వాధ్యాయంత్య విస్మృత్యేకం
కలం విన్యమనీయూతు న బ్రహ్మయజ్ఞం కుర్యాదిచ విశిష్టతే.
“పంచక్లృత మహాయజ్ఞాః ప్రశస్యహం గృహమేధినామ్” ఇతి పరాశ
రేణ పంచమహాయజ్ఞానాం గృహమేధివిశిష్టత్వస్మరణాత్; మనుష్యే
భ్యో అన్నదానమితి సర్విధిః. నసిష్ఠః- అసన్నికస్తు యోవిప్రీహ్న
న్నం వ్యాహృతిభి స్స్వయమ్ । హుత్వా శకలహోమంచ శిష్టం
కాకబలిం హరేత్ ॥ విష్ణుశ్చ- అన్నం వ్యాహృతిభి హుత్వా
హుత్వామంత్రైశ్చ శాకలైః । ప్రజాపతే హవిహుత్వా పూర
యే న్నాధికం తతః ॥ త్రిభి ర్వాన్య హృతిభి రన్నాచుతీ హుత్వా
“ప్రజాపతయస్వాహే” తిచ, తతో “దేవకృతస్యై న న” ఇత్యా
దైశ్చ శ్శకలహోమంచ హుత్వా హోమం సమాపయేత్; తతో
అధిక మకగ్నేః కించిన్నాస్తీశ్యర్థః.

వాస్యసః- తత శ్శనైశ్శనై ర్దద్యా ద్బలిం కాకశునాం శథా ।
శృత్యైత ద్బలికర్మైవ మతిథిం పూజ్య మాశయేత్ ॥ భిక్షాంచ
భిక్షవే దద్యా ద్విధివ ద్భీష్టచారిణే । యతిశ్చ బ్రహ్మచారీన వక్త్రా
న్నస్వామినా పుశౌ ॥ తయో రన్న మదత్వాతు భుక్త్వా చాంద్రా
యణం చరేత్ ॥ శంఖః- గోదోహమాత్ర మంకణే అతిథిం ప్రతీ
క్షమాణ అసీత ॥ పురాణే- నాడికాయాశ్చతుర్థాగం గోదోహం
బ్రూతే బుధాః ॥ పరాశరః- దద్యాచ్చ భిక్షాతితయం పరివ్రా
ద్భీష్టచారిణామ్ । ఇచ్ఛయావా బుధో దద్యా ద్విధివే సత్యవారి
తమ్ ॥ యతే హస్తే జలం దద్యా ద్భిక్షం గద్యా త్పురర్జలమ్ ।
ఇద్భిక్షం మేరుణా తుల్యం శబ్దం సాగరోపమమ్ ॥ రత్నాకర-

యతి ర్యస్య గృహే భుజ్జై తత్ర భుజ్జై హరి స్వయమ్ । హరి
 ర్యస్య గృహే భుజ్జై తత్ర భుజ్జై జగత్ప్రియమ్ ॥ సంగ్రహే-
 పంచాహం సప్తాత్రీంవా యస్మిన్ భిక్షౌ భ్యతే । తద్గృహం
 నర్జయే ద్దుష్టం చండాల గృహాన ద్యుతిః ॥ యతి ధర్మసముచ్చయే-
 సునర్లయాప్యపాత్రైర్యా తామ్రీకాంస్యాయపై స్తథా । భిక్షౌ
 దత్వా సధాస్మిన్తి గృహీత్వా నరకం వ్రజేత్ ॥ ఇదం యతివిష-
 యమ్, బ్రహ్మచారిణోనదోషః. పరాశరః । వైశ్వదేవకృతం పాపం
 భిక్షు రేవో వ్యపోహతి । స భిక్షురా కృతం పాపం వైశ్వదేవో వ్య-
 పోహతి ॥ తతశ్చ వైశ్వదేవా త్ప్రీతేన భిక్షానమాగతే భిక్షువ-
 దేయా, వైశ్వదేవాకంఠే నదోష ఇతి భావః. ఏత దేకభాంష-
 పక్షవిషయమ్: పృథక్పాకేతు వైశ్వదేవః కర్తవ్యః. భిక్షాకాలే
 చ కేనాపి నమస్కాంః కృతో యతిః । తదన్నంతు పరిత్యాజ్యం
 భుక్త్వా చాంద్రాయణం చరేత్ । మనుః- ప్రోషితస్య దరిద్రస్య
 కుటుంబా త్ప్రీచ్యతస్యచ । అభ్యాసంవా ప్రపన్నస్య భిక్షాచర్యా
 విసీయతే ॥ తదేవమ్ “యతయే కాంచనం దత్వా తండులం బ్రహ్మ-
 చారిణే । పక్వాన్నంతు గృహస్థాయ దాతా దుర్గాణి గచ్ఛతి” ఇత్యు-
 క్తదోషో నాస్తీతి భావః. చంద్రికాయామ్- మాధూకరీం య-
 తదాయ బ్రాహ్మణీభ్యః ప్రయచ్ఛతి । దాతాతు నరకం యాతి
 భోక్తా భుంజత కల్పిషమ్ ॥ అతో నాన్యార్థం భిక్షేత బ్రహ్మచారి-
 యతిర్యా, నాధికమాహరేదిత్యభిప్రాయః. యమః- ఆహారమా-
 త్రే దధికం నశ్యిత్ భైక్ష మాహరేత్ । యుజ్యతే సైయదోషేణ
 కామతో ఒధిక మోహరిత్ ॥ తస్మా న్నోపహరే ద్భైక్ష మతిరి-
 క్తం యతి ర్వ్రీతి ॥ కామత ఇత్యుక్తే రకామతో నదోషః.

రత్నాకర- హస్తదత్తాతు యాభిక్షా లవణవ్యంజనానిచ ।
 భోక్తా ఒప్య శుచితాం యాతి దాతా స్వర్గం నగచ్ఛతి ॥ హస్తద

త్తానితు స్నేహో ల్లవణవ్యంజనానిచ । దాతారం సౌపతిష్ఠంతిభోక్తా
 భుంశీత క్షిప్తిషమ్ ॥ తస్మా దంతహితం చాన్నం పణానాథ
 తృణేనవా । ప్రసద్యా న్నతు హస్తేన నాస్తికే (న సహస్తేతు) (న
 కదాచన ॥ అతో భోక్తృభ్యః సణాద్యంతరితమేవ దేయమ్ నతు
 కేవలేన హస్తేన. హస్తై దదాతి య స్నేహం లవణవ్యంజనాది
 కమ్ । దాతాతు సరకం యాతి భోక్తా భుంశీత క్షిప్తిషమ్ ॥ దర్వాప్య
 క్వచిన్నిషేధ మాహయనుః- దర్వాప్య దేయం శ్రితాన్నంచ సమ
 స్తవ్యంజనానిచ । తైలపక్వ మపక్వంచ నతు దర్వాప్య కదాచన ॥
 పరాశరః- ఆయనేరతు పాత్రేణ యదన్న ముపసీయతే । శునోచ్ఛిష్ట
 మసౌ భుక్త్యై దాతాచ సరకం ప్రిజేత్ ॥ ఆయఃసాలి మయో
 గ్యంస్యాత్ స్నానాచమనకర్మసు । చత్ర స్థితం ఘనరసం నోపయో
 జ్యం ద్విజాతిభిః ॥

పరాశరః- ఇష్టోవా యదివా ద్వేష్య మూర్ఖః పండిత ఏవవా ।
 సంప్రాప్తో నైశ్వదేవాంతే సోఽతిథిః స్వర్గసంక్రమః ॥ చోరశ్చైవాథ
 చండాల శ్శత్రుర్వా పితృఘాతుకః । దేశకాలేతు సంప్రాప్త సోఽతిథి
 స్స్వర్గసంక్రమః ॥ “ద్విషంతం నైవ భోజయే” దితివచన మ
 దేశకాలే స్వయం ప్రార్థనావిషయమ్. ఆశ్వమేధిక మూరా
 ధ్వగం శ్రాంత మనువ్రజంతి దేవాశ్చ సర్వే పితరోఽగ్నయ
 త్స । తస్మిన్ ద్వితే పూతే పూతాస్సుర్దితే నిరాశా అపి తే
 ప్రయాంతి ॥ దితే- ఖండితే, అతిథి ర్యస్య భగ్నాశో గృహ తృప్తి
 నివర్తతే । స తస్మై దుష్కృతం దత్వా పుణ్య మాదాయ గచ్ఛ
 తి ॥ హావితః- శూద్రోవా ప్రతిలోమోవా యది శ్రాంతఃక్షుధా
 ఽఽతురః । భోజయేత్తం ప్రయత్నేన గృహ మభ్యాగతోయది ॥
 పాపంజః పతితోవాఽపి క్షుధార్తో గృహ మాగతః । నైవ దద్యా
 త్స్వపికావ్యం మామమేవ ప్రిహవయేత్ ॥ మనుః- స పృచ్ఛే

ద్వోత్రీచరణౌ నస్వాధ్యాయం నచ శుశ్రుమ్ । చిత్తే విభావయే త్త
త్రీ దేవైః ౭యం సముపస్థితః ॥ అభ్యాసః జ్ఞాతశ్చాస్య అజ్ఞా
తో ౭తిధిరుచ్యతే ॥ మనుః- పాపంఽహిం వికర్మస్థాః బైజాల
వృక్షికాః శతాః । మైత్రుకాః బకస్పత్తింశ్చ వాఙ్మత్రేణాపి
నార్చయేత్ ॥ బృహస్పతిః- సప్తశౌచే వృతభృష్టే విపే వేదవివ
ర్జితే । ధీయమాసం రుచిస్సంక్రాంతిమయా దుష్కృతం కృతమ్ ॥
వేదవిద్యా వృతస్నాతే శాస్త్రేణ గృహ మాగతే । క్రిడం త్యోష
ధయ స్పర్వా యాస్యామః పురూషాః గతిమ్ ॥ మనుః- సభోజనా
ర్థం స్వే విప్రః కులగోత్రే నివేదయేత్ । భోజనార్థంహి తే శంసకా
వాంతాశీత్యుచ్యతే బుధైః ॥ రత్నాకర- ద్వావిమా పురుషా
లోకే స్వర్గస్యాపరి తిష్ఠతః । అన్న ప్రదాతా దుర్భిక్షే సుభిక్షే
హేమవస్తరః ॥

పై కుణ్ఠహోమః.

మహాభాగవతోత్తమస్తు వైకుంఠ హోమంచ కుర్యాత్.
తత్ప్రకారస్తు పాద్మ ఉత్తరఖండే అష్టపంచాశే ౭ధ్యాయే- పీత్య
ర్థం వాసుదేవస్య కర్మజ్ఞానాదికం నరః । నవిప్రః పరమైకాంతీ మహా
భాగవతోత్తమః ॥ హరే రైవేద్యశేషేణ జహుయా ద్వహ్ని
మండలే । ప్రత్యృచం పురుషమాక్తేన శ్రీనూక్తం మంగళాహ్వా
యమ్ ॥ హోతవ్య మాజ్యసంమిశ్రితవిషా వైదికాసలే । మంత్రే
ణ మంత్రితేన జహుయా ధృక్తసంయుతః ॥ అష్టోత్తరశతం వా
౭పి అష్టావింశతిరేవ వా । యజ్ఞహుం మహావిష్ణుం ధ్యాయన్వై
జహుయా ధ్ధవిః ॥ శుద్ధహంబూదనిధిం శంఖచక్రిగధాధరమ్ ।
సమస్త వేదవేదాంగ నాంగోపాంగయోగం ప్రభుమ్ ॥ దేవ్యా
శ్రీయా సమానీసం ధ్యాత్వా హోమం సమాచరేత్ । ఏకైకా

మాహుతిం పశ్చాన్నామభి జాహుయా ధ్వవిః ॥ నిత్యా స్తు
క్తా స్సముద్దిశ్య మహాభాగవతోత్తమః । భూసీళా విమలాద్యాశ్చ
శత్రయః పృథమం క్రియాత్ ॥ అనంతవిహగంద్రాది దేవతా
స్తవనంతరమ్ । వాసుదేవాదుః పశ్చాత్తథాసత్వాదిదేవతాః ॥
హోతవ్యాః క్రిమత స్తస్మిక్ సంపూజ్యాశ్చ విశేషతః । ఏతద్వైకుం
ఠహోమంతు మహాభాగవతోత్తమః । నిత్యార్చనవిధౌ నిత్యం కుర్వీత
సుసమాహితః ॥ బలించ సర్వభూతానాం దిక్షు హ్య దతంద్రి
షః । గృహవసే గృహద్వాపై పంచయజ్ఞ విధానతః ॥ దత్వా
బలిం విధానైః పశ్చాద్దాచమనం చరేత్ ॥ యాజ్ఞవల్క్యుః- బాల
స్సవాసిని వృద్ధా గభి-శ్యాతురకన్యకా । సంభోజ్యై తిథిశ్చత్య
శ్చ దంపత్యో శ్చైవభోజనమ్ ॥ సువాసిని- పరిణీతా పితృగృహేస్థి
తా దుహితా, విఘ్నాశీ భవేన్నిత్యం నిత్యంచామృతభోజనః । వి
ఘ్నసం భుక్తశిష్టస్యా ద్యజ్ఞశిష్టం తథా ఽమృతమ్ ॥ గీతాయామ్-
యాజ్ఞశిష్టాశేన స్సంతో ముచ్యంతే సర్వకిల్బిషైః । భుంజతే తేత్వఘం
పాపా యో పదంత్యాశ్మకారణాత్ ॥ శ్రుతిః- కెలూఘో భవతి
కేవలాదీ ॥

పరాశరః- పట్టిగర్జ్వ సహస్రాణి విష్ణోరారాధనాత్మకమ్ । స
కృద్వైస్త్వర పూజాయాః కలాం నాహతి యోజయేత్ ॥ శాంఢిల్యః-
గృహే భాగవతం ప్రాప్త మజ్ఞానా ద్యాః ఽనమన్యతే । సప్తశ్రీకో
భవే తుస్యః క్షీణాయః పుణ్యసంక్షయః ॥ ఉశనస్సృతో- యత్ర
భాగవతానాంతు పాదోదకనిషేవణమ్ । పావనం సర్వ భూతానాం
సోమపానవ దాచరేత్ ॥ భారతే- వైష్ణవానాంతు యో మర్త్యః
పిబే త్పాదోదకం సదా । శ్చయకోగాదికుష్ఠాంతం సర్వే సశస్త్రంతిభార
త ॥ పరాశరః- త్రినః కోట్యర్థ కోటిచ తీర్థాని భవనత్రయే । వై
ష్ణవాం ఫ్రిజలాత్పుణ్యం కోటిభాగం నౌసమం ॥ విష్వక్సేనసంహి

తాయామ్ - మండలం పురతః కృత్వా తదూధ్వైత్వాసనం స్యనేత్ ।
 తస్యోపరిస్యసే త్పాత్రం తచ్చపుష్పే స్యమచయేత్ ॥ ఆగతం
 వైష్ణవం సాక్షాద్విష్ణుమిత్యేవ చింతయేత్ । ప్రణీపత్య యథా
 న్యాయ్యం ప్రార్థయ చ్ఛీపదద్వయమ్ ॥ తత్కృపాదత్తచరణౌమూ
 ధ్నికా ఫాలే దృశోహృది । విన్యస్య భక్తిపూర్వంతు త్మోశ
 యే ద్గంధవారిణా ॥ ప్రథమం దక్షిణం పాదం తతో వామం యథా
 విధి । ధౌతవస్త్రేణ సంశోధ్య పూర్వవ త్స్వాంగకే స్యనేత్ ॥ తాం
 బూలాద్యుపహారాంశ్చ నిధాయ పురతో నమేత్ । తదనుజ్ఞాం పు
 స్కృత్య త్రిస్తీర్థం తప్త్విభత్సుధిః ॥ రుక్మీచ రజతేనైవ తామ్రేనైవ
 చ మృణ్మయే । న కాంస్యే త్మోశయే త్పాదౌ కదాచిదపిజై నరః ॥
 వస్త్రించ ద్విగుణీకృత్య పాణౌపాణించ విన్యసేత్ । తత్ర తీర్థం ప్రతి
 ష్ఠాప్య త్రివిధే ద్భిందువర్జనమ్ ॥ పరమాణుసమం తీర్థం యానత్తు
 పతితంభువి । తావద్వర్ష సహస్రాణి నరకేషు నిమజ్జతి । అచాం
 తం పూజయే ద్భక్త్యా స్వర్ణవస్త్రాదిభూషణైః । ఫలైశ్చ వివిధై
 భక్ష్యైస్తాంబూలైశ్చ సమాహితః ॥ తత్తీర్థం ప్రాశయే ద్భక్త్యా
 పుత్రదారసుహృజ్జనైః ॥

భోజనవిధిః.

ఆపస్తంబః - భోక్తృమాణస్తు ప్రయతోపి ద్విరాచామేత్.
 స్కృత్యంతరే-యస్తు భోజనశాలాయాం భోక్తుకామ ఉపస్థృశేత్ ।
 ఆసనస్థానచాన్యత్ర సవిప్రః పక్షి-దూషకః ॥ భోక్తుకామో యదా
 విప్ర ఆచాంతో హ్యసనే స్థితః । అభివాదం కరోత్యన్య పునరాచమ
 సం చరేత్ ॥

మనుః - సాయంప్రాతర్ద్విజాతీనా మశనం శ్రుతిచోదితమ్ ।
 సాంతరా భోజనం కుర్యా దగ్నిహూత్రసమో విధిః ॥

అఖండదర్శే- ఉపలిప్య సమస్థానై శుచౌ శ్లఙ్ఘాసనాన్వితే ।
చతురశ్రేం త్రికోణంచ వస్తులంచార్థచంద్రకమ్ ॥ కర్తవ్య మాను
పూర్వ్యేణ బ్రాహ్మణాదిషు మండలమ్ ॥ వృద్ధాత్రేయః- యాతు
ధానాః పిశాచాశ్చ అనురాశ్చాథ రాక్షసాః । ఘ్నంతినై బల మన్న
స్య మండలెన వివర్జితమ్ ॥ బ్రహ్మ విష్ణుశ్చ రుద్రశ్చ శ్రీ హుక్
తాశః ఏవచ । మండలా న్యుపసీవంతి తస్మా త్కుర్వీత మండలమ్ ॥
గోమయం మండలం కృత్వా భోక్తవ్యమితి నిశ్చితమ్ । పాత్రావస్థాన
తో ౭న్యూన మధికంవా న కారయేత్ ॥ ఉపలిప్య శుచౌ దేశే
నిశ్చిద్రం చతురశ్రకమ్ । సవితానై సమీపేచ భోక్తవ్యం భగవన్మ
యైః ॥ సమీపే- ఇజ్ఞాప్రదేశస్య, భగవన్మయైః- భగవద్ధ్యాన ప్ర
చురైః, “కబళికబళే కుర్వన్ గోవిందస్యానుకీర్తనమ్ । జీవన్ముక్తో
౭న్యథా కుర్వన్ కేవలోదరిపూరిక” ఇతి స్మృతేః.

అయుష్యం ప్రాజ్యుభో భుక్త్యై యశస్యం దక్షిణాముఖః
ప్రత్యక్షుఖ శ్చియం భుక్త్యై ఋతం భుక్తు-ఉపజ్యుఖః ॥ కామయ
మాన ఇతిశేషః.

పంచార్ద్రో భోజనం కుర్యా త్ప్రాజ్యుభో మాన మాస్థితః ।
హస్తా పాదౌ తథైవాన్య మేషాం పంచార్ద్రితా స్మృతా ॥ గోబిలః-
ప్రాజ్యుఖావస్థితో విప్రః ప్రతీచీంవా యథాసుఖమ్ । ఉత్తరాం పితృ
కార్యేషు దక్షిణాంతు వివర్జయేత్ ॥ మనుః- యో వేష్టితశిరా
భుక్త్యై యోభుక్త్యై దక్షిణాముఖః । సోపానత్కశ్చ యోభుక్త్యై-
తద్వై రతుంసి గచ్ఛతి ॥ అత్ర ప్రాజ్యుభో ౭న్నాని భుంజతేతి
నియమవిధి రన్యస్తు కామ్యః.

హారీతః- సపవిత్రేణ యో భుక్త్యై సర్వయజ్ఞఫలం లభేత్ ॥
భరద్వాజః- బ్రహ్మయజ్ఞే జపేచైవ బ్రహ్మగ్రంధిర్విధీయతే । భోజనే
వస్తులం ప్రోక్త మేసం ధర్మో నహీయతే ॥ విశ్వమిత్రః- పవి

త్రం ధాన్యేన్నిత్యం కాశేయం దక్షిణేకరే । భోజనాదా విశేషే
 ణ అన్నవోమై ర్నలిప్యతే ॥ శాంసిల్యః- భువం స్పృష్ట్యా పదాగ్రే
 ణ పాత్రం ప్రవేసన పాణిరా । ఇజ్యాప్రదేశాభిముఖ స్సమశ్చీయా
 త్ప్రపన్నభీః ॥

యోగయాజ్ఞనల్కయః- అమత్రంవా ౭థకాంస్యంవా రాజ
 తంవా హిరణ్మయమ్ । తానిపాత్రాణి సర్వేషాం యథా విభవ
 మాచరేత్ ॥ ఏకఏవతు భుంజీత విమలే కాంస్యభాజనె । పలా
 ద్వింశతికా దర్వా గత ఊర్ధ్వం యథేచ్ఛయా ॥ ఇదం భ్రాతృత్వా
 విషయమ్, తవపి శిష్టాః పరిహరంతి. మాధవీయే- ప్రశస్త శుద్ధ
 పాత్రేషు భుంజీతాకుషితో ద్విజః । సావర్ణ్యే రాజతే కాంస్యే పద్మ
 పత్ర పలాశయోః ॥ భోజనే ౭భోజనేనైవ త్రిరాత్రం ఫల మశ్ను
 తే ॥ బ్రహ్మపత్రేతు యో భుజ్జ్క మాసమేకం నిరంతరమ్ । త్రిభి
 శ్చాంద్రాయణై స్త్రియం మహాపాతకనాశనమ్ ॥ బ్రహ్మపత్రం- పె
 యత్తి, సావర్ణ్యం రాజతంవా ౭పి శూద్రపాత్రం సతు స్పృశేత్ ।
 ఇతరేషాంతు శుద్ధి స్నాన్య త్తాపఘ్నణతస్తథా ॥ కిముతతామ్ర
 కాంస్యాది పాత్రముతిభావః.

స్మృత్యంతరే- పససామ్ర నారికేళ కదళీ విల్వపత్రకే । ఉహి
 నాకాంచిపత్రేచ చాంద్రాయణఫలం లభేత్ ॥ మనుః- వటా
 ర్కా-శ్వత్థ పత్రేషు కుంభీతిందుకపత్రయోః । కోవిదారకరంజేషు
 భుక్త్వా చాంద్రాయణం చరేత్ ॥ కుంభీ- తాణ్తి, తిందుకం-
 తుంబిర్, కోవిదారం- మలైయాత్తి, కరంజం- పుంగై. వ్యాసః-
 పలాశ పద్మ పత్రేషు గృహీభుక్తే వద్దవం చరేత్ । యతిశ్చ బ్రహ్మ
 చారీచ లభతే చాంద్రకంఫలమ్ ॥ మాధవీయే పలాశ పద్మపత్ర
 యోవ్యవస్థా దర్శితా- వల్లిపలాశపత్రేచ ఫలజే పామ్మరే తథా ।
 గృహస్థశ్చే త్సమశ్చీయా చ్చుద్ధ్యై చాంద్రాయణం చరేత్ ॥ స్మృ

తిరత్నేచ- కదళిగర్భావత్రేచ పద్మపత్రే జలాస్పతిః । వల్లసలాశప
త్రేచ భుక్త్వా చాంద్రదాయణంచరేత్ ॥ తతశ్చైతద్వ్యతిరిక్త పలా
శపద్మవిషయో నిరవప్తశ్శ్చ, సర్వతాపనాద పరిహారణో
త్సర్గప్రసృతైః శ్చైతస్సంగమ- కరకర్పటకైశ్చైవ పాపాణే తా
మగ్రాజనైః । వరాః శ్చైతస్సంగేషు భుక్త్వా చాంద్రదాయణం చరే
త్ ॥ అత్ర చాంద్రదాయణస్మరణం బహుకాలాభ్యాసవిషయమ్,
ప్రాయశ్చిత్తశ్చ సంగత్యాత్; ఏవ మన్యతాపి బోధస్యమ్. హృ
ద్యాయే పల్లవృక్షేణా కార్పాసే తాంతవే ౭శ్మని । నాశ్చీయా న్నపి
బిచ్చైవ గకరే న తథాంజళా ॥ కార్పాసే- పుత్రే, తాంతవే-
నస్త్రే, శాండిల్యః- నాశి దోషవహం కాంస్యం భోజన ౭శ్మన్థ
మేవ । కుటుంబినా మకామానా మవీచ్ఛంతీనా కేచన ॥ హరి
తః- స్వలంకృతే మంజలే ౭స్మిన్ విమలం భాజనం స్యనేత్ । స్వ
ర్గం రాప్యంచ కాంస్యంవా పర్ణంవా శాస్త్రోదీతమ్ ॥ చతుష్
ప్త్యసలం కాంస్యం తదర్థం పాదమేవనా । గృహిణామేవ భోజ్యం స్యా
దతోహీనంతు వర్జయేత్ ॥ పటార్కాశ్చ త్థ పర్ణాని కుంభీ తిందుక
యోస్తథా ॥ భల్లతకాశ్చ పర్ణానాం పరాకాని పరివర్జయేత్ । మో
చాగర్భపలాశంచ వర్జయే త్సర్వకర్మసుః । మధూకం కుటజం బ్రాహ్మ
జంబూన్లత్, ముచుంబరమ్ । మాతులంగం పాననంచ మోచాచర్మ
తథానిచ ॥ పారశ్యపర్ణం శీఘ్రణం శుభాసీమాని భోజన ॥

శాండిల్యః- చతురశ్రేషు శుద్ధేషు సన్యః ప్రయోజితేషుచ ।
భూమిసంస్పృష్టపాశ్వేషు విష్టరేషు సమావిశేత్ ॥ సాలాశపట
తాళానామశ్చైతస్యచ కాష్ఠజమ్ । చక్రాదిలాంఛితం భిక్షం యద్యై
స్య దుచ్ఛమానమ్ ॥ వేతచక్రికృతంచైవ తాలపత్రకృతం కుశమ్ ।
అయనం వర్జయే ద్భుక్తౌ యాగయోగోపయోగిచ ॥

పరాశరః- స్నాతో యథావత్కృత్వాచ దేవర్షి శిష్యురస్తు

ణమ్ । ప్రశస్తతత్నపాణిస్తు భూజితప్రయతో గృహీ ॥ కృతే పాకే
హుతేచాగ్నో శుద్ధవస్త్రధరో నృప । దత్వాఽతిధిభ్యో విపేభ్యో
గురుభ్య స్సంశ్రితాయచ ॥ పుణ్యగంధధర శ్శస్త్రమాల్యధారీ నరేశ్వ
ర । విశుద్ధవనః ప్రీతో భూజిత స విదిబ్జుఖః ॥ ప్రాజ్ఞుభో దబ్జు
భోవాపి నచైవాన్యమనా నరః ॥ హారీతః- వంశతాళాదిపత్రైస్తు
కృతంపనన మశ్మచ । కపాలమిష్టకంవాఽపి పర్ణం తృణమయం
తథా ॥ చర్మాననం శుష్కకాష్ఠం ఖట్వా పర్యంకమేవచ । నిషిద్ధదా
రుపీరంచ దాంత మస్థిమయంచ యత్ ॥ దగ్ధం సంప్లావితం తాల
మాయనంచ పివర్జయేత్ । వినీతకం తిండుకంచ కరంజం వ్యాధిభూ
తుకమ్ ॥ భల్లాతకం కషితంచ హింతాలం శిగురి మేవచ । నిషిద్ధశర
వోహ్యైతే సర్వకర్మసు గహితాః ॥

స ఏవ- యథాకాలోపపన్నైతు భోజనై కృతసంస్కృతై । ప
త్న్యాదిభి ర్దత్త మన్నం వాసుదేవార్పితం శుభమ్ ॥ గాయత్ర్యా
మూలమంత్రేణ సంప్రోక్ష్య శుభవాహినా । ఋతం త్వనత్యాభ్యా
మితి మంత్రేణ పరిషేచయేత్ ॥ అన్నరూపం విరాట్పుంసం ధ్యాత్వా
రూపం జపే ద్భుధః । ధ్యాత్వా హృత్పుంకజేవిష్ణుం సితాంశు సదృశ
ద్యుతిమ్ ॥ శంఖచంక్ర గదా వద్రుధారిణం దివ్యభూషణమ్ । మన
పైవార్చయిత్వాఽథ మూలమంత్రేణ వైష్ణవః ॥ సాదోదకం
హారైః పుణ్యం తులసీదళమిశ్రితమ్ । అమృతోపస్తరణ మసి ఇతి
మంత్రేణ ప్రాశయేత్ ॥ అథ వర్తులపవిత్రీకాణిః హృత్పుండరీ
పత్నీసమేతం స్వాధాభ్యం ధ్యాత్వా మనసాఽభ్యవ్యయథోపదే
శం ప్రాశాగ్నిహోత్రీ మంత్రీ ఋషి చ్ఛూదో దేవతాదికం జపిత్వా
ఋషిషేచనాదికం కృత్వా ప్రాశాహుతీః కుర్యాత్ । ప్రాశాగ్ని
హోత్ర మత్రాదికం తత్ప్రీకారశ్చ సదుపదేశ లభ్యత్వా దత్ర
సలిఖ్యతే.

ఆపోశనవిధిః.

రత్నాకరే- అనీన శ్చాసనె భోక్తుం పాకా భూమా ప్రతిష్ఠితౌ । పాదాగ్రభ్యాం భువం స్పృష్ట్యా పాదేనైకేనవా పునః ॥ తతో విధానూపోశనం ధ్యాత్వాచాన్నాధి దైవతమ్ । హుత్వా ప్రాణాహుతీః పంచ పాత్రం సమ్యేన సంస్పృశే ॥ భుక్త్వా ఽమృతాపిధారమసీతిచైవ నివీయతత్ । ఆచాంతః పునరాచామే న్ముఖం హస్తా విశోధ్యచ ॥ స్మృత్యర్థపారే- ఆపోశనం వామభాగే సురాహసనమం భవేత్ । తదేవ దక్షిణభాగే సోమపాననమం భవేత్ ॥ ఆపోశనం కరే కృత్వా పాత్రే కృత్వా తలోదకమ్ । పూరణంతం పునఃకృత్వా సురాహస నమం భవేత్ ॥ పురాణే- ఆపోశనంచాననంద తైలాభ్యంగం తదైవవ । స్వయంకరకృతం ప్రోక్త మాయః శ్రీ పుత్రహానినమ్ । ఆపోశనంకరకృత్వా ఆశీర్వాచన మబ్రవీత్ । అభోజ్యం తద్భవే దన్నం భుక్త్వా చాంద్రాయణం చరేత్ ॥ భోజనై తిష్ఠమానాస్తు స్వస్తి కుర్వంతి యేద్విజాః । స దేవా స్తృప్తి మాయాంతి నిరాశాః పితరస్తథా ॥ భుంజానౌ ఽభివదేద్యస్తు తదన్నం పరివర్జయేత్ ॥ అంగుష్ఠ తర్జనీచైవ మధ్యమాచ తృతీయకా । తిస్సో వామాంఘ్రీశ్చైవ ప్రశస్తాః పాత్రధారణే ॥ శాంషిల్యః- భోజనాద్యంతయోర్దివ్య పాదాంబ్యైకం నమంత్రకమ్ । పితౄ దవశ్యం సద్భక్తో మ్మితం వా ఽపాణాదిభిః ॥

ఆపస్తంబః- నానజహీతాపజహీతవా ఇతి ఆభోజనాంతం వామహస్తైర భోజనపాత్రం స్పృశేత్ భుంజిత సపాత్ర ముత్పృజే త్ప్రాణాహుత్యుధ్యం త్యజేద్వా తథా స్మృత్యర్థపారే- ప్రాణాహుతిషు సర్వాసు హుతాస్యైవ త్యజేద్భుజః । పాత్రస్య ధారణం మానం యావత్పిద్ధి ర్భుజే ర్భవేత్ ॥ ఆస్యే వాన్నస్య నిక్షేపో మం

త్రై: ప్రాణాదిసంజ్ఞకై: । తదేవ భోజనం జ్ఞేయం తత్రైవ నియమా: స్మృతా: ॥ అతో ఽవశ్యం పాత్రస్పర్శ: కర్తవ్య: , “సముత్థిత్తు యో భుక్త్యై యో భుక్త్యై ముక్తభాజనె । ఏవం వై వన్వత: ప్రాహ భుక్త్వా సాంతపనం చరేత్” ఇతి ప్రాయశ్చిత్త స్మృతై: , ముక్తభాజనె- వామహస్తేనేతి శేష: , సముత్థిత: - ఉత్తరాపాశన మ కృత్వా సముత్థిత: , పునర్భుజ్య- ఇత్యర్థ: .

ప్రాణాహుతి నియమ: .

ఆగమప్రామాణ్యే- హృది ధ్యాయన్ హరిం తస్మై నివేద్యాన్నం సమాహిత: । మధ్యమానామికాంగుస్తై జ్ఞాహుయా దాహుతీ: క్రమాత్ ॥ ఇదం సర్వాశ్రమి సాధారణమ్ . వారాహే- నివేద్య హృది తద్భూయ: పరిషేకాది పూర్వకమ్ । జాహుయా దాహుతీ: పంచ విష్ణే ప్రాణాదిసంజ్ఞకై ॥ సుమంతు: - “దస్తచర్వణ మాహుతీనాం వర్జయే దంతరేవ నిగిరే” దితి . హోరీత: - పంచ ప్రాణాహుతీ: కుర్యా చ్చుద్ధాన్నై రభిఘోరతై: । ఉచ్ఛిష్టే సఘృతం దద్యా త్ప్రాప్లుతై ర్లవణాన్వితమ్ । అత: ప్రాణాహుతై: పశ్చాదేవ లవణాన్విత వ్యంజనం దద్యా దిత్సర్థ: . చంద్రికాయామ్- భక్ష్యం భోజ్యం చ లేహ్యంచ సమోనారాయణేతిచ । అభిమంత్య స్పృశక్ భుక్త్యై సయాతి పరమాంగతిమ్ ॥ అత్రమహిమ విషది- “విష్ణునాఽక్త మశ్నంతి విష్ణునాపీతం పిబంతి విష్ణునాఘృజఘ్రింతి విష్ణునారసితం రసయంతి తస్మా ద్విద్వాంసో విష్ణుభుక్తం భక్షయేయ” దితి . రహస్యామ్నాయ బ్రాహ్మణేచ పరివ్రాజక ప్రకరణే- అథ యదికారణం నాసాదయేత్స్వయ మన్నేన కుర్వీతేతి; భాజయూప భగవత్సమారాధనేనేతి శేష: . ఏతదేవ వాక్యం బ్ర

హృదయా వానప్రస్థ ప్రకరణయో రహ్యమూతమ్. కాదుంబిప్రక
రణే ౭వ్యథ యదికారిణోప్య సన్నిహితాస్సృగ్ స్వయమన్నేన
కున్వితేతి. పూర్వమనివేదితానాం భోజనసమయ సమాగతానామపి
హి ప్రవ్యాణాం మనసానివేద్యైన భోజన మాహ్నాయతే. అథ
యదిపశ్చాత్ప్రభూతగుణాః ప్రాదుష్యై రైవనఃప్తం స్యాదితి భగవ
న్నివేదిత ప్రాశనరూప మనుయోగం ప్రస్తుత్యాంతరతపవ ఓం నమో
భగవతే వాసుదేవాయేతి కృత్వా ప్రకున్విత । అథయది పశ్చాత్ప్ర
భూతగుణాః ప్రాదుష్యై రైవనఃప్తం స్యాదపుతా అప్రాప్తా మనసా
సమీక్షితవ్యా భవంతి, తస్మా న్నహ్యస్తి మనస ఉపఘాతః అంతరేణ
మలవద్వాసినీం సూతీకాం శవస్పృష్టంచేతి. సంతించ భగవచ్ఛ్రేష్ఠీషు
పరశ్శతానివచాంసి. పారమేశ్వరే- తతస్తు భగవద్భక్తం ప్రాశ్నీ
యాన్నియతః స్వయం । క్షయాయ సర్వపాపానాం మోక్షసంసిద్ధయే
౭పిచ ॥ బ్రాహ్మ- విష్ణో ర్నివేదితం శుద్ధం మునిభిర్భోజ్య ముచ్య
తే । అన్యన్నివేదితం యత్తు భుక్త్యా చాంద్రాయణంచరేత్ ॥ ఈశ్వ
రసంహితాయామ్- నిర్మాల్య బుద్ధ్యా దేవీయం పావనం దూషయం
తియే । తే యాంతి సరకం మూఢా స్తత్ప్రభావాపలాపిసః ॥
తత్రైవ- కుంకుమం చందనం మాల్యం కర్పూరంచానులేపనమ్ ।
విష్ణుదేహపరామృష్టం తద్వైపరమపావనమ్ ॥ ఉపభుక్తస్య సర్వస్య
గంధపుష్పాదికస్యచ । స్నానాదా పువయుక్తస్య దధిక్షీరాదికస్యచ ॥
దూషణం న ప్రయోక్తస్యం శబ్దై రప్రతిపత్తిజైః ॥ ఇతి. సచ్చరి
త్రతత్తాయామ్- హృది రూపం ముఖే నామ నైవేద్య ముదరే
హరేః । పాదోదకంచ నిర్మాల్యం యస్య మూర్ధ్ని స వైష్ణవః ॥
ఏషు నిర్మాల్యశబ్దో భుక్తోష్టిత మాల్యమాత్ర వివక్షయా; సేతునిందా
భిప్రాయేణ. శ్రీనారసింహ- గంగాప్రయాగ గయనై మిశ పుష్క-

రాణి పుత్ర్యాని యాని కురుజాంగల యామునాని । కాలేన తీర్థస్థలి
 లాని పునంతి పాపం పాదోదకం భగవతస్తు పునాతి సద్యః ॥ ము
 కుందాశనశైవంతు యో భుంజతి (భుంక్తి) దినెదినె । సిద్ధి ౭సిద్ధిద
 మాసేన చాంద్రాయణ శతాధిమ్ ॥ శ్రీపాత్యతే- సుగంధ ఫల
 పుష్పాద్య మపూర్వ ముచితంచ యతో । అభాజ్యం గురుదేవాగ్ని
 వినివేదనవర్జితమ్ ॥ కపిత్థస్య ఫలంచైవ యథా కుంజరభక్షితమ్ ।
 తస్య సారంచ గృహ్ణీయాత్తథా హవిరసం భువి ॥ పారమేశ్వర స
 మారాధనాధ్యాయ-యై వైశ్వదేవనిరతా విప్రాద్యా వైష్ణవాస్తుతే
 యల్లభం భగవద్భుక్తం తస్మా దాదాయచాంశకమ్ ॥ తేన కృత్వా
 వైశ్వదేవ మవశిష్టాంశ కేనతు । కుర్యుః ప్రాణాగ్నిహోత్రాదీ విధా
 నైన ద్విజోత్తమాః ॥ ఇతి. భారతే జ్ఞానకాండే తృతీయోఽధ్యాయ-
 య శ్చాన్ధికాలే హరిభుక్తశైవం వదాతి భక్తః పితృదేవతానామ్ ।
 తెనైవ సిండుంచ తిలైర్విమిశ్రీ సూకల్పకోటిం పితర సుతృప్తాః ॥
 పారమేశ్వర- ఏవంతు భగవద్భుక్త ప్రాశసం కుర్వతేతుయే । తే
 షాం పుణ్యఫలావాప్తిం క శ్కోన్న త్యభివర్ణితుమ్ ॥ పాద్మ ఉత్త
 రఖండే షష్ఠీతమే ౭ధ్యాయ- సకృదేవహి యో ౭శ్నాతి బ్రా
 హ్మణో జ్ఞానదుర్లభః । నిర్మాల్యం శంకరాదీనాం సచండాలో భవే
 ధ్రువమ్ ॥ కల్పకోటి సహస్రాణి పచ్యతే సరకాగ్నినా । నిర్మాల్యభు
 ద్విజశ్రేష్ఠో రుద్రాదీనాం దివాకసామ్ ॥ యక్షరక్షః పిశాచానాం
 మద్యమాంస సురాసమమ్ । త ద్బ్రాహ్మణో సకుర్యాద్వై దేవానా
 మర్పితం హవిః ॥ తస్మాన్నిత్యం పరిత్యజ్య పిష్టుమేవ సనాతనమ్
 పూజయన్ భవం ద్విజశ్రేష్ఠా యావజ్జీవ మతంద్రితాః ॥ తద్విష్ణోః పర
 మంధామ యాస్యంత్యేవ ససంశయః । మక్షికాపాదమాత్రంవా
 నిర్మాల్యం యది భక్షయేత్ । రారవే సరకే ఘోరే తస్య వాసో
 విధీయతే ॥ కాశీఖండే- శివనిర్మాల్యదాతార శ్శివనిర్మాల్య లంఘ

కాః । శివనిర్మాల్య భోక్తార స్తైవై నిరయగామినః ॥ శ్రీభాగవతే-
 త్వయోపభుక్తప్రగ్గంధ వాసో లంకారచర్చితాః । ఉచ్ఛిష్టభోజనో
 దాసా స్తన మాయాం జయేమహి ॥ రత్నాకరే- ప్రావణేన మ
 హావిష్టో రైవశ్వదేవం కరోతి యః । ప్రాణాగ్ని హవనంచైవ తేన
 లోకా జితా స్త్రయః ॥ యతివిషయే సంగ్రహే- శూద్రాన్నం
 మాతికాన్నంచ గృహ్లాస్థై స్సహ భోజనమ్ । లశునాదియుతం దు
 ప్తం ప్రయత్నేన వివర్జయేత్ ॥ గృహ్లాస్థస్సహ యో భుక్త్యై యది
 భిక్షుః ప్రమాదతః । సచేలో జల మావిశ్య గాయత్రీ మయుతం
 జపేత్ ॥ యతిధర్మసముచ్చయే- ఏకాన్నం మధుమాంసంచ అన్నం
 విస్తాది దూషితమ్ । హంతకార మనైవేద్యం భుక్త్వా చాంద్రాయ
 ణం చరేత్ ॥ యతి ర్న సహభుంజీత గృహ్లాస్థాద్వైః కదాచన ।
 లజ్జానా దథ భుంజనః కుర్యాత్త్ర్యహ ముపోషణమ్ ॥ అత్రిః- ధై
 త్యంచ పతపాకాన్నం సంమిత్రం యో ల-త్తి వై యతిః । త్రిరాత్రో
 పోషితో భూత్వా ప్రాణాయామశతం చరేత్ ॥ శఙ్ఖః- పీతావశేషి
 తం పీత్వా పానీయం బ్రాహ్మణః క్వచిత్ । త్రిరాత్రంతు వ్రతం
 కుర్యా ద్వామహస్తేనవా. పునః ॥ పరిహారమాహవ్యాసః- పాత్రశి
 ప్తంతు యతోయం పానె పాదావనె జనె । భూమా తదమ్బు నిస్రావ్య
 శిష్టం తత్సాన మహాతి ॥ అత్రిః- ఆస్మేన నపిబే త్తోయం తిష్ఠన్నాం
 జలినా పిబేత్ । వామహస్తై న శయ్యాయాం తిథై వాస్యకరేణవా ॥
 తోయం పాణినఖస్పృష్టం బ్రాహ్మణో నపిబే త్త్వచిత్ । సురా
 పానేన తత్తుల్యం మను స్సాన్వయమ్భువో లబివీత్ ॥ వామహస్తే
 న యో భుక్త్యై యో లపః పిబతివా ద్విజః । సురాపానేన తత్తు
 ల్య మిత్యేనం మను ర్లబివీత్ ॥ అత్ర వామహస్తేన భుక్త్యాదినిషే
 ధో దక్షిణహస్తస్య శక్యత్వే. రత్నాకరే- భుంజానో దక్షిణం

బాహుః స సంయుంజ్యా త్కదాచన । ఉద్ధృత్య వామహస్తేన త్య
పార్త స్ఫులిలం పిబేత్ ॥ అతో వామహస్తేన పాననిషేధో భోజన
కాలా దన్యత్ర. యమః- సహస్తేన పిబే త్తోయం సపిబక్ శయనం
చరేత్ । వీత్వా ౭వశిష్టం చమకే పునస్తన్నపిబే జ్వలమ్ ॥ శాకాద్యం
నోశ్శృణ్వే త్థాల్కాల్యం పాణినావా౭పి భుజతామ్ । స్నానాచమన
పానార్థ మహాకాద్యర్థ మంబు యత్ ॥ ఉపయుక్తం భగవతా
పానీయం శత్రుకల్పయేత్ । అజ్ఞేనారోపయే త్పాదం పాణినా నా
క్రమేచ్ఛునమ్ ॥ ఆజ్ఞంవా నస్సృశే త్పద్యాభ్యం పాదం పాదాస్తశ్చ
ణచ । అన్నస్యవా నిషేదార్థ ముపదంశస్యవా పునః ॥ ధర్మార్థాం
విస్మజే ద్వాచం నానద్వాచం కదాచన ॥ అతో భోజనే వాగ్విస
ర్జనానుజ్ఞానా దవశ్యక ర్తవ్యాథై భాషణమేవ క ర్తవ్యమ్.

కేశాదిదుష్టాన్న భక్షణవిచారః.

హేమాద్రా- అన్నేవా పక్వశాకేవా కేశమాత్రే న్యవస్థి
తే । కబళేవా౭పి రాజేంద్ర కబళం తం పరిత్యజేత్ ॥ గంఢూష
మేకం కుర్యాత్తు శేషాన్నం ప్రోక్షయే జ్వలైః । మృదం భస్మ షిపె
స్త్రీ పశ్చాచ్ఛుక్త్వా నదోషభాక్ ॥ మృదంవా భస్మవేత్మర్థః.

సశబ్దమాపోశనాది నిషేధః.

అత్రైః- శబ్దేనాపః సయః వీత్వా శబ్దేన ఘృతపాయసమ్ ।
శబ్దేనాపోశనం కృత్వా సురాపానసమం భవేత్ ॥ నై తినసిః- సహ
ర్యా శ్శ్రద్ధనం శబ్దం క్రోధ మన్యత్ర చింతనమ్ । శిశూనాం భ
ర్తృసంచాపి శ్వచఙ్గాలాదిదర్శనమ్ ॥ అశుచీనాం తథా మధ్యే ప్రే
క్షతా మప్యనశ్చ తామ్ ॥ హరీతః- శబ్దేనాపోశనం వీత్వా శబ్దేన
దధిపాయసే । శబ్దేనాస్యం రసం క్షీరం వీత్వైవ పతితో భవేత్ ॥

వర్జితః- శబ్దేనాపోశనం వీత్వా శబ్దేన దధిపాయసే । శబ్దేనాపః
 పయ స్తక్రం సురాపాన సమం స్మృతమ్ ॥ వ్యాసః- శిన్నభాజనే
 ౭శ్నీయాన్నభూమ్యాం నచ పాణిషు । నాథకారే నచాకాశే నచ
 దేవాలయాదిషు ॥ ఆకాశే-హర్మ్యాదౌ. స్మృత్యస్తరే- చణ్డా
 లం పతితం శ్వాస ముదక్యాం సూతికాం తథా । దృష్ట్వా భుక్త్య
 స్తరే స్నాత్వా మానస్తోకేత్యృచం జపేత్ ॥ సంవర్జ్య- ఉద
 క్యా మథచండాలం గ్రామసూరకకుక్కుటౌ । భుక్త్యస్తరే సమీ
 ప్యైతాన్ జపే త్పురోద్వితా మృచమ్ ॥ ఋక్- మానస్తోకే,
 హోమే దానేచ యాగేచ యదేభి రవలోకితమ్ । దైవే క్షుణ్ణి
 పిత్ర్యేచ తత్సర్వం పరివర్జయేత్ ॥ రజస్వలాదృష్ట మన్నం భుక్త్వా
 వమస మిష్యతే । చండాల దృష్ట మన్నంచ సూతికా దృష్టమేవచ ॥
 ఏతేన స్వస్యశూద్రాదృద్భవనేఽపి తైర్దృష్టం త్యాజ్యమితి. చణ్డా
 లం పతితం ప్రేతం శ్వశూద్రాదీన్ రజస్వలామ్ । ఏతాన్నిరీక్ష్య
 భుంజహి వమితోఽపవసే త్త్ర్యహమ్ ॥ ఆశ్వమేధికే- ఉత్థాయ
 చ పునః స్పృష్టం పాదస్పృష్టంచ లంఘితమ్ । కేశకీటాది సంస్పృష్టం
 ముఖ్య మాజ్యవివర్జితమ్ ॥ అన్నం తద్రాక్షసం విద్యా త్రస్మా ద్య
 త్నేన వర్జయేత్ । రాక్షసోచ్చిష్టభు గ్విప్ర సుప్తపూర్వా స్పరాసః॥
 రాకవే నరకే ఘోరే న పితౄన్ పాతయిష్యతి ॥ ముఖ్యం- ముఖ
 నిస్సృతమ్,

శూద్రశిష్టాన్ననిషేధః.

రత్నాకర- శూద్రభుక్తా నిష్ప్రతు నాద్యా ద్భాంజస్థితం
 క్వచిత్ । పాత్రాస్తరే నిధాయాస్మా ద్దద్యాన్నిరవశేషతః ॥ పాక
 భాణ్డా త్పాత్రాస్తరే నిధాయ తత ఆదాయ సవ్యంజనౌచనాదికం
 శూద్రోఽక్యాదిభ్యః ప్రదేయమ్, ఏవంసతి భాంజస్థం భోజ్యమిత్యర్థః.

భరద్వాజ:- తైలయస్త్రేషు యన్త్రాదేశ్యభౌ యావత్ప్రసక్తతే ।
తావత్కాలం సభోక్తవ్యం (శూద్రాస్త్య పతితస్యచ) ముసలోలూ
ఖలస్యచ ॥ ఏతేషాః నాదా యావత్తావత్కాల మభోజనమ్.

స్మృత్యర్థసారే- ఉచ్ఛిష్టపుష్కనే జ్ఞాత్వా తత్పాత్రం పరిహృ
త్యచ । అస్పృష్ట్యా పాణినా పాత్రం భూమిం సమసులిప్యచ ॥
అన్నం పాత్రే నిధాయైవ తదన్నం పరిపేష్టయేత్ । పరిపిచ్య తతః
పశ్చాద్భోజయేచ్ఛ నదోషకృత్ ॥

ఏకపక్షీషు భుంజానో బ్రాహ్మణో బ్రాహ్మణం స్పృశేత్-
తదన్న మత్యజ్ భుక్త్వా గాయత్రీప్రశతం జపేత్ ॥ భుక్ష్వానేషు
చ విపేషు యో ౭ గ్రే పాత్రౌ విముఞ్చతి । సచోర స్సచపాక్షిణో
బ్రహ్మస్మశ్చ స ఉచ్యతే ॥ అపేక పక్ష్యాం నాశ్చీయా ద్బ్రాహ్మణ
స్సవిజనై రపి । ణోహిజానాతి కింతస్య ప్రచ్ఛన్నం పాతకం భవేత్ ॥
పరాశర:- ఏకపక్ష్యుపవిష్టానాం దుష్కృతం మద్దురాత్మనామ్ ।
సర్వేషాం తత్సమానంస్య ద్యది పక్షీ ర్నభిద్యతే ॥ అగ్నినా
భస్మనాచైవ స్తోభేన సలిలేనవా । దర్భాదినాచమాన్లేణ పక్షీ
భేదోవిధీయతే ॥ ద్వారేణ నిమ్నభూమ్యావా పక్షికిపక్షీ ర్విభి
ద్యతే ॥ ఇతి పాతాస్తరమ్.

సంగ్రహే- ఏకపక్షీషుభుక్ష్వానా ఉచ్ఛిష్టం స్పృశేత్-యది
ద్వావిపౌ విసృజేదన్నం భుక్త్వా చాంద్రాయణం చరేత్ ॥ అత్రా
యం వివేక:- మిథ స్పృశ్యే 'తదన్న మత్యజ' నిత్యుక్తం ద్రష్ట
వ్యమ్, భుక్తిపాత్రోచ్ఛిష్టపుష్కనేతు 'ద్వావిపౌ విసృజేదన్న' మిత్యు
క్తం గ్రాహ్యమ్. పరాశర:- ఏకపక్ష్యుపవిష్టానాం విప్రాణాం
సహభోజనే । యద్యేకోపి త్యజే త్పాత్రం శేషమన్నం సభోజ
యేత్ ॥ మోహముఖ్యేతచేద్విప్రః పక్ష్యాముచ్ఛిష్టభోజనమ్ ।
ప్రాయశ్చిత్తం చరే ద్విప్రః కృచ్చిం సాస్తవనం స్మృతమ్ ॥

(32) ఇజ్యాప్రకరణే శాస్త్రభోజనప్రాయశ్చిత్తమ్. ౨౪౯

ఏకపక్ష్యుః పవిష్టేషు విషమం యః ప్రయచ్ఛతి । యశ్చైషి
వాశ్నాతి విషమం కుర్యా ద్భృహ్మహణో వ్రతమ్ ॥ ఏతచ్చిరా
భ్యాసవిషయమ్. పక్షి-భేదీ పృథక్వాకీ నిత్యం బ్రాహ్మణ నిష్ఠకః ।
ఆధేశో వేదవిక్రీతా పంచైతే బ్రహ్మఘాతకాః ॥

యమిచ్చే స్వరకంనేతుం సపుత్ర పశుభాన్ధవమ్ । తం దేవే
ష్యధిపం కుర్యా ద్దోషుచ బ్రాహ్మణేషుచ ॥

వ్యాసః- భార్య భృతక శిష్యేభ్య ఉచ్చిష్టం శేషయే
చ్ఛుః । భోజనంతు ననిశ్చేషం కుర్యా త్సాక్షిః కదాచన ॥ ఆస్య
త్రవధినక్త్యాజ్యపలలక్షీరమధ్యసామ్ ॥ ఆపస్తంబః- పితు ష్టేష్టస్య
చ భ్రాతు చుచ్చిష్టం భోక్తవ్యం ధర్మవివ్రతిపత్రా వభోజ్యమితి.

అత్రిః- క్షీరం లనణసంమిశ్ర ముచ్చిష్టైః ఘృతసేచనమ్ । రజ
స్వలాముఖాస్తాక స్ఫురాపాన సమంత్రయమ్ ॥

శాస్త్రభోజనప్రాయశ్చిత్తమ్.

విజ్ఞానేశ్వరీయః- భుక్తశ్చ త్వర్యణ శ్రాద్ధ ప్రాణాయా
మా మదాచరేత్ । ఉపవాస స్త్రి మాసాది నత్యరాస్తం ప్రక్షేర్తి
తః ॥ ప్రాణాయామత్రయం వృద్ధా వహారాత్రం సపిండన ।
ఆమరూపే స్మృతం నక్తం వ్రతం పార్వణికే తథా ॥ ద్విగుణం
క్షత్రియస్యైత త్త్రిగుణం నైశ్యభోజనే । సాక్షాచ్ఛతుగుణం ప్యే
త త్స్మృతం శూద్రస్య భోజనే ॥ ప్రాజాపత్యం నవశ్రాద్ధ ప్రా
జాపత్యంతు మిశ్రకే । ఏకాహంతు పురాణేషు ప్రాయశ్చిత్తం విధీ
యతే ॥ మిశ్రకే- ఆద్యమాసికే, ద్వితీయాదాతు షట్త్రిం శస్మతే-
ప్రాజాపత్యం నవశ్రాద్ధే పాదోసం చార్థమాసికే । త్రైపక్షికే తద
ర్థంతు (పా॥ పాదోద్వైమాసికే తథా) పశ్చగవ్యం ద్విమాసి
కే ॥ తథా- పాదోసం కృత్వా ముద్దిష్టం షణ్మాసేతు తథాఽబ్ధి

కే । అధఃకూసికే- ఊసమాసికే, సహాదిహత శ్రాద్ధవిషయే
 శంఖః- చాద్రాయణం నవశ్రాద్ధే పరాకోమాసికేస్మృతః । పక్షత్ర
 యే త్రికృచ్ఛం స్యాత్సన్మానే కృచ్ఛమేవతు ॥ ఆబ్ధికే పాదకృ
 ఛంస్యా దేకాహం పునగాబ్ధికే । అత పూర్ణం న దోషస్సాన్వ
 చ్చుభ్యస్య వచనం యథా ॥ ఇదం స్తేనపతితక్లేబాది విషయమ్,
 శూద్రశ్రాద్ధవిషయంచ. ఆపాక్షేయాయ న్యదుద్దిశ్య శ్రాద్ధమేకా
 దశేహని । బ్రాహ్మణ స్తత్ర భుక్త్వా ౭న్నం శిశు చాన్ద్రాయణం
 చరేత్ ॥ ఆమశ్రాద్ధే తథాభుక్త్వా తప్తకృచ్ఛేణ శుద్ధ్యతి । సంక్ష
 ల్పితే తథా భుక్త్వా త్రిరాత్రం క్షుపణం భవేత్ ॥ యమః- మా
 సికాదిషు యో ౭శ్నీయా దసమాస్త్ర వ్రతో ద్విజః । త్రిరాత్ర
 ముపవాసో ౭స్య ప్రాయశ్చిత్తం విధీయతే ॥ ప్రాణాయామత్రయం
 కృత్వా ఘృతం ప్రాశ్య విశుద్ధ్యతి ॥ కామతస్తు సవహవా- మధు
 మాంసంచ యో ౭శ్నీయా చ్ఛాద్ధం సూతకమేవవా । ప్రాజాప
 త్యం చరే త్కృచ్ఛం వ్రతశేషం సమాపయేత్ ॥ ఆమశ్రాద్ధే
 భవే దధః ప్రాజాపత్యస్య సర్వదా ॥ అభ్యాసే పునరుపనయనం
 భోధాయనోక్తం ద్రష్టవ్యమ్. అనుక్త ప్రాయశ్చిత్తశ్రాద్ధే తూశ
 నా- యశకృత్యః పిబేదాపః సానిత్యా శ్రాద్ధభుక్తి ద్విజః । తత
 స్సన్ధ్యా ముపాసీత శుద్ధైస్తు తదనంతరమ్ ॥ మార్కండేయః-
 ఆయుతంవా సహస్రంవా ద్విజో బ్రాహ్మణభోజనే । జహ్వచాప
 ల్యతః క్షిప్రం పశ్చగవ్యం పిబే త్తతః ॥ పక్షంవా మాసమేకంవా
 భుక్త్వా విహో నిరంతరమ్ । తప్తం పరాకం చాన్ద్రాయణ కృత్వా
 శుద్ధి మవాప్నోయాత్ ॥ వర్షోపరిచ శూద్రత్వ మవాప్య బహు
 విత్సరాత్ ॥

దీర్ఘసత్రభోజననిషేధః.

దేవరః- వర్షద్వయంవా వర్షంవా యోవాకోవా జనాధిప ।

సంకల్ప్య భోజయే ద్విద్వాక్ తద్దీర్ఘం సత్ర ముచ్యతే ॥ విప్రస్త
త్ర నభుజ్జీయా త్సర్వప ద్విప్రసంగమాత్ । మహద్దోష మవా
ప్నోతి సరకంవాధి గచ్ఛతి ॥ దీర్ఘసత్రే నభుంజీయా దేశస్మిన్
దివసే నృప । మహద్దోష మవాప్నోతి తత్ర నానాజనాగమః ॥
కర్తారం స్వకృతం పుణ్యం సంవత్సర ముపార్జితమ్ । నద్యః ప్రవిశ్య
తత్సర్వ మన్నమాత్ర పత్యగహాత్ ॥ ప్రాయశ్చిత్తీ భవే త్తస్మాద
స్యథా దోషకార్యసా మాససంవత్సరాదిక మాలోచ్య పూర్వ
ప్రాయశ్చిత్తవ త్సర్వం కుర్యాత్.

దేవలః- శూద్రసత్రే నభుంజీయా త్సాక్షేః కంఠగళైరపి
ఇచ్ఛన్విప్రో మహాలోకం దుస్సంగాద్వామహద్భయాత్ ॥ మహాస్తం
సరకంగత్వా వాయసత్వ మవాప్నుయాత్ ॥ పక్షేమాసే ఋతా
వబై భోజనేచ యథాక్రమమ్ । యావకం తప్తకృచ్ఛించ ప్రాజాప
త్యమనైస్తవమ్ ॥ క్రమశః శుద్ధి మాప్నోతి కృత్వా పాపాద్యను
క్రమాత్ ॥

జాబాలిః- శైశ్వశూద్ర గృహే రాజక గృహీత్వా ౭౭
మం ద్విజాగమః । తత్రైవ పక్వా తద్దీప్యం భుంజీయా దవిచార
యః ॥ సమహాస్తం గిరిం గత్వా తత్రైవ పవనంచరేత్ । తేన
శుద్ధి మవాప్నోతి నాన్యథా గతిరస్తిహి ॥

హేనూద్రా-విప్రకంఠగతప్రాణః క్రీతాన్నం యదిభుంజతే ।
గ్రామేవా-నగరే తీర్థరే మహాదేవాలయేపివా ॥ సగత్వా సరకం
ఘోరం నానాయోనిషు జాయతే । తస్మా త్తస్య విశుద్ధ్యర్థం ప్రా
యశ్చిత్త ముదీరితమ్ ॥ త్రిరాత్రం భోజన కాయం పక్షే తప్తం నిర
స్తరమ్ । మహాతప్తంతు మాసేచ వత్సరే చాస్త్ర ముచ్యతే ॥ అతః
పరం శూద్రతుల్యో విద్వాసపి స దోషభాక్ । విప్రస్త్రీనా మేతద

ధర్మ, యతి బ్రహ్మచారీ విధవానాం తద్వైగుణ్యమ్, మహాక్షేత్ర
మితి జనసాదృశ్యాత్.

క్రీతాన్న భోజనే విశేషమాహ జాబాలిః- పిప్ర పైవైతస్మ
హాక్షేత్రం మహాతీర్థం జనావృతమ్ । కీర్తా ౭న్నం జనసాదృశ్యా
దితి జగ్ధ్వా సకృద్ద్యది ॥ కేశానాం వపనంకృత్వా తప్తకృచ్ఛం సమా
చరేత్ ॥ ఇతి క్రీతాన్న భోజన ప్రాయశ్చిత్తమ్.

గాతమః- సక్షీభూయ ద్విజా సుర్యే మాగ్ధే తీర్థాగమేపివా
స్వద్రవ్యమేశనం కృత్వా పక్త్యా భుక్త్యైకదేశతః ॥ తే సర్వా నర్త
కం యాంతి శూద్రతుల్యా న సంశయః । తేషామిదం మునిప్రోక్ష
ప్రాయశ్చిత్తం విశుద్ధిదమ్ ॥ ఏకరాత్రే పంచగవ్యం ద్విరాత్రే యా
వకంచరేత్ । ప్రాజాపత్యం త్రిరాత్రేచ పక్ష చాద్వాయణం స్మృ
తమ్ ॥ మానేతు శూద్రతుల్యాస్సన్యః స్త్రీణామర్థం మనీషిభిః ॥

హేమాద్రా- చౌళకర్మణి సీమస్తే పుంసవే యో ౭న్యగో
త్రజః । ముహూర్తా దూర్ధ్వభు క్పాపీ సురాపాన మహాపుయా
త్ ॥ ప్రాయశ్చిత్తం ద్విజైః ప్రోక్తం దుష్టాన్నాదివిభోజనే । సు
ముహూర్తా త్వరం తప్తం తత్పూర్వం వేదమాతరమ్ ॥ జప్త్వా
శుద్ధి మవాప్నోతి సహస్రం విధిపూర్వకమ్ । స్త్రీణామర్థం యతీ
నాంఽవ్రతినాం చాద్వాయ ముచ్యతే ॥ చౌళకర్మణి పూర్వత్ర పర
త్రత స మందిదుః ॥

దేవలః- వ్రాత్యాన్నం యదికుష్ఠ్యన్నం భుక్త్యే- విప్రః క్షు
ధాతురః । కబళేకబళే చాద్వాయం కృత్వా శుద్ధి మవాప్నుయాత్ ॥

యమః- తామ్రపాత్రస్థితం గవ్యం నాగి కేశోదకం తథా ।
లవణాక్తం పయశ్చైవ మధ్యగంధం తథైవచ ॥ వీత్వా ద్విజ శ్చరే
చ్ఛాద్వాయం ప్రాజాపత్య మకామతః ॥

దేవలః- పితౌ ర్మృతాహే పూర్వేద్యు ర్భానువారేచ సం

క్రమే । తథా చతుర్దశ్యష్టమ్యా వ్రతేషుచ మహాత్మవే ॥ శ్రో
తియే మరణం ప్రాప్తే గుహాణాం దుఃఖసంభవే । పితరివ్యాధినా గ్ర
స్తే మహారాజనిపాతనే ॥ ఉక్తైష్వేతేషు దివసేష్యనేషు వ్రత
పర్వసు । స ద్వివారం సమశ్చీయా ద్విప్రో ధర్మపరాయణః । తస్య
పాపవిశుద్ధ్యర్థం సమాసా నిష్క్రూతి చరేత్ । పంచగవ్యేన శుద్ధ
స్నానా ద్విప్రో ద్విర్వారభోజనే ॥ సంగ్రహే- అర్కద్విపర్వరా
త్రౌచ చతుర్దశ్యష్టమీ దివా । ఏకాదశ్యా మహారాత్రం భుక్త్వా
ఘాంద్రాయణం చరేత్ ॥

హేమాద్రా- శమ్భో ర్నివేదితం భక్తం తత్తీర్థం శాకమే
వవా । విప్రః కదా సభుంజీయా ద్భుక్త్వా తప్తం సమాచరేత్ ॥

గాలవః- నీలీవస్త్రంచ తచ్చిహ్నం ధృత్వా కర్మ కరోతి
యః । సవివస్తు సకర్మావాస్తత్కర్మ విఫలం భవేత్ ॥ ఏక
త్ర దివసే భుక్త్వా ధృత్వానీలీమయం పటమ్ । కుర్యా ద్దేహవిశు
ద్ధ్యర్థం యావకం మునిచోదితమ్ ॥ అభ్యాసేతు పరాకం స్నాన
ద్వత్సరే చాస్త్రీ ముచ్యతే ॥

శాతాతపః- యోహి హిత్యా వివాహగ్నిం గృహస్థ ఇతి
మన్యతే । అన్నం తస్య స భాక్తవ్యం వృథా పాకోహి సన్మృతః ॥
రత్నాకర- అవీరస్త్రీ స్వర్నకారస్త్రీజితగ్రామయాజనామ్ । శస్త్రీ
విక్రయ కర్తారతున్నవాయశ్వవృత్తినామ్ ॥ అవీరస్త్రీ- స్వతస్త్రీ
వ్యభిచారిణీ, పతిపుత్రరహితేత్యనే. కర్మకారః- తత్తా, ఏషామ
న్నం సభోక్తవ్యమ్. స్మృతి దీపికాయామ్- కిల్బిషంహి మనుష్యా
ణా మన్న మాశ్రిత్య తిష్ఠతి । యోహి యస్యాన్న మశ్నాతి సత
స్యాశ్నాతి కిల్బిషమ్ ॥ స్వపాకే వర్తమానేతు పరపాకం నిషేవతే ।
సత్వత్వం సూకరత్వంచ గర్దభత్వంచ గచ్ఛతి ॥ గృహస్థ పతసంప్యే
త త్సరపాకోపజీవనమ్ ॥ ఇతి యమాదివచనా నిత్యవిషయమ్.

“పరపాకరుచి ర్నస్య దనిద్యామస్త్రోదృతే” ఇతి యాజ్ఞవల్క్య
 స్మృతేః; అత శ్చిష్టాన్నం భోజ్యమేవ. తథా వ్యాసః- సదాచార
 స్య విప్రస్య తథా వేదాంతవేదినః । భుక్త్వాన్నం ముచ్యతే పాపా
 త్పావనం నాత్రసంశయః ॥ మాఘమాహాత్యైశ్చ శ్రీకంఠ దూత
 సంవాదే- ప్రార్థయే దై వైష్ణవస్యాన్నం ప్రయత్నేన విచక్షణః । సర్వ
 పాపవిశుద్ధ్యర్థం తదభావే జలం పిబేత్ ॥ విష్ణుదాసస్య దాసాయే
 వైష్ణవాన్న భుజశ్చ యే । తేఽపి క్రతుభుజాం వైశ్య గతిం యాన్తి
 నిరాకులాః ॥

ఓంచ “భుంజీత పితృసేవిత” మిత్యస్య ఏకోద్దిష్ట విషయ ని
 షేధో దృశ్యతే, ఏకోద్దిష్టైతు యచ్ఛిష్టం గృహే పర్యపితంచ
 యత్ । దంపత్యో ర్భుక్తశిష్టంచ నభుంజీత కథాచన ॥ ఇతి విజ్ఞా
 నేవ్యక్తేణ ఏకోద్దిష్ట శేషస్యైవా భోజ్యత్య ప్రతిపాదనాత్; ఆప
 స్తమేభున “తద్గుణాయోచ్ఛిష్టం ప్రయచ్ఛేత్, నచ తద్గుణాయోచ్ఛి
 ష్టం దద్యు” నితచ శ్రాద్ధవిశేషేఽపి నిమన్త్రిత విసదృశగుణేభ్య
 ఏవ పితృశేష దాననిషేధా “దిప్తైస్సహ భుజ్యతా” మితీష్టానాంచ
 శిష్టాన్న భోజనాభ్యనుజ్ఞానాచ్చ “ఏకోద్దిష్టైతు యదోభక్తు రభోజ్యం
 శిష్టమోదనమ్ । చన్ద్రీ సూర్యో పరాగేచ శిష్ట మన్నంచ వర్జయే
 త్” ఇతి విశేష నిషేధాచ్చ, పార్వణేషు పితృశేషమపి భోజ్య
 మేవ. జాబాలిః- శ్వరశురస్య గురోర్వాఽపి మాతులస్య మహాత్మ
 నః । జ్యేష్ఠభ్రాతృశ్చ పుత్రస్య బ్రహ్మనిష్ఠస్య జ్ఞానినః । ఏతేషాం
 శ్రాద్ధశిష్టాన్నం భుక్త్వా దోషో నవిద్యతే ॥ ఇతి, స్వగోత్రాణాం
 సకుల్యానాం జ్ఞాతీనాంచ నదోషభాక్ ॥ ఇతిచ హేమాద్రా లిఖ
 తత్వాచ్చ పార్వణేషు స్వేషామపి పితృశేషం భోజ్యమేవేతి సిద్ధమ్.

రత్నాకరే- అకృత్వా పరిషేకంతు యదన్నం పరిమర్దతి ।
 హస్తేన మర్దితంచాన్నం భుక్త్వా చాన్ద్రాయణం చరేత్ ॥ పిబతః

పతితం తోయం యదా భోజనభాజనే । అభోజ్యం తద్భవే దన్నం
భుక్త్వా చాద్ద్రాయణం చరేత్ ॥

౮త్నాకర- యత్యన్నం యతిపాత్రస్థం యతినా ప్రేరణంవ
యత్ । అన్నత్రయం సభోక్తవ్యం భుక్త్వా చాద్ద్రాయణం చరేత్ ॥
యతి ద్రవ్యావ్యర్థియత్వా సమారాధనాదికం కరోతి తద్యత్య
న్నమ్, యతి భిక్షా మతిత్వా భోజనూపరి యచ్ఛేషయతి తద్యతి
పాత్రస్థమ్.

వ్యాసః- శ్లేష్మశింఘాశిరోత్సర్గో నాన్నకాలే ప్రశస్యతే ।
బలిమంగలజప్యదౌ సహామే సమహాజనే ॥

వ్యాసః- మాతావా భగినీవాఽథ భార్యావాఽన్యాశ్చ
యోషితః । న తాభిన్నహ భోక్తవ్యం భుక్త్వా చాద్ద్రాయణంచ
రేత్ ॥ యత్త్వంగిరోవః క్షే- గృహిన్యా సహయోన్నయా దుచ్ఛి
ష్టంవా కదాచన । తత్రదోషం న మన్యస్తే సర్వ ఏవ మనీషిణః ॥
ఇదం పత్న్యై సహభోజనం వివాహవిషయ మాపద్విషయవేతి
విజ్ఞానేత్వరేణ వ్యాఖ్యాతమ్.

అపాక్షేయస్య యఃకశ్చి త్పక్షాభుక్షే ద్విజోత్తమః ।
అహారాత్రో పోషితస్సౌ పశ్చగవ్యేన శుద్ధ్యతి ॥ పక్షేవా యది
వా మాసి యస్య నాశ్నన్తి దేవతాః । భుక్త్వా దురాశ్మయస్య
ద్విజ శ్చాన్ద్రాయణం చరేత్ ॥ పక్షే నాశ్నాతీతిస్థాలీ పాత్రాభ్యవ
ఉక్తః మాసేనాశ్నాతీతి దర్శశాద్ధాభావ ఉక్తః అతత్త్వయ
మవశ్యం కర్తవ్యమ్, తదకరణేతదన్నభోజనే చాద్ద్రాయణం కార్య
మిత్యర్థః. ఏవం దురన్నాది ప్రాయశ్చిత్తం శత్రతత్ర స్మృతిషు
ద్రష్టవ్యమ్, గ్రంథ విస్తరభయా దత్ర న లిఖ్యతే.

ప్రాజాపత్యాద్యశక్తా విజ్ఞానేత్వరే- ప్రాజాపత్యేతు గామేకాం

దద్యా త్సాస్తవనై ద్వయమ్ । పరాకతప్త కృచ్ఛాతి కృచ్ఛే తిసస్త్తు
గా స్మృతాః ॥ ప్రాజాపత్య క్రియాశక్తౌ ధేనుం దద్యా ద్విచక్ష
ణః । ధేనూ రభావే తద్ద్రవ్యం తన్మూల్యంవా న సంశయః ॥ గవా
మభావే నిష్కం స్యా త్తదర్థం పాదమేవవా । పాదహీనం న కర్త
వ్య మితి వేనవిదో విదుః ॥ కృచ్ఛేతు బ్రాహ్మణ భోజన వ్యవ
స్థాంత తత్రైవ- కృచ్ఛే పశ్చాతికృచ్ఛే త్రిసుణ మహారహస్తింశ
దేవ తృతీయే చత్వారింశచ్చ సప్తప్రతిగుణ గుణితా వింశతి స్సాన్వి
త్పరాకే । కృచ్ఛే సాస్తవనే భవతి షడధికా వింశతి సైన్యహీనా
ద్వాభ్యాం చాద్వాయణే స్యా త్తవసికృషివలో భోజయే ద్విప్ర
ముఖ్యాక్ ॥ గోమతా గౌదేయా, ధనినాధనం, కర్షతావిప్రభో
జనం, దరిద్రేణ వేదపారాయణ గాయత్రీ జపాదికమితి వ్యవస్థా.
సర్వత్రాపి ప్రాయశ్చిత్త ప్రయోగే కృచ్ఛాచరణానంతరం పంచగ
వ్య ప్రాశనంచ కార్యమ్.

తత్ప్రయోగస్తు నారాయణీయే సనత్కుమార సంహితా
యామ్ ॥ దీవలః- జ్ఞాతం స్నానాదికం సర్వం ప్రాయశ్చిత్తం పరం
గురో । ప్రాశనే పంచగవ్యానాం కోవిధిః కా క్రియా వృథక్ ॥
కేనక్రమేణ సంయోజ్యం న విధిః కథ్యతాం క్రమాత్ ॥ సనత్కు
మారః- శృణు వత్సప్రవక్ష్యామి పంచగవ్యాశనక్రమమ్ । పంచగవ్య
ప్రాశనేస్యా స్మహాపాతకనాశనమ్ ॥ కాయజం కర్మజం వాగ్భిర్జ్ఞా
త దోషాదికం నృణామ్ । ఆభ్యస్తరస్థం బాహ్యస్థం జన్మాస్తర కృ
తంతు వా ॥ దుష్టసంసర్గజంవాపి దుష్టాన్న ప్రాశనాదికమ్ । జ్ఞా
నాజ్ఞానాది జనితం యత్పాపం దేహసంస్థితమ్ ॥ అర్ద్రం శుష్కం
లఘు స్థూలం మహాదోషమఘంశు వా । తత్సర్వపాపం నిశ్శేషం
పుంసాం స్త్రీణాంతువా తథా ॥ పంచగవ్యాశనా న్నశ్యే త్కృతా
వౌ తూలరాశివత్ । గ్రాహ్యం పలైకం గోమూత్రం కర్షమాత్రం

తు గోమయమ్ । క్షీరం సస్తవలం గ్రాహ్యం దధిగ్రాహ్యం చల
 త్రియమ్ । ఘృతమేకపలం గ్రాహ్యం పలమేకం కుశాంబుచ ।
 సర్వం తు సమభాగంవా భాగైకైకాధికంతువా ॥ శకృ ద్దోమూత్రి
 మాద్యుంద కుశాంబు దధినై పయః । గ్రాహ్యం పృథక్పృథక్పా
 తే భాగైకైకాధికం క్రిమాత్ ॥ నీలాయాస్తుచ గోమూత్రిం
 కృష్ణాయా గోస్తు గోమయమ్ । తామ్రాయాగోస్తు గోక్షీరం శ్వేతా
 యాగోస్తు వైధధి ॥ కశిలాయా ఘృతం గ్రాహ్యం తత్తమక్త ప్రి
 ఘ్నాతః । అలాభే సర్వవర్ణానాం గ్రాహ్య మేకైకవర్ణతః ॥ గోమూ
 త్రిం దుదృడైవత్యం దధిబిహ్మధి దైవతమ్ । ఘృతంతు హయ
 దైవత్యం క్షీరం సోమాధిదైవతమ్ ॥ గోమయం యజ్ఞదైవత్యం పంచ
 గవ్యాధి దేవతాః । అష్టోపచారై స్తాః పూజ్యా పుజ్యాహం వాచ
 యే ద్భుధః ॥ స్థంశితే లగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య పరిస్తీర్య కుశైస్తథా ।
 సంస్తీర్య సవ్యే పాగిగగ్రా తేషు పాత్రాణ్యవాజ్మ్యసేత్ ॥
 పాలాశ పద్మపత్రైర్వా కృతాన్యన్యై దుగ్ధైః మైస్తువా । సకుశా
 గ్రా సప్తకుశా శ్యామా కాణ్డక సంయుతాః ॥ పూ
 మార్థం పంచగవ్యానాం గవ్యపాత్రో సాదయేత్ । తస్య పాగోస్సి
 క్షణీపాత్రం మథాన సమిధాసహ ॥ తదేవా దుదీచ్యాం దధేషు
 ద్రివ్యాణి ప్రక్రిమా న్న్యసేత్ । పోక్ష్యా జలముత్పాయ కుశద
 ర్భన్వయేనచ ॥ పోక్ష్యోత్తానాని పాత్రాణి గవ్యానిచ తదంబుధిః ।
 పాత్రే గవ్యం నియుజ్జీత మనై రేకైకతః క్రిమాత్ ॥ గాయత్ర్యై
 వైవ గోమూత్రిం గర్భద్వారేతి గోమయమ్ । ఆప్తాయస్వేతి
 క్షీరం దధిక్రాన్తేతి వైదధి ॥ శుకగ్రీవసి జ్యోతిత్యాద్యం దేవస్య
 త్వా కుశోదకమ్ । విభజ్యాక్రూరకం సవ్యే తేషు గవ్యాన్నిధాయ
 చ ॥ దర్భాగ్ని బాలియాయైవ మాలోద్య ప్రణమేహి । విస్మ
 జ్యోల్బా మహః స్ఫుప్తా దర్భాగ్రే ద్వే వినితీ పేత్ ॥ పురస్తే

వారం పర్యగ్ని కృత్వా కుశకృతానుచా । ఉద్వాస్య వామే తస్మా
 త్సం నిహహ్యక్షారకా తతః ॥ తత్సత్సం వశ్చిమే న్యస్య నిర్భా
 భ్యాం త్రిః ప్రతాపయేత్ । తాతు దర్భా జలం స్పృష్ట్యా కుశా
 గ్నాతు వినిక్షిపేత్ ॥ కుశకాండంచ మథానసమిధం యుగవస్త
 తః । వహ్నా ప్రతాప్య సంమృజ్య దర్భై స్సూతాప్య తౌపునః ॥
 ప్రోక్ష్య నిక్షిప్య తా దర్భా జలం స్పృష్ట్యా దహే తతః ।
 గవ్యం మథానసమిధా ప్రొవేన విలోడయేత్ ॥ నిర్మథ్య మథరా
 యుక్తం పాణిభ్యాం ప్రొవేనచ । పరితోగ్నిం సమభ్యర్చ్య పరిషి
 చ్య జలై స్తథా ॥ జహలయా త్కుశకాణ్డాగ్రైః గవ్యం వహ్నా
 సమంత్రేగమ్ । అగ్నయై వై వ సోమాయ శమ్నో దేవేత్రియంబకమ్ ॥
 ఇరావతీ ఇవంవిష్ణు ర్మానస్తోకే ప్రజాపతే । గాయత్ర్యా వ్యాహృతీ
 భిశ్చ మహావ్యాహృతీభిస్తథా ॥ హోతృభిశ్చైవ హోతవ్యం హుత
 శేషంతు పుణ్యవమ్ । గవ్యంచ నర్వపాపఘ్నం కాయశుద్ధికరం
 సదా ॥ మథానసమిధం వహ్నా ప్రహృత్య పరిషిచ్యతే । ఉత్థా
 యాగ్ని ముపస్థాయ ప్రోమ్యచ కృతాంజలిః ॥ ప్రోమదీచ్యాగ్నివ
 భేషు సమాసీనో హరిం స్మరన్ । ప్రోమనాయమ్య తద్గవ్యం ప్ర
 ణవేనోద్ధరత్వీతి ॥ ప్రొవేన సమాలోడ్య ప్రొవేవేనాభిమన్త్య
 చ । ప్రొవేత తతోద్ధృత్య ప్రొవేనచ తత్ప్రిభేత్ ॥ యత్త్వగ్నిగ
 తం సావం దేహేతిష్ఠతి మామకే । ప్రోశనం పంచగవ్యస్య దహత్వ
 గ్ని రివేంశనమ్ ॥ ఇదం మన్త్రం సముచ్చార్య స్వాహాస్తం ప్రోమం
 తథా । సకృదుక్త్యాతు మన్త్రాస్తే పిబే త్తుష్టిం పునఃపునః ॥
 ఆచమ్యాంగాని సంస్పృశ్య గాయత్రీంతు జపే తతః । ఆసూర్యా
 స్తం యథాశక్తి ఆయుతంవా సహనీకమ్ ॥ అష్టోత్తరశతంవాపి
 అష్టాదశతి రేవవా । నారాగుణం సమస్కుర్యా త్సూర్యమండ
 ల ముఖ్యగమ్ । ఏవం యః ప్రోశయే ద్యుక్త్యా పంచగవ్యం యథా

విధి । సముక్త పుర్వ పాపాఘ్నై శ్శుద్ధస్నాన్య ద్జ్ఞానరాజ్ సుఖః । ఇతి
దేవల తే సమ్యక్ పుణ్యం స్త్రీకాంతువా తథా । గర్భాశ్శిష్యః
ప్రాక్తః కిమన్య చోఽశి మిచ్ఛసి ॥ పౌర్ణమాస్యా ముపాష్య
పరేన్యః పంచగవ్య పాశనే స్వపాపహరం భవతీత్యుక్త మాశ్వ
మధికే- పితేతు పంచగవ్యం యః పౌర్ణమాస్యా ముపాషితః । తస్య
నశ్యతి తస్మిన్యం యత్పాపం పూర్వ సంచితమ్ ॥ త్నైవ బ్రహ్మ
కూర్చంతు సమం తత్తు పృథక్పృథక్ । మాసిమాసి పితే ద్యన్తు
తస్యపాపం పరాశ్యతి ॥ ఇతి.

భార్యః- అశ్నిమా త్రస్మయోభూత్వా పూర్వంతు మధురం
రసమ్ । లవణమా తథా మధ్యే కటుతిక్తా దికాంస్తతః ॥ పా
ద్గ్రీవం పురుషాశ్నియా స్మధ్యేతు కఠినాశనః । అస్తేపునర్ద్రవాభ్యాశ్చ
ఆంగ్యేన వ ముంచతి ॥

మార్కండేయః- గణ్డాషకరణ త్పూర్వం హస్తం ప్రత్యక్షయే
ద్విజః । హతం దైనంచ పిత్యం చ ఆత్మానంచాపి ఘాతయేత్ ॥
గణ్డాష మశోత్రరాపోశనమ్, యత స్స ఏవాహ- అర్థం పిబతి
గణ్డాష మర్థం త్యజతి భూతలే । ప్రీణన్తి పితర స్సర్వే యేచాన్యే
భూమిదేవతాః ॥ గణ్డాషార్థ త్యాగమంత్రీ మాహ సఏవ- రారవే
ఽపుణ్యనిలయే పద్మాద్భుదనివాసినామ్ । అర్థినా ముదకం దత్త మ
క్షయ్య ముపలిష్ఠతు ॥ ఆపుణ్యనిలయ ఇతి పదచ్ఛేదః. రత్నా
కరే- హస్తం నిలిహ్యైవ తాశ్య విభూయోద్ధూయ పాత్రీతః ।
గంఢూషం ధారయే ద్యన్తు సురామివ సధారయేత్ ॥ స్మృత్యస్త
రే- దక్షిణీ భూతలే త్యక్త్వా గంఢూషార్థం ద్విజోత్రమః । తత్రై
వ విస్మజే ద్విహ్వాన్ విస్మజ్యచ పవిత్రీకమ్ ॥ రత్నాకరే- భుక్త్వా
గ్నిం విష్ణుజ్యోత తేనపీత్వా జలంసహ । తత్పవిత్రం త్యజే ద్భూ

మా పథమస్త్రోత్ర మస్త్రోవిత్ ॥ విస్మృత్య యది పాత్రేతు పవిత్రం విస్మజేద్యది । ప్రియశ్చిత్తం చరె త్కృత్యం తత్కిల్బిష విశుద్ధయే ॥

శాంషిల్యః- మామాదిచూడైక ర్మవిభిర్వా ప్రత్యాశ్య కరయోద్యోయమ్ । ప్రత్యాశ్య జానుపాదౌచ శ్వామై దక్షాన్తా నిశోధయేత్ ॥

రత్నాకరే- మూలే పురీషే భుక్త్యస్తే భక్త్యానాం భక్షణేపిచ । చతురప్త ద్విషత్ ద్వ్యప్త గంఢామైస్తు విశుద్ధ్యతి ॥

ఆచార్యైః ప్యశుచిస్తా వద్యావత్పాలా మనుద్భృతమ్ । ఉద్భృతే ప్యశుచి స్తావ ద్యావ న్మణ్డలశోధనమ్ ॥

రత్నాకర- భుక్తోచ్ఛిష్ట స్త్రవనాచాస్త శూద్రాద్ న్యదిపశ్యతి । ప్రియశ్చిత్త మకుర్యాణః తైస్సార్థం భుక్తవా నసా ॥

ఔర్వః- భుక్త్వా సమ్య గథాచమ్య ప్రిభ్రుభో దమృభోపివా । న్యస్థః ప్రశాంతచిత్తస్తు కృతానన పరిగ్రహః । అభీష్టచేవ తానాంతు కుర్యా త్సంస్మరణం బుధః ॥

శాతాతపః- ఆస్యం ప్రత్యాశ్య గంఢాపం విభే దభక్త్యాచయో ద్విజః । దైవం శోరధ మసా హన్యా త్పితౄ నాత్మాన మేవచ ॥ గణ్ఢాపకాలే ఆస్యస్థ జలం న విభేదిత్యర్థః.

కుత్సః- ఆచార్యో నాభిదేశంతు ప్రాణానాం గ్రీష్ణి రసీతి । విమృశ్యాదిత్య మీక్షేత రాత్రౌ దీపముఖం తతః ॥ వ్యాసః- ఆచమ్యాంగుష్ఠమాత్రేతి పాదాంగుష్ఠేషు దక్షిణే । నిస్సోపయే ధస్తజలమూర్ధ్వహస్త స్సమాహితః ॥ హస్తానుమంత్రేణం కుర్యా చ్ఛ్రీధాయామితి మస్త్రోతః । ఆథాక్షరేణ స్వాత్మానం యోజయే ధృష్టిహీనిహి ॥ సర్వేపామేవ యోగానా మాత్మయోగః పరస్మైతతః । యో జనైన విధినా కుర్యా త్సయాశి పద మక్షయమ్ ॥

బాహుటః- భుక్త్వోప విశత స్తుప్త మోజో భవతి రిన్దతః ।
 ఆయుశ్చక్రిమతో మృత్యు ర్ధావత స్సవతోవపుః । శ్రీవిష్ణుపురా
 ణే- అగ్ని రాష్ట్రాయయే ధ్వాతుం పార్థివంపవనేరితః । దత్తా వకాశం
 సభనా జరయశ్చస్తు మేనుఖమ్ ॥ అన్నం బలాయ మే భూమే
 రపామగ్న్య నిలన్యచ । భవత్వేతత్పరిగతం మమాస్త్య విరతం
 సుఖమ్ ॥ పాశాపాన సమానానా ముదానవ్యానయోస్తథా ।
 అన్నం పుష్టికరంచాస్తు మమాప్యవాహతం సుఖమ్ ॥ అగస్తీ రగ్ని
 శీఘ్రదబాసలశ్చ భుక్తం మయాన్నం జరయ త్వశేషమ్ । సుఖంచ
 మే తత్పరిగమ జాతం యచ్చ త్వరోగం మమచాస్తుదేహీ ॥ విష్ణు
 సుమస్తేన్ద్రియ దేహదేహీ ప్రధానభూతో భగవాన్యథైకః । సత్యైశ
 తేనాత్త మశేషమన్న మారోగ్యదం మే పరిగమమేతు ॥

విష్ణురత్నా తథైవాన్నం పరిగమశ్చవై యతః । సత్యేన తేన
 మద్భుక్తం జీర్య త్వన్న మిదం తథా ॥ ఇత్యుచ్చార్య స్సహస్తేన
 పరిమృశ్య తథోదరమ్ । అనాయాస ప్రదాయాని కుర్యా త్కర్మా
 ణ్యశన్ద్రితః ॥

శాండిల్యః- ఆదాయ తులసీం త్యక్తాం భగవత్పాదమండి
 తామ్ । భక్షయే చ్ఛోధయే ద్వేహం భగవత్పాదవారిణా ॥ భక్షి
 తం భగవత్పాద సంస్పృష్టం తులసీదళమ్ । ఆరోగ్యం భక్తివృద్ధిచ
 పాపహాని కరోత్యసి ॥ సంగ్రహే- భోజనాన స్తరం విష్ణో రర్పితం
 తులసీదళమ్ । భక్షయే త్వర్వ పాపఘ్నం చాన్ద్రాయణ శతాధికమ్ ॥

తామ్బూలచర్మణవిధిః.

భుక్త్వాతు సుఖమాసీన స్తాంబూలం భక్షయే ద్విజః ।
 నివేదితం భగవతః పరిశుద్ధం యథావిధి ॥ సజ్జగ్రహే- భుక్త్వాతు
 సుఖమాసీన స్తాంబూలే నాన్యశోభిషమ్ । సు పూగంచ సుపత్రంచ

నుభూయ నమస్కృత్ ॥ ప్రజద్వా ద్విజదేవేభ్య స్త్రాంబూలంచార్చ
యే మృగః । ఏకపూగం సుఖాగ్గం ద్విపూగం నిష్ఫలంభవేత్ ।
అతిశ్రేష్ఠం త్రిపూగంతు అధికం చై నమస్కృతి ॥ పర్ణమూలే భవే
త్స్వాధిః పర్ణాగ్రే చాపసంభవః । మార్గపర్ణం హరత్యాయు స్పిరా
బుద్ధివికాశినీ " అఖండితంచ క్రముకం పర్ణమక్షాళితం తథా । అశో
ధితం తథామార్గం భక్షయత్ సర్వదోషభాక్ ॥ అనిధాయముఖే
పర్ణం పూగం ఖాదతి మో నరః । సప్తజన్మ దరిద్రస్సస్య స్మరకే
షు నిమజ్జతి ॥

గౌతమః- అమాశ్రాద్ధాదికాలేతు య స్త్రాంబూలంతు ఖాద
యేత్ । తస్య దోషవిశుద్ధ్యర్థం జపే దప్తోత్తరం బుధః ॥ అన్యథా
దోష మాప్నోతి విస్తాశీ శాయతే భువి ॥ హేమాద్రా- అమా
యాం శ్రాద్ధాదిననే తీర్థయాత్రాసు సర్వదా । క్షయాశౌచే బద్ధమ్మ
తౌ పక్షద్యయహారేద్దినే ॥ అశ్నీయాన్మార్గమధ్యేచ సస్యయో
భయోరపి । దేవాలయ సభాస్థానే తథా కర్మద్విభాషణే ॥ దుఃఖా
యితే బహుజనే తక్షణోత్పాతదర్శనే । రాజభంగ ప్రజాక్షోభ గురు
దేవార్చనేషుచ ॥ ప్రతాచరణకాలేతు పురాణశ్రవణే తథా । తాం
బూలం భక్షయే ద్యస్త విష్టాసమ మిదంశృప ॥

ఇతి ఓం భగవానేవ స్వనియామ్య ఇత్యారభ్యస్వయమేవ
ప్రతిపాదితవాక్ ॥ ఓం కృతంచ + ఇజ్యయా భగవత్కర్మా భగ
వాన్ప్రియతాం వాసుదేవః. ఇతీజ్యం సమాపయేత్.

ఇతి భారద్వాజకులతిక వంగీశాన్వయజాతస్య శ్రీ సుందరార్థ్య

పుత్రస్య వైకుంఠనాథస్య కృతిషు ప్రపన్నధర్మసార

సముచ్ఛయే ఇజ్యాప్రయోగోనామ

చతుర్థః పరిచ్ఛేదః.

అథ స్వాధ్యాయః.

ఓం కృతంచ + స్వాధ్యాయే + స్వయిష్యామి + భగవతో +
వాసుదేవవస్య ॥ ఓం భగవానేం + స్వాధ్యాయం మయాకాయతీ
తి సంకల్ప్య మూలమస్త్రాత్ ॥ గుభాశక్తి జపత్వా పురాణాదిభి
శ్శేషంకాలం నయేత్. అశ్రవంగీశ్వరః- అర్చయంశ్చ తతో దేవం
తతో మంత్రా జపన్నపి ॥ ఇతి. శాణ్డిల్యః- అష్టాంగయోగ
వీతించ కృత్వా ధ్యానపూజావశే । స్వాధ్యాయమపి సంకల్ప్య యథా
శక్తి జపే స్మనుమ్ ॥ స్తోత్రపాఠైశ్చ సంతోష్య శక్తశ్చేదానవిద్య
యా । స్వరయోగేన దేవేశం తోషయే ద్భక్తి వృద్ధయే । సవ-
సచ్ఛాస్త్రోపాశపతనై శ్శాస్త్రార్థస్యాపి శిక్షయా । శాస్త్రార్థజ్ఞానై
ర్వాఽపి శిక్షయే చ్ఛాస్త్రీ మాదరాత్ । వ్యాఖ్యానాతేఖనేనాపి
గ్రంథనిర్మాణకర్మణా । శిష్యాశాల శిక్షయా వాఽపి స్వాధ్యాయా
గ్ధోయ ముచ్యతే ॥ దక్షః- ఇతిహాస పురాణాభ్యాం మత్సర సప్తమ
మభ్యసేత్ ॥ శబ్ధః- భుక్త్విపస్థాయ మార్తాదం పురాణాని సదాప
తేత్ । భావశుద్ధ్యా హౌ భక్తిః పురాణానినా ద్భవేత్ । లిఖ
తః- విచార్యచ పురాణార్థా వేదార్థా భక్తిచూక్తితః ।
పిష్టుం సదా హృదిధ్యాయే త్సకళం నిష్కళంతువా ॥ శాణ్డిల్యః-
సకృదావర్తితోహ్యేష స్వాధ్యాయే ద్వావశాత్కరః । భక్తాం
పాతకా న్యాశు నాశయత్వవశాదివ ।

మార్గశీమా-ది నైమిత్తికారాధనమ్.

అథ మార్గశీమాది నైమిత్తికారాధన విషయే కించిదుచ్యతే.
జ్యోతిశ్శాస్త్రో భాస్కరీయః- ఆయుసం దక్షిణం రాత్రి రుత్తరంతు
దినం భవేత్ । దైవతం తదహారాంతం తత్త్రింశ న్మౌన ఉచ్యతే ॥

తద్విసవ్య ఉపఃకాలం చాపమాసం విదు ర్భుధాః । తస్మా త్సర్వ ప్ర
యత్నేన చాపమాసే దినేదినే ॥ ఉపఃకాలేతు సంప్రాప్తే బోధయి
త్వా జగత్పతిమ్ । సమభ్యర్చ్య భజే ద్విష్ణుం జనానాం దోషశారి
తయే ॥ బ్రహ్మాండే- ఆపాధాదిషు మానేషు శయానం కార్తికా
వధి । చాపంగతే దినానాథే ఉత్థాప్య శయనాద్ధరిమ్ ॥ సవిష్ణులక్ష
ణై స్సోస్థై ర్భూహుభిః పరిగీయతే । ఉపఃకాలేతు సంప్రాప్తే అర్చ
యిత్వా జనార్దనమ్ ॥ ఉపచారై స్సోడశభి ర్మదాన్నంచ నివేద
యేత్ । ఆదిత్యపురాణే- చాపంగతే తతస్సూర్యే ప్రత్యూషే స్నా
న మాచరేత్ । అర్చయేచ్ఛ జగన్నాథం యావత్సూర్యోదయా
త్పురా ॥ తతః ప్రభాతసమయే అర్ఘ్యం ప్రక్షిప్య వైష్ణవమ్ ।
గాయత్రీంచ తతోజప్త్వా ఉపలిషేత భాస్కరమ్ ॥ అతః ప్రాగు
దయాదేవార్చనం విష్ణ్వర్చనస్తరమేవ సన్ధ్యాపాసనమితి సిద్ధమ్.
అత్ర శ్రుతిః- తదస్యప్రియ మభిషాథో అశ్యాం- నరోయత్ర దేవ
యశ్రామదన్తి- ఉపక్రమస్య సహబద్ధరితా- విష్ణోఃపదే పరమే
మధ్యపుత్రః ॥ అయమర్థః- విష్ణోఃప్రియం తత్పాదః- నివేదితమన్నాది
క, మభ్యర్చ్యామ్, దేవయవోనరః- దేవారాధకాజనాః, యత్రమద
న్తి- యస్మిన్నివేదితే హృష్యంతి, నివేదిత తీర్థప్రసాదాదికం పీకృ
త్యహృష్టాభనస్తీర్త్యర్థః. ఇత్థం ప్రతిదినం వర్తమానః, ఉపక్రమస్య-
విష్ణోః, బద్ధుః- స ఏవాతీవాభిమతః, పరమ- సర్వోత్కృష్టే, మధువ
దోభ్యగృతమే, విష్ణోఃపదే, పుత్రః- ఉత్సుకఇతి. “త్వయోపభుక్తస్రగ్గ
న్ధ హసోలంకారచర్చితః । ఉచ్ఛిష్టభాజినో దాసాస్తవ మాయాం
తరేమహి” ఇత్యుక్తరీత్యా వర్తతేత్యర్థః. పరాశరః- ద్వాదశ్యాం
శుక్లపక్షేతు తపోమాసే విధానతః । క్రోడఃసంహరిం సమ్యగర్చ
యే త్పురుషోత్తమమ్ ॥

అథ శ్రీరామనవమీ.

శ్రీపరాశరధర్మశాస్త్రే ఉత్తరఖండే వింశతీశమే ఽధ్యాయే-
 మాసి చైత్రే శుక్లపక్షే నవమ్యాంచ పునర్వసా । తస్యాం జాతో
 జగన్నాథః కాకుత్స్థో హరి రచ్యుతః ॥ తస్యా ముఖోష్య విధివత్
 స్నాత్వా సంపూజయే ద్విభుమ్ । రామం కమలపత్రాక్షం కౌసల్యా
 నందనర్ధనమ్ ॥ నైవేద్యై ర్భక్ష్యభోజ్యైశ్చ పూజాజాగరణాదిభిః ।
 జపై హోమైశ్చ దానైశ్చ తత్ర కుర్వీత మంగళమ్ ॥ త్రివారం
 సంప్రకర్వీత జపహోమార్చనాదిభిః । పూజ్యై మహోత్సవే రఘ్వై
 శుర్యా చనభృథంశుభమ్ ॥ బ్రాహ్మణా భోజయే చృక్త్యా దక్షి
 ణాభిః ప్రతోషయేత్ ॥ వాసిష్ఠసంహితాయాం షష్ఠేఽధ్యాయే-
 మాసి చైత్రే సితేనక్షే నవమ్యాంచ పునర్వసా । కౌసల్యా
 సముత్సన్నో విష్ణుః కాకుత్స్థో శుచితః ॥ తస్యాం స్నానోపవాసా
 దైవైః పూజాజాగరణాదిభిః । అర్చయే ద్దధిపుష్పాద్యైః స్తవనాదిత్రస
 త్తనైః ॥ అత్రోత్సవం ప్రకర్వీత కృష్ణజన్మాహవన్నరః ॥ శ్రీపంచ
 రాత్రే అగస్త్యసంహితాయాం సాంఘహంస్యే ఏకవింశే ఽధ్యాయే-
 చైత్రమాసే నవమ్యాంతు జాతో రాఘ స్స్వయం ఘడిః ।
 పునర్వస్వక్షః సంయుక్తా సా తిథి స్సర్వ కామదా ॥ పునర్వస్వక్షః
 సంయోగ స్స్వతోష్ఠిసి యదిదృశ్యతే । చైత్రశుద్ధ నవమ్యాంతు సు
 పుణ్యా నర్వకామదా ॥ శ్రీరామనవమీ ప్రోక్తా కోటిసూర్య గ్రహా
 ధికా । చైత్రమాసే శుద్ధ నవమీ పునర్వసు యుతాయది । తస్మిన్
 దినే మహాపుణ్యే తామ ముద్దిశ్య భక్తితః ॥ నకృత్కృతం భవేత్కర్మ
 తద్భవక్షయకారణమ్ । ఉపోషణం జాగరణం తస్మిన్ సూర్యా ద్విశే
 షతః ॥ యస్తు రామనవమ్యాంతు భుక్తే మోహో ద్విమూఢభీః ।
 శౌచం సరకం ప్రాప్య పద్యతే వర్షకోటికమ్ ॥ సూర్యగ్రహే కురు
 తేత్రై మహాదానైః కృతం మునే । యత్ఫలం సమవాప్నోతి శ్రీ

రామనవమీ వ్రతాత్ ॥ కుర్యాద్రామ నవమ్యాంతు ఉపోషణ
మతద్భితః । మాతృగర్భ మవాప్నోతి నైవ రామో భవేత్స్వ
యమ్ ॥ నవమీచాష్టమీవిద్ధా త్యాజ్యా విష్ణుపరాయణైః । ఉపో
షణం నవభ్యాంచ దశమ్యామేవ పారణమ్ ॥ తత్రైవ షడ్వింశై
ఽధ్యాయే- యస్తు రామనవభ్యాంతు భుంక్తే సచ సరాధమః । కు
మ్భిపాకేషు ఘోరేషు పచ్యతే నాత్రసంశయః ॥ అకృత్వా రామ
నవమీవ్రతం సర్వ వ్రతోత్తమమ్ । వ్రతాన్యన్యాని కురుతే సతే
షాం ఫలభా గ్భవేత్ ॥ రహస్య కృతపాపాని ప్రఖ్యాతాని బహూ
నిచ । మహాన్తివ ప్రణశ్యంతి శ్రీరామనవమీవ్రతాత్ ॥ ఏకామపి
ననో భక్త్యా శ్రీరామసఖమీం మునే । ఉపోష్య కృతకృత్యస్సాన్య
త్సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే ॥ సంగ్రహే- జయస్తీ ద్వివిధా ప్రోక్తా
మత్స్యాది దశజన్మనామ్ । తిథి ప్రధానం సర్వేషాం వినా కృష్ణ
త్రివిక్రమా ॥ పునర్వపా పైత్రమాసే జన్మ రామస్య మంగళమ్ ।
తిథౌ నవమ్యాం బగ్నేచ కుశీర కమలాసఖ ॥ ఇదం శ్రీరామనవమీ
వ్రతం నిత్యం ప్రత్యవాయస్మృతైః; ఫలశ్రవణాత్కామ్యంచ.

ఫలపూజా- విశ్వామిత్ర సంహియాం షడ్వింశై ఽధ్యాయే-
వై శాఖస్య సితేపక్షే విశాఖా పౌర్ణమీయుతా । ఉత్తమోత్తమ
మేవోక్తం (సర్వ పాప ప్రణాశనమ్) విచారంతు సత్కారయేత్ ॥
విశాఖఋత్యాయోగేఽపి క్షేపణాయాం తిథౌ భవేత్ । విశాఖోత్సవ
మేవోక్తం సర్వపాప ప్రణాశనమ్ ॥ చూతాదిషు సమస్తాని ఫలా
న్యాహృత్య దేశికః । పాచయే ద్దుడమిత్రంతు మరీచీశరకాన్వితమ్ ॥
సారికేళఫలోపేత మేలాకర్పూర మిత్రితమ్ । పాచయే త్త్వి గమిత్రంతు
ఘహాహవి* సమన్వితమ్ ॥ ఇత్యారభ్య- చూతాది ఫలసంయుక్తం
యథాకామం ప్రదానయేత్ । మహాహవి ర్నివేద్యాథ తామ్బూలం
చ నివేదయేత్ ॥

శ్రీపరాశర భక్తశాస్త్రే ఉత్తరఖండే వింశేఽధ్యాయే- వై
శాఖ్యాం పార్థమాస్యాంవా ప్రభాతే విమలేసతి । ధాత్రిస్నానం
నరః కృత్వా కృతకృత్యో యథావిధి ॥ రక్తైస్సహోరుహై దేవ
మృత్యు సృఘసూదనమ్ । ధధ్యన్నం పానకం శీతం హృద్యై
శుచితఫలైస్సహ ॥ నివేద్య వైష్ణవాన్ భక్త్యా పూజయేత్ప్రియ
తో ద్విజః । సహస్ర వార్షికీం పూజాం యుజ్యతే నాత్రసంశయః ॥

శ్రీకృష్ణసంహజయంతి,

తేతాదా వాదికల్పే లఖలకమలభవే మాధవేమాసిపక్షే
శుక్లే సాధ్యేచ యోగే ఘోమితకరణే భూతతిథ్యాం మరుద్భే । మదై
వారే ప్రదోషే కనకకళిపోః ఖడ్గనార్థం జనిత్వా రక్షస్తస్సంభా
న్నఖాగ్రే స్తమహన దఖలత్రాణహేతు స్పృశంహః ॥

కృష్ణజయంతినిర్ణయః.

దశనిర్ణయే- సింహస్థేర్కే లసితేపక్షే రోహిణ్యా మష్టమీ
యుతే । చంద్రోదయ జయస్తీస్యా త్కేశవారాధనం పరమ్ ॥ కాల
ప్రకాశికాయామ్- శ్రావణేనూసి రోహిణ్యాం కృష్ణాప్తమ్యాంచహ
ర్షణే । బుధవాగే నృషేలగ్నే జాతో దేవకీనందనః ॥ శుద్ధావిధ్ధేతిముని
భిర్జయస్తీద్వి విధాస్మృతా । శుద్ధా ముముక్షుభిర్గ్రాహ్యోనతువి
ధ్ధా కదాచన ॥ అష్టమీ సప్తమీవిధ్ధా రోహిణీ కృత్తికాయుతా ।
విధ్ధేతి ప్రోచ్యతే తత్ర నౌపవా సాదికం చరేత్ ॥ సూర్యోదయ
కృత్తికాయా విధ్ధాస్యా ద్రోహిణీయది । ప్రాతఃకాలే నవేధోలయం
నిద్దితో వ్రతకర్మణి ॥ తత్త్రైవ- అష్టమ్యాంవా నవమ్యాంవా దశ
మ్యాం యదిరోహిణీ । అవిధ్ధా యదిలభ్యేత సాజయస్తీ ప్రకీర్తితా ॥
నారదీయే- జయస్తీ ద్వివిధా ప్రోక్తా శుద్ధా విధ్ధేతి తద్విధా ।
విధ్ధాతు సప్తమీయుక్తా శుద్ధాతు నవమీయుతా ॥ రోహిణీ కృత్తి
కాయుక్తా విధ్ధా శుద్ధాపరాన్వితా ॥ నారదీయ సంహితాయామ్-

అష్టమ్యాంవా నవమ్యాంవా దశమ్యాం యదిరోహిణీ । సాజయ స్తీతి
విఖ్యాతా ప్రశస్తా భుక్తిముక్తిదా ॥ జ్యోతిషార్ణవ- శ్రావణ్యాం ప్రో
ష్ఠవద్యాంవా యదా సింహగతోరవిః । జయన్త్యాగాధనం కుర్యా
న్నతు కర్కటకస్యయోః ॥ బ్రహ్మ సంహితాయామ్- శుద్ధాప్తమీం
వినా వాపి శుద్ధక్షాన్త్యాప్యభావతః । మృగేణచ దశమ్యాచ యక్తా
గ్రోహ్యేతు వైష్ణవైః ॥ తత్త్రైవ- బ్రహ్మణైః క్షత్రియై రైవైశ్చై
శ్శూద్రైశ్చ మునినత్రమ । విశుద్ధోపాషణం కార్యం నిత్యం విష్ణుప
రాయణైః ॥ కాలప్రకాశికాయామ్- మాసే సంవత్సరేషైవ తిథిద్వైశ్చ
ధం యదాభవేత్ । తత్త్రైతరా తిథిగ్రాహ్యై దైవే సంక్రాంత్య
వేధితా । సంక్రాంతివేధితాయాతు ద్వయో న్న పరివర్జితా । ఏకా
సంక్రాంతినా త్వన్యా సప్తమీ కృత్తికాయుతా ॥ సప్తమీవేధితార
త్యక్త్యా భజే త్సంక్రాంత్య వేధితామ్ ॥

జయ స్తీ విద్ధాఽపి బుధవారయక్తాచే త్నైవ వైష్ణవైరపి
గ్రాహ్యైః తథా దశనిర్ణయ- చంద్రోదయ ఉష్ణమీయక్తా రోహి
ణీ బుధవారగా । విద్ధాఽపి వైష్ణవైర్ద్రాహ్య (విద్ధాశుద్ధా పివాగ్రా
హ్య) హ్యుపవాసార్చనాదిషు ॥ ఇతిః తత్త్రైవ- జయ స్తీ ద్వివిధే
త్యాదినా విద్ధా మభిధాయ “ఏషా జయ స్తీ విద్ధోక్తా వ్యావిద్ధాం
శ్రీణునారదే” త్యుపక్రమ్య బుధవారం బహుశః ప్రశస్య “తస్మా
జ్జయ స్తీ విజ్ఞేయా బుధవారయుతా శుభా । ఏషా జయ స్తీ శుద్ధా
ఖ్యా భుక్తిముక్తి ఫలప్రదా ॥ ఇతి వారయోగాతిశయేన విద్ధాయా
అపి శుద్ధత్వాభిధానాదీతిః

దశనిర్ణయ- యేన కుర్వన్తి జానంతః కృష్ణజన్మాప్తమీ ప్ర
తమ్ । తే భవన్తి నరాః ప్రాజ్ఞా వ్యాళవ్యాఘ్రాశ్చకాననే ॥ శ్రీ
యాహీనస్య మహార్థస్య పరాన్నర భుజ్జతోఽనతః । కృతఘ్నస్య
సతోకో స్తి జయన్త్యారి భుజ్జతస్తథా ॥ జయ స్తీ వాసరే ప్రాప్తే

కరోఽన్యసరచోషణమ్ । ఛిన్మతే విశేషః కుక్షి ర్యమదూతైః ససహస్ర
శః ॥ ఇతి ప్రత్యవాయస్మృతే ర్నిత్యం ఫలశోనణా తామ్యంచ.
కోలప్రకాశికాయామ్- వషేవషేచ కర్తవ్యం కృష్ణజన్మదినో
త్సవమ్ । ఉపవాసశ్చ కర్తవ్యైః మహాపాతకనాశనః ॥

అథ పారణమ్.

దశనిర్ణయః- భక్తానాం వైష్ణవానాంచ శుద్ధానాం నియతా
శ్రుతామ్ । విహితా సాత్వతాభిజ్ఞైః రాత్రావేపతు పారణమ్ ।
శుద్ధానామ్- ప్రయోజనాన్తరగర్భరహితానామ్, భక్తః- వైష్ణవః,
అసన్య దేవతాభక్తా యేషుద్భక్తజనప్రియాః । మామేవ శరణం
ప్రాప్తా మద్భక్తాస్తే ప్రకీర్తితాః ॥ అధ్యత్వా విధిసాచక్రం బ్రాహ్మ
ణః ప్రాకృతో భవేత్ । విష్ణురవహి యేషాంవై దైవతా వైష్ణవా
స్తుతే ॥ ఆశ్వమేధికే- పంచకాలరతానాంచ దీక్షితైః కాన్తినామపి
భక్తైర్భాగవతైస్సాధకం రాత్రావేపతు పారణమ్ ॥ సంగ్రహే-
జయస్తీవాసరే ప్రాప్తే పంచకాలరతాత్మభిః । కరణీయం ప్రయత్న
స రాత్రావేపతు పారణమ్ ॥

అథై కావశ్యపవాస లక్షణమ్.

విష్ణుధర్మే- ఉపావృత్తస్య పాపేభ్యో యస్తు వాసోగుడైస్స
వా । ఉపవాస స్సవిజ్ఞేయ స్సర్వభోగవివర్జితః ॥ వర్జనీయాని సంత్య
జ్య గుణాన్ సంగృహ్య చోదితాన్ । నీరాహరస్థితిర్యాసా ఉపవాసః
ప్రకీర్తితః ॥ నారదీయః- యానికానిచ పాపాని బ్రహ్మహత్యా
సమానిచ । అన్నమాశ్రిత్య తిష్ఠంతి సంప్రాప్తే మారివాసరే ॥ ఇతి
హాసోత్తమ- వరం స్వమాత్మగమనం వరం గోమాంసభక్షణమ్ ।
వరం హత్యా వరం పాన మేకాదశ్యాంతం భోజనాత్ ॥ కాలావర్తే-

జహ్యో దృక్తద్యయం నిత్యే కామ్యేభ క్తచతుష్టయమ్ ॥ నారదీయే
రుక్మాంగదచరతే- అష్టవర్షాధికో మర్త్యో హ్యశీతి ర్నహిపూర్వ
తే । యోధుఁడై- మామకేరాష్ట్రే విష్ణో తహని పాపకృత్ ॥ స
మే వశ్యశ్చ గణ్డ్యశ్చ నిర్వాసో విషయాద్భహిః । బ్రహ్మహాచ స
గోఘ్నశ్చ స్త్రేయూచ గురుశల్పగః ॥ ఏకాదశ్యాంహి భుజ్జానః
పక్షయో రుభయోరపి ॥

సంగహే- అలాభేవా నిషేధేవా కామానాం దస్తధావనే ।
పత్నాదినా విశుధ్యేత జహ్యోల్లేఖస్సదైవతు ॥ తృణవర్ణై స్సధా
కుర్యాదమామేకాదశీంవినా । తయోరపిచ కుర్వీత జమ్బూనిమ్బరసా
లకైః ॥ బ్రహ్మకైవర్తే- ఇతి విజ్ఞాయకుర్వీతావశ్య మేకాదశీవ్ర
తమ్ । విశేషనియమాశక్తో హారాత్రం భుక్తివర్జితః ॥ నిగ్మ
హితేంద్రియ శ్రద్ధాసహాయో విష్ణుతత్పరః । ఉపోష్యైకాదశీం పాపా
న్ముచ్యతే నాత్రసంశయః ॥ పాపాత్- ప్రత్యవాయాత్.

కాత్యాయనః- మిథ్యావాదే దివాస్వాపే బహుశో ఽమ్బు
నిషేవణే । అష్టాక్షరం వ్రతీ జప్త్వా శతమష్టోత్తరం శుచిః ॥ వ్యా
సః- అసకృ జలపానాచ్చ సకృత్తామ్బుల చర్వణాత్ । ఉపవాసః
ప్రణశ్యేత్తు దివాస్వాపాచ్చ మైథునాత్ ॥ స్త్రీశాంతు ప్రేక్షణ త్స
ర్వాత్కాభిస్సంకథనాదపి । నిష్పతేత బ్రహ్మచర్యం నదారేష్వృతు
సంగమాత్ ॥ సుమంగలీవిషయే మనుః- పుష్పాలంకారవస్త్రాదిగన్ధ
ధూపాసులేపనమ్ । ఉపవాసే నదుష్యంతి దస్తధావన (మజ్జిమ్)
వర్జనమ్ ॥ విష్ణుగహ్వర్య- శ్రాద్ధోపవాసదివసే ఖాదిత్వా సస్తధా
వనమ్ । గాయత్ర్యై శతశః పూత మమ్బుప్రాశ్య విశుధ్యతి ॥
సారదః- ఉపవాసదినే రాజన్ దస్తధావనకృత్నరః । స పూతివ
స్త్రీపంయుక్తో సరకం వ్రతివ్యతే ॥ గారుడే- యత్తు సా కురుతే
పుణ్యం వినాపాపం పతివ్రతా । తత్త్రిపా స్సకలం దేవి తస్మాదకం

నలభే త్పతిః ॥ భర్తా కరోతి యాకా సాధ్యి యత్కించి త్కురుతే శుభమ్ । తస్య పుణ్యస్య సంపూర్ణ మభి-ప్రప్నోత్త్యసంశయః ॥ నారీఖల్వగుజ్ఞాతా భర్తా ఏతా సుతేననా । నిష్ఫలుతు భవేత్తస్య యత్కరోతి ప్రతాదికమ్ ॥ ఆనాపుచ్యోతు భర్తా ముపోష్య ప్రతమాచరేత్ । ఆయుష్యం హరతే భర్తు స్సానారీ సరకం ప్రజేత్ ॥ నాస్తిస్త్రీశాం పృథగ్గర్మా న ప్రతః నాపుపోషణమ్ । పతిశుక్రావణం తాసాం తేన స్వర్గో విధీయతే ॥ యద్యపి పాణి శ్రూహశాద్ధి సహత్వం కర్మసు తథాపి శక్తా భర్తాద్యుజ్ఞానే నదోషః ॥ శ్రీనారాహే- సూతకే మృతకేచాపి దానార్చనవివర్జితః । ఏకాదశ్యాం నభుజ్జీత ప్రతమేత న్నలుప్యతే ॥ ఋక్యశృంగః- సంప్రవృత్తేఽపి రజసి నత్యాజ్యం ద్వాదశీవ్రతమ్ । కామ్య నియోజయే ద్విప్రం స్వయం నాద్యా ద్రజస్వలా ॥ పులస్త్యః- ఏకాదశ్యాం నభుజ్జీత నారీ దృష్టైరదస్యపి । సూతకే మృతకేచాపి నాశ్నీయాద్ధరివాసరే ॥ విష్ణుసర్వే- అసంభాష్యాంశ్చ సంభాష్య తులస్యత సికాదశమ్ । ఆమలక్యాః ఫలంవాఽపి పారణే ప్రాశ్య శుద్ధ్యతి ॥ విష్ణుపురాణే- తస్మాత్పాషణ్డిభిః పాపై రాలాపస్వర్కనే త్యజేత్ । విశేషతః క్రియాకాలే యజ్ఞాదౌవాఽపి దీక్షితే ॥ స్మర్యనేతు బుధ స్సాన్వత్వా శుద్ధి రాదిత్యదర్శనాత్ । సంభాష్యతాంశ్చ శుద్ధ్యర్థం చింతయే దచ్యుతం బుధః ॥ తేహమాలోకనే సూర్యం వశ్యేత మతిమాన్సరః ॥

శ్రాద్ధవిషయే విజ్ఞానేశ్వరీయే- ఉపవాసో యదా నిత్య శ్రాద్ధంచ ప్రకృతం భవేత్ । ఉపవాసం తదా కుర్యా దాఘ్నీయ పిత్తు సేవితమ్ ॥ దశనిర్ణయే- ఏకాదశీవ్రతంచైవ పితౄ స్సాన్వత్పరం ధినమ్ । ఋతుకాలంచ తత్ప్రాపి శ్రాద్ధంకర్మ విధీయతే ॥ స్మృత్యర్థసారే- పితౄః క్షయశ్చినే శ్రాప్తే భవే దేకాదశీయసి । అభ్యర్చ్య

పితృదేవాదీ నాజఘ్నీ త్పితృసేవితమ్ ॥ ముద్ధీవిలోచనే- జ్ఞానినా
 ౭ జ్ఞానినావాఽఽఽ మూఖః పణ్ణితపవనా । మృతాహం సమతి
 క్రమ్య చడ్ధాలః కోటిఃస్మృతమ్ ॥ దేవతః- మాతాప్రిత్రోః క్షయే
 ప్రాప్తే భవే దేకాదశీయదా । అభ్యర్చ్యచ పితృదేవా నాజఘ్నీ
 త్పితృసేవితమ్ ॥ బ్రహ్మకైవలే- సర్వమన్నం సముద్ధృత్య దక్షి
 ణేన క రేణతు । ఘ్రాశాఘ్రాతంతు కర్తవ్యం ప్రతభజ్ఞో ఽస్యధా
 భవేత్ ॥ అత్ర ఏకాదశీ శాస్త్రే “ఆఘ్రాయ పితృసేవిత” మిత్యా
 దీని వచనాని పరశ్చతాని సన్తి విస్తరభయా వ్నలిఖ్యంతే. కింఞ
 ఆఘ్రాణేన ఏకాదశ్యాం శాస్త్రే శేషభాజనంచ సంభవతితి శ్రుతిరే
 వాహ- “అవఘ్నీయమేవ తన్నైవ ప్రాశితం వైవాప్రాశిత” మితి,
 ఏవం విజ్ఞానేశ్వర చంద్రికా కాలాదృశ్య ముద్ధీవిలోచన దశనిర్ణయాదిని
 బద్ధనేష్యసి “ఉసవాసో యదా నిశ్య” మిత్యాది పూర్వోదాహృత
 వచనాన్యేవ సర్వత్ర లిఖిత్వా ఏకకంఠేన పితృసేవితాన్నాఘ్రాం
 శక్తే కాదశీ శ్రాద్ధమేవ సమర్థితమ్. అతఏవ ద్వాదశ్యాం శ్రాద్ధపరం
 పురాణవచన మనాదరణీయమ్, స్మృతేః ప్రబలత్వాత్, “శ్రాద్ధ
 విఘ్నే సముత్పన్నే నవిజ్ఞాతే మృతేఽహని । ఏకాదశ్యాంతు కర్త
 వ్యం దత్యేవాఽథ విచక్షణైః” ఇతి పరాశరాదిభి తవిజ్ఞాతేఽపేక్ష
 కాదశ్యామేవ శ్రాద్ధ విధానాచ్చ శ్రీమన్నారాయణముని కృతే పు
 రుషార్థ సుధానిధౌచ స్మృతిరేవ ప్రాబల్యము క్తమ్. స్మృతితిహాస
 పురాణేషు ధర్మవిరోధే స్మృత్యుక్తమేవ గ్రాహ్యమ్, ప్రతవిరోధే
 ఇతిహాసోక్త సర్గాదివిరోధే పురాణోక్తమితి జ్ఞానార్ణవేచత్రో
 క్తమ్. తస్యతస్య తత్ర తత్రాధిక్యతత్వా దితి. న్యాయ పరిశుద్ధావశి
 తథోక్తం వేదాంతాచార్యైః. అతో ధర్మశాస్త్రస్య ముముక్షు
 ముముక్షౌఃపార మాత్రాధిక్యతస్య పురాణావేక్షయా ప్రాబల్య
 దేకాదశీ శ్రాద్ధం సర్వై రప్యనుష్ఠేయ మితి సిద్ధమ్,

సంగ్రహే- అశక్తపూజవాసేషు బాలో వృద్ధో గోగవాః ।
 కృత్వైః భుక్తుం నిప్రేక్ష్య ఉపవాసఫలం లభేత్ ॥ గా. పకాశికా
 యామ్- పరమాపర మాపన్నా హాషేచ సముపస్థితే । సూతకే
 మృతకేచైవ సశృజే ద్వాదశీ వ్రతమ్ ॥ తత్రైవ- సూతకేచ నర
 సాన్నిత్యా ప్రణమ్య మనసా హరిమ్ । ఏకాదశ్యాం నభుంజీత వ్రత
 ఏవం నలుప్యతే ॥ ఏకాదశ్యాం నభుంజీత నారీ దృష్టేరజన్యసి ॥
 పిష్టురహస్యే- గాత్రాభ్యంగం శిరోభ్యంగం తాంబూలం చానులేప
 నమ్ । వ్రతభో వర్జయేన్నిత్యం యచ్ఛాన్యత్ర నిరాకృతమ్ ॥ ఇతి,
 త్యజే దుష్టాదకస్నానం సుగంధామలకాచికమ్ । కావ్యాలాపం గర్భ
 లేపం పుష్పధారణమేవచ ॥ స్త్రీనంగం నుర్దశంచైవ క్షౌర మభ్యం
 గమేవచ । దధిక్షీరం ఘృతం గవ్య మైక్షువం కదళీఫలమ్ ॥ తిలా
 శ్చైవాసితా ముద్గాః కన్దకేసరమేవచ । ఏనమాచీరి సర్వాణి వర్జ
 యే ధరినాసరే ॥ కాగ్రే- బహిష్కార్యాస్త్యజాః సూతిం ఫతితం
 చ రజస్వలామ్ । నస్పృశేన్నాసిభాషేత నేక్షేత వ్రతవాసరే ॥
 నిష్టుశ్శ్రోతరే- నిష్టు మభ్యర్చ్యయే ద్భక్త్యా రాత్రౌ జ్వరగణాది
 కమ్ । తత్తజ్జవతపోధ్యాన తత్కథాశ్రవణాదికమ్ ॥ తదర్చనంచ త
 న్నామ కీర్తన శ్రవణాదయః । ఉపవాసకృతా మేతే గుణాః ప్రో
 క్తా మనీషిభిః ॥ సాద్యే- అనుకల్ప స్వయం ప్రోక్షః క్షీణానాం
 వరవర్ణని । మూలం ఫలం పయ స్తోయ ముపభోక్త్యం భవేచ్ఛు
 భమ్ ॥ వ్రతైవ భోజనం కైశ్చి దేకాదశ్యాం బుధైస్సృతమ్ ।
 దధి క్షీరం ఘృతం గవ్య మైక్షువం గుడవర్జితమ్ । తిలాశ్చైవ సితా
 ముద్గాః కన్దకేసరవర్జితమ్ ॥ వ్రతేస్త సైంధవణం ఘృతేనాభ్యంజ
 నం వ్రతే ॥ యమః- ఇక్షుదండైః దుశరపైః సుఫలైః కదళీఫలైః ।
 నిఘ్నన్తి యే హరిదివం తానానయత కింకరాః ॥ కామ్యవిషయ
 లింగిరాః- య ఇచ్ఛే ద్విపులా నౌభగా ముక్తిం చాత్యస్త దుర్గ

భామ్ । ఏకాదశ్యా ముపవసే త్పక్షయో రుభయోరపి ॥ స్కాన్డే-
కాంస్యం మాంసం మన్మరించ త్కైద్రంచాన్యతభాషణమ్ । పునర్భో-
జన మత్యాశం దశమ్యాం పరివర్జయేత్ ॥ వారాహే- గృహీత్వా
దుంబరం పాత్రం వారిపూర్ణ ముదజ్ఞుభిః । ఉపవాసంతు గృహీ-
యా ద్యద్వా వార్యేన ధారయేత్ ॥ సంకల్పమస్త్రీన్తు. దేవలః-
ఏకాదశ్యాం నిరాహారో భూత్వా ౭న్న మపరే ౭హని । భోక్త్యామి-
పుణ్డరీకాక్ష గతిర్భవ మమాచ్యుత ॥ కాంస్యం మాంసం తథా
కైద్రం తైలం వితథభాషణమ్ । వ్యాయామంచ ప్రవాసంచ దివా
స్వాపంచ మైథునమ్ ॥ శమ్కుల్యపూపా ద్వాదశ్యాం నర్జయే-
ద్భోజనం పునః ॥ ఏకాగశ్యుపవాసో నిత్యకామ్యరూపేణ ద్వివిధమ-
పి ప్రమాణ బలాదధ్యవసేయతే. నిత్యం సదా యావదాయు ర్న-
కదాచిదపి క్రమేత్ । ఇత్యుక్తా ౭తిక్రమే దోషశ్చ)తే రత్యాగ-
చోదనాత్ ॥ ఫలాశ్రుతే ర్వీపుయాచ తన్నిత్యమితి కీర్తితమ్ ॥ ని-
త్యశబ్దాదీ న్యప్తా నిత్యత్వ సాధకాని. నిత్య శబ్ద ఉదాహృతో గారు-
డపురాణే- ఉపాప్త్యేకాదశీ నిత్యం పక్షయో రుభయోరపి ॥ సదా
శబ్ద స్సవత్కుమార సంహితాయామ్- ఏకాదశీ సదోపాప్త్యా పక్ష-
యో శ్చక్ల కృష్ణయోః ॥ యావదాయుశ్శబ్ద ఉక్తః విష్ణురహస్యే-
ఉపాప్త్యేకాదశీరాజ న్యావదాయు స్సవృత్తిభిః ॥ అతిక్రమనిషే-
ధః కణ్వేనదర్శితః- ఏకాదశ్యా ముపవసే న్నకదాచి దతిక్రమేత్ ॥

అకరణ దోషమూహశుశ్రుమారః- నకరోతీ హ యోమూ-
ఢః ఏకాదశ్యా ముపవషణమ్ । స నరో నరకం యాతి రౌరవం తమ-
సా ౭౭వృతమ్ ॥ ఏకాదశ్యాంతు యో భుక్తే శక్తిమాన్ని-
రుపద్రవః । సురాపాన సమం పాపం భవే త్తస్య ససంశయః ॥ మ-
ణ్యపానా న్మృనిశ్రేష్ఠ పాత్రైవ (పాత్రైకో) నరకంప్రజేత్ । ఏకాద-
శ్యేచ్ఛకామస్తు పితృభి స్సహ మజ్జతి ॥ యానికానిచ పాపాని బ్ర-

క్షుహత్యా సమాచిత । అన్న మాశ్రిత్య తిక్షన్తి సంప్రాప్తే హరివా
సరే ॥ తాని పాపాన్యుపాశ్నాతి సంప్రాప్తే హరివాసరే । మా
తృహపితృహచైవ భ్రాతృహ గురుహ తథా ॥ ఏకాదశ్యాంతు
యో భుజ్యే- పక్షయో రుభయోరపి ॥ అత్యాగచోదనా దశి-తా
విష్ణురహస్యే- పరమాపదమాపన్నో హ-షే-ధ సమునస్థితే । సూత
కే మృతకేనాపి సత్యాజ్యం ద్వాదశీవ్రతమ్ ॥ కూర్మపురాణే-
రట స్త్రీహ పురాణాని భూయోభూయో మహామునే । సభోక్తవ్యం
సభోక్తవ్యం సంప్రాప్తే హరివాసరే ॥ నిత్యం భక్తిసదాయుక్తై
ర్నరై ర్విష్ణుపరాయణైః । పక్షేపక్షేచ కర్తవ్య మేకాదశ్యా ముహా
షణమ్ ॥ ఇత్యాదిభి రష్టభి హేతుభి రుపవాసస్య నిత్యజ్యం
సిద్ధమ్ । శామ్యత్వంచ సాయుజ్యాది ఫలశ్రేణా దవగమ్యతే.
తదుక్తం విష్ణురహస్యే- యదీచ్ఛే ద్విష్ణుసాయుజ్యం సుతా సంపద
మాత్మనః । ఏకాదశ్యా ముపవసే త్పక్షయో రుభయోరపి ॥ కా
త్యాయనః- ఐశ్వర్యం సంతతిం స్వర్గం ముక్తింవా యద్యదిచ్ఛతి ।
ఏకాదశ్యాం సభంజిత పక్షయో రుభయోరపి ॥ నారదోపి- ఏకా
దశీసమం కించి త్వాపత్రాణం నవిద్యతే । స్వర్గమోక్షప్రదాహ్యే
షా రాజ్యపుత్ర ప్రదాయినీ ॥ సుకళత్రప్రదాహ్యేషా శరీరారో
గ్యదాయినీ । ఇత్యాదివచనా త్శామ్యత్వం సిద్ధమ్.

ఉపవాసాంగతిభి నిర్ణయస్య వేధాధీనత్వా త్ప్రథమం తావ
ప్యేధోనిరూప్యతే. బ్రహ్మకైవరే- క్షీదృశస్త్ర భవేద్వేధో యో
గో విప్రేంద్రీకృతః । యోగవేధామమాచక్ష్య యాభ్యాం దుష్ట
ముహాషణమ్ ॥ చతస్రోఘటికాః ప్రాతః అరుణోదయ ఉచ్యతే ।
చతుష్టయవిభాగోత్త్రీ వేధాదీనాం కిలోదితః ॥ అరుణోదయ వేధ
స్సాన్యత్సార్థంతు ఘటికాత్రియమ్ । అతివేధో ద్విఘటికా ప్రభాసం
దర్శనాద్యవేః ॥ మహావేధోపి త్తత్రైవ దృశ్యతే- తురీయస్తత్రీ

కథితో యోగ సూక్ష్మోదయ బుద్ధైః । నర్వప్రకారవేదోఽయ
మువవానస్య దూషకః । ఏతే వెధాతివేధ మహావేధాఖ్యా దోషా
ఉక్తాః, తేషు సత్సు ఏకాదశీం సంపృక్త సందిగ్ధ సంయుక్త సంకీర్ణ
నామభిః వ్యవహీయతే, ఏతా సంపృక్తాదయ శ్చతస్రోపి త్యా
జ్యః. తథా గోవిలః- అరుణోదయ వేళాయాం దశమీయది
దృశ్యతే । సంపృక్తేకాదశీ తాంతుమోహినైః దత్తనా న్విభుః ॥
గారుడపురాణీ- ఉదయాత్ప్రీతిఃకుటికా వ్యాపిన్యైకాదశీయ
దా । సద్భిక్తేకాదశీనామ వర్జ్యైశ్చ ధర్మకాంక్షిభిః ॥ ఉదయా
త్ప్రీతిఃకుటారేన వ్యాపి న్యేకాదశీయదా । సంయుక్తేకాదశీనా
మ వర్జ్యై ధర్మసృద్ధయే ॥ ఆదిత్యోదయవేళాయాం విద్యతే
దశమీ యది । సంకీర్ణేకాదశీనామ త్యాజ్య ధర్మఫలెపుంభిః ॥ ఇతి,
పుత్రపౌత్ర ప్రవృద్ధ్యర్థం ద్వాదశ్యా మువవానయేత్ । తత్త్ర కృతు
శతం పుణ్యం త్రయోదశ్యాంతు పారణమ్ ॥ ఇతి, అరుణోదయ
వేదోపి యదా సంత్యజ్యతే తదా కిమువక్తవ్యం సూర్యోదయవేధ
ఇతి. శథాఽపి వక్ష్యతే కణ్వస్మృతౌ- ఉదయోపరి విధాతు దశ
మ్యైకాదశీ యదా । దానవేభ్యః వీణనార్థం దత్తవాన్ పాకశాన
సః ॥ ఇతి. స్మృత్యంతరేపి- దశమ్యాః పా న్యమాదాయ యదో
దేతి దివాకరః । తేనస్పృష్టం హరిదినం దత్తం జంభాసురాయతు ॥
యదాదశమ్యైకాదశీ ద్వాదశీత్యేతాదృశం దినత్రీయం భవతి తదా
కథమువవాన ఇత్యతాహ బుశ్యశృజ్ఞః- ఏకాదశీ యదా బ్ర
హ్మిన్ దినత్రీయతిథి భవేత్ । తదాహ్యేకాదశీం త్యక్త్వా ద్వాద
శీం సముపాషయేత్ ॥ కణ్వః- అరుణోదయ కాలేతు దశమీ
యది దృశ్యతే । తతో పోష్యా ద్వాదశీస్యా త్రయోదశ్యాంతు
పారణమ్ ॥ నారదీయే- కలాన్వయేఽపి విపేద్ధి దశమ్యైకాదశీం

త్యజేత్ । సురాయా బిన్దునా స్పృష్టం గణ్ఠాంభవివ దుష్యతి ॥
 బ్రహ్మణ్డే- అరుణోదయవేళాయా దశమీ కలయాపిచ । త్యా
 జ్యా ముముక్షుభి ర్నిత్యం సురామిశ్రోదకంయథా ॥ గాఢపు
 రాణే- దశమీ శేషసంయుక్తోయదిస్యా దరుణోదయః । నైవోప
 యో వైష్ణవేన తద్ధినైకాదశీప్రతమ్ ॥ హరితస్మృతౌ- దశమీ
 మిత్రీతాం త్యక్త్వా వేలాయా మరుణోదయే । ఉపాప్యైకాదశీం
 శుద్ధాం ద్వాదశీంవాపి వైష్ణవః ॥ భవిష్యత్పురాణే- అరుణో
 దయకాలేతు దశమీ యత్ర దృశ్యతే । సావిధైకాదశీ తత్ర పాప
 మూల ముపాషణమ్ ॥ స్మృతిసారసముచ్చయే- ఉదయాత్పూ
 గ్యదా విప్రీ ముహూర్తద్వయ సంగతా । సంపూర్ణకాదశీ సా
 స్యా త్తత్రైవోపవాసనీ ధృవీ ॥ సారధర్మ- ఆదిత్యోదయవేళా
 యాః పాజ్ఞుహూర్త ద్వయాన్వితా । సైకాదశీతు సంపూర్ణా
 విధాన్య పరికీర్తితా ॥ స్కాందపురాణే- ప్రతిపత్పృథివ్యై
 తా ఉదయాదుదయాద్రినేః । సంపూర్ణా ఇతి విఖ్యాతా హరివాసర
 వర్జితా ॥ దశనిర్ణయే- ద్వాదశీతు కలాకాష్టా యదిస్యా దపశే
 ఽహని । ద్వాదశ ద్వాదశీ హన్తి పూర్వస్యాం పారణం కృతమ్
 సంగ్రహే- విధాన్యైకాదశీ గ్రాహ్యో పరతో ద్వాదశీ నచేత్ ।
 శుద్ధాన్యైకాదశీ త్యాజ్యా పరతోద్వాదశీయది ॥ ఇదం సకా
 మవిషయమ్. బ్రహ్మండే- పట్నంచాశ్లఘ్నటికాస్తే చతసో ఘటి
 కాస్తుయాః । అరుణోదయ ఇత్యాహు స్తప్రవేదా శ్చతుర్విధాః ॥
 మాత్యే- ఉదయాత్పూ కృతసీస్తు ఘటికా అరుణోదయః ॥ గా
 రుడే- అధఃగాత్రీ మతికృమ్య దశమీ దృశ్యతేయది । ఏకాదశీం
 పరిత్యజ్య ద్వాదశీ ముపవాసయేత్ ॥ బ్రహ్మకైవర్తే- అర్ధరాత్రేఽ
 కేషాంచి ద్దశమ్యా వేద ఇష్యతే । అరుణోదయవేళాయాం నాప
 కాశో విచారణే ॥

నవమీ శేషసంయుక్తదశమీ విచారః.

అత్రోకేచి న్నవమీయుక్తదశమీం త్యాజ్య మాహుః
 తథా బృహద్ధారీతః- నవమీ కలయాయుక్తా యదిస్యో త్పూర్వవా
 సరే । ఏకాదశీం తాం సంత్రిజ్య ద్వాదశీం సముపోషయేత్ ॥ ఉద
 యే నవమీ కించి ద్దశమీ సకలాయది । ఉపోష్య ద్వాదశీం
 శుద్ధాం త్రయోదశ్యాంతు పారణమ్ ॥ ఇతి. శ్రీసాంచరాత్రో
 ఖగేంద్ర సంహితాయామ్- కలామాత్రాశు నవమీ దశమ్యాం
 యదివృశ్యతే । పూర్వా మేకాదశీం త్వక్త్వా ద్వాదశీం సముపోష
 యేత్ ॥ శ్రీపరాశర సంహితాయామ్- నవమీ శేషసంయుక్తా
 దశమ్యైకాదశీయుతా । ఉపోష్య ద్వాదశీం తత్రో పారణంతు పరే
 ౭హని ॥ సనత్కుమారసంహితాయామ్- నవమీ కలయా య
 త్రో దశమ్యాం యదిచే ద్యుతా । శుద్ధా మేకాదశీం త్వక్త్వా ద్వా
 దశీం సముపోషయేత్ ॥ తత్రో కృతుశత పుణ్యం త్రయోదశ్యాం
 తు పారణమ్ ॥ శ్రీసాంచరాత్రో పద్మోద్భవసంహితాయామ్-
 యదాతు నవమీ కించి ద్దశమ్యాం యత్రో సంయుతా । ఏకాదశీం
 పరిత్యజ్య ద్వాదశీం సముపోషయేత్ ॥ పారణంతు త్రయోగ
 శ్యాం మమ భక్తై స్సమాచరేత్ ॥ దశమీయోహి ద్మవ్యైవ
 నవమీ శేషసంయుతామ్ । ఏకాదశీ ముషవపే త్సతు మాం నౌష
 యాస్యతి ॥ యో ద్వాదశీ ముషవసే స్మద్భక్త స్సచ మే ప్రియః ॥
 పారణంతు మమ పీత్యై త్రయోదశ్యా మథాచరేత్ ॥ వా
 యుస్మృతౌ- అర్కోదయదశమ్యాస్తు నవమీ కలయా యది ।
 శుద్ధా మేకాదశీం త్వక్త్వా ద్వాదశీం సముపోషయేత్ ॥ అరుణో
 దయకాలేతు దశమ్యా వ్యాప్య సంయుతా । దశమ్యా ముదయే
 కించిన్నోపోష్యైకాదశీ తదా ॥ ద్వాదశీం సముపోష్యైవ త్రయో

శ్వాంతం పరణమ్ ॥ శ్రీనారాధే- కలాకాస్తూరి సంయుక్తా దశ
మ్యాం నవమీయది । ఏకాదశీం తదా బ్రహ్మ ద్వాదశీం సముపా
షయేత్ ॥ నారదీయే- ఘటికావా తదధణంవా దశమ్యాం నవ
మీ ఛవేత్ । అరణోదయవేళాయాం దశమ్యాచ న సంయు
తామ్ ॥ ఏకాదశీం విహాయైతాం ద్వాదశ్యాం సముపాషయేత్ ।
యదాత్వావృష్టయో గేకాదశీ త్రయోదశీస్మయై ద్వాదశీత్యై
తాదృశం దినం భవతి తదా నారదేన స్మర్యతే- ఏకాదశీ ద్వాద
శీచ రాత్రి శేషే త్రయోదశీ । తత్రక్రతు శతంపుణ్యం త్రయోద
శ్యాంతు పరణమ్ ॥ కూర్మపురాణే- ఏకాదశీ ద్వాదశీచ రాత్రిశే
షే త్రయోదశీ । త్రిభి ర్భా సా త్రిభిః కార్యా సర్వపాప హరా
స్మృతా ॥ చంద్రికాయామ్- ఏకాదశీ ద్వాదశీచ రాత్రిశేషే త్రయో
దశీ । త్రిస్పతీ-నామ సా ప్రోక్తా బ్రహ్మహత్యాం వ్యపోహతి ॥
స్మృతి సారసముచ్చయే- ద్విస్పృ గై కాదశీయత్ర తత్ర సన్నిహితో
హరిః । పుణ్యం క్రతుశతస్యోక్తం త్రయోదశ్యాంతు పరణమ్ ॥ ఏకా
దశీ ద్వాదశీచ రాత్రిశేషత్రయోదశీ । త్రయహస్పృగహారాత్రం
సోపాష్యం తత్పుతాత్థిభిః ॥ ఇతి. స్మృతిసారసముచ్చయే- యాని
కానిచ నాక్యాని విద్ధోపాష్యపరాణితు । అనురాణాం మోహనా
ర్థం పాషణ్డానాం వివృద్ధయే ॥ అతో విద్ధాం ఛరిత్యజ్య ద్వాదశీ
ముపఖానయేత్ ॥ నారదీయే- మోహిన్యాస్తు వచ శ్శ్చుత్వా సు
రా స్సర్వై మహీపతే । సంచిస్త్య మచిరం కాలం దిగంబర పురోగ
మాః ॥ శుమస్య దర్శనార్థాయ వైకుంఠ వ్యసనాయచ । పాషణ్డి
నాం ప్రవృద్ధ్యర్థం పాపశ్ఞాననాయచ ॥ ఊచు స్తే మోహినీం
దేవా లోకసంమోహనాయవై ॥ ఉక్తం మోహిని తే స్థానం ప్ర
త్యాపే దశమీయుతా ॥ ఇతి. నారదః- నచే జేకాదశీ విష్ణో

ద్వాదశీ పరత స్తథా । ఉపోష్య ద్వాదశీం తత్ర యదీచ్ఛే త్వరహం
పదమ్ ॥

విధైకాదశ్యుపవాసే ప్రాయశ్చిత్తమ్.

ప్రమాదా ద్దశమీ విధైకాదశ్యుపవాసే ప్రాయశ్చిత్తము
క్రం స్కాన్దే- ఉపోష్య దశమీ విధ్ధాం ప్రాయశ్చిత్తం మిదం చరే
త్ । తప్తకృచ్ఛిం నరః పీత్వా గాం దద్యాచ్చ సవత్సకామ్ ॥ సు
వర్ణస్యాథకం దేయం తిలద్రోణ సమన్వితమ్ ॥ చన్ద్రికాయామ్-
బహువాక్య విరోధేన సద్దేహాః యత్ర జాయతే । ఉపోష్య
ద్వాదశీం తత్ర త్రయోదశ్యాంతు పారణమ్ ॥ స్మృత్యర్థసారే-
బహ్వగమ విరోధేన బ్రాహ్మణేషు వివాదిషు । ఉపోష్య ద్వాద
శీం తత్ర త్రయోదశ్యాంతు పారణమ్ ॥ కాలప్రకాశికాయామ్-
బహునాత్ర కిముక్తేన సందేహజాయతే యది । ఏకాదశీం పరిత్య
జ్య ద్వాదశీ ముపవాసయేత్ ॥ పారణంతు త్రయోదశ్యాం నక
ర్తస్యం ఫలాధిభిః । పారణంతు త్రయోదశ్యాం నిష్కామానాంతు
ముక్తివమ్ ॥ సంపూర్ణైకాదశీ యత్ర ప్రభాతే పునరేవ సా । లు
ప్యతే ద్వాదశీ తస్మిన్నుపవాసః కథం భవేత్ ॥ పూర్వాముప
వసత్ కామీ నిష్కామస్తూత్తరాం సదా ॥ తథా బోధాయనః
నిష్కామస్తుచ గృహ్స్థీయా దుత్త రైకాదశీం సదా । సకామస్తు స
దాపూర్వా మితి బోధాయనోఽబ్రహ్మ ॥ ఇతి. శుద్ధైవ ద్వా
దశీ రాజ స్మృతోష్యా మోక్షకాంక్షిభిః । సకామై ర్లపిభిః పూర్వవి
ధ్ధాఽపీతి వినిర్ణయః ॥ ఇతి. శుద్ధాధికైకాదశీ విషయవ్యాసేన
విశేషోదర్శితః- సంపూర్ణైకాదశీ యత్ర ప్రభాతే పునరేవసా । తత్రో

పోష్యా ద్వితీయాతు పుత్రపౌత్ర ప్రవర్తనీ శారదా సంతానాన్
కాదశీ యత్ర ప్రభాతే పునరేవసా । వైష్ణవీ చే శ్రీయోదశ్యాదీ
ఘటిక్తాకాఽపి దృశ్యతే ॥ గృహస్థోప చరాం కుర్యాత్పూర్వాంత
నూపవసే తదా ॥ ౩౩.

అధికద్వాదశీవిషయమ్.

అధికద్వాదశీ విషయ మాహ స్మృతిసార సముచ్చయే-
సంతానైకాదశీ యత్ర ప్రభాతే పునరేవసా । ద్వాదశ్యా ముపవా
సోఽత్ర త్రయోదశ్యాంతు పారణమ్ ॥ వారాహే- సచే దేకాదశీ
నిష్టా ద్వాదశీ పరతస్థితా । ఉపోష్యా ద్వాదశీ తత్ర యదీచ్ఛే
త్పరమాం గతిమ్ ॥ స్మృత్యంతరే- ఏకాదశీతు సంపూర్ణా ద్వాద
శీ నృద్ధిగామినీ । వంజశానామ సా ప్రోక్తా కోటియజ్ఞఫలప్రదా ॥
వంజశాం ద్వాదశీం త్యక్త్వా యఃకుర్యాత్పూర్వవాసరే । సప్తజన్మ
కృశం పుణ్యం తస్మాదేవ సశ్యతి ॥ వారాహే- అభాకాసిత ప
తేషు మైత్ర శ్రవణ రేవతీ । ఆదిమద్వాపసానేషు భవేయు ద్వాద
శీషు చేత్ ॥ తే వామనాహ్వయా యోశా మునిభిః పరికీర్తి
తాః ॥ అభాకాసితపతేషు- ఆమాఢ భాద్రపద కార్తిక శుక్లపక్షే
స్విత్యర్థః.

అథ చాతుర్మాస్యమ్.

శ్రీధరయే- స్వాపస్త్య విష్ణో ర్మిధునై శుక్లద్వాదశికాతిథిః ।
పవిత్రం విధన్తేవం మిధునస్థే దివాకరే ॥ మాత్యే- శేతె
విష్ణు సుదా ౨౨పాఢ భాద్రపద పరివర్తతే । కార్తికతు ప్రబు
ద్ధ్యంత శుక్లపక్షే హరే దిశనే ॥ అత సుదా మిధునామాఢ ఏవ

విష్ణో స్సాన్వయః. కర్మటకే శయనవచనం మిధునే దర్శద్వయ సంభవవిషయమ్. తథా శ్రీశరీరయే- మిధునస్థో యదా భాను రమావాస్య ద్వయం స్పృశేత్ । ద్విరాపాద సువిజ్ఞేయో విష్ణుస్సన్వయితి కర్మటే ॥ అనేన ద్విరాపాద సమ్భవే పూర్వస్య మలమాసత్వా దుత్తరస్య శుద్ధమాసత్వా చ్చుద్ధ మాస ఏవ విష్ణోస్సాన్వయ ఇత్యర్థః. భవిష్యత్పురాణే- మిధునస్థే సహస్రాంశౌ స్సాన్వయే స్మిధుమానవమ్ । తులాం ప్రాప్తే మహారాజ సమ్యగుత్థాపయేద్ధరిమ్ ॥ కింవ సృద్ధ మిహిరః- మేషాదిమిధురాస్తేషు యదా దర్శద్వయం భవేత్ । అబ్రాస్తరే తథాఽవశ్యం మిధునే ౭. ర్కహరి స్సప్తపేత్ ॥ కర్మటాది త్రికెవాఽపి యదాదర్శద్వయం భవేత్ । అబ్రాస్తరే తథాఽవశ్యం కర్మటార్కే హరి స్సప్తపేత్ ॥ ఏవ మాపాద శుక్లద్వాదశ్యాం విష్ణుశయనవిధానా దాపాద పౌర్ణమాస్యామేవ యతీనాం సంకల్పః, కథం చి త్తత్రా సంభవే “యావత్సాన్వితృష్టవంచమి” ణి స్మరణా త్తత్రవా సంకల్పః కార్యః.

నను- శివోభావినీం ప్రతిపద మారభ్య శ్రావణీం యతిః । న ప్రమాయా చ్చతుర్మాసా స్వపనం కారయేన్నచ ॥ శ్రావణం మాసమారభ్య యావన్మాసచతుష్టయమ్ । వసేయు స్సర్వయతయో ఏకత్రైవేతి నిశ్చితమ్ ॥ ఇత్యాది వచనైః శ్రావణేఽపి యతీనాం సంకల్ప స్మర్యత ఇతిచే నైవమ్- సమర్థస్త్యం తదర్థ మవిజ్ఞాయ సంబంధీమాః దర్శాంతాః పౌర్ణమాస్యంతా శ్చంద్రిమాసా ద్విధాస్మృతాః । యతీనాం పౌర్ణమాస్యంతా దర్శాంతాః పితృకర్మణి॥ ఇతి దర్శాంత చాన్ద్రీమాసాపాదాంతః పాతి పౌర్ణమాస్యంతత్వేన యత్యాపాదస్య గతత్వేఽపి కృష్ణప్రతివత్సృధృతి ప్రవృత్త యతి శ్రావణమాసస్యాపాదత్వా త్తదవలుబేన “శ్రావణంమాస” మిత్థాది వచన మిత్యవిరోధః; తతశ్చాపాదాదిక్రమే సంకల్పకాలాతి

(కమప్రాయస్థితకృచ్ఛం) కృత్వా సంకల్పః కార్యఇతి వివేకః. న న్యేషం మాసాధిక్యే చాతుర్మాస్య వ్యవదేశభంగ ప్రసంగ ఇతి చేన్న- “షష్ఠిభిర్వివసైర్మాసః కథితో బాదరాయణై” గితి షష్ఠి నినానా మేకమాసత్వ స్మరణాత్; నన్వధికాభావే వ్యాపాదమాస మూర్ధ్య కా ర్తికమాసఏవ సమాపనేపి చాతుర్మాస్యాధిక్య మితిచే న్మైతమ్- అవిచారితరమణీయత్వాత్; ఆమాసకార్తికయోః పౌర్ణ మాసయోరేవారంభ సమాప్తివిధానా త్సంకల్ప సమాపనయోః పూర్వత్ర పరత్రవ పంచదశదినవిరహా న్నచోద్భావకాశ ఇతి నిర వద్యమ్.

శ్రీభగవాన్- ఉత్థానే శయనేవాపి మదంగపరివర్తనే । శా కాహారంచ యో భుక్త్యే హృది శల్యం మమార్పయేత్ ॥

శ్రవణ ద్వాదశీ విచారః.

నారదః- శుక్లావా యదివా కృష్ణా ద్వాదశీ శ్రవణాన్వితా । తయో రేవోపవాస స్సస్య త్రయోదశ్యాంతు పారణమ్ ॥ దశ నిర్ణయే- యదా హ్యేకాదశీ శుద్ధా ద్వాదశీ శ్రవణాన్వితా । శుద్ధా మేకాదశీం త్యక్త్వా ద్వాదశీం సముపోషయేత్ ॥ సారసము చ్చయే- ద్వాదశీం శ్రవణోపేతాం యో నోపోష్యతి దుర్మతిః । పంచసంవత్సరకృతం పుణ్యం తస్య వినశ్యతి ॥ ఇతి ప్రత్యవాయ స్మృతేః శ్రవణద్వాదశీ నిత్యా. అత్ర “శుద్ధా మేకాదశీం త్య క్త్వే” తి వచన మశక్త విషయమ్, శక్తస్తు ఏకాదశీం శ్రవణద్వా దశీంచో పవసేత్.

తథా సారసముచ్చయే- ఏకాదశీ ముపోష్యాథ ద్వాదశీం స ముపోషయేత్ । స తత్ర ప్రతలోపస్సస్య దుభయో దేశవతా హరిః ॥ అత్ర ఏకాశీయుక్తైవ శ్రవణద్వాదశ్యుపోష్యా నతుత్ర యోదశీయుక్తా; తథాకౌమే- నాగవిద్ధాతు యా షష్ఠీ రుద్రవి

ధో దివాకరః । కామవిధో భవే ద్విష్ణు హః ని పుణ్యం పురాకృ
 తమ్ ॥ సగ్రాహ్యస్తేతు వాసరా ఇతి పాతాస్తరమ్. నాగః- సప్తమీ,
 దుద్రః- అష్టమీ, దివాకర- సప్తమీ, కామః- త్రయోదశీ, విష్ణుః-
 శ్రవణద్వాదశీ. వేధే నియమ మాహ పైతీనసిః- పక్షద్వయేపి తిథయః
 స్తిథిం పూర్వాం తథో త్తరామ్ । త్రిభిర్ముహూర్తై ర్విధ్యన్తి సామా
 న్యో ౭యం విధి స్మృతః ॥ సపునరత్ర విశేషవిధి దృశ్యతే అత
 స్త్రిముహూర్తవేధ ఏవాత్ర గ్రాహ్యః. విష్ణుపురాణే విశేషః- యాః
 కాశ్చ తిథయః పుణ్యాః ప్రోక్తా నక్షత్రయోగతః । తాన్వేన తద్వి
 తం కుర్యా చ్చవణద్వాదశీం వినా ॥ ద్వాదశీ శ్రవణార్థం చ స్మృతే
 దేకాదశీం యది । స ఏవ వైష్ణవో యోగో విష్ణు శృంఖల సంజ్ఞతః ॥
 అత్ర శ్రీవైష్ణవ విషయే విశేషః. పరాశర ధర్మశాస్త్రే ఉత్తరఖం
 దే వింశతితమే ౭ధ్యాయే- ఉపోష్యైకాదశీం సమ్యక్ ద్వాదశ్యా
 మరుణోదయే । ధాత్రిస్నానం నరః కుర్యా త్పూజయే నృధునూద
 నమ్ ॥ కోమలై స్తులసీవత్రై హ్యౌదై ర్యంజరి సంయుతైః । అచక్
 యేన్మన్తైరత్నేన శత మన్తైరత్రం హరిమ్ ॥ మధ్యాభ్యాగుడసంయు
 క్తం పాయసాన్నం నివేదయేత్ । ద్వయేన జుహుయా దగ్నా
 మస్త్రేణై వతు భక్తితః ॥ సంగ్రహే- ఏకదశ్యా మహారాత్రం
 నిరాహారో జితేంద్రియః । విష్ణుమారాధ్య తత్తీర్థం పిబే త్తులసినం
 యుతమ్ ॥ ఉపవాసదినే యస్తు తీర్థేన తులసీదళమ్ । నప్రాశ్నా
 తి విమూఢాత్మా రారణం నరకం వ్రజేత్ ॥ విష్ణుపాదోదకం పీత్వా
 పశ్చాదశుచిశంకయా । ప్రత్యుశయతి యః పాణిం సఏవ నరకం వ్రజే
 తి ॥ శ్రీగారుడపురాణే శ్రీరంగమాహాత్మ్యే సవతితమే ౭ధ్యాయే
 సంకల్పనమాపన మన్త్రోపభిహితౌ ఏకాదశ్యా మహం కించి దన
 శ్చ పురుషోత్తమ । భోక్ష్యే ౭హని వరే శ్రీమన్ పాహిమాం
 శరణాగతమ్ ॥ ఇతి స్నానానంతరం సంకల్ప్య- అనన్త భవసంసిద్ధ

పాపప్రగృహితంమనః । జ్ఞానదీపాస్తతిమిరం ప్రతేన కురు మేచ్ఛతః ॥
ఇతి పారణాత్పూర్వం సమాపయేత్.

కలాయామతావశిష్టద్వాదశీ పారణవిచారః.

నారదః- కలాయామపి విప్రేన్ద్రా ద్వాదశ్యాం పారణం స్మృతమ్ । అజ్ఞానాచ్చ త్రయోదశ్యాం పారణం రాక్షసం భవేత్ ॥
యదా భవేత్త్రయోదశ్యాం ద్వాదశ్యాస్తు కలా తదా । ద్వాదశీ
ద్వాదశీహాన్తి త్రయోదశ్యాంతు పారణమ్ ॥ కాలస్రకాశికా
యామ్=కలాద్వయం త్రయంవాఽపి ద్వాదశీం సత్వతక్రమేత్ । మ
హాహాని కరీష్యామ ద్వాదశీ లంఘనేన్మణామ్ ॥ యదా భవే దతీ
వల్పా ద్వాదశీ పారణాదినే । ఉషఃకాలే ద్వయం కుర్యా తస్మాత్
రాధ్యాహ్నికంచ యత్ ॥ పాద్యే=కలాయామపి రాజేన్ద్రా ద్వా
దశ్యామరణోదయే । స్నానార్చన క్రియాకార్యా దానపహామాది
నంయుతా ॥ ఏతస్మా త్కరణా ద్విప్రః ప్రత్యూషే స్నాన మాచ
రేత్ । పితృతర్యణాదికం కృత్యం స్వల్పం దృష్టైస్స ద్వాదశీమ్ ॥
అరుణోదయ వేళాయాం కృత్యం సర్వం సమాపయేత్ । నాతిక్రమ
ద్వాదశీంతు యథాకాలం ద్విజోత్తమః ॥ దేవతః- సంకటే విషమే
ప్రాప్తే ద్వాదశ్యాం పారణం కథమ్ । అద్భిస్తు పారణం కుర్యా త్సు
నర్భక్తి ర్నదోషకృత్ ॥ అత్రాష్టాంగ భగవదారాధనవిధయే వి
శేషోఽభిహిత శ్చీవాంచరాత్రరత్నాయామ్- “ఏకాదశ్యాద్యుపవాస
దివసేషు అనుయాగస్య లోపోభవతి, తదానీం సప్తాంగమేవ యజ
నమ్, అనుయాగస్యానియతత్వవ్యంజనాయ భాష్యకారేణ తద
నుక్తి” రితి. “కదాచి ద్వాదశ్యాదిషు ప్రభాతే పారణం భవతి,
తదర్థం పూర్వం యజనేకృతేఽపి పశ్చాత్సన్వస్యకాలే మధ్యాహ్నే
సప్తాంగయజనం భవతి, తదా పూర్వదివసార్జితై ర్ద్రోణైశ్చ” తితిచ.

ఉదకపారణే మస్త్రీమాహ సంగ్రహకారః - అతితానశితం
 యస్మా దాపో విద్వద్భి రీరితాః । కేవలేనాంభసా తస్మా త్కరిష్యే
 ప్రతపారణమ్ ॥ దశనిర్ణయే- కాంస్యం మాంసం సురాం డౌద్రం
 లోభం వితథభావణమ్ । వ్యాయామంచ ప్రవాసంచ దివాస్వాప (ంచ
 మైధునమ్) మథాంజనమ్ ॥ తిలపిష్టం మసూరాంశ్చ ద్వాదశై తాని
 వైష్టనః । ద్వాదశ్యాం వర్జయేన్నిత్యం సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే ॥
 డౌద్రమత్రశాకః । ద్వాదశ్యాం పారణం కుర్యాద్వర్జయిత్వా హ్యు
 పోతకీమ్ ॥ అనేన శాకం వ్యాఖ్యాతమ్. దశనిర్ణయే- వ్యా
 యామం వ్యసనాయంచ దివాస్వాపంచమైధునమ్ । శుష్కుల్యపూ
 పం ద్వాదశ్యాం వర్జయేద్భోజనం పునః ॥ అతసీ తుశసీచైవ ధాత్రీ
 ఫల మథాచ్యుతమ్ । ద్వాదశ్యాం ప్రథమం భుక్త్యే జీవన్ముక్తో న
 సంశయః ॥ అత్రేదం కించి చ్చిన్త్యతే- నిత్యం నైమిత్తికం కా
 మ్యంచేతి త్రివిధం కర్మ, తత్రనిత్యం యథాశక్తి కరణేనాపి చరితా
 ర్థమ్, కామ్యంతు సంగానుష్ఠానేనైవ సఫలమ్, తచ్చసశక్యంకర్తుమ్,
 ద్రవ్యమపశ్యరీరాది శుద్ధ్యభావాత్; అతః కామ్యానుష్ఠానాన్నిత్య
 సిద్ధిరేతి వ్యామోహమాత్రమ్, కర్మకర్తృనాథన వైగుణ్యేన కామ్య
 పైన్యవాసిద్ధేః; అత ఏవాపస్తంబః- “నేమం లౌకిక మర్థం పుర
 స్కృత్య ధర్మాంశ్చరే నిష్ఫలాహ్యాభ్యుదయే భవంతీ” తి సాంగా
 నుష్ఠాన వైకల్యేన కామ్యస్య నైష్ఫల్య మభిధాయ “తద్యథా ఆమ్రే
 ఫలాథే నిమితే ఛాయాగన్ధ ఇత్యనూత్పద్యతే ఏవం ధర్మ చర్య
 మా మర్థా అనూత్పద్యంతే నౌచేదనూత్పద్యంతే సధర్మహానిర్భవ
 తీ” తి నిత్యానుష్ఠానాదేవ కామ్యసిద్ధిమాహ. తథా ఉజ్వలా
 యాంశ- యథేక్షుహ తోస్ఫలిం నిషేచితం తృణాని పల్లీరిపిచ
 ప్రసించతి । ఏవం సో ధర్మవధేన వర్తయ స్వశశ్చ కామాంశ్చ
 హమానిచా చక్షుతే ॥ తథా స్మృత్యంతరే- అకృత్సత్త్వా

తాదానాం మాన్యశ్శర్మ కృతస్తథా । హామనాపి సంబద్ధా దప
 వితో విధి స్మృతః ॥ అతో నిత్యాన్యః ॥ కామ్యసిద్ధిః
 సంబద్ధాని కామ్యనన్నాధాహాని. ఏష కల్పశక్త్యాను
 కల్పానుష్ఠానేసి నాథసిద్ధిః; “ప్రభాః ప్రథమంబుగ్గ యో ౭నుక
 లేన వర్తతే । న సాపరాయకం తస్య ముచ్చతే ర్విద్యతే చల” మితి
 మనుషూజ్ఞవల్క్యసిద్ధిః స్మృతేః యథావన్ముఖకల్పానుభూతా
 కల్పనిషేధాచ్చ యథాశక్తి నిర్భయవానుష్ఠేయమ్. సాదే - హ
 షడివన ముపాష్య ప్రోక్తమార్గేణ జన్తు ర్విదతి నపున రన్తరన్తరి
 గోళం జనన్యః । బహువృజినసమేతః కామరాగాన్వితోపి ప్రజతి
 పదమనన్తం లోకనాథస్య విజ్ఞోః ॥

అథ కృత్తికాదీప నిర్ణయః

అత్ర భరద్వాజః- మాన్యశ్శర్మ కృత్తికాధిష్ఠ్యే సాయంకాలే
 ప్రసోపయేత్ । దీపాంతైచ్చిన మహాదీపా ననేకా స్సర్వతో గృహే ।
 దేవాలయే స్మరగృహే సభాయాం పుణ్యభూమిషు ॥ దశనిర్ణయే-
 వృశ్చికస్థే దివానాథే వృషభస్థే నిశాకరే । వృషభస్థాదయే కుర్యా
 ద్దీపాగోపమహాత్మనమ్ ॥ భరద్వాజః- కృత్తికాద్వయ సంయుక్తే
 మాపి తస్మిన్ క్రమం భవేత్ । తన్మాసాన్తర్గతాస్వేన తాను వీపా
 స్ప్రసోపయేత్ ॥ కృత్తికాసంక్రమయుతా యది దీపప్రసోపణమ్ ।
 న తాను కారయే దాచౌ కృత్తికా స్వేన కాలయేత్ ॥ మాసా
 చౌ కృత్తికాస్వేన సంక్రాంతి స్తాను సంతృజేత్ । సంక్రమద్వయ
 సంయుక్తం కృత్తికాద్వయమేవచేత్ ॥ ద్వయోరపివ నక్షత్రే
 పూర్ణబింబేస్తుసంయుతే । అగ్నేయం కారయే ద్ధీమా న్మహాదీప
 ప్రసోపణమ్ ॥ ద్వయో రన్యతమం పూర్ణమాస్యా నచయుతం
 కథమ్ । తదాసిం రోహిణీయుక్తా పూర్ణమాసీ యది ద్విజ ॥ తస్మాం

వా జ్వాలయే దీపా నితి శాస్త్రస్య నిశ్చయః ॥ సంక్రమద్వయా
 సంయుక్తం కృత్తికా న్వయమివచేత్ ॥ శత్రుర్వరోహిణీయుక్తం
 తత్పార్శ్వే పర్యసంయుతమ్ ॥ దత్తాత్రేయః- పౌర్ణమాస్యా సచ
 యుతా రోహిణీ కథ మత్రవై । ఏవంచే త్వరసంక్రాంతా కృత్తికా
 స్వేప కారయేత్ ॥ జ్యోతిషే- కార్తికేమాసి నక్షత్రే కృత్తికా
 ఘ్నే విధోగ్రహే । తస్మానం వజ్రయన్త్యేతే తద్దినవా పరిత్య
 జేత్ ॥ కాలప్రకాశికాయామ్- వృశ్చికే ౭ ర్కే విధౌ తుజ్జే
 పూర్ణాయా మగ్నిభే వృషే । ఉపరాగెసి కుర్వీత మహాదీప ప్రరో
 పణమ్ ॥ కృత్తికాభి రయోగేతు కేవలైవ తిథి భవేత్ । పర్వ
 క్షయ తదా కుర్యా నృహదీప ప్రరోపణమ్ ॥ జ్యోతిషే- అథ
 మాస ప్రభేదేన పర్వద్వయ మథోభవేత్ । ఉత్తరత్ర శుభం శస్త్రం
 దీపోత్సవ మథాచరేత్ ॥ ఆత్రేయే- ద్వివారగతనక్షత్ర మాగ్నే
 యంచే త్కుఢం భవేత్ । అహారాత్రాధికం యస్మిన్ నక్షత్రం కృ
 త్తికాద్వయమ్ ॥ తస్మిన్ ప్రరోపయే దీపా సహారాత్రద్వయే సవే ॥
 అపరే దివసే కార్యం మహాదీప ప్రరోపణమ్ ॥ సుప్రభేదే- పర్వయు
 క్తం వివర్జ్యం స్యాద్భౌమ మస్యదినే యది । అపరే దివసే గ్రాహ్యః
 కృత్తికాయా మహాత్సవః ॥ విష్ణురహస్యే- భరణీ కృత్తికాయు
 క్తా పర్వయుక్తా చతుర్దశీ । త్యాజ్యా వేతౌ సదా బ్రహ్మ న్నత్స
 వం నైవ కారయేత్ ॥ భరణీ కలయా యుక్తా కృత్తికా పూర్ణి
 మాయది । సాతిథి ర్నిష్ఫలా త్యాజ్యా దీపదానం నిషిధ్యతే ॥
 రోహిణీ కృత్తికాయుక్తా పూర్ణిమా కలయా యుతా । నిశ్యాదా
 దీప ఆరోప స్సర్వసంపత్సుఖానహః ॥ దశనిరాయే- ఉదయే
 రోహిణీయుక్తా కృత్తికాభి ర్వివాభవేత్ । కేవలం పూర్ణిమాస్వేప
 తృత్తికోత్సవ మాచరేత్ ॥ యత్త్విజ్ఞానచక్రమ్- ఉజ్జేమాసి చతు
 ర్దశ్యా సంయుతేవా ౭గ్నిదైవతే । నక్షత్రే ౭స్యప్రదోషేతు

కృత్రికోత్పన్న మాచరేత్ || ఇతి శత్పరదినే కృత్తికా పర్వాస్యత
రకణామాత్రాభావేనా దుష్టేనా పూర్వదిన గ్రాహ్యతాపరమ్,
మాసాంతే శుద్ధపర్వాన్ని సంభవే తత్రైవ కుర్యాత్, పూర్వత్ర
తత్త్వాగ పరానేకవచన విరోధాత్. తత్సర్వం ప్రదోషవేధపర
మితిచేన్న- “పూర్ణిమా కలయా యుక్తా || ఉదయోరోహిణీయు
క్తా” ఇత్యాది వచన విరోధాత్; జ్యోతిషే- కృత్తికా రోహిణీ
మిశ్రా కలావాపూర్ణిమాస్యపి | రాజరాష్ట్ర సుఖిక్షం స్వా త్తత్కా
శ్చలే దీప మాచరేత్ || కాలప్రకాశికాయామ్- అపరే నభవే
తూర్వా విధాచే త్సర్వవాసరే | ప్రతిపద్యపి సంగ్రహ్యా దీపదా
మోత్సవః క్రమాత్ || ద్వయోర్వా విద్యతే పూర్ణా రజసి ముఖ
వేళయోః | అపరస్మిద్దినే కుర్యా దేకమాసద్వయోరపి | ఆత్ర
కామికే దీపారోపణ కాల ఉక్తః- రవే రస్తమయా త్సూర్యం
యామపాద ప్రభృత్యపి | భోగీ దీపోత్సవం కుర్యా ద్రాజరాష్ట్ర
వివృద్ధయే || మాసాదిదినే షష్టస్తమయా దూర్ధ్వం దీపారోపణ
కాలః, తత్రైవ వృషభలగ్న సద్భావాత్; మాస మధ్యమాసాంత
దినే షష్టస్తమయా దర్వాక్కాలః. అస్తమయా త్సాగ్రేవ వృష
భలగ్న ప్రవృత్తే; అతో వృషభాదా త్యాజ్యాంశం విహాయ ప్ర
దోషే దీపారోపః కార్య ఇతి నిరణన్యమ్.

అథోపాకర్మ.

ఉపాకర్మ-ఉపక్రమః, వేదాధ్యయనారంభ ఇత్యర్థః. యా
జ్ఞవల్క్యః- అధ్యాయానా ముపాకర్మ శాస్త్రవిశ్వామితీ. అధ్యాయః- వేదః. ఆత్రేయః- ఉపాకర్మ స్వగృహ్యోక్తకాలే వస్వర్క-వి
ష్టుభే || ఇతి. అత స్వగృహ్యోక్తకాల ఏవోపాకర్మ కార్యమ్,
న శాస్త్రాంతర విహితకాలే. అన్యథా- స్వధర్మే విష్టుమానేతి

పరధర్మేణవర్తతే । అప్రమాణ మృషిం కృత్వా సోఽన్ధే తమసి స్థు
 జ్జతి ॥ ఇతి స్మరణాత్పత్త్యవాయ స్సాన్యత్. ఆశ్వలాయనః- శ్రవ
 నేశ్రావణస్య పంచమ్యాం హస్తేనవేతి. ఆపస్తమ్బః- శ్రావణ్యాం
 పౌర్ణమాస్యా మధ్యాం ముపాకృత్యేతి. ద్రాహ్మణ్యం- ప్రో
 వృపద్యాం హస్తం గృహీత్వేతి. వైఖానసః- శ్రావణ్యాం పౌర్ణ
 మాస్యాం శిష్యం వాపయిత్వేతి. దశనిర్ణయే- శ్రావణ్యాం పౌర్ణ
 మాస్యాం తైత్తిరీయకాః బహ్వీచా శ్శ్రావణే శ్రవణక్షత్రే
 హస్తసక్షత్రయుక్తాయాం పంచమ్యా మమాయాంవా ప్రోవృప
 ద్యాం సామగాః కుర్యుః. శ్రీధరీయే- శ్రావణ్యాం పౌర్ణమాస్యాం
 స్యాద్వేదోపాకరణ క్రియా । పర్వణ్యాయితే కుర్యు శ్శ్రావణ్యాం
 తైత్తిరీయకాః ॥ బహ్వీచా శ్శ్రావణే కుర్యు స్సంక్రాంతి గ్రహ
 ణంవినా ॥ అత గ్రహసంక్రమవర్జ్యస్మరణం ప్రథమోపాకృతి
 విషయమ్. అత్ర వ్యవస్థాక్తా కాలప్రకాశికాయామ్- అర్ధరాత్రా
 దధస్తాచ్చే త్సంక్రాంతి ర్గ్రహణంతు వా । ఉపాకర్మ సమర్పిత పరత
 త్నే స్సదోషభావ్ ॥ ఔదయికశబ్దార్థః స్మృత్యంతరే నిరుక్తః-
 శ్రావణే పౌర్ణమాసీతు సంగవస్పృ గృహ భవేత్ । తదేవాదయి
 కం జ్ఞేయం నాస్య దౌదయికం విదుః ॥ ఔదయికమ్- సంగవా
 స్త వ్యాప్తమిత్యర్థః. కాలప్రకాశికాయామ్- సన్ని సంగవతః పశ్చా
 ద్గావ జృఢ్యందినాద్యది । తత్రైవోపాకృతిం కుర్యా త్సద్య సమి
 ధ ఆహుతిః ॥ సమిదాధానమిత్యర్థః. సంది సంగవతః ప్రాక్సాన్య
 త్పూర్వస్మిన్పూర్వణి క్రియా । శోభాభావే సమిదాధాన మేషశ్రావణి
 కో విధిః ॥ నిగమే- దినదవ్యయం సమాశ్రిత్య పౌర్ణమాసీ యదిస్థి
 తా । పరద్యు సంగవం ప్రాప్య స్థితా సా కర్మణోఽహుతి ॥
 అత్ర- “ఉపాకర్మాపరాష్ణేసాస్య దుర్నర్గః ప్రాతరేషమీ” తి స్మృ
 తేః ప్రాతఃకాలే గాయత్రీజపం కృత్వా అపరాష్ణే ఉపాకర్మ

కార్యమ్. స్మృత్యస్తరై- సింహదర్శాత్తు యాపూర్వా పూర్ణా
సా శ్రావణే భవేత్ । తత్త్రైవోపాకృతిం కుర్యాత్ సింహస్థోఽ-
భవేన్నవా ॥ కాలప్రకాశికాయామ్- స్వాధ్యాయస్య ప్రధానత్వా
న్నిత్యత్వా చ్ఛ్రావణస్యచ । గ్రహ సంక్రమయో శ్శూలం శ్రావణ
స్య నవిద్యతే ॥ మాసప్రకృష్ట కార్యేషు మూఢత్వం జీవశుక్ర
యోః । అధిమాసాదిదోషాశ్చ నన్యుః కాలవిధే ర్భలాత్ ॥ పా
ర్ణమాస్యాస్తు నిత్యత్వా దాపస్తమ్భస్య శాసనాత్ ! ముక్త్యా భా
ద్రపదామాఢా శ్రావణ్యామేవ కారయేత్ ॥ అతశ్చాస్త్రే శ్రావణ
పూర్ణిమాయామేషాపాకర్మ కాత్యమితి సిద్ధమ్. యత్ప్రదం పదనం
“వేదోనకరణే ప్రాప్తే కులీరకే దివాకరే । ఉపాకర్మ నకర్తవ్యం కర్త
వ్యం సింహాయుక్తకే” ఇతి తన్నర్మదోత్తరవిషయమ్. తథా కాల
ప్రకాశికాయామ్- కులీరేఽర్కేణ సంయుక్తే ఉపాకర్మాత్తు దక్షి
ణే । నర్మదోత్తరతీరేతు కర్తవ్యం సింహగే రవా ॥ దశనిర్ణయే-
కులీరేఽర్కేతు కర్తవ్యం నర్మదాయాస్తు దక్షిణే ॥ ఇతి. యత్తు
మనూక్తమ్- శ్రావణ్యాం ప్రోష్ఠసద్యాంవా ఉపాకృత్య యథావిధి ।
యుక్త శ్చన్ధాం స్యధీయీత మాసా నివప్రోధపంచమా ॥ ఇతి
తచ్ఛ్రావణ్యాం దుష్టత్వే ప్రోష్ఠసద్యాం ప్రథమోపాకర్మపరమ్.
కథంచిచ్ఛ్రావణ్యా మనంభవే సర్వేషాం ప్రోష్ఠసదీ గ్రహణపరంవా.
తథా జ్యోతిశ్శాస్త్రే- సౌరచాస్త్రేనభసోస్తు పూర్ణిమా విశ్వవిష్ణువసు
భేషు సంగతా । శస్యతే యజురుపాకృతౌ నచే ద్వారణీ త్రికయు
తా నభస్యయోః ॥ విశ్వం- ఉత్తరాషాఢాః, విష్ణుః- శ్రీనామ్,
వసుః- ధనిష్ఠా, వారుణమ్- శతభిషక్. తత్త్రైవ- చిత్రాదితారకా
ద్యుద్యైః పౌర్ణమాసీ నమన్వితైః । మాసా శ్చైత్రాదయో
జ్ఞేయాస్త్రీభిష్టపాస్త్ర సప్తమాః । ఏతతోష్ఠపదీగ్రహణం శ్రావ
ణ్యా మోషధి ప్రాదుర్భావ విషయమితి కేచిద్వాద్యచక్షతే, తచ్చి

స్త్రవ్యమ్, తదభావేష్యపాకర్మణో నిత్యత్వేన సన్ధ్యావస్తనవ దవశ్యం
 కర్తవ్యత్వా త్సింహే సవిశ్రాంతిః స్థిత్యభావ విషయమిత్యన్యై, తదవ్య
 సత్, దేశాంతరవిషయత్వా త్సింహారోపాకర్మణః; అత ఇహ
 న్యామేవ ఋగ్యజుః పాకర్మ కర్తవ్యమితి నిశ్చయతే. యత్తు
 స్మృత్యంతరమ్- అపాధే శ్రావణేవాపి ప్రాప్తపద్యా మధాపివా ।
 యత్ర నిర్దోషకాల స్సాన్య త్కుర్యా త్తస్మిన్నపాకృతిమ్ ॥ కాల
 త్రయేపి దోషశ్చే చ్ఛాప్తివ్యా మారభేద్భుధః ॥ తదిదం స్వగృ
 హ్యను క్తకాలవిషయమ్. అర్థరాత్రాదధస్తాత్సంక్రమగ్రహణయో
 క్త పర్వవిషయంవా; మూఢ్యాదిదోషే ప్రథమోపాకృతి విషయం
 వా సమర్థసియమ్. ద్వితీయాద్యుపాకృతౌ దోషాభావేన శ్రావణ్యా
 మేవ కర్తవ్యత్వాత్; తథా ౨౨ తేయ- గురుభార్గవయో ర్మాఢ్యే
 బాల్యేవా వార్ధకేపివా । తథా౨ధిమాససంసపః పులమాసాదిషు
 త్రిషు ॥ ప్రథమోపాకృతి ర్నస్యా త్కుర్యాద్యది వినశ్యతి ॥ దశ
 నిణాయే- శ్రావణే పూర్ణిమా యత్ర గ్రహసంక్రాంతి మాషితా
 స్వాభ్యాసయస్య ప్రధానత్వా నిత్యత్వా చ్ఛాప్తివశ్యతః । అంజ
 సా శ్రావణం విప్రైః కర్తవ్యం నిత్యకర్మవత్ ॥ అతో ద్వితీయా
 ద్యుపాకర్మ శ్రావణ్యామేవ కర్తవ్యమ్, నాన్యత్రేత్యర్థః. హారితః-
 ఉపాకర్మ తథోత్పర్గం కార్యముత్సవమష్టకమ్ । మాసవృద్ధౌ పరాః
 కార్యా వర్జయిత్వాతు పైతృకమ్ ॥ జ్యోతిషే- ఏకో మూఢో
 భవే నన్య స్సాన్యచ్ఛమిత్యాంశగో యది । అన్యస్యాస్తమయేకాలే
 కుర్యా చ్ఛాప్తివశ మంజసా . శ్రావణాధీతే శక్తియుక్తే దుర్బలై
 పీతరగ్నిహే । ప్రథమోపాకృతించాపి కుర్యాదేవా విచారయన్ ॥
 అయమర్థః- శుక్లేశక్తియుక్తే గురుమూఢ్యేపి యజుశ్శాఖోపాకర్మ
 కర్తవ్యమ్, ఏవం శుక్రమూఢ్యేపి గురేశక్తియుక్తే ఋగ్వేదోపా
 కర్మ కర్తవ్యమ్, ఏవ మన్యతరమూఢ్యేపి భామేశక్తియుక్తే సా.

మోపాకర్మకర్తవ్యమ్, 'శాఖాధీశేశక్రియక్త' ఇతి హేతుః; అతో మూఢ్యాదిదోషేషాపాకర్మ వర్జనస్మరణం న్యశాఖాధీశస్య శక్త్యభావవిషయమ్. శ్రీధరీయే- అనుష్ఠబీజే నృపతౌ వినష్టే సూతే మృతౌ రాష్ట్రాసమాకులేచ । ఉత్సర్జనోపాకరణం సకుర్యాద్భ్రీష్టేస్తుసూర్యే శురుగా స్తయానే ॥

అత్రా శౌచం సర్వవిషయ మితర త్ప్రీథమోపాకర్మవిషయమ్. అతోపాకర్మణి బ్రహ్మచారిభి రవశ్యం వపనంకర్తవ్యమ్, శ్రావణ్యం పార్శ్వమాస్యం శిష్యంహవయిత్యేతి వైఖానసే దర్శనాత్; దశనిర్ణయే- యురకర్మ సకర్తవ్యం చాలత్సర మృతుత్రయే । తథోపనయనా మూఢ్య- ముపాకర్మవిగా క్వచిత్ ॥ వసిష్ఠః- వైధేకర్మణితు ప్రాప్తే కాలదోషం నచిస్తయేత్ । సద్యః క్షౌరం ప్రకుర్వీత మాతాపితౌర్మృతౌ తథా । అతో ౭త్ర వైధత్వా జ్ఞప్తనక్షత్రీ కుజవారాది నచిస్త్యమ్, స పూర్వేమ్య శ్చతుర్దశ్యా దుష్టత్వా దాచారాభావాచ్చ. అత్రీగోబిలః- అధ్యాయానా ముపాకర్మ కుర్యా త్కాలే ౭పరాహ్నికే । పూర్వాహ్నికే వినర్గస్యా దితి వేదవిదోవిదుః ॥ ఏవ ముత్సర్గస్య ప్రాతఃకాలీన తదకరణప్రీయశ్చిత్రార్థతయా "కామోక్తార్షీ స్మన్యూకార్షీ" దితి 'జపేద్యే' తి విహితజపః ప్రాతఃకాలఏవ కర్తవ్యః, సత్సవరాఢ్యే, ఉత్సర్గకాల త్యాభావాత్; తదకరణ నిమిత్తో ౭యంహి జపః, యత్త్విదం వచనమ్- శ్రీవణేనతు యత్కర్మ ఉత్తరాపాథ సంయుతమ్ । సంవత్సరకృతో ౭ధ్యాయ స్తత్త్వణాదేవ నశ్యతి ॥ ఇతి తద్భవ్యౌచ విషయమ్. తదుపాకర్మణి శ్శ్రీవణ ప్రధానత్వాత్; భరద్వాజః- హంజీయ జ్ఞోపవీతాదీ స్స వానేవతు ధారయేత్ । కటిసూత్రంనవంచైవ నవం వస్త్రముపాకృతౌ ॥ ఏవమేవ ప్రాజాపత్య వ్రతచతుష్టయేచ- మేఖలా మజినం దణ్డం వస్త్రం యజ్ఞోపవీతకమ్ । పూర్వోపయుక్తా న్యుత్సృ

జ్య ధారయేయు ర్వతేవ్రతే ॥ కపదీ- ప్రిజాపతిముఖాదేవా
నేకైకంత్రీ స్తిలోదకమ్ । ఉద్భృత్య తపఃణం కుర్య శ్శాన్త్యాం
తైత్తిరీయకాః ॥ తస్మా దిద మధీతవేదానాం గృహీణాంచానశ్యం
కర్తవ్యమ్. తథా జ్యోతిశ్శాస్త్రే- అధీతవేగవిద్యానాం కర్తవ్యంహి
ద్విజన్మనామ్ । అధ్యాయాజ్ఞ మిదంప్రొక్త మితిహోవాచ భార్గవః ॥
అతోత్ర గృహస్థస్యా విరుద్ధ ముపవీతధారణం తద్గుణం హోమశ్చ

అత్ర భరద్వాజః- అథ యజ్ఞోపవీతస్య ధారణేకధ్యతేవిధిః ।
స్నాత్వా శుద్ధ శ్శుచా దేశే ప్రత్యాశితపదద్వయః ॥ సపవిత్ర కర
ద్వంద్వః కృతోపస్పశఃనౌ ద్విజః । ఉపవిశ్యాననే దర్భే ప్రాణానా
యమ్య వాగ్యతః ॥ మస్త్రం నదైవ ముచ్ఛార్య బ్రహ్మసూత్రం
గణేషీ పేత్ । దక్షిణంబాహు ముద్భృత్య శిరసైవ సహ ద్విజః ॥
గృహస్థస్య వనస్థస్య సూత్రం ప్రతి పునఃపునః । మస్త్రీన్యచ్చారణా
చామద్వితయం క్రమశః స్మృతమ్ ॥ తస్మా త్ప్రాజ్ఞుభోదజ్ఞు
భోవా ౭నార్ద్రీరస్త్రీన్ సుపవిత్ర్య సంకల్ప్య సమీచంద్వాదైవతం
మస్త్రీముచ్ఛార్య యజ్ఞోపవీతం ధారయేత్. నార్ద్రీరస్త్రీ సచ
ప్రహోవ నతిష్ఠన్వా; అత్ర శాణ్డిల్యః- ఆర్ద్రీవాసానకుర్వీత కర్మ
కించి త్కథంచన । రాక్షసం తద్ధివిజ్ఞేయం తస్మా ద్యత్నేన వర్జ
యేత్ ॥ హంజీ యజ్ఞోపవీతాదీ న్నవానేవతు ధారయేత్ । కటి
సూత్రంచైవ నవం నవంవస్త్రీ ముపాకృతౌ ॥ తదేవ ముత్సర్గాకర
ణ ప్రాయశ్చిత్తార్థం కామోకార్షీన్మస్యరక్కార్షీదితి మస్త్రీ మష్టోత్తర
సహస్రం యథాశక్తివా ప్రాతఃకాలఏవ జపిత్వా ౭పరాష్ణే స్నా
త్వా ధౌతం పరిధాయ మాధ్యాహ్నిక క్రియాం కృత్వా ప్రాజ్ఞు
భోదజ్ఞుభోవోపవిత్ర్య పవిత్రపాణిః త్రిః ప్రాణానాయమ్య సంకల్ప్య
యజ్ఞోపవీతం ధృత్వా గృహస్థః ప్రతియజ్ఞోపవీత మూచమ్య మస్త్రీ
ముచ్ఛారయేత్. బ్రహ్మచారీతు ఉపవీతానర్తరం మెఖిలాజనద

జ్ఞాన “ఇహం దురుక్తాత్ ॥ మిత్రస్య చక్షుః ॥ సుశ్రవ” ఇతి మత్తైః
క్రమేణ ధృత్వా అథాచారమేత్.

అథాచార్య సుహృత్సై స్సాన్సత్వా ఉదజ్జుఖ ఉపవిశ్య
జలే నివీతి ఋషిశీర్షేన తిలాంజలిభిః ప్రజాపతిం కాణ్డఋషిం తర్ప
యామిత్యాదిభి ర్నవభిర్మంత్రైః కాణ్డఋషీ చేకైకశః త్రిస్తర్పయి
త్వా అచమ్య నస్త్రీం పరిధాయావమ్య గృహమాగత్యాగ్నే
యవసమాధానాది ముఖాంతం కృత్వా శిష్యైరన్వారభ్యః ప్రజాపతి
శ్శుఖా నృషీన్నవాహుతీర్హుత్వా అచమ్యనవాకా “నిషేత్వై”
త్యాదింశ్చతురోధ్యాయ జయాదింహుత్వా తస్త్రీశేషం సమా
ప్యాభ్యుదయ శ్రాద్ధం కృత్వా పుణ్యాహం వాచయీత. ఏవం
ప్రత్యుబ్ధం శ్రావణ్యామేవోపాకర్మకార్యమ్. అకాలేచే త్కృతం
కర్మకాలం ప్రాప్య పునః క్రియా । కాలాతీతంతు యత్కుర్యా దకృ
తం త ద్వినిర్దిశేత్ ॥

అథ స్థానీపాక నిర్ణయః.

అత్రాపస్తంబః- “ఏవ మత ఉర్ధ్వం దక్షిణావర్జ ముపాషి
తాభ్యాం పర్వసుకార్యః పూర్ణపాత్రస్తు దక్షిణేత్వైకే” ఇతి. ఏవం-
“పత్నీవహన్తి శ్రవయిత్వై” త్యాదిమాతోక్తప్రకారేణ, అత
ఉర్ధ్వ- మాగ్నేయస్థానీపాకా త్వరమ్, ఏవం పదతా వివాహశేష
హోమసుధ్యే పర్వసంభవేఽపి తత్రస్థానీపాకః కార్య ఇత్యుక్తంభవ
తి, ఆగ్నేయస్థానీపాకస్య కృతత్వాత్; యథాఅచమ్య- వివా
హశేషమధ్యేతు పర్వణ్యుత్పత్తితేనతి । తస్మిన్నపిచకర్తవ్య స్థానీ
పాకో యథావిధి ॥ తత్ర యద్యప్యమావాస్యా వివాహహా తస్మి
దనంతరమ్ । యదివా పూర్ణమాసీస్యాత్ స్థానీపాక క్రియామతా ॥
ఇతి. అత్ర అమావాస్యాయామపి స్థానీపాకస్మరణ మాగామి

పార్థమాస్యా హాధ్యాదిదుష్టత్వే ద్రష్టవ్యమ్. తథా గౌతమః-
 పార్థమాన్యవక్రహ దర్శపూర్ణమాసౌ దర్శశ్చే త్సూర్వ మావ
 ద్యేత పార్థమాసేనేష్ట్యా ౭.౪ తత్కుర్యా దకుర్వ న్నూర్థమాసీ
 మాకాంక్షేదిత్యేకే" ఇతి. పతుర్థీ హోమానంతరం యదిదర్శః
 పూర్వమాగచ్ఛేత్తదా దర్శకాలా త్సూర్వమేవ పార్థమాసీ స్థాలీ
 పాకంక్ష్పత్వా తతస్సవికాలే దర్శస్థాలీపాకం కుర్యాదితి తద్వ్యాఖ్యా
 నే వ్యాఖ్యాతమ్. వివాహానంతర పర్వణి గ్రహణాది సంభవే దశ
 నిర్ణాయే- ఉపరాగో౭ధిమాసోవా యది ప్రథమ పర్వణి । నాహరే
 త్ప్రథమా మిష్టిం హాధ్యేచ గురు శుక్రయోః ॥ ఇతి నిషేధా
 త్ప్రథమ స్థాలీపాకో నకార్యః, ఏవ మాపాధాది పితృమాససంభవే
 చ నకార్యః, "స్థాలీపాక క్రియాం కుర్యా ద్వివాహో దుత్తరాయ
 నే । పితృమాసచతుష్షేషు యదికుర్యా ద్విసశ్యతి" ఇతి ప్రత్యవా
 యస్మృతేః ఇదం ప్రథమ స్థాలీపాక విషయమ్; ద్వితీయాదాతు
 నదోషః, "ప్రారభేతు ద్వితీయాదా ప్రోక్తదోషో నవిద్యతే" ఇతి
 స్మృతేః. నను స్థాలీపాకాకరణే పున రౌపాసనాగ్నేః ప్రాబల్యం
 నాస్తీతి చే తన్న- ఔపాసనం హోమో వై శ్వదేవ మక్షకా పార్వ
 ణశ్రాద్ధం సర్పబలి శీశానబలి రితి పస్తపాక యజ్ఞానాం పృథక్పృథ
 క్కర్మత్వే నాన్యోన్య నైరపిత్వోత్; అయం స్థాలీపాకో నిత్యః-
 పక్షేనా యదివా మాసి యస్య నాశ్నన్తి దేవతాకి । భుక్త్వా దు
 రాశ్మనంత్య ద్విజ శ్చంద్రాయణం చరేత్ ॥ ఇతి ప్రత్యవాఘ
 స్మృతేః; అత్ర పర్వవిషయే నియమమాహాపస్తంబః- "పర్వనుచో
 భయోరుపవాసః ఔపవస్తమేవ కాలాంతరేభోజనం తృప్తిశ్చాన్న
 వ్య యచ్చైవయోః ప్రియం స్యా త్తదే తస్మి న్నహని భుజ్జీయాతా
 మధశ్చక్షియాయాతాం మైధునవర్జనంచ శోభూతే స్థాలీపాకః తస్యో
 పహారః పార్వణేన వ్యాఖ్యాతః నిత్యం లోక ఉపదిశంతీ" టి. అత్ర

గృహ్యపరిశిష్టే నియమాస్తర మపున్యక్తమ్- శాకం మాంస మసూ
 గాంశ్చ లనః కోరదూషకాః । మాషం మధు పరాన్నంచ త్యజే
 దుపవనః స్త్రియమ్ ॥ ఇతి, ఏవం ప్రారబ్ధస్యాస్య మహాభ్యాదావపి
 కర్తవ్యత్వం స్యుర్యతే. తథా విష్ణుయూమికే- గురూవస్తంగతే శుక్రే
 బాహ్యేనా వాధాకేషినా । సదోమాయ భవే (తక్-ర్మ నిత్యత్వా
 న్నతుదుష్యతి) నిత్యం స్థానిపాకం సమాచరేత్ ॥ నిత్యగ్రహణా
 త్కామ్యనిషేధః “పక్షేనా గుదివామాసే” ఇత్యుకరణే ప్రత్యనాయ
 స్మరణాచ్చ నిత్యః. అస్య కాలమాహ వృద్ధశాతాతపః- పర్వణో
 య శ్చతుర్థాంశ ఆద్యాః ప్రతిపదస్త్రయః । యాగకాల స్ఫవిజ్ఞేయః
 ప్రాతరుక్తో మనీషిభిః ॥ దశనిర్ణయే- రవిరావర్తతే యస్మిన్ స్తదా
 వర్తన మిష్యతే । ఆవర్త నాత్పరం సన్ధౌ యాగం శుక్త్యా త్పరేఽ
 హని । ఇతి. రవేరావర్తనం ద్వేధావిభక్తస్య దిసస్యార్థం, సతు
 పశ్చిమావిభక్తస్య తృతీయో మధ్యాహ్నభాగః, సహిషోడశశఘటికా
 కాలే తదధికేనా రవిరావర్తతే. సర్వప్రతిపదో స్పద్ధి రహ్వాగావర్త
 నాద్యది । తస్మిన్నహని యప్తస్యం పూర్వేద్యు స్సాన్య దుపక్రమః ॥
 అవర్తనా త్పరం సద్ధిర్యది తస్మిన్నుపక్రమః । సరేద్యవీప్తి రిత్యేష
 ఘృద్యయ వినిర్ణయః ॥ యత్త్విదంకాత్పాయన వచనమ్- సయప్తవ్య
 శ్చతుర్థాంశే యాగః ప్రతిపదః క్వచిత్ । రతౌంసి తద్విలుంపన్తి
 శ్రుతివేషా సనాతనీ ॥ ఇతితన్మధ్యందినే తదర్వాగ్వా సన్ధౌ తత్త్రైవ
 యాగేకర్తవ్యే ఆలస్యాదినా తత్రాకృత్వా పరదినే ప్రతిప చ్చతుర్థాం
 శే యదాకరోతి స్థానిపాకం తద్విషయమ్. అవర్తనాదూర్ధ్వం ఋ
 సన్ధౌ శ్వఃప్రతిప చ్చతుర్థాంశే యాగస్మరణాత్. తథా వృద్ధశాతా
 తపః- సద్ధిర్యస్యపరాక్షేస్యా ద్యాగం ప్రాతః సరేఽహని । శుక్వాణః
 ప్రతిపద్యాగే చతుర్థేఽపి వసుష్యతి ॥ యత్త్విదం గార్గ్యవచనమ్-
 ప్రతిపద్య ప్రవిష్టాయా యదిచేష్టి ససమాప్యతే । పునః ప్రణీయ

కృతేష్వపిః కర్తవ్యా యాగవిత్తమైః ॥ ఇతి తదిదమిష్టివిషయం నవ
స్థానీపాకవిషయమ్: “పునఃప్రణీయ కృతేష్వపి” రితి జ్ఞాపనాత్; ము
ఖ్య కాలాశిషత్వై గౌణకాలమాహ గౌతమః- సర్వోఽపరపక్షః
పౌర్ణమాసస్య పూర్వపక్షో దశశేష్యతి. కాత్యాయనశ్చ- పౌర్ణమా
స్యత్యయే హవ్యం హోతావా యదహ ర్భవేత్ । తదహ ర్జ్జహు
యా దేవ మమావాస్యాత్యయేఽపిచ ॥ అత్రవామనః- ఉక్తకాల
వ్యతికాంతా దినసే యత్రకుత్రచిత్ । ఆగామిపర్వణః పూర్వం స్థానీ
పాకం సమాచరేత్ ॥ ఇతి.

అథా గ్రయణమ్.

అత్రిః- ఇషేవాఽప్యథ బౌద్ధరేవా మూస్యగ్రయణ దేవ
తాః । ఇష్టైవ సవధాన్యేన దైవం పితృం సమాచరేత్ ॥
మార్కండేయః- శరత్కాలేతు సంప్రాప్తేఽనిష్ట్యా గ్రయణదేవ
తాః । నవాన్నం యస్తునై భుక్త్యే నవై సరకభాగ్భవేత్ ॥ నార
దః- అకృత్వాఽగ్రయణం బ్రహ్మే నవా భుక్త్యే ద్విజో
యది । నాశ్నన్తి దేవా స్తస్యాన్నం పితరో వహ్నయ స్తథా ॥
బ్రహ్మండే- శరత్కాలే పౌర్ణమాస్యా మమాయాంవా ద్విజోత్త
మః । నవై రాగ్రయణం కుర్యా ద్వీహిభి వాఙ్మితుప్తయే ॥ భగ
వాన్- అనాగ్రయణ (దోషేణ) శేషేణ యది వ్రహ్మదివా
ద్విజః । నారాధయతు మాం బ్రహ్మ యతో ద్రవ్య మశుద్ధికృత్ ॥
సాన్దే- నవానై యద్యలభ్యాస్యస్యః వ్రహ్మయ శ్వరది ద్విజైః । తదే
ష్టవ్యాహి నీవారై శ్శ్యామకైర్వా ప్రియంగుభిః ॥ పురాణై
శ్చీహిభిర్వాఽపి పునశ్చాభినవైరపి । అన్యథా దోష మాహ్నతి
గస్తవ్యం సరకం భూవమ్ ॥ శ్రీవిష్ణుపురాణే శ్శాద్ధప్రకరణే- అకృ
తాగ్రయణం యచ్చ ధాన్యజాతం సరేశ్వర । రాజమాసానణాం
శ్చైవ మసూరాంశ్చ విసర్జయేత్.

అథా గ్రయణస్థాలీపాక ప్రయోగః.

శరత్కాలే పౌర్ణమాస్య మమావాస్యాయాంవా ఖేపాస
నాగ్నా నవాన్నం ప్రహీణాం స్థాలీపాకం శ్రవయిత్వా ముఖాన్తే
ఽన్వారభాయాం దర్వాన్య సకృదుపస్తీర్య ద్విరవదాయ జమగ్నివత్స
యో స్తీరవదాయ పునసకృదభిఘోర్య ఊతమభిఘోర్య ఇద్వాగ్ని
భ్యాగ్ంస్వాహా విశ్వేభ్య దేవేభ్య స్వాహా ద్యావాపృథివీభ్యాగ్ం
స్వాహా ఽగ్నయైస్విష్టకృతేస్వాహా ఇతి బ్రహ్మద్వాసనాస్తం కృ
త్వా తణ్డలై ర్ముఖం పూరయిత్వా ఽఽచమ్య ఓదనపిత్తా సంసృజ్య
“పరమేష్ఠ్యసి పరమా మాగ్ం శ్రీయంగమయ” ఇత్యగారస్తూప ఉప
విధ్యేత్. ఆయ మాపస్తంబినా మన్యేషాం యథా స్వపూత్ర
మితి వ్యవస్థా.

అథామావాస్య నిర్ణయః.

కాలప్రకాశికాయామ్- అతఃపర మమావాస్య నిర్ణయః
కథ్యతే మయా । అమావాస్య ద్విధా శుద్ధా భూతవిధాచ సాపు
నః ॥ చతుర్థా ప్రతిపద్యేవ భూతపవా పరాహ్ణికే । తథావిధోభ
యత్రస్యా దుభయత్ర తథావిధా ॥ శుద్ధా నిస్సంశయా విధా ప్ర
థమా పరకాలికే । ద్వితీయాతు భవేత్పూర్వా తృతీయాతు తిథేః
క్షయే ॥ సాగ్న్యనగ్ని స్త్రీసూద్రాణాం పాచ్యాపర్యా ద్యవ్యవస్థి
తా । వృద్ధా వరైవ నర్వేషాం సైవంసామ్యేపి సమ్మతా । చతు
ర్థాఽపి పరాగ్రాహ్యో యత్సాకుతపకాలికే । ప్రత్యాబ్దికే వ్యేవమేవ
తిథిర్గ్రాహ్యో ఽపరాహ్ణికే ॥ ఉభయత్ర తథాత్వేతు మహత్త్వేన
వినిర్ణయః । సమత్వే పూర్వవిద్వేన హ్యతథాత్వే ఽపిసాయది ॥ త్రి
ముహూర్తా భవేత్సాయం సర్వేష్టాయం వినిర్ణయః ॥ ఏవ మన్యే

ష్వపి సంక్రాంత్యాది ష్వవిశేషేణ భగవదారాధనం కర్తవ్యమ్.
తథా పరాశర ధర్మశాస్త్రే ఉత్తరఖణ్డే వింశేఽధ్యాయే- సంక్రా-
ంత్యాం గ్రహణేవైవ వ్యతీపాతే చ వైధ్యతౌ । శ్రవణే జన్మనక్షత్రే
వైష్ణవే గృహమాగతే ॥ గురో ర్జన్మక్షేపదినే మాతాపిత్రో-
ర్మృతేఽహని । అమాయాం పౌర్ణమాస్యాంచ మన్వాదిషు యుగా-
దిషు ॥ ఏతేషు పూజా కర్తవ్యా యథా శక్త్యనుసారతః ॥ ఇతిః

అథ స్నాతకధర్మాః.

న జీర్ణమలవద్వాసా భవేచ్ఛ విభవేనతి । ఉపాసహజాచ వాసో
శ్చ ధృతమవ్యై ర్నధారయేత్ ॥ ఉపవీత మలంకారం స్రజం కరక-
మేవచ ॥ విజ్ఞానేశ్వరే- నీలం రక్తంచ యద్వస్త్రంయస్యదేహేషు
తిష్ఠతి । అహారాతో పాపితస్స స్పృశ్చగన్యేనశుభ్యతి ॥ సంవర్త-
కటిసూత్రంవివా కర్మ శ్రౌతం స్మార్తం కరోతి యః । సర్వం తన్ని-
ష్ఫలం విద్యాతోఽపి నగ్న ఇతి స్మృతః ॥ సంగ్రహే- చణ్డాలనిర్మితం
వస్త్రం ధృత్వా యత్కురుతే శుభమ్ । వైదికం గౌహికంవాఽపి
తత్సర్వం నిష్ఫలం భవేత్ ॥ గౌతమః- నమ్రేచ్ఛాశుద్ధాధార్మికైస్సహ
సంభాషేత, సంభాష్య పుణ్యకృతో మనసా ధ్యాయేత్, బ్రాహ్మణే-
నవా సహ సంభాషేత. ఆపస్తంబః- దేవతాభిధానం చాప్రయతః.
తీత్ర పరాశరః- అపవిత్రః పవిత్రోవా (పా॥ అపవిత్రోవ్యనాచారః)
సర్వావస్థాంగతోపివా ॥ య స్మరే త్పుణ్డరీకాక్షం సబాహ్యభ్య-
స్తరశ్శుచిః ॥ అతో దేవతాస్తకీర్తన మశుచినా సకార్యమ్; నారా-
యణస్య నామాని సదాసర్వత్ర కీర్తయేత్ ॥ చక్రాయుధస్య నామానీ
సదా స్మృత్ర కీర్తయేత్ । నాశౌచం కీర్తనే తస్య పవిత్రం భగవాన్
హరిః ॥ “కబళేకబళే కుర్వన్ గోవిందస్యానుకీర్తన” మితి స్మరణా-
ద్విష్ణు కీర్తనం కార్యమేవ; అతఏవహి శ్రుశాసే ప్యాశౌచాదావపి

నారాయణ గోవిందైతి లోకః కీర్తయతి, అతో భోజనస్సానాచా
 మానవతాద్యప్రాయ త్యే ౭సి దేవతాస్తరకీర్తనమేవ నిషిద్ధమ్.
 మానవాచో నివృత్తిస్సాన్య స్నాత్రభాషానసస్కృతమ్ । నాన్య
 దేవేరణం విష్ణుంపదా ధ్యాయేచ్చ కీర్తయేత్ ॥ ప్రశ్నంచన విబూ
 యాత్. అథాప్యదాహరంతి- మూలం కాలం బృహతి దుగ్ధివక్త్రః
 ప్రజాం పశూనాయతనం హినస్తి । నవిబ్రూయా ద్దుర్నిరూపక-
 మిత్థమేవేతి సహసా వివిచ్యన బ్రూయాదిత్యథఃః మూలమ్- స్థితా
 డి, కాల- మాగామసి సరపత్తి, బృహతి- భినత్తి. బోధాయనః-
 బహుదావృతస్య ధర్మస్య సూక్ష్మా దురనుగో గతిః । తస్మా దవా
 చ్యో హ్యేకేన విధిజ్ఞేనాపి సంశయే ॥ సభానా సప్రవేష్టవ్యా వక్త
 వ్యంవా నమంజనమ్ । అబ్రువ స్విబ్రువన్వా౭సి సరోభవతి కిల్బషీ ॥
 యాజ్ఞానల్కః- సాంప్రదాయ విరోధ్యర్థ మిహేత నయతస్తతః ।
 నవిరుద్ధ ప్రసంగేన సన్మాప్తీచ భవేత్సదా ॥ విరుద్ధ- మయాజ్యయా
 జనాది, ప్రసజ్ఞః- గీతసృత్తాది, తాభ్యాపార్థం నేహేత. మనుః- ధర్మ
 ర్థ ఉచ్యతే శ్రేయః కామాభావః ధర్మప్రపదా । అర్థవేహచశ్రేయ
 స్త్రివర్గ ఇతిహి స్థితిః । పరిశ్రేయే దధఃకామా యాస్యాతాం ధర్మ
 వర్జితౌ । ధర్మంచాప్యనుభోదర్కం లోకవిక్ర (లోకవిద్వి) వ్యమేవచ॥
 రత్నాకరె- నాపున్ స్వప్రతిబింబంతు తేజస్కామో నిరీక్షయేత్ ।
 మయితేజ ఇద్రియమిత్యాత్మభాయేక్షణే జవేత్ । మనుః- జలక్షీరా
 దికం పేయం సర్వం నాజ్ఞాలినా పిబేత్ । జలంపిబే న్నాజ్ఞాలినా
 నశయానం (నశ్రేయాంసం) ప్రబోధయేత్ ॥ నాత్మైః క్రిడే స్నధ
 ర్మహ్నేః వ్యాధితైర్వా న సంవసేత్ ॥ సశ్రేయాంసం ప్రబోధ
 యే' దితి విశేషా దాత్మనౌనికం శయానం సప్రబోధయేదితి; ధ
 మ-హ్నేః- పశులంఘనాదికర్మభిః, వ్యాధితైః- అశ్ర స్మృతిః-
 అక్షిరోగీ హృషస్మాకీ జ్వరీ కుష్ఠీ క్షయూనహ । శ్వాసఖాసీచ తై

ద్యుక్తా మేశశర్యాంచ వర్ణయేత్ ॥ విరుద్ధం వర్ణయేత్ కర్మ ప్రతేత
 భూమం నదీతటమ్ । కేశభస్మతుషాంగార కపాలేషుచ సంస్థితమ్ ।
 విరుద్ధమ్- జరపదగ్రామాద్యాచారవిరుద్ధమ్, విపాగ్నోర్విపా
 యోజ్యైశ్చ నంపత్యో రిషుధన్వనాః । నాస్తరాగమనం కుర్యాద్దేవ
 తాబలిపీఠయోః ॥ దివాస్వాపం నకున్వీత నగచ్ఛేచ్ఛ దివాస్త్రి
 యమ్ । దివానిద్రా హరత్యాయు దివాస్త్రి పుణ్యనాశినీ ॥ ప
 యోబుద్ధ్యర్థవాగ్వష శ్చుతాభిజనశర్మణామ్ । ఆచరేత్సద్భవం
 వృత్తి మజహ్వ మశతాం తథా ॥ వేషః- వస్త్రమాల్యాది విన్యాసః,
 హీనకల్పం నైకున్వీత సతి ద్రవ్యే లభ్యమేదమ్ । చణ్డాలో జాయః
 తే యజ్ఞకరణా చ్ఛాసృభిక్షుకః ॥ యమః- ఉపదాయ ధనం శూ
 ద్రా ద్యోఽగ్నిహోత్రీ ముపాసతే । దాతా తత్ఫల మాప్నోతి
 కత్తాచ నరకం ప్రజేత్ ॥ మనుశ్చ- యే శూద్రా దభిగమ్యార్థ మ
 గ్నిహోత్రీ ముపాసతే । ఋత్విజ స్తేహి శూద్రాన్నా బ్రహ్మవాది
 మృగహితాః ॥ తెహం సతత యుక్తానాం వృషశాద్యుపసేవి
 నామ్ । పదా మస్తక మాకీర్య దాతాదుర్గాణి (గచ్ఛతి) సంత
 కేత్ ॥ అఖడ్గాదశ్చ- దాయప్రాప్తై స్సవ్యకృష్యావా లభ్యై శ్శిష్టపరి
 గ్రహేత్ । యజేత శ్రీధర్మాయ విష్ణుం శ్రేయోర్థం నాన్యథా యజేత్ ॥
 చంద్రికాయామ్- స్వార్థాని యాని కున్వీత శ్రీధర్మణో జితేంద్రియః ।
 నత్సల్పదక్షిణైర్యజ్ఞై ర్యజేతేహ కథంచన ॥ అన్నహీనో భవేద్దిష్టి
 ర్శస్త్రహీనాస్తథార్హినిః । దక్షిణాహీనో యజమానః నాస్తి య
 జ్ఞసమోరిపుః ॥ శాణ్డిల్యః- కుటుమ్బినో వినాన్యేషాం తీర్థయా
 త్రా విశిష్యతే । కుటుమ్బినో గృహే సర్వం నిర్గతో వికలో
 భవేత్ ॥ వికలః- నిత్యలుప్త కృత్యః, కుటుమ్బి వర్ణయే ద్విమృం
 తార్వం శైలంచ మృణ్మయమ్ । గృహభిత్తిషు సంస్థంచ యోగని

ద్రాగ్రసోత్సుకమ్ || ఆశ్వమేధికే- పచనాగ్నిం న గృహ్ణ్యాయాత్సుకవే
 శ్మని జాతుచిత్ | తేన పక్షేన చాన్నే- యోగ్య కురుతే
 శుభమ్ || తచ్చుభస్య ఫలస్వార్థ మగ్నిదస్య : || వమ్ || కాంచ
 నమాలీ- ధర్మం భజస్య సతతం త్యజ భూతహింసాం సేవస్య సాధు
 పురుషా జహి కామశత్రూ | అన్యస్య దోషగుణకీర్తన మాశు
 ముంచ సత్యం వదార్చయ హరిం జయ సర్వ హానిమ్ || మనుః-
 నాధార్మికే వసే ద్ద్రామే నవ్యాధిబహుళే వసేత్ | న పాషణ్డజనా
 క్రాంతే నోపస్పృషే- ఉస్త్యజై ర్నృభిః || సాయణీయే- పుంసాం
 దీపప్రళమనాత్ స్త్రీణాం కూశ్మాణ్డఖిణ్డనాత్ | అచిరేణైవ కాలేన
 వంశచ్ఛేదో భవిష్యతి || క్షుతస్థలితజ్వంభేషు నృక మాయుః
 ప్రహీయతే | తత్క్షణ త్ప్రతికర్తవ్యం జీవహాశ్యజ్ఞశిన్వయైః || క్షు
 తే శతం జీవేతి ప్రతివక్తవ్యమ్, స్థలితే పాంసూ నాదాయ లలాటే
 నిఘాతవ్యమ్, జ్వంభణే అజ్జులిస్సేటేన పరిహార్యమిత్యర్థః. అయో
 బీజజలన్నాగ్నిక్షీరధాన్యాషధాదికమ్ | రాత్రౌ దాతు ర్గృహం
 శూన్యం ప్రతిసంగ్రహణంశుభమ్ || యత్కించద్వివ్య ప్రత్యాదా
 నేన దోష ఇత్యర్థః. రత్నాకరే- కామః కోధశ్చ లోభశ్చ
 దేహీ తిష్ఠన్తి తస్కరాః | జ్ఞానరత్నాపహారాయ తస్మా జ్ఞాగ్రీత
 జాగ్రీత || రాగాద్యపేతం హృదయం వా గదుష్టా ఉన్మతాదినా |
 హింసాదిరహితః కాయః కేశవారాధనంత్రీయమ్ || చత్వారి యస్య
 ద్వారాణి సుగుప్తాని మనీషిభిః | ఉపస్థ మునరం పాణి ర్వా కృతుర్థి
 నవై పుమా | మనుః- వైణవీం ధారయే వ్యష్టిం సోదకంచ
 కమండలుమ్ | యజ్ఞోపవీతం వేదంచ శుభే శాశ్వేచ కుణ్డతే ||
 కలౌ పశ్చ సకుర్వీత భాతృజాయాం కమణ్డలుమ్ || ఇతి నారి
 కేశ మృణ్మయ పాత్రకమణ్డలునిషేధా త్వర్ణాదిమయః కమణ్డ
 లు ర్గ్రాహ్యః, వేదో- దర్భముష్టిః, గృహస్థనిషయేభ్యగుః- అని

మ్నపర్యస్త సమాప్తపర్యకా కల్మాషవన్తా సలిలావగాహః ।
 మూలా చ్చిఖామూం ద్విగుణప్రమాణా ధార్యా గృహస్థేనతు
 వేణుయష్టిః ॥ నిషేధమాహ మరీచిః- ఏకపర్వాచ యాయష్టి
 ర్వజనామా సుఖావహః । ద్విపర్వా రాక్షసీనామ మాంస
 శోణితభక్షిణీ ॥ త్రిపర్వా పద్మినీనామ పద్మినీం వర్జయేత్సదా ।
 అగ్రాహ్యేతు చతుఃపర్వా పంచపర్వా భవప్రదా ॥ షట్పర్వా
 కామినీనామ సర్వ కామ ఫలప్రదా । సప్తపర్వా పిపన్నామ విప
 జాంకామినీ స్మృతా ॥ అష్టపర్వాచ యాయష్టి రాక్షానా
 నాయణీ స్మృతా । అత ఊర్ధ్వంతు స గ్రాహ్యో యష్టయ సుశ్వ
 దా నృభిః ॥ మూలాత్తు ద్విగుణం పుచ్చం సం గ్రాహ్యం శుభవ
 ర్థనమ్ ॥ విజ్ఞానేశ్వరే- శైలా న్వాశువతాన్ స్పృష్ట్యా లోకాయతిక
 నాస్తికాన్ । వికర్మస్థా ద్విజాన్ శూద్రాన్ సచేలో జలమావి
 శేత్ ॥ పంగహే- ఆదర్యవర్మ దర్శేచ ద్వాదశ్యాం రవివాసరే ।
 సప్తజన్మ భవే దద్ధౌ నరకంచాపి సగచ్ఛతి ॥ వ్యాసః- చత్వార
 శ్చాశ్రమాశ్చైతే బ్రాహ్మణస్య ప్రకీర్తితాః । గాహన్ధ్యం బ్ర
 హ్మచర్యంచ వాసప్రస్థమితి శ్రయః ॥ శ్మత్రియస్యాభి కథితా య
 తిచారా ద్విజస్యచ । బ్రహ్మచర్యంచ గాహన్ధ్య మాశ్రమద్విత
 ముం విశః ॥ గాహన్ధ్య ముదితంచైకం శూద్రస్య పరికీర్తితమ్ ॥
 హరీతః- యోగక్షేమాథవృద్ధిచ కుర్యా చ్చక్రా యథాహతః ।
 బ్రాహ్మణః శ్మత్రియో వైశ్య శూద్రవర్ణా యథాక్రమాత్ ॥
 అద్యా ప్రాయో ద్విజాః ప్రోక్తా స్తేషాంవై మస్త్రీవత్క్రియాః ।
 సవర్ణేశ్వ సవర్ణాసు జాయన్తేహి సజాతయః ॥ తేషాం సంకర
 యోగాచ్చ ప్రణిలోమానుశోమజాః । విప్రాన్మాథానసి క్తస్తు శ్మత్రి
 యా యా మజాయత । వైశ్యాయాంతు తథాఽంబుశ్లో నిషాద
 శూద్రాయాం తథా ॥ రాజన్యా ద్వైశ్యశూద్రైస్తు మహిష్యై

గ్రాసుతౌ స్మృతౌ । శూద్రాన్యం వైశ్యాత్తు కరణ స్తథావైతే
 ౨నులోమహః ॥ విప్రాయాం క్షత్రియా త్సూతో వైశ్యా ద్వై
 దేహకస్తథా । చణ్డాలస్తు తత శూద్రా త్సర్వ కర్మసుగ హి=తః ॥
 మాగధః క్షత్రియాయాంచ వైశ్యాన్ శ్చ త్తాతు శూద్రతః । శూద్రా
 దాయోగవం వైశ్యా జ్వరయామానవై సుతమ్ ౧౪౧ కర
 ణ్యాంత మాహిష్యేణ ప్రజాయతే । అసత్సత్తాను విజ్ఞేయాః ప్రతి
 లోమాసులోమహః ॥ ప్రతిలోమాసువై జాతా గహి=తా సర్వ
 కర్మసు । ఏతేషాం బ్రాహ్మణావవ షట్కర్మసునియోజితాః ॥ త్రి
 కర్మసు క్షేత్రవిశః ఏకస్మిన్ శూద్రయోనిజః ॥ భరద్వాజః-కృత్యా
 మన్త్రావ్యయం తత్ర వివాహం పరివర్జయేత్ । వైవాహికో ౨న్వ
 యః పూర్వో నతుమన్త్రో నివారయేత్ ॥ స్కాన్దే నేతుమా
 హాత్యే దశమే ౨ధ్యాయే- నాధ్యాపయే ద్భృథ శ్శూద్రం తథా
 శైవచ వాచయేత్ । ససాకయే ద్భృథ శ్శూద్రం శాస్త్రం వ్యాకర
 ణాదికమ్ ॥ కావ్యంవా నాటకంవా౨పి తథా౨లంకారశేషవా ।
 పురాణ మితిహాసంచ శ్శూద్రంనైవచ పాఠయేత్ ॥ యదినోపది
 శే ద్విప్ర శ్శూద్రస్యైతాని కహి=చిత్ । త్యజేయు ర్బ్రాహ్మణా
 విప్రం తం గ్రామా ద్భృహ్మ సంకులాత్ ॥ శూద్రాయ చోపదే
 ప్తారం ద్విజం చణ్డాలవస్త్యజేత్ । శూద్రంచాక్షర సంయుక్తం
 తూరతః పరివర్జయేత్ ॥ నారదీయే పరమ రహస్య మన్త్రోపనిష
 దధ్యాయే- బ్రాహ్మణం శ్శతసంపన్నం జైష్ఠవంచ గురుం విదుః ।
 నారీవా వృషలోవా౨పి గురుత్వం యదిగచ్ఛతి ॥ జిహ్వచ్ఛేదం
 తలిః కుర్యా త్తస్య దణ్డం నరాధిపః । శూద్రశిష్యం తథాచైవ
 నారీశిష్యం తత్రైవచ ॥ చణ్డాలకర్మానిత్యం యోజయేత్తం సరా
 ధిపః ॥ క్షత్రియోవా౨ధ వైశ్యోవా గురుత్వం నేచ్ఛతి ప్రభుః ।
 పుర్యేషాంచ గుఃజ్ఞేయో బ్రాహ్మణో వైష్ణవ స్సదా ॥ భరద్వా

జ సంహితాయామ్ - నాచార్యః కులజాతోపి జ్ఞానభక్త్యాదివర్జితః ।
 సచహీనవయోజాతిః ప్రకృష్టానా మనావది ॥ నజాతు మస్త్రీదా
 నాశీ సశూద్రో నాస్తరోద్భవః । నాభిశస్త్రో సవతితః కామకామో
 ప్యకామినః ॥ స్త్రీయ శ్శూద్రాదయశ్చాపి బోధయేయ హితా
 హితమ్ । యథాహం మానసియాశ్చ నాహంత్యాచార్య
 తాం క్వచిత్ ॥ కిమప్యత్రాభిజాయస్తే యోగిన స్సర్వయోనిషు ।
 ప్రత్యక్షితాత్మనాథానాం నైషాం చిన్త్యం కులాదికమ్ ॥ ఆశ్వ
 మేధికే- తిలా న్నవీడయే ద్విప్రో యస్త్రీవకే స్వయం నృప । వీడ
 యేచ్ఛే ద్విజో మోహో న్నగంయాతి రారవమ్ ॥ ఇక్షువంశోద్భవ
 స్సోమస్సోమవంశోద్భవో ద్విజః । ఇక్షూ న్నవీడయే త్తస్మా దిక్షు
 ఘాత్యాత్మఘాతకః ॥ ఇక్షుదణ్డ సహస్రేణ ఏకైకేన యుధిష్ఠిర ।
 బ్రీహ్మహత్యా మవాప్నోతి బ్రాహ్మణో యస్త్రీవీడకః ॥ తస్మా
 న్నవీడయే దిక్షూ యస్త్రీవక్రే ద్విజోత్తమః ॥ భగవాన్-
 శూపన్నానంతు యోవిప్రః కుర్యా ద్ద్వాదశవార్షికమ్ । స తేనైవ
 శరీరేణ శూద్రత్వం యాత్యసంశయః ॥ యస్తు రాజాశ్రీయేనైవ
 జీవే ద్ద్వాదశవార్షికమ్ । స శూద్రీత్వం వ్రజే ద్విప్రో వేదానాం
 పారగోపినః ॥ పత్రనే నగరేవాపి యో ద్వాదశసమావసేత్ ।
 సశూద్రీత్వం వ్రజే ద్విప్రో నాత్రీ కార్యా విచారణా ॥ ఉత్పాద
 యతి యః పుత్రం శూద్రాయాం కామమోహితః । తస్య కాయ
 గతం బ్రీహ్మ సద్యవవ విసశ్యతి ॥ మద్యన స్త్రీముఖం మోహో
 దాస్వాదయతి యో ద్విజః । తస్య కాయగతం బ్రీహ్మ సద్యవవ
 విసశ్యతి ॥ య స్సోమలతికాం విప్రః కేవలం భక్షయే ద్దృఢా ।
 తస్య కాయతం బ్రీహ్మ సద్యవవ విసశ్యతి ॥ మైథునం కురుతే
 యస్తు జహ్వయా బ్రీహ్మణో నృప । తస్య కాయగతం బ్రీహ్మ
 సద్యవవ విసశ్యతి ॥ తస్మా దేతత్సర్వం సకార్యమిత్యర్థః. బోధా

యనః- ఘృతాభావే యథాతైలం ఘృతపరితీనిధి ర్భవేత్ । పుత్రా
భావే తథా దాయే పుత్రీ పుత్రీత్వ మశ్నుతే ॥ రక్షాకరే- ఆత్మ
న స్వీగురో ర్నామ నామాతి కృపణస్యచ । ఆయుష్కామో న
గృహ్ణీయా జ్ఞేష్ఠపుత్రీ కళత్రీయోః ॥ నాహరే ద్గోమయం రాత్రౌ
గోమూశ్చం నచ సంధ్యయోః । నగృహం గోమయై సిద్ధేః స్మరా
త్రౌ జల మాహరేత్ ॥ స్మృతిరత్నే- భామశుకీ తథా భానా
మధ్యాహ్న నిశి సన్ధ్యయోః । నాశ్వత్థసేవనం కుర్యా త్కలక్షయ
కరం భవేత్ ॥ సంగ్రహే- శుభంవా ౭వ్యశుభం కర్మ కుర్యా
దశ్వత్థే ఐర్లక్షైః । తత్సురాహుతి తుల్యం స్యా దిత్యేవం మను రబి
వీత్ ॥ ఆమృత్యు పనసశ్చైవ ద్వాపలాశ సహాదరా । యథోక్త
వస్త్రవీర్యభేదా తేన కర్మాణి కారయేత్ ॥ పృషన్మవిషయే శ్రీహం
చరాత్రే పరాశరసంహితాయాం పృథమధ్యాయే- అవైష్ణవకృతం
తక్రిం పృషన్మో మద్యవ త్యజేత్ । అవైష్ణవాన్నం తచ్ఛేషం
పృషన్మో మాంసవ త్యజేత్ ॥ తత్రైవ చతుర్థే ౭ధ్యాయే-
ద్విజ శ్శూద్రాది తక్రిం వై యఃపిబే దైష్ణవోత్తమః । సచర్ణాలో
భవేన్నిత్యం జీవన్మేవ నసంశయః ॥ అవైష్ణవ గృహసీతం తక్రిం
యో వైష్ణవః పిబేత్ । శ్వానయోనిశతం ప్రాప్య పశ్చాత్సముక్తి
భా గ్భవేత్ ॥ భరద్వాజః- లోభావ్యా యదివా మోహో చ్ఛిష్యం
శాస్తి నచేద్గురుః । నచాస్మా చ్ఛ్రిణుతే యశ్చ ప్రచ్యుతో తాపు
భావసి ॥ శాణ్డిల్యః- కూపంచ వృక్షమూలంచ సహవాసం రిపో
ర్గృహే । శూన్యాయతనమేవాపి నవిశే న్నక్త మర్జనా ॥ స ఏవ-
నవిశ్వానః క్వచి క్కార్యో విశేషాత్తు కలాయగే । పాపిష్ఠా వాదప
రేణ మోహాయ స్త్యవిచక్షణా ॥ గోపయేన్నోచ్చరే ధర్మం
నాపుష్టః కింఞ్చ దుచ్చరేత్ । పృష్టాపి నవదే దర్థం గుహ్యం సిద్ధాంత
మేవచ ॥ ఆచారతాయాతిభక్తాయ శాస్త్ర శ్రద్ధాపరాయచ । న్యా

యేన వృచ్ఛతే సర్వం వక్తవ్యం శౌచయోగినే || ఆత్మపూజార్థ
మథార్థం ఉంభార్థమపి భిన్నధీః | అయోగ్యేషు నదక్ శాస్త్రం స
న్మాదా త్ప్రచ్యుతో భవేత్ || ఉపరేనివపే ద్భీజం వడ్డీ కన్యాం
ప్రయోజయేత్ | స్పృశేద్వా వాసరే మాలాం నాపాతే శాస్త్ర
ముత్స్పృశేత్ || అచ్చిద్రీకర్మనిరత శ్శాస్త్రాభ్యాసరత స్సదా | స్వా
భ్యాసభ్యాస యోగేన సయేత్కాత మతద్వితః || శాణ్డీల్యః- పృ
యాశారంభ సమయే మధ్యే విశ్రామ్య చోత్థితే | ఆచమ్య పునరు
త్థానే కర్మారంభం జపే ద్భుధః || వల్మీకం గోమయంచైవ ఛాయా
మన్వత్థతాలయోః | సలంఘయే ద్ద్విజా నివహౌ గవాదిక మశాపది||
ఛాయాయాం విశ్రామే న్నాపీ కలి స్తత్రహి తిష్ఠతి || బుద్ధ ద్వా
దివసతిం శ్రుశాసం శవమేవచ | అటవీం రాజధానీంచ దూరతః పరివ
ర్జయేత్ || పుణ్యతీర్థం సమాసాద్య తీర్థం భాగవతంశువా | యథా
జలం జపం దాన ముపవాసం సమాచరేత్ || స ఏవ- పశుపుత్రా
దికం సర్వం గృహోపకరణానిచ | ముద్రాయే చ్ఛంఖచక్రాభ్యాం
నామ కుర్యాచ్చ వైష్ణవమ్ || కారయిత్వా సువర్ణేన పంచాయుధగ
ణం హరేః | బద్ధీయా త్కణ్ఠాదేశేతు బాలానాం సూతికాగృహే||
సముద్రాయే దాసనాని శేయనాని మహీతలమ్ | స్థాపయేత్ క్షేత్ర
మధ్యేతు శిలాం చక్రాదిముద్రితమ్ || ముక్తామణి సువర్ణాదైః
కృత్వా చక్రాదిభూషణమ్ | యథాహం బిభృయ సృశ్వ పు
మాంస స్తీప్తిజనోపివా || వ్యాసః- హరిద్రాం కుంకుమంచైవ
సింధూరం కజ్జలం తథా | కూర్పాసకంచ తామ్రాంబులం మంగల్యాభర
ణం శుభమ్ || కేశసంస్కారకబరీ కరకంకణభూషణమ్ | భర్తు
రాయుష్య మిచ్ఛస్తీ దూషయే న్న పతివ్రతా || యద్భృహం ర
జ్యతే నిశ్యం రంగవల్ల్యాదిలేపనైః | తద్భృహే వసతే లక్ష్మీ ర్ని
త్యం పూర్ణకలాన్వితా || ఇత్యాదీని స్నాతకవ్రతాని దక్షిణ్యవాని

దక్ష:- ఇతిహాస పురాణాభ్యాం పక్షం సప్తమ మధ్యసేత్ ।
 అష్టమే లోకయాత్రాంతం విచార్యచ గృహీతతః ॥ బహిస్సంధ్యా
 ముపాసీత నదీతటగత శ్శుచిః ॥ లోకయాత్రా- బస్థుజన కార్యమ్,
 దేశవార్తా, ఆత్మగృహక్షేత్రాది చింతావోచ్యతే. సన్ధ్యా- అత్ర
 విజ్ఞానేశ్వరః- యస్మిన్కాలే రవిమణ్డలస్యోపలబ్ధి స్ససంధిః, అహా
 రాత్రయో స్సన్ధౌ యాక్రియా విధీయతే సాసన్ధ్యేతి. శాతాతపః-
 ఆస్యతం మద్యగంధంచ దివాస్వాపంచ మైథునమ్ । పునాతి పృథక్
 స్యాన్నం బహి స్సన్ధ్యా వ్యుపాసితా । బహిః- గ్రామాద్బహిః,
 వ్యాసః- సూర్యే ౭స్తశిఖరం ప్రాప్తే పాదశౌచ క్రియా ౭న్వితః ।
 బహిస్సన్ధ్యా ముపాసీత కుశపాణి స్సమాహితః ॥ విపాదరైభిశ్చ
 యత్కర్మ వినాయజ్ఞోపవీతతః । రాక్షసం త ద్భవే త్సర్వం నాము
 త్రేహ ఫలప్రదమ్ ॥ బహిస్సంధ్యా దశగుణా గర్త ప్రసవనాదిషు ।
 పుణ్యతీర్థ శతగుణా సహస్రం జాహ్నవీజల ॥ తస్మాద్ద్రామా ద్భ
 హిర్గత్వా ప్రాతస్సన్ధ్యావదావశ్యకాది కృత్వా దస్తధావసవర్జం సా
 యంసన్ధ్యా ముపాసీతః । అత్ర జలప్రాశనే ఆవాహనే జపే ఉపస్థా
 నేచ విశేషో వక్ష్యతే. సంగ్రహే- ఉత్థాయైవ త్రిసన్ధ్యాసు దద్యా
 దఘృణం వివస్వతే । కృత్వా ప్రదక్షిణం సిక్త్వా జలం సత్వాదివా
 శరమ్ ॥ వ్యాసః- కరాభ్యాం తోయ మాదాయ గాయత్రీవా
 భి మన్త్రితమ్ । ఆదిత్యాభిముఖ స్తిష్ఠ త్రిహార్ధ్యం సన్ధ్యయోః
 షిపేత్ । ద్వా పాదా సమతస్థిత్యా కరాభ్యాం పూరయేజ్జలమ్ ।
 గోశృంగమాత్ర ముద్భృత్య జలమధ్యే జలం షిపేత్ ॥ పృథమనుః-
 ప్రత్యక్షాపాదా వాచామేత్ స్నాత్వా భోజన మాచరేత్ । స్థి
 త్యా ౭ర్ష్యం భావవే దద్యా ద్ధ్యాత్వా దేవం మనుం జపేత్ ॥
 హారీతః- తిష్ఠ న్నాదో సమా కృత్వా జలేనాజ్జలీపూరణమ్ । గోశృ
 ఙ్గమాత్ర ముద్భృత్య రవిం దృష్ట్వా జలాజ్జలిమ్ ॥ బోధాయనః-

రవే రభిముఖ స్తిష్ఠః ప్రణవవ్యాహృతి పూర్వయా । గాయత్ర్యా
 చాభిమన్త్ర్యామ్భః త్రిషీపే ద్విజసత్తమః ॥ భరద్వాజః- మార్జ
 యిత్యాఽదధ దత్వాఽర్ఘ్య మూర్ధ్వం త్రిసంస్థ్యయో స్థితః ॥
 ఇత్యాదిభి స్థితివిధానా త్సాయం సన్ధ్యాయామపి స్థిత ఏవార్ఘ్యం
 డహ్యాత్. యత్తు “సన్ధ్యయోశ్చ బహిర్ద్రామా దాసన” మిత్యా
 దిభి రాసన విధాయకవచనం గాయత్రీ జపవిషయమ్. “రవే రభిము
 ఖ స్తిష్ఠన్నూర్ధ్వం త్రిసంస్థ్యయోః షీపేత్” ఇత్యాది బహుస్మృ
 తిభి రర్ఘ్యదానే సన్ధ్యయో స్థితివిధానా దవిగీతశిష్టాచారాచ్చ.
 “ఈషత్ప్రహ్వః” ఇత్యాది వచనం చానాదరణీయమ్, భూయసాః
 స్యాద్భలీయస్త్యం ॥ ద్వైధే బహునాం వచన” మితి సన్ధ్యయో
 స్థితి విధాయక బహువచనానాం ప్రాబల్యాత్; వ్యాసః- ఆసీన
 స్తు జపే ద్వేపిం గాయత్రీం పశ్చిమాం వ్రతి ॥ శాతాతపః-
 పూర్వాం సన్ధ్యాం జపం స్తిష్ఠ నైశ మేనో వ్యపోహతి । పశ్చి
 మాంతు సమాసీనో మలం హన్తి దినాకృతమ్ ॥

పాణిపాదౌ ప్రత్యక్షౌ ఆచమ్యధౌతం పరిధాయ మస్త్రీన్నా
 సంకృత్వా ప్రాజ్యుఖ ఉదజ్యుఖోవా శుచాదేశే నిషణ్ణ స్నాయం
 సంధ్యా ముసాసిష్య ఇతి సజ్కల్ప్య ఋష్యాదిస్మరణ పూర్వక
 ఘోషాహిష్టాదిభి రాత్నైర్జయిత్యాఽగ్ని శ్చేత్యపః షిజేత్.

అగ్ని శ్చేత్యనువాకస్య సూర్యఋషిః గాయత్రీఛందః అగ్ని
 ర్వేదతా అపాం ప్రాశనే వినియోగః ॥ అగ్నిశ్చమామన్యశ్చ మన్య
 పతయశ్చ మన్యకృతేభ్యః పాపేభ్యోరక్షంతాం యదహ్ని పాపమ
 కాషం మనసావాచాహస్తాభ్యాం పద్యామదరేణశిశ్నా అహస్త
 దవయంపతు యత్కించదురితం మయి ఇదమహంమామన్యతయో
 నాసత్యైజ్యోతిపి జహామిస్వాహా ఇత్యపఃప్రాశ్య, అగ్ని శ్చేత్యపః
 వాకస్మ్య వ్యాఖ్యా- అగ్రం సయతీ త్యగ్నిరితి పుష్కత్పత్త్యాఽగ్నిః

స్వాధ్యాయప్రకరణే సాయంసన్ధ్యాపఞ్చానమస్త్రీవ్యాఖ్యా. ౩౧౧

పరమాత్మా, అహశ్చబద్ధశ్చ తద్వాచకః, “అహ స్సంవత్సరో వ్యాళో”
 ఇతి తన్నామను పఠితత్వాత్; సత్యశబ్దశ్చ తద్వాచకః, “సత్యం జ్ఞాన
 మనస్తం బ్రహ్మ । సత్యంచాన్యతంచ సత్యమశవత్” ఇత్యాదిభ్యః.
 అన్యత్సర్వం పూర్వపత్. షడజన్యాసానస్తరం ధ్యానమ్ - సాయం
 సరస్వతీం వందే కృష్ణ పద్మాసనేస్థితామ్ । కృష్ణాంబరాం కృష్ణవర్ణాం
 కృష్ణమాల్యానులేపనామ్ ॥ పృథ్వాం శ్రీవిష్ణుదైవత్యా మేకవక్త్రాం
 చతుర్భుజామ్ । ఉదాహర స్తీంసామాని ద్విస్త్రేతాం తాక్ష్యవాహి
 నీమ్ ॥ కమణ్ణులుం పాంచుజన్యం పవిత్రం చాక్షుమాలికామ్ । విభ్ర
 తీం బ్రహ్మకవచాం చతుర్ద్వింశతికాక్షరామ్ ॥ అగ్నిముఖం రుద్ర
 శిఖాం శ్రీవిష్ణుహృదయాం శుభామ్ । మకారమూర్తికాం దేవీం
 సర్వాభరణభూషితామ్ ॥ అన్యత్సర్వం పూర్వవత్కుర్యాత్.

ఇమంమేవరూపేత్యాదే శ్శునశ్శేఫఋషిః గాయత్రీఛస్త్రః పఠు
 ణో దేవతా ఉపస్థానేవినియోగః.. ఇమమైవరూప శ్రీధీవావ మద్యా
 చమ్పదయ త్వమవన్యరాచకే- తత్త్వాయామి బ్రహ్మవస్తమాన
 స్తదాశాస్త్రే యజమానోపావిర్భిః- అహేడమానో వరుణేవా బో
 ధ్యురశగ్ం సమాన ఆయుః ప్రమోషీః- యచ్ఛిద్ధితే విశోయథా
 ప్రదేవవరుణవ్రతం- మినీశుసిద్యవిద్యవి- యత్కించేదం వరుణదైవ్యే
 జనే భిద్రోహం మనుష్యాశ్చరామసి- ఆచిత్తీయత్రవ ధర్మాఽయు
 యోపిమ మానస్తస్మా దేనసోదేవరీరిషః- కితవాసోయద్రిరిచున
 దివి యద్వాఘాసత్య ముతయన్నవిద్యు- సర్వాతావిష్య శిథిరేవ
 దేవాథాతెస్యామ వరుణప్రియాసః ॥

ఇమంమేతి వ్యాఖ్యా- హేవరుణ- పరమాత్మక, “పఠుణో
 వారుణో వృక్ష” ఇతి తన్నామపాఠా ద్వరుణః పరమాత్మా, వృణో
 లీలి వరుణ ఆవరణమ్- చేతనాచేతనాత్మకస్య ప్రపంచస్య ఆవరణ
 భూత ఇత్యర్థః యద్వా సర్వత్రవసతి పాతకాఘా రుణద్ధి సంపదా

భూ-దదాతీతి వానరుణః, ఇమం-ప్రార్థనారూపం, హనః-మా
హ్వనం-శుభి-శృణు, అద్యాచమృడయ-అద్యాచ-ఇహాసీమేవ
మూంసుఖనంతురు, త్యామవస్యరాచకే-అవస్యః-అవనం-రక్షణం,
అత్మనోరక్షణమిచ్ఛా, ఆచకేత్వాం-ఆభిముఖ్యేన ప్రార్థయామి,
త్వప్రియాచ ఇతివా. 'చకత్పస్తా' వితి ధాతోర్ద్వత్. త్వమర్థితార్థ
ప్రదానచతుర ఇతి ప్రసిద్ధః ఖలు. తత్త్వయామి బ్రహ్మణావస్థమా
నః-తస్మా, త్వా, బ్రహ్మణ-వేదేన, ప్రణవేనవా, వస్తమానః-
స్తుర, న్యామి-శరణం ప్రపద్యే, లోకే శరణాగతమనారథ సాఫల్య
కరణం శరణ్యస్య వైధోభర్మ ఇతి కపోతవానరాది వృత్తాన్తేషు సు
ప్రసిద్ధమ్. సర్వజ్ఞస్య సర్వశక్తే రపారకారుణ్య సాశీల్యాదిజలధేః కిం
వక్తవ్యమితి భావః. తదాశాస్త్రై యజమానో హవిభిః-యతి
భగవదాశ్రయణం ఫలావినాభూతం త-త్తస్మా దేవహేతో, ర్యజ
మానః-పురోడాశాదిభిర్హవిర్భిః, త్వమేవయజ్ఞ ఆశాస్త్రై-స్వాభి
లాషసిద్ధిం ప్రార్థయతే, యద్యా-ముముక్షోః ప్రథమపర్వ భూత
కర్మయోగనిష్ఠస్య ఫలావినాభావేనతి కిమువక్తవ్యం శరణాగతస్య
సత్వాత్మనా న్యస్తభరన్యేతి కైముతికన్యాయేవ తదాశాస్త్ర ఇత్యత్ర
తచ్ఛబ్దేన పూర్వోక్తసుఖరూప ఫలముచ్యతే. అహేడమానూపరు
ణేహబోధి-హేవరుణ? అహేడమానః-అక్రుధ్య, నిహః-స్త్రి
స్త్రాకే, మమయాచనాం, బోధి-బుధ్యస్య, అనాదికాలోపచితా
కృత్యకరణ కృత్యాకరణాదిక మనస్త మపరాధజాతం అద్యమయ్య
లోచ్య నక్షమామి షిపామీతి కోపోనకార్యః, త్వద్విషయ శరణా
గత్తుక్తిమాత్రే కృతే త్వయా సర్వస్యాపి క్షస్తవ్యత్వాత్ ; సహి
త్వత్ప్రసాదకోపవృత్తిచేకేణ పుణ్యపాపాత్మకం కించి ద్వస్తూపభిభ్యతే,
ఉరుశగ్ం సమాన ఆయుః ప్రయోషీః-ఉరుశగ్ంస- (నర్వైస్తూ
శుమాన శరణాగపత్నల) మహాకీర్తే, 'రిపూణామసి వత్సల' ఇతి

